Donule slăvit, domol, tătucul nostru,
Tu ne hrăneşti pe toţi, Don Ivanovici,
Mult te îndrăgesc cazacii, multe
Cîntece de slavă ţi se cîntă.
Iute îţi purtai cîndva tu unda,
Iute, dar limpezi apele-ţi erau.
Iar acuma, Donule, îţi sînt întruna
Tulburi apele, pe-ntreg întinsul.
Trist răspunde Donul cel domol, slăvit :
„Mi-s tulburi apele că am rămas
Fără şoimii mei, cazacii falnici,
Şoimii mei — cazacii mîndri de la Don.
Fără ei se surpă malurile-mi-nalte,
Iar nisipul din ostroave mi se sfarmă !“

(Cîntec vechi căzăcesc)

I

ÎN APRILIE 1918, ÎN ŢINUTUL DONULUI SE CĂSCASE între fraţi o adîncă prăpastie. Cazacii foşti pe front din districtele de la miazănoapte — Hopiorski, Ust-Medvediţki şi o parte din Verhne-Donskoi — plecaseră cu unităţile Armatei Roşii aflate în retragere ; cei din părţile Donului de jos îi goneau şi-i împingeau spre hotarele ţinutului.

Cazacii din Hopiorski plecaseră aproape toţi cu roşii ; cei din Ust-Medvediţki plecaseră pe jumătate, iar dintre cei din Verhne-Donskoi numai o parte neînsemnată.

Abia în 1918, istoria îi despărţi cu totul pe cei de la Donul de sus de cei din părţile de jos. Începutul acestei despărţiri se arătase încă cu veacuri în urmă, atunci cînd cazacii din districtele de miazănoapte, mai puţin înstăriţi, fără pămînturile mănoase ale ţinutului din preajma Mării de Azov, fără podgorii, fără îmbelşugate olaturi de vînătoare şi fără locuri de pescuit, sfărîmau vremelnic supunerea lor faţă de cîrmuirea de la Novocerkassk, purcedeau la samavolnice năvăliri în ţinuturile ruseşti şi erau gata oricînd să ofere cel mai neprecupeţit sprijin tuturor zavergiilor, începînd cu Razin şi sfîrşind cu Sekaci.

Pînă şi în vremurile mai apropiate, cînd toată Oastea îşi mocnea frămîntările ascunse, apăsată de mîna stăpînirii, cazacii de pe Donul de sus se răzvrăteau pe faţă şi, conduşi de atamanii lor, făceau să se clatine temelile puterii ţariste ; se băteau cu trupele ţarului, jefuiau caravanele de vase de pe Don, apăreau pe neaşteptate la Volga şi aţiţau la răscoală căzăcimea înfrîntă din Zaporojie.

Spre sfîrşitul lui aprilie, două treimi din Ţinutul Donului fuseseră părăsite de roşii. După ce se dovedi lim-

pede neapărata nevoie a unei puteri regionale proprii, fruntaşii de la conducerea grupurilor de combatanţi, care luptau în sud, propuseră convocarea Sfatului Oastei. În ziua de 28 aprilie urma să se ţină la Novocercassk adunarea membrilor Guvernului provizoriu al Ţinutului Donului, cu delegaţii staniţelor şi ai unităţilor de trupe.

În satul Tatarski veni o hîrtie din partea atamanului staniţei Vioşenskaia, prin care se făcea cunoscut că în ziua de 22 ale lunii va avea loc la Vioşenskaia adunarea staniţei, ca să aleagă delegaţii pentru Sfatul Oastei.

Miron Grigorievici Korşunov dădu citire hîrtiei în adunarea obştii. Satul îl trimise pe dînsul la Vioşenskaia, împreună cu moş Bogatîriov şi cu Pantelei Prokofievici.

Pantelei Prokofievici fu ales de adunare printre ceilalţi delegaţi trimişi să ia parte la Sfat. El se întoarse de la Vioşenskaia chiar în aceeaşi seară, iar a doua zi hotărî să meargă împreună cu cuscrul său la Millerovo, ca să ajungă la vreme în Novocerkassk. Miron Grigorievici urma să cumpere de la Millerovo gaz, săpun şi alte măruntişuri pentru gospodărie, dar în acelaşi timp voia să mai şi cîştige ceva, cumpărînd nişte site şi babit pentru moara lui Mohov.

Plecară deci dis-de-dimineaţă. Cei doi telegari ai lui Miron Grigorievici goneau sprinten ; cuscrii şedeau unul lîngă altul în brişca uşoară, zugrăvită cu flori şi felurite izvoade. După ce urcară colnicul, începură să tăifăsuiască. Nemţii erau la Millerovo, aşa încît Miron Grigorievici întrebă cu oarecare teamă :

— Ce zici, cuscre, oare n-au să ne-nhaţe nemţii ? A dracului seminţie de oameni, dar-ar boala-ntr-înşii !

— Nu, îl încredinţă cu tărie Pantelei Prokofievici. Matvei Kaşulin a fost mai deunăzi acolo şi spune că nemţii se cam tem... Se feresc să se lege de cazaci.

— Să te-audă dumnezeu ! zîmbi Miron Grigorievici în barba-i roşcată ca o blană de vulpe şi începu să se joace cu codiriştea biciului, făcută dintr-o creangă de vişin ; apoi, ceva mai liniştit, schimbă vorba : Şi cum crezi tu, ce fel de stăpînire o să puneţi ?

— Punem un ataman. Un cazac de-al nostru !

— Dă, doamne ! Deschideţi bine ochii ! Să-i încercaţi pe generali tot aşa cum ţiganii geambaşi pipăie şi aleg caii ; să fie tot fără cusur.

— Las' că i-om alege noi ! Ţara Donului nu s-a golit de oameni cu scaun la cap.

— Aşa-i, cuscre, aşa-i !... Măcar că şi proştii răsar şi cresc singuri, fără nici o sămînţă. Miron Grigorievici privi cu ochii subţiaţi ; o umbră de tristeţe îi întunecă faţa pistruiată. Mă gîndeam să-l fac om pe Mitka al meu. Trăgeam nădejde că se va înhăma la învăţătură, să ajungă ofiţer — cînd colo, n-a isprăvit nici şcoala parohială. În a doua iarnă a fugit.

Tăcură un răstimp, gîndindu-se la feciorii plecaţi undeva, în urmărirea bolşevicilor. Brişca se legăna amarnic pe drumul plin de hîrtoape, corbiul din dreapta îşi izbea din fugă un picior din faţă de copita piciorului dindărăt, ţăcănind zgomotos din potcoava nouă, netocită ; brişca se hurduca, şi cei doi cuscri se frecau cu coatele, cum se freacă peştii cînd îşi pun icrele.

— Unde-or mai fi fiind dînşii, cazacii noştri, sireacii ? oftă Pantelei Prokofievici.

— Au luat-o de-a lungul Hopiorului. Fedotka, calmucul, s-a înapoiat de la Kumîljenskaia : i s-a prăpădit calul. Cică drumul le-ar fi spre staniţa Tişanskaia.

Tăcură iar. Un vîntuleţ subţire le înfiora spinările. Îndărătul lor, dincolo de Don, pădurile, pajiştile, lacurile şi poienele ardeau măreţ şi liniştit în văpaia trandafirie a zorilor. Urcuşul nisipos se întindea ca un fagure de miere galbenă ; cocoaşele de cămilă ale colnicelor luceau ca bronzul spălăcit.

Primăvara înainta fără vlagă. Frunzişul plin, de un verde-închis, luase locul primelor pete ale pădurilor verzui, de culoarea mării,. stepa înflorea, apa zăpezilor topite intrase în pămînt, lăsînd pe pajişte nenumărate ochiuri ca nişte oglinzi sclipitoare ; dar pe alocuri, rămăşiţele nămeţilor împuţinate de dezgheţ tot mai stăruiau, tupilate sub malurile lutoase ale rîpelor, arătîndu-şi, cu un soi de sumeţire, întîrziatele ostroave de albeaţă.

A doua zi, pe înserat, au ajuns la Millerovo şi poposiră la un ucrainean cunoscut, care locuia lîngă zidurile cafenii

ale silozului. Dimineața, după ce îmbucă ceva, Miron Grigorievici înhămă caii și se porni după cumpărături. Neîmpiedicat de nimeni, trecu rampa și acolo zări, pentru întîia dată în viața lui, niște nemți. Trei soldați din *Landsturm* [1] veneau tăindu-i drumul. Unul, măruntel, cu barba castanie și creață crescută pînă la urechi, îi făcu semn cu mîna să se apropie.

Miron Grigorievici trase de hățuri, mișcîndu-și buzele cu un aer neliniștit. Nemții veniră mai aproape. Un prusac zdravăn și bine hrănit zise tovarășului său, rînjindu-și dinții albi într-un zîmbet :

— Ia te uită : un cazac autentic ! Poartă și uniforma lor ! Foarte probabil că feciorii lui au luptat împotriva noastră. Hai să-l trimitem viu la Berlin. Va fi o mostră din cele mai interesante !

— Mai bine ne-ar prinde caii lui ; iar el n-are decît să se care la toți dracii ! răspunse serios cel cu mîinile mari și cu barba castanie.

Ocoli cu grijă caii și se apropie de brișcă.

— Dă-te jos, moșule ! Ne trebuiesc caii tăi ca să cărăm niște făină de la moară la gară. Hai, dă-te jos dacă-ți spun !... Să vii după cai la comandament. Neamțul arătă cu ochii spre moară și, cu un gest care dovedea că n-are chef de multă vorbă, îl pofti pe Miron Grigorievici să se dea jos din brișcă.

Ceilalți doi porniră spre moară, întorcînd privirea și rîzînd. Fața lui Miron Grigorievici se făcu pămîntie. După ce înfășură hățurile în jurul unei scînduri, sări tinerește jos și ieși în fața cailor.

„Unde-mi ești, cuscre ? gîndi el repede și simți cum îl trec fiori. Au să-mi ia caii... Of și iar of, că rău am mai sfeclit-o ! Dracu m-a pus să plec !"

Cu buzele strînse neamțul îl înhăță de mînecă, făcîndu-i semn s-o ia spre moară.

— Lasă-mă ! strigă Miron Grigorievici, aplecîndu-se înainte și pălind și mai mult. Nu te atinge de mine ! Nu-ți dau caii !

---

[1] În Germania (pînă în 1945) contingente mai vechi, precum și formații militare auxiliare.

După răsteala glasului, neamţul ghici înţelesul răspunsului. Gura i se strîmbă deodată în chip agresiv, descoperindu-i dinţii uimitor de albi, ochii i se măriră ameninţător, vocea izbucni ca un îndîrjit lătrat de mînie. Apucă cureaua armei trecută pe după umăr, dar, în aceeaşi clipă, Miron Grigorievici îşi aminti de iureşele tinereţii şi, cu o lovitură fulgerătoare şi scurtă, îl izbi în falcă. Lovitura fu atît de zdravănă, încît capul neamţului zvîcni îndărăt, făcînd să-i plesnească cureaua căştii de sub bărbie. Căzu pe spate şi, încercînd să se ridice, scuipă un ghem de sînge negru şi des. Miron Grigorievici îl mai lovi o dată peste ceafă, îşi roti privirea de jur împrejur şi, aplecîndu-se, îi smuci arma. Mintea sa lucra repede şi neobişnuit de limpede. Îşi întoarse caii, ştiind că neamţul n-are cum să mai tragă în urma lui şi temîndu-se numai de santinelele care l-ar fi putut zări de peste gard sau de pe linia căii ferate.

Nici la curse cei doi telegari nu alergaseră într-un galop mai turbat ! Nici la nunţi roţile briştei n-avuseseră atîta de îndurat ! „Doamne, scapă-mă ! Scapă-mă, doamne ! În numele tatălui...", şoptea în gînd Miron Grigorievici, biciuindu-şi nebuneşte caii. Zgîrcenia fu cît pe ce să-l piardă : ar fi vrut să mai treacă pe la gazdă, să-şi ridice blana lăsată acolo ; dar simţămîntul primejdiei birui pînă în cele din urmă, făcîndu-l să se abată pe altă cale. Mai tîrziu, istorisea că străbătuse cele douăzeci de verste pînă la slobozia Orehovaia mai iute decît prorocul Ilie cu carul său. Ajuns la Orehovaia, alergă în grabă la un prieten ucrainean şi, mai mult mort decît viu, îi povesti cele întîmplate, rugîndu-l să-l ascundă undeva, împreună cu caii. Ucraineanul îi împlini rugămintea, dar socoti de datoria lui să-l înştiinţeze :

— Te ascund, Grigorici, dar dac-au să mă ia de scurt, am să spun că n-am nici un amestec. Altminteri, au să-mi dea foc casei şi au să-mi prindă şi juvăţul de gît.

— Numai să mă ascunzi, frate ! Te-oi mulţumi şi te-oi răsplăti cu tot ce-ţi pofteşte inima ! Scapă-mă de moarte, ascunde-mă undeva, şi-ţi aduc o turmă de oi ! N-are să-mi pară rău nici după zece, fie şi din cele mai de soi ! îl implora şi-i făgăduia Miron Grigorievici, băgîndu-şi brişca sub şopron.

La gîndul că poate nemţii îl mai urmăresc, se simţea la un pas de moarte. Zăbovi în curtea ucraineanului şi se făcu nevăzut îndată ce se întunecă. Alergă nebuneşte de la Orehovaia spre casă, gonind caii de lăsau pe drum clăbuci de spumă. Roţile zburau de nu li se mai zăreau spiţele, iar el se mai linişti abia la marginea satului Nijne-Iablonovski. În preajma acestuia, scoase de sub pernă arma capturată, cercetă cu privirea cureaua pe care era scris ceva cu un creion chimic şi răsuflă uşurat :

— Ei, m-aţi prins, mama voastră de afurisiţi ?... Sînteţi nişte blegi !

Fireşte, ucraineanului nu-i aduse nici un fel de oi. Toamna, cînd mai trecu pe la el şi cînd fu întîmpinat cu o privire întrebătoare zise :

— A cam dat gălbeaza prin oile noastre. Stăm prost cu oile... Dar uite aici, ţi-am adus nişte pere din livada mea, că nu m-ar fi lăsat inima să vin cu mîna goală, de drag ce-mi eşti !

Scoase din brişcă vreo două baniţe de pere, care nu prea rămăseseră întregi din pricina hurducăturilor, şi adăugă, întorcîndu-şi privirile hoţeşti :

— Mai rar aşa pere dulci, bune, coapte !...

În timp ce Miron Grigorievici zbura în goană de la Millerovo, cuscrul său şedea singur cuc în gară. Un tînăr ofiţer german îi întocmi o autorizaţie şi, după ce îi puse cîteva întrebări prin interpret, aprinse o ţigară ieftină de foi şi spuse cu un aer protector :

— Du-te, dar ia aminte, aveţi nevoie de o autoritate cu scaun la cap. Alegeţi-vă un preşedinte, un ţar, pe cine vreţi, dar numai cu condiţia ca omul acela să nu fie lipsit de pricepere politică şi să fie în stare să ducă o politică leală faţă de noi !

Pantelei Prokofievici se zgîi la neamţ cu ochi nu tocmai prieteneşti. Avea prea puţin chef de vorbă şi, după ce se văzu în stăpînirea autorizaţiei, se duse să-şi cumpere biletul.

Ajuns la Novocerkassk, fu izbit de puzderia tinerilor ofiţeraşi ; umblau în grupuri pe străzi, se ospătau la restaurante, se plimbau cu fetele, forfoteau prin faţa pala-

tului atamanului şi pe lîngă palatul justiţiei, unde avea să se ţină Sfatul.

La căminul delegaţilor, Pantelei Prokofievici se întîlni cu cîţiva oameni din aceeaşi staniţă şi cu un prieten din staniţa Elanskaia. Cei mai mulţi dintre delegaţi erau cazaci, grade inferioare, foarte puţini ofiţeri şi numai vreo cîteva zeci de reprezentanţi ai intelectualilor din ţinut. Umblau fel de fel de zvonuri nesigure cu privire la alegerea puterii regionale. Un singur lucru era limpede : un ataman trebuie ales. Se rosteau nume populare de generali de cazaci, se discutau candidaturi.

În ziua sosirii, după ceaiul de seară, Pantelei Prokofievici se aşeză în odaia sa să mănînce ceva din merindele luate de acasă. Scoase o bucată de crap uscat şi tăie un codrul de pîine. Doi cazaci din Migulinskaia se aşezară alături, şi mai veniră alţi cîţiva oameni. Discuţia stărui mai întîi asupra situaţiei de pe front, apoi trecu la alegerea stăpînirii.

— Degeaba ! Greu să mai găsim altul tot aşa de vrednic ca răposatul Kaledin, dumnezeu să-l odihnească ! oftă unul cu barba căruntă, cazac din Şumilinskaia.

— De, asta cam aşa e ! încuviinţă cel de la Elanskaia.

Un podesaul, delegat din Beserghenevskaia, care se întîmplă să fie şi el acolo, începu pe un ton foarte pătimaş :

— Ce fel de vorbă mai e şi asta ? De unde scoateţi că n-avem un om aşa cum ne trebuie ?... Ce tot îndrugaţi, domnilor ?... Dar generalul Krasnov ?

— Care Krasnov ?...

— Cum, care ? Nu vă e ruşine să întrebaţi, domnilor ?... Un general vestit, comandantul Corpului III de cavalerie, om deştept, decorat cu „Sfîntul Gheorghe“, conducător plin de talent !

Vorba înflăcărată a podesaulului, care se îneca de entuziasm, avu darul să-l îndîrjească rău de tot pe un alt delegat, reprezentantul unei unităţi de pe front :

— Iar eu vă spun că nu-i de fel aşa ! Cunoaştem noi ce fel de talente are dînsul ! Un general ca vai de capul lui. Ce mare scofală a făcut în războiul cu nemţii ? Ar fi putrezit tot comandant de brigadă, dacă n-ar fi venit revoluţia !

— Ia stai, prietene! Ca să poţi vorbi aşa înseamnează că nici nu-l cunoşti pe generalul Krasnov. Şi apoi, la drept vorbind, cum îndrăzneşti să te exprimi astfel despre un general respectat de toată lumea? Ai uitat, se vede, că eşti cazac de rînd?

Cu ifose zdrobitoare, podesaulul lăsă să-i cadă vorbele de gheaţă, iar cazacul îşi pierdu cumpătul, se fîstîci şi începu să bolborosească, potolit deodată:

— Spun aşa, blagorodnicia voastră, pentru că am făcut şi eu serviciul sub comanda domniei-sale... Ne-a băgat tot regimentul în sîrmele ghimpate pe frontul ostriac... De aceea socotim noi că nu e mare lucru de capul lui. Încolo, cine-l ştie. Poate să fie cu totul altfel...

— Da' pentru ce i-au dat „Sfîntul Gheorghe"? Prostule! Pantelei Prokofievici se înecă cu un os de crap, tuşi cumplit şi se năpusti cu ocări asupra cazacului venit de pe front: Aţi ajuns în mintea nerozilor înfumuraţi! Mereu cîrtiţi împotriva tuturor, nimeni nu vă mai place! Auziţi, colea, năravuri la dînşii! De-aţi trăncăni mai puţin, n-ar mai fi atîta prăpăd! V-aţi făcut deştepţi de nu mai încape lumea de voi, nătărăilor!

Toţi cei din jurul Novocerkasskului, de pe Donul de jos, erau pentru Krasnov. Generalul se dovedea pe placul bătrînilor, ca unul ce era decorat cu „Sfîntul Gheorghe"; mulţi dintre dînşii fuseseră împreună cu el, în războiul cu Japonia. Ofiţerii se arătau nu mai puţin încîntaţi de trecutul lui Krasnov: ofiţer din gardă, om de lume, general cu strălucită cultură şi care fusese la curte şi în suita majestăţii sale imperiale. Intelectualii liberali se declarau satisfăcuţi şi dînşii, fiindcă acest Krasnov era nu numai un militar, om al frontului şi al cazărmii, ci şi un scriitor ale cărui nuvele din viaţa ofiţerilor fuseseră mult gustate pe vremuri, publicate în suplimentul literar al *Nivei* [1]; fiind scriitor, era, orice s-ar zice, şi om de cultură.

Printre oaspeţii căminului se ţesea o aprigă propagandă pentru Krasnov, făcînd să pălească numele celorlalţi generali. Ofiţerii partizani ai lui Krasnov spuneau în şoaptă că Afrikan Bogaevski se înţelesese mai demult cu Deni-

---

[1] *Niva (Ogorul)* — revistă săptămînală ilustrată, care apărea la Petersburg între 1870—1918.

kin şi că, dacă îl vor alege ataman pe Bogaevski, autonomia şi toate privilegiile căzăceşti se vor duce dracului, îndată după răsturnarea bolşevicilor şi ocuparea Moscovei.

Krasnov avea totuşi şi el oarecare adversari. Astfel, un învăţător delegat încerca fără succes să ponegrească numele generalului. Umblînd prin odăile delegaţilor, le ţiuia în urechile păroase cu vocea lui subţire, ca de ţînţar, şi plină de venin :

— Ce, Krasnov ? Ca general, un netot ! Iar ca scriitor, nu face doi bani ! Un lingău de la curte, o lichea ! Un om care vrea, ca să zicem aşa, să cîştige un capital naţionalist şi să-şi păstreze fecioria democrată. O să vedeţi voi cum are să vîndă Ţinutul Donului celui dintîi cumpărător, fără nici o tocmeală ! O tîrîtură de om. Iar ca politician, egal cu zero. Trebuie să-l alegem pe Agheev ! E cu totul altceva.

Dar vorbele învăţătorului nu avură nici un răsunet. Şi la 1 mai, a treia zi după deschiderea Sfatului, se ridicară glasuri din toate ungherele :

— Să-l chemăm pe generalul Krasnov !

— Să poftească !

— Rugăm respectuos...

— Poftim...

— Mîndria noastră !...

— Să vie şi să ne arate cum este viaţa cea adevărată !

Iar prin toată mulţimea din sala vastă trecu un val de frămîntare.

Ofiţerii aplaudară gălăgios şi, luîndu-se după dînşii, cazacii începură să facă la fel, fără prea multă pricepere şi îndemînare. Palmele lor negre, tăbăcite de muncă, scoteau sunete seci, tăioase, s-ar fi zis chiar că scîrţîiau urît, faţă de muzica într-altfel mai delicată a aplauzelor cadenţate de pernuţele palmelor îngrijite ale domnişoarelor şi cucoanelor, ale ofiţerilor şi liceenilor ce se înghesuiau în galerie şi prin coridoare.

Iar cînd generalul, om chipeş, înalt şi zvelt, cu toată vîrsta-i înaintată, îmbrăcat in uniforma înţesată de cruci şi de medalii, cu epoleţi şi cu toate însemnele gradului său, se ivi voiniceşte în pas de paradă pe scenă, o furtună de aplauze şi de strigăte făcu să se cutremure sala. Aplau-

zele se transformară în ovații. O însuflețire fără margini se stîrni în rîndurile delegaților. În acest general, înfipt în fața lor, cu chipul învăpăiat de emoție, într-o atitudine țanțoșă, mulți văzură înviind o apusă imagine a puterii imperiului de odinioară.

Ochii lui Pantelei Prokofievici se umplură de lacrimi ; își suflă îndelung nasul într-o basma roșie, scoasă din șapcă, și-și zise în sine, privind cu înduioșare la Krasnov, care stătea lîngă rampă : „Așa general înțeleg și eu ! Dintr-o dată se vede ce soi de om e ! Arată ca împăratul, dacă nu și mai chipeș ! Seamănă leit cu răposatul Alexandru !"

Sfatul, care fu numit „Sfatul salvării Donului", nu se spetea nicidecum în ședințe de lucru. La propunerea președintelui, esaulul Ianov, fu adoptată hotărîrea de a se purta epoleții și toate semnele distinctive ostășești. Krasnov ținu o strălucită cuvîntare, ticluită cu mult meșteșug. Vorbi în chip zguduitor despre „Rusia batjocorită de bolșevici", despre „puterea ei din trecut", despre soarta Donului. După ce trecu în revistă stările de azi, pomeni în treacăt despre ocupația germană și stîrni un val de strigăte de aprobare cînd, la sfîrșitul discursului, vorbi cu emfază despre viitoarea existență independentă a Ținutului Donului, în urma înfrîngerii bolșevicilor.

— Sfatul suveran al Oastei va domni peste Ținutul Donului ! Eliberată prin revoluție, căzăcimea va restabili în întregime preafrumoasa rînduială a vieții căzăcești, așa cum a fost din moși-strămoși, iar noi vom spune cu voce plină, întărită, așa cum obișnuiau să spună strămoșii noștri : „Să trăiești, țar alb, în palatele Moscovei, iar noi, cazacii, să rămînem stăpîni la Donul liniștit !"

În ședința din seara zilei de 3 mai, generalul-maior Krasnov fu ales astfel ataman al Oastei, cu o sută șapte voturi, contra treizeci și zece abțineri. Nu primi însemnele puterii din mîinile esaulului și-și puse mai întîi condițiile : să se aprobe legile fundamentale propuse de el Sfatului și să fie învestit cu puteri nelimitate în demnitatea sa de ataman.

— Țara noastră stă în pragul pieirii ! Nu voi primi bastonul decît dacă atamanului i se va acorda o încredere deplină. Evenimentele cer să se lucreze cu siguranță de

sine şi cu conştiinţa datoriei împlinite. Aceasta e cu putinţă numai atunci cînd ştii că Sfatul — purtătorul suprem al voinţei Donului — are încredere în tine şi cînd, împotriva destrăbălării şi anarhiei bolşevice, se vor stabili neclintite norme de drept !

Legile propuse de Krasnov erau de fapt legile vechii împărăţii, modificate în pripă şi uşor primenite. Cum putea Sfatul să nu le primească ? Le şi adoptă cu bucurie. Totul în ele, pînă şi drapelul înnădit de mîntuială, cu trei dungi : albastru, roşu şi galben (care simbolizau locuitorii ţinutului — cazaci, necazaci şi calmuci) amintea trecutul, şi numai stema statului fu schimbată în mod radical, ca o concesie acordată spiritului naţional : în locul vulturului prădalnic cu două capete, cu aripile întinse şi cu ghearele ascuţite, stema înfăţişa un cazac gol puşcă, cu căciulă, cu armă şi cartuşieră, călărind pe un butoi de vin.

Un delegat, mai simplu la minte, puse o întrebare slugarnică :

— Poate că excelenţa-sa ar fi dispusă să aducă vreo schimbare sau vreo prefacere în cuprinsul legilor fundamentale ?

Schiţînd un zîmbet graţios, Krasnov îşi îngădui o glumă. Cuprinse roată cu privirea pe membrii Sfatului, pregătindu-se parcă să le făgăduiască ceva neobişnuit, şi răspunse cu voce de om răsfăţat de succese :

— Da ! Anume : articolele 48, 49 şi 50 — despre drapel, stemă şi imn. Îmi puteţi propune orice drapel, afară de cel roşu ! Orice stemă, afară de steaua în cinci colţuri şi de orice alt semn masonic ! Şi orice imn, afară de „Internaţionala".

În mijlocul rîsetelor, Sfatul adoptă legile, iar gluma atamanului căpătă o largă răspîndire, circulînd din om în om.

La 5 mai, Sfatul fu dizolvat. Se mai rostiră cele din urmă cuvîntări. Polcovnicul Denisov, comandantul Grupului de sud şi mîna dreaptă a lui Krasnov, făgădui tuturora că în cel mai scurt timp monstrul bolşevic va fi stîrpit fără urmă. Cu sufletele liniştite, membrii Sfatului plecară pe la casele lor, bucuroşi de alegerea atamanului şi de veştile aflate din comunicatele de pe front.

Pantelei Prokofievici părăsi capitala ținutului, adînc mișcat și clocotind de o furtunoasă bucurie. Era pe deplin încredințat că bastonul de ataman nimerise în mîini vrednice, că în curînd bolșevicii vor fi zdrobiți și că atunci feciorii i se vor înapoia acasă. Bătrînul ședea la fereastra vagonului, cu cotul rezemat de măsuță ; sunetele de despărțire ale imnului Donului stăruiau încă în urechile lui ; vorbele de înviorare îi pătrunseră străfundul cugetului și i se părea că într-adevăr :

„Răscolit, se tot frămîntă
Donul credincios și blînd..."

Dar după ce trenul se depărtă cîteva verste de Novocerkassk, Pantelei Prokofievici zări de la fereastră patrulele înaintate ale cavaleriei bavareze. Un grup de nemți călări veneau în întîmpinarea trenului, mergînd pe marginea liniei. Călăreții se legănau liniștiți în șa ; caii lor bine hrăniți, cu crupa lată, dădeau din cozile tunse, sclipind în soare. Aplecîndu-se înainte, încruntîndu-și sprîncenele într-o încordare de suferință, Pantelei Prokofievici privi cum copitele cailor germani calcă victorios pămîntul căzăcesc. Rămase mult timp așa, apoi, zgribulindu-se și răsuflînd greu, își întoarse spatele lat spre fereastră.

2

Trenurile cu vagoane roșii străbăteau Ucraina, cărînd în Germania făină de grîu, unt, ouă și vitele strînse din Ținutul Donului. Pe platformă stăteau nemți cu bonete, cu vestoane albastre-cenușii și cu baionetele la armă.

Cizmele germane de piele galbenă și cu tocurile bătute în plăci de fier călcau drumurile Donului ; cavaleriștii bavarezi își adăpau caii în Don... Iar la hotarul Ucrainei, tinerii cazaci abia instruiți la Persianovka, și chemați sub drapel, se băteau cu petliuriștii [1]. Aproape jumătate din-

[1] Este vorba de trupele naționalistului S. Petliura, agent al Antantei, alcătuite, mai ales, din burghezia rurală și orășenească, interesată să sprijine mișcarea pentru despărțirea Ucrainei de Rusia Sovietică. După un șir de aventuri și de lupte fără glorie, această „armată" a fost lichidată de Armata Roșie, în noiembrie 1920.

oamenii Regimentului 12 de cazaci, nou refăcut, pieriră la Starobelsk, cucerind pentru Ţinutul Donului o bucată din teritoriul ucrainean.

La nord, staniţa Ust-Medvediţkaia trecea din mînă în mînă : o ocupa un detaşament de cazaci din Armata Roşie, care se adunaseră din satele Glazunovskaia, Novo-Alexandrovskaia, Kumîljenskaia, Skurişenskaia şi altele, iar nu după mult timp, era ocupată de vreun detaşament de partizani albi şi generalului Alexeev, şi pe uliţele staniţei se puteau vedea mantalele liceenilor şi seminariştilor, care alcătuiau efectivele detaşamentului.

Cazacii de pe Donul de sus se mutau în valuri spre nord, din staniţă în staniţă. Roşii se retrăgeau la hotarul guberniei Saratov. Aproape tot districtul Hopior fu părăsit de roşii. La sfîrşitul verii, armata Donului, alcătuită din cazaci de toate vîrstele, buni de serviciu, puse piciorul pe hotarele ţinutului. Reorganizată în drum, completată cu ofiţeri sosiţi din Novocerkassk, oastea începea să capete înfăţişarea unei armate adevărate : micile detaşamente trimise de staniţe se contopeau ; se refăceau regimentele regulate cu oameni rămaşi după războiul cu nemţii ; regimentele se adunau în divizii ; locul ofiţerilor inferiori în statele-majore era ocupat de polcovnici în vîrstă ; cadrele de comandanţi erau supuse pe îndelete unei desăvîrşite revizuiri.

La sfîrşitul verii, din ordinul generalului-maior Alferov, unităţile alcătuite din sotniile de cazaci din Migulinskaia, Meşkovskaia, Kazanskaia şi Şumilinskaia trecură hotarul ţinutului şi, după ce ocupară Doneţkoe, prima localitate de pe teritoriul guberniei Voronej, începură asediul oraşului Bogucear, reşedinţă de judeţ.

De patru zile sotnia de cazaci din Tatarski, sub comanda lui Petro Melehov, înainta prin sate şi prin staniţe spre nordul districtului Ust-Medvediţki. Undeva, în dreapta sotniei, roşii se retrăgeau în grabă spre linia ferată, fără să primească lupta. În tot timpul înaintării, cazacii n-au dat ochi cu inamicul. Etapele erau scurte. Petro, ca şi toţi cazacii, fără nici o înţelegere între dînşii prin viu grai, îşi făcuse socoteala că nu-i nici o nevoie să grăbească a merge la moarte, şi nu prea dădea zor să străbată mai mult de treizeci de verste într-o etapă.

În a cincea zi, intrară în stanița Kumîljenskaia. Trecură Hopiorul în dreptul satului Dundukovo. Ca o perdea de tifon, nesfîrșite roiuri de musculițe umpleau văzduhul deasupra pajiștii. Țiuitul lor subțirel tremura și creștea necurmat. Neistovita lor puzderie se întrețesea în zbor mărunt, împînzind aerul, vîrîndu-se în ochii și în urechile călăreților, în ochii și urechile cailor. Animalele se căzneau, frămîntîndu-se și strănutînd, iar călăreții se apărau cu mîinile și cu norii groși ai fumului de mahorcă.

— Ce porcărie, fir-ar ea a naibii ! răcni Hristonea, ștergîndu-și cu mîneca ochiul înlăcrimat.

— Ți-a intrat în ochi ? zîmbi Grigori.

— Mă ustură. A dracului lighioană, cum mai frige ! Piper, nu alta !

Ridicîndu-și pleoapa roșie, Hristonea își trecu degetul aspru pe ochi și, cu buza lăsată, își frecă îndelung ochiul cu dosul palmei.

Grigori mergea alături. Erau nedespărțiți, din ziua plecării. Se ținea de dînșii și Anikușka ; acesta se îngrășase în ultima vreme, semănînd și mai mult a muiere.

Detașamentul nu alcătuia chiar o sotnie întreagă. Ajutorul lui Petro era vagmistrul Latîșev, însurat cu o fată din Tatarski. Grigori comanda un pluton. Aproape toți cazacii săi erau din partea de jos a satului : Hristonea, Anikușka, Fedot Bodovskov, Martin Samil, Ivan Tomilin, lunganul Borșciov și Zahar Kovaliov, greoi ca un urs, Prohor Zîkov, Merkulov — neam de țigan, Epifan Maksaev, Egor Sinilin și încă vreo cincisprezece flăcăi, cam de aceeași vîrstă.

Nikolai Koșevoi comanda plutonul doi, Iakov Koloveidin — plutonul trei ; iar plutonul patru se afla sub comanda lui Mitka Korșunov, avansat urgent uriadnic-major de către generalul Alferov, după executarea lui Potdiolkov.

Sotnia înainta în trap ușor. Drumul se întindea ocolind ochiurile de baltă, cobora în văgăuni năpădite de păpuriș și de mlăji și șerpuia prin mijlocul pajiștii.

În rîndurile din spate, hohotea cu voce de bas Iakov Podkova, urmat de rîsul mai subțirel al lui Andrei Kașulin, care căpătase și el galoane de uriadnic, cîștigate cu prețul vieții tovarășilor lui Podtiolkov.

Petro Melehov mergea cot la cot cu Latîșev. Vorbeau molcom între ei. Latîșev se juca cu dragonul nou de la

garda săbiei. Cu mîna stîngă, Petro îşi mîngîia calul, scărpinîndu-l între urechi. Un zîmbet lumina obrajii plini ai lui Latîşev ; dinţii înnegriţi de fum şi tociţi se iveau de sub mustaţa rară.

În urma tuturora, călare pe o mîrţoagă bălţată şi şchioapă, tropăia Antip Adveevici, fiul lui moş Minciună, poreclit de cazaci „Brehovici“ [1].

Unii cazaci schimbau rar cîte o vorbă între dînşii ; alţii, stricînd alinierea, mergeau cîte cinci în rînd ; iar mai toţi cercetau iscoditor locurile necunoscute, pajiştea tărcată ici colo de pecinginile bălţilor, şirurile verzi de plopi şi de sălcii. Echipamentul cazacilor dovedea pregătire de drum lung : sacii de merinde şi coburii gemeau doldora, iar la spatele fiecăruia mantaua era făcută colac şi legată cu îngrijire. Harnaşamentul vădea acelaşi lucru : fiecare cureluşă era cusută, totul era des, ticluit, cîrpit. Dacă în urmă cu o lună mai stăruise credinţa că nu va fi război, acum toţi mergeau în cuget cu convingerea tristă că măcelul nu mai poate fi înlăturat. „Azi eşti cu pielea întreagă, iar mîine poate ţi-or găuri-o ciorile, undeva, pe cine ştie ce coclauri !“, era gîndul fiecăruia.

Trecură de satul Krepţî. Casele rare, acoperite cu stuf, rămaseră în dreapta. Anikuşka scoase din buzunarul nădragilor o lipie, rupse cu gura jumătate, arătîndu-şi dinţii mărunţi, şi începu să mestece repede, mişcîndu-şi fălcile ca un iepure.

— Ce, ţi-era foame ? se uită chiorîş Hristonea.

— Cum de nu ?... Mi-a pregătit nevestica...

— La plăcinte eşti mereu înainte ! Ai, mai bine zis, un burduhan de porc ! mormăi Hristonea, întorcîndu-se spre Grigori şi continuînd cu o voce oarecum supărată şi plîngătoare : Crapă afurisitul, de nu-şi mai găseşte pereche ! Te şi minunezi, unde bagă în el atîta haleală ? ! De cîteva zile mă tot uit la dînsul şi m-am luat de gînduri : mic, mic, dar înfulecă, al naibii, cît şapte !

— Şi ce-ţi pasă ? Mănînc mîncarea mea şi-mi văd de treabă ! Poţi mînca azi un berbec întreg, că a doua zi tot ţi-e foame. Gura îmbucă tot ce-apucă, numai cu folos să fie !

---

[1] De la *breòh* — minciună (rus.).

Anikușka rîse și făcu cu ochiul lui Grigori, arătînd spre Hristonea, care scuipă de scîrbă.

— Petro Panteleici, unde facem popasul de noapte ? Uite, caii cad în bot de oboseală ! strigă Tomilin.

De aceeași părere era și Merkulov.

— Ne-apucă noaptea. E vremea să ne oprim. Apune soarele...

Petro făcu vînt cu biciușca.

— Ba vom face popasul de noapte la Kliuci. Dacă n-om ajunge cumva și pînă la Kumîlga.

Merkulov zîmbi în bărbuța neagră și creață, șoptindu-i lui Tomilin :

— Se pune bine cu Alferov, licheaua ! L-a apucat zorul și graba.

Cineva care îl tunsese și-l ferchezuise pe Merkulov, îi scurtase în bătaie de joc barba măreață, lăsîndu-i numai un șfichi strîmb. Iar astfel pocit, Merkulov arăta de-a mai mare rîsul, dînd prilej la nenumărate glume. Tomilin nu se putu stăpîni și-l întrebă :

— Dar tu, nu te pui bine cu el ?

— Eu, cu ce și cu cine ?

— Ți-ai tuns barba la fel cu generalul. Crezi poate că, dacă ți-ai tuns-o, are să-ți dea îndată și ție o divizie întreagă ? Nu, frate, spală-te pe bot !

— Măi, hahaleră ! Eu îți vorbesc serios și ție-ți arde de gimbușlucuri.

Tot rîzînd și pălăvrăgind, intrară în satul Kliuci. Trimis înainte în căutare de cantonament, Andrei Kașulin întîmpină sotnia în dreptul unei ogrăzi de la margine.

— Plutonul nostru, după mine ! Plutonul întîi, uite colea, trei case ; doi — pe stînga ; trei — în curtea aceea, unde se vede fîntîna, și altele patru la rînd.

— Ce s-aude ? Ai întrebat ? N-ai aflat nimic ? se interesă Petro, venind în dreptul său.

— Nici urmă de bolșevici. În schimb, băiete, miere berechet ! La o singură bătrînă sînt vreo trei sute de stupi. La noapte, facem de petrecanie măcar unuia !

— Ba nu, lasă prostiile ! Să nu-ți fac eu de petrecanie, se încruntă Petro, atingîndu-și calul cu biciușca.

Se împrăştiară pe la case şi îngrijiră de cai. În vremea asta se întunecă. Gazdele pregătiră de cină. Prin curţi, pe buturugi de arin tăiate din celălalt an, cazacii din sotnie se aşezară la cislă cu cazacii din sat. După ce stătură o vreme de vorbă despre ale lor, se duseseră cu toţii la culcare.

Dimineaţa, porniră mai departe. Cînd să intre în Kumîljenskaia, un curier ajunse sotnia din urmă. Petro desfăcu plicul şi citi îndelung hîrtia, ţinînd-o ca o greutate în mîna întinsă şi încordată, legănîndu-se în şa. Grigori veni lîngă el.

— Un ordin ?

— Da !

— Ce scrie ?

— Frumos... Ordin să predau sotnia. Tot contingentul meu e chemat la Kazanka ; se formează Regimentul 28... Artileriştii şi mitraliorii la fel.

— Şi restul ?...

— Uite ce scrie aicea : „La Arjenovskaia veţi trece la dispoziţia comandantului Regimentului 22. Plecarea neîntîrziată." Auzi vorbă ? „Neîntîrziată" !

Se apropie şi Latîşev. Luă hîrtia din mîna lui Petro şi o citi, mişcîndu-şi buzele groase şi tari, strîmbînd dintr-o sprînceană.

— Înainte — marş ! strigă Petro.

Sotnia se smuci din loc şi porni la pas. Cazacii se întorceau în şa, privind spre Petro şi aşteptînd lămuriri de la el. Dînsul le vesti ordinul cînd ajunseră la Kumîljenskaia. Cazacii din contingentele vechi începură să se frămînte, pregătindu-se de plecare înapoi. Hotărîră să facă popas în staniţă şi să plece a doua zi dis-de-dimineaţă, fiecare în drumul său. Petro, care căutase în tot timpul zilei un prilej pentru a sta de vorbă cu frate-său, veni la el în cantonament.

— Hai pe medean.

Fără nici o vorbă, Grigori trecu poarta. Mitka Korşunov îi ajunse din urmă, dar Petro îl rugă cu glas gheţos :

— Lasă-ne, Mitri ! Vreau să vorbesc ceva cu frate-meu.

— Mă rog, mă rog, fără supărare, zîmbi Mitka, vrînd să arate că înţelege prea bine şi rămînînd în urmă.

Grigori, care urmărea pe ascuns chipul lui Petro, înțelese și el că frate-său avea de gînd să vorbească ceva de o însemnătate deosebită. Și, în nădejdea că ar putea să înlăture aceasta, începu să vorbească repede, cu o prefăcută însuflețire :

— Ciudat lucru, orice-ai spune ! Uite, sîntem numai la o sută de verste de casă, și lumea arată altfel. Și graiul lor, și casele lor sînt altfel, ca la poliponi [1] Privește colea ! Poarta are la ei un fel de acoperiș de scînduri. La noi n-ai să găsești așa ceva. Și uite, iarăși, arătă cu mîna o casă de om înstărit din apropiere : Vezi ? Pînă și prispa este căptușită cu scînduri, ca să nu putrezească temelia. Așa-i ?

— Lasă ! Petro strîmbă din sprîncene. Nu despre asta este vorba... Hai să ne dăm la o parte, lîngă gard, că nu ne slăbește lumea din ochi.

Femeile și cazacii care veneau de pe medean se uitau curioși la cei doi frați. Un bătrîn se opri în dreptul lor. Avea cămașa albastră, fără cingătoare, și șapca de cazac cu paspoalul de un roz spălăcit de soare și de ani.

— Poposiți aici ?

— Cam așa ni-i în gînd !

— Ovăz pentru cai aveți ?

— Avem puțintel, răspunse Petro.

— Dacă nu, veniți la mine. O să vă dau vreo două banițe.

— Hristos să te răsplătească, moșule !

— Slavă lui ! Vino ! Uite, colea, casa mea, aia cu acoperișul de tablă verde.

— Despre ce ai de gînd să vorbești ? întrebă deodată nerăbdător Grigori, încruntîndu-se.

— Despre toate ! zîmbi Petro cu un aer oarecum vinovat și silit, prinzîndu-și mustața gălbuie în colțul gurii. Trăim vremuri așa de grele, Grișatka, încît poate că n-o să ne mai vedem vreodată...

Vrăjmășia ascunsă și inconștientă față de frate-său, care încolțise în sufletul lui Grigori, se risipi îndată, copleșită de zîmbetul trist al lui Petro și de acest nume vechi „Grișatka“, rămas din copilărie. Petro își privea

---

[1] Poreclă a unei secte care nu recunoștea autoritatea forului suprem ortodox.

blînd fratele, cu același zîmbet larg, dar care nu prevestea nici o bucurie. Cu o schimă a buzelor făcu surîsul să zboare de pe chipul său, care se posomorî aspru, apoi zise :

— Uită-te la oameni ! Uită-te la dînșii, cum i-au despărțit ticăloșii ! Ca și cum ar fi trecut cu plugul și i-au răsturnat, care în dreapta, care în stînga. Viață de iad, cumplite vremuri ! Unul nu se mai înțelege cu altul... Iată și tu ! schimbă el pe neașteptate firul vorbii. Îmi ești frate, dar nu te mai pricep, zău ! Simt că te tot îndepărtezi de mine... E adevărat ? Și-și răspunse singur : Adevărat ! Te frămînți... Mi-e teamă să nu te bagi la roșii... Tu, Grișatka, tu nu ți-ai găsit calea nici pînă acum.

— Da' tu ți-ai găsit-o ? întrebă Grigori, privind cum soarele apune dincolo de panglica nevăzută a Hopiorului, după dîmbul de cretă, cum arde văpaia apusului și cum vin de acolo norii sfîșiați, de tăciune și de scrum.

— Mi-am găsit-o ! Am intrat în făgașul meu. Pe mine n-ai să mă scoți de-acolo. Eu, Grișka, n-am să șovăi ca tine.

— Zău ? făcu Grigori cu un zîmbet răutăcios și silit.

— Nu ! Petro își trase supărat mustața și clipi des din ochi, ca orbit. Pe mine n-ai să mă duci la roșii nici cu arcanul. Căzăcimea este împotriva lor, și eu la fel. Și n-am să discut, nu vreau ! Ce să-ți mai spun ?... N-am ce să caut la dînșii, avem alte căi !

— Să lăsăm atunci vorbele astea de prisos, îl rugă cu glas obosit Grigori.

Porni înainte spre cantonamentul său, pășind cu grijă și mișcînd din umărul ușor aplecat înainte.

La poartă, Petro îl ajunse și-l întrebă :

— Spune-mi, ca să știu... Spune-mi, Grișka, n-ai să treci la dînșii ?

— Nu prea cred... Nu știu !

Răspunsul lui Grigori era lipsit de viață și silnic. Petro oftă, dar nu-i mai puse nici o întrebare. Se depărtă tulburat și tras la față. Amîndoi, și el, și Grigori, vedeau cum nu se poate mai limpede că o buruiană deasă și încîlcită, de nerăzbit, cotropise toate cărările care îi uniseră pe vremuri, închizînd căile spre inimile lor. Tot astfel o potecuță netedă, croită de copitele caprelor, alunecă șerpuind pe malul unei rîpi și, la o cotitură, se mistuie, ca și

cum ar fi tăiat-o cineva, şi nu mai este nici o trecere, ci doar buruienile se ridică în faţa omului, ca un zid aspru şi duşmănos.

...A doua zi, Petro porni înapoi la Vioşenskaia, cu jumătatea sa de sotnie. Cei rămaşi, tinerii, plecară sub comanda lui Grigori spre Arjenovskaia.

Dis-de dimineaţă, soarele dogorea nemilos. Stepa fierbea într-un văl de ceaţă ruginie. Ramurile liliachii ale dealurilor de lîngă Hopior se întindeau în urmă în sclipiri albastre, nisipurile îşi aşterneau covorul de şofran. Caii asudaţi se legănau sub călăreţi. Chipurile cazacilor se făcură pămîntii, scăldate în năduşeală. Pernele de la şei, scările, toată fierăria brîielor se încinseră de neînchipuit, încît nu le mai puteai atinge cu mîna. Nici pădurea nu mai dăruia vreun pic de răcoare, învăpăiată de dogoare, mirosind a iarbă sfarogită şi cerşind un strop de ploaie.

Un dor cumplit puse stăpînise pe Grigori. Toată ziua se legăna în şa cu gînduri nehotărîte la viitor, răvăşind în minte vorbele lui Petro, ca pe nişte mărgele de sticlă, şi canonindu-se amarnic să le adune. Un iz de pelin tăios şi înţepător îi ardea buzele ; drumul tremura pe aripile dogoarei. Stepa ruginie se desfăşura întinsă în bătaia soarelui ; vînturile uscate hoinăreau de-a lungul ei, aplecau iarba ţepoasă şi ridicau în vîrtej valuri de nisip şi de pulbere.

Spre seară, un văl străveziu acoperi soarele. Cerul se spălăci şi se făcu cenuşiu. Nori grei se iviră la apus, încremenind o vreme, atingînd cu marginile lor pîntecoase firul subţire şi străveziu al zării. Apoi, mînaţi de vînt, plutiră ameninţător, tîrîndu-şi aţîţător cozile despletite aproape de pămînt, purtînd pe crestele rotunde o spumă de zahăr alb.

Detaşamentul trecu din nou pîrîul Kumîlga şi pătrunse sub bolta unei păduri de plopi. Frunzele îşi arătau dosul lăptos, argintiu, şi şopteau ceva într-un vuiet de bas, jucîndu-se cu vîntul. O ploaie piezişă cu piatră, încinsă de brîul vărgat al curcubeului, se revărsă din poala albă a norului uriaş şi biciui pămîntul, undeva departe, dincolo de Hopior.

Înnoptară într-un sat mic şi cam pustiu. După ce-şi îngriji calul, Grigori se duse la prisacă. Gazda, un cazac

bătrîn cu părul creț, îi spuse plin de obidă lui Grigori, scoțîndu-și din barbă albinele ce i se încurcaseră în păr :

— Iată stupul ăsta, l-am cumpărat mai deunăzi. L-am adus aici și tot puietul s-a prăpădit, dumnezeu să-l știe de ce. Uite cum îl cară albinele !

Se opri în dreptul unui stup cioplit dintr-o buturugă și arătă spre urdiniș : albinele aruncau neontenit afară trupușoarele puietului mort și zburau la o parte cu ele, bîzîind surd.

Gospodarul își mijea ochii căprii, plescăia necăjit din buze. Umbla cu mers săltăreț, agitîndu-și smucit și fără rost mîinile. Prea vioi, cu trupul său grosolan, dar cu mișcările repezi și smucite, părea de prisos și parcă tulbura viața prisăcii, în care uriașul colectiv de albine își făcea, încet și chibzuit, munca înțeleaptă și cumpănită. Grigori se uita la el cu o ușoară pornire de dușmănie. Pornirea aceasta i-o stîrnea, fără să vrea, cazacul în vîrstă, spătos și repezit, turuind mereu cu vocea prea grăbită și scîrțîitoare, de moară hodorogită :

— Anul ăsta avem un cules bun. Cimbrișorul a înflorit ca niciodată. De la el vine mierea... Stupii cu rame sînt mult mai spornici. Uite, am și eu din ăștia...

Grigori bău ceai cu miere deasă cum e cleiul, cu miros dulce de cimbrișor, de șopîrliță, de flori de cîmp. La masă, gospodărea fiica gazdei, o femeie înaltă și frumoasă. Bărbatul ei plecase cu roșii, și de aceea stăpînul casei era umil și slugarnic. Nici nu observa cum fii-sa îi arunca lui Grigori priviri fugare pe sub gene, strîngîndu-și buzele subțiri și palide. Cînd întindea mîna după ceainic, Grigori îi zărea părul negru ca smoala și creț de la subsuoară. În cîteva rînduri, întîlni privirea ei iscoditoare și curioasă, iar o dată, încrucișîndu-și ochii, i se păru chiar că tînăra cazacă se îmbujoră la față, ascunzînd în colțurile gurii un zîmbet ispititor.

— Am să-ți fac patul în odaie, îi spuse după ceai, trecînd cu o pernă și cu o blană în brațe și arzîndu-l cu o privire flămîndă, plină de foc și de făgăduieli. Bătînd perna, mai adăugă în treacăt, repede și cu o voce surdă : Eu am să mă culc lîngă hambar... Prea e cald în casă, și mai sînt și niște purici...

Îndată ce auzi sforăitul bătrînei gazde, Grigori își scoase cizmele și se duse la ea, lîngă hambar. Femeia îi făcu loc într-un car scos de pe roți. Trase cojocul de oaie pe dînsa, îl atinse pe Grigori cu picioarele, apoi rămase nemișcată. Buzele ei erau uscate, aspre, miroseau a ceapă și totuși a frăgezime feciorelnică. Cu capul pe brațul ei subțire și ars de soare, Grigori rămase pînă-n zori. Toată noaptea ea îl strînse puternic în brațe, îl mîngîie cu nesaț, rîdea, glumea, îi mușcă buzele pînă la sînge și-i lăsă urme viorii de sărutări încleștate pe gît, pe piept și pe umeri — urmele mici ale dințișorilor mărunți de fiară. După ce cocoșii cîntară a treia oară, Grigori vru să se mute înapoi în odaie, dar femeia îl opri.

— Lasă-mă, iubito, lasă, dragostea mea ! o rugă Grigori, zîmbind la mustața neagră și moale și făcînd o mișcare ușoară să-i scape din îmbrățișări.

— Mai stai nițeluș... Mai stai !

— Are să ne vadă cineva ! Uite, se crapă de ziuă !

— Las' să vadă !

— Da' taică-tău ?

— Tata știe.

— Cum, știe ? întrebă Grigori, ridicîndu-și sprînceana în semn de mirare.

— Uite-așa !...

— Poftim ! Asta-i bună ! Da' de unde să știe ?

— El, știi... mi-a spus aseară : „Ascultă, dacă ofițerul se leagă de tine, culcă-te cu el, îmbunează-l, că de nu, au să ne ia caii sau altceva, pentru vina lui Gheraska...". Bărbatu-meu, Gherasim, e cu roșii...

— Așa-a ?! făcu Grigori zîmbind în batjocură, dar simțindu-se adînc jignit.

Tot femeia îi risipi însă acest simțămînt neplăcut. Cu un gest drăgăstos, lipindu-se de brațul musculos al lui Grigori, ea tresări și murmură :

— Bărbatu-meu nu-i ca tine...

— Da' cum e ? întrebă Grigori cu interes, privind cu ochii treziți bolta cerului care începea să pălească.

— Nu-i bun de nimic... Un bleg ! răspunse ea cu o avîntare din inimă și cu glasul tremurat într-un icnet de plîns. Am trăit cu el fără nici o bucurie... Cînd e vorba de femei, nu-i bun de nimica...

Un suflet străin, plin de nevinovăţie copilăroasă, i se deschidea lui Grigori, aşa cum se deschide o floare sorbind roua. Destăinuirea îl îmbătă, trezindu-i un simţ gingaş de milă. Pătruns de această înduioşare pentru ibovnica sa de o noapte, Grigori îi mîngîie părul despletit, închizîndu-şi ochii obosiţi.

Lumina lunii se strecura, stingîndu-se lin, prin acoperişul de stuf al şopronului. O stea căzătoare se desprinse de pe cer şi lunecă repede dincolo de zări, lăsînd o dîră palidă să se topească la marginea lumilor. O raţă măcăi undeva pe un iaz şi un răţoi îi răspunse iubeţ, cu alt măcăit răguşit.

Grigori plecă în odaie, purtîndu-şi sprinten trupul uşor şi înfiorat de o dulce oboseală. Adormi, mai simţind încă pe buzele lui mirosul sărăţel de pe buzele cazacei, mai păstrînd încă în sine amintirea trupului ei setos de dezmierdări şi miresmele amestecate de miere, de cimbrişor, de sudoare şi de căldură omenească.

După două ceasuri îl treziră cazacii. Prohor Zîkov îi înşeuă calul şi-l scoase afară din ogradă. Grigori îşi luă rămas bun de la stăpînul casei, înfruntînd cu tărie privirea lui încărcată de duşmănie, şi salută cu o voioasă mişcare a capului pe fiica gazdei, care intra în casă. Ea înclină fruntea, ascunzînd în colţul buzelor subţiri şi palide un zîmbet cald şi jalea tăinuită a despărţirii.

Grigori o luă pe ulicioară, uitîndu-se îndărăt. Ulicioara trecea în potcoavă pe lîngă ograda unde petrecuse noaptea, şi el zări încă o dată pe cazaca pe care o încălzise cu dragostea lui. Ea privea peste zaplaz în urmă-i, întorcîndu-şi capul, cu palma negricioasă şi subţire pusă streaşină la ochi.

Cuprins pe neaşteptate de o sfîşietoare părere de rău, Grigori se uita mereu înapoi, se silea să-şi închipuie cum e faţa ei, s-o vadă toată — dar nu putea. Zărea numai capul îmbrobodit cu tulpanul alb, întorcîndu-se încet, urmărindu-l cu ochii. Tot aşa se întoarce floarea-soarelui, urmărind mersul încet al soarelui pe cer.

Mihail Koşevoi fu trimis, sub escortă, din Vioşenskaia pe front. Ajunse la staniţa Fedoseevskaia, iar acolo ata-

manul staniței îl opri pentru o zi, ca să-l pornească a doua zi, tot sub escortă, înapoi la Vioșenskaia.

— De ce mă trimiteți îndărăt ? îl întrebă Mihail pe secretarul staniței.

— Am primit o dispoziție de la Vioșki, răspunse secretarul în silă.

Mișka află astfel că maică-sa căzuse în genunchi în fața adunării fruntașilor din sat și că-i înduplecase pe bătrîni să dea o hotărîre în numele obștii, cerînd ca Mihail Koșevoi să fie numit îngrijitor la cai, ca fiu unic la mamă văduvă. Miron Grigorievici se înfățișase în persoană la atamanul staniței să-i prezinte hotărîrea. Izbuti să capete aprobarea.

La cancelaria staniței, atamanul îl luă la rost pe Mihail, care stătea smirnă în fața lui, apoi se mai domoli și isprăvi cu glas burzuluit :

— Nu încredințăm bolșevicilor apărarea Donului! Du-te la herghelie, fă-te acolo îngrijitor de cai și, pe urmă, vom vedea... Bagă-ți mințile în cap, neam de cățea ! Mi-e milă de mă-ta, că altminteri... Marș !

Mișka o luă îndărăt, pășind pe ulița încinsă de dogoare, dar nu mai avea escortă la spate. Mantaua pusă în bandulieră îi rodea umerii. Vlăguite de cele o sută cincizeci de verste ale drumului, picioarele abia îl mai puteau duce. Cu chiu, cu vai ajunse în satul lui, iar a doua zi plecă la herghelie, după ce maică-sa îl mîngîiase și-l căinase. Plecă, ducînd cu el amintirea chipului ei îmbătrînit și a șuviței de păr cărunt, pe care atunci o observase pentru întîia oară.

La sud de stanița Karghinskaia, se întindea o bucată de stepă nedesțelenită, lungă de douăzeci și opt de verste și lată de șase, lăsată pentru pășcutul armăsarilor din staniță. În fiecare an, de sfîntul Gheorghe, îngrijitorii de cai scoteau din grajdurile de iarnă din Vioșenskaia armăsarii odihniți în timpul zăpezilor și-i mînau la pășcut. În mijlocul pășunii, fusese ridicat cu banii staniței un grajd de vară, cu adăposturi ușoare pentru optsprezece armăsari, cu o casă de bîrne pentru îngrijitori, pentru supraveghetor și felcerul veterinar. Cazacii din plasa Vioșenskaia își aduceau iepele ; felcerul și supraveghetorul le controlau

înălţimea, care trebuia să fie de cel puţin doi arşini, şi vîrsta — de cel puţin patru ani. Animalele sănătoase erau rînduite în herghelii de cîte patruzeci. Fiecare armăsar îşi lua iepele şi le ducea în stepă, păzindu-le cu gelozie.

Mişka plecă cu singura iapă pe care o avea la gospodăria lui. Petrecîndu-l şi ştergîndu-şi lacrimile cu şorţul, maică-sa îi spuse :

— Poate se va îndrepta şi iepuşoara noastră... Păzeşte-o şi n-o osteni prea mult. Tare am mai avea nevoie de încă una !

Pe la amiază, Mişka zări în depărtare acoperişul de tablă al casei, tremurînd în apa jucăuşă a aburului care plutea deasupra cîmpiei, gardul şi streaşina de şindrilă a grajdului, înnegrită de ploi. Dădu pinteni iepei şi, ajuns sus pe creasta dealului, desluşi mai limpede clădirile şi marea albicioasă, de iarbă, în dosul lor. Undeva, departe-departe, la răsărit, se zărea o turmă cafenie de cai, gonind spre iaz, iar ceva mai la o parte, îngrijitorul, un omuleţ călare pe un căluţ mititel ca o jucărie.

Mişka intră în ogradă, descălecă, legă dîrlogii de un stîlp şi păşi în casă. În sala largă, dădu peste un îngrijitor, un cazac scund şi cu faţa pistruiată.

— Pe cine cauţi ? îl întrebă pe un ton nu tocmai prietenos, cercetîndu-l din creştet pînă-n tălpi.

— Aş vrea să-l văd pe supraveghetor.

— Pe Strukov ? Degeaba îl cauţi, că a plecat... Se află însă aici Sazonov, ajutorul lui ; a doua uşă pe stînga.... Da' ce treabă ai cu el ? De unde vii ?

— Sînt numit îngrijitor la voi.

— Ian te uită cum ne trimit dumnealor oameni fără nici o socoteală !...

Bombănind altele pe acelaşi ison, se depărtă spre ieşire. Un arcan de frînghie, trecut peste umăr, şerpuia pe podea în urma lui. Cu spatele la Mişka, îngrijitorul deschise uşa, dădu din biciuşcă şi spuse, de astă dată fără harţagul de adineauri :

— La noi, frăţioare, grea slujbă ! Cîteodată nu descaleci două zile la şir.

Mişka se uită la spinarea-i încovoiată şi la picioarele-i arcuite. În pervazul uşii, fiecare linie din trupul greoi al

cazacului se zugrăvea limpede și izbitor, pe dreptunghiul de lumină. Îndeosebi, picioarele îl înveseliră strașnic pe Mișka. „Parcă ar fi stat călare patruzeci de ani pe un butoi", își zise în gînd și zîmbi, căutînd din ochi clanța ușii a doua, la stînga.

Sazonov îl primi pe noul îngrjitor cu un aer falnic și nepăsător.

Nu după multă vreme, pică de pe drumuri și supraveghetorul, Afanasi Strukov, un cazac zdravăn, vagmistru de la Regimenul „Atamanski". Dădu ordin ca Mișka să fie pus în suzbistență și ieși împreună cu el în cerdacul înfierbîntat de dogoare.

— Știi să înveți caii necălăriți ? Ai umblat cu asemenea marfă ?

— Nu, n-am avut prilej, mărturisi deschis Mișka și observă îndată cum chipul toropit de căldură al supraveghetorului căpătă o scurtă tresărire de viață, într-o încruntare de nemulțumire.

Scărpinîndu-și spinarea lată și vînjoasă, supraveghetorul se uită din nou somnoros în ochii lui Mișka.

— Știi să-i prinzi cu arcanul ?

— Da, știu.

— Și iubești caii ?

— Îi iubesc.

— Sînt la fel ca oamenii, numai că nu vorbesc !... Să-i iubești ! porunci el și, deodată, mîniindu-se fără pricină, strigă : Ai înțeles ? Să-i iubești, că de nu, mănînci bătaie cu harapnicul !

Pentru o clipă chipul îi devenise mai viu și mai ager, dar această înviorare pieri imediat, lăsînd loc aceleiași nepăsări care-i moleșea toate trăsăturile feței.

— Ești însurat ?

— Nu, domnule vagmistru.

— Prostule ! De ce nu te însori ? întrebă înveselit supraveghetorul.

Tăcu o clipă, așteptînd parcă ceva, mai stătu un minut, privind întinderea uriașă a stepei, și intră în casă căscînd. În toată luna slujbei sale de îngrijitor, Mișka nu mai auzi din gura lui nici un cuvînt.

Herghelia număra cu totul cincizeci și cinci de armăsari. Fiecare îngrijitor avea în supravegherea-i cîte două-

trei herghelii mici. Mişka primi o herghelie mai mare, păzită de Bahar, un armăsar puternic şi bătrîn, şi încă una mai mică, cu vreo douăzeci de iepe şi cu armăsarul Banal. Supraveghetorul îl chemă la el pe Ilia Soldatov, unul dintre cei mai vrednici şi mai cutezători îngrijitori, poruncindu-i :

— Uite, ai pe seamă un nou îngrijitor, pe Koşevoi Mihail, din satul Tatarski. Arată-i hergheliile lui Bahar şi Banal şi dă-i un arcan. Va sta în casă cu voi. Dăscăleşte-l. Plecaţi !

Soldatov nu răspunse nimic, aprinse o ţigară şi-i făcu semn lui Mişka :

— Hai să mergem !

Ieşiră în cerdac. Soldatov arătă cu ochii iepuşoara lui Mişka, istovită de bătaia soarelui :

— E a ta ?

— A mea.

— A fost la armăsar ?

— Nu.

— Du-o la Bahar. E de la hergheliile lui Koroliov, corcitură cu cal englezesc. Nici nu-ţi poţi închipui ce soi de cal iute ! Mănîncă jăratic... Hai, încalecă !

Mergeau cot la cot. Caii se afundau în iarbă pînă la genunchi. Casa şi grajdul rămăseseră departe, în urmă. Măreaţă şi tăcută, stepa se întindea în faţa lor, învăluită în cea mai diafană pîclă albăstruie. Deasupra capului se istovea soarele după o şuviţă sidefie de nori. O mireasmă grea şi apăsătoare adia din iarbă. În dreapta, în spatele văgăunii cu marginile nedesluşit zărite prin pîclă, sclipea oglinda îngustă, zîmbitoare, a iazului Jirov. De jur împrejur, cît puteau cuprinde ochii, vedeau numai aceeaşi mare de verdeaţă, şerpuirile de aer încins şi sticlos, bătrîna stepă aţipită de dogoarea nămiezii ca într-o vrajă ; iar departe, în zare, o movilă din vechile basme, fumurie şi părelnică.

Verdele ierburilor, mai des şi mai întunecat către rădăcini, lîngă pămînt, mai străveziu spre vîrfurile înspicate în soare, sclipea ca într-o uriaşă şi totuşi amănunţită zugrăveală : negara cu pămătufurile răsfirate şi necoapte, tufe mici şi ciufulite de pelinaş, răsărite ca nişte pete rotunde ; pirul îşi întindea către soare paneraşele pline

de seminţe ; sporişul se lipea pe alocuri de pămînt, umil şi agăţător, amestecat cu salvia ; şi iar se lăţea negara, biruitoare, potopind stepa, ca apoi să lase loc nenumăratelor flori : odosului, rapiţei sălbatice, susaiului, cinghiskăi — o buruiană aspră şi singuratică ce nu lasă nici o altă iarbă să-i crească alături.

Cazacii îşi urmau drumul în tăcere. Mişka se simţea cuprins de o ostoită împăcare, aşa cum nu mai încercase de mult. Stepa îl copleşea cu tăcerea ei, cu măreţia ei cuminte. Soldatov dormea călare, cu fruntea plecată pe coama calului şi cu mîinile făcute căuş, puse pe oblîncul şeii, parcă ar fi venit la împărtăşanie.

Un spurcaci sări de sub picioarele cailor şi se îndepărtă în zbor, cu penele albe sclipind în bătaia soarelui. Un vîntuleţ răvăşi iarba şi o culcă în valuri la pămînt, adiind dinspre miazăzi, unde tulburase poate dis-de-dimineaţă apele Mării Azovului.

După o jumătate de ceas, ajunseră la herghelia care păştea lîngă iazul Osinovîi. Soldatov se trezi, îşi destinse în şa trupul şi spuse cu voce leneşă :

— E herghelia lui Panteliuşka Lomakin. Pe unde naiba o fi umblînd, de nu se vede ?

— Cum îi zice armăsarului ? întrebă Mişka, privind cu gura căscată la un cal de Don roşcat şi cu picioare lungi.

— „Guralivul" ! E nemaipomenit de rău, rău al dracului ! Uite-l cum se holbează la noi ! Mînă !

Armăsarul coti la o parte, iar iepele o luară după el, strîngîndu-se în cîrd.

Mişka luă în primire hergheliile date în pază şi-şi lăsă lucrurile în căsuţa de pe cîmp, unde mai sălăşluiau Soldatov, Lomakin şi Turoverov, un cazac herghelegiu în vîrstă şi tăcut, tocmit cu simbrie. Mai mare peste ei era Soldatov. Acesta se dovedi gata să-l dăscălească pe Mişka, arătîndu-i care-i sînt îndatoririle. Chiar a doua zi îi istorisi tot ce ştia despre firea şi apucăturile armăsarilor şi, zîmbind cu înţeles, îl sfătui :

— De fapt, eşti dator să faci serviciul cu calul tău. Dar dacă-l vei pune la muncă zi de zi, îl bagi la bolniţă. Mai bine vîră-l în herghelie, ia-ţi unul străin şi schimbă-l cît mai des.

Fără a mai lungi vorba, despărţi pe dată o iapă de herghelie şi, zburînd în galop, cu o mişcare îndemînatică şi sigură, aruncă arcanul. După aceea, puse şaua lui Mişka pe ea şi i-o aduse plocon. Iapa tremura vargă şi mereu se lăsa pe picioarele dinapoi.

— Încalecă ! Asta se vede că nu-i învăţată cu arcanul, dracul s-o ia ! Hai, încalecă ! strigă el cu asprime, strunind puternic dîrlogii cu mîna dreaptă şi strîngînd cu stînga nările umflate ale iepei. Fii cu băgare de seamă ! Nu-i ca-n grajd ! Acolo ţipi la armăsar : „Primeşte !“, şi el se lipeşte de stănog ; aici însă nu-i de glumit. Mai ales fereşte-te de Bahar, nu te apropia de el, că te omoară ! adăugă, ţinîndu-se de scară şi apucînd drăgostos de sfîrcul tare, mătăsos şi negru iepuşoara care juca pe loc.

8

Mişka petrecu o săptămînă odihnindu-se, călărind din zori pînă-n noapte, fără să descalece. Stepa îl cucerea, îl silea poruncitor să ducă o viaţă sălbatică, de buruiană. Turma păştea undeva în apropiere. Mişka aţipea în şa, sau, tolănit pe iarbă, privea cu gîndul aiurea cum, mînate de vînt, turme de nori albi, tigheliţi cu puf argintiu, hoinăresc pe cer. La început, fu încîntat de această singurătate. Viaţa la herghelie, departe de oameni, îi plăcea chiar. Dar la sfîrşitul săptămînii, cînd credea că se obişnuise cu noua lui stare, o nelinişte neînţeleasă se răscoli în sufletul său. „Acolo oamenii hotărăsc soarta lor şi a altora, şi eu pasc nişte iepe ! Ce-i de făcut ? Musai trebuie să plec, că de nu, n-am să mai scap“, îşi zicea în gînd, frămîntat de cugetul din ce în ce mai treaz. În acelaşi timp însă o altă şoaptă, plină de nepăsare, îşi făcea loc în mintea sa : „Lasă-i să se bată între ei ! Acolo e moartea, iar aici eşti slobod, singur-singurel, cu iarba şi cu cerul. Acolo e duşmănie, iar aici e pace ! Ce-ţi pasă de alţii ?...“ Gîndurile începeau astfel să-i roadă mincinoasa împăcare a cugetului, silindu-l din nou să se apropie de oameni. Încît acum căuta mult mai des decît la început să se întîlnească cu Soldatov, care umbla cu hergheliile lui pe undeva în jurul iazului Dudariov, şi să se apropie de el.

Pare-se însă că Soldatov nu era chinuit de singurătate. Rareori dormea în casă şi aproape totdeauna rămînea la iaz, cu hergheliile lui. Ducea o viaţă de sălbăticiune, hrana şi-o dobîndea singur şi o agonisea cu atîta iscusinţă, încît s-ar fi crezut că întreaga-i viaţă nu făcuse altceva. O dată, Mişka îl văzu împletind o petilă din păr de cai şi-l întrebă cu mirare :

— Ce faci cu ea ?

— Vreau să prind peşte.

— De unde ?

— Din iaz. Nişte caraşi.

— Prinzi cu viermi ?

— Cu viermi şi cu pîine.

— Îi pui la fiert ?

— Îi pun la uscat şi-i mănînc. Ia şi tu !...

Şi-i oferi mărinimos un caras zvîntat, pe care îl scoase din buzunarul nădragilor.

Într-o zi, urmîndu-şi herghelia, Mişka dădu peste un spurcaci prins în laţ, iar lîngă el mai zări unul, împăiat cu măiestrie, şi alte laţuri legate de un ţăruş şi pitite cu dibăcie în iarbă. În aceeaşi seară, Soldatov frîpse spurcaciul într-o groapă umplută cu jeratic. Îl pofti şi pe Mişka şi, frîngînd între degete carnea cu miros aţîţător, îi spuse :

— Nu cumva să-mi umbli singur la laţuri, că-mi strici toată socoteala !

— Şi tu cum ai ajuns aici ? îl întrebă Mişka.

— Ţiitor de familie.

Soldatov tăcu o clipă, apoi îl întrebă cu voce scăzută :

— Ascultă, să fie adevărat ce spun băieţii ? Cică tu ai fi fost la roşii.

Surprins de asemenea întrebare neaşteptată, Koşevoi se cam încurcă :

— Nu-u... Cum să-ţi spun ?... Adică da, am plecat la ei. M-au prins.

— Pentru ce-ai plecat ? Ce căutai la ei ? întrebă încet Soldatov, cu ochii încruntaţi şi oprindu-se din mestecat.

Şedeau lîngă foc, pe coama unei rîpe. Bulgării de bălegar uscat ardeau răspîndind un fum înecăcios ; o flacără puţintică mocnea sub cenuşă, căutînd parcă să străbată afară. Noaptea adia la spatele celor doi cazaci, mînînd valuri de căldură şi miresme de pelin veşted. Stelele că-

zătoare brăzdau cerul de smoală ; căzu una, şi dîra ei mai licări îndelung pe boltă, ca o urmă de bici pe şoldul unui cal.

Mişka se uită cu încordare la chipul lui Soldatov, luminat de poleiala aurie a flăcării, şi-i răspunse :

— Voiam să smulgem drepturile...

— Pentru cine ? întrebă apăsat Soldatov.

— Pentru popor.

— Ce fel de drepturi ? Ia spune-mi şi mie !

Vocea lui Soldatov se făcu surdă şi stăruitoare. Mişka mai şovăi o clipă : i se păru că tovarăşul său pusese dinadins pe foc o nouă bucată de bălegar, ca să nu i se vadă trăsăturile feţei. În cele din urmă se hotărî şi răspunse :

— Toţi să aibă aceleaşi drepturi ! Iată cum şi ce fel. Nu trebuie să mai fie nici boieri, nici robi. Mă înţelegi ? Şi pînă la sfîrşit tot acolo avem să ajungem.

— Crezi tu că nu vor birui cadeţii ?

— Sigur că nu !

— Aha, care va să zică iată ce-ai vrut ! răsuflă Soldatov şi deodată sări în picioare. Tu, neam de căţea, ai vrut să-i vîri pe cazaci în robia jidovească ? ! răcni el cu voce tăioasă şi plină de mînie. Tu:.. grijania mă-ti, şi voi toţi, aşa-i ? Vreţi să ne stîrpiţi ? ! Aşa-i, hai ? Pentru ca jidanii să ridice fabrici prin stepă ? Ca să ne ia pămîntul ? !

Uluit, Mişka se ridică şi el încet în picioare. Iar cum îşi dădu seama că Soldatov vrea să-l lovească, se feri la o parte, chiar în clipa cînd celălalt se pregătea să facă vînt pumnului. Mişka îi prinse mîna din zbor, strîngînd-o încleştat şi povăţuindu-l cu glas care nu făgăduia nimic bun :

— Lasă-mă, nenişorule, că uite acuşi te miruiesc ! De ce zbieri aşa ?

Stăteau faţă-n faţă, în întuneric ; focul se stinsese călcat de picioarele lor, şi numai la margine mai fumega un bulgăre roşiatic de bălegar. Soldatov apucă cu mîna stîngă gulerul cămăşii lui Mişka şi-l strînse în pumn, încercînd să-şi ridice dreapta şi s-o elibereze din strînsoare.

— Nu mă apuca de piept, horcăi Mişka, întorcîndu-şi gîtul puternic. Nu apuca, n-auzi? Te cotonogesc, ai să vezi!

— Zău ? ! Ei, stai că-ţi arăt eu cotonogeală !... se îneca Soldatov.

Mişka izbuti să scape şi-l îmbrînci pe Soldatov din toate puterile. Îşi potrivea cămaşa, simţind cum îi tremură mîinile de dorinţa de a izbi în celălalt, de a-l trînti la pămînt şi de a-i căra la pumni.

Soldakov nu se mai apropie însă de el. Amestecîndu-şi vorbele cu sudălmi de mamă, strigă :

— Am să te spun !... Chiar acum te duc la supraveghetor ! Las' că-ţi arăt eu ţie !... Viperă, lepră !... Bolşevicule !... La fel ca Podtiolkov, aşa îţi trebuie şi ţie... La spînzurătoare cu tine !

„Are să mă spună... are să mă pîrască ! Au să mă bage la puşcărie... N-o să mă mai trimită pe front, şi n-am să mai pot fugi la ai noştri. Sînt pierdut !" Aceste gînduri îi îngheţară inima, şi ea începu să se zbată nebuneşte, asemenea peştelui dintr-o groapă, după ce rîul care s-a revărsat se întoarce la matcă şi-l lasă acolo. „Am să-l omor ! Trebuie să-l gîtui îndată !... Altfel nu se poate..." Împăcîndu-se cu această hotărîre, mintea lui căuta să născocească felurite răspunsuri la cercetare : „Am să spun că s-a repezit la mine să mă bată... că l-am apucat de gît... că fără să vreau... nici nici nu ştiam ce fac..."

Tremurînd, Mişka făcu un pas spre Soldatov, iar dacă Soldatov ar fi rupt-o atunci la fugă, ar fi fost vărsare de sînge şi s-ar fi stins o viaţă de om... Dar celălalt rămase înfipt locului, înjurînd de zor, şi toată mînia lui Mişka se risipi. Numai picioarele îi tremurau, bîţîite din balamale, şi doar o gîrlă de năduşeală îi udă spinarea şi subsuorile.

— Ia stai niţel... Auzi ? Ascultă-mă, Soldatov, nu mai zbiera !... Doar tu ai început !...

Mişka începu să se milogească. Îi tremura falca şi ochii îi sclipeau pierduţi.

— Cîte nu se-ntîmplă între prieteni ? Doar n-am dat în tine... Tu m-ai apucat de piept... Ţi-am spus eu vreo vorbă urîtă ? Şi de ce trebuie să-mi pui toate la socoteală ? Iartă-mă, dacă te-am supărat ! Zău ! Auzi ?

Soldatov se domoli, şi strigătele lui slăbiră. În cele din urmă tăcu. După o clipă, rosti smulgîndu-şi mîna din mîna asudată şi rece a lui Koşevoi :

— Ai început să dai din coadă şi să te guduri, netrebnicule ? Fie ! N-am să te spun ! Mi-e milă de tîmpenia ta...

Da' să nu te mai văd în ochi ; nu pot să te văd. Eşti un ticălos ! Te-ai vîndut jidanilor, şi eu nu-i pot suferi pe mişeii care se vînd pe bani !

Mişka zîmbea umil şi jalnic, cu toate că întunericul nu-i îngăduia lui Soldatov să-i vadă nici faţa, nici pumnii încleştaţi, stacojii de îndîrjirea abia stăpînită.

Se despărţiră fără nici o altă vorbă. Koşevoi îşi biciuia cu furie calul, căutîndu-şi herghelia. La răsărit, fulgere spintecau cerul, tunetul bubuia.

Noaptea, o furtună năprasnică se dezlănţui deasupra hergheliei.

Pe la miezul nopţii, un vînt vijelios trecu şuierînd şi gîfîind ca un cal răpciugos, iar în urmă-i se întinse un val nevăzut de răcoare şi de praf amărui. Cerul se posomorî. Fulgerele despicară în lat norul gros, negru ca smoala, şi vîntul stătu deodată. Numai tunetul bubuia înăbuşit, undeva în depărtare. O ploaie deasă, cu picături grele, începu să biciuiască iarba, culcînd-o la pămînt. În văpaia fulgerului care lumină din nou totul de jur împrejur, Koşevoi zări norul cafeniu, ameninţător, cu marginile negre, cuprinzînd jumătate din cer, iar pe pămînt, sub streaşina norului, căluţii mititei, strînşi grămadă.

Tunetul se prăbuşi cu o huruială cumplită, trăsnetul ţîşni din beznele înalte, năpustindu-se pe pămînt. După un alt tunet, un ropot de ploaie se revărsă din pîntecul norului, stepa răspunse cu vuiet surd, o răbufneală de vînt îi smulse lui Koşevoi şapca udă din cap şi-l îndoi, ca o mînă puternică, pe oblîncul şeii. Întunericul de nepătruns se înteţi o clipă, apoi fulgerele îşi reluară de la capăt jocul drăcesc, scăpărînd în catapeteasma cerului, cătrănind parcă şi mai mult bezna între o străluminare şi alta. Un nou trăsnet detună atît de asurzitor, atît de înfricoşător, încît iapa lui Koşevoi scăpătă pe picioarele dinapoi şi abia se mai ridică în sus. Caii din herghelie se năpustiră în goană. Zadarnic strigă Koşevoi, trăgînd dîrlogii de-i amorţea mîna :

— Tr-r-r !... Stai !...

În lumina albă, orbitoare a fulgerului care lunecă pe crestele norului, Koşevoi, zări herghelia zburînd spre el. Caii alergau în galop nebun, aproape atingînd pămîntul cu boturile lucind de umezeală. Nările lor late trăgeau aerul

cu un horcăit, copitele fără potcoave tropăiau surd. În fruntea tuturora gonea Bahar, cu o iuţeală din ce în ce mai ameţitoare.

Într-un salt, Koşevoi îşi împinse iapa la o parte şi abia avu timp să deschidă trecerea hergheliei, care se opri mai departe. Fără să-şi dea seama că, spăimîntată şi înnebunită de urgia furtunii, herghelia se năpustise la strigătul său, Koşevoi mai răcni o dată şi încă mai amarnic :

— Staţi ! Hooo !... Na-na-na !

Şi iarăşi avalanşa de copite se prăpăstui asupra lui prin beznă, cu o iuţeală spăimîntătoare. Îngrozit, Koşevoi îşi lovi iepuşoara cu biciuşca între ochi, dar de data asta nu mai avu timp să sară la o parte. O zmeoaică năucită de groază izbi cu pieptul în crupa firavei sale gloabe, zvîrlindu-l din şa ca din praştie. Numai o minune îl scăpă de la moarte. Herghelia trecu în vîrtej mai la dreapta lui şi nu-l strivi în copite ; dar o iapă îi călcase laba mîinii drepte, cufundînd-o adînc în noroi. Mişka se ridică şi se depărtă, păşind cu băgare de seamă şi nemaicutezînd să facă nici un zgomot. Acum simţea, ştia că herghelia abia aştepta strigătul lui, ca să se mai năpustească o dată, în galop turbat, asupră-i, şi auzea sforăitul lui Bahar în întuneric.

Koşevoi ajunse la adăpost tocmai în zori de zi.

4

În ziua de 15 mai, Krasnov, atamanul Marii Oşti a Donului, sosi la bordul unui vapor în staniţa Manîciskaia, însoţit de preşedintele consiliului administrativ, de generalul-maior Afrikan Bogaevski, directorul Departamentului Afacerilor Externe, de colonelul Krislov, şeful secţiei operaţii a Armatei Donului, şi de Filimonov, atamanul Kubanului.

Stăpînii ţinuturilor Donului şi Kubanului se uitau cu priviri plictisite cum acosta vaporul la debarcader, cum forfotesc matrozii şi cum aleargă valurile sprintene, izbindu-se de schelă. Apoi au coborît pe ţărm, urmăriţi de privirile a sute de curioşi adunaţi buluc.

Cerul, zarea, ziua, ceața subțire, totul era albastru. Pînă și Donul sclipea în neobișnuite culori azurii, răsfrîngînd vîrfurile albe ale norilor ca într-o oglindă concavă.

Vîntul mirosea a soare, a cîmpii sărate, a iarbă putredă de anul trecut. Larmă vălmășită de glasuri se ridica din mulțime. Întîmpinați de autoritățile locale, generalii plecară spre piață.

După un ceas, în casa atamanului staniței avu loc o consfătuire între reprezentanții guvernului Donului și delegații Armatei de voluntari, generalii Denikin și Alexeev, care erau însoțiți de șeful statului-major al Armatei de voluntari, generalul Romanovski, și de coloneii Reasneanski și Ewald.

Întîlnirea nu era dintre cele mai cordiale. Krasnov se înțepenise într-o demnitate greoaie. Alexeev, după ce salută asistența, se așeză la o masă, își propti obrajii scofîlciți în mîinile albe și uscățive și închise apatic ochii. Drumul făcut cu automobilul îl obosise peste măsură. Era vlăguit parcă de bătrînețe și de atîtea emoții trăite. Colțurile buzelor uscate se încovoiau în jos, într-o expresie tragică ; pleoapele albăstrui, întretăiate de vinișoare, erau umflate și grele. Mărunte și nenumărate zbîrcituri i se răsfirau în evantai, spre tîmple. Degetele, lipite de pielea veștedă a obrajilor, se cufundau adînc în părul bătrîn, gălbui, tuns scurt.

Colonelul Reasneanski, ajutat de Kislov, întinse cu grijă pe masă o hartă foșnitoare, iar Romanovski rămase alături, fixînd cu unghia degetului mic colțul hărții. Bogaevski se rezemă de ferestruică și se uita cu o milă dureroasă la chipul nespus de obosit al lui Alexeev, alb ca o mască de ghips. „Cum a îmbătrînit ! Vai, îngrijorător a mai îmbătrînit !“, își spunea el, fără să-și poată lua de la Alexeev ochii săi umezi și înguști.

Cei prezenți abia avură timp să se așeze în jurul mesei, cînd Denikin se și adresă lui Krasnov, rostind cu o voce apăsată și tăioasă :

— Înainte de a deschide consfătuirea, sînt dator să declar că sîntem foarte mirați de faptul că, în ordinul de luptă dat de dumneavoastră pentru ocuparea Bataiskului,

indicaţi că în coloana din dreapta a forţelor dumneavoastră acţionează un batalion german cu o baterie. Sînt nevoit să mărturisesc că o asemenea colaborare apare în ochii mei ca un lucru mai mult decît straniu... Îmi îngăduiţi să întreb ce gînduri v-au împins să intraţi în relaţiuni cu duşmanii patriei — cu nişte duşmani fără onoare ! — şi să vă folosiţi de ajutorul lor ? Sînteţi desigur informaţi că aliaţii sînt dispuşi să ne acorde sprijinul lor. Armata de voluntari califică alianţa cu nemţii drept o trădare faţă de cauza restaurării Rusiei. Acţiunile guvernului Donului se bucură de aceeaşi apreciere în sferele largi aliate. Vă rog să ne daţi explicaţii.

Arcuindu-şi sprînceana cu o expresie maliţioasă, Denikin aştepta răspunsul.

Numai stăpînirea de sine şi buna creştere îi îngăduiseră lui Krasnov să-şi păstreze aparent calmul, dar indignarea clocotea în el : un tic nervos îi tresălta colţurile gurii, schimonosind-o sub mustaţa căruntă. Răspunse foarte liniştit şi politicos :

— Cînd soarta întregii cauze este în joc, nici ajutorul din partea foştilor inamici nu este de dispreţuit. În afară de aceasta, guvernul Donului, guvernul unui popor independent, de cinci milioane de suflete, nu se află sub tutela nimănui şi poate acţiona în mod suveran, potrivit cu interesele căzăcimii, pe care este chemat să le apere.

Auzind aceste cuvinte, Alexeev deschise ochii şi, cu o vădită sforţare, încercă să asculte atent. Krasnov se uită la Bogaevski, care îşi răsucea nervos mustaţa îngrijită şi subţire la vîrf ca o săgeată, apoi reluă :

— În consideraţiunile excelenţei-voastre precumpănesc motivele — ca să zicem aşa — de ordin etic. Aţi rostit cuvinte extrem de grave cu privire la pretinsa noastră trădare a cauzei ruse şi aliate... Presupun însă că aţi luat cunoştinţă de faptul că Armata de voluntari primea de la noi obuze care ne-au fost vîndute de nemţi ?

— Vă rog să respectaţi nuanţa între diferitele categorii de lucruri ! Nu mă interesează în ce mod căpătaţi muniţia de la nemţi, dar să vă folosiţi chiar de sprijinul trupelor lor !... strînse Denikin din umeri, cu un gest iritat.

Terminîndu-şi cuvîntarea, Krasnov făcu o aluzie delicată, dar destul de transparentă şi concretă, dîndu-i a înţelege lui Denikin că acum nu mai era doar un simplu general de brigadă, aşa cum îl lăsase pe frontul austro-german.

Rupînd stînjenita tăcere ce se aşternuse după cuvîntarea lui Krasnov, Denikin schimbă cu dibăcie firul discuţiei, trecînd la problema contopirii Armatei Donului cu Armata de voluntari şi la unitatea de comandament. De fapt însă ciocnirea cu care se deschise consfătuirea fusese cel dintîi simpton al necurmatelor neînţelegeri dintre dînşii, care aveau să se adîncească mereu şi să culmineze cu ruptura definitivă, cînd Krasnov a părăsit puterea.

Deocamdată, Krasnov se eschivă de la un răspuns direct şi propuse un marş comun asupra Ţariţînului, mai întîi pentru ocuparea acestui centru strategic de o importanţă covîrşitoare, iar în al doilea rînd, pentru realizarea unei joncţiuni cu cazacii de la Ural.

Urmă un scurt şi înţepat schimb de păreri contradictorii :

— ...Nu vă puteţi da seama de importanţa uriaşă pe care o prezintă Ţariţînul pentru noi !

— Armata de voluntari riscă să nimerească acolo peste nemţi. Nu, nu pornesc asupra Ţariţînului. Înainte de toate trebuie să eliberez Kubanul.

— Da, însă ocuparea Ţariţînului rămîne o problemă cardinală. Guvernul Oastei Donului m-a însărcinat să fac apel la excelenţa-voastră !

— Repet : nu-i pot lăsa pe cei din Kuban în voia soartei !

— Nu se poate vorbi despre stabilirea unui comandament unic decît cu condiţia ofensivei asupra Ţariţînului.

Alexeev strînse din buze în semn de dezaprobare.

— Imposibil ! Oamenii din Kuban nu vor ieşi din hotarele ţinutului lor, care nici nu este complet curăţat de bolşevici, iar Armata de voluntari are un efectiv total de două mii cinci sute de baionete, şi a treia parte din oameni nu sînt apţi pentru luptă, fiind sau răniţi sau bolnavi.

La masa frugală, mai avu loc un schimb de păreri, fără importanţă şi fără însufleţire. Era limpede că o înţelegere

nu putea fi realizată. Colonelul Reasneanski povesti o faptă hazlie a unui ofiţer din unitatea lui Markov ; povestirea mirosea a anecdotă de ocazie, dar, sub influenţa mîncării şi a felului comic cum era spusă, încordarea slăbi puţintel. După masă însă, cînd toţi se risipiră prin încăpere să fumeze, Denikin atinse umărul lui Romanovski şi, arătînd cu ochii ageri şi înguşti spre Krasnov, şopti :

— Un Napoleon gubernial ! Cum vezi, nici nu-i prea deştept !

Romanovski răspunse zîmbind :

— Vrea să domnească şi să stăpînească ! Un biet general de brigadă, îmbătat de atotputernicia unui monarh ! După mine, mai este şi cu totul lipsit de umor...

Se despărţiră astfel plini de resentimente şi de duşmănie. Din ziua consfătuirii, raporturile dintre Armata de voluntari şi guvernul Donului se înăspriră brusc ; această învrăjbire atinse punctul culminant cînd comandamentul Armatei de voluntari află conţinutul scrisorii adresate de Krasnov lui Wilhelm, împăratul Germaniei. Voluntarii răniţi, care se aflau în căutarea medicilor prin diferite spitale din Novocerkassk, rîdeau de pretenţiile autonomiste ale lui Krasnov şi de slăbiciunile sale în legătură cu restabilirea vechilor datini căzăceşti, poreclindu-l în discuţiile lor „barosanul“ şi numind Marea Oaste a Donului — „caraghioasa oaste“. Plătindu-le cu aceeaşi monedă, autonomiştii cazaci nu se lăsau mai prejos, scornindu-le felurite porecle ca : „taraful de lăutari nomazi“ şi „guvernatori fără teritorii“. Unul dintre conducătorii Armatei de voluntari se exprimă cu o ironie tăioasă, spunînd că guvernul Donului este „o prostituată care-şi cîştigă banii de coşniţă în patul nemţesc“. Răspunsul generalului Denisov fu drastic : „Dacă guvernul Donului este o prostituată, atunci Armata de voluntari este un peşte care trăieşte din agoniseala acestei prostituate“ — răspuns ce însemna o aluzie la dependenţa Armatei de voluntari faţă de guvernul Donului, care împărţea cu ea armamentul primit din Germania.

Rostovul şi Novocerkasskul, cele două oraşe din spatele frontului Armatei de voluntari, erau pline de ofiţeri care mişunau ca nişte viermi pe hoituri. Mii de ofiţeri făceau

speculă, se aciuiau prin nenumăratele servicii auxilare, se adăposteau pe la rude și prieteni, ori prin spitale, cu plăsmuite adeverințe de rănire... Cei într-adevăr viteji mureau în lupte sau răpuși de tifos, ori în urma unor răni adevărate, iar restul, oameni care-și pierduseră în anii revoluției cinstea și principiile morale, se ascundeau ca niște șacali în spatele frontului, plutind ca o spumă murdară, ca gunoiul la suprafața puhoaielor de furtună. Erau cadre de ofițeri înapoiați, nepătrunși de sensul evenimentelor, pe care îl dojenea, îi demasca și îi făcea de rușine pe vremuri Cernețov, chemîndu-i să se ridice pentru apărarea Rusiei. În mare măsură, ei alcătuiau cea mai odioasă speță a așa-zisului „intelectual gînditor", îmbrăcat în uniforma militară: fugiseră de la bolșevici și nu aderaseră la albi, își trăiau viața meschină, discutau cu aprindere soarta Rusiei, nu scăpau nici un prilej de ciupeală și doreau cu pasiune ca războiul să ia sfîrșit cu orice preț.

Le era absolut indiferent cine va stăpîni țara — Krasnov, nemții sau bolșevicii; nu visau decît încetarea luptei.

Iar evenimentele se precipitau tot mai grave.

În Siberia, izbucni rebeliunea cehoslovacilor [1]; în Ucraina opera Mahno [2], care vorbea bărbătește cu nemții în graiul tunului și al mitralierei. Lupte în Caucaz, la Murmansk, la Arhanghelsk... Toată Rusia era strînsă într-un cerc de foc și chinuită de durerile marilor transformări...

În luna iunie, cu iuțeala vîntului ce bate dinspre răsărit, s-au lățit în toată regiunea Donului zvonurile despre apropiata ocupare a Saratovului, Țarițînului și Astrahanului

---

[1] În primăvara anului 1918, unitățile cehoslovace, formate în Rusia în timpul primului război mondial din prizonieri cehi și slovaci, s-au răsculat împotriva Puterii sovietice. Rebeliunea a fost organizată după directivele nemijlocite ale puterilor străine și cu sprijinul activ al menșevicilor și al socialiștilor-revoluționari de dreapta.

[2] N. Mahno — „tătucul", căpetenia celor mai mari bande care acționau în Ucraina în timpul războiului civil. Mahno, care avea tendințe anarhiste, a luptat atît împotriva nemților, a albilor și a lui Petliura, cît și împotriva Puterii sovietice. După zdrobirea lui Vranghel, bandele lui Mahno au fost principalul dușman al Puterii sovietice în sudul Ucrainei.

de către cehoslovaci, cu planul să înjghebe un nou front de est de-a lungul Volgăi, pentru a dezlănţui o ofensivă împotriva trupelor germane. Nemţii din Ucraina nu mai lăsau cu atîta uşurinţă pe ofiţerii strecuraţi din Rusia să se adune sub steagurile Armatei de voluntari.

Alarmat de zvonurile despre formarea „frontului de est“ comandamentul german şi-a trimis reprezentanţii în Ţinutul Donului. La 10 iulie au sosit la Novocerkassk : von Kockenhausen, von Stephani şi von Schleinitz, maiori în armata germană.

În aceeaşi zi, atamanul Krasnov îi primi la palat, în prezenţa generalului Bogaevski.

Amintind că înaltul comandament german acordase Marii Oşti a Donului tot sprijinul său, inclusiv intervenţia forţelor armate în lupta împotriva bolşevicilor şi pentru restabilirea frontierelor, maiorul Kockenhausen întrebă care va fi atitudinea guvernului Donului în cazul cînd cehoslovacii vor începe acţiuni militare împotriva germanilor. Krasnov îl asigură că toată căzăcimea va păstra cea mai strictă neutralitate şi, bineînţeles, nu va admite ca Donul să devină teatrul unui asemenea război. Maiorul von Stephani îşi exprimă dorinţa ca răspunsul atamanului să fie dat în scris.

Cu aceasta, audienţa luă sfîrşit, iar a doua zi, Krasnov întocmi următoarea scrisoare adresată împăratului Germaniei :

„Majestate imperială şi regală ! Persoana care vă va prezenta această scrisoare, atamanul staniţei Zimovaia, trimis al Marii Oşti a Donului la curtea majestăţii-voastre imperiale, împreună cu tovarăşii săi, este împuternicit de mine, atamanul Donului, să salute pe majestatea-voastră imperială, suveran puternic al Germaniei mari, şi să vă transmită cele ce urmează :

Lupta dusă de două luni de către vitejii cazaci de la Don pentru libertatea patriei lor, cu aceeaşi bărbăţie cu care au dus-o nu demult burii înrudiţi cu poporul german împotriva englezilor, a fost încununată de succes deplin pe toate fronturile ţării noastre şi, în prezent, pămîntul Marii Oşti a Donului este pe nouă zecimi eliberat de sub dominaţia bandelor sălbatice ale Gărzilor Roşii. Ordinea

internă de stat s-a întărit, şi s-a instituit un regim de perfectă legalitate. Graţie sprijinului amical din partea trupelor majestăţii-voastre imperiale, ordinea a fost restabilită în sudul Ţinutului, iar eu am alcătuit un corp de cazaci pentru menţinerea ordinii interne şi pentru a ne împotrivi presiunii inamicului din afară. Tînărul organism de stat, aşa cum este în prezent Oastea Donului, cu greu poate exista singur, şi de aceea el a încheiat o strînsă alianţă cu conducătorii oştilor din Astrahan şi din Kuban, colonelul-principe Tundulov şi colonelul Filimonov, pentru ca, îndată după izgonirea bolşevicilor din ţinutul Astrahanului şi din regiunea Kubanului, să se alcătuiască o puternică formaţiune de stat pe baze federale, compusă din Marea Oaste a Donului, oastea din Astrahan împreună cu calmucii din gubernia Stavropol, oastea Kubanului, precum şi din popoarele Caucazului de Nord. S-a obţinut consimţămîntul tuturor acestor state, şi statul nou ce se va crea, în deplin acord cu Marea Oaste a Donului, nu va admite ca teritoriul său să devină teatrul unor ciocniri sîngeroase şi s-a obligat să păstreze cea mai strictă neutralitate. Atamanul staniţei Zimovaia, trimis la curtea majestăţii-voastre imperiale, este însărcinat de mine :

Să intervină pe lîngă majestatea-voastră imperială pentru recunoaşterea dreptului la existenţă independentă a Marii Oşti a Donului, precum şi a dreptului la existenţă independentă a întregii federaţii, sub numele de Uniunea Dono-Caucaziană, pe măsura eliberării oştilor din ţinuturile Kubanului, Astrahanului, Terekului şi al Caucazului de Nord.

Să intervină pe lîngă majestatea-voastră imperială pentru recunoaşterea statului Marii Oşti a Donului în hotarele lui geografice şi etnice din trecut, contribuind la soluţionarea litigiului dintre Ucraina şi Oastea Donului în chestiunea Taganrogului şi a regiunii limitrofe în favoarea Oastei Donului, care stăpîneşte regiunea Taganrogului de peste 500 de ani, această regiune făcînd parte din ţinutul Tmutarakan din care a luat naştere Ţara Donului.

Să intervină pe lîngă majestatea-voastră imperială cu rugămintea de a ne acorda concursul ei pentru alipirea la Oaste, din consideraţiuni strategice, a oraşelor Kamîşin

și Țarițîn din gubernia Saratov, apoi a orașului Voronej și a gărilor Liski Povorino, precum și pentru trasarea frontierei Oastei Donului, conform indicațiilor de pe harta ce se află în păstrare în stanița Zimovaia.

Să intervină pe lîngă majestatea-voastră imperială pentru exercitarea unei presiuni asupra autorităților sovietice de la Moscova, obligîndu-le prin ordinul său să evacueze teritoriul Marii Oști a Donului și teritoriile celorlalte puteri care urmează să intre în Uniunea Dono-Caucaziană, retrăgîndu-și bandele de tîlhari ale Armatei Roșii și dînd astfel posibilitatea restabilirii unor relațiuni normale, pașnice, între Moscova și Oastea Donului. Rusia sovietică va trebui să plătească despăgubiri pentru toate daunele suferite de populația Ținutului Donului, de comerț și de industrie, în urma invaziei bolșevice.

Să intervină pe lîngă majestatea-voastră imperială cu rugămintea de a ajuta tînărul nostru stat cu tunuri, arme, muniții și echipament tehnic și, dacă veți considera folositor, a se construi pe teritoriul Oastei Donului cîte o uzină de fabricat tunuri, arme, proiectile și cartușe.

Marea Oaste a Donului și celelalte state care fac parte din Uniunea Dono-Caucaziană nu vor uita serviciile amicale ale poporului german, cu care cazacii au fost aliați, luptînd cot la cot cu ei încă în timpul războiului de 30 de ani, cînd regimentele de cazaci de la Don se aflau în rîndurile armatei lui Wallenstein, iar în 1807—1813 cazacii de la Don, cu atamanul lor, contele Platov, au luptat pentru libertatea Germaniei ; acum, după aproape trei ani și jumătate de război crîncen pe cîmpiile Prusiei, Galației, Bucovinei și Poloniei, cazacii și germanii au învățat să respecte reciproc vitejia și statornicia trupelor lor și, în prezent, întinzîndu-și mîinile ca doi nobili luptători, luptă laolaltă pentru libertatea Donului nostru drag.

În schimbul concursului acordat de majestatea-voastră imperială, Marea Oaste a Donului se obligă să păstreze cea mai strictă neutralitate în cursul luptei mondiale a popoarelor și să nu admită pe teritoriul ei forțe armate ostile poporului german, lucru la care și-au dat consimțămîntul prințul Tundutov, atamanul oștii din Astrahan, precum și guvernul Kubanului, urmînd ca și celelalte părți

din Uniunea Dono-Caucaziană să adere la această obligațiune, îndată după alipirea lor.

Marea Oaste a Donului acordă Imperiului german dreptul preferențial de export al tuturor cantităților, rămase disponibile după satisfacția nevoilor locale, de cereale și făină, pielărie și piei brute, lînă, pescărie, grăsimi, uleiuri vegetale și animale și derivatele lor, tutun și fabricatele acestuia, vite și cai, vin și alte produse horticole și agricole ; în schimbul lor, Imperiul german va furniza mașini agricole, produse chimice și tananți, instalații pentru fabrica de timbre și de hîrtii de stat, instalații pentru fabrici de postav, de țesătorie, de pielărie, de produse chimice, de zahăr etc., precum și articole electrotehnice.

În afară de aceasta, guvernul Marii Oști a Donului va acorda industriei germane privilegii deosebite în ce privește investirea de capitaluri în întreprinderile industriale și comerciale din Ținutul Donului, în special pentru amenajarea și exploatarea noilor căi de comunicație fluvială etc.

O strînsă alianță făgăduiește avantaje reciproce, iar prietenia plămădită cu sîngele vărsat pe cîmpurile de luptă de ambele popoare viteze, de germani și de cazaci, va deveni o forță puternică pentru lupta împotriva tuturor dușmanilor noștri.

Această scrisoare este adresată majestății-voastre nu de către un diplomat și cunoscător iscusit al dreptului internațional, ci de un soldat care s-a obișnuit în lupta cinstită să aprecieze puterea armelor germane, și de aceea vă rog să-mi iertați maniera de a mă exprima — străină de orice artificii — și vă rog să credeți în sinceritatea sentimentelor mele de respect,

PIOTR KRASANOV
atamanul Donului, general-maior"

La 15 iulie, scrisoarea fu luată în discuție de către consiliul directorilor de departamente și, cu toate că ea întîmpină o primire cît se poate de rezervată, iar Bogaevski și alți cîțiva membri ai guvernului luară chiar o atitudine potrivnică față de cuprinsul ei, Krasnov se grăbi s-o predea atamanului staniței Zimovaia la Berlin [1], ducelui de

[1] După o tradiție seculară, Oastea Donului era reprezentată în relațiile ei externe prin delegații staniței Zimovaia.

Lichtenberg, care plecă la Kiev şi de acolo în Germania, însoţit de generalul Cereaciukin.

Înainte de a fi expediată, scrisoarea fu copiată de direcţia departamentului externelor, lucru de care Bogaevski nu era cu totul străin. Copiile căpătară o largă circulaţie şi, însoţite de cuvenitele comentarii, luară drumul unităţilor şi staniţelor căzăceşti. Scrisoarea deveni astfel un foarte puternic mijloc de propagandă. Se zvonea din ce în ce mai mult că Krasnov se vînduse nemţilor. Frontul era frămîntat de tulburări.

În acest timp, îmbătaţi de sucesele lor, nemţii îl purtară pe generalul rus Cereaciukin pînă aproape de Paris, unde, alături de membrii marelui stat-major german, a putut să vadă la faţa locului efectul zdrobitor al tunurilor grele Krupp şi dezastrul trupelor anglo-franceze.

5

În timpul „marşului de iarnă" [1], Evgheni Listniţki fu rănit de două ori. O dată, în lupta pentru cucerirea staniţei Ust-Labinskaia, a doua oară la asaltul Ekaterinodarului. Nici una dintre cele două răni nu era gravă şi, după grabnica tămăduire, se întoarse pe front. Dar în luna mai, cînd Armata de voluntari trecu pentru scurt timp la odihnă lîngă Novocerkassk, Listniţki nu se simţi bine şi căpătă un concediu de două săptămîni.

Cu toate că ar fi dorit să se ducă acasă, hotărî să rămînă la Novocerkassk, pentru a se putea întrema, fără să mai piardă timpul cu drumurile.

Camaradul său de pluton, rotmistrul Gorceakov, obţinuse şi el un concediu şi-l pofti pe Listniţki să stea la el.

— Copii n-am, iar nevasta va fi bucuroasă să te vadă. Te cunoaşte îndeajuns din scrisorile mele.

Într-o după-amiază caldă şi cu lumină orbitoare ca în timpul verii sosiră amîndoi la o căsuţă scundă, pe o ulicioară din cartierul gării.

---

[1] Kornilovistii au poreclit retragerea lor de la Rostov în Kuban „marşul de iarnă" (n. ed. ruse).

— Iată vechea mea reşedinţă ! spuse Gorceakov, om cu mustăţi negre şi cu picioare lungi, păşind grăbit şi întorcîndu-se spre Listniţki.

Ochii lui bulbucaţi şi negri, cu o nuanţă albăstruie, se umeziră de o emoţie fericită ; nasul cărnos, ca de grec, îşi lărgea nările într-un zîmbet. Cu paşi mari, scîrţîind din pielea cu care îi erau bazonaţi pantalonii bufanţi de culoare kaki, intră în casă şi îndată umplu odăile cu mirosul rînced de ostaş.

— Unde-i Liolia ? Unde-i Olga Nikolaevna ? strigă către servitoarea care venea grăbită şi surîzînd de la bucătărie. În grădină ? Mergem acolo !

Sub merii din grădină umbrele se aşterneau ca dungile blănii de tigru ; mirosea a prisacă şi a pămînt dogorit de arşiţă. Raze de soare jucau şi se frîngeau în sticlele ochelarilor lui Listniţki, ca exploziile unor minuscule şrapnele. Undeva, pe o linie, mugea prelung şi gros o locomotivă ; acoperindu-i răgetul monoton cu un geamăt, Gorceakov strigă :

— Liolia ! Liolia ?... Unde eşti ?

O femeie se ivi pe o mică potecă din dosul unor tufe de măceş. Era înaltă şi purta o rochie de un galben-deschis.

Se opri o clipă, cu mîinile duse la piept într-un gest speriat şi plin de gingăşie, apoi scoase un ţipăt şi alergă spre dînşii cu braţele întinse. Venea atît de repede, încît Listniţki văzu numai cupele rotunjoare ale genunchilor zbătîndu-se sub fustă, vîrfurile înguste ale pantofilor şi nimbul auriu de păr, tremurînd în jurul capului dat pe spate.

Ridicîndu-se în vîrful picioarelor, ea îşi aruncă braţele încolăcite, trandafirii în lumină, pe umerii bărbatului şi-i sărută obrajii acoperiţi de praf, nasul, ochii, buzele, gîtul smolit de soare şi de vînt. Sărutările sunau sec şi sacadat, ca un răpăit de mitralieră.

Listniţki îşi ştergea ochelarii, sorbea parfumul de verbină ce umplea văzduhul în jurul său, surîdea proasteşte cu un zîmbet pe care îl simţea silit şi stingher.

După ce se potoli întîia izbucnire de bucurie, într-o clipă de răgaz, Gorceakov desfăcu cu un gest delicat dar hotărît degetele soţiei, care i se încleştaseră în jurul gîtului, şi, cuprinzînd-o de umeri, o răsuci uşurel.

— Liolia ! Iată prietenul meu, Listniţki.

— Ah ! Listniţki ! Sînt foarte bucuroasă ! Mi-a scris soţul meu...

Cu respiraţia tăiată, îşi plimbă lunecat pe chipul lui privirea zîmbitoare şi care nu vedea nimic, copleşită de fericire.

Tustrei mergeau alături. Mîna păroasă a bărbatului, cu unghiile murdare şi cu pielea zdrelită, cuprindea mijlocul feciorelnic al femeii. Listniţki păşea uitîndu-se pieziş la această mînă, sorbea parfumul de verbină şi de trup femeiesc încălzit de soare şi se simţea cel mai nefericit om, nedreptăţit de soartă, într-un chip nemeritat şi dureros. Se uită la lobul roz al urechiuşei acoperite de o şuviţă de păr auriu-roşcat, la obrazul catifelat care era la un cot depărtare de capul lui, iar ochii îi lunecau hoţeşte spre decolteu, sub care se zărea sînul alb-gălbui, nu prea mare şi cu sfîrcul brun înclinat. Din cînd în cînd, soţia lui Gorceakov îşi întorcea spre el ochii limpezi, azurii, a căror privire era mîngîietoare, prietenoasă, şi totuşi o durere uşoară şi obsedantă îl chinuia pe Listniţki cînd aceiaşi ochi, aţintiţi asupra obrazului smolit al lui Gorceakov, revărsau o altă lumină, cu totul deosebită...

Abia în timpul mesei, Listniţki putu s-o vadă mai bine. Pe faţa ei şi în tot trupul binefăcut, se lămurea acea frumuseţe în declin care face adeseori farmecul unei femei trecute de treizeci de primăveri. În ochii ironici şi cam reci, în mişcări, se ascundea însă atîta tinereţe netrăită ! Chipul, mai atrăgător prin neregularitatea trăsăturilor delicate, era poate dintre cele mai banale. Un singur contrast bătea la ochi : buzele subţiri, plesnite, şi de un roş-închis, cum le au numai femeile arse de soarele sudului, şi pielea străveziu-trandafirie a obrajilor, sprîncenele blonde. Rîdea cu poftă, dar în zîmbetul ei, care îi dezlevea dinţii mărunţi şi retezaţi parcă, mijea ceva prefăcut. Vocea-i joasă şi puţin acoperită nu prea era bogată în nuanţe.

Lui Litniţki, care de două luni de zile nu mai văzuse alte femei decît infirmierele trecute prin mai multe mîini, îi păru fără seamăn de frumoasă. Privea în neştire capul fascinant al Olgăi Nikolaevna, sub nodul greu de păr,

răspundea distrat la întrebări și se grăbi să se retragă în odaia ce-i fusese pregătită, pretinzînd că-l biruise oboseala.

Zilele începură să curgă dulci și mistuite de patimă. Mai tîrziu, Listnițki avea să le prefire evlavios în amintire, dar atunci se chinuia ca un băiețandru, fără rost și în mod stupid. Soții se izolau ca o pereche de porumbei, evitîndu-l. Din odaia vecină cu dormitorul lor, îl mutară într-o cameră mai îndepărtată, sub pretextul unor reparații despre care Gorceakov pomenea mușcîndu-și mustața și arborînd un aer de prefăcută seriozitate pe fața întinerită și mereu proaspăt rasă. Listnițki își dădea seama că, prin prezența lui, își stingherește prietenul, dar deocamdată, tot fără să-și dea prea bine seama de ce, nu voia să se mute la alți cunoscuți. Petrecea zile întregi tolănit la umbra răcoroasă și portocalie a unui măr ; citea ziare tipărite prost, pe o hîrtie vînătă, de împachetat, și se cufunda într-un somn greu, după care nu se trezea mai înviorat. Un cîine, un prepelicar frumos, de culoarea ciocolatei, cu petișoare albe, împărțea cu el apăsătoarea plictiseală. Plin de mută gelozie pe stăpînul său, venea la Listnițki, se culca oftînd alături de el, și omul, mîngîindu-l, recita în șoaptă, cu tainice înțelesuri :

Mereu pe gînduri, tot mai trist privești,
Privirea adîncă ți-e înflăcărată...

Repeta sentimental toate versurile lui Bunin, cîte-i rămăseseră în memorie — versuri aromate și grele, ca mierea florilor de stepă. Și adormea iar...

Cu instinctul ascuțit, numai al femeilor, Olga Nikolaevna își dădu seama de dorințele care-l munceau. Rezervată de la început, deveni și mai rece cu el. Într-o seară, se înapoiau de la grădina publică numai ei doi (pe Gorceakov îl opriseră la ieșire mai mulți prieteni, ofițeri din unitatea lui Markov). Listnițki o ținea de braț pe Olga și încerca s-o tulbure, alipindu-i prea strîns cotul de trupul lui.

— De ce te uiți așa ? întrebă ea, zîmbind.

Lui Listnițki i se păru că în glasul acela se strecurase o undă de frivolitate și de ațîțare. Numai aceasta îl îndemnă să îndrăznească o indirectă și melancolică mărturisire

(în aceste zile era obsedat de poezie, de dureri străine, cîntătoare).

Își înclină capul și șopti într-un surîs :

Încătușat de-apropierea stranie,
Eu mă tot uit la vălul ei cernit
Și văd — îndepărtat și de pierzanie —
Ivindu-se un vis vrăjit. [1]

Ea își eliberă încetișor mîna și rosti cu o voce înveselită :

— Evgheni Nikolaevici, îmi dau seama îndeajuns... Nu-i cu putință să nu văd cum te porți cu mine. Nu ți-e oarecum ?... Stai, stai ! Îmi închipuiam că ești puțin... mai altfel... Ei bine, hai să lăsăm asta ! E ceva nici prea clar, nici prea cinstit... Sînt un prost obiect pentru asemenea experiențe. Ți-a venit poftă să flirtezi ? Atunci, uite ce : ca să nu stricăm raporturile de prietenie, lasă prostiile și adresează-te aiurea. Eu nu sînt o „necunoscută încîntătoare". E limpede ? Ești de acord ? Dă-mi mîna !

Listnițki se prefăcu adînc jignit în cele mai nobile sentimente, dar pînă la sfîrșit, înțelegînd că e mai cuminte să curme jocul, începu să rîdă ca și Olga Nikolaevna. După ce Gorceakov îi ajunse din urmă, Olga Nikolaevna se învioră și se înveseli și mai mult, iar Listnițki căzu în tăcere și pînă acasă se forfecă pe sine în gînd, cu sarcasmul cel mai necruțător.

Olga Nikolaevna, cu judecata ei sănătoasă, își închipuise sincer că în urma acestei explicații vor deveni prieteni. În aparență, Listnițki o întărea în această convingere. Dar în adîncul sufletului începu să nutrească pentru ea un sentiment vecin cu ura ; iar după cîteva zile își dădu seama că se chinuie, căutînd cu tot dinadinsul să descopere trăsături urîte în caracterul și pe chipul Olgăi, și înțelese că stă la marginea unei pasiuni mari și adevărate.

Zilele de concediu se scurgeau astfel, lăsînd în sufletul lui Listnițki o toropeală vagă și tulbure. În vremea asta, Armata de voluntari, întărită și odihnită, se pregătea de noi lovituri. Forțele centrifuge o atrăgeau spre Kuban. În curînd, Gorceakov și Listnițki părăsiră Novocerkasskul.

---

[1] Citat din poezia *Necunoscuta* de A. Blok, „Versuri". Ed. „Univers", 1973. În românește de Victor Tulbure.

Olga îi petrecu la plecare. Rochia de mătase neagră scotea în evidență frumusețea ei domoală. Zîmbea. cu ochii plînși, iar buzele, acum umflate, dădeau chipului ei o expresie copilărească, mișcătoare și tulburătoare. Așa se întipări ea în memoria lui Listnițki. Și așa se păstră timp îndelung, în sîngele și murdăria zilelor trăite de el, ca un chip veșnic luminos într-un nimb de neprihănită adorație.

În iunie, Armata de voluntari începu acțiunile. Chiar în cea dintîi luptă o schijă de obuz sfîrtecă pîntecul rotmistrului Gorceakov, scoțîndu-i intestinele. Fu scos din lanțul de trăgători. O oră mai tîrziu zăcea într-o căruță ; din rană îi curgea sînge și urină. De acolo, din căruță, rosti către Listnițki :

— Nu cred că voi muri... Au să mă opereze chiar acum... Se zice că n-au cloroform... Nu face să mor ! Tu cum crezi ?... Dar pentru orice eventualitate... Aflîndu-mă în deplinătatea facultăților mintale și așa mai departe... Evgheni, n-o lăsa pe Liolia !... Nici eu, nici ea, n-avem rude. Tu ești un om cinstit și cumsecade. Însoară-te cu ea !... Vrei ?...

În privirea ațintită asupra lui Evgheni era implorare și ură. Obrajii acoperiți de barba albăstrie tremurau. Își apăsă spasmodic palmele mînjite de sînge și de pămînt pe burta sfîrtecată și vorbea, trecîndu-și limba peste buzele acoperite de sudoare și de spumă roză :

— Îmi făgăduiești ?... Să n-o lași... dacă nu te vor altoi și pe tine... simpaticii ostași ruși. Îmi făgăduiești ? Taci ? E femeie bună, zise el, schimonosindu-se într-o strîmbătură hidoasă. O femeie din romanele lui Turgheniev... Nu mai există acum altele ca dînsa... De ce taci ?

— Îți făgăduiesc.

— Ei, acum du-te la naiba !... Rămîi cu bine !...

Apucă mîna lui Listnițki într-o încleștare tremurată, apoi, cu o mișcare stîngace și deznădăjduită, îl trase spre dînsul și, pălind și mai mult din pricina opintelii, ridicîndu-și capul umed de nădușeală, își lipi buzele fierbinți de mîna lui. După aceea, se grăbi să-i întoarcă spatele și-și acoperi capul cu mantaua. Adînc zguduit, Listnițki

abia mai putu vedea cum îi tremurau buzele şi cum o dîră cenuşie de lacrimi i se prelingea de-a lungul obrazului.

După două zile, Gorceakov îşi dădu sufletul. Iar în ziua următoare Listniţki fu evacuat la Tihoreţkaia, grav rănit la mîna stîngă şi la şold.

La Korenovskaia se angajase o luptă de lungă durată şi îndîrjită. Împreună cu regimentul său, Listniţki luă parte la un atac şi la un contraatac. Lanţurile de trăgători ale batalionului se ridicară pentru a treia oară. Îmboldit de strigătele comandantului de companie : „Nu te culca !..." „Pui de vultur, înainte !" „Înainte, pentru cauza lui Kornilov !", Listniţki alergă prin grîul nesecerat, tropăind greu, ţinînd cu mîna stîngă lopata de genist ridicată deasupra capului, ca un scut, iar cu dreapta strîngînd arma. Un glonţ izbi cu un ţiuit strident în jgheabul înclinat al lopeţii ; îndreptîndu-i coada, Listniţki se simţi cuprins de bucurie : „N-a nimerit !" Şi îndată braţul îi fu zvîrlit în lături de o izbitură scurtă şi năprasnică. Scăpă lopata din mînă şi, pe negîndite, mai alergă vreo treizeci de paşi, cu capul descoperit. Încercă să ia arma în cumpănire, dar nu mai putu ridica mîna. Durerea îi paraliza toate încheieturile şi se revărsa prin ele ca plumbul topit. Se culcă pe brazdă şi, nemaiputîndu-se stăpîni, gemu de mai multe ori. Un glonţ îl găsi culcat acolo şi-l lovi în şold. Încet şi chinuitor, îşi pierdu cunoştinţa.

La Tihoreţkaia, medicii îi amputară braţul zdrobit şi-i scoaseră o bucată de os rupt din şold. Zăcu două săptămîni, mistuit de disperare, de durere, de plictiseală. Apoi fu transportat la Novocerkassk, unde petrecu alte treizeci de zile chinuitoare la spital. Pansamente, chipuri plicticoase de infirmiere şi de medici, iz subţire de iod, de fenol... Din cînd în cînd venea Olga Nikolaevna. Avea obrajii de o paloare verzuie. Doliul sublinia durerea neplînsă ce se citea în ochii ei goliţi de viaţă. Listniţki privea îndelung în aceşti ochi, care nu mai aveau strălucirea de altădată, nu vorbea şi-şi ascundea sfios, cu o mişcare hoţească, mîneca goală a cămăşii, acoperind-o cu pătura. Cu o nepăsare stăpînită, Olga îl ruga să-i povestească amănunte despre moartea soţului ei, iar privirile i se pierdeau printre paturi ; părea cu totul absentă.

După ce ieşi din spital, Listniţki se înfăţişă la ea. Îl întîmpină lîngă scara casei şi-şi întoarse ochii în clipa cînd el, sărutîndu-i mîna, înclină capul cu părul blond, des şi tuns scurt.

Era bărbierit cu îngrijire, vestonul kaki ofiţeresc îi venea ca totdeauna, minunat, şi numai mîneca goală îl chinuia şi-l tulbura : un mic ciot de braţ bandajat se mişca zvîcnind înlăuntru.

Intrară în casă. Fără să se aşeze, Listniţki rosti :

— Înainte de a muri Boris m-a rugat... mi-a cerut să-i făgăduiesc că n-am să te părăsec...

— Ştiu.

— De unde ?

— Din ultima lui scrisoare...

— Dorinţa lui a fost să fim împreună. Desigur, dacă vei fi de acord, dacă-ţi convine căsătoria cu un invalid... Te rog să mă crezi... orice vorbe despre sentimente ar fi acum... dar doresc din toată inima să fii fericită.

Chipul tulburat al lui Listniţki şi vorbele lui fără şir, străbătute de emoţie, o mişcară.

— M-am gîndit la asta... Primesc.

— Vom pleca la moşia tatii.

— Bine.

— Restul se va putea aranja mai tîrziu, nu-i aşa ?

— Da.

Cu o mişcare plină de respect, atinse cu buzele mîna ei străvezie ca porţelanul şi, ridicîndu-şi ochii supuşi, surprinse o umbră de zîmbet care se topea pe buzele ei.

Dragostea şi o chinuitoare dorinţă fizică îl atrăgeau către Olga. Începu s-o viziteze în fiecare zi. Inima lui, obosită de realitatea anilor de luptă, se lăsa alintată, într-o vrajă de basm... Cînd era singur, raţiona în felul eroilor de roman clasic, căuta cu răbdare în sufletul său sentimente înălţătoare, pe care nu le nutrise niciodată şi faţă de nimeni — poate în dorinţa de a masca şi a înfrumuseţa cu ele goliciunea prozaică a poftei trupeşti. Dar basmul atingea cu o aripă realitatea : nu numai pasiunea fizică, ci şi un trainic fir invizibil îl legau de această femeie, care se ivise pe neaşteptare, în drumul vieţii lui. Îşi cerceta emoţiile într-un chip vag, amăgindu-se, şi cu o limpezime fioroasă nu simţea decît un singur lucru :

schilodit şi smuls din viaţa normală, rămînea stăpînit şi condus tot de instinctul destrăbălat şi sălbatic, de lozinca „mie mi-este îngăduit orice". Chiar în zilele acelea dureroase pentru Olga, cînd ea mai purta în suflet amărăciunea celei mai crude pierderi, el o dorea, o dorea cu frenezie, mistuit de gelozie pe Gorceakov cel mort... Viaţa se învolbura în vîrtej bezmetic. În vremea aceea, oamenii care trăgeau în piept mirosul prafului de puşcă, orbiţi şi asurziţi de cele ce se petreceau în jurul lor, trăiau vertiginos şi lacom numai ziua prezentă. Poate chiar aceasta îl făcea pe Listniţki să grăbească a-şi lega viaţa într-un tot cu viaţa Olgăi ; poate presimţea vag pieirea de neînlăturat a cauzei pentru care înfruntase moartea.

Printr-o scrisoare amănunţită îl vesti pe bătrînul său părinte că se însoară şi că, împreună cu soţia, va sosi în curînd la Iagodnoe :

„...Mi-am împlinit veleatul. Aş mai fi în stare să nimicesc chiar cu o singură mînă bestiile răzvrătite, acest blestemat «popor» cu soarta lui deplînsă de atîtea zeci de ani de mucoşii intelectuali ruşi, dar, la drept vorbind, în clipa de faţă lucrul acesta mi se pare sălbatic şi fără rost... Krasnov nu se împacă cu Denikin, iar în sînul celor două tabere nu sînt decît intrigi reciproce, duşmănie, acţiuni meschine şi odioase. Cîteodată mă cuprinde groaza. Ce va fi ? Vin acasă ca să te îmbrăţişez cu singura mea mînă şi să stau la dumneata, privind de la distanţă mersul luptei. Nu mai sînt soldat, ci un infirm cu trupul şi cu sufletul. Sînt obosit, capitulez ! Poate, în aceasta e de căutat explicaţia parţială a căsătoriei mele şi dorinţa de a-mi găsi un adăpost liniştit."

Cu aceste cuvinte, pătrunse de ironie şi de mîhnire, se încheia scrisoarea lui.

Urmau să plece din Novocerkassk peste o săptămînă. Cu cîteva zile înainte, Listniţki se mutase cu totul la Gorceakova. După cea dintîi noapte care le pecetluise apropierea, Olga se schimbă oarecum, lăsîndu-se pradă oboselii. Cedă şi în nopţile următoare stăruinţelor lui lacome, dar aceasta o apăsa chinuitor ; în adîncul sufletului se simţea jignită. Însă Listniţki nu ştia, sau nu voia

să știe, că dragostea ce-i legase se putea măsura în mai multe chipuri, pe cînd ura nu se măsoară decît într-un singur fel.

Pînă la plecare, Evgheni se gîndi de cîteva ori la Axinia, fără să vrea, în treacăt. Se ferea de ea în gînd, cum și-ar fi ferit ochii de soare. Dar, împotriva voinței, amintirile legăturii, asemenea unor fîșii de lumină, începură să-și facă loc în cuget și să-l frămînte. Într-o vreme își spuse: „N-am s-o rup cu dînsa. Trebuie să primească." Dar sentimentul de bună-cuviință birui. Hotărî să aibă o explicație îndată după sosire și să nu mai aibă de-a face cu ea, dacă va fi cu putință.

La sfîrșitul celei de a patra zi de drum, ajunseră la Iagodnoe. Bătrînul le ieși în întîmpinare la o verstă de hotarul moșiei. Evgheni îl zări din depărtare cum își ridică greoi piciorul deasupra pernei trăsuricii de curse și cum își scoate șapca.

— Am ieșit să-mi întîmpin scumpii musafiri. Ei, dă-mi voie să te văd! tună el cu vocea de bas, îmbrățișîndu-și cu stîngăcie nora și înțepîndu-i obrazul cu mustățile stufoase, cărunte-verzui de tutun.

— Urcă-te, tată! Trage aproape, vizitiule! A, tu ești, moș Sașka! Bine te-am găsit! Sănătos, voinic?... Stai în locul meu, tată; eu voi sta lîngă vizitiu.

Bătrînul se așeză alături de Olga, își șterse mustățile cu batista și-și cercetă fiul cu o privire stăpînită, în aparență voioasă:

— Ei, spune ceva, dragul meu!

— Mă bucur nespus că te văd!

— Așadar, ești invalid?

— Ce să fac! Sînt...

Bătrînul se uita la Evgheni cu un aer de sobrietate prefăcută, încercînd să-și păstreze asprimea obișnuită din ochi, ascunzîndu-și înduioșarea și ferindu-se să privească mîneca goală a uniformei verzi, vîrîtă sub centură.

— Nu-i nimic. M-am obișnuit, spuse Evgheni, dînd din umeri.

— Sigur că te vei obișnui, răspunse în grabă bătrînul. Numai capul să rămînă întreg! Dar te-ai întors cu scutul, hai? Sau cum? Zic, te-ai întors cu scutul. Și chiar cu o captivă fermecătoare...

Evgheni admira manierele galante și puțin cam demodate ale părintelui său și o întrebă cu privirea pe Olga : „Ei, cum ți se pare bătrînul ?“ Dar, după zîmbetul ei înviorat, după lumina caldă ce-i licărea în ochi, înțelesese fără cuvinte că veteranul o cucerise.

Telegarii suri duceau într-un trap întins trăsura la vale. De pe culmea dealului, se zăreau acareturi, dunga verde și întinsă a livezii, casa cu obloanele albe, arțarii umbrind ferestrele.

— Ce frumos ! Ah, ce frumos ! se însufleți Olga.

O haită de ogari negri alergă, zburînd în salturi înalte, și înconjură trăsura. De sus, moș Sașka pocni într-unul cu biciul, strigîndu-i mînios :

— Te vîri sub roți, fir-ai al naibii ! Marș !...

Evgheni ședea cu spatele la cai ; din cînd în cînd aceștia sforăiau, și vîntul ducea îndărăt stropi mărunți de spumă, împrăștiindu-i pe ceafa lui.

Zîmbea, privindu-și părintele, pe Olga, drumul presărat de spice, colnicul ce urca domol, creasta îndepărtată și zarea.

— Ce pustietate !... Și ce liniște !

Olga petrecea cu o privire zîmbitoare ciorile care zburau deasupra drumului și tufele de pelinaș și de sulfină.

— Uite, au ieșit în întîmpinarea noastră, zise stăpînul, îngustîndu-și ochii.

— Cine ?

— Slugile.

Evgheni se răsuci să privească înapoi, deocamdată fără să distingă chipurile celor adunați ; o simți însă pe Axinia, și sîngele îi năvăli în obraji. Își închipuia că fața Axiniei va fi tulburată de emoție, dar în clipa cînd trăsura ajunse în fața porților, în fîșîit sprinten de roți, și cînd se uită cu o tresărire de inimă în dreapta și o văzu pe Axinia, rămase uimit de chipul ei zîmbitor, cu o expresie de veselie abia reținută. Se simți ușurat de povară, se liniști și clătină din cap, în semn de bun găsit.

— Ce frumusețe vicioasă !... Cine-i asta ?... Are ceva provocator în frumusețea ei, nu ți se pare ? întrebă Olga, arătînd cu ochii plini de admirație spre Axinia.

Dar Evgheni, deplin stăpîn pe el, și rece, încuviință :

— Da, e o femeie frumoasă. Camerista noastră.

Prezența Olgăi avu darul să schimbe toată viața casei. Bătrînul boier, care pînă atunci umbla zile întregi numai în cămașă de noapte și în izmene tricotate, porunci să i se scoată din cufere surtucele lui cu miros de naftalină și pantalonii lungi de general. Nepăsător îndeobște față de tot ce privea persoana lui, se răstea acum la Axinia pentru cea mai măruntă cută a rufăriei și se uita la ea cu ochi păgîni, cînd îi aducea dimineața cizmele nelustruite. Aspectul său se primeni, deveni mai proaspăt ; spre plăcuta uimire a lui Evgheni, obrajii bătrînului erau veșnic rași și netezi.

Presimțind parcă ceva rău, Axinia se silea să facă toate pe placul tinerei stăpîne ; era ascultătoare, supusă și peste măsură de serviabilă. Lukeria se întrecea pe sine, gătind bucate fără pereche, născocind tot felul de sosuri și de garnituri. Pînă și moș Sașka, căzut în delăsare și în piroteala bătrîneții, nu fu scutit de iureșul schimbărilor dezlănțuite la Iagodnoe. Într-o zi, stăpînul, zărindu-l lîngă treptele casei, îi făcu semn să se apropie.

— Ce-i cu tine, neam de cățea ? Hai ? întrebă el, holbîndu-și cumplit ochii. Ce-i cu nădragii tăi ?

— Ce-i ? întrebă obraznic moș Sașka, dar fu cam tulburat de acest interogatoriu neobișnuit și de vocea tremurătoare a stăpînului.

— Se află în casă o femeie tînără, și tu, haimana, vrei să mă bagi în mormînt ?... De ce nu te închei la prohab, țap împuțit ? Hai, răspunde !

Degetele murdare ale lui moș Sașka atinseră locul cu pricina, apoi lunecară de-a lungul șirului lung de nasturi mari, ca pe clapele unei armonici mute. Voia să mai spună boierului ceva obraznic de tot, dar stăpînul, amintindu-i vremurile trecute, izbi cu piciorul atît de tare, încît pingeaua cizmei de modă veche, cu vîrful ascuțit, se desprinse cu totul ; apoi răcni :

— La grajd ! Marș !... Am să-i poruncesc Lukeriei să te opărească cu uncrop ! Să-ți răzui murdăria de pe tine, vită ce ești !

Evgheni se odihnea, hoinărea cu arma prin valea seacă și vîna potîrnichi în lanul de mei secerat. Un singur lucru îl frămînta : ce să facă cu Axinia ? Dar într-o seară

bătrînul îl chemă în odaia sa şi-i spuse, uitîndu-se bănuitor la uşă şi ferindu-se să privească în ochii lui fiu-său :

— Uite ce e ! Ai să-mi ierţi acest amestec în treburile tale personale, dar vreau să ştiu ce ai de gînd să faci cu Axinia.

Gesturile pripite cu care îşi aprinse ţigara trădau starea sufletească a lui Evgheni. Ca şi în ziua cînd revenise la Iagodnoe, sîngele îi năvăli în obraji şi, simţind că roşeşte, roşi încă şi mai tare.

— Nu ştiu... Pur şi simplu nu ştiu ! mărturisi el cu toată sinceritatea.

Bătrînul răspunse grav :

— Dar eu ştiu ! Du-te şi vorbeşte cu ea. Chiar acum ! Oferă-i ceva parale, o răsplată — la aceste cuvinte zîmbi pe sub mustaţă — şi roag-o să plece. Vom găsi noi alta.

Evgheni se duse imediat în casa slugilor.

Întoarsă cu spatele la uşă, Axinia frămînta aluatul. Omoplaţii se mişcau pe spinarea ei, cu un şănţuleţ la mijloc. Muşchii jucau sub pielea brună a braţelor pline, cu mînecile sumese pînă la coate. Evgheni se uită la ceafa ei cu inele mari de păr pufos şi zise.

— Te rog, Axinia... numai o clipă.

Ea se întoarse cu vioiciune, încercînd să dea o înfăţişare nepăsătoare de slugă obrazului său care se luminase de bucurie, dar Evgheni observă cum îi tremurau degetele lăsînd mînecile în jos.

— Viu îndată !

Aruncă bucătăresei o privire speriată şi, nemaistăpînindu-şi bucuria, se apropie de dînsul, cu un zîmbet fericit şi rugător.

Cînd ieşiră în tindă, Evgheni zise :

— Să mergem în grădină ! Avem ceva de vorbit.

— Să mergem ! încuviinţă ea, bucuroasă şi supusă, crezînd că aceasta însemna înnodarea vechilor fire rupte.

Pe drum, el o întrebă cu voce scăzută :

— Ştii pentru ce te-am chemat ?...

Ea zîmbi în întuneric şi-i prinse mîna, dar el şi-o retrase cu o mişcare bruscă, şi Axinia pricepu totul.

Se opri.

— Ce-aţi dorit, Evgheni Nikolaevici ? Nu merg mai departe.

— Bine ! Putem vorbi și aici. Nu ne aude nimeni... (Evgheni se grăbea, încurcîndu-se în înlănțuirea vorbelor.) Trebuie să mă înțelegi... Nu mai putem fi ca înainte... Nu mai pot trăi cu tine... Pricepi ? Sînt însurat și, ca om cinstit, nu pot face o ticăloșie... Nu-mi îngăduie datoria față de conștiința mea ! spuse el, simțind o dureroasă rușine pentru sfruntarea mincinoaselor sale vorbe...

Noaptea abia sosise dinspre zările întunecate.

În apus, mai ardea cu văpăi purpurii o fîșie de cer, aprinsă de soarele dispărut. Bucurîndu-se de timpul frumos, oamenii treierau de zor la arie, în lumina felinarelor ; inima mașinii bătea puternic și adînc, argații vorbeau gălăgios între ei ; omul care hrănea neîncetat treierătoarea nesățioasă striga cu vocea răgușită și însuflețită : „Dă-i ! Dă-i ! Dă-i !“ Grădina se cufunda într-o liniște adîncă. Aerul mirosea a urzici, a grîu, a rouă.

Axinia tăcea.

— Ce-ai de spus ? De ce taci, Axinia ?

— N-am ce spune.

— Din privința banilor, voi avea eu grijă. E mai cuminte să pleci de aici. Cred că înțelegi... Ar fi prea dureros pentru mine să dăm ochi în fiecare zi.

— Mai am o săptămînă pînă la sfîrșitul lunii. Pot să rămîn pînă atunci ?

— Firește ! Firește că da !

Axinia tăcu o clipă, apoi cu aer umil se apropie sfioasă de Evgheni și-i spuse :

— Ei bine, am să plec !... Dar... n-o să-ți pară rău pentru cea din urmă oară ? Nevoia m-a făcut așa, nerușinată... M-am chinuit tot singură... Nu mă osîndi, Jenea.

Glasul ei era răsunător și sec. Evgheni încerca în zadar să-și dea seama dacă vorbește serios sau glumește.

— Dar ce vrei ?

Tuși supărat și simți deodată că ea, cu aceeași mișcare sfioasă, îi caută din nou mîna...

După cinci minute ieși din spatele unei tufe umede și mirositoare de coacăz, ajunse la gardul de nuiele și acolo zăbovi mult, pufăind din țigară și frecîndu-și cu batista pantalonii înverziți la genunchi de iarba grasă.

Suind treptele, se uită îndărăt. În lumina galbenă a ferestrei de la casa slugilor, se vedea făptura trupeşă a Axiniei ; ridicîndu-şi braţele, îşi potrivea părul şi zîmbea, privind focul...

6

Pănuşiţa se pîrguise, îmbrăcînd verste întregi de stepă în argint unduios. Vîntul o apleca la pămînt, o culca, o frămînta şi o răscolea, gonind valuri de argint cenuşiu, cînd spre miazăzi, cînd spre apus. Acolo unde trecea şuvoirea lui năvalnică, pănuşiţa se apleca smerit, şi o potecă întunecată rămînea mult timp în mijlocul covorului de iarbă căruntă.

Feluritele ierburi se ofiliră ; numai pelinul îmbrăca dealurile — trist, ars de soare. Nopţile scurte treceau în zbor. Nenumărate stele sclipeau pe cerul de cărbune ; soarele căzăcesc, luna, îşi revărsa cu zgîrcenie lumina bălaie, arătîndu-şi partea ştirbită şi întunecată ; pe toată întinderea ei, calea-laptelui se împletea cu alte căi înstelate. Aerul era greu şi iute, vîntul uscat mirosea a pelin ; pămîntul, sătul de aceeaşi amărăciune biruitoare de pelin, visa o adiere de răcoare. Mîndrele drumuri înstelate, necălcate de nici o copită, de nici un picior, se întindeau în tremur uşor pe bolta înaltă ; sămînţa aurie de stele pierea, fără să încolţească în cerul uscat, negru ca cernoziomul ; luna apărea ca un lac sărat de stepă, iar jos, pe pămînt, totul era uscat, acoperit de iarba moartă, plină de bătaia necontenită, ca în argint, a pitpalacilor şi de ţîrîitul metalic al cosaşilor...

Zilele se îneacă în zăduf, în zăpuşeală, în pîcla fumurie, uscată. Nici un nor nu străbate azurul spălăcit al cerului. Soarele arde nemilos, şi doar secerile de oţel ale aripilor de hultan plutesc deasupra stepei, deasupra pănuşiţei orbitoare, strălucitoare ; iarba castanie, ca părul de cămilă, încinsă de soare, fumegă în văzduh, hultanul pluteşte mereu în boarea albăstrie, iar jos, umbra lui uriaşă alunecă fără zgomot, pe iarbă.

Ţiştarii fluieră obosit şi răguşit ; hîrciogii somnoroşi şed pe moviliţele gălbui ale vizuinilor. Stepa e caldă, dar

moartă — şi totul împrejur, în depărtare, este străveziu şi nemişcat. Pînă şi o movilă albăstrie se ridică la hotarul zării, ca în basm, tulbure ca în vis...

Stepa mea iubită! E amărui vîntul care se opreşte în coamele iepelor şi armăsarilor din herghelii. Botul uscat al calului este sărat de vînt, şi calul, adulmecînd mirosul amărui-sărat, mestecă cu buzele catifelate şi nechează, simţind pe ele gustul de vînt şi de soare. Stepa dragă de sub cerul Donului, atît de aproape de pămînt! Rîpile şerpuitoare, văile uscate, nemărginita întindere a pănuşiţei, o urmă adîncă de copită de cal, ca un cuib străbătut de iarbă, şi gorganele care stau în tăcerea cuminte, străjuind gloria căzăcească, ascunsă în pămînt... Mă închin pînă la pămînt în faţa ta şi, ca un fiu, sărut pieptul tău! O, stepă a Donului, stropită de atîta sînge căzăcesc ce nu se preface niciodată în rugină!

Are un cap îngust şi uscăţiv ca de şarpe. Urechile îi sînt mici şi se mişcă mereu. Muşchii pieptului sînt cum nu se poate mai dezvoltaţi. Picioarele subţiri şi puternice; chişiţele fără nici un cusur, copitele netede ca nişte pietre lucii de rîu. Crupa este uşor lăsată în jos, iar coada nu-i deasă. E un cal de rasă pură de Don, foarte nobilă, fără nici o picătură de sînge străin în vine; totul în el dovedeşte neamul curat. Porecla lui este Malbruk.

Apărîndu-şi iapa, avusese la adăpătoare o aprigă încăierare cu un armăsar mai puternic şi mai vîrstnic, şi acesta îl lovise zdravăn la piciorul stîng de dinainte, cu toate că armăsarii duşi la păscut umblă totdeauna fără potcoave. Cei doi luptători se ridicau în două picioare, se izbeau, se muşcau şi-şi sfîşiau pielea...

Îngrijitorul nu era lîngă ei; dormea undeva în stepă, lăţit în bătaia soarelui, cu spatele în sus şi cu picioarele răşchirate, în cizme prăfuite şi încinse.

Potrivnicul îl doborî la pămînt pe Malbruk, apoi îl luă la goană mult departe de herghelie şi, lăsîndu-l acolo plin de sînge, îşi luă amîndouă hergheliile şi le duse de-a lungul Rîpei Mlăştinoase.

Armăsarul rănit fu închis în grajd, şi infirmierul îi vindecă piciorul. Iar în a şasea zi, Mişka Koşevoi, venit

cu raportul la şef, putu să vadă cum, împins de puterea instinctului de procreaţie, Malbruk îşi rupse pana căpăstrului cu dinţii, sări afară din grajd şi, adunînd iepele care păşteau împiedicate în apropiere de casă şi pe care călăreau de obicei îngrijitorii, supraveghetorul şi felcerul, le goni în stepă, mai întîi la trap, iar mai apoi zorindu-le şi muşcîndu-le pe cele rămase în urmă. Îngrijitorii şi supraveghetorul ieşiră repede din casă şi auziră doar cum plesneau zgomotos curelele cu care erau legate picioarele iepelor.

— Ne-a lăsat pe jos, fir-ar al naibii !

Şeful trase o sudalmă grozavă, dar în privirea cu care petrecea herghelia ce se pierdea în depărtare, se citea o ascunsă încuviinţare.

La amiază, Malbruk se întoarse cu iepele şi le duse la adăpat. Îngrijitorii rămaşi fără cai îi luară toate iepele, iar Mişka Koşevoi îl înşeuă, îl duse departe în stepă şi-l lăsă să pască cu herghelia lui.

În cele două luni ale slujbei de îngrijitor, Koşevoi avu prilejul să cunoască de aproape viaţa cailor din herghelie ; le cunoscu agerimea minţii şi nobleţea de spirit, mai presus de cea omenească, şi se pătrunse de un adînc respect faţă de dînşii. Vedea adeseori cum armăsarii se împreunau cu iepele, şi actul acesta etern, îndeplinit în condiţii primitive, era atît de simplu, atît de nevinovat şi firesc, încît, fără să vrea, mintea lui Koşevoi făcea anumite asemuiri în defavoarea oamenilor. Totuşi, în relaţiile cailor erau şi multe trăsături umane. Mişka observă, de pildă, că armăsarul Bahar, trecut de vîrsta tinereţii, rău — de neîmblînzit şi cam brutal cu toate iepele, avea slăbiciune pentru una dintre ele, o roaibă frumoasă de patru ani, cu o stea lată în frunte şi cu ochii plini de foc. Cînd se afla aproape de ea, se frămînta totdeauna peste măsură şi era cuprins de neastîmpăr, adulmecînd-o cu un anume sforăit pătimaş. Îi plăcea să se oprească, să-şi pună capul ciolănos pe crupa favoritei şi să rămînă aşa, într-o aţipeală lungă. Mişka îl pîndea, privea jocul învălurat al muşchilor de sub pielea subţire a armăsarului şi i se părea că pe această iapă Bahar o iubeşte bătrîneşte, cu o dragoste adîncă şi dureroasă.

Slujba lui Koşevoi mergea strună. Se părea că atamanul staniţei aflase ceva despre zelul său, căci la începutul lui august şeful hergheliei primi porunca să-l trimită pe Koşevoi la dispoziţia sfatului staniţei.

Mişka îşi isprăvi grabnic pregătirile, dădu în primire echipamentul statului şi, în seara aceleiaşi zile, plecă acasă. Îşi îndemna de zor iepuşoara ; pe la apusul soarelui trecu de Karghin şi ajunse din urmă o trăsură care mergea pe creasta dealului, îndreptîndu-se spre Vioşenskaia.

Vizitiul, un ucrainean, mîna alene caii graşi şi nădușiți. La spatele trăsurii cu arcuri, şedea tolănit cu nepăsare un bărbat trupeş şi spătos, cu surtucul de croială orăşenească şi cu pălăria cenuşie de fetru dată pe ceafă. Mişka merse cîtva timp în urma trăsurii, privind umerii încovoiaţi ai omului cu pălărie, care tremurau în ritmul hurducăturilor, şi gulerul alb, prăfuit. La picioarele călătorului se afla un geamantan de piele galbenă şi un sac acoperit cu paltonul împăturit. Nările lui Mişka fură gîdilate de mirosul străin al unei ţigări de foi. „Trebuie să fie vreun slujbaş care merge la staniţă", gîndi el, împingîndu-şi iapa alături de trăsură. Aruncă o privire piezişă sub streaşina pălăriei străinului şi rămase cu gura căscată, simţind un fior rece care îi furnica spinarea, ca atunci cînd te păleşte minunarea şi spaima. Cel tolănit în trăsura cu arcuri, morfolind nerăbdător mucul negru al ţigării de foi şi privind îndrăzneţ, cu ochii senini, nu era altul decît Stepan Astahov. Nemaiştiind ce să creadă, Mişka se uită din nou la chipul consăteanului, schimbat atît de ciudat, se încredinţă că pe arcuri se lăfăieşte într-adevăr Stepan, teafăr şi viu, în carne şi oase, apoi, după ce-l trecură sudori de uluială, tuşi :

— Iertaţi, domnule, nu cumva sînteţi Astahov ?

Omul din trăsură dădu din cap, făcînd să-i cadă pălăria pe frunte ; se întoarse şi-şi ridică ochii la Mişka.

— Da, sînt Astahov. Dar ce e ? Oare dumneata... Ia stai, tu nu eşti Koşevoi ?

Se ridică puţin şi, zîmbind numai din buzele negricioase pe sub mustaţa castanie, tunsă scurt, întinse mîna cu o mişcare de mirare şi de bucurie, păstrînd însă o urmă de asprime în ochi şi pe tot chipul îmbătrînit :

— Koşevoi ? Mihail ?... Ian uite, unde ne-a fost dat să ne vedem din nou ! Mă bucur...

— Da' cum ? Cum vine asta ? făcu Mişka, lăsînd dîrlogii şi înălţîndu-şi mîinile a minunare către cer... Se spunea că ai fost ucis. Te ştiam mort. Şi cînd colo, uite-l pe Astahov în carne şi-n oase !

Chipul lui Mişka se lumină într-un zîmbet bucuros ; se frămîntă în şa, dar ţinuta lui Stepan şi felul său nou de a rosti cuvintele — limpede şi răspicat — îl zăpăciră, silindu-l să-şi schimbe şi el purtarea şi să-i spună numai „dumneavoastră", simţind nedesluşit că-i despărţea acum o barieră.

Se încinse un taifas între dînşii. Caii mergeau la pas. La apus, zarea înflorea cu o risipelnică bogăţie de culori ; nouraşii azurii pluteau pe cer, în întîmpinarea nopţii. Un pitpalac ţipa înverşunat într-un lan de mei de la marginea drumului, spărgînd liniştea îmbrăcată în haine prăfuite, care, pe înserate, cobora asupra stepei, după larma şi frămîntările zilei. La răscrucea drumurilor dinspre Ciukarinskaia şi Krujilinskaia, un paraclis învechit se profila pe cerul liliachiu ; deasupra, atîrna o grămadă de nori cărămizii.

— Da' de unde veniţi, Stepan Andreici ? îl descosea Mişka cu o voce plină de bucuros neastîmpăr.

— Din Germania ! Am izbutit să scap acasă.

— Da' cum se face ?... Spuneau cazacii noştri cică au văzut cu ochii lor cum l-au omorît pe Stepan !

Stepan răspunse cu un glas stăpînit, liniştit, ca şi cum s-ar fi simţit plictisit de atîtea întrebări :

— Am fost rănit în două locuri, iar cazacii... Ce să mă aştept de la dînşii ?... Cazacii m-au părăsit... Aşa că am căzut prizonier.. Nemţii m-au vindecat şi m-au trimis la muncă...

— Mi se pare însă că n-a venit nici o scrisoare de la dumneavoastră...

— N-am avut cui să scriu.

Stepan aruncă jos mucul şi aprinse imediat altă ţigară.

— Dar soţiei ? Soţia dumneavoastră mai trăieşte şi e sănătoasă.

— Nu mai trăiam cu ea, cred că se ştie asta.

Vocea lui Stepan era nepăsătoare, fără nici o învăluire de căldură. Amintirea nevestei nu-l tulbură.

— Şi nu v-a fost urît în ţară străină ? întrebă Mişka, aplecîndu-se aproape peste oblîncul şeii.

— La început mi-a fost urît, pe urmă m-am obişnuit. Tăcu puţin şi adăugă : Chiar aveam de gînd să rămîn pentru totdeauna acolo şi să primesc supuşenia lor. Dar le-am lăsat pe toate de dorul casei şi am plecat.

Şi zîmbi pentru întîia oară, destinzîndu-şi cutele aspre din colţurile ochilor.

— Iar la noi aţi văzut ce răzmeriţă e ?... Ne războim între noi.

— Da-a... am auzit.

— Pe ce drum aţi venit ?

— Din Franţa, cu vaporul : de la Marsilia — un oraş — şi pînă la Novorosiisk.

— O să vă mobilizeze şi pe dumneavoastră ?

— Probabil... Ce mai e nou prin sat ?

— Cum să vă povestesc totul ? Multe noutăţi.

— Casa mea mai este ?

— O bate vîntul...

— Vecinii ? Feciorii lui Melehov mai trăiesc ?

— Trăiesc.

— Ai auzit ceva despre fosta mea nevastă ?

— Tot acolo stă. La Iagodnoe.

— Şi Grigori... trăieşte cu ea ?

— Nu. Stă cu soţia lui legitimă. S-a despărţit de Axinia dumneavoastră...

— Aşa ? N-am ştiut.

Tăcură o clipă. Koşevoi urmă să-l iscodească cu ochi lacomi pe Stepan. Mărturisi cu o schimă de încuviinţare şi cinstire :

— Se vede că aţi trăit bine, Stepan Andreici. Aveţi nişte straie boiereşti.

— Acolo toţi se îmbracă curat. Stepan făcu o strîmbătură şi atinse cu mîna umărul vizitiului. Hai, dă-i drumul !

Vizitiul clătină alene din bici şi caii istoviţi urniră trăsura din loc. Cu un fîşîit moale de roţi, trăsura porni înainte, legănîndu-se la hopuri. Încheind convorbirea, Stepan se întoarse cu spatele spre Mişka, întrebîndu-l :

— Te duci în sat ?

— Nu, la stanită.

La răscruce, Mişka o coti la dreapta şi se ridică în scări :

— Ei, deocamdată rămîneţi cu bine, Stepan Andreici !

Stepan apăsă cu degetele grele borul prăfuit al pălăriei şi răspunse rece, rar, ca un străin, rostind răspicat fiecare silabă :

— Mergi sănătos !

7

Frontul avea tendinţa să se oprească pe linia Filonovo-Povorino. Roşii îşi concentrau forţele într-o puternică grupare de izbire. Înaintarea cazacilor era înceată, căci duceau mare lipsă de muniţie şi nu se grăbeau să depăşească hotarul ţinutului. În sectorul Filonovo, luptele se desfăşurau cu sorţi schimbători. În august interveni o perioadă de oarecare acalmie, şi cazacii, care veneau acasă de pe front, în permisie, spuneau că, după anumite semne, spre toamnă era de aşteptat un armistiţiu.

În acest timp, în spatele frontului, prin stanițe şi sate, secerişul era în toi. Nu mai ajungeau braţele. Bătrînii şi femeile nu izbuteau să dovedească singuri toată munca şi, în afară de asta, erau tîrîţi la necontenitele corvezi de cărăuşie, pentru a aproviziona frontul cu muniţie şi hrană.

Cîte cinci-şase căruţe plecau aproape în fiecare zi din Tatarski la Vioşenskaia ; acolo erau încărcate cu lăzi de cartuşe şi de proiectile şi trimise pînă la centrul de aprovizionare din satul Andronovski, iar uneori şi mai departe, pînă în satele de-a lungul Hopiorului, în lipsa altor mijloace de transport.

Satul îşi trăia viaţa vînzolită, dar lipsită de noutăţi. Gîndul tuturora era la frontul îndepărtat, aşteptînd cu neliniște şi cu amărăciune în suflet veşti tot mai proaste despre cazaci. Sosirea lui Stepan Astahov tulbură cu desăvîrşire norodul : în toate casele, pe toate ariile, nu se mai vorbea despre altceva. Venise un cazac înmormîntat de mult, uitat aproape cu totul : numele său nu-l mai aminteau decît babele, şi numai pentru „pomenirea sufletului". Nu însemna asta, oare, o adevărată minune ?

Stepan poposi la nevasta lui Anikuşka, îşi cără lucrurile în casă şi, în aşteptarea cinei gătite de gazdă, se duse să-şi vadă casa. Umblă mult, măsurînd în lung şi în lat, cu pasul greu de gospodar, curtea albă în lumina lunii, trecu pe sub şoproanele dărăpănate, încercă tăria stîlpilor de la garduri... Ochiurile gătite de femeia lui Anikuşka se răciseră de mult pe masă, iar Stepan tot îşi mai cerceta gospodăria năpădită de buruieni, trosnindu-şi degetele şi bolborosind vorbe neînţelese.

În aceeaşi seară au şi dat buzna oamenii să-l vadă şi să-l întrebe despre viaţa de prizonier. Odaia lui Anikuşka era ticsită de femei şi copii. Stăteau ca un zid gros, ascultînd povestirile lui Stepan, cu gurile negre larg căscate. Stepan nu prea avea mult chef de vorbă, şi nici un zîmbet nu-i lumina chipul îmbătrînit. Se vedea că viaţa îi încovoiase brusc şi vrăjmaş grumazul, îl schimbase şi-l făcuse altfel.

A doua zi dimineaţa, cînd Stepan dormea încă în odaie, se înfăţişă Pantelei Prokofievici. Tuşi zgomotos în pumn, dînd tîrcoale pe afară şi aşteptînd să se trezească musafirul. O răcoare rîncedă se înălţa din podeaua de lut a odăii, mirosea a tutun străin, tare şi înecăcios, şi a îndepărtate drumuri, aşa cum mai miroase multă vreme un călător.

Într-un tîrziu, Stepan se trezi ; se auzea cum scapără un chibrit, aprinzîndu-şi ţigara.

— E voie să intru ? întrebă Pantelei Prokofievici şi-şi potrivi în grabă cutele cămăşii noi pe care i-o dăduse Ilinişna numai de acest hatîr, ca şi cum avea să se prezinte unui şef.

— Intră !

Stepan se îmbrăca, pufăind dintr-o ţigară groasă şi închizîndu-şi din pricina fumului ochiul umflat de somn. Cu oarecare codeală, Pantelei Prokofievici trecu pragul odăii şi se opri uluit de chipul schimbat al celuilalt şi de cătărămile metalice de la bretelele de mătase, apoi îi întinse palma neagră, făcută căuş.

— Să trăieşti, vecine. Bine-ai venit sănătos !...

— Noroc !

Stepan îşi petrecu bretelele pe umerii vînjoşi, le mişcă să şi le potrivească şi, cu un aer demn, îşi puse mîna în

palma aspră a unchiaşului. Îşi aruncară unul altuia priviri iscoditoare. În ochii lui Stepan jucau scîntei de duşmănie, iar ochii piezişi şi bulbucaţi ai lui Melehov arătau preţuire şi o mirare cu o umbră de zeflemea.

— Ai îmbătrînit, Stiopa... ai îmbătrînit, puiule.

— Da, am îmbătrînit.

— Ţi-au cîntat veşnica pomenire, ca şi lui Grişka al meu !... zise Melehov şi se opri cu ciudă : amintirea era nelalocul ei. Încercă să-şi îndrepte greşeala : Ei, slavă domnului că ai venit teafăr şi sănătos... Slavă ţie, doamne ! Uite, şi pe Grişka l-au pomenit tot aşa, şi, la fel ca Lazăr, a înviat din morţi şi viu a rămas. Are şi doi copii, iar nevastă-sa, Natalia, slavă domnului, s-a mai înzdrăvenit. De treabă femeie !... Dar tu, băiete, ce mai faci ?...

— Mulţumesc !

— Nu vrei să vii pe la vecin ? Fă-ne cinstea şi vino să mai stăm de vorbă...

Stepan se împotrivi la început, dar Pantelei Prokofievici îl rugă atît de stăruitor, cu un aer mîhnit, încît pînă la urmă Stepan se înduplecă. Se spălă, îşi pieptănă în sus părul tuns scurt, zîmbi la întrebarea bătrînului : „Dar unde ţi-e moţul ? L-ai vîndut ?“ Îşi puse pălăria cu un gest sigur şi ieşi înainte în ogradă.

Pantelei Prokofievici era prietenos din cale-afară şi plin de atîta dorinţă să fie pe placul musafirului, încît Stepan gîndi fără să vrea : „Se dă în vînt, doar-doar să-mi uit obida cea veche...“

Înţelegînd din ochi poruncile mute ale bărbatului, Ilinişna umbla sprintenă prin bucătărie, le împungea cu zorul pe Natalia şi pe Duniaşka, aducea singură la masă. Din cînd în cînd, femeile aruncau priviri curioase spre Stepan, care şedea în colţul icoanelor, cercetau cu ochii surtucul lui, gulerul, lanţul de argint de la ceas şi pieptănătura, schimbînd între ele cîte un surîs de minunare, ascuns cu stîngăcie. Daria veni din curte rumenă la faţă şi, zîmbind sfios, îşi şterse buzele subţiri cu colţul şorţului şi rosti, micşorîndu-şi ochii :

— Ah, vecine, zău, cît pe ce să nu te mai cunosc ! Nici nu mai semeni a cazac.

Fără să piardă vremea, Pantelei Prokofievici puse pe masă o sticlă de rachiu făcut în casă, scoase cîrpa ce slujea de dop, mirosi aburul dulceag-amărui şi-şi lăudă băutura :

— Ia gustă ! E făcut de mine... Dacă aprinzi un chibrit, arde cu flacără albastră. Pe legea mea !

Masa se însufleţi. Stepan bău la început în silă, dar îndată prinse să se ameţească şi se arătă mai prietenos.

— Trebuie să te-nsori acum, vecine.

— Ce tot vorbeşti ? Ce să fac cu nevasta ?

— Cu aialaltă ?... Eh ! Crezi tu că rămîne la fel toată viaţa ?... Nevasta e ca o iapă : o călăreşti atîta vreme cît are măsele în gură. Îţi găsim noi alta, tinerică...

— Viaţa noastră e încîlcită rău... Ce să mai vorbim de însurătoare !... Am învoire de zece zile, pe urmă mă duc la sfat şi de acolo, cred, tot pe front ! oftă Stepan, din ce în ce mai ameţit, pierzîndu-şi treptat vorbirea străină.

Plecă peste puţin, petrecut de privirea plină de admiraţie a Dariei şi lăsînd celor rămaşi în urmă să tot depene o seamă de vorbe şi de tîlcuri.

— L-aţi văzut cum s-a boierit, neam de căţea ! L-aţi auzit cum vorbeşte ? Ca un perceptor sau ca alt soi de boier ! Intru la dînsul, iar el se scoală şi pune peste cămaşă nişte chingi de mătase cu cătărămi, zău ! Îşi înhamă spinarea şi pieptul ca un cal ! Cum vine asta ? Trebuie să fie pentru ceva. Acuma-i ca un om dobă de învăţătură ! încheie cu pizmăreaţă admiraţie Pantelei Prokofievici, vădit încîntat că Stepan îi răspunsese la poftire şi venise, trecînd peste amintirea vrajbei din trecut.

Din vorbele lui Stepan se lămurise că are de gînd să rămînă în sat după ce va isprăvi cu oastea şi că-şi va reface casa şi gospodăria. Spusese în treacăt că are cu ce, iar acest lucru stîrni lungi voroave şi-l făcu să se înalţe nemăsurat în ochii lui Pantelei Prokofievici.

— Se vede că are parale, rosti el, după plecarea lui Stepan, are bănet, mama lui !... Cazacii prizonieri ajung acasă în pielea goală, şi ăsta, cum aţi văzut, numai mătase pe el ! Ori a omorît pe cineva, ori a prădat banii !...

În primele zile de la sosire, Stepan stătea mai toată vremea culcat în casa lui Anikuşka şi numai rareori se ivea pe uliţă. Vecinii îl urmăreau, îi pîndeau toate mişcă-

rile, încercau chiar s-o descoasă pe nevasta lui Anikușka, dar ea strîngea buzele și-o făcea pe ascunsa, spunînd tuturora că nu știe nimic.

Pe urmă, satul începu să șușotească cu cea mai aprinsă însuflețire cazul lui Stepan, cînd nevasta lui Anikușka împrumută un cal de la Melehovi și plecă sîmbătă dimineața, fără să spună încotro. Numai Pantelei Prokofievici pricepuse despre ce era vorba. „Se duce după Axinia", spuse el, clipind din ochi Ilinișnei, pe cînd înhăma la brișcă iapa cea șchioapă. Nu greșise : femeia plecă la Iagodnoe, ducînd cu ea porunca lui Stepan : „S-o întrebi pe Axinia dacă nu cumva vrea să se întoarcă la bărbat, uitînd de toate supărările din trecut..."

În ziua aceea, Stepan își pierdu toată tăria și cumpătul, hoinări prin sat pînă seara, apoi întîrzie îndelung în cerdacul lui Mohov, discutînd cu Serghei Platonovici și cu Țața și istorisindu-le despre Germania, despre viața de acolo, despre călătoria lui prin Franța și drumul cu vaporul. Vorbea ascultînd tînguirile lui Mohov și se uita mereu la ceas...

Gazda se întoarse pe înserate de la Iagodnoe și, punîndu-i cina în bucătăria de vară, povesti că Axinia se speriase grozav la neașteptata veste, că o întrebase mult despre el, dar că se împotrivea cu hotărîre la orice gînd de întoarcere.

— Nici n-are pentru ce să vină îndărăt ! Trăiește ca o cucoană. Grasă și albă la față. Habar n-are ce înseamnă munca din greu. Ce-i mai trebuie ? Nici nu poți să-ți închipui cum e îmbrăcată ! Nu-i zi de sărbătoare, iar ea purta o fustă albă ca omătul și mîinile le avea curate ca hîrtia ! oftă femeia cu pizmă.

Rotocoale de roșeață se aprinseră în obrajii lui Stepan și ochii lui limpezi, lăsați în jos, scăpărară scîntei de mînie și de durere, îndată stinse. Lua cu lingura laptele covăsit din strachina smălțuită, abia stăpînindu-și tremurul mîniei, și urmă cu întrebările, lepădînd cuvintele încet și arar :

— Zici că Axinia s-a lăudat cu traiul ei ?

— Chiar așa ! Cine n-ar vrea să huzurească la fel ?

— A întrebat despre mine ?

— Cum să nu ! S-a făcut albă ca varul cînd i-am spus că ai venit.

După cină, Stepan ieşi în ograda cotropită de buruieni.

Seara de august veni şi trecu repede. Pîrîitul vînturătorilor şi vocile aspre ale oamenilor sfîşiau răcoarea umedă a nopţii. Sub luna galbenă, pătată, oamenii se frămîntau cu grijile lor obişnuite : vînturau grămezile de grîne treierate ziua, cărau grîul spre hambare. Tot satul era învăluit în mirosul cald, înţepător, al grîului proaspăt treierat şi al pulberei de pleavă. O treierătoare cu aburi ţăcănea undeva lîngă medean, cîinii lătrau... Un cîntec tînguitor se auzea de la o arie îndepărtată. Donul răspîndea o dulceagă umezeală.

Stepan se rezemă de gard şi privi îndelung curgerea repede a fluviului ce se zărea peste drum şi cărarea de foc tăiată de lună, de-a curmezişul apei. Valuri mărunte încreţeau apa. Dincolo de Don, se ridicau plopi somnoroşi. O durere adîncă şi de nespus îi cuprinse sufletul.

Înainte de răsăritul soarelui se abătu o ploaie scurtă, dar norii se împrăştiară îndată şi, după vreo două ceasuri, numai bulgăraşii de noroi uscat, lipiţi de căruţă deasupra roţilor, mai aminteau vremea urîtă.

Stepan sosi dimineaţa la Iagodnoe. Stăpînindu-şi tulburarea, îşi legă calul lîngă poartă şi se îndreptă spre casa slugilor, păşind larg şi legănat.

Curtea largă şi năpădită de iarbă era pustie. Lîngă grajd, găinile scormoneau gunoiul. Un cocoş negru ca un corb ţupăia pe un gard prăvălit ; îşi aduna găinile şi se prefăcea că ciuguleşte nişte gîndăcei roşii, care umblau pe gard. Ogarii graşi se tolăniseră la răcoare lîngă magazia de trăsuri. Şase căţeluşi negri-cafenii, cu codiţele scurte, răsturnîndu-şi mama, o căţea tînără, o sugeau, apăsînd cu lăbuţele în burta ei şi trăgînd-o de sfîrcurile moi, cenuşii. Partea umbrită a acoperişului de tablă de pe casa boierească sclipea de rouă.

Uitîndu-se cu luare-aminte împrejur, Stepan intră în casa slugilor şi întrebă pe bucătăreasa cea grasă :

— Pot s-o văd pe Axinia ?

— Da' cine eşti dumneata ? vru să ştie femeia, ştergîndu-şi cu şorţul faţa asudată şi ciupită de vărsat.

— Ce-ţi pasă ? Unde-i Axinia ?

— La boier. Aşteaptă puţin !

Stepan se aşeză ; cu un gest de cumplită oboseală, îşi puse pălăria pe genunchi. Bucătăreasa băgă ceaunele la cuptor ; zăngănea cu vătraiul şi nici nu-l băga în seamă. În încăpere stăruia un miros acru de caş trezit şi de hamei. Muştele acopereau în pîlcuri negre cuptorul, pereţii şi masa presărată deasupra cu făină. Încordîndu-şi auzul, Stepan trăgea cu urechea şi aştepta. Sunetul cunoscut al paşilor Axiniei îl făcu să sară de pe laviţă, lăsîndu-şi pălăria să se rostogolească de pe genunchi.

Axinia intră purtînd un vraf de farfurii. Faţa ei împietri. Îi tresăreau numai colţurile buzelor pline. Se opri, strîngînd farfuriile la piept, cu o mişcare neputincioasă, fără să-şi ia ochii înspăimîntaţi de la Stepan. Dar se stăpîni, se apropie repede de masă şi-şi liberă braţele.

— Să trăieşti !

Stepan răsuflă adînc, ca în somn ; un zîmbet încordat i se săpă pe buze. Fără să rostească o vorbă, cu trupul aplecat înainte, îi întinse mîna.

— Să mergem la mine în odaie ! zise Axinia, poftindu-l cu un semn ca s-o urmeze.

Stepan îşi ridică de jos pălăria, ca o grea povară ; sîngele îi năvăli la cap, ochii se împăienjeniră. Cînd intrară în odaia Axiniei şi se aşezară, despărţiţi printr-o măsuţă, ea întrebă cu un geamăt, trecîndu-şi limba peste buzele uscate :

— De ce ai răsărit ?

Stepan dădu din mînă cu o mişcare nelămurită, veselă şi nefirească, ca un om beat. Acelaşi zîmbet de bucurie şi de durere îi juca mereu pe buze.

— Am fost prizonier... Am venit la tine, Axinia...

Se frămînta cu mişcări caraghioase, sări în picioare, scoase din buzunar un pacheţel şi, rupînd grăbit cîrpa ce-l învelea, neputînd să-şi stăpînească tremurul degetelor, dădu la iveală un ceas-brăţară de argint şi un inel cu o pietricică albastră şi ieftină. Le întinse toate pe palma

asudată, dar Axinia nu-şi putea lua privirile de la chipul lui atît de străin şi aşa de schimonosit de zîmbetul umil.

— Ia-le, le-am păstrat pentru tine... Doar am dus o viaţă împreună...

— Ce să fac cu ele ? Stai puţin, şopti Axinia cu buzele albe, moarte.

— Ia-le ! Nu mă supăra ! Să lăsăm prostia noastră...

Acoperindu-şi faţa cu palma, Axinia se ridică şi se duse la pat.

— Se spunea că ai murit...

— Şi ţi-ar fi părut bine ?

Ea nu răspunse. Cu o privire mai liniştită, îşi cerceta bărbatul din creştet pînă-n tălpi, potrivindu-şi cu o mişcare zădarnică cutele fustei călcată cu îngrijire. Apoi, ducîndu-şi mîinile la spate, întrebă :

— Cum ţi-a dat prin minte s-o trimiţi pe nevasta lui Anikuşka ? Mi-a spus că mă chemi la tine... să stăm împreună...

— Vii ? o întrerupse Stepan.

— Nu ! Vocea Axiniei sună mai sec. Nu, nu viu !

— De ce ?

— M-am dezvăţat, şi e cam tîrziu... Prea tîrziu !

— Dar eu vreau să mă apuc de gospodărie. Cînd veneam încoace din Germania, mă gîndeam numai la asta, şi cît am stat acolo, tot la asta gîndeam mereu... Da' tu, Axinia, ce-ai gîndit să faci ? Grigori te-a părăsit... Sau poate ţi-ai găsit altul ?... Am auzit că te ţii cu feciorul boierului... Adevărat să fie ?

Sîngele năvăli dogoritor în obrajii Axiniei, lăsînd să-i lăcrimeze ochii plecaţi şi ascunşi sub pleoape, de ruşine.

— Trăiesc cu el. E adevărat !

— N-am spus-o ca să te dojenesc, se sperie Stepan. Iată ce e : se poate să-ţi legi viaţa de aşa ceva ? Multă vreme n-are să ţină asta ; nu eşti doar decît o jucărie pentru el. Te-ai uitat în oglindă ? Ai şi zbîrcituri sub ochi... Are să te lase. S-o sătura de tine şi are să te dea afară. Unde ai să te duci ? Nu-ţi ajunge cît ai fost slujnică ? Gîndeşte-te şi tu ! Am adus ceva parale ; cînd va fi să se isprăvească războiul, om trăi şi noi ca lumea. Mă gîndesc că ne-om înţelege. Vreau să uit tot ce-a fost.

— De ce nu te-ai gîndit înainte, Stiopa, dragul meu prieten? întrebă Axinia cu lacrimi în ochi și cu voce tremurătoare. Se desprinse de pat și veni în dreptul mesei: De ce nu te-ai gîndit atunci cînd mi-ai omorît viața în floarea tinereții?... Tu m-ai împins spre Grișka. Tu mi-ai secat inima... Mai ții tu minte ce-ai făcut cu mine?

— N-am venit ca să ne răfuim... Tu... de unde poți să știi? Poate că m-am chinuit veșnic din pricina asta. Poate că de atunci am mai trăit o viață numai în amintiri... Stepan se uită îndelung la mîinile lui întinse pe masă și urmă încet, ca și cum și-ar fi smuls vorbele din gură: Mă gîndeam la tine... Inima-mi sîngera de durere... Zi și noapte nu mă gîndeam decît la tine... Am trăit acolo cu o văduvă nemțoaică — am trăit în belșug — și tot am lăsat-o... Mi s-a făcut dor de casă...

— A, ți s-a făcut dor de trai tihnit? întrebă Axinia și nările ei tremurau mînios. Vrei să faci gospodărie? Poate vrei să ai copii, nevastă ca să te hrănească? Zîmbi posomorît, cu răutate. Nu, să mă ferească domnul! Sînt bătrînă, mi-ai văzut zbîrciturile... Și m-am dezvățat să fac copii. Sînt ibovnică, și ibovnicele n-au de ce să aibă... Cine are nevoie de una cu copii?

— Rea de gură te-ai mai făcut!...

— Uite, așa sînt!

— Va să zică, nu?

— Nu. N-am să merg! Nu!

— Atunci, dacă așa este, rămîi sănătoasă! Stepan se sculă, învîrti fără rost brățara între degete și o puse la loc, pe masă. Dacă te răzgîndești atunci să-mi dai de veste.

Axinia îl petrecu pînă la poartă și privi îndelung în urma lui cum un nor de colb țîșni de sub roți, învăluindu-i umerii lați.

Lacrimi înveninate o podideau. Plîngea cu sughițuri adînci, gîndindu-se nedeslușit la ceea ce nu s-a putut înfăptui, plîngîndu-și viața din nou zvîrlită în voia soartei. După ce aflase că Evgheni nu mai are nevoie de ea, se hotărîse să plece la bărbatul întors, ca să cîrpească bucățică cu bucățică fericirea care n-a fost să fie... Cu această hotărîre în suflet îl așteptase pe Stepan. Îl zări însă umil, supus, iar mîndria, mîndria ei neagră, care nu-i îngăduia să mai rămînă la Iagodnoe, după ce fusese alun-

gată, îi răscoli toată firea. Voința rea, pe care n-o putea stăpîni, îi poruncise vorbele și faptele. Își aminti toate pătimirile din trecut tot ce avusese de îndurat din partea acestui om cu mîinile mari și puternice și, fără să dorească această ruptură, îngrozindu-se singură de ceea ce făcea, se pomenise scoțînd cuvintele tăioase : „Nu mă întorc la tine ! Nu !"

Privirea ei zbură din nou în urma briștei care pierea în depărtare. Dînd din bici, Stepan dispăru în zare, după tufele scunde de pelin vioriu...

A doua zi, Axinia își primi simbria și-și strînse lucrurile. Luîndu-și rămas bun de la Evgheni, plînse :

— Să nu mă pomenești cu vorbe urîte, Evgheni Nikolaevici !

— Pentru ce, dragă ?... Mulțumesc pentru toate...

În voce îi suna o veselie nefirească, ascunzîndu-i tulburarea.

Axinia plecă. Spre seară ajunse la Tatarski.

Stepan o întîmpină la poartă.

— Ai venit ? o întrebă, zîmbind. Cu totul ? Pot avea nădejdea că n-ai să mai pleci ?

— N-am să mai plec, răspunse simplu Axinia, cu inima strînsă, privind casa dărăpănată și curtea năpădită de lobodă și de buruieni negre.

8

La o mică depărtare de stanița Durnovskaia, Regimentul „Vioșenski" lua contact pentru întîia dată cu unitățile Armatei Roșii în retragere.

Sotnia de sub comanda lui Grigori Melehov ocupă pe la amiază un sătuc neînsemnat și sălbăticit, înconjurat de livezi. Grigori dădu ordin oamenilor să descalece la umbra umedă a sălciilor, lîngă un pîrîu care tăia sătucul printr-o rîpă nu prea adîncă. Mici izvoare de apă răzbeau undeva, în apropiere, țîșnind cu un gîlgîit din pămîntul negru și mocirlos. Apa era rece ca gheața ; cazacii sorbeau cu lăcomie din șepcile pe care le îndesau apoi, cu un plescăit de mulțu-

mire, pe capetele lor năduşite. Soarele stătea drept deasupra sătucului toropit de arşiţă. Pămîntul se încingea în ceaţa alburie de amiază. Stropite de leşia razelor dogoritoare, ierburile şi frunzişul sălciilor se plecau ofilite, iar la umbra lor de pe maluri plutea o răcoare deasă ; brusturii şi alte buruieni înverzeau bogat, hrănite de pămîntul umed ; pete verzi de floare luceau pe oglinda apelor stătute, ca nişte zîmbete de fată mult dorite ; undeva, după o cotitură, raţele măcăiau pe gîrlă, bătînd din aripi. Caii se întindeau sforăind spre apă, călcînd cu plescăit răsunător noroiul mîlos, smulgeau dîrlogii din mîini şi intrau pînă la mijlocul pîrîului, tulburînd undele şi căutînd apa mai răcoroasă, cu buzele lor pleoştite, de pe care vîntul fierbinte scutura picături de diamante. Din pămîntul cleios, răvăşit de copite, se ridica o duhoare de pucioasă, amestecată cu mireasma amăruie şi înviorătoare a rădăcinilor de sălcii, spălate de valuri şi putrezite.

Abia se tolăniseră cazacii printre brusturi să mai stea la taifas şi să mai tragă cîte un fum de ţigară, că patrula se întoarse. Cuvîntul „roşii" îi împinse să sară îndată în picioare. Strînseră chingile şi se repeziră din nou la pîrîu, îşi umplură bidoanele, băură, şi mai fiecare îşi zicea : „Cine ştie dacă voi mai avea parte de o aşa apă, limpede ca lacrima de copil ?...

Trecură pîrîul şi se opriră.

În spatele sătucului, la o verstă depărtare, o patrulă inamică trecea dealul cenuşiu şi nisipos, năpădit de pelinariţă. Opt călăreţi coborau cu mare băgare de seamă spre sătuc.

— Să-i prindem ! Ne dai voie ? se oferi Mitka Korşunov, adresîndu-se lui Grigori.

Porni pe ocolite împreună cu o grupă în spatele sătucului, dar patrula zări cazacii, şi făcu calea întoarsă.

Îşi reluară înaintarea după un ceas, cînd celelalte două sotnii îi ajunseră din urmă. Patrulele raportară că roşii, în număr cam la o mie de baionete, vin în întîmpinare. Măcar că sotniile din Vioşenskaia pierduseră legătura cu Regimentul 33 „Elansk-Bukanovski", care înainta în dreapta lor, au hotărît totuşi să dea lupta. După ce trecură peste colnic, descălecară. Caii fură duşi într-o văgăună prelungă, ce cobora spre sat. Undeva în dreapta, patrulele de cercetare

se încăierară. O pușcă-mitralieră răpăi zburdalnic. Curînd, se iviră lanțurile rare de trăgători roșii.

Grigori își desfășură sotnia la intrarea văgăunii. Cazacii se culcară pe creasta povîrnișului acoperit cu o coamă de tufe mărunte. De sub un scund măr sălbatic, Grigori privea prin binoclu lanțurile îndepărtate ale inamicului. Vedea limpede cum mergeau primele două linii, iar în urma lor, printre valurile arămii de grîu cosit și neridicat, o coloană de marș se răspîndea în trăgători.

Și el, și cazacii săi fură uimiți văzînd un om, comandant pesemne, care mergea călare pe un cal înalt, alb, în fața primului lanț de trăgători. În fruntea celui de al doilea lanț mergeau despărțiți alți doi. Alt comandant își porni înainte al treilea lanț, iar alături de el, drapelul flutura în vînt, roșu pe fondul galben-murdar al miriștii, asemenea unei picături de sînge.

— La ei, comisarii merg în frunte ! strigă un cazac.

— Așa, da ! Vitejește ! hohoti cu admirație Mitka Korșunov.

— Ian uitați-vă, băieți ! Priviți-i cum arată roșii !

Aproape toată sotnia se ridică de la pămînt, apărîndu-și ochii cu palma pusă streașină la frunte. Vorbele amuțiră. Și liniștea măreață, mohorîtă, care vestește moartea, se lăsă resemnată și moale, ca umbra unui nor, deasupra stepei și a văgăunii.

Grigori se uită îndărăt. În spatele unui pîlc cenușiu de sălcii de lîngă sat, nori de colb se umflau și se legănau în vînt : venea altă sotnie la trap, să cadă în flancul inamicului. De bine de rău, văgăuna îi ascundea mișcarea, dar, la vreo patru verste depărtare, ieșea la deal pe două drumuri în furcă, și Grigori măsură în gînd depărtarea și cît timp îi va trebui sotniei pentru a ajunge în flancul vrăjmașului.

— Culcat ! comandă Grigori, întorcîndu-se brusc și vîrînd binoclu în toc.

Veni mai aproape de oamenii săi. Chipurile cazacilor, stacojii-uleioase, înnegrite de arșiță și de praf, se întorceau către el. Schimbînd priviri între dînșii, cazacii se culcară la pămînt. După comanda : „Încărcați !“, închizătoarele țăcăniră fioros. Privind de sus, Grigori vedea numai picioarele desfăcute, vîrfurile șepcilor și spinările

în bluze acoperite de praf, cu cîte un șănțuleț de-a lungul lor și cu omoplații uzi de sudoare. Cazacii se tîrau care încotro, căutîndu-și adăpost și alegîndu-și cîte un locșor mai prielnic. Unii încercau să rîcîie cu săbiile pămîntul tare ca piatra.

În clipa aceea, dinspre partea roșilor adie o boare de vînt, aducînd nedeslușitele învăluiri ale unui cîntec...

Lanțurile de trăgători înaintau șerpuind ușor, clătinîndu-se. Dinspre ele veneau plutind în văzduh voci șterse de oameni, pierdute în nemărginita dogoare.

Grigori simți cum îi zvîcnește inima deodată și cum bate mai tare. Auzise mai demult această cîntare care semăna cu un geamăt; o auzise la Glubokaia, cîntată de marinarii lui Mokrous, care se descopereau ca pentru rugăciune, cu ochii strălucitori de emoție. Simți o neliniște nedeslușită, ceva care aducea a spaimă.

— Ce mai urlă ăia? întrebă un cazac bătrîn, rotindu-și capul cu o mișcare îngrijorată.

— Parc-ar fi o rugăciune, spuse altul din dreapta lui.

— Ba e o rugăciune drăcească! zîmbi Andrei Kașulin, privind cu semeție la Grigori, care stătea lîngă el și pe care-l întrebă: Tu, Panteleici, ai fost la ei, așa că știi ce cîntă acum. Te pomenești c-ai zbierat și tu cu dînșii?

— *„Pămîntul e al celor harnici!“* răsunară vijelios cuvintele, încă nu deplin deslușite din pricina depărtării, și tăcerea se așternu din nou deasupra stepei.

Cazacii se înviorară într-o veselie răutăcioasă. Cineva rîse zgomotos pe la mijlocul lanțului de trăgători. Mitka Korșunov se frămîntă fără rost:

— Măi, ați auzit? Cică vor să stăpînească pămîntul! strigă el și scuipă o sudalmă scîrnavă. Grigori Panteleici! Lasă-mă să-l descalec eu pe ăl care merge călare! Numai o dată să trag!

Trase fără să mai aștepte învoirea. Glonțul trecu alături de călărețul care se dădu jos, își trecu calul unui om și porni în fața lanțului de trăgători, cu sabia scoasă sclipind la soare.

Cazacii începură să tragă. Roșii se culcară. Grigori ordonă mitralierilor să deschidă focul. După două rafale de mitralieră, primul lanț se ridică în picioare pentru a

face un salt înainte, alergă vreo zece stînjeni şi se culcă iar. Privind prin binoclu, Grigori vedea cum ostaşii roşii începură să lucreze de zor cu lopeţile, săpîndu-şi locaşuri de tragere. Nouraşi de praf cenuşiu săreau în sus, mici movilițe răsăriră din pămînt, ca muşuroaiele vizuinelor de hîrciogi. O salvă prelungă răsună dintr-acolo. Schimbul de focuri se înteţi. Lupta făgăduia să fie îndelungată. După un ceas, cazacii începură să aibă pierderi : un glonţ omorî pe loc pe unul de la plutonul întîi, iar alţi trei răniţi se tîrîră în văgăună la cai. A doua sotnie se ivi în flanc şi se avîntă la atac. Atacul fu respins cu focuri de mitralieră. Se putea vedea cum galopau cazacii, cuprinşi de panică, îngrămădindu-se şi împrăştiindu-se în evantai. După ce se retrase, sotnia se rîndui şi porni din nou la atac, fără strigăte. Şi focul năprasnic al mitralierelor o goni din nou îndărăt, asemenea unor frunze biciuite de vînt.

Cu toate acestea, atacurile zdruncinaseră deplina stăpînire de sine a oastaşilor roşii : primele lor lanţuri de trăgători se învălmăşiră între ele şi se clătinară îndărăt.

Fără să înceteze focul, Grigori îşi ridică sotnia. Cazacii porniră înainte, fără să se mai oprească de loc. Nehotărîrea tulbure şi apăsătoarea nedumerire care îi covîrşise la început se risipiră parcă deodată. Moralul fu susţinut de o baterie, care sosi pe poziţie în trap. Primele două tunuri au fost instalate şi deschiseră focul. Grigori trimise poruncă oamenilor de la cai să-i aducă mai aproape. Se pregătea să pornească la atac. Lîngă acelaşi merişor, sub care stătuse la începutul luptei urmărind pe roşii, un al treilea tun se desprindea de antetren. Un ofiţer lung, cu pantalonii strînşi la genunchi, răcnea furios, cu o voce de tenor, la oamenii care zăboveau, alerga la tun şi se izbea cu cravaşa peste carîmbul cizmei :

— Duceţi caii !.. S-aude ? Să vă ia toţi dracii !...

Descălecînd, observatorul şi un ofiţer superior stăteau pe o moviliţă la o jumătate de verstă de baterie şi priveau cu binoclurile lanţurile inamice în retragere. Telefoniştii întindeau în fugă firul, legînd bateria cu postul de observare. Degetele zdravene ale esaulului în vîrstă — comandantul bateriei — învîrteau nervos rotiţa binoclului ; pe unul din degete sclipea o verighetă de aur. Ţopăia fără

rost lîngă primul tun, dînd din cap la fiecare şuierătură de glonţ, făcînd să salte portharta ponosită, agăţată la şold.

După o bubuitură plină şi ascuţită, Grigori urmări locul de cădere al proiectilului de reglaj şi se uită îndărăt : servanţii, gîfîind, împingeau tunul cu braţele. Primul şrapnel se sparse, acoperind şirurile de grîu părăsit, şi ghemuleţul de fum alb ca vata mai zăbovi pe fondul albastru, topindu-se sfîşiat de vînt.

Cele patru tunuri îşi trimiteau unul după altul obuzele, dincolo de şirurile de grîu secerat ; dar, împotriva aşteptărilor lui Grigori, focul artileriei nu dezlănţui nici o tulburare mai adîncă în rîndul trupelor roşii. Se retrăgeau fără grabă, în deplină ordine, şi aproape nu mai puteau fi văzute de oamenii din sotniile care trecuseră creasta şi coborîseră în văgăună. Grigori îşi dădu seama că atacul nu mai are nici un rost ; se hotărî totuşi să stea de vorbă cu comandantul bateriei. Veni cu pasul greoi şi zîmbi prietenos, pipăindu-şi cu mîna stîngă vîrful mustăţilor ruginite, arse de soare :

— Aveam de gînd să-i atac.

— Ce să mai ataci ! pufni esaulul, dînd din cap cu o mişcare încăpăţînată şi ştergîndu-şi cu dosul palmei dîra de sudoare prelinsă de sub cozoroc. Nu vezi cum se retrag, ticăloşii ? N-au să se lase însă ! Şi ar fi caraghios. Ştii, toţi comandanţii acestor unităţi sînt ofiţeri de carieră. Uite, şi camaradul meu, voiskovoi starşina Serov, e tot la ei...

— De unde ştii ? întrebă Grigori, privindu-l neîncrezător printre pleoapele strînse.

— De la transfugi... Încetaţi focul ! ordonă esaulul şi lămuri, ca şi cum ar fi căutat să se justifice : Nu mai are rost, şi avem prea puţină muniţie... Eşti Melehov ? Să ne cunoaştem : Poltavţev. Îşi vîrî mîna asudată în mîna lui Grigori şi, fără să i-o strîngă, o băgă drept în portharta căscată, scoţînd dinăuntru nişte ţigări : Hai, ia o ţigară !

Cu un tropot surd, oamenii aduceau caii în văgăună. Tunurile fură împerecheate la antetrenuri. Grigori comandă încălecarea şi-şi conduse sotnia în urmărirea roşilor retraşi peste deal. Aceştia ocupaseră un sat din apropiere, dar îl părăsiră fără împotrivire. Trei sotnii din Vioşenskaia şi bateria cantonară acolo. Locuitorii speriaţi nu

ieşeau din case. Cazacii cutreierau curţile, căutînd merinde. Grigori descălecă lîngă o casă răzleaţă, îşi duse calul în ogradă şi-l opri în faţa scării. Stăpînul casei, un cazac înalt şi în vîrstă, zăcea în pat, culcat, şi gemea, mişcîndu-şi pe perna murdară capul prea mic pentru statura lui.

— Ce ai ? Eşti bolnav ? zîmbi Grigori, salutîndu-l.

— Bol-na-v...

Omul se prefăcea bolnav şi, judecînd după clipirile neliniştite din ochi, îşi dădea seama că nimeni nu-l crede.

— Aveţi ce să daţi cazacilor de mîncare ? întrebă Grigori, pe un ton de poruncă.

— Dar cîţi sînteţi ? întrebă gazda, urnindu-se de lîngă cuptor.

— Cinci sîntem.

— Ei fie ! Intraţi ! Avem să vă hrănim cu ce o da dumnezeu !

După ce mîncă împreună cu cazacii, Grigori ieşi în uliţă.

Lîngă fîntînă se afla bateria, gata să pornească la luptă. Caii înhămaţi îşi isprăveau orzul, scuturînd traistele. Conductorii lor şi servanţii se adăposteau de soare la umbra chesoanelor, stînd chinciţi sau tolănindu-se jos, lîngă tunuri. Un artilerist dormea întins pe burtă, cu picioarele cruciş şi dînd din umăr prin somn. Se culcase pesemne la umbră, dar soarele se strămutase şi ardea acum fără milă capul gol cu părul creţ, cu firişoare de fîn în cîrlionţi.

Părul cailor, ud sub curelele late ale harnaşamentului, era lucios şi gălbui de sudoare. Legaţi de gard, caii ofiţerilor şi servanţilor stăteau trişti, cu picioarele apropiate. Cazacii, plini de praf şi nădușiți, se odihneau muţi. Ofiţerii şi comandantul bateriei şedeau la pămînt, cu spatele rezemat de fîntînă, fumînd. La cîţiva paşi, vreo şase cazaci se lungiră pe loboda arsă de soare, cu picioarele în afară, ca o stea în şase colţuri, şi cu capetele apropiate deasupra unei cofiţe cu lapte covăsit, cărînd în gură cu lingurile şi scuipînd din cînd în cînd boabele de orz, amestecate cu laptele.

Soarele dogorea cumplit. Satul îşi întindea pînă în deal uliţele aproape pustii. La umbra hambarelor, sub şoproanele magaziilor, sub garduri şi la adăpostul brusturilor găl-

bejiți, pretutindeni dormeau cazacii. Caii, cu șeile pe ei, stăteau înghesuiți de-a lungul zaplazurilor, chinuiți de somn și zăpușeală. Un cazac trecu călare, ridicînd alene biciușca pînă la spinarea calului. Ulița rămase apoi din nou asemenea unui drum neumblat din stepă, iar turiurile vopsite în verde și oamenii dormind, istoviți de marșuri și de căldură, păreau cu totul fără rost, cu totul nelalocul lor acolo.

Chinuit de urît, Grigori era gata să intre în casă, cînd, în aceeași clipă, trei cazaci călări, dintr-o altă sotnie, se iviră pe uliță. Mînau un pîlc de ostași roșii, prizonieri. Artileriștii se agitară și începură să se trezească, scuturîndu-și colbul de pe bluze și de pe nădragi. Se ridicară în picioare și ofițerii. În ograda vecină, cineva strigă cu o voce plină de bucurie :

— Băieți ! Vin prizonierii ! Zău că nu mint ! Pe maica precistă !

Cazaci cu mutre buhăite de somn ieșeau grăbiți de prin curți. Prizonierii ajunseră mai aproape : erau opt flăcăi tineri, duhnind de sudoare și cu fețele acoperite de praf. Lumea se înghesui în jurul lor.

— Unde i-au prins ? întrebă comandantul bateriei, cercetînd din ochi prizonierii, cu o curiozitate rece.

Un om din escortă răspunse lăudăros :

— Viteji nevoie mare ! I-am înșfăcat lîngă sat, din floarea-soarelui. Se ascundeau ca pitpalacii de uliu. I-am zărit de pe cai și — dă-i ! Am și omorît unul...

Ostașii roșii se îngrămădeau speriați. Se temeau fără îndoială să nu fie măcelăriți. Privirile lor cercetau neputincios chipurile cazacilor. Numai unul, ceva mai în vîrstă, cu fața arsă de soare și lată, cu bluza soioasă și cu moletierele amarnic de jerpelite, privea cu dispreț pe deasupra capetelor, cu ochii negri puțin cam sașii, și-și strîngea cu tărie buzele strivite și însîngerate. Era voinic și spătos. Pe capul cu părul negru și aspru ca de cal, purta o șapcă turtită, semănînd a blinie verde, cu o urmă de cocardă rămasă pesemne din războiul cu Germania. Avea o înfățișare nestingherită, și-și pipăia gulerul descheiat al cămășii și mărul lui Adam, scos în afară, acoperit de fire țepoase de păr, pe care-l atingea cu degetele negre și groase, cu sînge uscat pe

unghii. Părea nepăsător, dar piciorul întins înainte, gros şi diform din pricina moletierei înfăşurate peste obială pînă la genunchi, se bîţîia într-un tremur mărunt. Ceilalţi erau galbeni la faţă şi nu se deosebeau cu nimic între ei — toţi ca unul şi unul ca toţi. Numai el te silea parcă să te uiţi cu luare-aminte la dînsul, la umerii puternici şi la chipul cu trăsături energice, tătăreşti. Asta îl va fi îndemnat, poate, pe comandantul bateriei să-l întrebe :

— Tu cine eşti?

Ochii mărunţi ai ostaşului roşu, negri ca nişte bulgăraşi de cărbune, priviră mai viu, şi tot trupul i se încordă.

— Ostaş roşu. Rus.

— Unde eşti născut ?

— Ţinutul Penza.

— Te-ai înrolat de bunăvoie, ticălosule ?

— Nu. Am fost subofiţer în armata veche. Am intrat în şaptesprezece şi uite, am rămas pîn-acum...

Un om din escortă se amestecă în vorbă :

— A tras asupra noastră, netrebnicul !

— Ai tras ? se întunecă esaulul cu o expresie acră şi, prinzînd privirea lui Grigori care stătea drept în faţa lui, îi arătă cu ochii spre prizonier. L-ai văzut ?... Ai tras, hai ?... Şi cum, ai crezut că nu te vom prinde ? Dar dacă te împuşcăm acum pentru isprava asta ?

— Credeam că am să scap, dacă trag. Buzele crăpate se strîmbară într-un zîmbet vinovat.

— Ce pramatie !... Şi de ce n-ai scăpat ?

— Am isprăvit toate cartuşele.

— Aha-a !... Ochii esaulului căpătară o expresie de răceală, însă în privirea care-l cerceta pe soldat se vedea mulţumirea că omul nu fusese un laş. Dar voi, feciori de căţea, de unde sînteţi ? îi întrebă pe ceilalţi, cu o voce întru totul schimbată, măsurîndu-i din ochii înveseliţi.

— Sîntem nebilizaţi, blagorodnicia voastră ! Sîntem din Saratov, de la Balaşov... scînci un lungan cu gîtul ca un vrej, clipind des din ochi şi scărpinîndu-şi scăfîrlia cu părul roşcat-ruginiu.

Grigori privea cu o curiozitate ascuţită la flăcăii îmbrăcaţi în haine cazone, la chipurile lor simple de ţărani şi de infanterişti. Numai cel cu mutra lată trezea duşmănie în el. I se adresă cu batjocură şi răutate :

— De ce ai mărturisit ? Cred că ai avut la ei o companie întreagă ?... Comandant ? Comunist ? Spui că ai isprăvit cartuşele ? Noi o să te ciopîrţim cu săbiile. Ce zici ?

Umflîndu-şi nările nasului strivit de patul armei, ostaşul roşu răspunse cu acelaşi curaj :

— N-am mărturisit ca să mă laud. De ce să mă ascund ? Dacă ai tras, mărturiseşte !... Nu-i aşa ? Dacă-i aşa, omorîţi-mă ! Nu mă aştept... zîmbi iarăşi, nu mă aştept la nici un bine de la voi, că d-aia sînteţi cazaci.

Cei dimprejur încuviinţară vorbele lui cu zîmbete. Cucerit de vocea chibzuită a soldatului, Grigori se îndepărtă. Mai văzu alţi prizonieri ducîndu-se la fîntînă ca să bea apă. O sotnie de cazaci pedeştri ieşea pe plutoane, din ulicioară.

9

Şi de atunci, după ce regimentul intră în vîltoarea luptelor necurmate, cînd în locul micilor detaşamente se întinse linia şerpuită a frontului, Grigori, încăierîndu-se cu inamicul şi aflîndu-se în imediata lui apropiere, simţea mereu aceeaşi curiozitate puternică, nesăţioasă, faţă de aceşti ostaşi roşii, faţă de aceşti soldaţi ruşi, împotriva cărora era nevoit să lupte, fără să ştie de ce anume. În sufletul său stăruia parcă acelaşi simţămînt blajin şi copilăros care se cuibărise în el din primele zile ale războiului, de patru ani, din clipele cînd stînd pe movila de la Leşniuv privea pentru întîia oară forfoteala trupelor austro-ungare cu căruţele lor. „Ce fel de oameni sînt ? Cum or fi ei ?" Ca şi cum n-ar fi fost în viaţa lui şi vremea luptelor de la Glubokaia, împotriva detaşamentului lui Cerneţov. Dar atunci ştia bine cum arătau vrăjmaşii : erau, în cea mai mare parte, ofiţeri şi cazaci de la Don. Iar acum, avea a face cu nişte ostaşi ruşi, cu nişte oameni care erau cu totul altfel şi care puneau cu toţii umăr la umăr, sprijinind Puterea sovietică şi năzuind — credea el — să cotropească pămîntul şi tot avutul cazacilor.

În toiul luptelor, mai dădu o dată peste nişte ostaşi roşii, care se iviră pe neaşteptate de undeva, dintr-un fund de rîpă. Plecase în cercetare cu plutonul, se apropiase de o

cotitură a rîpei şi deodată auzi grai curat rusesc şi sunet uşor de paşi. Cîţiva ostaşi roşii, printre care se afla şi un chinez, răsăriră pe o creastă şi împietriră o clipă, năuciţi de ivirea cazacilor.

— Cazacii ! ţipă unul cu voce speriată, gîfîind şi prăvălindu-se la pămînt.

Chinezul trase. Iar unul cu părul bălai, chiar acela care căzuse, strigă tare şi repede, gîfîind mereu :

— Tovarăşi ! *Maximul !* Cazacii !

— Mai repede ! Cazacii !

Cu un foc de revolver, Mitka Korşunov îl doborî pe chinez şi, întorcîndu-şi brusc calul, împingînd cu el pe cel al lui Grigori, o luă la fugă de-a lungul rîpei cu maluri drepte, mişcînd din dîrlogi şi mînînd în goană şerpuitoare. Ceilalţi îl urmară, luîndu-se din răsputeri la întrecere. O mitralieră răpăi în spatele lor ; gloanţele retezau frunzele de mărăcini şi de păducei care acopereau povîrnişurile şi crestele, izbeau şi muşcau cu lăcomie fundul pietros al rîpei...

Se mai izbi şi alte dăţi nas în nas cu roşii, mai văzu şi alte dăţi cum gloanţele cazacilor smulgeau ţărîna de sub picioarele ostaşilor roşii, care se prăbuşeau, lăsîndu-şi viaţa în acest pămînt mănos care nu era al lor.

...Şi, încetul cu încetul, Grigori se pătrunse de ură împotriva bolşevicilor. Dînşii năvăliră în viaţa sa, ca duşmani. Îl rupseră de la pămîntul lui ! Vedea cum acelaşi sentiment punea stăpînire pe ceilalţi cazaci. Li se părea tuturor că acest război se iscase şi dura numai din vina bolşevicilor, care se sileau să răzbească în ţinut. Privind valurile neridicate de grîu secerat sau grînele nesecerate, doborîte la pămînt de copitele cailor, ariile pustii, fiecare îşi amintea de deseatinele lui, la care se chinuiau femeile, muncind peste puterile lor, şi inima fiecăruia se înăsprea, lepădîndu-se de orice milă. În toiul luptei, Grigori credea uneori că şi duşmanii săi — ţăranii din Tambov, din Reazan, din Saratov — merg mînaţi de aceeaşi dragoste pătimaşă de pămînt. „Ne batem pentru el, ca pentru o iubită“, gîndea Grigori.

Erau capturaţi din ce în ce mai puţini prizonieri. Uciderea lor începea să se prefacă în regulă. Un val de jafuri cuprinse tot frontul. Cazacii prădau pe cei bănuiţi de încli-

nări spre bolşevici, pe cei din familiile ostaşilor roşii ; prizonierii erau dezbrăcaţi pînă la piele...

Se lua orice, de la cai şi trăsuri pînă la lucrurile grele şi fără nici un folos. Luau toţi : şi cazacii, şi ofiţerii. Căruţele de la trenul regimentar gemeau sub povara prăzii. Ce nu se găsea în aceste căruţe ! Haine, samovare, maşini de cusut, harnaşamente de cai — pe scurt : tot soiul de lucruri închipuite şi neînchipuite care preţuiau ceva. Prada strînsă era trimisă acasă. Veneau rude, cereau ele însele să care cartuşe şi provizii pentru trupe, iar de acolo plecau cu căruţele pline de lucruri jefuite. Regimentele călări, care erau şi cele mai numeroase, se purtau cu cea mai mare destrăbălare. Un infanterist n-are unde să bage ceva, fiindcă n-are decît cartuşiera, pe cînd călăreţul îşi îndopa coburii, mai vîra lucrurile în plasă, iar calul părea mai curînd un asin de povară cu samarele pe el, decît un cal de şa. Oamenii pierdură orice ruşine. Pentru cazaci, jaful în război a fost totdeauna cel mai mare imbold de luptă. Grigori o ştia atît din povestirile bătrînilor despre războaiele mai vechi, cît şi din cele trăite de el. Chiar în războiul cu Germania, atunci cînd regimentul călca pămîntul duşman în spatele frontului din Prusia, comandantul brigăzii, un distins general, după ce dădea ordin să se alinieze cele douăsprezece sotnii, le spunea, arătînd cu cravaşa un orăşel de la poalele dealurilor :

— Dacă-l luaţi, vi-l las timp de două ceasuri ! După două ceasuri însă, dacă prind pe vreunul cu pradă, îl pun la zid !

Asemenea apucături nu se prindeau însă de sufletul lui Grigori ; nu lua decît cele trebuincioase pentru hrana lui şi a calului, ferindu-se de avut străin şi avînd o nemărginită scîrbă pentru jaf. Dar lucrul cel mai mişelesc în ochii săi era prădarea cazacilor tot de către cazaci. Îşi ţinea sotnia cu mîna de fier. Chiar dacă oamenii săi apucau să şterpelească ceva, o făceau pe ascuns şi rareori. Nu dădea ordine pentru dezbrăcarea şi măcelărirea prizonierilor. Blîndeţea lui stîrnise nemulţumiri atît printre cazaci, cît şi în rîndul şefilor de regiment. Se pomeni chemat la statul-major al diviziei pentru a da explicaţii, şi un ofiţer se răsti la el, ridicînd glasul cu grosolănie :

— Îmi strici sotnia, domnule horunji ! Ce-i cu liberalismul ăsta ? Sau... te pregătești poate pentru orice eventualitate ? Joci pe doi cai, ca altădată ?... Cum să nu strig la tine ? Hai, vorba ! Nu cunoști disciplina ? Ce ? Vrei să-ți luăm comanda ? Ți-o vom lua ! Îți ordon să predai sotnia chiar astăzi ! Și știi... mai puțină vorbă !

Pe la sfîrșitul lunii, regimentul lui Grigori, împreună cu o sotnie din Regimentul 33 „Elanski", care înainta alături de el, ocupă satul Gremeaci Log.

Pîlcuri de sălcii, de frasini și de plopi se înghesuiau jos, într-o vîlcea ; vreo treizeci de case văruite erau împrăștiate pe spinarea crestei, împrejmuită fiecare cu cîte un zid scund din bolovani. Deasupra satului, pe un colnic biciuit de toate vînturile, se înălța o bătrînă moară de vînt. Aripile ei oprite și legate păreau o cruce înclinată într-o parte, pe fondul alb al unui nor ce plutea ieșind de după dîmb. Ziua era ploioasă și posomorîtă. O ninsoare galbenă de frunze moarte zbura prin văgăună, așternîndu-se la pămînt, în foșnete triste. Tufe dese și late de răchită sîngerie se zăreau în depărtare, roșii ca zmeura. Clăi de paie lucioase se înălțau pe arii ; o pîclă moale, prevestind apropierea iernii, acoperea pămîntul reavăn.

Împreună cu plutonul său, Grigori ocupă casa care-i fusese arătată de omul de la cartiruire. Stăpînul casei lipsea, fiind plecat cu trupele roșii. Nevastă-sa, o femeie bătrînă și grasă, cu fiica ei, o fetișcană, începură să trebăluiască prin încăperi, silindu-se să le arate că vor să-i servească cît mai bine. Grigori trecu din bucătărie în odaie și se uită de jur împrejur. Se vedea că oamenii n-o duceau rău. Odaia avea podelele vopsite, scaune vieneze, o oglindă; pe pereți erau fotografii de militari și o diplomă de școală, în ramă neagră. Grigori își agăță mai aproape de sobă mantaua de ploaie udă și-și răsuci o țigară.

Intră Prohor Zîkov, își rezemă arma de pat și spuse cu nepăsare :

— Au venit căruțele de corvoadă. Vine și tatăl dumitale, Grigori Panteleici.

— Ce vorbești ? ! E adevărat ?

— Zău că așa e ! Și în afară de dînsul mai sînt alți șase de la noi din sat, tot cu căruțele. Du-te să-i vezi !

Grigori își puse mantaua pe umeri și ieși.

Pantelei Prokofievici ținea caii de căpăstru, ducîndu-i în ogradă. În căruță ședea Daria, încotoșmănată într-un suman din postav de casă. Ținea hățurile și zîmbea de sub gluga umedă a sumanului, privind la Grigori cu ochi veseli.

— Ce vînt v-a adus, fraților ?... strigă Grigori, zîmbind bătrînului.

— A, fiule, bine te-am găsit teafăr !... Uite am venit și noi în ospeție, ne băgăm singuri în casă.

Grigori cuprinse din mers umerii lați ai bătrînului și începu să desprindă postoroncile de la căruță.

— Zi, nu te așteptai, Grigori ?

— Da' de unde ?

— Și iaca, noi ne-am înfățișat cu podvezile !... Ne-au luat pe sus. V-am adus niște obuze, numai să vă bateți cu ele.

Deshămînd caii, mai schimbară în fugă cîteva cuvinte. Daria scoase din căruță merindele și grăunțele pentru cai.

— Da' tu pentru ce-ai venit ? o întrebă Grigori.

— Cu tata-socru ! E cam bolnav și nu vrea de loc să se facă bine, gogește de la ispas. Mama se temea pentru el : dacă pățește ceva, singur, printre străini ?...

După ce aruncă la cai pir mirositor, Pantelei Prokofievici se apropie de Grigori și-i șopti răgușit, lărgind neliniștit ochii săi negri, cu albul sîngeriu de om atins de boală :

— Ei, cum merge ?

— Merge... Facem război.

— Am auzit un zvon : cică nu vor cazacii să meargă dincolo de hotare... Adevărat să fie ?

— Flecăreli, răspunse în doi peri Grigori.

— Păi cum ar veni asta, fraților ? zise bătrînul cu o voce străină și pierdută. Cum ar fi fost cu putință așa ceva ? Noi, toți bătrînii, în voi avem toată nădejdea ! Dacă n-ați fi voi, cine să mai apere Donul nostru drag ? Dacă și voi, doamne ferește, n-ați mai vrea să luptați... S-ar putea una ca asta ? Spuneau oamenii voștri de la căruțe... Încurcă lumea, feciorii de cățea !

Intrară în casă. De îndată se adunaseră și cazacii. La început cisla se învîrtea numai în jurul noutăților din sat. După ce se sfătui în taină cu gazda, Daria dezlegă sacul cu merinde și aduse cina.

— Se vorbeşte că pe tine te-au scos de la sotnie ? întrebă Pantelei Prokofievici, potrivindu-şi barba încîlcită cu un pieptănaş de os.

— Acum sînt comandant de pluton.

Răspunsul nepăsător al lui Grigori îl sfredeli pe bătrîn în inimă. Pantelei Prokofievici îşi boţi zbîrciturile ce-i brăzdau fruntea, şontîcăi spre masă, se închină repezit şi, ştergîndu-şi lingura cu poala hainei, întrebă supărat :

— Da' pentru ce s-au purtat aşa cu tine ? N-ei fi făcut poate ceva pe placul şefilor ? !

Grigori nu ţinea să vorbească despre asta în faţa cazacilor şi dădu din umăr cu un gest de supărare.

— Au trimis pe un altul... Unul cu şcoală.

— Dacă-i aşa, sluješte şi tu, fiule, ca să vadă şi ei curînd-curînd că au dat greş. Poftim, de unul cu şcoală le arde ! Spune-le : cîtă şcoală am mai făcut şi eu în războiul german, fii sigur că ştiu mai mult chiar decît unul cu ochelari !

Bătrînul era grozav de mîniat, iar Grigori se strîmbă şi privi cu coada ochiului la cazaci, ca să vadă dacă nu cumva zîmbesc.

Retrogradarea în funcţie nu-l mîhnise. Predase bucuros comanda sotniei, dîndu-şi seama că aşa nu va purta răspunderea pentru viaţa oamenilor din satul său. Totuşi, mîndria îi fusese adînc rănită, iar vorbele inconştiente ale bătrînului nu-i erau plăcute.

Gazda trecu în bucătărie, iar Pantelei Prokofievici, găsindu-şi un sprijin la Bogatîriov, din acelaşi sat cu el, începu din nou :

— Va să zică, toţi aveţi de gînd să nu mai mergeţi dincolo de hotar ?

Prohor Zîkov clipea des din ochii săi blajini de viţel, nu spunea nimic şi zîmbea molîu. Mitka Korşunov şedea pe vine la gura sobei şi isprăvea o ţigară care îi frigea degetele. Ceilalţi trei cazaci stăteau în capul oaselor sau tolăniţi pe laviţe. Nici unul nu se grăbi să răspundă. Bogatîriov dădu din mînă, ca un om necăjit.

— Nu-şi prea bat capul cu asemenea lucruri, rosti el cu o străfundă voce de bas. După dînşii, fie ce o fi, şi pace !

— Dar la ce bun să mergi mai departe ? întrebă alene Ilin, un cazac bolnăvicios şi potolit din fire. Pentru ce ?

Mie mi-au rămas copiii după nevastă, iar eu să-mi pierd viaţa degeaba ?...

— Să-i scoatem din ţara căzăcească, şi hai acasă ! îl susţinu altul cu hotărîre.

Mitka Korşunov zîmbi numai din ochii verzi, şi-şi răsuci mustaţa subţire şi moale.

— Cît despre mine, tot să fie război încă măcar vreo cinci ani. Îmi place !...

— Afară !... Echiparea ! strigară oamenii din ogradă.

— Aţi văzut ? rosti cu deznădejde Ilin. Aţi văzut, unchieşilor ? Nici n-ai avut cum să-ţi usuci haina de pe tine şi „ieşi afară !“ Va să zică, mergem iarăşi pe poziţie. Şi voi îi tot daţi cu „hotare“ ! Ce hotare ? Trebuie să mergem acasă ! Trebuie să căutăm a avea mai grabnic pace, iar voi tot îndrugaţi într-aiurea...

Alarma se dovedi neîntemeiată. Mînios, Grigori îşi aduse calul în ogradă, îl izbi fără nici o vină cu piciorul în burtă şi, cu ochii bulbucaţi de furie, răcni :

— Dii, diavole !... Umblă drept !

Pantelei Prokofievici fuma lîngă uşă. După ce lăsă cazacii să intre, întrebă :

— Pentru ce-aţi sărit fripţi ?

— Alarmă !... Au zărit o cireadă de vaci şi li s-a năzărit că-s roşii.

Grigori îşi scoase mantaua şi se aşeză la masă. Ceilalţi se dezbrăcau bombănind, aruncîndu-şi săbiile, armele şi cartuşierele pe laviţe.

După ce toţi s-au culcat, Pantelei Prokofievici îl chemă pe Grigori afară. Se aşezară pe treptele casei.

— Vreau să-ţi vorbesc, spuse bătrînul şi atinse genunchiul lui Grigori, apoi şopti : Acum o săptămînă am fost la Petro. Regimentul lor, 28, se află acum dincolo de Kalaci... Acolo, fiule, m-am pricopsit binişor. Petro e om de ispravă, tare bun gospodar ; mi-a dat o legătură de straie şi un cal ; de asemenea şi ceva zahăr... O frumuseţe de cal !...

— Stai ! îl întrerupse cu asprime Grigori, sărind ca ars : ghicise. Nu cumva ai venit pentru aşa ceva ?

— Şi dacă aş fi venit ?

— Cum dacă ai fi venit ?

— Doar oamenii iau, Grişa...

— Oamenii iau ! repetă turbat Grigori, negăsind cuvinte să-şi verse mînia. Nu vă ajunge avutul vostru ? Mîrlanilor ! Pe frontul german, pentru astfel de isprăvi te punea la zid !...

— Nu mai trăncăni ! îl opri cu răceală bătrînul. Nici nu te rog. Mie nu-mi trebuie nimic. Azi trăiesc, mîine dau ortul popii... Gîndeşte-te la tine. Uită-te la el, ce mare pricopsit ! Acasă ţi-a rămas o singură căruţă şi tu... Adică de ce n-ai lua de la ăştia care au trecut la roşii ? Păcat ar fi să nu iei ! Acasă fiecare cîrpă îşi are rostul ei...

— Nu, mai bine nu mai pomeni despre asta ! Dacă nu vrei să mă-nţelegi, te scot îndată pe unde ai venit ! Eu îi snopeam în bătaie pe cazaci pentru asemenea isprăvi şi acum taică-meu în carne şi oase vine să jefuiască !

Glasul lui Grigori tremura, înecîndu-se.

— D-aia te-au dat afară de la comanda sotniei ! zise răutăcios bătrînul.

— La ce dracu-mi trebuia ? Am să mă las şi de pluton !...

— Cum să nu ! Deştept, nevoie mare...

Tăcură amîndoi. Grigori dădu să-şi aprindă ţigara, şi la lumina chibritului zări o clipă faţa stingherită şi întunecată a bătrînului. Abia acum îi pricepu rostul venirii. „De aceea a luat-o pe Daria cu el, tartorul bătrîn, ca să-i păzească prada !", gîndi el.

— S-a întors Stepan Astahov... Ai auzit cumva ? începu cu nepăsare Pantelei Prokofievici.

— Ce spui ! rosti Grigori, scăpînd ţigara din mînă.

— Uite-aşa ! Cum vezi, n-a fost omorît, ci căzuse prizonier. A venit om înţolit. Ce mai haine şi ce mai alte lucruri — berechet la el ! Abia le-a adus cu două căruţe, minţi bătrînul, lăudîndu-se cu norocul lui Stepan, parcă i-ar fi fost rudă. A luat-o pe Axinia la el şi a plecat îndată la slujbă. I-au dat şi slujbă bună, comandant de etapă, undeva la Kuzanskaia.

— Aţi treierat mult grîu ? întrebă Grigori ca să schimbe vorba.

— Patru sute de duble.

— Şi nepoţii ce-ţi fac ?

— Ehei, nepoţii ! Viteji, nu glumă ! De ce nu le trimiţi ceva ?

— Ce să le trimit de pe front ? suspină dureros Grigori, dar gîndul său zburase la Axinia și la Stepan.

— Pot să fac rost de o armă de la tine ?... N-ai vreuna de prisos ?

— Ce vrei să faci cu arma ?

— Pentru casă. E bună și pentru fiare, și pentru oamenii răi... Pentru orice întîmplare. Cartușe am destule, o ladă întreagă, am luat-o cînd le-am cărat.

— Cere de la căruțași. Avem berechet, zîmbi Grigori posomorît. Acum du-te de te culcă ! Eu mă duc în caraulă.

A doua zi dimineața, o parte din regiment părăsi satul. Grigori plecă și el, încredințat că izbutise să-l rușineze pe bătrîn și că acesta va porni acasă cu căruța goală. Dar Pantelei Prokofievici, după ce-i petrecu pe cazaci, se întoarse cu ifos de stăpîn în hambar, scoase din poliță hamurile și pieptarele și le încărcă în căruța lui. Gazda mergea în urmă, cu obrazul ud de lacrimi, și striga apucîndu-l de umeri :

— Moșule ! Moșule dragă !... Nu ți-e rușine oare de păcat ?... Pentru ce nenorocești niște oameni fără apărare ? Dă-mi hamurile ! Dă-le înapoi, pentru numele lui dumnezeu !

— Hai, hai, lasă-l pe dumnezeu în pace ! mormăi Melehov, șchiopătînd și dînd din mînă ca să scape de femeie. Și bărbații voștri ar lua de la noi, și încă cum !... Al tău e comisar, nu-i așa ? Hai, slăbește-mă ! „Ce-i al tău e al meu și al lui dumnezeu“, așa că taci din gură și nu te mai boci !...

Apoi sfărîmă lacătele de la cufere și, în mijlocul tăcerii oamenilor de la căruțe, pătrunși de milă, puse deoparte niște pantaloni și uniforme noi-nouțe, privindu-le în zare și pipăind stofa între degetele scurte, pentru ca în cele din urmă să le lege în baloturi...

Pe la amiază erau gata de plecare. Daria, cu buzele subțiri strîns lipite, ședea pe boccelele din căruța încărcată cu vîrf. Deasupra tuturor, cocoțaseră un cazan de baie. Pantelei Prokofievici îl scosese dintr-o baie și abia îl ajutaseră puterile să-l care, opintindu-se, pînă la brișcă. La vorbele dojenitoare ale Dariei : „Mata, tătucă, n-ai lăsa nici un c...t !“, răspunse mînios :

— Tacă-ți fleanca ! Căscato ! Ce ? Să le las cazanul ? Ești o pramatie de gospodină leit ca Grișka, puturosul de

el ! Mie-mi trebuie cazan, şi pace ! Asta-i ! Hai, dă-i drumul ! Ce stai ca o cucuvaie pe clopotniță ?

Iar gazdei cu fața umflată de plîns, care le închidea poarta în urmă, îi spuse în chip de alinare :

— Rămîi cu bine, drăguțo, şi nu mai fi necăjită ! Vă mai faceți voi rost de altele.

10

Un lanț de zile, verigă după verigă... Marşuri, lupte, popasuri. Zăpuşeală. Ploaie. Mirosul sudorii de cal şi al şeilor de piele încinsă la soare. Veşnica încordare preface sîngele din vine în clocot de argint-viu. De atîta nesomn, capul se bălăngăne, mai greu decît un obuz. O, cum s-ar mai odihni Grigori şi ce-ar mai dormi pe săturatele ! Iar după odihnă, ce-ar mai porni el cu plugul pe brazdă, fluierînd la boi, ce-ar mai asculta el chemările cocostîrcilor din înaltul cerului, ce-ar mai culege el din văzduh, cu o gingaşă mişcare, firişoarele de funigei aduse de vînt şi ce-ar mai adulmeca cu nesaț mustul înmiresmat al pămîntului de toamnă, răscolit de plug !

Dar în locul acestor bucurii, lanuri sfîrtecate de veşnica întrețesere a drumurilor. Pe acestea, turme de prizonieri dezbrăcați, negri de praf ca nişte leşuri. Trece sotnia, calcă alte şleauri, striveşte lanurile sub potcoavele de fier. Se ivesc unii care scotocesc în casele cazacilor plecați cu roşii, biciuiesc nevestele şi mamele fugarilor...

Zilele, secătuite de plictiseală, se înşirau una la fel ca alta. Vîntul le spulbera afară din amintire, şi nici o întîmplare, fie şi dintre cele crunte, nu mai lăsa vreo urmă. Războiul în toată goliciunea lui părea şi mai de nesuferit decît campania din anii trecuți, poate fiindcă totul era acum de mult cunoscut. De altfel, toți acei care luaseră parte la întîiul război, îl priveau pe cestălalt cu dispreț : proporțiile, forțele şi pierderile, totul apărea ca o joacă față de războiul cu nemții. Şi numai moartea cea neagră — tot ea, aceeaşi, de pe cîmpiile Prusiei — se deşira cît era de lungă, te îngrozea şi te silea să te fereşti de ea cu o grijă animalică.

— Păi, ăsta se cheamă război ? întrebau scîrbiți vechii luptători. O parigorie ! În războiul german, cînd dădea o

dată neamţul cu tunurile, secera pe loc regimente întregi. Iar acum, dacă sînt răniţi doi inşi dintr-o sotnie, zicem că-s pierderi !...

Cu toate astea şi războiul acesta pitic avea darul să-i încrîncene pe oameni. Nemulţumirea, oboseala, ura se adunau mereu. În sotnie se vorbea din ce în ce mai hotărît :

— Numai să-i scoatem pe roşii din Ţara Donului, şi gata ! Mai departe de hotar nu mergem ! Rusia cîrmuiască-se după capul său, iar noi să rămînem cu ale noastre. Doar n-o să ne băgăm peste dînşii cu orînduirile noastre.

Toată toamna au avut loc lupte nehotărîte la Filonovskaia. Centrul strategic cel mai însemnat era Ţariţîn, acolo îşi aruncau albii şi roşii trupele cele mai bune, pe cînd pe Frontul de nord nici una dintre tabere nu avea superioritate în forţe. Şi unii, şi alţii le concentrau în vederea unei ciocniri hotărîtoare. Cazacii aveau mai multă cavalerie şi, profitînd de acest avantaj, duceau acţiuni combinate, învăluind flancurile şi pătrunzînd în spatele inamicului. Superioritatea era de partea lor numai pentru că li se opuneau trupe cu moralul scăzut, alcătuite din ostaşi roşii proaspăt mobilizaţi şi adunaţi mai ales din zona frontului. Oamenii din Saratov, din Tambov se predau cu miile. Dar îndată ce comandamentul arunca în luptă un regiment format din muncitori, un detaşament de marinari sau cavaleria, situaţia se îndrepta, iniţiativa trecea din nou de la unii la alţii ; cele două tabere vrăjmaşe dobîndeau pe rînd doar victorii de însemnătate locală.

Luînd parte la război, Grigori îi urmărea mersul cu nepăsare. De un lucru era sigur : pînă la iarnă, frontul nu va mai exista ; ştia că oamenii săi erau înclinaţi spre împăciuire şi că de un război prelungit nici nu poate fi vorba. Din cînd în cînd, la regiment ajungeau şi unele gazete. Cu o pornire de ură, Grigori lua numărul din ziarul „Verhne-Donskoi krai“ [1], tipărit pe o hîrtie de împachetat, galbenă ; cerceta în fugă comunicatele de pe fronturi şi scrîşnea din dinţi. Iar cazacii izbucneau în rîsete năstruşnice, atunci cînd le citea rîndurile trufaşe, pătrunse de un avînt fals :

---

[1] „Ţinutul Donului de sus“.

„În ziua de 27 septembrie, au avut loc lupte cu succes schimbător în sectorul Filonovskaia. În noaptea de 26, viteazul Regiment «Vioşenski» a scos inamicul din satul Podgornoe şi, urmărindu-l pas cu pas, a pătruns năvalnic în satul Lukianovski. Au fost luate trofee şi un număr enorm de prizonieri. Trupele roşii se retrag în dezordine. Moralul cazacilor este ridicat. Donenii se avîntă spre noi biruinţe !"

— Şi cîţi prizonieri am luat noi, măi fraţilor ? „Un număr enorm ?" Of-of, pui de căţea !... Am luat treizeci şi doi de oameni, mari şi laţi ! Iar dînşii... Ha-ha-ha-ha ! se strica de rîs Mitka Korşunov, deschizîndu-şi cît o şură gura cu dinţii albi şi apucîndu-se de burtă cu pălmoaiele lui lungi.

Nu credeau ei, cazacii, nici ştirile despre succesele „cadeţilor" din Siberia şi din Kuban. Dar, hotărît, „Verhne-Donskoi krai" minţea cu prea multă neobrăzare. Ohvatkin, un cazac cu labele lungi şi uriaş la statură, după ce citi un articol despre rebeliunea cehoslovacilor, rosti în faţa lui Grigori :

— Cînd au să-l dea gata pe ceh şi, pe urmă, cînd au să ne trîntească o buşeală cu toată armata care se bătea cu cehul, atunci să vezi cum are să iasă zeama din noi ! Într-un cuvînt : Raseia ! Şi isprăvi ameninţător : Ce, te joci cu ea ?

— Nu mai băga lumea în sperieţi ! Mă doare în călcîi de prăpăstiile tale, răspunse plictisit Prohor Zîkov.

Dar Grigori, care răsucea o ţigară, îşi mărturisi, cu o răutăcioasă linişte : „Adevărul e că aşa va fi !"

În seara aceea rămase mult lîngă masă, zgribulit şi descheiat la gulerul bluzei ieşită de soare, cu epoleţi la fel de spălăciţi. Faţa lui smolită şi încruntată era atît de bolnăvicios buhavă, încît toate zbîrciturile şi umerii ascuţiţi ai obrajilor nu se mai desluşeau. Îşi întorcea gîtul negru şi musculos, răsucindu-şi îngîndurat vîrful mustăţii încreţite şi arse de soare ; ochii îi erau pironiţi, reci şi înrăiţi în anii din urmă. Gîndea cu o încetineală neobişnuită şi greoaie, iar culcîndu-se, rosti ca şi cum ar fi dat un răspuns la întrebarea tuturora :

— Nici n-ai încotro s-o apuci !...

Toată noaptea nu închise ochii. Ieşi în cîteva rînduri să-şi vadă calul şi, de fiecare dată, zăbovi mult pe treptele casei, învăluit în tăcerea aceea de mătase neagră.

Micuţa stea sub care se născuse Grigori mai licărea pesemne cu lumina-i slabă şi tremurătoare ; se vede că nu-i venise sorocul să se desprindă din locu-i şi să săgeteze în jos, spintecînd cerul cu o zburătoare şi rece văpaie. În toamna aceea, trei cai fuseseră ucişi sub Grigori, iar mantaua lui fusese străpunsă în cinci locuri. Moartea parcă se juca cu dînsul, întinzîndu-şi şi strîngîndu-şi aripa neagră deasupra capului său. Într-o zi, un glonţ îi sfîrtecă vîrful de aramă de la mînerul săbiei, şi dragonul căzu la picioarele calului, ca şi cum l-ar fi rupt cineva cu dinţii.

— Bine se mai roagă cineva pentru tine, Grigori ! spuse atunci Mitea Korşunov şi rămase uimit de zîmbetul fără veselie al lui Grigori.

Frontul trecu peste linia ferată. Convoaiele de căruţe cărau necontenit bobine de sîrmă ghimpată. Iar telegraful răspîndea zilnic pe front ştirea :

„De la o zi la alta urmează să vină trupele aliaţilor. Este nevoie să ne fortificăm la hotarele ţinutului, pînă cînd vor sosi întăririle, ca să oprim cu orice preţ năvala roşilor.“

Locuitorii mobilizaţi spărgeau cu ranga pămîntul îngheţat, săpau tranşee şi le împrejmuiau cu sîrmă ghimpată. Iar noaptea, cînd cazacii părăseau tranşeele şi se duceau prin case ca să se încălzească, veneau cercetaşii din Armata Roşie, răsturnau parii şi prindeau de ghimpii ruginiţi apeluri către cazaci. Aceştia le citeau cu nesaţ, parcă ar fi fost scrisori de la cei de-acasă. Era limpede că în asemena împrejurări războiul nu putea fi dus mai departe. Gerul se înăsprea, alternînd cu dezgheţ şi cu ninsoare îmbelşugată. Zăpada astupa tranşeele în care nu te răbdau puterile să rămîi nici măcar un ceas. Cazacii îngheţau sloi, cu mîinile şi picioarele degerate. Mulţi din unităţile de infanterie nici n-aveau cizme. Unii porniseră pe front ca şi cum ar fi ieşit în ogradă să dea hrană vitelor — numai în cipici şi cu nădragi subţiri. Nu credeau în aliaţi. „Aştia

vin călări pe melci-codobelci!“, rosti odată cu năduf Andriușa Kașulin. Ciocnindu-se cu patrulele roșilor, cazacii îi auzeau zbierînd : „Mă-ăi, oameni ai lui dumnezeu! Veniți la noi cu tancurile, iar noi mergem peste voi cu securile! Ungeți-vă tălpile cu untură, că venim negreșit în ospeție!“

Pe la mijlocul lui noiembrie, roșii trecură la ofensivă. Împingeau cu îndîrjire trupele de cazaci de-a lungul liniei ferate ; mai tîrziu însă mersul operațiunilor înregistră o schimbare. La 16 decembrie, cavaleria roșie dădu peste cap Regimentul 33, în urma unei lupte îndelungate, dar se izbi de o rezistență înverșunată în sectorul Regimentului „Vioșenski“, desfășurat în împrejurimile satului Kolodezeanski. Mitraliorii din Regimentul „Vioșenski“ se adăpostiră după zăplazurile înzăpezite ale ariilor și întîmpinară cu foc năprasnic pe inamicul care înainta în formație pe jos. Mînuită de Antipov, cel mai iscusit cazac din Karghin, mitraliera de pe flancul drept trăgea de zor, secerînd lanțurile de trăgători, cu toate salturile lor. Fumul subțire al focurilor învăluia sotnia. Alte două sotnii fură pornite de la flancul stîng, executînd o manevră de întoarcere.

Spre seară, unitățile de ostași roșii, care înaintau fără prea mult avînt, fură înlocuite de un detașament de matrozi abia sosit pe front. Îndată au și pornit la atac asupra mitralierelor, înaintînd fără să se culce și fără să strige.

Grigori trăgea fără încetare. Un fumuleț subțire se înălța deasupra apărătorii de lemn încins de la țeava armei, care-i ardea degetele. După ce-și răcea arma, Grigori băga un nou încărcător, prindea cu ochiul pe jumătate închis siluetele negre și îndepărtate, urmărindu-le cu cătarea.

Matrozii îi răsturnară însă peste cap. Sotniile își luară caii, străbătură în goană satul și se năpustiră valvîrtej pe colnic. Grigori privi îndărăt, slobozind dîrlogii fără să știe de ce. De acolo de sus, de pe colnic, se vedea departe cîmpul trist, troienit, cu movilele de buruieni astupate de zăpadă și cu umbrele liliachii dinaintea înserării, așternute de-a lungul malurilor de rîpi. Pe o întindere

de o verstă, cîmpul era presărat cu mici pete negre — cadavrele matrozilor secerați de focul mitralierelor. Îmbrăcați în scurte și haine de piele, zăceau pe zăpadă ca un cîrd de ciori care se opriseră din zbor și se așezaseră pe pămînt...

Spre seară, sotniile răzlețite de înaintarea inamicului, pierzînd legătura cu Regimentul „Elanski" și cu unul din regimentele de linie din districtul Ust-Medvedițki, dispus ceva mai în dreapta, poposiră pentru înnoptat în două sate de lîngă un pîrîiaș, afluent al Buzulukului.

Se înserase de-a binelea cînd Grigori, întorcîndu-se de la locurile unde rînduise pichetele de pază, potrivit cu ordinele comandantului de sotnie, dădu într-o ulicioară peste comandantul regimentului, însoțit de aghiotantul său.

— Unde se află sotnia a treia ? întrebă comandantul, strunind dîrlogii.

Grigori îi răspunse. Cei doi călăreți dădură drumul cailor.

— Are pierderi mari sotnia ? întrebă aghiontantul, după ce se depărtă puțin ; nu auzi bine răspunsul și întrebă încă o dată : Cum ?

Dar Grigori își văzu de drum, fără să-i mai răspundă.

Toată noaptea satul fu străbătut de convoaie de căruțe ; nimeni nu mai știa ale cui erau. O baterie zăbovi vreme îndelungată lîngă ograda unde dormea Grigori cu cazacii săi. Prin ferestruica cu un singur ochi de geam, se auzeau sudălmi de mamă, strigătele conducătorilor și forfoteala de afară. Servanții, curierii de la statul-major al regimentului, care nimeriseră numai printr-o ciudată întîmplare în acest sat, intrau mereu în casă pentru a se încălzi. Pe la miezul nopții, năvăliră trei servanți de la baterie și treziră gazdele și cazacii din somn. Se înglodaseră cu tunul lor într-o gîrlă, undeva prin apropiere, și hotărîseră să se ducă deocamdată la culcare, lăsînd pe a doua zi, dis-de-dimineață, să-și scoată tunul cu ajutorul boilor. Grigori se trezi și el și privi multă vreme cum artileriștii se descălțau gemînd și curățind de pe cizme noroiul lipicios și înghețat, cum își așterneau obielele ude pe coșul de la cuptor. În urma lor intră un ofițer de artilerie, tăvălit în noroi pînă la urechi. Ceru voie să înnopteze în

casă, își scoase mantaua și, în loc să se culce, se moșmoli îndelung, ștergîndu-și cu mîneca vestonului stropii de noroi de pe obraz și mînjindu-l și mai tare.

— Am pierdut un tun, spuse el într-o vreme, uitîndu-se la Grigori cu ochii resemnați, ca de cal ostenit. Azi a fost o luptă leit ca la Maceha. Am tras două lovituri și ne-au și descoperit. Dintr-o dată — bu-um ! — și s-a dus osia tunului ! Tunul era așezat pe o arie. Și era mascat cum nu se poate mai iscusit !

Vorbind și tot îndrugînd, adăuga la fiecare două-trei cuvinte cîte o înjurătură înfricoșată, poate din deprindere și fără să-și dea seama.

— Sînteți din Regimentul „Vioșenski" ? N-ați bea un ceai ? Gazdă dragă, nu s-ar putea să ne faci un samovăraș ? Ce zici ?...

Se arătă astfel a fi un mare flecar și un om cumplit de politicos. Sorbea ceai după ceai. Peste un sfert de ceas, Grigori știa că ofițerul era din stanița Platovskaia, că absolvise liceul real, că luase parte la războiul cu germanii și că se însurase de două ori, însă n-avusese noroc.

— De acum isprăvitu-s-a cu Armata Donului ! spuse ofițerul, lingîndu-și sudoarea de pe buza de sus, cu limba ascuțită și roșie. Războiul e pe drojdie. Mîine frontul se va nărui, iar peste două săptămîni vom fi înapoi la Novocerkassk. Cum naiba au vrut să asalteze Rusia cu niște cazaci desculți ? Nu sînt niște idioți ? Iar ofițerii de carieră sînt cei mai mari nemernici, toți ca unul și unul ca toți. Zău nu exagerez ! Dumneata ești cazac ? Da ? Ei bine, te-ai convins că vor să scoată castane din foc chiar cu mîinile dumitale. Iar întrucît îi privește pe dînșii, se vîră pe la aprovizionări și cîntăresc acolo foi de dafin și arpacaș !

Clipea des din ochii fără expresie, se agita lăsîndu-se peste masă cu toată greutatea trupului său mare și bine legat, iar colțurile gurii lăbărțate atîrnau în jos, trădînd o vlăguită lipsă de voință și o mare mîhnire. Tot chipul păstra mereu aceeași înfățișare de cal resemnat și doborît de trudă.

— În trecut, chiar pe vremea lui Napoleon, era ușor să faci război. Se întîlneau două armate, se ciocneau între

ele, apoi se despărţeau. Nici un front, nici un stagiu de putrezeală în tranşee. Iar acum, încearcă să-ţi dai seama ce-au ajuns aceste operaţii — curată nebunie, nu altceva! Şi dacă istoricii minţeau în trecut, închipuie-ţi cîte şi mai cîte vor îndruga atunci cînd au să vorbească despre războiul de azi... Nu-i război, e curată plictiseală ! Fără culori. Murdărie goală ! Şi, în general, fără nici un rost. Eu aş lua căpeteniile perechi-perechi şi le-aş zice : „Iată, domnule Lenin, luaţi un vagmistru şi învăţaţi de la el cum se mînuiesc armele. Iar dumitale, domnule Krasnov, să-ţi fie ruşine dacă nu te pricepi la mînuirea lor !" Şi atunci să se bată între ei ca David şi Goliat : cine biruie, să ia toată puterea ! Poporului îi este totuna cine-l conduce... Dumneata cum crezi, domnule horunji ?

Fără să-i răspundă, Grigori îi urmărea cu o privire somnoroasă mişcările greoaie ale umerilor şi mîinilor cărnoase şi limba roşie care se zărea, zvîrcolindu-se respingător de des, prin deschizătura gurii. Somnul îl dobora, şi-i era lehamite de artileristul clăpăug şi pisălog, cu picioarele lui asudate, de la care venea o greţoasă duhoare de cîine...

Dimineaţa, Grigori se trezi cu simţul apăsător al unui lucru rămas nelimpezit. Deznodămîntul, pe care-l prevedea încă din toamnă, îl descumpăni totuşi prin neaşteptata lui precipitare. Scăpase din vedere nemulţumirile risipite ale ostaşilor din sotnii şi din regimente, care, adunîndu-se asemenea unor firişoare de apă curgătoare, se contopiseră pe neobservate într-un şuvoi puternic. Iar acum, nu mai vedea decît acest puhoi, surpînd şi măcinînd frontul, cu o ameţitoare iuţeală.

Omul trece uneori prin stepă, într-o zi de primăvară timpurie. Străluceşte soarele şi peste tot, cît poţi cuprinde cu ochiul, numai zăpadă liliachie. Dar dedesubt şi nevăzut, tainica descătuşare a pămîntului îşi urmează cursul veşnic. Soarele ronţăie zăpada, o destramă, o dospeşte în apă, începînd de jos în sus. O noapte de ceaţă alburie şi caldă — iar dimineaţa, pojghiţa tare de nea se lasă plesnind şi foşnind cu vuiet, apa verzuie cu băşici umple făşagurile drumurilor, şi bulgări de zăpadă umedă zboară în toate părţile de sub copitele cailor. E cald. Se dezgheaţă

și se golesc colnicele nisipoase, văzduhul miroase a pămînt reavăn și a iarbă putrezită. Pe la miezul nopții vîjîie apele în văgăuni, detună rîpele sub povara nămeților surpați, și arătura de catifea neagră, slobozită de sub acoperămîntul dalb, răsfiră aburi dulcegi. Spre seară, pîrîiașul de stepă rupe gemînd gheața și o mînă în depărtări, gîlgîind de prisosul puterilor, ca un sîn de doică. Uluit de sfîrșitul neașteptat al iernii, omul se oprește pe malul de nisip, cumpănind din ochi un loc mai puțin adînc și șfichiuind cu biciul calul asudat care ciulește urechile. Vicleană, sub înfățișarea-i neprihănită, zăpada albăstruie se mai întinde de jur împrejur, iarna albă și somnoroasă tot mai pare a fi stăpînă pe pămînt...

Toată ziua regimentul nu conteni să se retragă. Convoaiele de căruțe alergau pe drumuri. Salve de tun bubuiau undeva, în dreapta, după un nor cenușiu ce astupa zarea, și se rostogoleau ca niște surpături moi. Sotniile lipăiau pe drumul dezghețat și acoperit de băligar, caii cu cozile grele de noroi frămîntau zăpada. Curierii călări goneau pe marginile șleaurilor. Ciori tăcute, cu pene lucioase bătînd în albastru, cu cozi scurte, și stîngace, ca niște cavaleriști descălecați, se plimbau, legănîndu-se grav, în apropierea drumului, lăsînd să treacă prin fața lor, ca la paradă, sotniile în retragere, coloanele de cazaci pedeștri, convoaiele de căruțe.

Grigori pricepu că nici o putere din lume nu mai este în stare să oprească arcul retragerii care se destindea vijelios. Noaptea, stăpînit de o hotărîre năvalnică, părăsi regimentul fără să ceară învoire.

— Încotro pleci, Grigori Panteleici ? îl întrebă Mitka Korșunov, privind la dînsul ironic cum își punea mantaua de ploaie, cum își încingea sabia și revolverul.

— Ce te privește ?...

— Așa...

Grigori încleștă din măsele de-i jucau mușchii sub piele în umerii obrajilor, dar răspunse vesel, făcînd cu ochiul :

— La dracu-n praznic. Ai înțeles ?

Și dus a fost.

Calul îl aștepta, gata de drum.

Alergă toată noaptea, galopînd pe drumurile ce abureau de frig. „Am să stau puțin acasă, pe urmă tot am să

prind de veste cînd au să treacă îndărăt, şi atunci m-oi întoarce la regiment", îşi zicea, gîndindu-se la cei cu care luptase cot la cot, în ajun.

A doua zi, pe-nserate, intră în curtea părintească. După cale de două sute de verste, calul slăbise şi se clătina, vlăguit, pe picioare.

11

La 24 noiembrie, s-a aflat la Novocerkassk despre sosirea unei misiuni militare a puterilor Antantei. Tot oraşul fu cutremurat de cele mai năstruşnice zvonuri : o puternică escadră engleză ar fi ancorat în rada portului Novorosiisk ; uriaşe contingente de trupe aliate, aduse de la Salonic, ar fi în curs de debarcare ; un corp întreg de tiraliori negri din armata franceză ar fi şi debarcat ; în cel mai apropiat viitor, el va începe o fulgerătoare ofensivă alături de Armata de voluntari... Zvonurile se rostogoleau prin oraş asemenea bulgărilor de zăpadă...

Krasnov ordonă să fie trimisă o gardă de onoare din partea Regimentului căzăcesc de gardă „Atamanski". Două sute de tineri fură echipaţi în grabă cu cizme înalte şi curele albe, şi trimişi în aceeaşi viteză la Taganrog, împreună cu o sută de muzicanţi.

Reprezentanţii misiunilor militare ale Angliei şi Franţei în sudul Rusiei luaseră hotărîrea de a trimite la Novocerkassk mai mulţi ofiţeri, pentru o aşa-zisă „recunoaştere" politică. Scopul lor era să ia cunoştinţă de stările de la Don şi de perspectivele de luptă împotriva bolşevicilor. Anglia era reprezentată de căpitanul Bond şi de locotenenţii Blomfield şi Mŏnroe ; Franţa, de căpitanul Hauchin şi de locotenenţii Dupré şi Faure. Iar sosirea acestor ofiţeri, cu toate că n-aveau grade mari, dar făceau parte din misiunile militare aliate şi s-au nimerit a deveni „soli" prin capriciul soartei, stîrnise o adevărată zarvă la palatul marelui ataman.

Cu mari onoruri, „solii" fură aduşi astfel la Novocerkassk. Capetele modeştilor ofiţeri se răsuciră ameţite la atîtea semne de exagerat respect şi la o atît de nemăsu-

rată slugărnicie, cu care fură înconjurați, încît, simțindu-și „adevărata“ măreție, începură să privească de sus pe vestiții generali cazaci și demnitari ai unei republici de operetă.

Cu toată poleiala subțire de bună creștere și de dulceagă politețe franceză, tinerii locotenenți începură de îndată să scape unele cuvinte de îngîmfare și de superioritate față de generalii cazaci.

Seara, la palat, fu servit un banchet pentru o sută de invitați. Corul armatei învăluia sala în mătasea cîntecelor căzăcești, bogat înflorate de iscusința tenorilor soliști ; fanfara bubuia, în impunătoare clinchete de talgere, imnurile puterilor aliate. „Solii“ mîncară cu modestie și cu grava demnitate impusă de asemenea împrejurări. Dîndu-și seama de importanța istorică a acestui moment, oaspeții atamanului îi cerceau pe furiș cu privirile.

Krasnov îș începu cuvîntarea :

— Domnilor, vă aflați într-o sală istorică : de pe pereții ei, privesc în tăcere la domniile voastre ochii eroilor din celălalt război al poporului, cel din 1812. Platov, Ilovaiski, Denisov ne amintesc zilele sfinte cînd locuitorii Parisului îi salutau pe cazacii de la Don, eliberatorii lor, cînd împăratul Alexandru I refăcea, din dărîmături și din ruine, Franța cea frumoasă...

Ochii delegaților „Franței celei frumoase“ se înveseliră și se umeziră, mai ales că prinseseră a se ameți din pricina vinului de Țimleanskaia, cu care se cam întrecuseră ; totuși, discursul lui Krasnev fu ascultat pînă la capăt și cu luare-aminte. După ce zugrăvi pe larg nenorocirile catastrofale îndurate de „poporul rus asuprit de bolșevicii sălbatici“, Krasnov încheie patetic :

— ...Oamenii cei mai de vază ai poporului rus pier în temnițele bolșevice. Spre dumneavoastră se îndreaptă privirile lor, și datoria dumneavoastră este să-i ajutați — numai pe ei și nu pe noi, cei de la Don. Noi putem spune cu mîndrie : sîntem liberi ! Dar toate gîndurile noastre, tot scopul luptei noastre se îndreaptă spre o Rusie mare, credincioasă aliaților ei, o Rusie care le-a apărat interesele, care s-a jertfit pentru cauza lor, iar acum simte atît de cumplit nevoia ajutorului lor. Acum o sută patru ani, în luna martie, poporul francez a salutat

pe împăratul Alexandru I şi garda rusă. De atunci începu în viaţa Franţei o nouă eră, care a împins-o pe primul plan. Acum o sută patru ani, atamanul nostru, contele Platov, a fost oaspete al Londrei. Noi vă aşteptăm la Moscova ! Vă aşteptăm ca să intrăm împreună în Kremlin în sunetele marşurilor triumfale şi ale imnului nostru, ca să gustăm împreună pacea şi libertatea în toată splendoarea lor. Marea Rusie ! În aceste două cuvinte sînt cuprinse toate visurile şi speranţele noastre !

După aceste vorbe de încheiere rostite de Krasnov, se ridică căpitanul Bond. La auzul graiului englez, toată asistenţa încremeni într-o tăcere de mormînt. Intrerpretul începu să traducă cu emfază :

— Căpitanul Bond este însărcinat să declare atamanului Donului, în numele său şi al căpitanului Hauchin, că sînt trimişi oficiali ai puterilor Antantei, cu scopul de a se documenta asupra stărilor de la Don. Căpitanul Bond asigură că puterile Antantei vor acorda sprijinul lor Donului şi Armatei de voluntari în lupta vitejească pe care o duc împotriva bolşevicilor cu toate forţele şi prin toate mijloacele, inclusiv trupele lor.

Interpretul nici nu isprăvi fraza din urmă, că un „ura" tunător, repetat de trei ori, făcu să se cutremure zidurile sălii. Toasturile se perindară apoi în sunetele însufleţite ale fanfarei. Se ridicau paharele pentru înflorirea „frumoasei Franţe" şi a „puternicei Anglii", pentru „biruinţa asupra bolşevicilor". Vinul trandafiriu şi spumos de Don juca în cupe, scînteia şi răspîndea parfumul dulce al străvechii licori, păstrată de atîta vreme...

Se aştepta o declaraţie din partea misiunii aliate, iar căpitanul Bond nu întîrzie cu ea :

— Ridic paharul pentru marea Rusie şi aş dori să aud aci magnificul dumneavoastră imn vechi. Fără să discutăm înţelesul cuvintelor lui, aş vrea numai să-i aud melodia...

Interpretul traduse, şi Krasnov, întorcîndu-se la invitaţi cu faţa albă de emoţie, strigă cu voce tremurătoare :

— Pentru Rusia cea mare, una şi indivizibilă ! Ura !

Fanfara intonă puternic şi cu solemnitate „Doamne, ocroteşte-l pe ţar". Toţi se ridicară în picioare, golindu-şi

cupele. Lacrimile curgeau şiroaie pe faţa căruntului arhiepiscop Hermogen.

— Ce frumos! se entuziasmă căpitanul Bond, cam cu chef.

De emoţie, unul dintre invitaţii mai de soi rîdea cu hohote, vîrîndu-şi barba într-un şervet mînjit cu icre negre strivite...

În noaptea aceea, un vînt cumplit, dezlănţuit dinspre Marea de Azov, urla şi gemea deasupra oraşului. Îmbrăcată în prima ninsoare, cupola catedralei lucea stins...

În aceeaşi noapte, pe un maidan de gunoaie, în rîpele de lut din preajma oraşului, fură executaţi muncitorii feroviari bolşevici din Şahtî, osîndiţi de Curtea marţială. Erau duşi doi cîte doi, cu mîinile legate, şi împuşcaţi lîngă un mal. Focurile de armă şi de revolver se stingeau în bătaia vîntului geros şi umed, asemenea unor scîntei căzute de la o ţigară...

În acest timp, la intrarea palatului atamanilor, îngheţau de frig oamenii din garda de onoare a cazacilor din Regimentul de gardă „Atamanski", stînd neclintiţi în ger, biciuiţi de vîntul usturător de iarnă. Mîinile cazacilor se învineţeau, încleştate pe garda săbiei scoase din teacă; gerul făcea să le lăcrimeze ochii şi le înţepenea picioarele... Din palat, răsunară pînă în zori strigătele chefliilor, bubuitul de armă al fanfarei şi acordurile sfîşietoare ale corului armatei...

O săptămînă mai tîrziu, începu deznodămîntul cel cumplit — prăbuşirea frontului. Primul care îşi părăsi poziţiile de luptă fu Regimentul 28 din sectorul Kalaci, din care făcea parte Petro Melehov.

În urma unor tratative secrete cu comandamentul Diviziei 15 „Inzenskaia", cazacii hotărîră să plece de pe front şi să lase trupele roşii să treacă nestingherite pe teritoriul districtului Donului de sus. Iakov Fomin, un cazac mărginit şi cam nătărău la minte, luă comanda regimentului rebel, dar de fapt îl comanda numai cu numele, căci, în spatele lui Fomin, toate erau puse la cale şi dirijate de către un grup de cazaci bolşezivaţi.

După o adunare furtunoasă la care ofiţerii, de teamă să nu primească un glonţ pe la spate, susţinuseră fără prea multă însufleţire nevoia de a continua lupta, iar cazacii strigară în cor, cu tărie şi gălăgios, aceleaşi vorbe de care toată lumea era pătrunsă — despre războiul fără rost şi despre nevoia împăcării cu bolşevicii — regimentul se urni din loc. Chiar după cea dintîi etapă, noaptea, lîngă slobozia Solonka, comandantul regimentului, voiskovoi straşina Filipov, şi cu el majoritatea ofiţerilor din regiment se desprinseră de acesta şi se alipiră, în zori de zi, brigăzii în retragere a contelui Molière, greu încercată în luptă.

După Regimentul 28, Regimentul 36 îşi părăsi şi el poziţiile. Cu tot efectivul şi cu toţi ofiţerii sosi în Kazanskaia. Mic, cu ochi vicleni, nemăsurat de slugarnic faţă de cazaci, comandantul, înconjurat de călăreţi, se apropie călare de localul comandamentului de etapă şi îşi făcu intrarea cu aer marţial, vînturînd cravaşa.

— Cine-i comandant ?

— Sînt ajutor de comandant, răspunse cu demnitate Stepan Astahov, ridicîndu-se uşor. Închideţi uşa, domnule ofiţer.

— Sînt voiskovoi straşina Naumov, comandantul Regimentului 36. E-e-e... am onoare... Trebuie neapărat să-mi îmbrac şi să-mi încalţ regimentul. Oamenii mei sînt goi şi desculţi ! Ai auzit ?

— Comandantul nu-i aici, iar fără el nu vă pot elibera din depozit nici o pereche de pîslari.

— Cum ?

— Aşa.

— Ce fa-ace-ee ? Cu cine vorbeşti ? Te ar-r-restez, putoarea dracului ! Băieţi, la beci cu el ! Unde-s cheile de la magazie ? Bă, n-auzi, şobolan de etapă ?... Ce-e-e ? ! Naumov lovi zgomotos cu cravaşa peste masă şi, îngălbenind de furie, îşi dădu pe ceafă căciula miţoasă de Manciuria. Adu cheile, fără vorbe !

Peste o jumătate de ceas, legături de cojocele dubite, de pîslari şi de cizme zburau într-un nouraş de praf gălbui, prin uşa magziei, în mîinile cazacilor adunaţi ; saci cu zahăr se iviră în piaţă, umblînd din mînă în mînă. O

hărmălaie de voci vesele şi agitate pluti îndelung deasupra medeanului.

În timpul acesta, Regimentul 28 cu noul său comandant, vagmistrul Fomin, îşi făcu intrarea în Vioşenskaia. Cam la treizeci de verste în urma lui, veneau trupele Diviziei „Inzenskaia". În aceeaşi zi, o patrulă de cercetare a roşilor pătrunse în satul Dubrovka.

Cu patru zile înainte de aceste întîmplări, comandantul Frontului de nord, general-maior Ivanov, împreună cu şeful statului său major, generalul Zambrjiţki, se evacuară în grabă în staniţa Karghinskaia. Roţile automobilului patinau pe zăpadă ; soţia lui Zambrjiţki îşi muşca buzele pînă la sînge, copiii plîngeau...

Timp de cîteva zile, Vioşenskaia n-avu nici un fel de stăpînire. Se zvonea că la Karghinskaia erau concentrate trupe pentru a fi aruncate împotriva Regimentului 28. Dar în ziua de 22 decembrie, aghiotantul lui Ivanov veni de la Karghinskaia la Vioşenskaia şi, zîmbind blajin, ridică din casa comandantului nişte lucruri uitate : o şapcă de vară cu o cocardă nouă, o perie de cap, ceva rufe şi alte mărunţişuri...

În golul de pe Frontul de nord, în breşa de o sută de verste, năvăliră trupele Armatei a 8-a roşii. Generalul Savateev se retrăgea fără luptă spre Don. Regimentele generalului Fitzhalaurov se retrăgeau în grabă spre Talî şi Bogucear. O linişte nefirească se lăsă peste tot Frontul de nord şi ţinu o săptămînă. Nu se mai auzea vuiet de tun, mitralierele amuţiră. Deprimaţi de trădarea regimentelor din districtul Donului de sus, cei din districtul Donului de jos, care luptaseră pe Frontul de nord, se retrăgeau şi ei fără lupte. Roşii înaintau încet şi cu multă băgare de seamă, cercetînd cu ajutorul patrulelor satele din calea lor.

Această năprasnică nenorocire pentru guvernul Donului, dezlănţuită pe Frontul de nord, fu urmată de o bucurie. La 26 decembrie, sosi la Novocerkassk misiunea aliată : şeful misiunii militare britanice din Caucaz, generalul Pool, cu şeful său de stat-major, colonelul Kiss, şi reprezentanţii Franţei, generalul Franchet d'Esperay şi căpitanul Fouquet.

Krasnov îi duse pe aliaţi pe front. Pe peronul gării Cîr fu aliniată o gardă de onoare. Era o dimineaţă rece de

decembrie. Înconjurat de ofiţeri, generalul Mamontov, cu mustăţile pleoştite şi cu mutra lui de beţiv, se plimba pe peron. Contrar obiceiului său, avea o ţinută îngrijită, iar obrajii proaspăt raşi erau de un luciu cenuşiu. Se aştepta sosirea trenului. În faţa gării, ţopăiau muzicanţii din fanfară, suflînd în degetele învineţite de frig. Garda de onoare aştepta nemişcată pe peron. Era o privelişte pitorească : cazacii din staniţele Donului de jos, de toate vîrstele şi de toate culorile — veterani cu bărbi cărunte alături de tineri spîni, împestriţaţi cu foşti luptători pe front, cu părul lung făcut moţ. Pe mantalele veteranilor străluceau cruci de aur, de argint şi medalii pentru Loveci şi Plevna ; cazacii mai tineri se mîndreau cu o podoabă bogată de cruci primite pentru atacurile vijelioase de la Gheok-Tepe, Sandepu şi cele din războiul cu germanii de la Przemysl, Varşovia, Lvov. Tinerii n-aveau cu ce să se fălească, dar luau poziţii milităroase şi căutau să semene în toate bătrînilor.

Învăluit într-un nor de abur lăptos, trenul sosi duduind. Nici nu se deschiseră bine uşile vagonului Pullman, şi capelmaistrul dădu sălbatic din mîini, iar fanfara intonă asurzitor imnul regal englez. Ţinîndu-şi sabia cu o mînă, Mamontov se grăbi spre vagon. Ca o gazdă primitoare, Krasnov îşi ducea oaspeţii spre gară, prin faţa frontului de cazaci încremeniţi cu arma pentru onor.

— Toată căzăcimea s-a ridicat pentru apărarea patriei, împotriva bandelor sălbatice ale Gărzilor Roşii ! În faţa dumneavoastră stau oamenii a trei generaţii, rosti el într-o franţuzească fără cusur, cu un zîmbet elegant, arătînd cu o mişcare maiestuoasă a capului la veteranii care stăteau smirnă cu răsuflarea oprită şi cu ochii holbaţi. Ei au luptat în Balcani, în Japonia, Austro-Ungaria şi Prusia, iar acum luptă pentru libertatea patriei...

Nu degeaba Mamontov muncise atîta la alegerea oamenilor pentru garda de onoare, îndeplinind ordinul şefilor săi. Marfa înfăţişată era aleasă pe sprînceană.

Aliaţii vizitară frontul şi se întoarseră satisfăcuţi la Novocerkassk.

— Sînt foarte mulţumit de ţinuta strălucită, de disciplina şi de moralul trupelor dumneavoastră, spuse genera-

lul Pool lui Krasnov, înainte de a-şi lua rămas bun de la el. Voi da imediat dispoziţii pentru expedierea primului transport de soldaţi de la Salonic. Vă rog, domnule general, să pregătiţi trei mii de şube şi de cizme călduroase. Sper că, datorită ajutorului nostru, veţi izbuti să stîrpiţi cu desăvîrşire bolşevismul.

...Se confecţionară în grabă cojoace de oaie şi pîslari. Dar debarcarea aliată la Novorosiisk se lăsa mereu aşteptată. Generalul Pool plecase la Londra şi fu înlocuit cu Briggs, om rece şi îngîmfat. El aduse de la Londra instrucţiuni noi şi declară aspru, cu sinceritate cazonă :

— Guvernul majestăţii-sale va acorda Armatei de voluntari de la Don un larg sprijin material, dar nu va da nici un soldat.

Această declaraţie n-avea nevoie de nici un comentariu...

12

Duşmănia care-i despărţea ca o brazdă invizibilă pe ofiţeri de cazaci, chiar din timpul războiului imperialist, luă aspecte nemaipomenite în toamna lui 1918. Spre sfîrşitul anului 1917, cînd unităţile de cazaci se scurgeau încet spre Don, uciderea ofiţerilor şi predarea lor la inamic erau cazuri destul de rare ; după un an însă, intrau în cele mai obişnuite rînduieli. Ofiţerii erau siliţi să meargă în fruntea lanţurilor de trăgători, aşa cum făceau comandanţii roşii, după care erau împuşcaţi pe îndelete din spate, fără să se sinchisească nimeni de asemenea isprăvi. În puţine unităţi, ca de pildă Regimentul „Sfîntul Gheorghe-Gundorovski“, legăturile erau încă trainice, dar în Armata Donului se numărau prea puţine trupe de acest fel.

Petro Melehov, om deştept şi viclean, cu gîndirea chibzuită, îşi dăduse de mult seama că orice ceartă cu cazacii înseamnează moartea ; făcea deci tot ce-i stătea în putinţă pentru a şterge linia de despărţire între el — ofiţerul — şi ostaşul de rînd. Vorbea ca şi ei ; ori de cîte ori se ivea vreun prilej prielnic, spunea că războiul n-are rost.

Vorbele lui erau fățarnice și nu veneau de la inimă, dar nimeni nu lua aminte de sinceritatea lor. Căuta să fie socotit simpatizant bolșevic și începu să dea tîrcoale lui Fomin, poate chiar cam fără măsură, de cînd simțise că este împins de oameni spre un loc de frunte. Ca și alții, Petro era gata să prade, să arunce ocări împotriva șefilor, să cruțe un prizonier ; dar în acest timp o ură clocotitoare fierbea în sufletul său, iar unghiile sale încleștau sîngerînd palmele, în dorința de a lovi, de a ucide... La slujbă, părea om simplu și înțelegător — pîinea lui dumnezeu, nu ofițer ! Și astfel izbutise să cîștige încrederea cazacilor, știind să se prefacă în ochii lor.

La Solonka, atunci cînd Filipov plecase cu ofițerii, Petro rămase pe loc. Potolit și tăcut, păstrîndu-se mereu în umbră, cumpănit în toate, ajunse împreună cu regimentul la Vioșenskaia. Dar, după ce stătu acolo două zile, nu-l mai răbdă inima : se îndîrji și o luă la picior acasă, fără să mai treacă nici pe la statul-major, nici pe la Fomin.

În dimineața plecării sale din Vioșenskaia, avea loc o adunare pe medeanul de lîngă biserica cea veche. Regimentul aștepta sosirea delegaților Diviziei „Inzenskaia". Cazacii umblau în pîlcuri pe medean, îmbrăcați cu mantale, cu cojoace de oaie, cu scurte răscroite din mantale, cu sumane și cu haine vătuite. Nu-ți vena să crezi că această gloată de oameni îmbrăcați în toate tărcăturile era o unitate de luptă, Regimentul 28 de cazaci. Mîhnit, Petro trecea de la un grup la altul, privind cazacii parcă cu alți ochi. Mai înainte, pe front, hainele lor nu băteau atît la ochi, mai ales că nici n-avea prilejul să vadă tot regimentul adunat laolaltă. Acum, cu gînduri încruntate, Petro își mușca furios mustața înălbită de promoroacă, privind chipurile vinete de frig, capetele acoperite cu tot soiul de căciuli și șepci de toate culorile, apoi își cobora ochii și vedea aceeași împestrițare de încălțăminte : pîslari scîlciați, cizme, moletiere deasupra bocancilor scoși din picioarele cine știe cărui ostaș roșu.

— Golani ! Mojicime blestemată ! Lepădături ! mormăia Petro cu neputincioasă mînie.

Petice albe de hîrtie se vedeau pe garduri : erau ordonanțele lui Fomin. Localnicii nu se iveau pe ulițe. Stanița se pitulase în așteptare. Prin luminișurile ulicioare-

lor se zărea întinderea albă a Donului învelit în giulgiu de zăpadă. Pădurea de peste fluviu era neagră, ca zugrăvită în tuş. Lîngă clădirea greoaie de piatră cenuşie a vechii biserici, se îngrămădeau, ca o turmă de oi, muierile venite de prin sate să-şi vadă bărbaţii.

Îmbrăcat în scurta de oaie cu un buzunar uriaş la piept, cu marginile poalelor tivite cu fîşii de blană, şi cu căciula ofiţerească de caracul în cap — această blestemată căciulă cu care nu prea demult se mîndrea atîta — Petro simţea în fiecare clipă privirile piezişe şi reci aţintite asupra lui. Îl străpungeau şi-i tulburau mai înveninat sufletul, destul de neliniştit şi rătăcit şi fără asta. Îşi aducea aminte că pe fundul unui butoi răsturnat în mijlocul medeanului, răsărise ca din pămînt un soldat roşu, scund, cu o manta lungă şi o căciulă de miel nou-nouţă, din care atîrnau şireturile clapelor. Cu mîna în mănuşa de lînă moale, îşi potrivise fularul fumuriu din păr de iepure, înfăşurat împrejurul gîtului — un fular căzăcesc cu moţuri — şi se uitase în jurul său.

— Tovarăşi cazaci ! răsunase vocea lui joasă, răguşită, izbind tăios auzul lui Petro.

Întorcînd capul, Petro văzu cum cazacii, uimiţi de cuvîntul neobişnuit în viaţa lor, schimbă priviri între ei şi-şi fac cu ochiul, cu aer tulburat şi întrebător. Ostaşul roşu vorbise mult despre Puterea sovietică, despre Armata Roşie şi legăturile ei cu căzăcimea. Amintirea lui Petro păstrase mai ales amănuntul că oratorul era mereu întrerupt de strigăte.

— Tovarăşe, dar ce e aia „comunie“ ?...

— Au să ne înscrie şi pe noi în ea ?

— Ce înseamnă Partidul Comunist ?

Vorbitorul îşi strîngea atunci mîinile la piept, se întorcea în toate părţile şi desluşea, răbdător :

— Tovarăşi ! Partidul Comunist este un partid în care intră de bunăvoie acei care vor să lupte pentru o cauză măreaţă, pentru dezrobirea muncitorilor şi ţăranilor de sub jugul capitaliştilor şi moşierilor.

Peste o clipă cineva strigă dintr-un alt colţ :

— Rugăm să ne lămureşti ce-i cu comuniştii şi cu comisarii !

După răspuns, nu treceau nici cîteva minute şi o voce răutăcioasă de bas tuna :

— Vorbeşti lucruri neînţelese despre „comunie" ! Te rugăm foarte mult să ne dumereşti. Sîntem oameni neînvăţaţi. Să ne povesteşti cu vorbe limpezi !

După aceasta apăruse Fomin şi vorbise mult şi plictisitor, abuzînd fără nici un rost de cuvîntul „ievacuare", rostit de prea multe ori. Lîngă Fomin, se agita mereu un flăcău cu şapca de student şi cu un palton de toată frumuseţea. Ascultînd vorbele fără şir ale lui Fomin, Petro îşi aducea aminte de ziua aceea din februarie 1917, cînd îi venise Daria şi cînd el îl văzuse pe Fomin pentru întîia dată, într-o gară de pe o linie ce ducea spre Petrograd. În faţa ochilor săi răsărea privirea aspră, cu luciri umede, a ochilor larg aşezaţi ai dezertorului din regimentul de gardă, îmbrăcat în mantaua cu epoleţi de uriadnic, cu numărul ros „52" ; îşi amintea mersul lui greoi ca de urs. „Nu mai este chip, frăţioare !", îi mai auzea parcă Petro vorbele surde. „Un dezertor, un prost ca Hristonea, şi uite acum e comandant de regiment, iar eu stau aici şi tremur", gîndea el cu ochii sclipind ca încinşi de fierbinţeală.

Un cazac cu benzi de mitralieră încrucişate pe piept luase locul lui Fomin.

— Fraţilor ! Am fost şi eu în detaşamentul lui Podtiolkov şi, uite, poate că va da dumnezeu să merg iar împreună cu ai noştri împotriva cadeţilor ! hîrîia, clătinîndu-se şi dînd din mîini.

Petro o luă repede spre cantonament. Îşi echipă calul, ascultînd salvele de împuşcături : cazacii trăgeau după vechiul lor obicei, vestind satelor înapoierea ostaşilor.

13

Cufundate în înfricoşata tăcere, către sfîrşit zilele scurte începeau să pară lungi, ca pe vremea secerişului. Satele se contopeau cu stepa mută, nedesţelenită. Tot ţinutul din valea Donului rămăsese parcă fără nici un suflet de om ; s-ar fi zis că o năprasnică molimă pustiise satele şi staniţele. Totul era ca şi cum un nor acoperise ţinutul Donului

cu aripa lui groasă şi neagră, fără luminiş, întinzîndu-se în pregătire plină de spaimă, gata-gata să vînzolească plopii la pămînt în dezlănţuirea vijeliei, să se spargă în bubuitul sec, huruitor, al tunetului şi să se zvîrle asupra pădurii albe de peste Don, doborînd şi încovoind copacii, năruind piatra sălbatică de pe malurile de cretă, urlînd cu mugetele urgiei care prevesteşte moartea.

În zori, ceaţa învăluia pămîntul la Tatarski. Dealul trosnea : venea un val de ger. Pe la nămiezi, soarele se prizărea prin negura tremurătoare, dar ziua nu se mai însenina. Iar pîcla plutea risipită pe culmile dealurilor de pe mal, se prelingea prin rîpi şi prin vîlcele şi pierea acolo, topindu-se în sudoare umedă, pe lespezile de cretă acoperite de muşchi, pe crestele golaşe înălbite de zăpezi.

Discul uriaş al lunii, roşu-închis, se ivea seara, ridicat pe braţele nopţii, de peste suliţele pădurii desfrunzite. Îşi revărsa ceţos lumina asupra satelor amuţite, cu văpăi însîngerate de război şi de foc. Iar această lumină nemiloasă, nestinsă, trezea nelămurite spaime în sufletele oamenilor şi făcea să se zbuciume vitele. Caii şi boii umblau fără somn prin ogrăzi, pînă dimineaţa. Cîinii urlau a mort şi glasurile cocoşilor începeau să răsune prin sat cu mult înainte de miezul nopţii. În zori de zi, îngheţul fereca crengile ude ale copacilor, pe care vîntul le izbea una de alta, zornăindu-le în clinchete de fier : s-ar fi spus că o nevăzută oaste de călăreţi mergea în stînga Donului, prin pădurea întunecată, în negura cenuşie, în zăngănit de arme şi scări de şa.

Aproape toţi cazacii din Tatarski, care fuseseră pe Frontul de nord, se întoarseră acasă, părăsindu-şi fără învoire unităţile ce se retrăgeau încet spre Don. În fiecare zi mai sosea cîte un întîrziat, fie pentru a scoate pentru multă vreme şaua de pe cal şi a rămîne în aşteptarea trupelor roşii, cu toate armele ascunse într-o claie de paie sau sub streaşina unui hambar, fie numai pentru o singură noapte. Deschidea portiţa troienită, îşi aducea calul în ogradă şi, după ce dormea o noapte cu nevasta, îşi împlinea merindele cu pîine pusă la uscat, pleca la drum şi, ajuns la deal, privea de acolo pentru cea din urmă oară

întinderea albă, moartă a Donului, ţinutul de baştină pe care îl părăsea acum poate pentru totdeauna.

Cine e în stare să prevadă drumurile morţii ? Cine ar şti să ghicească sfîrşitul de cale al unei vieţi de om ?..! Greu şi silit era mersul cailor la plecare. Anevoie smulgeau cazacii din inimile lor împietrite înduioşarea pentru cei dragi. Şi nu erau puţini cei care se întorceau cu gîndul acasă, străbătînd acelaşi drum acoperit cu prima zăpadă. Cîte gînduri grele nu s-au irosit pe drumul acela ?... Poate şi cîte o lacrimă sărată ca sîngele aluneca pe pulpana şeii şi cădea pe fierul rece al scării, pe drumul frămîntat de colţii potcoavelor. Dar nu va creşte oare, la primăvară, pe acelaşi loc o lalea galbenă, o gingaşă floare a despărţirii ?

În noaptea zilei în care Petro venise de la Vioşenskaia, cei din casa lui Melehov ţinură sfat de familie.

— Ei, ce-i ? întrebă Pantelei Prokofievici de îndată ce Petro trecu pragul. Te-ai războit pînă te-ai săturat ? Şi vii fără epoleţi ? Hai, intră, dă bună ziua cu fratele-tău, bucur-o pe maică-ta ; uite, şi nevestii i s-a urît fără tine !... Noroc, Petiuşa ! Să ne trăieşti !... Grigori ! Grigori Panteleici, ce tot stai pe cuptor ca un hîrciog ? Dă-te jos !

Grigori îşi lăsă să-i spînzure picioarele descălţate, cu bentiţele strîns legate ale nădragilor de culoarea trestiei, şi, scărpinîndu-şi pieptul negru acoperit de păr des, privea zîmbind cum Petro se pleca într-o parte, scoţîndu-şi centura cu diagonală, şi cum încerca să desfacă nodul de la glugă, cu degetele înlemnite de ger. Tăcută şi zîmbitoare, Daria se uita în ochii bărbatului, descheindu-i cojocelul şi ocolindu-l cu grijă dinspre dreapta, acolo unde lucea cenuşiu o grenadă, prin ă de cingătoare, alături de tocul revolverului.

Duniaşka atinse în fugă cu obrazul mustăţile îngheţate ale lui frăţîne-său şi sări în ogradă să bage calul la adăpost. Ştergîndu-şi buzele cu şorţul, Ilinişna se pregătea să-şi sărute pe „cel dintîi copil". Natalia trebăluia lîngă cuptor, cu copiii agăţaţi de poala fustei. Toţi aşteptau o vorbă de la Petro, iar el le aruncase din prag un „Bine v-am găsit !" răguşit, se dezbrăcă în tăcere, mai zăbovi, măturîndu-şi zăpada de pe cizme cu un tîrn de dughie, şi deodată îşi îndreptă spinarea încovoiată, buzele îi tremurară, jalnic, se propti neputincios de speteaza patului şi

toți văzură cu uimire lacrimile curgîndu-i pe obrajii înnegriți și arși de ger.

— Hei, oștene, ce-i cu tine ? întrebă bătrînul, ascunzîndu-și sub porneală de glumire îngrijorarea și tremurul ce-i sugruma gîtlejul.

— Sîntem pierduți, tată !

Petro își strîmbă gura pieziș, își încruntă sprîncenele bălaie și, întorcîndu-și ochii, își suflă nasul într-o batistă murdară, duhnind a tutun.

Grigori izbi motanul care se freca alintat de el, oftă și sări jos de pe cuptor. Bătrîna izbucni în plînsete, sărutînd capul lui Petro care colcăia de păduchi, apoi se desprinse de dînsul ca să-l privească și să-l căineze mai bine :

— Băiatul meu !... Sărmanul meu !... Nu vrei să-ți dau cumva niște lapte acru ? Hai, vino ! Șezi, că se răcește ciorba ! Îi fi fiind flămînd, cum să nu fii !

La masă, legănîndu-și nepotul pe genunchi, Petro se mai învioră puțin și, stăpînindu-și zbuciumul, povesti despre plecarea Regimentului 28 de pe front, despre fuga comandanților, despre Fomin și despre cel din urmă miting de la Vioșenskaia.

— Și ce ai de gînd să faci acum ? îl întrebă Grigori, fără să-și ia mîna cu vine negre de pe căpșorul fetiței.

— Ce gînd să mai am ? Mai stau o zi, iar mîine noapte am să plec. Mata, mamă, să-mi pregătești ceva de-ale gurii, zise Petro, întorcîndu-se spre bătrînă.

— Care va să zică, în pribegie ?

Pantelei Prokofievici își vîrîse degetele în pungociul de tutun, dar rămase cu ele desfăcute, lăsînd tutunul să cadă, înapoi, în așteptarea răspunsului.

Petro se sculă de la masă, se închină la icoanele cețoase și întunecoase ; privirea lui era aspră și dureroasă.

— Mulțumim. Strașnic am mai mîncat ! În pribegie, zici ? Dar altfel, cum ? La ce bun să mai stau ? Ca să-mi taie roșii căpățîna ?... Poate că voi aveți de gînd să rămîneți, dar eu... Nu ! Am să plec ! Pe ofițeri nu-i cruță.

— Și gospodăria ? S-o lăsăm, adică ?

Petro strînse din umeri și nu răspunse la întrebarea bătrînului. În schimb, Daria izbucni deodată în țipete.

— Voi să plecați și noi să rămînem ? Bine ați mai brodit-o, n-am ce zice ! Să vă păzim avutul ! Și tocmai din pri-

cina blestematului ăstuia de avut să-mi prăpădesc viaţa! Arză-l focul cel iute! Nu rămîn, nu!...

Chiar şi Natalia se amestecă în vorbă. Acoperind cu vocea ei cuvintele sacadate şi tăioase ale Dariei, strigă:

— Dacă porneşte tot satul, n-o să rămînem nici noi! Mergem pe jos!

— Proastelor! Tîrfelor! urlă Pantelei Prokofievici, scos din fire, holbîndu-şi ochii şi căutîndu-şi cîrja. Tîrfelor, mama voastră de putori! Tacă-vă gura, blestematelor! Asta-i treabă de bărbaţi şi ele se măsoară cu dînşii!... Hai să lăsăm totul baltă şi s-o luăm din loc, apucînd-o încotro om vedea cu ochii! Hai? Da' cu vitele ce facem? Să le băgăm în sîn? Hai? Da' casa? Hai?...

— Voi, fetelor, parcă v-aţi ieşit din minţi! îl sprijini Ilinişna supărată. N-aţi adunat voi avutul ăsta, aşa că vă vine uşor să-l lăsaţi. Dar noi, bătrînul şi cu mine, ziua şi noaptea ne-am rupt şalele, şi acum vreţi să le lepădăm pe toate. Ba nu! zise ea, strîngîndu-şi buzele şi suspinînd. Duceţi-vă; din partea mea eu nici n-am să mă clintesc din loc. Mai bine să mă omoare chiar în pragul casei, decît să crăp de foame pe la uşi străine!

Pantelei Prokofievici potrivi fitilul lămpii, trase aerul pe nas şi oftă. Toţi tăcură o clipă. Duniaşka îşi ridică ochii de la igliţele cu care cîrpea un ciorap şi zise în şoaptă:

— Putem lua vitele cu noi... Doar n-o să rămînem din pricina lor.

Un nou val de turbare îl năpădi pe bătrîn. Izbi cu călcîiele în duşumea ca un armăsar stătut, se poticni de un ied culcat lîngă cuptor şi abia se ţinu pe picioare. Se opri în dreptul Duniaşkăi, urlînd:

— O să le ducem cu noi! Zi aşa!... Da' cu vaca bătrînă care acuşi-acuşi fată, cum rămîne? Pînă unde ai s-o duci? Mă-ă! Dare-ar boala-n tine!... Tîrfă fără căpătîi! Putoare! Zdreanţo! Toată viaţa am agonisit pentru dînşii, şi uite ce mi-a fost dat să aud!... Şi oile? Şi mieii? Unde vrei să-i bagi?... O-of! Neam de căţea! Mai bine tăceai!

Grigori aruncă o privire piezişă spre Petro şi surprinse în ochii lui căprui ,atît de cunoscuţi, zîmbetul acela din alte vremuri — un zîmbet zglobiu, batjocoritor şi în acelaşi

timp smerit, respectuos — însoţit de tremurul mustăţilor de culoarea spicului de grîu. Petro îi făcu fugar cu ochiul, şi tot trupul i se zgudui în rîs stăpînit. Atunci Grigori simţi cu bucurie cum îi vine şi lui pofta să rîdă, lucru atît de neobişnuit pentru el în anii din urmă, încît, pînă să se mai ţină, izbucni adînc şi zgomotos.

— Ei bine, slavă domnului ! Asta se cheamă a sta de vorbă ! îl izbi bătrînul cu o privire mînioasă şi se aşeză, întorcîndu-se spre fereastra împodobită de puful alb al poleiului.

Abia pe la miezul nopţii ajunseră cu toţii la o hotărîre : cazacii să plece în pribegie, iar muierile să rămînă pentru a păzi gospodăria şi casa.

Cu mult înainte de ivirea zorilor, Ilinişna încălzi cuptorul şi pînă dimineaţa a copt pîine şi a uscat două torbe de pesmeţi. Bătrînul mîncă la para focului ; după aceea se duse să îngrijească vitele şi să pregătească sania pentru drum. Rămase mult timp în hambar, vîrîndu-şi mîna în lada plină cu grîu uscat şi lăsînd boabele mari să-i curgă printre degete. Ieşi de acolo ca de la înmormîntare : îşi scoase căciula şi închise încet după el uşa galbenă...

Mai trebălui pe sub şopronul magaziei, schimbînd coşul saniei, cînd se ivi Anikuşka în ulicioară, ducîndu-şi vaca la adăpat. Îşi dădură bineţe.

— Ei, te-ai pregătit de pribegie, Anikuşka ?

— N-am nevoie de cine ştie ce găteală... Tot ce am e pe mine, iar ce e al altuia tot al meu are să fie !

— Ce se mai aude !

— Noutăţi cu toptanul, Prokofievici !

— Dar ce e ? se îngrijoră Pantelei Prokofievici, înfigînd toporul în marginea saniei.

— Roşii au să vină curînd. Se apropie de Vioşenskaia. I-a văzut un om de la Bolşoi Gromok, şi cică nu se poartă bine. Taie oamenii... Au cu dînşii şi ovrei, şi chinezi, fir-ar al ciumei !... N-am băgat destui în pămînt, tartori saşii !

— Taie oamenii ? !

— Nu, îi pupă-n bot ! Şi mai sînt şi nenorociţii ăia din Ţara de sus... Anikuşka slobozi un pomelnic de sudălmi de mamă şi trecu mai departe, de-a lungul gardului, isprăvindu-şi vorba : Femeile de peste Don au făcut basamac şi-i

îmbătă, ca să nu le facă rău, iar dînşii se cherchelesc, ocupă alte sate şi se apucă de blestemăţii acolo.

Bătrînul aşeză zdravăn pe măsele coşul saniei, cercetă toate magaziile, toţi stîlpii şi gardurile întocmite cu mîinile lui. Apoi luă o plasă şi se duse, şchiopătînd, la arie, ca să ia fîn pentru drum. Scoase cîrligul de fier de la portiţă şi, tot fără să se simtă pătruns de gîndul că plecarea e de neînlăturat, începu să smulgă din claie fînul cel mai prost, amestecat cu buruieni (pe cel bun îl păstra totdeauna pînă la timpul arăturii de primăvară), dar se răzgîndi şi, furios pe sine, trecu la alt stog. În capul său nu intra gîndul că, peste cîteva ceasuri, îşi va părăsi ograda şi satul şi va pleca undeva, spre miazăzi, şi că poate nici n-are să se mai întoarcă vreodată. Luă destul fîn şi-şi întinse mîna după greblă, ca de obicei, ca să strîngă fînul căzut pe jos, dar îndată şi-o retrase ca fript de jeratic, îşi şterse fruntea asudată sub căciula cu clape, de blană, şi rosti tare :

— La ce bun să-l mai cruţ ? Tot au să-l arunce sub picioarele cailor, au să-l strice ori au să-i dea foc.

Frînse coada greblei de genunchi, scrîşnind din dinţi, apucă plasa cu fîn şi plecă, tîrîndu-şi paşii, cu spinarea încovoiată, dintr-o dată parcă mai gîrbov.

Nu mai intră în casă, ci deschise doar uşa pe jumătate,

— Fiţi gata ! Înham îndată. Să nu întîrziem.

Puse hamurile pe cai, băgă sacul cu ovăz la spatele saniei şi, mirîndu-se că feciorii zăbovesc şi că nu ies să pună şeile pe cai, se întoarse din nou şi de astă-dată intră în casă.

Dar acolo se petreceau lucruri ciudate : Petro desfăcea smucit legăturile pregătite pentru pribegie, arunca pe jos nădragi, uniforme şi rochiile de sărbătoare ale femeilor.

— Da' ce-i cu voi aici ? întrebă Pantelei Prokofievici,

— Iată ce-i ! zise Petro, arătînd peste umăr la femei şi adăugînd : Urlă. Aşa că nu plecăm nici noi. Ori plecăm cu toţii, ori dacă nu, n-are să plece nimeni ! Cum ? Pe ele să le siluiască, poate, roşii, iar noi să ne scăpăm avutul ? De va fi să ne omoare, să murim sub ochii lor !

— Dezbracă-te, tată ! zise şi Grigori, cu un zîmbet, scoţîndu-şi mantaua şi sabia, iar Natalia, plîngînd, îi apucă de la spate mîna bătrînului şi i-o sărută, pe cînd Duniaşka, cu faţa îmbujorată de bucurie, bătea din palme.

Bătrînul îşi puse căciula în cap, dar şi-o scoase îndată şi, trecînd spre colţul cu icoanele, îşi făcu cu mişcări largi semnul crucii. Bătu trei mătănii, se sculă în picioare şi îi cercetă pe toţi cu privirea.

— Bun ! Dacă aşa este, rămînem. Miluieşte-ne şi ocroteşte-ne, maică precistă !... Mă duc să desham caii.

Aniuşka veni în fugă şi se minună de chipurile vesele şi zîmbitoare ale tuturor celor din casa Melehovilor.

— Ce-i cu voi ?

— Cazacii noştri nu mai pleacă ! răspunse Daria pentru toţi.

— Iaca na ! V-aţi răzgîndit ?

— Ne-am răzgîndit, răspunse Grigori, rînjindu-şi în silă potcoava dinţilor, albă ca zahărul, şi făcînd cu ochiul. Cînd e vorba de moarte, nu-i nevoie s-o cauţi. Te găseşte şi acasă.

— Dacă nici ofiţerii nu pleacă, d-apoi noi ?...

Şi Anikuşka fugi jos pe trepte şi prin faţa ferestrelor, tropotind greu, ca un cal.

14

La Vioşenskaia, ordonanţele lui Fomin, prinse de garduri, fîlfîiau în bătaia vîntului. Din clipă în clipă, era aşteptată sosirea trupelor roşii.

Iar la Karghinskaia, la treizeci şi cinci de verste de Vioşenskaia, se afla statul-major al Frontului de nord. În noaptea de 4 ianuarie, sosi un detaşament de ceceni, pe cînd de la staniţa Ust-Belokalitveskaia înainta grăbit, în marş forţat, detaşamentul de represiune condus de Roman Lazarev, ofiţer superior de cazaci, îndreptîndu-se asupra regimentului de răsculaţi al lui Fomin.

În ziua de 5, cecenii urmau să înainteze asupra staniţei Vioşenskaia. O patrulă a lor şi fusese la Belogorka. Dar înaintarea fu oprită : un cazac care fugise de la Fomin vesti că însemnate trupe din Armata Roşie poposiseră peste noapte în Gorohovka, iar a doua zi, la 5, vor fi la Vioşenskaia.

Ocupat cu aliaţii sosiţi la Novocerkassk, Krasnov încercă să-l intimideze pe Fomin. Îl chemă la telegraf, prin

firul direct Novocerkassk-Vioşenskaia. Telegrafistul, care ciocănea stăruitor, „Vioşenskaia-Fomin", mijloci scurta convorbire :

„Vioşenskaia, lui Fomin. Uriadnicule Fomin, ordon să-ţi bagi minţile în cap şi să-ţi ocupi poziţiile, împreună cu regimentul. Trimis detaşament de represiune. Neascultarea aduce moartea. Krasnov."

La lumina lămpii de petrol, Fomin, cu cojocul descheiat, stătea şi privea panglica subţire de hîrtie cu semne cafenii şerpuind printre degetele telegrafistului ; apoi îi spuse, suflîndu-i în ceafă o răbufneală de frig şi de basamac :

— Ce tot îndrugă acolo ?... Să-mi bag minţile în cap ?... A isprăvit ? Zi-i tu... Ce-e ? Cum ? Nu se poate ?... Execută ce-ţi ordon, că acum îţi scot maţele afară !

Şi telegrafistul începu să ţăcănească :

„Novocerkassk, atamanul Krasnov. Du-te-n aia mă-ti. Fomin."

Situaţia de pe Frontul de nord ajunsese atît de încîlcită, încît Krasnov hotărî să plece în persoană la Karghinskaia, pentru a îndrepta direct de acolo „braţul pedepsitor" asupra lui Fomin şi, mai ales, pentru a ridica moralul scăzut al cazacilor. Tot în scopul acesta, îi invită pe aliaţi să viziteze frontul.

În slobozia Buturlinovka, au trecut astfel în revistă Regimentul „Sf. Gheorghe-Gundurovki", abia ieşit din focul luptelor. După paradă, Krasnov veni în dreptul drapelului regimentului, se întoarse la dreapta şi strigă tare :

— Cei care au făcut serviciul la Regimentul 10, sub comanda mea, să facă un pas înainte !

Aproape jumătate din tot efectivul ieşi înainte. Krasnov îşi scoase căciula şi-l sărută pe obraji pe vagmistrul care se afla mai aproape de el, om în vîrstă, dar în toată puterea. Cu mîneca mantalei, vagmistrul îşi şterse mustăţile tunse, holbîndu-şi ochii năuci. Krasnov se sărută cu toţi oamenii care slujiseră în regimentul său. Aliaţii rămaseră uimiţi şi începură să şuşotească. Mirarea lor însă făcu loc unor zîmbete şi cuvinte de politicoasă aprobare, cînd Krasnov se apropie de dînşii şi le explică :

— Sînt eroii cu care i-am bătut pe nemţi la Nezviska, iar pe austrieci la Beljeţ şi la Komarov, ajutînd la victoria noastră comună asupra duşmanului.

Stîlpi albi de abur geros cu sclipiri de curcubeu se înălţau drept, de amîndouă părţile soarelui, ca nişte santinele. Crivăţul aspru suna din surle prin codri şi zbura prin stepă, năpustindu-se apoi asupra armiilor de scaieţi ţepoşi, să-i strivească. În seara zilei de 6 ianuarie, cînd întunericul se aşternea deasupra Cirului, Krasnov sosi la Karghinskaia, însoţit de Edwards şi Olkott, ofiţeri din armata regală britanică, şi de căpitanul Berthelot şi locotenentul Erlich, ofiţeri francezi. Aliaţii, îmbrăcaţi cu şube groase şi cu căciuli miţoase de iepure, coborîră din automobile rîzînd, zgribuliţi de frig, bătînd din picioare şi răspîndind un miros de ţigări de foi şi apă de colonie. După ce s-au încălzit în casa bogătaşului negustor Levocikin şi după ce şi-au băut ceaiul, ofiţerii porniră împreună cu Krasnov şi cu generalul-maior Ivanov, comandantul Frontului de nord, la şcoala unde urma să se ţină adunarea.

Krasnov vorbi îndelung în faţa încordatei mulţimi de cazaci. Era ascultat cu multă luare-aminte, dar tocmai în clipa cînd începu să zugrăvească „cruzimile bolşevicilor“ în staniţele ocupate de dînşii, cineva strigă mînios de pe o bancă din fund, din norii vineţi de fum :

— Nu-i adevărat ! şi strică tot chichirezul cuvîntării.

A doua zi dimineaţă, Krasnov şi aliaţii plecară în grabă la Millerovo.

Tot aşa de zorită a fost evacuarea statului-major al Frontului de nord. Toată ziua cecenii cutreierară staniţa, prinzînd cazacii care nu voiau să se retragă mai departe. Noaptea se dădu foc depozitului de muniţie. Pînă la miezul nopţii au pîrîit cartuşele, asemenea unei uriaşe grămezi de vreascuri aprinse ; apoi bubuiră obuzele, sărind în văzduh. A doua zi, în clipa în care pe medean se făcea o slujbă religioasă pentru acei care porneau în pribegie, o mitralieră începu să răpăie de pe dealul Karghinski : gloanţele izbiră ca o grindină de primăvară în acoperişul bisericii şi toată lumea se năpusti, rispindu-se în stepă. Lazarev, cu detaşamentul său, şi unităţile de cazaci cu rîndurile rărite încercară să acopere retragerea ; infanteria se răspîndi în trăgători, în faţa morii de vînt, iar bateria 36

„Karghin", sub comanda esaulului Feodor Popov, chiar din Karghin, deschise focul asupra roşilor care înaintau, dar, după puţină vreme, o luă la goană. Cavaleria roşie, venind dinspre satul Latîşev, învălui infanteria şi, înghesuind-o în rîpi, măcelări vreo douăzeci de bătrîni din Karghin, porecliţi de cineva în bătaie de joc „haidamacii" [1]

15

De îndată ce au hotărît să nu mai purceadă în pribegie, Pantelei Prokofievici a şi prins să preţuiască din nou lucrurile după dreapta lor putere şi greutate.

Seara, cînd ieşi să dea hrană la vite, fără să mai şovăie, scoase fîn dintr-un stog de soi mai prost. Zăbovi apoi în ograda întunecoasă, cercetînd din toate părţile vaca şi gîndind cu mulţumire : „Are să fete curînd-curînd ; prea e umflată ! Poate dă dumnezeu gemeni !" Toate îi erau din nou dragi, iar bunurile de care se lepădase cu puţin înainte îşi recăpătaseră însemnătatea şi preţul de totdeauna. În puţinele ceasuri dinainte de asfinţit, avu astfel timp s-o ocărască pe Duniaşka, pentru că vărsase pe jos nişte tărîţe şi pentru că nu scosese gheaţa din albie şi nu dresese gardul spart într-un loc de porcul lui Stepan Astahov. Cu acest prilej o întrebă pe Axinia, care ieşise afară să închidă obloanele, dacă Stepan are de gînd să plece în retragere. Îmboldindu-se în şal, Axinia răspunse cu vocea ei cîntătoare :

— Da' de unde ! Cum să plece ? Zace pe cuptor. Îl scutură nişte friguri... Îi arde fruntea şi se vaietă de burtă. S-a îmbolnăvit bietul Stiopa, aşa că n-are să plece...

— Şi ai noştri la fel... Adică, nu plecăm nici noi. Dracu să ştie dacă are să fie mai bine sau mai rău...

Se întuneca. Peste Don, în spatele perdelei sure de pădure, steaua polară ardea, sclipind în tăriile verzui. Marginea de răsărit a cerului se învăluia în purpură, ca o văpaie de pojar. Pătrarul scobit al lunii se agăţase de

[1] Aşa se numeau în secolul al XVIII-lea participanţii răscoalelor căzăceşti-ţărăneşti din Ucraina de vest împotriva moşierilor polonezi. În timpul războiului civil, porecla a fost însuşită de o parte din bandele lui Petliura.

crengile desfrunzite ale unui plop negru ; pluteau umbre șterse pe zăpadă. Troienele se ridicau negre. Liniștea era atît de adîncă, încît Pantelei Prokofievici auzea cum cineva — Anikușka pesemne — spărgea gheața cu o rangă, într-o copcă a Donului. Țăndări de gheață săreau și cădeau cu clinchete de sticlă ; boii rumegau alene fînul.

În bucătărie, se aprinse lumina ; înăuntru se zări Natalia, trecînd pe lîngă fereastră. Pantelei Prokofievici se simți atras de căldură, păși pragul și îi găsi pe toți ai casei adunați în încăpere. Duniașka abia se întorsese de la nevasta lui Hristonea ; golea strachina de murăturile aduse în ea și povestea noutățile, grăbită, parcă temîndu-se că n-au s-o lase să le isprăvească.

În odaie, Grigori își unse arma, revolverul și sabia, înveli binoclul într-un ștergar, apoi îl chemă pe Petro.

— Ți-ai ascuns armele ? Adă-le !... Trebuiesc ascunse.

— Dar dacă va fi nevoie să ne apărăm ?

— Tacă-ți gura ! zîmbi Grigori. Mai bine ia aminte că, dacă le găsesc la tine, au să te spînzure la poartă, cu tîrtița în sus.

Ieșiră în ogradă. Își ascunseră armele în locuri diferite, fără să știe de ce. Totuși, Grigori își vîrî revolverul negru, nou-nouț, sub o pernă din odaie.

Îndată după cină și cînd începură să se pregătească de culcare, dondănind una și alta, cîinele, legat în curte, lătră furios, zbătîndu-se în lanț și hîrîind din pricina zgărzii ce-i strîngea gîtul. Bătrînul ieși afară să vadă ce este și se întoarse împingînd din urmă un om cu fața învelită pînă la sprîncene în glugă. Omul, echipat ca pentru război, încins strîns cu o curea albă, intră și făcu semnul crucii. Din gura lui, cu buzele atît de rotund cercuite de promoroacă încît semănau cu o albă slovă „o“, țîșniră aburi.

— Nu mă mai cunoașteți, se vede ! ?

— Vai, cuscrul Makar ! strigă Daria.

Abia atunci Petro și ceilalți îl recunoscură pe Makar Nogaițev, neam depărtat cu dînșii, cazac din satul Singhin, cîntăreț și bețiv fără pereche în tot districtul.

— Ce vînt te-a adus ? zîmbi Petro, fără să se ridice în picioare.

Nogaițev smulse țurțurii de gheață din mustăți, îi zvîrli spre prag, bocăni din picioarele încălțate în uriașe cizme de pîslă, căptușite cu piele, și începu să se dezbrace fără grabă.

— Îmi era urît să plec singur în retragere, așa că mi-am zis : „Ia hai să mă duc pe la cuscri !" Am auzit că sînteți acasă. Atunci îi spun eu muierii : „Mă duc la Melehov, o să ne fie mai vesel împreună".

Își scoase arma și o sprijini de cuptor, lîngă vătraie, stîrnind zîmbetele și chicotele femeilor. Cartușiera și-o vîrî în cotlonul vetrei, iar sabia și biciușca le puse la loc de cinste, chiar pe pat. Ca totdeauna, răsuflarea lui Makar duhnea a basamac ; ochii lui mari și bulbucați erau păienjeniți de amețeala băuturii, iar cele două șiruri de dinți drepți și albăstrui, ca niște scoici de pe malul Donului, sclipeau prin floaca umedă a bărbii încîlcite.

— Dar cazacii de la Singhin nu pleacă ? întrebă Grigori, întinzîndu-i pungociul de tutun, cusut cu mărgele de sticlă.

Musafirul, cu o mișcare din mînă, refuză pungociul.

— Nu fumez... Cazacii, zici ? Unii au plecat, iar alții își caută o vizuină ca să se ascundă. Dar voi nu vă cărați ?

— Cazacii noștri nu pleacă ! Ce-ți mai vine și dumitale să-i momești acum ? zise Ilinișna speriată.

— Cum ? Rămîneți aici ? Nu-mi vine să cred ? Cuscre Grigori ! Adevărat e ce spune ? Aveți să vă pierdeți viața, fraților !

— Fie ce-o fi ! suspină Petro și întrebă deodată cu obrajii aprinși de tulburare : Grigori ! Tu ce zici ? Nu te-ai răzgîndit cumva ? Poate... că tot mai bine-i să plecăm ?

— Ba de loc !

Un nor de fum îl învălui pe Grigori și pluti mult timp, legănîndu-se deasupra părului său creț, negru ca smoala.

— Tata ți-a dus calul în grajd ? întrebă Petro, numai ca să spună ceva.

Tăcerea stărui îndelung. Doar roata de tors, învîrtită de piciorul Duniașkăi, bîzîia ca un bondar, făcînd pe cei dimprejur să moțăie de somn.

Nogaițev rămase toată noaptea, pînă-n zori, înverșunîndu-se ca să-i înduplece pe cei doi frați să plece peste Doneț. De două ori, Petro alergă cu capul gol ca să pună

şeile pe cai şi de două ori le scoase de pe dînşii, biruit de ochii amenințători ai Dariei.

Zorile mijiră, în sfîrşit, şi musafirul se pregăti să plece. Îmbrăcat, ţinîndu-se de clanţa uşii, tuşi cu înţeles şi spuse cu o ameninţare ascunsă :

— Poate să fie mai bine de voi, dar rău tot are să vă pară. Dacă vom izbuti să ne-ntoarcem de acolo, o să ţinem minte cine a deschis roşilor porţile Donului, cine a rămas să-i slujească...

Dis-de-dimineaţă porni o ninsoare deasă. Ieşind în ogradă, Grigori zări o puzderie vîrcolită de oameni care trecea Donul pe gheaţă, în dreptul vadului. Opt cai, înhămaţi la nu se lămurea ce, trăgeau de zor ; se auzeau glasuri, strigăte, suduieli de mamă. Umbre cenuşii de oameni şi de cai se întrezăreau prin ninsoare, ca prin ceaţă. Grigori ghici după atelajul de patru perechi : „E o baterie... Să fie roşii ? Gîndul îi strînse inima ; stăpînindu-se, se linişti.

Gloata se apropia de sat, ocolind pe departe gura neagră a apei neîngheţate, căscată spre cer. Chiar lîngă mal, tunul din faţă rupse gheaţa subţiată pe dedesubt şi se prăbuşi pe o roată. Vîntul aduse strigătele conducătorilor, pîrîitul gheţii şi ţăcănitul potcoavelor de la caii care alunecau. Grigori trecu în ocolul vitelor şi se uită afară cu băgare de seamă. Zări epoleţii acoperiţi de zăpadă pe umerii mantalelor, şi după uniformă se lămuri că erau cazaci.

Peste cinci minute, un vagmistru bătrîn intră pe poartă, călare pe un cal mare, cu crupa lată. Descălecă la treptele casei, îşi legă calul de parmacul scării şi intră în casă.

— Cine-i stăpîn aici ? întrebă el, după ce dăduse tuturora bună ziua.

— Eu, răspunse Pantelei Prokofievici, aşteptînd cu frica în sîn altă întrebare : „Dar cazacii voştri de ce stau acasă ?"

Însă vagmistrul îşi netezi cu pumnul mustăţile albe de zăpadă, pleoştite şi lungi ca nişte eghileţi, şi spuse cu glas de tînguire :

— Cazaci, pentru numele lui Hristos, ajutaţi-ne să scoatem tunul ! S-a împotmolit la mal, pînă în osii. N-aveţi

cumva nişte frînghii ? Cum se cheamă satul acesta ? Ne-am rătăcit. Trebuia să fim în staniţa Elanskaia, dar cu vifornița asta nu vezi nimic la doi paşi de tine. Am pierdut calea, iar roşii acuşi-acuşi ne calcă pe coadă.

— Nu ştiu, zău... o încurcă bătrînul.

— Ce să ştii ? Nu-i nimic de ştiut. Văd că aveţi nişte cazaci zdraveni aici. Şi tocmai de oameni zdraveni avem nevoie să ne dea ajutor...

— Îs cam bolnavi, minţi Pantelei Prokofievici.

— Care va să zică, fraţilor, aşa sînteţi voi ?

Vagmistrul îi cercetă pe toţi dintr-o ochire, întorcîndu-se cu tot trupul, ca lupul. În glasul său răsunară strune tinereşti şi mai aspre :

— Oare nu sînteţi cazaci ? Adică, să se piardă averea statului ?... Am rămas să ţin locul comandantului bateriei ; ofiţerii au spălat putina, şi de o săptămînă nu mă dau jos de pe cal ; am îngheţat, mi-au căzut degetele de la un picior, dar n-am să-mi las bateria, chiar dacă mi-aş prăpădi viaţa ! Şi voi !... Dar ce să mai vorbesc ? Dacă nu vreţi cu binele, o să chem îndată cazacii şi... vagmistrul strigă cu durere şi cu mînie în glas : o să vă punem la treabă cu sila, pui de căţea !... Bolşevici, hai ? Mormîntul mamei voastre ! O să te punem la ham, moşule, dacă aşa vrei ! Du-te şi cheamă oamenii, iar dacă nu vin, martor mi-e dumnezeu că mă întorc şi vă mătur satul de pe pămînt...

Ameninţa, dar ca un om nu prea sigur de puterile sale. Lui Grigori i se făcu milă de dînsul. Îşi luă căciula şi, fără să se uite la vagmistrul care fierbea de necaz, vorbi răstit :

— Lasă gălăgia !... Te rocoşeşti de pomană. Te-om ajuta şi te-i duce în plata domnului.

Cu ajutorul gardurilor aşternute sub roţi, bateria fu trecută pe mal. Tăbărîse multă lume să dea ajutor, cu mult alai. Anikuşka, Hristonea, Tomilin Ivan, Melehovii şi vreo zece muieri, împreună cu artileriştii, despotmoliră tunurile şi chesoanele, mai punînd umărul şi ajutînd cailor să urce dealul. Roţile îngheţate nu se învîrteau şi lunecau în zăpadă. Caii, sleiţi de puteri, abia se opinteau la cel mai mic urcuş. Servanţii, rămaşi la jumătate din numărul lor, mergeau pe jos. Vagmistrul îşi scoase căciula, făcu o plecăciune de mulţumire acelora care-i săriseră într-ajutor şi, întorcîndu-se în şa, ordonă cu vocea istovită :

— Baterie, după mine.

Grigori se uită în urma lui, cu nedumerită evlavie și uimire. Petro se apropie, morfolindu-și mustața, și rosti, ca și cum ar fi răspuns gîndului lui Grigori :

— Dacă toți ar fi la fel !... Iată cum trebuie apărat Donul nostru liniștit !

— Vorbești despre mustăcios ? Despre vagmistru ? întrebă Hristonea, care era tăvălit în noroi pînă la urechi, apropiindu-se. Ai să vezi că are să-și ducă tunurile acolo unde trebuie... Mama mă-si, cum a mai ridicat biciușca la mine ! Și să știi că m-ar fi pocnit, că de, e omul în deznădăjduire. La început nu vream să merg, dar pe urmă, ca să vorbim drept, m-a luat cu frica. N-am nici pîslari în picioare, dar de venit tot am venit. Numai una spune-mi : ce poate să facă el, neghiobul, cu tunul ? Umblă cu dînsul ca un porc nărăvaș cu jugul : e greu și nu se simte la îndemînă, și tot cu el îi trage înainte !...

Zîmbind, cazacii se împrăștiară, fără să adauge nici un cuvînt.

16

Trecuse de amiază cînd, departe, dincolo de Don, o mitralieră împroșcă surd două rafale și tăcu.

După o jumătate de ceas, Grigori, care nu se depărta de la fereastra odăii, făcu un pas îndărăt ; chipul său se învălui într-o paloare cenușie.

— Iată-i !

Ilinișna suspină și sări la fereastră. Opt oameni călări galopau în neorînduială pe uliță. Se apropiară în trap de ograda lui Melehov, se opriră, se uitară la vadul Donului și la drumul negru dintre fluviu și povîrniș, apoi o luară îndărăt. Caii lor bine hrăniți, clătinînd dn cozile tăiate scurt, goneau zvîrlind bulgărași de zăpadă de sub copite. Patrula călare, ce venise pentru recunoașterea satului, pieri astfel îndată din ochi. După un ceas, Tatarski răsună de scîrțîitul zăpezii strivite sub tălpi, de glasurile oamenilor care nu vorbeau ca localnicii și de lătratul cîinilor. Un regiment de infanterie cu mitraliere pe sănii, un convoi de căruțe și de bucătării trecură Donul și se împrăștiară în sat.

Cu toată frica din cele dintîi clipe, cînd au intrat oștirile dușmane, Duniașka, veșnic pornită pe rîs, nu și-l putuse stăpîni nici de astă dată : cînd patrula o luase îndărăt, pufni în șorț și fugi în bucătărie. Natalia o întîmpină cu privirea plină de spaimă.

— Ce-i cu tine ?

— Of, Natașenka dragă ! Dacă i-ai vedea cum călăresc! Se bîțîie în șa : înainte-îndărăt, înainte-îndărăt !... Iar mîinile li se dezghioacă din coate... Parc-ar fi niște momîi de cîrpe, așa clămpănesc. Ian te uită !...

Maimuțări cu atîta haz cum se cobîlțîiau în șa ostașii roșii, încît Natalia se prăvăli în pat înecată de rîs și-și ascunse fața în perne, ca să nu atragă cumva luarea-aminte și mînia socrului.

În cămăruța de alături scuturat de un tremur mărunt, Pantelei Prokofievici strămuta pe bancă fără nici un rost, așa, sulele și borcănașul cu cuie de lemn, tot uitîndu-se la fereastră cu o privire rătăcită, de fiară încolțită.

Iar femeile se veseleau în bucătărie, parcă trăgînd a ceasul cel rău : Duniașka, cu fața roșie ca macul, cu ochii umezi de lacrimi sclipind ca două boabe de mure stropite de rouă, îi arăta Dariei cum stau ostașii roșii în șa și, fără să vrea, dădea un înțeles deșucheat și nerușinat mișcărilor sale ritmice. Sprîncenele vopsite și arcuite în potcoavă ale Dariei se frîngeau de rîsul nervos, și ea chicoti răgușit, cu glas înecat :

— Au să-și roadă pantalonii pînă ce-or face găuri !... Vai de mama lor de călăreți !... Au să turtească și oblîncul !...

Petro, care ieșise cu o mutră deznădăjduită din odaie, se înveseli o clipă de rîsul lor.

— Vă minunați uitîndu-vă cum călăresc ? întrebă el. De ce-ar avea milă de cal ? Îi umplu spinarea de răni și șterpelesc altul... Țărani ! Dădu din mînă cu un nemărginit dispreț. Poate că văd calul pentru întîia oară în viața lor ! „Hai să-ncălecăm, să mergem și-om vedea unde-o să ajungem.“ Părinții lor se speriau de scîrțîitul roților, iar ei fac pe grozavii în șa ! Of-of !

Își trosni degetele și ieși din odaie.

Ostaşii roşii mergeau grămadă pe uliţă, se împărţeau în pîlcuri şi intrau în curţi. Trei cotiră la portiţa lui Anikuşka ; alţi cinci, din care unul călare, rămaseră lîngă curtea lui Astahov, iar alţi cinci porniră de-a lungul gardului spre ograda lui Melehov. În fruntea lor, mergea un ostaş roşu în vîrstă şi scund, cu faţa rasă, cu nasul turtit şi cu nările late ; era sprinten şi se ţinea ca un adevărat ostaş vechi. Intră înaintea celorlalţi în curtea Melehovilor şi, oprindu-se la trepte, privi o clipă cu capul înclinat la dulăul galben care sărea în lanţ, gîfîind şi înecîndu-se de lătrat ; apoi scoase puşca de la umăr. Un foc de armă răsună, smulgînd de pe acoperiş un nouraş alb de zăpadă. Potrivindu-şi gulerul cămăşii care îi sugruma gîtul, Grigori văzu prin geam cîinele zvîrcolindu-se pe zăpadă şi pătînd-o cu sînge, muşcîndu-şi locul străpuns de glonţ şi lanţul de fier, în chinurile morţii. Grigori se uită înapoi şi zări chipurile femeilor, albe ca varul, şi ochii rătăciţi ai bătrînei. Cu capul gol păşi în tindă.

— Lasă ! îi strigă din urmă taică-său, cu glas străin.

Grigori deschise larg uşa. Cartuşul gol căzu cu un clinchet în prag. Ostaşii roşii rămaşi afară intrau pe poartă.

— De ce-ai omorît cîinele ? întrebă Grigori, oprindu-se în prag. Nu te lăsa să trăieşti ?

Nările late ale ostaşului roşu sorbiră aerul, colţurile buzelor subţiri, negricioase şi proaspăt rase se lăsară în jos. Se uită în jur şi-şi trecu arma în mîna stîngă.

— Dar ce e, te-a apucat mila de el ? Îl boceşti ! Mie nu mi-ar părea rău să mai stric un cartuş şi pe tine. Vrei ? Stai acolo !...

— Hai, lasă-l, lasă-l, Alexandr ! rosti, apropiindu-se şi rîzînd, un alt ostaş roşu, cu sprîncenele roşcate. Noroc, gospodarule ! Aţi mai văzut ostaşi roşii ?... Primiţi-ne în cvartir. V-a omorît cîinele ?... Păcat ! Intraţi, tovarăşi !

Grigori intră în urma lor. Ostaşii roşii salutau cu voioşie, îşi scoteau cartuşierele japoneze de piele şi aruncau pe pat mantalele, scurtele vătuite şi căciulile. Toată casa se umplu într-o clipă de mirosul iute şi înţepător de soldat, de acel miros alcătuit din miasmă de sudoare omenească, săpun ieftin, unsoare de armă, amintind marşurile lungi.

Acela care se numea Alexandr se aşeză la masă, îşi aprinse ţigara şi-l întrebă pe Grigori, ca şi cum ar fi continuat o convorbire :

— Tu ai fost la albi ?

— Da...

— Aşa... Cunosc pasărea după zbor, iar pe tine după muci !.. Ai fost alb ! Ofiţer, epoleţi de aur ?

Scotea cu putere fumul pe nări şi-l sfredelea pe Grigori, care stătea lîngă uşă, cu ochii reci, fără zîmbet, izbind mereu ţigara cu unghia mare, galbenă de tutun.

— Zi, eşti ofiţer ? Mărturiseşte !... Te văd după ţinută : am făcut şi eu întreg războiul cu Germania.

— Am fost ofiţer.

Grigori zîmbi silit şi, simţind privirea speriată, rugătoare a Nataliei, se încruntă ; sprîncenele îi tremurau. Îi era necaz de zîmbetul său.

— Păcat ! Văd că nu trebuia să trag în cîine, ci în altcineva...

Ostaşul aruncă mucul de ţigară la picioarele lui Grigori şi făcu celorlalţi cu ochiul.

Iar Grigori simţi din nou cum buzele i se strîmbă silit, într-un zîmbet vinovat şi milog, şi roşi de ruşine pentru o asemenea dovadă de slăbiciune fără voie şi fără strunirea cugetului. „Stau ca un cîine în faţa stăpînului", îl dogorî gîndul umilit, şi văzu pentru o clipă în închipuire : în acelaşi zîmbet îşi încreţea buzele negre, catifelate, cîinele omorît, cîinele cel cu pieptul alb, cînd el, Grigori, stăpîn pe viaţa şi pe moartea lui, venea spre dînsul, iar dulăul se culca pe spate, dezvelindu-şi colţii tineri şi dînd din coada-i roşcată, stufoasă...

Cu acelaşi glas pe care Grigori nu i-l mai recunoştea, Pantelei Prokofievici întrebă dacă musafirii nu vor cumva să cineze. El are să-i spună gospodinei...

Fără să aştepte răspunsul, Ilinişna se repezi la cuptor. Vătraiul îi tremura în mîini, şi ea nu izbutea să ridice oala de tuci cu ciorbă. Cu ochii plecaţi în pămînt, Daria aduse la masă. Ostaşii se aşezară fără să facă semnul crucii. Bătrînul îi spuraveghea cu o privire căscată de spaimă şi cu o tainică scîrbire. Neizbutind să se stăpînească, îl întrebă :

— Care va să zică, nu vă rugaţi lui dumnezeu ?

Abia atunci un fel de zîmbet se ivi pe buzele numitului Alexandr. În rîsetele tuturora, răspunse :

— Nu, taică, şi nici pe tine nu te-aş sfătui. Pe dumnezeii noştri i-am băgat de mult în... Se opri, încruntîndu-şi sprîncenele. Nu există nici un dumnezeu, dar proştii tot cred şi se închină la aceste scînduri !

— Aşa e, aşa e ! încuviinţă înfricoşat Pantelei Prokofievici. Oameni cu carte... sigur, au dezlegat toate, ştiu mai bine decît noi...

Daria orînduise în faţa fiecăruia cîte o lingură, dar Alexandr o împinse pe a lui la o parte şi ceru :

— N-aveţi cumva una de metal ? Atîta-mi lipseşte să mă pricopsesc cu vreo boală ! Păi, lingură se cheamă asta ? O aşchie roasă !

Daria izbucni :

— Dacă ţi-e scîrbă de lucrul altuia, n-ai decît să vii cu al tău.

— Hai, lasă vorba, nevastă ! N-ai alta ? Atunci dă-mi un şervet curat s-o şterg pe asta.

Ilinişna aduse şi aşeză pe masă oala cu ciorbă.

Iar tot Alexandr o rugă pe ea altceva :

— Mănîncă tu, maică, mai întîi !

— De ce să mănînc ? E prea sărată ? se sperie bătrîna.

— Mănîncă, mănîncă ! Nu cumva vei fi pus vreun praf înăuntru, aşa ca pentru musafiri ?...

— Mănîncă, hai ! porunci Pantelei Prokofievici, pungindu-şi buzele.

Apoi aduse din cămară sculele de cizmărie, împinse la fereastră un butuc de anin ce-i servea de scaun, îşi potrivi opaiţul într-o sticluţă şi se aşeză cu o cizmă veche în braţe. Nu voia să se mai amestece în vorbă.

Cît despre Petro, nu se arătă din odaia lui. Tot acolo se afla Natalia cu copiii. Duniaşka stătea rezemată de cuptor şi împletea la un ciorap, dar, după ce un ostaş o numi „domnişoară“ şi o pofti la cină, plecă şi dînsa. Vorba se curmă. După ce au mîncat, ostaşii începură să fumeze.

— E voie ori nu de fumat la voi ? întrebă omul cu sprîncenele roşcate.

— Avem şi noi fumători berechet, răspunse în silă Ilinişna.

Grigori refuză ţigara cu care fusese poftit. Tremura din tot trupul şi inima i se strîngea dureros cînd se uita la

omul care îi omorîse cîinele și care se purta cu atîta semeție și obrăznicie față de el. Vădit căuta harță, un prilej să-l jignească pe Grigori, pentru a-l sili să deschidă gura.

— În ce regiment ați fost, blagorodnicia voastră ?

— În mai multe...

— Și cîți de ai noștri ai omorît ?

— La război nu se numără. Să nu crezi, tovarășe, că m-am născut ofițer. Războiul m-a făcut ofițer... Am tresele pentru fapte de arme...

— Nu-s tovarăș cu ofițerii ! Pe oameni de-alde tine îi punem la zid. Și eu, păcătosul, am dat gata destui.

— Iar eu ți-aș spune alta, tovarășe : nu te porți cuviincios. S-ar zice că ați cucerit satul prin luptă. Dar noi singuri am părăsit frontul. V-am lăsat să treceți, și tu te porți ca în țară cucerită... Să omori cîini, la asta se pricepe oricine, și nu e mare lucru să ucizi un om fără arme, ori să-ți bați joc de el...

— Nu mă-nvăța tu ! Știm noi cine sînteți ! „Am părăsit frontul !" Dacă nu v-am fi bătut, nu l-ați fi părăsit. Pot să-ți vorbesc și altfel.

— Lasă, Alexandr, ne-am săturat ! îl rugă cel cu sprîncene roșcate.

Dar Alexandr se și apropie de Grigori, umflîndu-și nările, răsuflînd șuierător și răgușit :

— Să nu te legi de mine, ofițerule, că ai s-o pățești !

— Nu mă leg !

— Ba te legi !

Natalia deschise ușa pe jumătate și-l chemă pe Grigori cu glasul frînt. El ocoli ostașul care stătea în fața lui, plecă și se clătină în ușă ca un om beat. Petro îl întîmpină cu șoaptă plină de ură și de obidă :

— Ce naiba faci ?... Cauți pe dracu cu lumînarea ? De ce te pui cu el ? Ai să te prăpădești și pe tine, și pe noi. Stai jos !... Și-l împinse cu putere pe o ladă, apoi ieși în bucătărie.

Cu gura larg deschisă, Grigori înghițea aerul cu nesaț ; rumeneala arămie îi părăsea chipul smead. Ochii stinși recăpătau slabe licăriri.

— Grișa, Grișenka, dragul meu, nu te băga în bucluc ! îl rugă Natalia, tremurînd și astupînd gura copiilor, care erau gata-gata să izbucnească în plîns.

— De ce ? Ah, de ce n-am plecat ? întrebă Grigori și se uită la Natalia cu o privire chinuită. N-avea grijă, fac cum vrei, dar taci ! Nu mai am putere să rabd !

Într-un tîrziu, mai veniră încă trei ostași roșii. Unul, cu căciula neagră și înaltă, cu apucături de șef, întrebă :

— Cîți oameni se află în cvartir ?

— Șapte, răspunse pentru toți cel cu sprîncenele roșii, jucîndu-se cu clapele *livencăi* [1] cîntătoare.

— Aici are să stea o grupă de mitraliere. Faceți loc !

Plecară. Porțile scîrțîiră îndată ; două căruțe au intrat în ogradă. Una din mitraliere fu băgată în tindă. Cineva aprindea chibrit după chibrit în întuneric și înjura sălbatic de mamă. Unii fumau lîngă magazie ; alții umblau cu foc pe arie, scoțînd fînul, dar nimeni din familie nu ieși afară.

— Ce-ar fi dacă te-ai duce să vezi caii ? șopti Ilinișna, trecînd pe lîngă bătrîn.

Umerii lui tresăriră, dar de dus nu se duse. Ușile se deschideau și se închideau cu vuiet toată noaptea. Aburi albi pluteau pînă în tavan și se prelingeau pe pereți în picături de rouă. Ostașii își făcură așternut pe jos, în odaie. Grigori le aduse o blană și le puse la căpătîi cojocul său.

— Știu ce vă trebuie. Am fost și eu soldat ! zîmbi împăciuitor către cel pe care îl simțea dușman. Dar nările largi ale ostașului fremătau, și privirea lui neîmpăcată îl străpunse pe Grigori...

Grigori și Natalia se culcară pe pat în aceeași odaie. Ostașii își puseră armele-n căpătîi, întinzîndu-se pe blană. Natalia voi să stingă lumina, dar cineva o întrebă răstit :

— Cine te-a rugat să stingi lumina ? Las-o, n-auzi ? Micșorează fitilul, dar lampa trebuie să ardă toată noaptea.

Natalia își culcă copiii la picioare și se întoarse cu fața spre perete, fără să se dezbrace. Grigori zăcea cu brațele răstignite pe pernă, deasupra capului.

„Dacă am fi plecat, gîndea el, încleștîndu-și dinții și apăsîndu-și pieptul în dreptul inimii de colțul pernei, dacă ne-am fi dus în pribegie, dînșii ar fi întins-o pe Natașka

---

[1] Armonică fabricată în orașul Livnî, din regiunea Oriol.

chiar în acest pat şi şi-ar fi bătut joc de ea, ca atunci în Polonia, de Frania..."

Unul dintre ostaşi începu să povestească ceva, dar aceeaşi voce cunoscută îl întrerupse şi vorbi în semiîntunericul tulbure, făcînd pauze ca şi cum ar fi aşteptat ceva :

— Vai, ce urît mai e fără muiere ! Aş rupe-o cu dinţii !... Dar gazda e ofiţer... Aştia nu-şi dau nevestele oamenilor de rînd, nespălaţilor... Auzi, gazdă ?

Unii ostaşi sforăiau, cineva rîse somnoros. Glasul celui cu sprîncenele roşcate răsună ameninţător :

— Ei, Alexandr, m-am săturat să te tot rog. În fiecare cvartir faci scandal, ca un huligan ; batjocoreşti uniforma de ostaş roşu. Asta nu se mai poate ! Chiar acum mă duc la comisar sau la comandantul companiei. Auzi ? Mai avem de vorbit cu tine !

Se aşternu tăcere. Se auzea numai cum cel cu sprîncenele roşcate îşi trage cizmele, gîfîind supărat. Peste o clipă ieşi afară, trîntind uşa.

Natalia nu se mai putu stăpîni şi scăpă un sughiţ de plîns. Cu mîna tremurătoare, Grigori îi mîngîia capul, fruntea asudată şi faţa udă de lacrimi. Mîna dreaptă îi umbla lin pe piept, iar degetele descheiau şi încheiau mecanic nasturii cămăşii.

— Taci, taci ! murmură el Nataliei în şoaptă abia auzită.

În acea clipă ştia un singur lucru : era gata din tot sufletul să sufere orice încercare, orice înjosire, ca să scape vieţile celor care-i erau dragi şi viaţa sa.

O flacără de chibrit lumină chipul numitului Alexandr, cu nasul lat şi buzele sugînd din ţigară. Se auzi cum bombăneşte ceva, cum se ridică şi, oftînd în sforăitul celorlalţi, începe să se îmbrace.

Grigori, care asculta cu nerăbdare, recunoscător în adîncul sufletului omului cu sprîncenele roşcate, tremură de bucurie, auzind paşii la fereastră şi un glas mîniat :

— Se leagă mereu, tovarăşe comisar !... Nu-i chip cu el... Curată pacoste.

Paşii răsunară în tindă ; uşa scîrţîi şi se deschise. O voce tînără de comandant ordonă :

— Alexandr Tiurnikov, îmbracă-te și pleacă imediat de aici !... Ai să dormi la mine, iar mîine te vom judeca pentru purtarea ta nevrednică de un ostaș roșu.

Grigori întîlni privirea binevoitoare și pătrunzătoare a omului cu scurta de piele neagră care stătea lîngă ușă, alături de cel cu sprîncenele roșcate.

Era tînăr și aspru, de o asprime tinerească ; buzele lui, abia înnegrite de pufușorul tinereții, erau strînse cu o fermitate exagerată.

— Ei, tovarășe, ați avut un musafir zurbagiu ? vorbi el către Grigori și zîmbi ușor. Acum puteți dormi în pace ; avem să-l potolim mîine. Rămîneți cu bine ! Hai cu mine, Tiurnikov !...

Plecară, iar Grigori scoase un oftat de ușurare.

Dimineața, omul cu sprîncenele roșcate plăti pentru dormit și pentru mîncare, mai zăbovind dinadins și spuse :

— Să nu vă supărați, oameni buni ! Acest Alexandr al nostru nu-i în toate mințile. Anul trecut, ofițerii i-au omorît la Lugansk — de acolo-i de fel — mama și sora, chiar sub ochii lui. De atunci a ajuns așa... Mulțumim și rămîneți cu bine... Da, era să uit : asta-i pentru copii !

Spre nespusa bucurie a copiilor, vîrî mîna în sacul de merinde și le întinse cîte o bucată de zahăr, care ajunsese cenușiu de murdărie.

Pantelei Prokofievici își privi înduioșat nepoții.

— Asemenea dar mai zic și eu ! Au și dînșii o bucățică dulce. Noi, de un an și jumătate, nici n-am văzut zahăr. Să te ocrotească Hristos, tovarășe !... Ziceți-i bogdaproste lui nenea ! Poliușka, mulțumește !... De ce stai cu buza umflată, drăguțo ?

Ostașul roșu ieși, iar bătrînul se răsti la Natalia :

— Toantelor ce sînteți ! Ar fi trebuit să-i dai măcar o lipie pentru drum ! Nu știi că se cade să te-arăți darnică față de omul bun ? Vai de capul vostru !

— Fugi după el ! porunci Grigori.

Natalia își puse tulpanul și ajunse din urmă ostașul dincolo de portiță. Roșie de sfială, îi băgă lipia în buzunarul mantalei, adînc ca o fîntînă de stepă.

17

Pe la nămiezi, trecu prin sat, în marş forţat, Regimentul 6 „Mţensk“, decorat cu ordinul Drapelul Roşu, luînd de la cîţiva cazaci caii de călărie. Departe, după deal, tunau salve de artilerie.

— Se dă o bătălie la Cir, cuvîntă Pantelei Prokofievici.

Către asfinţit, Petro şi Grigori ieşeau mereu în ogradă. Se auzea cum bubuiau surd tunurile pe valea Donului, undeva, departe, poate la Ust-Hopiorskaia. Mitralierele răpăiau slab de tot : ca să le auzi, trebuia să-ţi lipeşti urechea de pămîntul îngheţat.

— Se bat de nădejde şi acolo. E generalul Guselşcikov, cu oamenii de la Gundurovskaia, spuse Petro, măturîndu-şi zăpada de pe genunchi şi de pe căciulă ; apoi adăugă, fără nici o legătură cu ceea ce spusese : Au să ne ia caii, Grigori. Al tău e straşnic, zău, ai să vezi cum au să ţi-l ia.

Dar bătrînul se gîndise la asta înaintea lor. Mai tîrziu, cînd Grigori scosese cei doi cai din grajd ca să-i ducă la adăpat, văzu cu adîncă mirare că amîndoi sînt şchiopi de cîte un picior dinainte — atît al său, cît şi al lui Petro. Îşi chemă fratele :

— Ian te uită ce nenorocire : caii nu mai pot umbla ! Al tău e beteag de piciorul drept, al meu de cel stîng. Nu pricep cum au putut să se rănească... Or fi avînd rapăn ?

Caii stăteau trişti pe zăpada liliachie, sub stelele înserării care abia luceau. Nu mai zburdau de plictiseală, nu mai dădeau cu picioarele. Petro aprinse felinarul, dar îl opri bătrînul care venea de la arie :

— Ce faci cu felinarul ?

— Caii şchioapătă, tată ! Pesemne că s-au îmbolnăvit de picioare.

— Şi chiar dacă s-au îmbolnăvit, ce rău vezi în asta ? Vrei să vie vreo ţoapă să puie şaua pe ei şi să ţi-i ia din ogradă ?

— Nu zic...

— Nu zici, dar spune-i lui Grişka că eu i-am îmbolnăvit de picioare ! Am luat ciocanul şi le-am băgat cîte un cui în copite, pe sub zgîrci. Vor fi şchiopi pînă cînd s-o depărta frontul.

Petro dădu din cap, îşi mozoli mustaţa şi se duse la Grigori.

— Bagă-i în grajd la iesle ! Tata i-a făcut şchiopi.

Născocirea bătrînului le-a scăpat caii.

În aceeaşi noapte, satul fu vînzolit din nou de o mare zarvă. Călăreţii galopau pe ulicioare. Zdrăngănind la hopuri şi la cotituri, o baterie intră în sat şi se opri în medean. Regimentul 13 de cavalerie poposi pentru înnoptat. Hristonea veni la Melehovi, se aşeză pe vine şi începu să fumeze.

— N-au picat tartorii ăştia şi pe la voi ? N-aveţi pe nimeni în casă ?

— Deocamdată ne-a ferit dumnezeu. Au tăbărît mai deunăzi de ne-au împuţit toată casa cu duhoarea lor de ţărani ! mormăi supărată Ilinişna.

— La mine au fost.

Glasul lui Hristonea scăzu în şoaptă ; cu palma lui uriaşă îşi şterse ochiul în care se ivi o lacrimă, dar în aceeaşi clipă îşi scutură capul mare cît un cazan de campanie şi oftă, de parcă i-ar fi fost ruşine de lacrimile sale.

— Ce-i cu tine, Hristonea ? întrebă Petro, mijind a surîde.

Pînă atunci nu avusese prilejul să-l vadă pe Hristonea cu ochii înlăcrimaţi şi lucrul acesta îl făcuse să zîmbească.

— Mi-au luat pe Corbiu. Am fost cu el în războiul cu Germania... Amîndoi am avut parte de aceleaşi necazuri... Era ca un om. Mai deştept chiar decît omul... Şi tot eu am pus şaua pe el. „Pregăteşte-l, mi-a spus, că pe mine nu mă lasă.“ „Ce vrei de la mine, zic, să-ţi pun şaua pe el toată viaţa ? Dacă l-ai luat, mînă-l singur.“ Ei, tot am pus şaua pe el — şi omul ăla nici nu era om, ci un bleg ! Îmi ajungea cu capul pînă la brîu, n-atingea scara şeii cu piciorul. L-a dus pînă la trepte şi l-a încălecat... Am urlat ca un copil... „L-am iubit, îi zic nevestei, l-am hrănit, l-am îngrijit...“ Glasul lui Hristonea se făcu din nou abia auzit şi şuierător. Se sculă în picioare : Acuma nici nu-mi vine să mă duc în grajd. Mi s-a pustiit casa fără el...

— Mie îmi este mai uşor. Trei cai au fost omorîţi sub mine, de ăsta nu mi-ar părea rău...

Grigori trase cu urechea. Afară se auzi scîrţîit de zăpadă şi un „trrr“ înăbuşit.

— Vin şi la noi, ca peştii la momeală, fir-ar blestemaţi să fie ! Să ştii că le-a spus cineva...

Pantelei Prokofievici se frămîntă, neştiind ce să facă cu mîinile, care parcă nu-şi aflau locul.

— Cine-i stăpîn aici ? Hai, ieşi afară !

Petro îşi zvîrli sumanul pe umeri şi ieşi în ogradă.

— Unde-s caii ? Scoate-i afară !

— N-aş avea nimic împotrivă, dar să vedeţi, tovarăşi, sînt bolnavi de picioare.

— Ce tot îndrugi ? Scoate-i !... Nu-i luăm pe degeaba. Ţi-i lăsăm pe ai noştri. Nu te teme.

Petro scoase caii din grajd, unul după altul.

— Mai este încă unul acolo, al treilea... De ce nu-l scoţi ? întrebă un ostaş, luminînd grajdul cu felinarul.

— E o iapă grozav de bătrînă ! N-a mai fătat de...

— Adu şeile !... Stai că sînt şchiopi ! Adevărat... Dumnezeii şi crucea... Unde vrei să-i duci betegi ? ! Bagă-i la loc ! strigă furios omul cu felinarul.

Petro trase caii de căpestre şi-şi întoarse faţa cu buzele schimonosite de rîs, ca să nu se dea de gol.

— Şeile unde-s ?

— Le-au luat nişte tovarăşi, azi-dimineaţă.

— Minţi, cazacule ! Cine le-a luat ?

— Zău, să mă trăsnească dumnezeu dacă nu le-au luat ! A trecut Regimentul „Mţensk" şi ne-a pîrjolit. Au luat şi şeile, şi chiar două hamuri.

Cei trei călăreţi plecară ocărînd de mama focului. Petro intră în casă. Mirosea iute a balegă şi a ud de cal. Buzele lui groase tresăltau de rîs ; fălindu-se, îl pocni pe Hristonea peste umăr :

— Uite ce trebuia făcut ! Caii sînt şchiopi, iar şeile îs luate... Vai de capul tău !

Ilinişna stinse lumina şi se duse să aştearnă paturile pe bîjbîite.

— Să stăm şi fără lumină, că iar are să aducă dracul pe cineva în cvartir.

În noaptea aceea, la Anikuşka se încinsese o petrecere grozavă. Ostaşii roşii îi rugară să poftească la bairam şi pe cazacii vecini. Anikuşka veni după cei doi Melehovi.

— Roşii ? !... Ce dacă-s roşii ? Adică nu-s creştini ? Sînt ruşi, la fel ca şi noi. Zău, credeţi-mă că aşa e ! Mi-e milă de dînşii... Păi cum ? E şi un ovrei cu dînşii, om şi el. Cîţi ovrei am mai prăpădit noi în Polonia !... Ha ! Dar

acesta mi-a făcut cinste c-un pahar de trăscău. Mie-mi plac ovreii ! Hai, Grigori ! Petea ! Dacă nu vrei să mă superi...

Grigori se împotrivi să meargă, dar Pantelei Prokofievici începu să mogorogească :

— Du-te ca să nu spună că ești fudul ! Du-te, uită pacostea lor !

Ieşiră în ogradă. Noaptea caldă trăgea o vreme frumoasă. Mirosea a cenușă și a fum de bălegar. Cazacii stătură o clipă în cumpănă, fără să scoată o vorbă, apoi porniră. Daria îi ajunse din urmă la portiță.

Sprîncenele ei largi și date cu negru aveau un luciu catifelat în lumina slabă a lunei, cernută prin perdeaua norilor.

— Caută să-mi îmbete muierea. Dar n-are să le iasă după poftă... Eu, frate, nu-s chior ! bolborosea Anikușka, vitejindu-se, însă puterea basamacului înghițit îl zvîrlea în gard și-l împingea să nimerească în troiene, abătîndu-l din drum.

Zăpada scîrțîia sub picioare, zgrunțuroasă şi tare ca zahărul. Vifornița dănțuia în cerul cenușiu.

Vîntul făcea țigările să scapere scîntei şi ridica nourași de pulbere albă. Sus, sub stele, izbea prădalnic într-un nor cu aripi albe, așa cum un șoim izbește cu pieptul într-o lebădă albă, și fulgi albi se desprindeau din el și cădeau încetișor pe pămîntul tăcut, acoperind satul, drumurile încrucișate, stepa, urmele de oameni și de fiare...

În casa lui Anikușka nu e chip de răsuflat. Flacăra lămpii scoate limbi negre și ascuțite de funingine, dar nimeni nu le mai vede din pricina fumului des. Ostaşul armonist cîntă cu foc „Saratovskaia“, trăgînd foalele de parcă ar vrea să le rupă și răscrăcărîndu-și picioarele lungi. Pe lavițe, stau soldați și femei de prin casele vecine. Pe nevasta lui Anikușka o mîngîie un lungan cu pantaloni verzi vătuiți și cu cizmele scurte împodobite cu niște pinteni uriași, ca de la muzeu. Căciula cenușie de miel e dată pe ceafa creață, fața negricioasă e lac de năduşeală. Mîna lui umedă frige spinarea muierii lui Anikușka.

Femeia e amețită de-a binelea ; gura băloasă i-e roșie ; s-ar fi dat la o parte, dar n-are putere. Își vede bărbatul, vede zîmbetele celorlalte femei, dar tot n-are putere să

smulgă de pe spinarea ei mîna vînjoasă ; toată ruşinea îi pierise şi rîde încetişor şi nătîng.

Oalele cu basamac îşi cască gurile pe masă ; toată casa duhneşte a spirt. Faţa de masă e udă s-o storci, iar în mijlocul odăii joacă şi ţopăie ca un drac verde un comandant de pluton din Regimentul 13 de cavalerie. Are cizme de box subţiri şi pantalonii de postav ofiţeresc. Grigori se uită din prag la aceste cizme şi la pantaloni şi se gîndeşte : „Îs luate de la vreun ofiţer..." Apoi îşi mută privirile la faţa omului : o faţă smeadă şi negricioasă, sclipind de sudoare ca o crupă de cal negru ; urechile rotunde sînt clăpăuge, buzele groase şi răsfrînte. „E ovrei, dar e sprinten !", îşi zice Grigori în gînd. Amîndoi, el şi cu Petro, fură îndată cinstiţi cu basamac...

Grigori bău cu băgare de seamă, dar Petro se ameţi repede şi peste un ceas juca un „cazacioc" îndrăcit pe podeaua de lut, ridicînd praful cu tălpile şi rugînd răguşit armonistul : „Zi-i mai iute !" Grigori şedea la masă, ronţăind seminţe de dovleac. Lîngă el se alăturase un siberian voinic, mitralior. Îşi zbîrcea chipul rotund de copil şi vorbea moale, cu *s* în loc de *ţ*.

— Pe Kolceak l-am bătut, pe Krasnov al vostru o să-l dăm gata şi — s-a isprăvit ! Uite-aşa !... Şi pe urmă, du-te la arat, că avem pămînt berechet, ia-l, fă-l să rodească ! Pămîntul este ca muierea : dacă nu se dă singură, trebuie s-o iei cu sila... Iar pe cine stă împotrivă, omoară-l ! N-avem nevoie de ceea ce e al vostru. Vrem numai să-i facem pe tosi deopotrivă...

Grigori încuviinţa spusele şi privea în acelaşi timp la ostaşi. La prima vedere, n-ar fi avut de ce să-i fie teamă. Toţi urmăreau, zîmbind cu încîntare, jocul lui Petro, mişcările lui sprintene şi frumoase. Un glas de om treaz strigă, cuprins de admiraţie : „Drace ! Ăştia ştie să joace !" Dar în aceeaşi clipă Grigori surprinse privirea ageră a unui plutonier cu părul creţ, aţintită asupra lui, deveni mai atent şi nu mai bău.

Armonistul dădu drumul unei polci. Femeile fură înhăţate la joc. Un ostaş, cu spinarea albă de var, se clătină pe picioare şi pofti la dans o muieruşcă tînără, vecină cu Hristonea, dar ea îl refuză şi, apucînd în pumn poala fustei încreţite, alergă la Grigori.

— Hai la joc !

— Nu vreau.

— Hai, Grișa ! Hai, drăguțule !

— Lasă prostiile, nu mă mișc !

Ea îl trăgea de mînecă, rîzînd silit. El se încruntă, se împotrivi, dar, văzînd-o cum îi făcea tainic cu ochiul, se ridică. Jucară două cercuri, armonistul își trecea degetele pe clapele de bas, iar femeia prinse o clipă prielnică și-i șopti lui Grigori, înecîndu-se, cu capul pe umărul lui :

— Vor să te omoare !... Te-a pîrît cineva că ești ofițer. Fugi !

Și adăugă cu glas tare :

— Of, mi se-nvîrte capul !

Inima lui Grigori zvîcni, înviorată. Veni la masă, trase o cană de basamac și o întrebă pe Daria :

— Nu ți se pare că s-a cam pilit Petro ?

— L-a dat gata. Abia se mai ține pe picioare.

— Du-l acasă !

Daria îl tîrî de braț pe Petro, care se împotrivea din răspunteri, sprijinindu-l cu o îndîrjire bărbătească. Grigori ieși în urma lor.

— Unde te duci ? strigă Anikușka după el. Nu-u ! Îți pup mîna, numai nu pleca !

Beat turtă, Anikușka se agăță de Grigori, dar acesta se uită la el în așa chip, încît Anikușka își desfăcu brațele și se clătină într-o parte.

— Vă las sănătoși, oameni buni ! strigă Grigori din prag, salutîndu-i pe toți cu căciula.

Cel cu părul creț își potrivi centura, clătină din umeri și ieși după el. Pe trepte, răsuflînd drept în fața lui Grigori, îl întrebă surd, clipind din ochii îndrăzneți și limpezi :

— Unde te duci ? și-l apucă cu putere de mîneca mantalei.

— Acasă ! răspunse Grigori, fără să se oprească și făcîndu-l să-l urmeze.

Înfrigurat, își zise cu veselie : „Nu, nu mă prindeți de viu !"

Plutonierul cu părul creț îl ținea mereu pe Grigori de cot, cu mîna stîngă, și pășea alături de el, răsuflînd greu. Se opriră o clipă la portiță. Grigori auzi ușa scîrțîind și deodată mîna dreaptă a ostașului lunecă pe șold și degetele

apucară capacul tocului de revolver. Numai o singură clipă susținu Grigori privirea de oțel a omului, apoi se smuci brusc și-i prinse mîna care se căznea să deschidă tocul revolverului, o strînse de încheietură, o zvîrli cu o putere nemaipomenită pe umărul său drept, se aplecă și, aruncînd peste el trupul greu cu o mișcare pe care o cunoștea din tinerețe, îi trase mîna în jos, simțind după pîrîit cum i se frînge cotul. Capul blond și creț ca o blană de miel se înfipse în troian, strivind zăpada.

Grigori o luă la fugă pe ulicioară, aplecîndu-se pe sub gard. Alerga spre Don. Picioarele lui, ca niște arcuri de oțel, îl duceau spre coborîș. „Numai să nu fie vreun pichet, că încolo..." Se opri o clipă : toată ograda lui Anikușka se zărea în urma lui. Un foc de armă ; un glonț șuieră vrăjmaș. Alte împușcături... Fugi la vale, pe drumul negru de căruțe, peste Don. Cînd se afla pe la mijloc, un glonț zbură vîjîind și se înfipse lîngă el, într-un sloi neted de gheață bășicată ; cioburi de gheață țîșniră arzîndu-i gîtul. După ce trecu Donul în fugă, privi îndărăt. Împușcăturile tot mai răsunau ca niște pocnituri de harapnic. Bucuria salvării nu-l încălzea pe Grigori, și el rămase oarecum uimit de nepăsarea față de cele petrecute cu dînsul. „Au tras ca într-o fiară, își zise mașinal, oprindu-se din nou. N-au să mă caute, are să le fie frică să intre în pădure... Bine l-am mai aranjat la mînă ! Ce scîrnăvie, voia cu miinile goale să prindă un cazac !"

Se îndreptă spre șirele de paie, dar le ocoli cu fereală și mai cutreieră mult, încurcîndu-și urmele, ca un iepure ieșit din culcuș. Se hotărî să petreacă noaptea într-o căpiță de rogoz uscat, părăsită pe cîmp. Îi desfăcu vîrful și o nurcă sări sub picioarele lui. Se îngropă pînă peste cap în rogozul mirosind a putregai și rămase acolo, tremurînd de frig. Era gol de gînduri. Fără să vrea, își zise numai : „Oare n-ar fi bine să încalec mîine și s-o iau peste front la ai noștri ?" Dar nu ajunse la nici o hotărîre și ațipi.

Spre dimineață, îl trezi frigul. Privi afară și văzu deasupra întinzîndu-se cerul albastru-negru, fără fund, străbătut de zorile vesele, tremurătoare, ca un luminiș de apă în vadurile Donului, cu azurul cenușiu deasupra capului și cu turmele palide de stele la margini.

Frontul se mută mai departe. Vuietul luptelor zilnice nu se mai auzea. Înainte de plecare, mitraliorii din Regimentul 13 cavalerie aşezară în sania ucraineană cu spatele lat gramofonul lui Mohov şi cutreierară în galop toate uliţele, gonindu-şi caii albiţi de spumă. Gramofonul horcăia şi tuşea (în gura lată a pîlniei intrau mereu bulgăraşi de zăpadă ce zburau de sub copitele cailor), iar mitraliorul cu căciulă siberiană cu clape destupa cu nepăsare pîlnia şi învîrtea mînerul arcului cu aceeaşi siguranţă cu care mînuia mitraliera. Copiii alergau în urma saniei, ca un stol cenuşiu de vrăbii, se ţineau de marginea ei şi ţipau : „Nene, ia pune-o pe aia care fluieră ! Pune-o nene !" Doi, cei mai fericiţi, şedeau chiar pe genunchii mitraliorului, iar acesta, în clipele cînd nu întorcea mînerul, ştergea cu grijă şi cu asprime nasul cojit, umed de frig şi de fericire, al băiatului celui mai mic.

După aceasta se auzi larma luptelor, de la Ust-Mecetka. Prin Tatarski treceau în coloane rare convoaiele cu hrană şi cu muniţie pentru Armatele a 8-a şi a 9-a roşii, de pe Frontul de sud.

În a treia zi, fură trimişi oameni pe la toate curţile să-i vestească pe cazaci că trebuie să vină la adunare.

— Avem să-l alegem ataman pe Krasnov ! zise Antip al lui moş Minciună, ieşind din ograda Melehovilor.

— O să-l alegem cu adevărat, sau or să ni-l pună de sus ? întrebă Pantelei Prokofievici.

— Cum o da dumnezeu...

Grigori şi Petro veniră la adunare. Toţi cazacii tineri erau de faţă. Bătrînii lipseau. Numai Avdeici, moş Minciună, strînsese în jurul său o droaie de gură-cască şi le îndruga o poveste despre un comisar roşu care a stat la el în gazdă şi-l poftise să ocupe un post de comandant.

— N-am ştiut, zise, că matale eşti vagmistru din armata veche ; dacă-i aşa, cu plăcere : ia-ţi postul în primire...

— Ce fel de post ? De şef, să alergi după poruncă ? rînji Mişka Koşevoi.

Cîţiva hîtri de aceeaşi teapă răsăriră de îndată să-i ţină isonul.

— Are să fie şef peste iapa comisarului. Ca s-o spele pe sub coadă.
— Aş ! Mai mult decît atîta !...
— Ho-ho-ho !
— Avdeici ! Auzi ?... Cică au să te bage la trenul regimentar, să păzeşti murăturile.
— Parcă voi ştiţi toate aşa cum s-au petrecut ? sări cu gura alt binevoitor. Comisarul îl ţinea cu vorba, iar vistavoiul comisarului s-a dat numaidecît la baba lui. Şi a pus mîna pe dînsa... Iar Avdeici stătea şi asculta, ciulea urechile şi dădea drumul la muci...
Cu ochii buimaci, Avdeici îi cercetă pe toţi cei din jur, înghiţi în sec şi întrebă :
— Care şi-a îngăduit să spună asemenea ticăloşii ?
— Eu ! răspunse semeţ unul din spatele grupului.
— Ei, văzut-aţi aşa hal de scîrnăvie ?
Cu aceste cuvinte Avdeici se întoarse spre cazaci, cerşind cuvinte de mîngîiere, care au şi început a ploua din toate părţile :
— De cînd îţi spun că e o putoare !
— La fel cu prubuluiala şi tot neamul lui !
— De-aş fi mai tînăr... (obrajii lui Avdeici se îmbujorară de culoarea coacăzelor roşii), de-aş fi tînăr, ţi-aş arăta eu ţie ! Ai toate apucăturile de hohol !... Dohotniţă de Taganrog ! Otreapă de hohol...
— Dar de ce, Avdeici, de ce nu pui mîna pe el ? E un ţînc pe lîngă tine.
— Să ştii că s-a blegit bietul Avdeici !
— Se teme să nu-i plesnească buricul de atîta opinteală...
Larmă de alte strigăte şi rîsete l-au petrecut pe Avdeici, care se îndepărtă, plin de demnitate. Cazacii stăteau în pîlcuri mici pe medean. Grigori, care de mult nu-l mai văzuse pe Mişka Koşevoi, veni mai aproape de el.
— Noroc, leat !
— Noroc !
— Pe unde te-ai mistuit ? Sub care drapel ţi-ai făcut slujbuliţa ? zîmbi Grigori şi strînse mîna lui Mişka, uitîndu-se drept în ochii lui albaştri.
— Ehei, frate ! Am fost şi la herghelie, şi am fost şi în sotnia disciplinară, pe frontul de la Kalaci... Dar întreabă-mă unde n-am mai fost ! Cu mare greu am ajuns

acasă. Am vrut să trec pe front la roşii, dar mă păzeau mai amarnic decît pe o fată mare... Deunăzi, vine la mine Ivan Alexeevici, cu mantaua pe el şi cu tot echipamentul. „Ei, zice, acum ia arma şi hai la drum !“ Eu, care abia picasem de pe drum, îl întreb : „Cum, ai de gînd să baţi în retragere ?“ El dă din umeri şi zice : „Aşa e ordinul ! A trimis atamanul după mine. Eram trecut la dînşii cu serviciul la moară.“ Zice bună ziua şi pleacă. Eu credeam că e dus cu adevărat, însă a doua zi, după ce a trecut Regimentul „Mţensk“, iată-l că se iveşte iar... Dar ce să mai vorbim, că uite-l colea, vine chiar el, Ivan Alexeevici în carne şi oase.

Împreună cu Ivan Alexeevici se apropia şi Davîdka, mecanicul de la moară, rînjindu-şi gura plină de dinţi albi ca mărgăritarele. Rîdea de parcă ar fi găsit cine ştie ce comoară... Ivan Alexeevici strînse mîna lui Grigori cu degetele lui osoase, înnegrite pentru vecie de uleiul maşinilor, şi plescăi din limbă.

— Cum se face că ai rămas, Grişa ?

— Dar tu ?

— Ei, cu mine e altă socoteală.

— Vrei să zici că am fost ofiţer ?... Cum vezi, ce-o fi o fi. Am rămas !... Era cît pe ce să mă omoare... Cînd au început să mă gonească şi să tragă după mine, mi-a părut rău că n-am plecat, dar acum tot nu-mi pare rău.

— Pentru ce s-au legat de tine ?... Aia din 13 ?

— Ei. Petreceam la Anikuşka. M-a pîrît cineva că sînt ofiţer. De Petro nu s-au atins, însă pe mine... Toate din pricina epoleţilor. Am stîlcit niţel mîna unuia şi am tulit-o peste Don... Iar dînşii, de necaz, au venit la mine acasă şi mi-au luat tot calabalîcul. Şi nădragii, şi hainele. Am rămas cu ce era pe mine.

— Dacă am fi plecat la roşii, atunci, înainte de Podtiolkov... n-am avea acum nici o grijă, zîmbi Ivan Alexeevici şi-şi aprinse ţigara.

Lumea se aduna mereu. Întrunirea o deschise un tovarăş al lui Fomin, horunji Lapcenkov, sosit de la Vioşenskaia :

— Tovarăşi stăniceri ! Puterea sovietică s-a instaurat în districtul nostru. Trebuie să alcătuim administraţia, să alegem comitetul executiv, cu un preşedinte şi un locţiitor.

Asta-i una. Al doilea : am adus de la Sovietul de district un ordin. E scurt : să se predea toate armele albe şi de foc.

— Asta-i bună ! zise cu îndîrjire cineva din spatele mulţimii.

Urmă o tăcere adîncă, mult timp neîntreruptă de nimeni.

— Tovarăşi, nu se cade să mai strigaţi asemenea vorbe ! zise Lapcenkov, ridicîndu-se drept şi punîndu-şi căciula pe masă. Bineînţeles că armele trebuiesc predate, pentru că n-au nici un rost în gospodărie. Cine vrea să meargă întru apărarea Sovietelor, are să le capete înapoi... Aşadar, să vă predaţi puştile în trei zile... După aceea începem alegerile. Îl voi obliga pe preşedinte să aducă ordinul la cunoştinţa tuturora, şi tot el are datoria să ridice de la ataman ştampila şi toţi banii obşteşti.

— Dar ce, parcă dînşii ne-au dat armele ca să pună acum laba pe ele ?...

Omul care întrebase n-avu timp să sfîrşească. Toată lumea se şi întoarse spre el. Era Zahar Koroliov.

— Dar pentru ce ispravă ţii să ai armă ? întrebă fără ocol Hristonea.

— Eu n-am nevoie de ea. Dar atunci cînd am lăsat Armata Roşie să treacă prin districtul nostru, nu ne-a fost vorba c-o să ne dezarmeze.

— Adevărat !

— A spus şi Fomin, la adunare !

— Ne-am cumpărat săbiile cu gologanii noştri !

— Eu am venit cu arma din războiul cu Germania, iar acum s-o dau ?

— Spune-i că armele nu le dăm !

— Ăştia vor să-i jecmănească pe cazaci ! Ce mai însemnez eu fără arme ? Ce să fac ?... Fără arme sînt ca o muiere cu fusta trasă pînă la buric...

— Le vom păstra !

Mişka Koşevoi ceru cuviincios cuvîntul :

— Daţi-mi voie, tovarăşi ! Mult mă mir cînd aud asemenea vorbe. E sau nu război ?

— Război, nerăzboi, ce are a face ?

— Iar dacă sîntem în stare de război, nu mai încape nici o vorbă... Adu-le şi predă-le !... Parcă noi n-am făcut la fel, cînd ocupam satele de hoholi ?

Lapcenkov își netezi căciula cu mîna și spuse răspicat, cu greutate :

— Cine nu-și va preda armele în aceste trei zile va fi dat pe mîna tribunalului revoluționar și împușcat ca dușman.

După o clipă de tăcere, Tomilin tuși și strigă răgușit :

— Rugăm să se aleagă autoritățile !

Începură să propună candidați, rostind vreo zece nume. Unul mai tînăr strigă :

— Și Adveici !

Dar gluma n-avu nici un răsunet. Primul votat fu Ivan Alexeevici, ales de toată lumea.

— După asta, nici nu mai e nevoie să votăm mai departe, spuse Petro Melehov.

Adunarea încuviință, și Mișka Koșevoi fu ales locțiitor de președinte, fără votare, întrucît nu se împotrivi nimeni.

Melehovii și Hristonea nici n-apucară să ajungă acasă, cînd l-au întîlnit pe Anikușka. Ducea subsuoară arma și cartușele, înfășurate în șorțul nevestei. Zărindu-i, se fîstîci și coti pe o ulicioară lăturalnică. Petro se uită la Grigori, Grigori se uită la Hristonea și tustrei zîmbiră.

19

Vîntul de răsărit zburdă prin stepa dragă, ca un cazac plin de voioșie. Văgăunile nu se văd sub omăt ; nu-s nici rîpe, nici vîlcele, nici drumuri, nici cărări. De jur împrejur, în toate părțile, numai cîmpie albă, pustie, netezită de vînturi. Stepa parcă e moartă. Rareori, trece în zbor prin înălțimi corbul tot atît de bătrîn ca această stepă, ca gorganul care-și ridică deasupra drumeagului de vară căciula de argint, cu blana domnească, neagră de pelinariță împrejur. Trece corbul, șuierător, despicînd cu aripile văzduhul și scoțînd un croncănit surd ca un geamăt. Vîntul duce în depărtări strigătul lui, îl poartă să răsune lung și jalnic deasupra stepei, ca o coardă de bas atinsă fără de vrere în tăcerea nopții.

Și totuși stepa trăiește sub giulgiul alb. Acolo unde se ridică valurile înghețate ale ogorului ferecat în zale de argint, sub care zace pămîntul boronit din toamnă, își

dorm somnul de iarnă vlăstarele de grîu culcate de frig, înfigîndu-şi cu lăcomie în ţărînă rădăcinile vii. Firişoarele lor de mătase verde, cu diamante de rouă îngheţată, se lipesc de cernoziomul fraged, se hrănesc cu sîngele său negru, dătător de viaţă, aşteptînd să vină soarele primăverii ca să se trezească, să spargă pojghiţa subţire de sclipitoare zăpadă îngheţată, ca să înverzească cu toată puterea în luna mai. Şi se vor dezmorţi cînd le va veni vremea ! Pitpalacii se vor bate între ele, ciocîrlia de aprilie va răsuna deasupra lor. Acelaşi soare le va mîngîia şi acelaşi vînt le va legăna, pînă cînd spicul copt, plin de boabe grele, îşi va apleca în jos capul mustăcios, bătut de ploaie şi de vînturi rele, se va culca la pămînt sub coasa plugarului şi-şi va da smerit pe arie bobul neted şi greu.

Tot ţinutul Donului trăia o viaţă ascunsă, doborîtoare. Veneau zile de urgie. Se aşteptau întîmplări mari. Zvonuri negre pluteau în aer, dinspre Donul de sus, Cir, Ţuţkan, Hopior, Elanka şi de prin văile tuturor celorlalte rîuri mari şi mici, cu satele căzăceşti împrăştiate pe maluri. Se spunea că frontul, care trecuse asemenea unui val şi se oprise lîngă Doneţ, este mai puţin de temut decît tribunalele şi comisiile extraordinare, care cică ar sosi neapărat în staniţe, chiar azi sau mîine, ba chiar s-ar fi ivit la Migulinskaia şi la Kazanskaia, judecînd scurt şi fără dreptate pe cazacii care au slujit la albi. Se spunea că nici părăsirea frontului de către cei din Ţara de sus nu le aduce vreo uşurare ; iar judecata este cum nu se poate mai simplă : o învinuire, vreo două întrebări, condamnarea şi — la zid ! — sub o rafală de mitralieră. În sfîrşit, lumea povestea că la Kazanskaia şi la Şumilinskaia au şi pierit destui cazaci şi zac în răchitiş fără pogrebanie... Foştii luptători rîdeau : „Minciuni, basme ofiţereşti ! De cînd tot ne sperie cadeţii cu Armata Roşie !“

Credeau şi nu credeau zvonurilor. Doar şi mai înainte se scorniseră destule minciuni prin sate. Pe cei mai slabi cu duhul zvonurile i-au împins la fugă în pribegie. Dar după ce frontul se îndepărtase, mulţi inşi nu mai dormeau noaptea : perna le frigea obrazul, patul le părea de scîndură, pînă şi nevestele le erau parcă străine.

Erau şi unii cărora le părea rău că nu plecaseră peste Doneţ ; dar un lucru o dată făcut nu se mai desface, iar o lacrimă căzută nu se mai ridică de pe jos...

În Tatarski, cazacii se adunau seara pe ulicioare vorbind despre noutăţi, apoi colindau din casă în casă, ca să bea trăscău. Satul trăia o viaţă apăsată şi fără de veselie. La începutul cîşlegilor o singură nuntă răsună cu zurgălăi de sărbătoare : Mişka Koşevoi îşi mărita sora. Dar lumea vorbea despre asta cu o răutate batjocoritoare :

— De măritiş îi arde !... Te pomeneşti că nu mai avea încotro.

A doua zi după alegere, satul a predat armele. Tinda şi coridorul de la casa lui Mohov, ocupată de comitetul revoluţionar, se umplu ca un arsenal. Petro Melehov se înfiinţă şi el cu două arme : a sa şi a lui Grigori, două revolvere şi o sabie. Dar fraţii opriră o pereche de revolvere ofiţereşti şi n-au predat decît lucrurile cu care veniseră de pe frontul german.

Cu sufletul uşurat, Petro se întoarse acasă. Grigori era în odaie ; cu mînecile suflecate pînă la coate, desfăcuse două închizătoare ruginite de armă şi le spăla cu gaz. Armele se aflau acolo, rezemate de cuptor.

— De unde le ai ? întrebă Petro atît de uluit, încît mustăţile i se pleoştiseră.

— Le-a adus tata, ştii, atunci cînd a fost la mine, în Filonovo.

Ochii micşoraţi ai lui Grigori sclipeau ca doi licurici. Izbucni în rîs şi se pocni peste şolduri cu mîinile unse de gaz. Deodată, se opri şi clănţăni din dinţi ca un lup.

— Armele nu-s mare lucru ! Ştii, urmă el în şoaptă, cu toate că nu era nimeni în casă, tata mi-a mărturisit astăzi — Grigori înăbuşi din nou un zîmbet — că are şi o mitralieră.

— Nu mă înnebuni ! De unde, pentru ce ?

— Cică a luat-o de la nişte cazaci pe un sac cu caş, dar eu cred că minte, tartorul bătrîn !... De bună seamă că a şterpelit-o ! E ca un gîndac de bălegar : apucă tot ce poate şi ce nu poate trage după el... Mi-a şoptit : „Am o mitralieră, e îngropată în arie. Are un arc bun de făcut nişte cîrlige pentru pescuit, dar nu m-am atins de el." Îl întreb : „La ce-ţi trebuie ?" „Mi-a plăcut arcul ei fain, da' poate să mai trebuiască şi pentru altceva. E un lucru de preţ. Numai oţel."

Mînios, Petro dădu să treacă în bucătărie, la bătrîn; dar Grigori îl făcu să se răzgîndească :

— Lasă-l ! Mai bine ajută-mi să curăţ şi să ascund toate astea ! Ce-ai de cîştigat, dacă te iei la harţă cu dînsul ?

Ştergînd ţevile puştilor, Petro fosăia pe nări, iar în cele din urmă, zise gînditor :

— Cine ştie ?... Adevărat, poate că o să ne mai trebuiască. Las' să fie !...

În aceeaşi zi, Ivan Tomilin aduse vestea că la Kazanskaia execuţiile se ţin lanţ. Cazacii şezură fumînd şi sfătuind lîngă cuptor, în timp ce pe Petro îl rodea un gînd greu. Îşi muncea creierii neobişnuiţi cu atîta trudă, pînă cînd îl năpădi sudoarea pe frunte. După ce plecă Tomilin, rosti :

— Mă duc chiar acum la Rubejin, la Iaşka Fomin. Am auzit adineauri că şade pe la ai săi. Se spune că l-ar fi pus mai-mare peste comitetul revoluţionar al districtului. E om mare acum... Am să-l rog să ne aibă în grijă dacă se-ntîmplă ceva...

Pantelei Prokofievici înhămă iapa la sania lată. Daria se încotoşmănă în şuba nouă şi tăinui ceva îndelung cu Ilinişna. Amîndouă se strecurară în hambar şi ieşiră de acolo cu o legăturică.

— Ce aveţi acolo ? întrebă bătrînul.

Petro nu răspunse, iar Ilinişna şopti repede :

— Aveam nişte untuleţ. L-am strîns pentru o nevoie... Dar acum nu ne arde de unt ; l-am dat Dariei să-l ducă plocon nevestei lui Fomin... Poate să-i folosească lui Petiuşka ! Şi izbucni în plîns. Au slujit cît era poruncă să slujească de şi-au prăpădit tinereţele şi mai să-şi piardă viaţa, iar acum, doamne fereşte, pentru nişte epoleţi de-ai lor...

— Tacă-ţi gura, bucitoareo ! strigă cu ciudă Pantelei Prokofievici, aruncîndu-şi cnutul în fîn. Apoi se întoarse către Petro : Să-i făgăduieşti şi ceva grîu.

— La ce dracu să-i trebuiască grîu ! sări Petro. Mata tată, ai face mai bine să te duci la Anikuşka să iei nişte basamac, nu grîu !

Pantelei Prokofievici se duse şi se întoarse, ascunzînd sub poală o oală de basamac, cam cît o căldare, şi spunînd cu fală :

— Bun rachiaş, mama mă-si ! Leit cel vechi, ca sub Nicolae !

— Ai şi tras la măsea, porc bătrîn ! îl luă la rost Ilinişna, dar bătrînul se prefăcu a nu auzi şi intră în casă, mlădiindu-se cu mers de om tînăr, mijindu-şi ochii ca un motan sătul, sughiţînd de plăcere şi ştergîndu-şi cu mîncea buzele arse de basamac.

Petro plecă din ogradă, lăsînd în urmă poarta deschisă ca un musafir la casă străină.

Ducea şi el daruri pentru fostul tovarăş de slujbă, acum cu atîta putere : în afară de basamac, o bucată de şeviot dinainte de război, o pereche de cizme şi un pachet de ceai scump, cu floricele... Luase toate lucrurile acestea la Liski, atunci cînd Regimentul 28 cucerise prin luptă gara şi se repezise la vagoane şi la depozite, prădîndu-le...

Tot acolo, într-un tren, pusese mîna pe un coş cu rufărie de cucoană. Îl trimisese acasă prin tată-său, care venise pe front. Spre marea pizmă a Nataliei şi a Duniaşkăi, Daria se împopoţonase în nişte rufe cum nu mai văzuse nimeni în sat. Erau de cea mai subţire pînză străină, mai albă ca zăpada, şi pe fiecare bucată erau cusute o stemă şi un monogram. Dantelele de la chiloţi fluturau mai uşoare decît spuma Donului. Chiar în cea dintîi noapte după întoarcerea bărbatului, Darie venise la culcare cu chiloţii pe ea.

Înainte de a stinge lumina, Petro zîmbi îngăduitor :

— Ţi-ai pus izmene de bărbat şi umbli cu ele ?

— E mai călduros şi mai frumos aşa ! răspunse visător Daria. Nici nu pricep : dacă ar fi de bărbat, ar fi mai lungi ! Şi apoi horbotele... La ce vă trebuie horbote ?

— Poate că bărbaţii mai de soi îi poartă şi cu horbote, răspunse somnoros Petro şi se scărpină. Din partea mea, poţi să-i tot porţi !

Lucrul nu-l prea îngrijoră la început. Cu toate acestea, în nopţile următoare, se culca alături de nevastă, dîndu-se la o parte, privind cu nelinişte şi cu respect dantelele, temîndu-se să nu se atingă de ele nici măcar cu

degetul și simțindu-se oarecum străin de Daria. Nu se putuse obișnui cu rufăria de cucoană. A treia noapte, se înfurie și ceru cu hotărîre :

— Dă-i jos, la dracu cu ei ! Nu se cade să-i poarte o muiere, că nu-s de femeie. Stai în ei ca o boieroaică ! Parcă ești o dihanie !

Dimineața, se sculă înaintea Dariei. Tușind și încruntîndu-se, încercă să-și pună el chiloții. Privi mult și cu încordare șireturile, dantelele și picioarele lui goale, păroase pînă sub genunchi. Se întoarse și se zări deodată în oglindă cu bucile băgate în crețuri de pînză, înjură cu necaz și sări afară din chiloții largi, ca un urs burzuluit. Cu degetul mare de la picior se încurcă în dantele, cît pe ce să cadă peste o ladă, și, înfuriindu-se de-a binelea, rupse șireturile și-și scoase picioarele din chiloți. Daria îl întrebă cu glas somnoros :

— Ce faci acolo ?

De supărat ce era, Petro nici nu răspunse, scuipînd și sforăind de ciudă. În aceeași zi, Daria luă chiloții făcuți cine știe pentru ce sex și-i așeză în cufăr : acolo se mai găseau o droaie de alte lucruri, cărora femeile nu le puteau afla cuvenita lor întrebuințare. Toate lucrurile acestea urmau să fie făcute pieptare. În schimb, Daria folosise fustele ; nu se știe de ce erau prea scurte, dar, femeie iscusită, mai înnădise în sus cîte un crîmpei de pînză să fie cu o palmă mai lungi decît cea de lînă. De atunci, Daria se fudulea grozav cu fustele ei, măturînd pardoseala de lut cu dantelele de Olanda...

Și acum, plecînd împreună cu bărbatul ei, era boierește și cu tîlc îmbrăcată. Fusta dedesubt cu horbotele cu pricina se zărea de sub șuba de Don, cu margini de lutru, iar cea de lînă era nouă și de postav ales, pentru ca nevasta lui Fomin să-și dea seama că Daria nu e o cazacă de rînd, ci nevastă de ofițer, orice s-ar spune.

Petro plesnea din bici și plescăia din buze. Iepușoara burtoasă, cu șira spinării osoasă și năpîrlită, alerga în trap pe drumul bătătorit de-a lungul Donului. Ajunseră la Rubejin taman la vremea mesei. Într-adevăr Fomin era acasă, îi făcu lui Petro o bună primire, îl pofti la masă și zîmbi în mustața roșcovană cînd taică-său aduse

din sania lui Petro, înălbită de promoroacă, oala cu basamac, acoperită de scuturătură de fîn.

— Tu, leat, nici nu mai dai pe la oameni, spune Fomin cu o voce de bas tărăgănată și plăcută, aruncînd priviri piezișe Dariei ; clipi din ochii albaștri de muieratic și-și răsuci mustața cu ifose de cuceritor.

— Doar știi și mata, Iakov Efimîci : au tot trecut oști — vremuri grele...

— De fapt, așa e ! Nevastă ! Ia adu-ne ceva castraveți, niște verzișoară, pește uscat.

Casa strîmtă era bine încălzită. Pe cuptor, stăteau tolăniți doi copii : un băiat, care semăna cu tătîne-său și avea ochi albaștri depărtați, și o fetiță. După ce cinsti puțin, Petro trecu la treburi serioase :

— Se vorbește prin sate că au venit comisiile. Vor să pună mîna pe cazaci...

— Tribunalul Diviziei 15 „Izenskaia" a și sosit la Vioșenskaia. Ei și ?... Ce-ai tu cu el ?

— Cum, Iakov Efimîci ? Știi și mata că sînt socotit ofițer. Păi, ce fel de ofițer sînt eu, numai cu numele ?

— Atunci ?...

Fomin se simțea stăpîn pe situație. Băutura îl făcu încrezut și lăudăros. Se ținea falnic, își netezea mustățile și privea aspru, pe sub sprîncene.

Dar Petro pricepu și el repede cum să-l ia și începu să se milogească, zîmbind umil și totuși tutuindu-l :

— Am slujit împreună cu tine ! Nu poți să te plîngi de nimic rău despre mine. Am mers eu vreodată împotriva ta ? Nu, de cînd trăiesc ! Să mă trăsnească dumnezeu, totdeauna am fost pentru cazaci !

— Știm noi asta ! Tu, Petro Panteleevici, să n-ai nici o grijă. Îi cunoaștem pe toți pe de rost. N-au să se atingă de tine. Dar pe unii tot o să punem mîna. O să-i apucăm de gît. Sînt multe bestii ascunse... Au rămas și-și văd de-ale lor. Își dosesc armele... Le-ai predat ? Ai ?...

Trecerea de la vorbirea tărăgănată la această întrebare aspră și repede fu atît de neașteptată, încît Petro se încurcă pentru o clipă ; sîngele îi năvăli în obraz.

— Le-ai predat ? Ia spune ! nu-l slăbea Fomin, aplecîndu-se peste masă.

— Fără îndoială, Iakov Efimîci !... Să nu crezi cumva că eu... eu cu sufletul deschis...

— Cu sufletul deschis ? Las' că vă cunoaştem noi... Doar şi eu îs de pe aici, făcu Fomin cu ochiul într-o strîmbătură de om beat, rînjindu-şi gura mare cu dinţii laţi. Cu cazacul bogat aşa e : îi întinzi o mînă, iar în cealaltă să ai neapărat un cuţit, că altfel sare la tine... Nişte cîini ! Nu se găsesc oameni cu inima deschisă ! Am văzut destulă lume. Nişte trădători ! Dar tu să nu ai frică de nimeni, că n-o să se atingă de tine. Cuvîntul meu e cuvînt !...

Daria mînca nişte răcituri, aproape fără pîine — aşa cerea datina bunei-cuviinţe. Stăpîna casei o îmbia mereu.

Petro plecă pe înserate, liniştit şi vesel.

După ce-şi petrecu feciorul, Pantelei Prokofievici porni să-şi vadă cuscrul, pe Korşunov. Mai trecuse pe la el cu puţin înainte de venirea roşilor, atunci cînd Lukinişna îi pregătea lui Mitka cele de trebuinţă pentru drum şi cînd în casă era mare zarvă şi zăpăceală. Simţindu-se de prisos, Pantelei Prokofievici îşi văzuse atunci de drum. Acum avea de gînd să vadă dacă totul merge bine şi să-şi verse necazul pe care i-l pricinuiau aceste prea vitrege vremuri.

Încet, şchiopătînd, mergea tocmai în celălalt capăt al satului. Ajuns în ograda Korşunovilor, se întîlni cu moş Grişaka, mai îmbătrînit şi cu mai mulţi dinţi lipsă. Era duminică, şi bătrînul se îndrepta spre biserică, la vecernie. Zărindu-şi neamul, Pantelei Prokofievici se clătină pe picioare : de sub şuba descheiată i se vedeau crucile şi toate medaliile cu care fusese decorat în războiul cu turcii ; petliţele roşii ardeau semeţ pe gulerul drept al uniformei de altădată ; nădragii cu lampas îi atîrnau prea largi, vîrîţi cu grijă în ciorapii albi, iar pe cap avea chipiul cu cocardă, împins pînă la urechile mari şi albe, ca de ceară.

— Ce-i cu tine, moşule ? Cuscre dragă, nu eşti în toate minţile ? Cine mai poartă acum cruci şi cocarde ?

— Aud ? făcu moş Grişaka, cu mîna pîlnie la ureche.

— Cocarda, zic, s-o dai jos ! Scoate-ţi crucile ! Au să te aresteze pentru toate astea. Nu-i voie sub Puterea sovietică, nu te lasă legea !...

— Nu, drăguţule, am slujit drept şi cu credinţă ţarului meu celui alb. Dar puterea astălaltă nu vine de la dumnezeu. Pe dînşii nu-i recunosc de putere ! Am jurat credinţă ţarului Alexandru, n-am jurat către mujici, aşa ! Moş Grişaka îşi mişcă buzele palide, îşi şterse mustaţa verzuie şi arătă cu cîrja spre casă. Veneai la Miron, aşa e ? E acasă. Iar pe Mitiuşka l-am petrecut în pribegie. Maica precista să-l aibă în pază ! Ai tăi au rămas, hai ? Uite aşa e... Iată ce fel de cazaci trăiesc pe lume ! Au jurat şi dînşii credinţă marelui ataman, iar cînd oştirea are nevoie de ei au rămas la neveste... Nataliuşka e teafără, sănătoasă ?

— E bine... Întoarce-te, moşule, dă jos crucile de pe tine ! Nu se mai poartă acum. Doamne, dumnezeule, ai căpiat, dragă cuscre ?

— Du-te cu dumnezeu ! Eşti prea tînăr ca să mă înveţi pe mine ! Hai, vezi-ţi de drum !...

Moş Grişaka merse drept asupra cuscrului său şi acesta îi făcu loc, abătîndu-se din drum în zăpadă, întorcîndu-se spre el şi dînd deznădăjduit din cap.

— Te-ai întîlnit cu viteazul nostru ? Curată pedeapsă pentru noi, şi tot nu-l ia dumnezeu ! Vădit îmbătrînit, Miron Grigorievici se sculă în întîmpinarea cuscrului. Ai văzut ! Şi-a pus jucărelele, şapca cu cocarda şi a plecat. Îţi vine să i le scoţi cu de-a sila. A dat în mintea copiilor, nu mai pricepe nimic.

— Lasă-l să se joace, că tot nu mai are mult de trăit... Ei, spune-mi, cum o duc ai noştri ? Am auzit că pe Grişa au vrut să-l omoare antihriştii. Lukinişna se aşeză mai aproape de cazaci, proptindu-şi bărbia în palmă cu aer dureros. Ce pacoste pe noi, cuscre ! Ne-au luat patru cai, ne-au lăsat numai o iapă cu mînzul. Ne-au sărăcit cu totul !

Miron Grigorievici miji un ochi, ca şi cum ar fi ochit ceva, apoi spuse cu alt glas, plin de clocotitoare ură :

— Dar de ce s-a răsturnat toată viaţa noastră ? Cine-i de vină ?... Tocmai ea, puterea asta a satanei ! Ea, cuscre, poartă vina pentru toate. Păi, e cu putinţă să-i faci pe

toţi o apă şi-un pămînt ? Poţi să-mi scoţi sufletul şi tot n-am s-o primesc ! Am muncit toată viaţa, mi-am încovoiat spinarea, m-am scàldat în sudoare — şi poftim ! Să am traiul la fel cu al aceluia care n-a mişcat nici măcar un deget, ca să scape de nevoi !... Nu, să avem iertare ! Această putere taie tot avîntul unui om gospodar. De aceea nu-ţi vine să pui mîna pe nimic : pentru ce să agoniseşti, pentru cine să munceşti ? Azi agoniseşti, iar mîine vin dumnealor şi-ţi iau totul... Încă una, cuscre : a fost deunăzi la mine un prieten din satul Mrîhin şi am stat de vorbă... Frontul, iată-l lîngă Doneţ ! Dar crezi tu că se va ţine ? Eu, ca să-ţi spun drept, le tot vorbesc oamenilor de încredere că trebuie să-i ajutăm pe-ai noştri care sînt peste Doneţ...

— Cum să-i ajutăm ? întrebă îngrijorat Pantelei Prokofievici, în şoaptă, fără să ştie de ce.

— Cum să-i ajutăm ? Să dăm brînci puterii lor ! Şi s-o trîntim în aşa chip, ca să ajungă iarăşi în gubernia Tambov. Să-i facă acolo pe toţi mujicii deopotrivă. Am să-mi dau toată averea, dau şi cel din urmă capăt de aţă, numai să-i nimicim pe aceşti vrăjmaşi ! Trebuie, cuscre, trebuie să le băgăm minţile în cap. E timpul ! Că dacă n-o facem acum, va fi prea tîrziu... Îmi spunea prietenul : cazacii lor se frămîntă şi ei. Numai să ne apucăm toţi o dată, spuse Korşunov, schimbîndu-şi glasul într-o şoaptă repede, tremurătoare. Trupele au trecut, dar cîţi au rămas ? Nimica toată... Prin sate, numai preşedinţii... Dacă le deşurubăm capetele, totul are să meargă strună. Iar la Vioşenskaia, ehei ! Dacă năvălim cu toţii cîţi sîntem, îi facem praf ! Ai noştri n-au să ne lase fără ajutor, au să se unească cu noi... Îţi spun curatul adevăr, cuscre.

Pantelei Prokofievici se sculă. Cîntărindu-şi cuvintele, îl sfătui cu fereală :

— Bagă de seamă ! Dacă aluneci, dai de bucluc ! Cazacii şovăiesc, dar dracu să-i ştie încotro îi mînă gîndul. Despre asemenea lucruri nu-i cuminte să vorbeşti acum cu oricine... Pe cei tineri nici nu-i chip să-i pricepi : toţi parcă se joacă de-a v-aţi ascunselea. Unul a pornit în retragere, altul a rămas. Vai de traiul nostru !... Asta nu-i viaţă, e numai o bîjbîială într-un întuneric.

— Nu te mai îndoi, cuscre, zîmbi îngăduitor Miron Grigorievici. Nu vorbesc într-aiurea. Oamenii îs ca oile : unde merge berbecul, acolo se repede și turma. Și trebuie să le arătăm calea. Trebuie să le deschidem ochii, ca să vadă cum e puterea asta. Cîtă vreme nu-i nor, nici nu tună din senin. Eu le spun pe față cazacilor : trebuie să ne răsculăm ! Se zvonește că ăia ar fi dat ordinul să-i stîrpească pe toţi cazacii. Cum te poţi împăca cu acest gînd ? O roşeaţă se ivi printre pistruii de pe chipul lui Miron Grigorievici. Ei, spune şi tu, Pantelei Prokofievici, ce are să iasă din toate astea ? Se zice că au și început să-i împuşte pe oameni... Ce fel de viaţă e asta ? Văzut-ai cum s-au răsturnat toate în anii din urmă ? Gaz nu-i, chibrituri nu-s, şi Mohov nu mai avea nimic în prăvălie, în afară de zaharicale... Dar semănăturile ? Cît a semănat lumea, faţă de ceea ce a fost ? Caii au fost ridicaţi... Mie mi i-au luat ; de la alţii, la fel... De ridicat, se pricep cu toţii să ridice, dar cine are să-i mai crească ? La noi, cînd eram flăcău, se aflau opzeci şi şase de cai. Ţii minte, cred!... Şi ce iuţi ! Chiar pe un calmuc îl puteai ajunge din urmă! Şi am avut noi unul, roib, cu stea în frunte. Ieșeam cu el să calc iepurii : mergeam în stepă, ţîșnea un vătui din buruieni, nu-l lăsam să fugă nici o sută de stînjeni și — gata ! — l-am și strivit cu calul. Uite, îmi aduc aminte, şi chipul lui Miron Grigorievici se lumină de un zîmbet cald, am ieșit și o dată la mori şi văd un iepure : sare drept la mine !... Am mînat calul spre el, iar el o ia îndărăt, la vale, peste Don ! Era de lăsata-secului. Zăpada de pe Don o dusese vîntul ; numai gheaţă goală. Cînd m-am repezit după iepure, calul a alunecat, s-a poticnit în gheaţă şi nici c-a mai ridicat capul. Se poticnise şi inima în mine ! Scot şaua de pe el și alerg acasă : „Tată, a murit calul sub mine ! Goneam un iepure cu el." „Şi l-ai prins ?" „Nu". „Pune șaua pe-ăl negru și prinde-l, neam de căţea !" Iată ce vremuri erau ! Trăiau cazacii şi se iubeau. S-a prăpădit calul — nu-i părea rău, dar iepurele trebuia fără doar şi poate să-l prinzi. Calul era de o sută de ruble, iar iepurii — zece la o rublă. Ehei, ce să mai vorbim !...

Pantelei Prokofievici plecă de la cuscru-său simţindu-se cu totul pierdut şi cu sufletul otrăvit de îngrijorare şi durere. Pricepea acum pe deplin că la cîrma vieţii se iviseră alţi oameni, necunoscuţi şi duşmănoşi. Şi dacă în trecut îşi stăpînea gospodăria şi viaţa ca pe un cal bine strunit, scos la cursele cu obstacole, viaţa îl ducea acum unde voia ea, ca un cal turbat, plin de spume, şi n-o mai stăpinea, ci, neputincios pe spinarea ei săltătoare, se clătina cu jalnice sforţări ca să nu se dea peste cap.

Viitorul era cufundat în ceaţă. Nu mult timp a trecut de cînd Miron Grigorievici fusese cel mai bogat gospodar din tot districtul. Cei trei ani în urmă, însă, îi vlăguiseră cheagul. Argaţii se împrăştiară, semănăturile s-au împuţinat la a noua parte, boii şi caii nu-i mai umpleau ograda, fuseseră daţi pe degeaba sau pe nişte bani tîmpiţi, fără preţ şi fără greutate. Totul fusese parcă într-un vis şi trecuse ca o ceaţă, plutind deasupra Donului. Drept amintire îi mai rămăsese doar casa cu pridvorul dăltuit cu măiestrie şi cu spălăcitele podoabe. Perii albi năpădiră prea devreme blana de vulpe roşcată din barba lui Korşunov, trecuseră şi pe tîmple şi se cuibuiseră acolo, la început în fire răzleţe ca pirul de stepă în nisip, iar mai apoi, biruind părul roşcat, rămăseseră pe deplin stăpîni pe tîmple, trecînd deasupra frunţii şi cucerind fir după fir. Aceleaşi două puteri luptau crunt între ele şi în sufletul lui Miron Grigorievici. Sîngele său roşu şi viu se răscula, cerîndu-i să meargă la lucru, îmboldindu-l să nu se lase nici de arat, nici de clădit acareturi, nici de îngrijirea uneltelor ce se cereau drese şi nici de bogăţie. Sufletul său însă era chinuit tot mai des de gînduri negre. „La ce bun să mai agonisesc ? Tot au să se prăpădească !“ Şi totul îi părea vopsit în culoarea albă, moartă, a nepăsării. Mîinile lui, cumplit de urîte, nu mai apucau ca altădată un ciocan sau un ferăstrău, ci rămîneau fără rost pe genunchi, mişcîndu-şi degetele murdare, butucănoase de muncă. Vitregia vremurilor îi grăbea bătrîneţea. I se făcuse scîrbă de pămînt. Primăvara mergea la ogoare din obişnuinţă, ca la o soţie neiubită, numai din datorie. Agonisea fără bucurie şi pierdea fără necaz cele agonisite... Cînd roşii îi luară caii, nici nu clipise din ochi. Şi tot el, cu doi ani în urmă, era cît pe ce să-şi spintece nevasta

cu furca, pentru un lucru de nimic : fiindcă boii stricaseră o claie de fîn. „A înfulecat Korşunov de s-a îndopat pînă-n gît, spuneau vecinii, iar acum a început să i se aplece de toate şi să lepede din el.“

Pantelei Prokofievici ajunse şchiopăînd acasă şi se culcă pe pat. Îl durea sub linguricǎ ; un val de greaţă i se ridica în gîtlej. După cină, îşi rugă nevasta să-i aducă un pepene murat, mîncă o felie ; l-au zguduit fiorii şi abia s-a tîrît pînă la cuptor. Spre dimineaţă, zăcea în nesimţire, mistuit de fierbinţeala tifosului care îl scoase din lumea cea adevărată. Buzele îi crăpară şi erau mînjite de sînge închegat ; chipul i se făcu galben, iar albul ochilor se acoperi de o pojghiţă vînătă. Baba Drozdiha îi lăsă sînge şi scoase dintr-o vînă de la mînă două străchini de răutate neagră ca dohotul. Dar nu-şi veni în fire ; numai faţa i se făcu albă-sinilie, iar gura, cu dinţii negri, i se deschise mai largă, trăgînd şuierător aerul în piept.

20

La sfîrşitul lui ianuarie, Ivan Alexeevici plecă la Vioşenskaia, unde fusese chemat de preşedintele comitetului revoluţionar de district. Trebuia să se întoarcă în aceeaşi seară. Era aşteptat. Mişka Koşevoi şedea în casa pustie a lui Mohov, în fostul birou al stăpînului, la o masă de scris mare, ca un pat pentru două persoane. Miliţianul Olşanov, trimis de la Vioşenskaia, stătea rezemat pe pervazul ferestrei. În odaie, nu se afla decît un singur scaun. Olşanov fuma în tăcere şi scuipa departe, cu măiestrie, însemnînd de fiecare dată cu un scuipat altă placă de teracotă de la cămin. O noapte înstelată împresura casa, aşternînd peste tot o tăcere rece şi pînditoare. Mişka iscăli procesul-verbal al percheziţiei la Stepan Astahov, uitîndu-se din cînd în cînd la crengile de arţar, zaharisite de chiciură.

Cineva urcă treptele, scîrţîind uşurel din pîslari.

— A venit.

Mişka se ridică. Pe coridor însă, răsunau alţi paşi, tuşea alt om. Grigori Melehov intră cu mantaua încheiată

pînă sus, cu fața pămîntie de frig și cu promoroacă pe sprîncene și în mustăți.

— Am văzut lumină și am intrat. Noroc !

— Intră și spune ce te doare.

— Nu mă plîng de nimic. Am venit să stau de vorbă și să mai spun să nu ne puie la podvezi... Caii noștri sînt bolnavi de picioare.

— Dar boii ? îi aruncă Mișka o privire cam piezișă.

— Da' cine să meargă cu boii ? E lunecuș grozav.

Făcînd să pîrîie scîndurile ferecate, cineva sui, cu pași mari, treptele. Ivan Alexeevici intră greoi în odaie. Era îmbrăcat cu burca și avea capul legat băbește cu gluga. Aducea cu el un val de văzduh rece și curat, amestecat cu miros de fîn și fum de tutun.

— Am înghețat, am înghețat, băieți !... Noroc, Grigori ! De ce umbli noaptea ?... Cine dracu a mai născocit și burcile astea ?... Trece vîntul prin ea ca prin ciur !

Se dezbrăcă și, chiar înainte de a-și pune burca în cui, începu să povestească :

— Ei, l-am văzut pe președinte. Se apropie de masă ; îi strălucea fața, îi sclipeau ochii de nerăbdare să spună totul, așa cum a fost. Am intrat la el în cabinet. A dat mîna cu mine și-mi spune : „Luați loc, tovarășe !“ E conducător de district ! Da' înainte cum era ? Era un general-maior ! Și cum trebuia să stai în fața lui ? Uite-o, așa cum este, puterea noastră dragă ! Toți sînt deopotrivă !...

Chipul său plin de voie bună și de fericire, ca și vorbele lui înflăcărate, nu erau pe înțelesul lui Grigori, care îl întrebă :

— Da' ce te-a bucurat într-atîta, Ivan Alexeevici ?

— Cum ce ? Bărbia lui Ivan Alexeevici, cu o gropiță rotundă, tresări. A simțit un om în mine ; cum să nu mă bucur ? A dat mîna cu mine, m-a poftit să stau jos, ca un egal...

— Lasă că și generalii au început acum să umble cu cămăși din sac ! răspunse Grigori, netezindu-și mustața cu muchia palmei, și-și miji ochii. Am văzut și eu unul cu epoleții făcuți cu creionul chimic. Dădea și el mîna cu cazacii...

— Generalii or fi făcînd-o de nevoie, iar aceștia fiindcă așa le este firea. Nu vezi deosebirea ?

— Nu e nici o deosebire !

Zicînd aceste cuvinte, Grigori clătină din cap.

— După tine şi cîrmuirea este la fel ?... Dar atunci pentrtu ce am luptat ? Uite, tu : pentru ce ai luptat ? Pentru generali ? Şi totuşi ai spus : „nu e nici o deosebire".

— Am luptat pentru mine, nu pentru generali ! Ca să vorbim drept, inima mea nu-i rabdă nici pe unii, nici pe alţii.

— Dar pe cine vrei ?

— Pe nimeni !

Olşanov scuipă peste toată odaia şi rîse a încuviinţare. Nu putea nici el, pesemne, să-i sufere nici pe unii, nici pe alţii.

— Parcă altfel gîndeai.

Mişka rosti cuvintele cu gînd să-l aţîţe pe Grigori, dar acesta nu arătă prin nimic că vorbele lui Mişka l-ar fi atins.

— Şi eu, şi tu, şi noi toţi gîndeam fiecare după chipul nostru...

Ivan Alexeevici avea de gînd să scape de Grigori, ca să-i poată povesti mai amănunţit lui Mişka despre călătoria sa şi despre convorbirea cu preşedintele, dar acest schimb de cuvinte începu să-l aţîţe. Aflîndu-se încă sub impresia celor văzute şi auzite la centru, se aruncă cu hotărîre în dezbatere :

— Tu ai venit să ne baţi capul pe degeaba, Grigori ! Tu însuţi nu ştii ce vrei.

— Nu ştiu ! încuviinţă sincer Grigori.

— Ce-ai tu cu Puterea sovietică ?

— Da' tu de ce te zbaţi atîta pentru ea ? De cînd te-ai făcut roşu ?

— Să nu vorbim de asta. Uite-mă-s ! Aşa sînt, aşa să mă iei. M-ai înţeles ? Şi să nu bîrfeşti prea mult puterea, că sînt preşedinte şi nu se cade să mă încaier la ceartă cu tine.

— S-o lăsăm, zic şi eu ! Tot e vremea să plec. Am venit pentru podvezi. Da' puterea ta, vrei nu vrei, e o scîrboasă putere. Spune-mi pe şleau ca să isprăvim : ce ne dă ea nouă, cazacilor ?

— Cazacilor ? Dar sînt cazaci şi cazaci.

— Tuturor cîţi sîntem !

— Libertate, drepturi... Dar stai niţel ! Stai, unde vrei să ajungi ?

— Aşa se vorbea în anul şaptesprezece, însă acum trebuie să născoceşti altceva ! îl întrerupse Grigori. Pămînt ? Libertate ? Toţi să fie la fel ?... Pămînt avem berechet, poţi să te-neci cu el. Libertate ? Nu ne mai trebuie, că de-atîta libertate ajungem să ne omorîm pe uliţe. Pe atamani, ieri, îi alegeam noi, iar acum ne sînt trimişi peste capul nostru. Cine l-a ales pe ăla care a dat mîna cu tine, de te-ai bucurat atîta ? Pentru cazaci, puterea asta nu aduce nimic, afară de sărăcie ! E a mujicilor ; să le fie în nas şi lor să le rămînă. Nici de generali n-avem nevoie. Fie comunişti, fie generali, acelaşi jug.

— N-au nevoie cei bogaţi, dar ceilalţi ? Cap nărod ! Sînt trei chiaburi în sat, iar toţi ceilalţi sînt calici. Şi pe argaţi, unde-i laşi ? Nu, n-avem să ne înţelegem aşa ! Cazacii bogaţi să rupă o bucată de la gura lor sătulă şi s-o dea celor sărmani, iar dacă nu o vor da, le-o vom smulge noi ! S-a isprăvit cu boieria lor ! Prea cotropiseră pămîntul...

— L-au cucerit, nu l-au cotropit ! Strămoşii noştri l-au udat cu sîngele lor, poate că de aceea şi rodeşte brazda noastră.

— Totuna-i ! Azi trebuie să împarţi totul cu cei săraci. Dacă toţi trebuie să fie la fel, au să fie. Iar tu baţi apa-n piuă. Te-nvîrţi pe loc după vînt, ca un cocoş de tinichea. Oameni ca tine ne tulbură apele !...

— Stai, nu te întărîta degeaba ! Am venit la tine ca un vechi prieten, ca să stăm de vorbă şi să-ţi spun răspicat tot ce fierbe în mine. Tu spui : „Să fie la fel"... Uite, cu asta au momit bolşevicii toată prostimea. Au înşirat la vorbe frumoase, şi oamenii s-au repezit ca peştii la nadă ! Şi unde s-a dus egalitatea asta a lor ? Uită-te la Armata Roşie : a trecut prin sat. Comandantul de pluton umblă cu cizme de box, iar „Vaniok", ăl de rînd, cu nişte pîrlite de moletiere. Am văzut şi un comisar : pantalonii, scurta, totul e numai piele, de sus pînă jos, iar pentru alţii nu-i piele nici pentru bocanci... Şi nu-s la putere decît de un an. Da' ce va fi cu egalitatea atunci cînd s-or aşeza

mai cu temeinicie ?... Se spunea pe front : „Vom fi cu toţi la fel... Aceeaşi soldă pentru comandanţi şi pentru ostaşi..." Nu e ! Astea sînt curate momeli ! Dacă boierul e rău, apoi un mîrlan e de o sută de ori mai rău, dacă-l faci boier ! Oricît de răi or fi fiind ofiţerii, dar, dacă iese vreunul din căzăcimea de rînd, bagă-te singur în mormînt, că altul mai scîrbos tot nu găseşti !... Are tot atîta şcoală ca orice alt cazac : răsucea cozile la boi ; dar uită-te la el atunci cînd ajunge ceva mai sus ! E ameţit de putere şi e gata să jupoaie pe altul de viu, numai pentru ca el să rămînă acolo unde s-a căţărat.

— Vorbele tale sînt nişte vorbe de contrarevoluţionar ! răspunse Ivan Alexeevici cu răceală, dar fără să-şi ridice ochii. Nici tu n-ai să mă tragi de partea ta, şi nici eu nu vreau să te schimb. Nu te-am văzut de multă vreme şi n-am s-o ascund : te-ai făcut un străin pentru noi... Eşti un duşman al Puterii sovietice !

— La asta nu mă aşteptam ! Care va să zică, dacă mă gîndesc la rosturile puterii, sînt un contrarevoluţionar ? Un cadet ?

Ivan Alexeevici luă pungociul de la Olşanov şi spuse cu glas mai potolit :

— Cum vrei să te conving ? Oamenii ajung la asta cu cugetul lor şi cu inima lor ! Eu nu mă pricep la vorbe, că prea multe lucruri nu cunosc şi am prea puţină carte. Ajung la multe, pe pipăite, bîjbîind...

— Isprăviţi odată ! strigă Mişka furios.

Tustrei ieşiră de la comitetul executiv. Grigori tăcea. Sub povara apăsătoare a acestei tăceri, neputînd să ierte şovăielile altora, Ivan Alexeevici simţea cît de străine îi erau, ca unul care privea de pe alte culmi viaţa. Zise la despărţire :

— Gîndurile tale să ţi le păstrezi pentru tine. Că de nu, am să găsesc eu ac de cojocul tău, cu toate că-mi eşti prieten şi că sîntem cumetri, eu şi cu Petro al vostru ! Să nu-i tulburi pe cazaci, fiindcă se clatină şi fără asta. Şi nu te pune în calea noastră, că o să te strivim !... Hai, mergi cu bine !

Grigori îşi văzu de drum. Îi era ca şi cum ar fi trecut un prag, dincolo de care tot ce rămăsese nelămurit pînă mai adineauri se făcuse deodată de o limpezime uluitoare.

Nu spusese, de fapt, decît cele ce le gîndea de atîtea zile și se adunaseră mereu în sufletul lui, căutîndu-și o ieșire. O mînie surdă, nepotolită, își făcu loc în el, căci se pusese între două lumi în luptă, respingîndu-le pe amîndouă.

Mișka și Ivan Alexeevici mergeau împreună. Ivan Alexeevici își urmă povestirea despre întrevederea sa cu președintele de district, dar vorbele lui nu mai aveau parcă aceleași culori și același înțeles. Încercă să-și capete voia bună dinainte, fără să izbutească. Ceva i se împotrivea, nelăsîndu-l să se bucure de viață, să tragă în plămîni aerul înghețat și dulceag. Toate din pricina lui Grigori și a celor ce au vorbit. Amintindu-și, spuse cu ură în glas :

— Oameni ca alde Grișka hojma se vîră în picioarele altora, cînd e vorba de bătaie. Scîrnăvia dracului !... Nu trage la nici un mal și plutește ca o balegă de vacă. Încerce să mai vie o dată și să vezi cum am să ți-l reped ! Iar dacă va începe să asmută lumea, o să-i găsim un locșor mai la răcoare... Și tu ce mi-ai făcut, Mișatka ? Cum îți merge ?

Drept răspuns, Mișka trase o înjurătură. Se gîndea la ceva ce dospea în sufletul său.

Străbătură toată ulicioara. Koșevoi se întoarse spre Ivan Alexeevici cu un zîmbet rătăcit pe buzele pline, ca de fată.

— Vezi, Alexeevici, cît de rea este ea, politica, fir-ar a naibii să fie ! Poți să vorbești despre orice, cu oricine, nimic n-are să-ți facă atîta sînge rău. Cînd am început să stăm de vorbă, eu și Grișka — sîntem doar de aceeași vîrstă, am învățat împreună la școală, am umblat după fete, îmi era ca un frate — cînd a început să îndruge de-ale lui, m-am mîniat atîta, încît mi s-a umflat inima în piept și simțeam că s-a făcut cît pepenele ! Mai tremură și acum carnea pe mine !... Parcă îmi ia cineva cu sila un lucru la care țin cel mai mult. Parcă mă jefuiește !... Cu asemenea vorbe poți să rupi gîtul unui om. În acest război, nu mai sînt nici cuscri, nici frați ; te-ai încins la horă cu dracu — zi-i înainte ! Glasul lui Mișka tremură de nemărginită obidă. Nu m-am supărat atîta pe el pentru nici o fată pe care mi-a suflat-o, ca pentru vorbele lui de adineauri. Iată pînă unde m-a răzbit !

Zăpada cădea, topindu-se în zbor. La nămiezi, surpături de nămeţi se prăbuşeau în rîpi, cu detunături surde. Pădurea vuia peste Don. Trunchiurile stejarilor se dezgheţară şi se făcură negre. Picăturile de apă cădeau de pe ramuri şi străpungeau zăpada, pînă la pămîntul încălzit sub covorul putred de frunze. Mirosul ameţitor al dezgheţului de primăvară plutea în aer, amestecat cu mirosul crengilor de vişini din livezi. Donul rosese găuri în gheaţa care se depărta de maluri, şi apa verzuie şi limpede umplea copcile.

Convoiul, care ducea un transport de obuze spre Don, trebuia să schimbe la Tatarski săniile. Ostaşii roşii care îl însoţeau se arătaseră vrednici băieţi. Unul din fruntea lor rămase să-l păzească pe Ivan Alexeevici, spunîndu-i pe şleau : „Stau cu tine ca să nu fugi !“, iar pe ceilalţi ii trimise ca să găsească oameni cu sănii. Se cereau patruzeci şi şapte de sănii, cu cîte doi cai.

Emelian veni şi pe la Melehovi.

— Înhămaţi caii, veţi merge cu obuzele la Bokovskaia !

Petro nici nu-l băgă în seamă şi mormăi :

— Caii au boală de picioare, iar cu iapa am dus ieri nişte răniţi la Vioşenskaia.

Fără să-i răspundă, Emelian se repezi în grajd. Petro sări cu capul gol în urma lui şi-i strigă :

— Măi, n-auzi ? Măi, stai niţel... Cască ochii şi ai să vezi că...

— Ce să văd ?... Cu mine să nu-l faci pe prostul ! Emelian se uită încurcat la Petro şi adăugă : Am poftă să-ţi văd caii. Ce fel de boală o mai şi asta ? Nu cumva le-aţi bătut dinadins cu ciocanul picioarele la încheieturi ? Mie să nu-mi umbli cu cioara vopsită ! Am văzut atîţia cai cîtă balegă de cal ai văzut tu în viaţa ta. Înhamă ! Cai sau boi, e totuna !...

Grigori plecă cu sania ; înainte de plecare, intră pe fugă la bucătărie şi, sărutîndu-şi copiii, le spuse grăbit :

— Am să vă aduc nişte cofeturi, iar voi să fiţi cuminţi şi s-o ascultaţi pe mama. Apoi către Petro : Nu-mi purtaţi de grijă, departe n-am s-ajung. Dacă au să mă trimită dincolo de Bokovskaia, o să-mi las boii şi mă-ntorc. Dar

atunci n-am să viu în sat. O să aştept la Singhin, la mătuşa. Tu, Petro, să vii să mă vezi... Mie mi-e cam frică să stau să aştept aici. Zîmbi. Ei, rămîneţi cu bine ! Ţie, Nataşka, să nu-ţi fie urît fără mine !

Lîngă prăvălia lui Mohov, prefăcută în depozit, încărcară lăzile cu obuze şi porniră la drum.

„Dînşii fac război ca să trăiască mai bine, cum ne-am luptat şi noi pentru traiul nostru cel bun, gîndea mereu Grigori, tolănit în sanie, ascultînd tropotul legănat şi liniştit al boilor şi acoperindu-şi capul cu zeghea. Şi adevărul, unul şi singur, tot nu se găseşte în viaţă. Pare-se că cine va birui are să-l înghită pe celălalt. Iar eu am căutat adevărul proştilor. Mă durea inima, mă zbuciuma într-una, cînd în dreapta, cînd în stînga... Se povesteşte din moşi-strămoşi că tătarii bîntuiau ţara Donului, năvălind să robească oameni şi să le ia pămîntul. Şi acum vin cei din Rusia. Nu ! Nu pot să mă împac cu dînşii ! Îmi sînt străini şi mie, şi tuturor cazacilor. Iar cazacilor are să le vină mintea la cap. Au părăsit frontul şi acum pe fiecare îl auzi ca şi pe mine : of ! şi aoleu !... Numai că e prea tîrziu."

De amîndouă părţile se întindeau buruieni, arături în valuri, vîlcele cu mărăcinişuri ţepoase, iar mai încolo, cîmpia de zăpadă luneca, rotindu-se spre miazăzi, de o parte şi de alta a saniei. Drumul se desfăşura fără sfîrşit, de o plictiseală apăsătoare ce te cufundă în somn.

Grigori îşi îndemna alene boii şi moţăia, culcat lîngă lăzile legate cu frînghii. După ce isprăvi de fumat, îşi vîrî faţa în fînul care mirosea iute a sulfină uscată şi a toate miresmele dulci din zilele de iunie şi adormi, fără să prindă de veste cînd. Umbla în vis cu Axinia prin holde înalte şi foşnitoare. Axinia purta în braţe copilul şi-i arunca lui Grigori cîte o privire sclipitoare, plină de grijă. Iar el îşi auzea bătăile inimii, foşnetul subţire al spicelor, şi privea covorul vrăjit al ierburilor de pe răzoare şi albastrul orbitor al cerului. Dorul vechi îi înflorea şi fierbea în el ; o iubea din nou pe Axinia cu aceeaşi dragoste istovitoare, o simţea cu tot trupul şi cu fiecare bătaie a inimii, dîndu-şi prea bine seama prin somn că toate acestea nu sînt aievea, ci numai nişte părelnice arătări fără viaţă şi nişte deşarte visări. Dar era bucuros şi le primea drept adevărate. Axinia era aidoma cum fusese cu cinci ani în urmă,

dar se ținea mai cu fereală și cu oarecare răceală. Cu o limpezime nespusă, mai lămurit ca niciodată în viață, Grigori îi vedea inelele de păr moale de la gît, cu care se juca vîntul, îi privea colțurile tulpanului alb... O zguduitură îl trezi ; glasuri de oameni îl făcură să se deștepte de-a binelea.

Veneau din partea cealaltă numeroase sănii, ocolind convoiul cu obuze.

— Ce cărați, fraților ? strigă răgușit Bodovskov, care mergea înaintea lui Grigori.

Tălpicele săniilor scîrțîiau ; copitele late ale boilor striveau zăpada care pîrîia. Oamenii din săniile ce se apropiau nu răspunseră. Hăt într-un tîrziu, cineva spuse :

— Sînt niște morți de tifos...

Grigori se uită, ridicîndu-și capul. În sănii, zăceau ca niște buturugi cadavrele, în mantalele sure, acoperite cu foi de cort. Sania lui Grigori alunecă și izbi cu marginea o mînă țeapănă, ieșită dintr-o asemenea sanie. Se auzi un sunet surd ca de tuci... Grigori se întoarse cu nepăsare. Mireasma dulceagă, îmbietoare, a sulfinei îl cufundă iarăși în somn, întorcîndu-se blînd cu fața spre trecutul aproape uitat și, făcîndu-l să se atingă încă o dată cu inima de tăișul ascuțit al patimii ce nu mai era. Tolănit din nou în sanie, Grigori simți o durere înțepătoare și dulce în același timp, lipindu-și obrazul de o crenguță galbenă de sulfină. Inima-i zbuciumată de amintiri sîngera, bătea zvîrcolindu-se și nu-l lăsă multă vreme să adoarmă.

22

În jurul comitetului revoluționar sătesc, se grupară mai mulți oameni : Davîdka-mecanicul, Timofei, Emelian, care fusese vizitiu la Mohov, și Filka-ciubotarul, cel cu fața ciupită de vărsat. Pe dînșii se bizuia Ivan Alexeevici în truda sa cea de toate zilele, simțind tot mai adînc, cu fiecare zi ce trecea, că un zid nevăzut îl despărțea de ceilalți oameni din sat. Cazacii încetară să mai vină la adunări ; iar dacă veneau, o făceau numai după ce Davîdka și ceilalți cutreierau de cinci ori tot satul, curte după curte. Veneau, nu spuneau nimic și încuviințau totul. În cea mai

mare parte erau cei tineri, dar nici printre aceştia nu se găseau prieteni. Chipuri de piatră, ochi străini, neîncrezători, priviri duşmănoase — iată tot ce vedea Ivan Alexeevici cînd prezida adunările de pe medean. Şi astea îi făcea inima să se strîngă într-un fior de gheaţă ; în ochii lui se citea durerea, glasul i se învăluia moale şi nehotărît. Filka, ciupitul, îi spuse într-o zi, nu fără înţeles :

— Ne-am despărţit de sat, tovarăşe Kotlearov ! Lumea clocoteşte de ură, mai rău decît smoala în cazanul satanei ! M-am dus aseară după căruţe, ca să ducem la Vioşenskaia nişte ostaşi răniţi, dar n-a vrut nimeni să meargă. Greu să ne înţelegem cu dînşii, dacă ne-am despărţit...

— Numai de băut se ţin ! Beau de sting, se amestecă Emelian, sugîndu-şi luleaua. Mai în fiecare casă se fabrică trăscău.

Mişka Koşevoi se încrunta, ascunzînd celorlalţi gîndurile sale, dar în cele din urmă nu se mai putu stăpîni. Seara, plecînd acasă, îl rugă pe Ivan Alexeevici :

— Dă-mi o armă !

— Pentru ce ?

— Poftim întrebare ! Mi-e teamă să umblu cu mîinile goale. Se poate să nu vezi nimic ? Eu cred că trebuie să punem mîna pe cîţiva... Trebuie să-l ridicăm pe Grigori Melehov, pe bătrînul Boldîriov, pe Matvei Kaşulin, pe Miron Korşunov. Şopotesc, bestiile, fel de fel de cîrteli în urechile cazacilor !... Tot mai aşteaptă să vie ai lor de peste Doneţ.

Ivan Alexeevici se strîmbă şi dădu trist din mînă.

— Vai şi amar ! Dacă începem să-i plivim, apoi de mulţi inşi care dau isonul ar trebui să ne descotorosim. Oamenii şovăie... Sînt şi unii care ar merge cu noi, dar trag cu ochii şi la Miron Korşunov. Se tem de Mitka al lui : dacă se întoarce de peste Doneţ, le scoate măruntaiele.

Viaţa luă o nouă şi bruscă întorsătură. A doua zi, un curier călare aduse de la Vioşenskaia ordinul pentru impunerea celor mai mari chiaburi la plata unei contribuţii. Se arăta şi suma pentru tot satul — patruzeci mii ruble. Socotiră cît trebuie să dea fiecare. Trecu o zi. Din toată contribuţia nu se putu strînge vreo optsprezece mii şi ceva, în doi saci. Ivan Alexeevici ceru instrucţiuni de la centru.

I se trimiseră trei miliţieni şi dispoziţia : „Să fie arestaţi aceia care n-au achitat contribuţia şi să fie înaintaţi, sub escortă, la Vioşenskaia“. Patru bătrîni fură închişi vremelnic în subsolul casei lui Mohov, unde odinioară se păstrau merele iarna.

Satul semăna cu o prisacă cuprinsă de o mare vînzoleală. Korşunov refuză cu înverşunare să plătească, dosind banii care-şi pierdeau de la zi la zi valoarea. Totuşi, îi veni timpul să-şi ia rămas bun de la viaţa îmbelşugată. Doi oameni sosiră de la district : un judecător de instrucţie pentru chestiuni locale, un tînăr cazac din Vioşenskaia, care slujise în Regimentul 28, şi încă unul cu cojocul de oaie pus peste scurta de piele. Arătară ordinele de serviciu din partea tribunalului revoluţionar şi se închiseră împreună cu Ivan Alexeevici în biroul său. Omul care venise cu judecătorul de instrucţie era cam în vîrstă, cu faţa şi cu tidva rase ca în palmă. Începu grav :

— În district se observă tulburări. Gardiştii albi rămaşi încep să ridice capul şi să agite căzăcimea muncitoare. Trebuie neapărat să ridicăm de pe la casele lor toate elementele duşmănoase. Fă o listă de ofiţeri, de popi, de atamani, de jandarmi, de bogătani — de toţi aceia care au luptat în mod activ împotriva noastră. Ajută-l pe judecătorul de instrucţie... Pe unii îi cunoaşte.

Ivan Alexeevici privi la faţa vorbitorului, rasă ca un obraz de muiere, şi începu să numească oamenii, pomenind şi numele lui Petro Melehov, dar judecătorul de instrucţie clătină din cap :

— E omul nostru. Fomin a rugat să nu ne atingem de el... Gîndeşte ca un bolşevic. Am slujit împreună cu el la Regimentul 28.

O filă de hîrtie liniată, desprinsă dintr-un caiet de şcoală şi acoperită cu scrisul lui Koşevoi, se ivi aşternută pe masă.

Iar după cîteva ceasuri, cazacii arestaţi stăteau pe nişte buturugi de stejar din curtea largă a lui Mohov, supravegheaţi de miliţieni. Aşteptau să le vie cei de-acasă, cu merinde şi cu o căruţă pentru boarfe. Miron Grigorievici şedea la margine, alături de moş Bogatîriov şi de Matvei Kaşulin. Era îmbrăcat numai în lucruri noi, ca în

preajma morții, cu un cojocel de piele tăbăcită, cu ciorapi albi și curați băgați în încălțări. Avdeici Minciună umbla fără rost prin curte, ba uitîndu-se tam-nesam în fîntînă, ba ridicînd o așchie de pe jos, ba repezindu-se iarăși de la cerdac la portiță și ștergîndu-și cu mîneca fața rotundă ca un măr, roșie și lac de sudoare.

Ceilalți mocneau tăcuți, cu capetele plecate, și zgîriau zăpada cu toiegele. Femeile veneau în fugă, gîfîind, aducîndu-le celor arestați cîte o legăturică ori cîte o traistă și vorbindu-le în șoaptă. Lukinișna, cu ochii plînși, încheie cojocelul bărbatului, îi legă de gît tulpanul ei alb și-l rugă, privind cu ochii stinși, acoperiți parcă de cenușă :

— Nu te mai amărî, Grigorici ! Poate că totul se va isprăvi cu bine. De ce te-ai lăsat așa ? O-of, doamne ! Un sughiț de plîns îi lărgi gura, dar cu o sforțare își strînse buzele și șopti : Mai viu să te văd... Ți-o aduc pe Gripka, știu că la ea ții cel mai mult...

Milițianul de la poartă strigă :

— A venit sania ! Puneți-vă traistele și dați-i drumul ! Femei, la o parte și curmați-o odată cu bocitul !

Lukinișna sărută — pentru întiia oară în viață — mîna cu păr roșcat a lui Miron Grigorievici și se despărțiră.

Sania trasă de boi se tîrî încet, prin piață, spre Don.

Cei șapte arestați mergeau în urmă, păziți de doi milițieni. Avdeici zăbovi o clipă, legîndu-și încălțarea, apoi alergă sprinten ca un flăcău. Matvei Kașulin pășea alături de feciorul-său. Maidanikov și Koroliov își aprindeau țigările din mers. Miron Grigorievici călca, ținîndu-se de coșul saniei, iar la coadă de tot venea bătrînul Bogatîriov, cu mersu-i mîndru și greoi. Vîntul din față îi ridica și-i trăgea înapoi capetele bărbii albe de patriarh și fîlfiia moțurile fularului aruncat pe umeri, ca niște semne fluturate la despărțire.

Tot în acea zi posomorîtă de februarie, se întîmplă altceva uluitor.

Cei din sat se obișnuiseră în vremea din urmă cu sosirile slujbașilor de la centru. Nimeni nu băgă deci în seamă ivirea în piață a unei sănii cu doi cai și a unui om zgribulit de frig, alături de surugiu. Sania se opri lîngă casa lui Mohov. Omul coborî : era în vîrstă, cum-

pănit în mişcări. Îşi potrivi centura pe mantaua lungă de cavalerie, ridică în sus clapele căciulii roşii căzăceşti şi, susţinînd cu mîna tocul de lemn al *mauserului,* urcă treptele fără grabă.

La comitetul revoluţionar se afla Ivan Alexeevici cu doi miliţieni. Omul intră fără să bată la uşă, îşi netezi bărbuţa scurtă, pornită pe cărunţeală, şi rosti cu voce de bas :

— Îl caut pe preşedinte !

Ivan Alexeevici se holbă la noul-venit cu ochi rotunjiţi, ca de pasăre, voi să sară în picioare, dar nu izbuti. Căscă gura ca un peşte pe uscat şi începu să zgîrie cu degetele marginile roase ale fotoliului. De sub vîrful roşu, caraghios, al căciulii căzăceşti, se uita la dînsul Stockman, cu faţa îmbătrînită ; ochii lui apropiaţi îl cercetau pe Ivan Alexeevici fără să-l recunoască ; dar deodată tremurară, mijiră, se făcură limpezi, şi raze mărunte de zbîrcituri ţîşniră din colţurile lor spre tîmplele cărunte. Făcu un pas către Ivan Alexeevici, care nici n-avusese timp să se scoale, îl îmbrăţişă cu un gest hotărît, îi atinse faţa cu barba umedă, sărutîndu-l, şi spuse :

— Ştiam eu ! Îmi ziceam : „Dacă a rămas în viaţă, fără doar şi poate că e preşedinte la Tatarski !"

— Osip Davîdovici, trage-mi o scatoalcă, să mă deştept !... Pocneşte-mă ! Nu-mi vine să cred ochilor ! ţipă cu glas tînguitor Ivan Alexeevici.

Chipul lui smead şi aspru, brăzdat de lacrimi, luase o înfăţişare aşa de buimacă, încît pînă şi miliţianul îşi întoarse privirea în altă parte.

— Totuşi poţi să-ţi crezi ochilor, îl linişti Stockman cu vocea lui de bas şi zîmbi, eliberîndu-şi încetişor mîinile din palmele lui Ivan Alexeevici. Dar cum, nu se găseşte la tine nici pe ce să şezi ?

— Stai jos, uite pe fotel !... Da' de unde ai răsărit ? Spune !

— Vin cu secţia politică a armatei. Văd că tot nu-ţi vine să crezi că sînt eu, viu şi natural ! Ce om ciudat mai eşti !

Începu să povestească repede, zîmbind mereu şi lovindu-l pe Ivan Alexeevici peste genunchi :

— Totul, frate, e cît se poate de simplu. După ce m-au ridicat de-aici, m-au osîndit ; revoluţia m-a găsit în locul unde eram deportat... Împreună cu un tovarăş am organizat un detaşament de Gardă Roşie, am luptat împotriva lui Dutov şi Kolceak. Oh, frate, erau acolo lucruri vesele ! I-am împins acum peste Ural, ştii ? Şi iată-mă pe frontul vostru ! Secţia politică a Armatei a 8-a m-a trimis la lucru în districtul vostru, pentru că am stat altădată aici şi, ca să zicem aşa, cunosc împrejurările. Am venit în goană la Vioşenskaia, am stat de vorbă la comitetul revoluţionar cu cei de-acolo şi am hotărît să pornesc înainte de toate la Tatarski. Mi-am zis : „Hai să stau la ei, să lucrez acolo, să-i ajut ca să organizeze treburile şi apoi să plec !" Vezi că prietenia cea veche nu se uită ? Dar vom mai sta de vorbă despre asta ; deocamdată însă să vorbim despre tine, despre situaţie ; să mă pui la curent cu oamenii şi cu starea de lucruri... Aveţi o celulă în sat ? Pe cine mai ai la tine ? Cine a mai rămas ? Ei bine... tovarăşi, lăsaţi-mă să stau un ceas cu preşedintele ! Drăcia dracului ! Îndată ce am intrat în sat, am simţit cum învie trecutul... Dar, atunci a fost ce-a fost, iar acum trăim alte vremuri !... Hai, povesteşte !...

Peste vreo trei ceasuri, Mişka Koşevoi şi Ivan Alexeevici îl întovărăşeau la vechea lui locuinţă — la Lukeşka cea saşie. Păşeau pe drumul cafeniu. Mişka apuca din cînd în cînd mîneca de la mantaua lui Stockman, ca şi cum i-ar fi fost teamă că se va desprinde de el, că-i va pieri din ochi sau că se va topi în văzduh, ca o vedenie.

Lukeşka îi aduse vechiului său chiriaş nişte ciorbă şi scoase dintr-un colţ al cufărului chiar şi o bucată poroasă de zahăr vechi.

După ce bău ceai de frunză de vişin, Stockman se lungi pe cuptor, ascultînd încîlcitele povestiri ale celor doi tovarăşi. Punîndu-le cînd şi cînd cîte o întrebare, îşi rodea mereu ţigaretul şi, pe neaşteptate, cu puţin înainte de ivirea zorilor, adormi, lăsînd ţigara să-i cadă pe cămaşa murdară de barchet. Ivan Alexeevici mai vorbi ca vreo zece minute, fără să-şi dea seama că Stockman adormise decît atunci cînd, la o întrebare a lui, celălalt răspunse

printr-un sforăit. Ieşi în vîrful degetelor, aprins la faţă şi cu lacrimi în ochi, silindu-se din răsputeri să-şi stăpînească tusea care-l îneca.

— Ei, ţi-a căzut o piatră de pe inimă ? îl întrebă Mişka, după ce coborî treptele, şi rîse încetişor, ca şi cum l-ar fi gîdilat cineva.

Olşanov, care îi însoţise pe cei arestaţi pînă la Vioşenskaia, se întoarse la miezul nopţii, cu o căruţă ce venea tot de acolo. Bătu îndelung la uşa odăii unde dormea Ivan Alexeevici şi-l trezi.

Acesta ieşi afară cu faţa buhăită de somn.

— Ei, ce-i cu tine ? Cu ce ai venit ? Ai vreun plic ?

Olşanov se juca cu biciuşca.

— I-au împuşcat pe cazaci.

— Minţi, ticălosule !

— Cînd i-am adus acolo, i-au luat îndată la cercetare, şi chiar înainte de asfinţit i-au dus la păduricea de pini... Am văzut cu ochii mei !...

Fără să poată nimeri mai grabnic cu picioarele în pîslari, Ivan Alexeevici se îmbrăcă în pripă şi dădu fuga la Stockman.

— Pe oamenii trimişi de noi i-au împuşcat la Vioşenskaia ! Credeam că au să-i bage la puşcărie, dar aşa... N-o să mai scoatem nimic la capăt cu lumea de-aici ! Se va înstrăina poporul de noi, Osip Davîdovici !... Nu ! S-a făcut ceva care nu trebuia făcut. Pentru ce ispravă să omoare oamenii ? Ce are să se întîmple de acum înainte ?...

Se aştepta ca şi Stockman să fie tot atît de mîniat de cele petrecute, tot atît de speriat de urmări, dar celălalt îşi punea încet cămaşa şi, după ce-şi vîrî capul în guler, zise :

— Nu mai striga. Ai să trezeşti gazda.

Se îmbrăcă, îşi aprinse o ţigară, rugă să i se arate din nou pricinile arestării celor şapte, apoi începu pe un ton rece :

— Trebuie să-ţi bagi în cap, da, trebuie să-ţi bagi bine în cap ! Frontul este la o sută cincizeci de verste de noi. Căzăcimea, în marea ei majoritate, ne este duşmană. Şi aceasta, fiindcă chiaburii voştri, cazacii chiaburi, adică atamanii

și ceilalți oameni mai de frunte, se bucură de o uriașă greutate în ochii căzăcimii muncitoare. De ce ? Cred că trebuie să pricepi și asta... Cazacii sînt o pătură socială deosebită, niște militari. Țarismul îi învață să respecte gradele, să asculte de „comandanții-părinți". Știi cum se zice într-un cîntec ostășesc ? „Și cînd ne poruncesc comandanții, părinții noștri, noi pornim într-acolo, dăm cu săbiile, cu baionetele, îi batem pe toți." Nu-i așa ? Ei vezi ?... Dar acești comandanți-părinți, tocmai aceștia le ordonau să împrăștie muncitori, aflați în grevă... Timp de trei sute de ani, cazacii au umblat cu capetele amețite. Nu-i puțin ! Asta e ! Iar deosebirea dintre un chiabur, să zicem, din gubernia Reazan și unul cazac de la Don este foarte mare ! Chiaburul din Reazan, dacă l-au strîns de-a binelea, sîsîie ca un șarpe, dar e neputincios și nu mai e primejdios decît atunci cînd poate ataca pe ascuns... Pe cînd chiaburul de la Don este un chiabur înarmat. Este o bestie primejdioasă, otrăvitoare ! El e tare ; nu numai că va sîsîi, va semăna zvonuri mîrșave despre noi, ne va defăima, așa cum au făcut-o — după vorbele tale — Korșunov și alții. Nu ! El va încerca să se ridice pe față împotriva noastră... Sigur că da ! Are să pună mîna pe armă și va da în noi, în tine ! Și va căuta să atragă după el și pe ceilalți cazaci — pe acei, ca să zicem așa, mijlocași, și chiar pe cei din sărăcime. Va căuta să ne frîngă, tot cu mîinile lor ! Atunci ?... S-a dovedit că ai lucrat împotriva noastră ? Gata ! Scurt ! La zid !... Și nu mai trebuie să te înduioșezi ; vai, era om cumsecade !

— Dar nu mi-e milă de ei, ce vorbești ! dădu din mîini Ivan Alexeevici. Mă tem însă să nu ne părăsească ceilalți.

Stockman, care pînă atunci își freca pieptul blănit de păr sur cu o liniște aparentă, se înroși, îl apucă cu putere pe Ivan Alexeevici de gulerul bluzei și, trăgîndu-l spre el, nu mai vorbi, ci horcăi, stăpînindu-și tusea :

— Nu ne vor părăsi, dacă le vom băga în cap adevărul nostru de clasă !... Cazacii muncitori n-au altă cale decît a noastră, nu cea a chiaburilor. Vai de capul tău !... Căci chiaburii trăiesc din munca lor ! Din sudoarea lor ! Se îngrașă... Mă, blegule ! Te-ai lăsat pe tînjeală ! Ai prins iz ! Las' că am eu grijă de tine ! Ce neghiob mai ești ! Om

muncitor și dai drumul la bale ca un intelectual... Ca orice parșiv de eser [1]. Bagă de seamă, Ivan !

Dădu drumul gulerului, zîmbi ușor, clătină din cap, își aprinse țigara și, după ce trase un fum, isprăvi pe un ton ceva mai calm :

— Dacă nu-i vom umfla pe cei mai activi dușmani din district, va fi o răscoală. Dacă îi vom izola la timp, chiar acum, atunci poate că această răzmeriță nu se va stîrni. Pentru acest scop, nu este neapărat nevoie ca să-i împușcăm pe toți, la rînd. Trebuie să-i stîrpim numai pe cei mai de vază, iar pe ceilalți hai să zicem că îi vom trimite cît mai departe, în Rusia. Dar, în general, nu trebuie să ne sinchisim de vrăjmași ! Lenin spunea : „O revoluție nu se face cu mănuși". A fost necesar, în cazul de față, să se împuște acești oameni ? Eu cred că da !... Poate nu chiar pe toți, dar pe unul ca acest Korșunov, de pildă, n-are rost să-l mai faci să se îndrepte. E limpede ! Dar uite că Melehov ne-a scăpat, fie și pentru un timp oarecare. Tocmai el trebuie înhățat, fiindcă este mai primejdios decît ceilalți luați împreună. Ține seama de asta ! Convorbirea pe care a avut-o cu tine la comitetul executiv îl arată ca pe dușmanul nostru de mîine. Iar, în genere, nu e cazul să te frămînți atîta... Pe fronturi, pier cei mai buni fii ai clasei muncitoare. Pier cu miile ! De ei trebuie să ne pară rău și nu de aceia care îi omoară sau așteaptă o clipă prielnică pentru a ne lovi pe la spate ; sau noi pe ei, sau ei pe noi ; nici o altă ieșire nu există. Așa e, dragul meu Alexeevici !

23

După ce a dat fîn vitelor, Petro intră în casă, curățindu-și mănușile de firișoarele de paie tocate. În aceeași clipă, zăvorul ușii din tindă zăngăni.

Îmbodolită în șalul negru, Lukinișna trecu pragul. Fără să-i dea bună ziua, alergă cu pași mărunți la Natalia, care stătea lîngă o laviță din bucătărie, și se prăbuși în genunchi în fața ei.

[1] Inițialele partidului „socialist-revoluționar" (es-er) rus.

— Mamă, măicuţă dragă ! Ce ai ? ! ţipă Natalia cu vocea schimbată de spaimă, încercînd să ridice trupul greoi al bătrînei.

În loc de răspuns, Lukinişna se izbi cu capul de pămînt şi începu să bocească surd şi deznădăjduit :

— Iu-bi-tul me-e-u ! Cui ne-ai lă-sa-a-t ?

Femeile izbucniră în hohote de plîns, iar copiii începură să ţipe atît de sfîşietor, încît Petro îşi apucă din fugă punguţa cu tutun de pe cuptoraş şi o zbughi în tindă. Pricepu îndată ce se petrecuse. Rămase în cerdac, fumînd. Cînd urletele din casă se mai potoliră, Petro intră în bucătărie, simţind un fior neplăcut străbătîndu-i şira spinării. Cu basmaua udă de lacrimi lipită de obraz, Lukinişna bocea :

— L-au împuşcat pe Miron Grigorievici al nostru !... A murit şoimul nostru !... Am rămas orfani, fără el !... Au să ne calce în picioare şi găinile ! Şi începu din nou să urle ca o lupoaică rănită : I s-au stins ochişorii !... N-are să mai vadă lumina zilei !...

Daria aducea apă Nataliei care leşinase. Ilinişna îşi ştergea obrajii cu şorţul. Din odaia unde zăcea Pantelei Prokofievici se auzeau tusea lui şi gemetele sfîşietoare.

— Pentru dumnezeu ! Pentru Hristos, dragule, du-te la Vioşenskaia şi adu-ni-l măcar mort ! Lukinişna apucă mîinile lui Petro şi i le strînse deznădăjduită pe pieptul ei. Scoate-l de acolo ! Of, maică precistă ! Of, nu vreau să-i putrezească oscioarele fără creştinească pogribanie !

— Vai de mine, mătuşă, ce spui ? se sperie Petro, dîndu-se în lături, ca şi cum ar fi văzut moartea în ochi. E cu putinţă să-l scot ? Ce ? Crezi că mi s-a urît cu viaţa ? Şi unde să-l mai găsesc ?

— Pentru Hristos, fă-o, Petiuşka ! Pentru Hristos !...

Petro îşi morfoli mustăţile şi în cele din urmă se învoi. Se hotărî să treacă pe la un cazac cunoscut din Vioşenskaia şi, cu ajutorul său, să încerce a scoate cadavrul lui Miron Grigorievici... Plecă noaptea, cînd luminile se aprinseră în tot satul şi cînd, în fiecare casă, se discuta aceeaşi uluitoare noutate : „I-au împuşcat pe cazaci !"

Petro s-a oprit la un fost tovarăş de oaste al bătrînului, care şedea într-o casă lîngă biserica cea nouă. Îl rugă să-l ajute la dezgroparea neamului ucis. Omul se învoi fără multă vorbă.

— Bine, mergem ! Cunosc locul. Groapa nici nu-i adîncă. Dar cum să-l găseşti ? Acolo nu e numai el... Ieri au împuşcat vreo doisprezece călăi care îi executau pe ai noştri cînd erau cadeţii la putere. Dar să ne înţelegem : ai să faci cinste cu o vadră de trăscău. Bine ?

Pe la miezul nopţii, luară cu dînşii cazmale şi o targă, pe care se făcea tizic, străbătură marginea satului şi cimitirul, îndreptîndu-se spre un crîng de pini, unde erau executate sentinţele. Fulgi de zăpadă pluteau în văzduh. Rămurele moarte de salcie roşie, acoperite de polei, pîrîiau sub picioare. Petro trăgea cu urechea la cel mai mic zgomot şi îşi blestema în gînd zilele pentru slăbiciunea cu care primise să se înhame la o treabă aşa de primejdioasă, pomenind-o cu vorbe grele pe Lukinişna şi chiar pe răposatul. Ajunseră la marginea crîngului de pini tineri, dincolo de un mare colnic de nisip. Cazacul se opri.

— Trebuie să fie aici, pe undeva prin apropiere...

Mai făcură vreo sută de paşi. O haită de cîini de staniţă o zbughiră, urlînd şi lătrînd. Petro aruncă targa jos şi şopti cu glas răguşit :

— Hai înapoi ! Dă-l în... ! Nu-i totuna pentru el dacă zace aici ori aiurea ? Acelaşi drac ! Of, în ce belea am mai intrat ! Numai necuratul m-a pus...

— Ce, bîţîi de frică ? rîse cazacul. Hai, dă-i drumul !

În sfîrşit, găsiră locul, lîngă o tufă bătrînă de salcie roşie, unde zăpada era bătătorită şi amestecată cu nisip. Urme de oameni se despărţeau în raze, împreună cu o cărăruie făcută de cîini...

...Petro îl recunoscu pe Miron Grigorievici după barba roşcată. Îşi scoase neamul din groapă, trăgîndu-l de brîu, apoi prăvăli pe targă cadavrul. Tuşind, cazacul astupă groapa la loc ; pe urmă, apropiindu-se de targă, mormăi supărat :

— Mai cuminte era să fi venit cu sania pînă aici. Că nătărăi am mai fost ! E greu ca un porc, are cel puţin cinci puduri... Şi trebuie să-l tăbîrceşti prin zăpadă.

Petro desfăcu picioarele mortului, care îşi isprăvise calea, şi apucă de mînerele tărgii.

Tot restul nopţii îl petrecu în casa cazacului. bînd cu deznădejde. Înfăşurat într-un polog, Miron Grigorievici zăcea afară, în sanie. Ameţit de băutură, Petro legase calul de aceeaşi sanie, iar calul, simţind mortul, nici nu se atinsese de fîn, şi întinzînd cît putea cureaua cu care era legat, mereu sforăia şi ciulea urechile.

Cînd păliră zorile, Petro se întoarse în sat. O luă prin izlaz şi goni neîncetat calul. În spatele lui, capul ui Miron Grigorievici se izbea cu un icnet surd de scîndura pusă dedesubt. De vreo două ori Petro se opri şi-i vîrî sub cap şomoioage de fîn subţire. Îşi aduse ruda de-a dreptul în ograda lui. Gripaşka, cea mai dragă copilă, deschise porţile răposatului gospodar şi sări la o parte de sanie, într-un troian de zăpadă. Petro puse pe un umăr trupul bătrînului, purtîndu-l ca pe un sac cu făină, şi-l duse în bucătăria largă, lăsîndu-l încet pe masa acoperită dinainte cu un preş de pînză groasă. Cu ochi istoviţi de lacrimi, răguşită, cu părul vîlvoi, Lukinişna se tîra la picioarele bărbatului, încălţate cu ciorapi albi curaţi.

— Credeam că ai să vii pe picioruşele tale, stăpînul nostru, şi te-au adus pe braţe ! îngăimă ea printre sughiţurile de plîns, care semănau groaznic cu hohote de rîs.

Petro îl aduse din odăiţă pe moş Grişaka, ţinîndu-l de braţ. Bătrînul tremura din tot corpul, parcă i se clătina pămîntul sub picioare. Totuşi se apropie curajos de masă şi se opri la căpătîiul mortului.

— Ei, bună dimineaţa, Miron ! Iată cum ne-a fost dat să ne vedem, fiule ! Îşi făcu cruce şi-i sărută fruntea rece ca gheaţa, mînjită de argilă. Mironuşka, vin şi eu curînd !...

Glasul său se ridică, trecînd într-un ţipăt sfîşietor. Ca şi cum i-ar fi fost teamă să spună mai mult, moş Grişaka îşi duse mîna la gură, cu o mişcare sprintenă, aproape tinerească, şi se lipi cu fruntea de masă.

Un spasm dureros îşi înfige gheara în gîtlejul lui Petro. Ieşi încetişor afară, la calul priponit de un stîlp.

Din adîncimea bulboanelor negre se rostogolește apa Donului peste clinurile de nisip și șerpuiește acolo, în șuvoaie încrețite. Marele fluviu curge alene, domol în albia largă. Ciortani cu burta neagră umblă în cîrduri, mai aproape de fundul nisipos și tare ; cega iese noaptea la ape mai mici să-și vîneze hrana ; crapul desface somnoros desișurile verzi de mîl de lîngă maluri ; albitura și plevușca aleargă după peștii mari. Somnul scotocește cu botul mormane de scoici ; se ivește uneori la lumina lină a lunii, ridicînd un vîrtej verde de apă, dînd ușor din coada-i aurie, sclipitoare, și iar se lasă la fund să scormonească scoicile cu capul său mustăcios și cu fruntea lată, pentru a ațipi în zori de zi, undeva, sub o buturugă neagră, roasă de apă.

Acolo unde însă malurile se apropie, Donul izbește turbat în strîmtoare și se năpustește prin poarta săpată de ape, gonind în urlet bezmetic, val după val, cu coamele albe de spumă. Trecînd peste praguri, rostogolindu-se în locuri mai adînci, apele joacă în vîrtej, se rotesc într-un cerc cumplit de amețitor și ochii nu se mai satură privind.

Din albia sa domoală și largă, viața se năpustise și ea într-o asemenea strîmtoare. Clocotul cuprinsese tot districtul Donului de sus. Se izbiră între ele două curente potrivnice, se despărțiră cazacii, și totul se vîrteji într-o amețitoare vîltoare. Tineretul și sărăcimea mai așteptau și mai credeau în vremurile de belșug și de tihnă pe care le va aduce Puterea sovietică, deși se codeau și nu-și dădeau gîndul în vileag. Cei bătrîni însă se repezeau la luptă și spuneau pe față că roșii au de gînd să stîrpească toată căzăcimea, om cu om.

La 4 martie, Ivan Alexeevici chemă la o întrunire obștea din Tatarski. Se adunară oameni mai mulți ca niciodată — poate pentru că Stockman a propus comitetului revoluționar, într-o adunare generală, să se împartă între gospodarii cei mai săraci avutul rămas pe urma negustorilor care fugiseră cu albii. Întrunirea fu precedată de o explicație furtunoasă cu un delegat al centrului. Venise de la Vioșenskaia cu dispoziția să ridice hainele confiscate. Stockman îi lămuri că, pentru moment, comitetul revo-

— Mai cuminte era să fi venit cu sania pînă aici. Că nătărăi am mai fost ! E greu ca un porc, are cel puţin cinci puduri... Şi trebuie să-l tăbîrceşti prin zăpadă.

Petro desfăcu picioarele mortului, care îşi isprăvise calea, şi apucă de mînerele tărgii.

Tot restul nopţii îl petrecu în casa cazacului. bînd cu deznădejde. Înfăşurat într-un polog, Miron Grigorievici zăcea afară, în sanie. Ameţit de băutură, Petro legase calul de aceeaşi sanie, iar calul, simţind mortul, nici nu se atinsese de fîn, şi întinzînd cît putea cureaua cu care era legat, mereu sforăia şi ciulea urechile.

Cînd păliră zorile, Petro se întoarse în sat. O luă prin izlaz şi goni neîncetat calul. În spatele lui, capul ui Miron Grigorievici se izbea cu un ienet surd de scîndura pusă dedesubt. De vreo două ori Petro se opri şi-i vîrî sub cap şomoioage de fîn subţire. Îşi aduse ruda de-a dreptul in ograda lui. Gripaşka, cea mai dragă copilă, deschise porţile răposatului gospodar şi sări la o parte de sanie, într-un troian de zăpadă. Petro puse pe un umăr trupul bătrînului, purtîndu-l ca pe un sac cu făină, şi-l duse în bucătăria largă, lăsîndu-l încet pe masa acoperită dinainte cu un preş de pînză groasă. Cu ochi istoviţi de lacrimi, răguşită, cu părul vîlvoi, Lukinişna se tîra la picioarele bărbatului, încălţate cu ciorapi albi curaţi.

— Credeam că ai să vii pe piciorușele tale, stăpînul nostru, şi te-au adus pe braţe ! îngăimă ea printre sughiţurile de plîns, care semănau groaznic cu hohote de rîs.

Petro îl aduse din odăiţă pe moş Grişaka, ţinîndu-l de braţ. Bătrînul tremura din tot corpul, parcă i se clătina pămîntul sub picioare. Totuşi se apropie curajos de masă şi se opri la căpătîiul mortului.

— Ei, bună dimineaţa, Miron ! Iată cum ne-a fost dat să ne vedem, fiule ! Îşi făcu cruce şi-i sărută fruntea rece ca gheaţa, mînjită de argilă. Mironuşka, vin şi eu curînd !...

Glasul său se ridică, trecînd într-un ţipăt sfîşietor. Ca şi cum i-ar fi fost teamă să spună mai mult, moş Grişaka îşi duse mîna la gură, cu o mişcare sprintenă, aproape tinerească, şi se lipi cu fruntea de masă.

Un spasm dureros îşi înfige gheara în gîtlejul lui Petro. Ieşi încetişor afară, la calul priponit de un stîlp.

Din adîncimea bulboanelor negre se rostogolește apa Donului peste clinurile de nisip și șerpuiește acolo, în șuvoaie încrețite. Marele fluviu curge alene, domol în albia largă. Ciortani cu burta neagră umblă în cîrduri, mai aproape de fundul nisipos și tare ; cega iese noaptea la ape mai mici să-și vîneze hrana ; crapul desface somnoros desișurile verzi de mîl de lîngă maluri ; albitura și plevușca aleargă după peștii mari. Somnul scotocește cu botul mormane de scoici ; se ivește uneori la lumina lină a lunii, ridicînd un vîrtej verde de apă, dînd ușor din coada-i aurie, sclipitoare, și iar se lasă la fund să scormonească scoicile cu capul său mustăcios și cu fruntea lată, pentru a ațipi în zori de zi, undeva, sub o buturugă neagră, roasă de apă.

Acolo unde însă malurile se apropie, Donul izbește turbat în strîmtoare și se năpustește prin poarta săpată de ape, gonind în urlet bezmetic, val după val, cu coamele albe de spumă. Trecînd peste praguri, rostogolindu-se în locuri mai adînci, apele joacă în vîrtej, se rotesc într-un cerc cumplit de amețitor și ochii nu se mai satură privind.

Din albia sa domoală și largă, viața se năpustise și ea într-o asemenea strîmtoare. Clocotul cuprinsese tot districtul Donului de sus. Se izbiră între ele două curente potrivnice, se despărțiră cazacii, și totul se vîrteji într-o amețitoare vîltoare. Tineretul și sărăcimea mai așteptau și mai credeau în vremurile de belșug și de tihnă pe care le va aduce Puterea sovietică, deși se codeau și nu-și dădeau gîndul în vileag. Cei bătrîni însă se repezeau la luptă și spuneau pe față că roșii au de gînd să stîrpească toată căzăcimea, om cu om.

La 4 martie, Ivan Alexeevici chemă la o întrunire obștea din Tatarski. Se adunară oameni mai mulți ca niciodată — poate pentru că Stockman a propus comitetului revoluționar, într-o adunare generală, să se împartă între gospodarii cei mai săraci avutul rămas pe urma negustorilor care fugiseră cu albii. Întrunirea fu precedată de o explicație furtunoasă cu un delegat al centrului. Venise de la Vioșenskaia cu dispoziția să ridice hainele confiscate. Stockman îi lămuri că, pentru moment, comitetul revo-

luţionar nu poate să le predea, pentru că eliberase în ajun vreo treizeci de straie de iarnă unui transport de ostaşi roşii, bolnavi şi răniţi. Delegatul, un flăcău tinerel, se năpusti asupra lui Stockman, răstindu-se la el :

— Cine ţi-a dat voie să dai haine confiscate ?

— Nici n-am cerut voie nimănui.

— Dar cu ce drept ai înstrăinat avutul poporului ?

— Nu mai ţipa, tovarăşe, şi nu vorbi prostii. Nimeni n-a înstrăinat nimic. Am dat căruţaşilor nişte şube sub luare de dovadă, pentru ca ei, după ce vor duce pe ostaşi pînă la punctul de etapă, să aducă toate hainele îndărăt. Ostaşii erau aproape goi, numai cu mantale rupte pe ei ; ar fi însemnat să-i trimitem la o moarte sigură. Cum puteam să nu le dăm haine, mai ales că tot zăceau în magazie fără nici un rost ?...

Vorbea, stăpînindu-şi supărarea, şi poate că discuţia lor ar fi luat sfîrşit într-un chip paşnic, dar flăcăul îşi înăspri vocea şi spuse cu hotărîre :

— Cine eşti tu ? Preşedintele comitetului revoluţionar ?... Te arestez ! Predă serviciul tău locţiitorului ! Te trimit numaidecît la Vioşenskaia. Tu poate că ai furat aici jumătate din toate lucrurile iar eu...

— Eşti comunist ? îl întrebă Stockman, alb ca peretele, aruncîndu-i o privire piezişă.

— Nu-i treaba ta ! Miliţian ! Ia-l şi du-l imediat la Vioşenskaia ! Ai să-l predai cu dovadă la miliţia de district. Îl măsură pe Stockman cu privirea : Las' că vorbim noi acolo cu tine. N-ai să scapi uşor pentru samavolnicia asta !

— Tovarăşe, ai căpiat ? Dar ştii că...

— Vorba ! Lasă gura !

Ivan Alexeevici, care n-avu timp să intervină în ceartă, văzu cum Stockman făcu o mişcare înceată şi înfricoşătoare spre *mauserul* lui atîrnat în perete. O groază nebună împăienjeni ochii flăcăului. Cu o iuţeală neaşteptată, împinse uşa cu dosul, căzu, numărînd cu spinarea toate treptele cerdacului, şi, prăvălindu-se în sanie, începu a cărăbăni cu pumni în spatele căruţaşului, mereu întorcîndu-se, pînă ce ajunse de cealaltă parte a medeanului, cuprins pesemne de spaima că poate e cumva urmărit.

Cei din comitetul revoluţionar izbucniră în tunete de rîs, de se cutremurau geamurile. Davîdka, cel gata oricînd să rîdă, se tăvălea pe masă de veselie. Dar pleoapele lui Stockman mai tresăriră mult timp într-un tremur nervos, şi ochii lui aveau o privire cruntă.

— Na, văzut-ai ce ticălos ? Ah, scîrnăvie ! repeta el, răsucindu-şi ţigara cu degetele tremurătoare.

Se duse la întrunire împreună cu Koşevoi şi cu Ivan Alexeevici. Medeanul gemea de lume. Inima lui Ivan Alexeevici tresări iarăşi într-o presimţire urîtă. „Nu s-au adunat ei degeaba... Tot satul a ieşit în medean." Dar temerile i se risipiră cînd intră înăuntrul cerdacului, scoţîndu-şi căciula. Cazacii îi făcură loc cu deosebită grabă. Aveau priviri stăpînite, iar în ochii unora licărea chiar un zîmbet. Stockman cercetă cu privirile încordate toată adunarea. Ar fi vrut să descarce atmosfera, îndemnînd lumea să-şi spună păsurile. Urmînd pilda lui Ivan Alexeevici, îşi scoase şi el căciula cu vîrful roşu şi rosti cu glas tare :

— Tovarăşi cazaci ! A trecut o lună şi jumătate de cînd s-a orînduit la voi Puterea sovietică... Dar pînă acum, noi, comitetul revoluţionar, observăm o oarecare neîncredere din partea voastră, ba chiar un fel de duşmănie. Nu veniţi la adunări, în mijlocul vostru circulă tot soiul de zvonuri, nişte zvonuri tîmpite despre împuşcări în masă, despre o aşa-zisă prigoană din partea Puterii sovietice. E timpul să stăm de vorbă, cum se zice, de la om la om, să ne apropiem unii de alţii ! Doară voi înşivă v-aţi ales comitetul revoluţionar ; şi Kotlearov, şi Koşevoi, sînt cazaci de-ai voştri, aşa că între voi nu poate să mai încapă nici o pricină de neînţelegere care să rămînă nelămurită. Înainte de toate, vă declar cu hotărîre că zvonurile cu privire la împuşcarea în masă a cazacilor, scornite de către duşmanii noştri, sînt numai nişte sfruntate clevetiri. Acei care umblă cu asemenea clevetiri au un scop vădit : să bage zîzanie între cazaci şi Puterea sovietică, ca să vă împingă iarăşi spre albi.

— Spui că nu-s împuşcături ? Dar cu cei şapte ce-aţi făcut ? strigă cineva din fund.

— N-am spus, tovarăşi, că nu există execuţii ! Noi împuşcăm şi vom împuşca pe duşmanii Puterii sovietice, pe toţi aceia care vor încerca să ne aducă iarăşi pe cap

puterea moşierilor. Nu pentru aceasta l-am răsturnat pe ţar, am isprăvit cu războiul şi am descătuşat poporul. Ce v-a dat războiul cu Germania ? Mii de cazaci morţi, de orfani, de văduve, mizerie...

— Adevărat !

— Bine-ai zis !

— Noi vrem să nu mai fie război ! urmă Stockman. Sîntem pentru frăţia popoarelor ! Iar sub regimul ţarist pămînturile erau cucerite cu braţele voastre pentru moşieri şi pentru capitalişti, numai şi numai întru îmbogăţirea moşierilor şi a fabricanţilor. Iată, a fost la voi moşierul Listniţki. Bunicul lui a căpătat patru mii de deseatine, pentru că a luat parte la războiul din opt sute doisprezece. Şi ce-au căpătat bunicii voştri ! Ei şi-au pierdut viaţa pe pămîntul german ! L-au stropit cu sîngele lor !

Medeanul vuia ; o clipă rumoarea se potoli, apoi toţi izbucniră într-un urlet :

— Adevă-ra-at !

Stockman îşi şterse cu căciula sudoarea de pe fruntea-i cu părul rărit şi strigă, cît îi îngăduiau puterile de tare :

— Pe toţi aceia care vor ridica mîna înarmată împotriva puterii muncitorilor şi a ţăranilor îi vom nimici ! Cazacii din satul vostru, care au fost împuşcaţi conform sentinţei tribunalului revoluţionar, ne-au fost duşmani. O ştiţi cu toţii. Dar cu voi, căzăcimea muncitoare, şi cu aceia care sînt de partea noastră, vom merge umăr la umăr, ca nişte boi la arat. Să arăm împreună ogorul pentru viaţa cea nouă, să-l grăpăm ca să azvîrlim afară din el toată buruiana cea veche, pe toţi duşmanii noştri ! Ca să nu-şi mai scoată rădăcinile ! Să nu înăbuşe creşterea vieţii noi !

Freamătul stăpînit şi chipurile înviorate îi arătau lui Stockman că vorbele sale mişcaseră inimile căzăceşti. Nu dăduse greş : începu o dezbatere mai pe şleau.

— Osip Davîdovici ! Pe tine te cunoaştem bine : ai trăit cîndva pe la noi, eşti ca şi unul dintr-ai noştri. Dumereşte-ne cu adevărat şi nu-ţi fie frică de noi : ce vrea de la noi puterea asta a voastră ? Noi bineînţeles că sîntem pentru ea, feciorii noştri au părăsit fronturile, dar sîntem nişte oameni fără carte şi încă nu ne putem da seama de rosturile ei...

Bătrînul Greaznov mai vorbi mult și încîlcit, umblînd pe ocolite și aruncînd cuvinte întortocheate ca niște urme de vulpe, cu vădită teamă să nu se dea de gol. Dar ciungul Alioșka Șamil nu mai putut răbda :

— E voie să spun și eu o vorbă ?

— Zi ! încuviință Ivan Alexeevici, cu zvîcniri în inimă de întorsătura adunării.

— Tovarăşe Stockman, răspunde-mi dinainte : pot să spun tot ce am de spus ?

— Vorbește !

— Şi n-o să mă arestați ?

Stockman zîmbi, clătinînd negativ din mînă.

— Dar, te rog, să nu te superi ! Eu, cu mintea mea proastă, cum știu — așa grăiesc !

Fratele său Martin îl trăgea din spate, de mîneca goală a sumanului ponosit, și-i șoptea speriat :

— Lasă, zevzecule ! Lasă, nu mai vorbi, că o să te-nhațe pe loc. Au să te treacă în condică, Alioșka !

Dar ciungul îi făcu semn să-l lase în pace și se întoarse cu fața spre medean, cu obrazul scofîlcit, tresărind și clipind des din ochi :

— Domnilor cazaci ! Iată ce am să vă spun, iar voi să judecați dacă am să vorbesc așa cum trebuie sau dacă am să greșesc. Făcu stînga-mprejur, militărește, se întoarse la Stockman și clipi șiret. Așa înțeleg eu : dacă trebuie să spunem adevărul, apoi numai adevăr să fie ! Dacă trebuie să izbești, izbește cu toată puterea ! Și am să vă spun acum ceea ce gîndim noi, toți cazacii și pentru ce sîntem supărați pe comuniști... Iată, tovarăşe : tu ai grăit că voi nu mergeți împotriva cazacilor plugari, care nu vă sînt dușmani. Sînteți, pare-se, împotriva celor bogați și pentru cei săraci... Dar, spune odată, cu ce drept i-au împușcat pe-ai noștri din sat ? N-am să vorbesc de Korșunov : a fost ataman, a călărit toată viața pe spinarea altuia ; dar pentru ce să-l omori pe Avdeici Minciună ? Dar pe Kașulin Matvei ? Pe Bogatîriov, pe Maidannikov ? Dar pe Koroliov ? Au fost și ei la fel cu noi, tot niște oameni neciopliți, de rînd, lipsiți de iscuseli cărturărești... Au fost învățați să țină coarnele plugului, nu cartea. Unii din ei nici nu știau carte. A, B, iată cărturăria lor. Și chiar dacă oamenii aceștia au trăncănit ceva care nu se cuvenea,

trebuie să-i iei şi să le găureşti pielea ? Alioşka răsuflă şi urmă înainte ; mîneca goală a sumanului juca pe pieptul său, gura se schimonosea într-o strîmbătură. I-aţi înhăţat pe aceia care au flecărit din prostie, le-aţi luat viaţa, dar nu vă atingeţi de negustori ! Negustorii şi-au răscumpărat viaţa cu bani ! Noi însă nu avem cu ce să ne răscumpărăm, fiindcă toată viaţa stăm cu nasul vîrît în pămînt şi norocul trece mereu tot pe alături. Ăia pe care i-au împuşcat poate că ar fi scos şi pe cel din urmă bou din ogradă, numai ca să fie lăsaţi în viaţă ; dar nu li s-a cerut nici o contribuţie. I-au luat şi le-au frînt gîtul. Dar noi ştim tot ce se petrece la Vioşenskaia... Acolo şi negustorii, şi popii sînt întregi şi teferi. Şi cei din Karghin la fel — poţi fi fără nici o grijă. Auzim şi noi ce se petrece în lume ; o veste bună zace pe loc, dar una proastă face ocolul lumii !

— Adevărat ! răspunse o voce singuratică în spate.

Gălăgia creştea, acoperind vorbele lui Alioşka, dar acesta aşteptă o clipă şi, fără să se uite la mîna ridicată a lui Stockman, continuă să strige :

— Şi iată că noi am înţeles aşa : poate că Puterea sovietică este bună, dar comuniştii care ocupă toate posturile ar fi bucuroşi să ne înece pe toţi într-un pahar cu apă ! Ne plătesc pentru nouă sute cinci, aşa ne vorbeau soldaţii roşii. Iar noi ne gîndim : comuniştii vor să ne răpună, să ne nimicească, să nu rămînă nici un suflet de cazac în toată ţara Donului... Uite, am spus ceea ce aveam de spus ! Sînt acum ca beat : ce am în gînd, am şi pe limbă. Toţi sîntem beţi de trai bun, din pricina obidei care a dospit împotriva voastră, a comuniştilor !

Alioşka se făcu nevăzut în mulţimea cojoacelor, şi o tăcere stînjenită stăpîni multă vreme tot medeanul. Stockman începu să vorbească, dar fu întrerupt de cineva din fund, care îi strigă :

— Adevărat ! Cazacii nu mai pot răbda ! Ascultaţi ce cîntece s-au făcut acum prin sate. Nu orişicine îndrăzneşte să spună tot ce crede, dar de cîntat se cîntă, că n-ai să te legi de un cîntec. Uite, „Merişorul“ care se cîntă pe la noi :

Fierbe samovarul, peşte vom prăji,
Vor veni cadeţii, toţi ne-om jelui !

— Va să zică avem de ce să ne jeluim !

Din glotime izbucni un rîset cam nepotrivit ceasului. Mulţimea se foi, se auziră şoapte, schimb de vorbe... Cu o mişcare furioasă, Stockman îşi îndesă căciula şi, scoţînd în pripă din buzunar lista făcută de Koşevoi, strigă :

— Ba nu e adevărat ! Acei care sînt pentru revoluţie n-au de ce să se îngrijoreze ! Iată pentru ce au fost împuşcaţi oamenii din satul vostru, duşmani ai Puterii sovietice. Ascultaţi ! Începu să citească răspicat, cu opriri :

LISTA

de duşmanii Puterii sovietice, care se înaintează la dispoziţia comisiunii de anchetă de pe lîngă tribunalul revoluţionar al Diviziei 15 „Inzenskaia" :

Nr. crt.	Numele şi pronumele	pentru ce este arestat	Observaţiuni
1	*Korşunov* Miron Grigorievici	Fost ataman, bogătaş, îmbogăţit din munca altora.	
2	*Sinilin* Ivan Avdeevici	Făcea propagandă pentru răsturnarea Puterii sovietice.	
3	*Kaşulin* Matvei Ivanovici	La fel	
4	*Maidannikov* Semion Gavrilov	Şi-a pus epoleţii şi a urlat pe uliţă împotriva puterii.	
5	*Melehov* Pantelei Prokofievici	Membru al Sfatului Oastei.	
6	*Melehov* Grigori Panteleevici	Ofiţer îndărătnic, periculos.	
7	*Kaşulin* Andrei Matveev	A luat parte la împuşcarea cazacilor roşii ai lui Podtiolkov	
8	*Bodovskov* Fedot Nikiforov	La fel.	
9	*Bogatîriov* Arhip Matveev	Epitrop la biserică. A avut ieşiri la corpul de gardă împotriva puterii. Tulburător al poporului şi contrarevoluţionar.	
10	*Koroliov* Zahar Leontiev	A refuzat să predea armele. Om nesigur.	

La rubrica „observaţiuni“, care nu fusese citită de Stockman, în dreptul numelui celor doi Melehovi şi al lui Bodovskov, stătea scris :

„Numiţii duşmani ai Puterii sovietice nu se înaintează, pentru că doi dintre ei sînt lipsă, fiind mobilizaţi la podvezi, cărînd nişte cartuşe pînă la gara Bokovskaia. Iar Melehov Pantelei zace de tifos. Cei doi vor fi arestaţi şi trimişi la district de îndată ce se vor întoarce, iar al treilea, îndată ce se va ridica pe picioare.“

Adunarea tăcu o clipă, apoi izbucni în strigăte :

— Nu-i adevărat !...

— Minţi ! Au vorbit împotriva puterii !

— Aşa le trebuie pentru asemenea fapte !

— Ba i-a pîrît unul şi altul !

— Dar ce vrei, să-i iei în braţe ?

Stockman începu iarăşi să vorbească. Fu ascultat, se părea chiar cu destulă luare-aminte şi cu strigăte de încuviinţare, dar cînd, în cele din urmă, vorbi despre împărţirea avutului celor fugiţi cu albii, nu primi nici un răspuns.

— De ce tăceţi ca peştii ? întrebă supărat Ivan Alexeevici.

Lumea se năpusti la ieşire, ca un pumn de plumbi risipiţi pe jos. Unul dintre cei mai săraci, Siomka, poreclit Ceaun, făcu nehotărît un pas înainte, dar se răzgîndi şi dădu din mănuşă :

— Au să vie stăpînii şi ai să-ţi găseşti beleaua...

Stockman mai încercă să-i îndemne să nu plece, iar Koşevoi, cu faţa albă ca făina, îi şopti lui Ivan Alexeevici :

— Am spus eu că n-au să primească ! Mai bine să le zvîrlim chiar acum toate pe foc, decît să le dăm lor !

25

Plesnindu-se îngîndurat cu biciuşca peste tureatcă, Koşevoi, cu capul plecat, urcă încet treptele casei lui Mohov. Lîngă uşă pe coridor, chiar pe jos, zăceau mai multe şei. Cineva sosise mai adineauri pesemne ; pe una dintre scări, mai rămăsese lipit un bulgăraş de zăpadă,

galbenă de balegă, turtită pe piciorul călărețului ; o mică băltoacă de apă sclipea dedesubt. Toate acestea Koșevoi le ochi dintr-o dată, călcînd pe dușumelele murdare ale cerdacului. Ochii lui lunecară peste gratiile albastre, tăiate în lemn și sparte pe alocuri, peste poleiul pufos prins pe dunga liliachie de-a lungul zidului ; se mai uită în treacăt la ferestrele aburite pe dinăuntru și tulburi ca o bășică de bou. Dar tot ce vedea nu-i stăruia în cuget, plutind vag și nedeslușit ca în vis. Un simțămînt de milă și de ură față de Grigori Melehov se împletea în inima lui simplă...

În tinda comitetului revoluționar duhnea acru a fum de tutun, a hamuri și a zăpadă topită. O slujnică, rămasă singură după ce Mohovii fugiseră peste Doneț, făcea foc în soba olandeză. Milițienii rîdeau gălăgios în odaia de alături. „Mă, ce oameni ! De veselie le arde !“, gîndi supărat Koșevoi, văzîndu-și de drum, apoi se izbi cu ciudă, pentru cea din urmă oară, cu biciușca peste carîmb și intră în odaia din colț, fără să bată în ușă.

Ivan Alexeevici ședea lîngă masa de scris. Avea haina cea vătuită, descheiată larg ; căciula neagră îi era dată voinicește pe o sprînceană, iar fața asudată arăta obosită și îngrijorată. Alături de el, pe pervazul ferestrei, ședea Stockman, cu aceeași manta lungă. Îi primi pe Koșevoi cu un zîmbet și-i făcu semn să se așeze lîngă el.

— Ei, ce se aude, Mihail ?... Stai jos.

Koșevoi se așeză, rășchirîndu-și picioarele. Glasul lui Stockman, ahtiat după știri și liniștit, avu asupra lui o răsfrîngere înviorătoare.

— Am auzit de la un om sigur... Grigori Melehov cică s-a întors aseară acasă. Dar n-am trecut încă pe la dînșii.

— Și ce crezi tu cu privire la acest lucru ?

Stockman își răsucea o țigară și se uita din cînd în cînd la Ivan Alexeevici, așteptînd răspunsul.

— Să-l băgăm la beci, sau ?... întrebă nehotărît Ivan Alexeevici, clipind des din ochi.

— Vezi și tu, doar ești președintele comitetului revoluționar...

Stockman zîmbi făcînd un gest îndoielnic. Știa să zîmbească cu atîta bătaie de joc, încît zîmbetul lui ardea ca o usturătoare lovitură de harapnic. Bărbia lui Ivan Alexeevici se broboni de sudoare.

Cu dinţii încleştaţi, spuse aspru :

— Da, sînt preşedinte şi am să-i arestez pe amîndoi, şi pe Grişka, şi pe frăţine-său, şi — la Vioşenskaia cu dînşii !

— Nu ştiu dacă are rost să-l arestezi pe fratele lui Grigori Melehov. Fomin îl apără din răsputeri. Doar ştii ce minunată părere are despre el... Dar pe Grigori să-l înşfaci chiar astăzi, îndată ! Mîine, îl trimitem la Vioşenskaia, iar actele cu privire la el ai să le expediezi preşedintelui tribunalului, chiar astăzi, cu un miliţian călare.

— Poate că ar fi mai cuminte să-l înhăţăm pe Grigori seara. Ce zici, Osip Davîdovici ?

Stockman tuşi îndelung şi, după ce se linişti, întrebă ştergîndu-şi barba :

— De ce seara ?

— Ca să se facă mai puţină vorbă...

— Ei, asta-i !... Ne ţinem de mofturi ?

— Mihail, ia cu tine doi oameni, du-te şi ridică-l numaidecît pe Grişka ! Ai să-l închizi deosebit de ceilalţi... Ai înţeles ?

Koşevoi se dădu jos de pe pragul ferestrei şi se duse la miliţieni. Stockman se plimba prin odaie, tîrşindu-şi picioarele în cizmele scîlciate de pîslă cenuşie. Se opri în faţa mesei şi întrebă :

— Ai trimis cel din urmă transport de arme adunate ?

— Nu.

— De ce ?

— Ieri n-am avut timp.

— De ce ?

— Le trimitem astăzi.

Stockman se încruntă, dar în aceeaşi clipă ridică sprîncenele şi întrebă repede :

— Ce au predat Melehovii ?

Ivan Alexeevici, căutînd să-şi amintească, subţie ochii şi zîmbi :

— Au predat întocmai : două arme şi două revolvere. Dar crezi tu că astea-s toate ?

— Nu ?

— Aş ! Îi crezi mai proşti ca tine ?

— Așa zic și eu. Stockman își strînse buzele. În locul tău, aș face la el, după arestare, o percheziție amănunțită. Mai spune-i comandantului și despre asta. De gîndit, te gîndești la toate, dar nu-i destul atîta. Mai trebuie să și faci ceea ce gîndești...

Koșevoi se întoarse după o jumătate de ceas. Străbătu cerdacul în fugă, trînti mînios ușa și, ivindu-se în prag, strigă abia răsuflînd :

— Am dat-o dracului !

— Cu-um ? ! întrebă Stockman și se îndreptă spre el cu pași iuți, căscînd ochii spăimîntător de mari.

Mantaua lungă i se încurca între picioare și-l izbea cu poalele peste pîslari.

Din pricina glasului apăsat cu care întrebase, sau poate din alte pricini, Koșevoi se burzului și răcni :

— Nu mai face pe grozavul !... Trase o înjurătură de mamă. Grișka a plecat la Singhin, la mătușă-sa ! Ce vină am eu ? Voi unde ați fost ? V-ați jucat ? Uite, na !... Ne-a scăpat tuturora ! Nu te răsti la mine, eu sînt un om mărunt : mi-am făcut datoria și lasă-mă-n pace ! Voi ce făceați în vremea asta ? Dîndu-se îndărăt în fața lui Stockman, care venea asupra lui, se propti cu spatele de peretele sobei de teracotă și rînji. Nu te da la mine, Osip Davîdovici ! Nu te da că zău te pocnesc !

Stockman stătu o clipă înaintea lui, făcîndu-și degetele să trosnească, și, privind la dinții albi ai lui Mișka și la ochii săi zîmbitori și credincioși, zise printre dinți :

— Cunoști drumul la Singhin ?

— Cunosc.

— Păi atunci de ce te-ai întors ? Și mai spui că te-ai bătut cu nemții... Nătărăule !

Și-l măsură cu ochii micșorați, în semn de cel mai scîrbit dispreț.

Stepa își întindea nemărginirea învăluită într-o pîclă sură-albăstruie. Din spatele dealului de peste Don, se ridica luna plină, arămie, luminînd zgîrcit, fără să pălească licăririle fosforice ale stelelor.

Pe drumul spre Singhin, mergeau șase călăreți. Caii alergau în trap. Stockman călărea, scuturat în șaua de dragon, alături de Koșevoi. Murgul său înalt zburda

mereu sub el şi încerca să-l muşte de genunchi. Cu chipul netulburat, Stockman povestea o istorioară hazlie, iar Mişka se lăsa pe oblînc rîzînd ca un copil, înecîndu-se şi sughiţînd — şi mereu încerca să se uite pe sub gluga lui Stockman, ca să-i vadă ochii aspri şi pînditori.

Percheziţia amănunţită la Singhin nu dădu însă nici un rezultat.

26.

Grigori fusese silit să plece de la Bokovskaia la Cernîşevskaia. Se întoarse după o săptămînă şi jumătate. Pe bătrîn îl arestaseră cu două zile înainte de înapoierea lui. Pantelei Prokofievici abia începuse să umble, după tifos. Se ridicase din pat şi mai cărunţit, ciolănos ca un schelet de cal. Părul argintiu şi creţ îl năpîrlea ca ros de molii ; barba îi era încîlcită şi cu desăvîrşire albă spre vîrf.

Miliţianul îl umflă pe sus, neîngăduindu-i decît zece minute pentru a se pregăti de drum. Înainte de a fi trimis la Vioşenskaia, Pantelei Prokofievici fu băgat în beciul casei lui Mohov. În afară de el, în acest beci, care mirosea tare a mere, se mai aflau nouă bătrîni şi un judecător numit prin alegeri.

Petro îi vesti noutatea lui Grigori, chiar înainte de a-l lăsa să intre bine cu sania în ogradă, sfătuindu-l :

— Fă-ţi calea întoarsă, frăţioare... Mereu au tot întrebat de tine, cînd ai să vii. Du-te să te încălzeşti şi să-ţi vezi copiii, apoi te duc eu la Rîbnîi. Ascunde-te acolo şi aşteaptă alte vremuri... Dacă mă întreabă cineva, le spun : e plecat la Singhin, la o mătuşă. La noi au pus la zid şapte inşi, ai auzit ? Să nu păţească şi tata la fel... Cît despre tine, nici vorbă !

Grigori mai zăbovi vreo jumătate de ceas în bucătărie, apoi îşi pregăti calul şi noaptea plecă la Rîbnîi. Un cazac primitor, neam depărtat cu Melehovii, îl ascunse pe Grigori într-o magazie de tizic, unde petrecu două zile şi două nopţi, părăsindu-şi vizuina numai după ce se întuneca de-a binelea.

A doua zi după întoarcerea de la Singhin, Koşevoi plecă la Vioşenskaia ca să afle cînd se întruneşte celula de partid. El, Ivan Alexeevici, Emelian, Davîdka şi Filka hotărîseră să-şi facă formalităţile de înscriere în partidul comunist.

Mişka ducea cu el cel din urmă transport de puşti predate de cazaci, o mitralieră, descoperită în curtea şcolii, şi o scrisoare din partea lui Stockman, adresată preşedintelui comitetului revoluţionar de district. Străbătînd izlazul în drum spre Vioşenskaia, speriau mereu iepurii. În anii de război, se prăsiseră fără număr şi, în afară de aceasta, mai năvăleau alte puzderii de iepuri fugiţi din alte locuri, aşa că, mai la fiecare pas, întîlneai cîte unul, în culcuşurile de sub fiecare tufă moţată de rogoz galben. Trezit de scîrţîitul săniei, iepurele sur, cu burta albă, zvîcnea nebun şi o rupea la fugă, lăsînd să i se vadă numai codiţa, tivită cu negru. Emelian oprea caii, arunca hăţurile şi răcnea fioros :

— Arde-l ! Curăţă-l !

Mişka sărea din sanie şi trăgea din genunchi, golind toată magazia armei, privind dezamăgit cum gloanţele împroşcau smocuri de zăpadă în jurul ghemului sur şi iute de picior, care ţîşnea într-un ultim salt, intra din fugă în buruienile dese, scuturînd omătul de pe ele şi făcîndu-se nevăzut în hăţişul lor.

...La comitetul revoluţionar era o forfoteală fără rost. Oamenii alergau agitaţi, soseau curieri călări, dar uliţele erau neaşteptat de pustii. Necunoscînd pricina zarvei, Mişka rămase uimit. Locţiitorul preşedintelui băgă distrat în buzunar scrisoarea lui Stockman, iar la întrebarea dacă are a da vreun răspuns bombăni răstit :

— Dă-te dracului şi slăbeşte-mă !... De voi îmi arde acum ?...

Oamenii din compania de pază mişunau prin piaţă. O bucătărie de campanie trecu pufăind rotocoale de fum, răspîndind miros de carne fiartă şi de foi de dafin.

Koşevoi trecu la prietenii de la tribunalul revoluţionar, ca să fumeze o ţigară, şi întrebă :

— Dar ce-i cu alarma asta pe voi ?

Gromov, unul dintre judecătorii de instrucţie pentru chestiuni locale, răspunse în silă :

— La Kazanskaia nu prea s-arată bine. Cică au răzbit albii sau poate că s-au răsculat cazacii. Se zvoneşte că aseară s-a dat o luptă pe-acolo. Legătura telefonică e întreruptă...

— N-aţi putea trimite în grabă un călăreţ ?...

— Am trimis. Nu s-a întors. Şi acum a plecat o companie la Elanskaia. Nici acolo nu merg toate aşa cum trebuie.

Şedeau la fereastră şi fumau. O ninsoare uşoară cădea în jurul casei negustoreşti, arătoasă şi ocupată de tribunalul revoluţionar.

Nişte împuşcături rare trosniră surd undeva, dincolo de staniţă, lîngă crîngul de pini, spre Ciornaia. Mişka se îngălbeni la faţă şi scăpă ţigara din mînă. Toţi cei din casă săriră afară, în ogradă. Împuşcăturile răsunau tot mai aproape şi tot mai ameninţătoare. O salvă detună acoperind răpăitul focului de voie ; gloanţele vîjîiră, izbind cu un trosnet în pereţii magaziilor şi în poartă. Un ostaş din curte fu rănit. Gromov o rupse la fugă prin piaţă, mototolind şi vîrînd în buzunar nişte hîrtii. Lîngă comitetul revoluţionar se adunau rămăşiţele companiei de pază. Comandantul, un om cu cojocel scurt, se frămînta în mijlocul ostaşilor roşii, apoi îşi conduse oamenii în trap spre locul de trecere peste Don. Se iscă o zarvă cumplită. Oamenii începură să se vînzolească prin piaţă. Cu capul ridicat, un cal înşeuat trecu la galop, fără călăreţ.

Uluit din cale-afară, Koşevoi nu-şi mai dădu seama cum a ajuns în piaţă. Îl zări pe Fomin, cu burca lui, ţîşnind călare, ca o vijelie neagră, din spatele bisericii. O mitralieră era legată de coada calului voinic ; roţile nu se mai învîrteau şi calul, zburînd la galop, o tîra răsturnată. Plecat pe oblînc, Fomin se mistui în vale, lăsînd în urmă-i un nouraş argintiu de zăpadă.

„La cai !“, fu primul gînd al lui Mişka. Străbătea ulicioarele, aplecîndu-se la răspîntii, fără să se uite îndărăt măcar o singură dată. Inima îi era gata-gata să se rupă,

cînd ajunse în sfîrşit acasă. Emelian înhămă caii, dar cuprins de spaimă nu nimerea să pună ştreangurile.

— Ce-o mai fi şi asta, Mihail ? Ce e ? bolborosea, clănţănind din dinţi. Am pus hamurile şi am pierdut hăţurile. Am început să privesc hăţurile, şi uită-te cum s-a desfăcut chinga de ham la calul din stînga.

Curtea în care se aflau cartiruiţi dădea drept în stepă. Mişka privea la crîngul de pini, dar de acolo nu se revărsau nici lanţuri de trăgători, nici pîlcuri de călăreţi. Se trăgea de undeva, uliţele erau însă pustii şi totul era ca întotdeauna, la fel de obişnuit şi plictisitor. Dar în acelaşi timp se petrecea ceva îngrozitor : răscoala prindea rădăcini.

Pe cînd Emelian se căznea cu caii, Mişka tot nu-şi lua privirile din stepă. Văzu cum un om cu paltonul negru se ivi de după o bisericuţă şi o luă la fugă pe lîngă locul unde arsese anul trecut postul de telegrafie fără fir. Alerga cît îl ţineau picioarele, aplecat mult înainte şi strîngîndu-şi mîinile pe piept. Koşevoi îl recunoscu după palton pe judecătorul de instrucţie Gromov. Mai avu timp să vadă un călăreţ care răsări de după gard. Îl recunoscu şi pe acesta : era tînărul cazac Cernicikin din Vioşenskaia, un prea cunoscut contrarevoluţionar. Aflîndu-se cam la o sută de stînjeni de Gernicikin, Gromov se uită încă o dată îndărăt şi scoase revolverul din buzunar. Pocni o împuşcătură, alta. Gromov se urcase în vîrful unei movile de nisip şi trăgea mereu. Cernicikin sări jos de pe cal, fără să-l oprească, dar ţinîndu-l de dîrlogi ; scoase arma de la spate şi se pitulă după un troian. După cel dintîi foc de armă, Gromov începu să meargă pieziş, prinzîndu-se cu mîna stîngă de crengile uscate, ocoli colnicul şi se prăvăli cu faţa în zăpadă. „L-a omorît !“, îşi zise Mişka şi simţi un fior de gheaţă ; acest Cernicikin era un trăgător cum nu se mai găsea altul şi, de la orice depărtare, lovea orice ţintă, nimerind-o fără greş, cu carabina austriacă adusă de pe frontul german. Ieşind cu sania afară din ogradă, Mişka îl mai văzu pe Cernicikin care venise în galop pînă la colnic şi lovea cu sabia în paltonul negru ce zăcea întins pe nămeţi.

Era primejdios de trecut Donul, pentru a ajunge la Bazki. Pe fondul alb al Donului şi caii, şi oamenii din

sanie se zugrăveau ca nişte ţinte uşor de atins. Doi oameni din compania de pază şi zăceau seceraţi de gloanţe. Zăpada de pe gheaţă era năpădită de apă ; stropi şi bulgări de omăt ţişneau şuierător de sub copite, şi brazde adînci rămîneau în urma tălpicelor. Au gonit nebuneşte pînă la Tatarski dar, cînd să treacă Donul, Emelian trase hăţurile şi întoarse către Koşevoi faţa-i arsă de vînt :

— Ce-i de făcut ?... Dacă şi la noi e aceeaşi răzmeriţă ?

Mişka îi aruncă numai o privire chinuită. Apoi se uită spre sat. Doi oameni călări trecură pe ulicioara cea mai apropiată de Don. Lui Koşevoi i se păru că erau miliţieni.

— Dă-i drumul în sat ; nu mai avem încotro ! zise el cu hotărîre.

Fără nici o tragere de inimă. Emelian dădu drumul cailor. Trecură Donul şi urcară malul. În întîmpinarea lui fugea Antip al lui moş Minciună, împreună cu doi bătrîni din cealaltă parte a satului.

— Vai, Mişka ! strigă Emelian şi, zărind arma în mîinile lui Antip, smuci hăţurile şi o luă îndărăt.

— Stai !

Un foc de armă. Emelian căzu, fără să scape hăţurile din mînă, iar caii intrară din groapă drept în gard. Koşevoi sări jos din sanie. Antip alerga grăbit spre el, lunecînd cu picioarele încălţate în cipici. Se clătină, se opri şi luă arma la ochi. Prăbuşindu-se peste gard, Mişka mai apucă să vadă dinţii lucioşi ai unei furci de fîn, în mîna unui bătrîn.

— Arde-l !

Simţind o durere arzătoare în umăr, Koşevoi se rostogoli fără ţipăt şi-şi acoperi ochii cu palmele. Răsuflînd greu, omul se aplecă deasupra lui şi-l împunse cu furca

— Scoală, cîine !

Tot ce urmă, se petrecu ca în vis. Zbătîndu-se în hohote de plîns, Antip se aruncă deasupra lui şi-l apucă de piept.

— Mi l-ai omorît pe tata !... Daţi-mi drumul, oameni buni !... Lăsaţi-mă să-mi uşurez inima !

Oamenii căutau să-l oprească. Se adunase o grămadă de lume ; o voce de bas răguşit căuta să-l înduplece :

— Lăsaţi omul în pace ! Ce, parcă nu sînteţi creştini ? Lasă-l, Antip ! Pe tată-tău tot n-ai să-l învii din morţi, dacă ai să omori pe altul... Căutaţi-vă de treabă, oameni buni ! Uitaţi-vă, colea, la depozit, se împarte nişte zahăr. Duceţi-vă !

Spre seară, Mişka îşi veni în fire. Zăcea tot sub acelaşi gard, cotul rănit de furcă îl durea şi-i ardea ; dinţii furcii străbătuseră cojocul şi haina vătuită şi-i intraseră în trup, dar nu prea adînc. Totuşi rănile îl dureau şi erau acoperite de sînge închegat. Mişka se ridică în picioare şi trase cu urechea. Satul părea cutreierat de patrulele răsculaţilor. Mai răsunau rare împuşcături. Cîinii lătrau. Se auzeau glasuri de oameni, apropiindu-se. Mişka o luă pe cărarea vitelor, de-a lungul Donului ; urcă malul şi se tîrî pe sub garduri, pipăind cu mîinile scoarţa tare a zăpezii, alunecînd şi căzînd. Nu mai recunoştea locurile şi mergea în voia întîmplării. Frigul îi scutura trupul, îi îngheţa mîinile şi-l îndemnă în cele din urmă să intre pe poarta unei curţi. Mişka deschise portiţa proptită cu un băţ şi trecu în curtea din spatele casei. Văzu în stînga o şură pentru pleavă şi se vîrî în ea, dar auzi în aceeaşi clipă paşii unui om care venea tuşind.

Cineva se apropie de şură, scîrţîind din pîslari. „Acuşi are să mă dea gata !", gîndi Koşevoi cu nepăsare, ca şi cum ar fi fost vorba de altcineva.

Omul se opri în rama neagră a uşii.

— Cine-i acolo ?

Vocea lui era slabă şi parcă speriată.

Mişka făcu un pas după perete.

— Care eşti ? întrebă omul, cu glas mai tare şi mai tulburat.

Recunoscînd vocea lui Stepan Astahov, Mişka ieşi din şură.

— Eu sînt, Stepan ! Eu, Koşevoi... Scapă-mă, pentru dumnezeu ! Nu spune la nimeni ! Ajută-mă !

— A, iată cine era... Glasul lui Stepan, abia sculat din pat după tifos, suna slab şi tărăgănat ; gura, care-i părea mai mare pe chipul slăbit de boală, zîmbea larg şi nehotărît. Bine, bine ! Să dormi aici, dar ziua du-te în altă parte. Da' cum ai nimerit aici ?

În loc de răspuns, Mişka îi căută mîna în întuneric, i-o strînse şi se vîrî într-o grămadă de pleavă.

A doua zi seara, cînd abia se întunecase, luă o hotărîre deznădăjduită : se strecură pînă la el acasă şi bătu la geam. Mamă-sa îi deschise uşa tindei şi începu să plîngă. Mîinile ei îl pipăiau, îi cuprindeau grumazul, iar capul i se zbătea pe pieptul lui.

— Pleacă, Mişenka ! Fugi, pentru dumnezeu !... Azi dimineaţă au venit cazacii, au răscolit pretutindeni şi te-au căutat. Antipka al lui moş Minciună m-a plesnit cu biciuşca. „Ţi-ai ascuns odorul, zice. Păcat că nu l-am omorît pe loc."

Mişka nu-şi mai putea închipui unde erau ai săi. Nici nu ştia ce se petrecuse în sat. Din povestirea scurtă a bătrînei, pricepu că toate satele de pe Don s-au răsculat, că Stockman, Ivan Alexeevici, Davîdka şi miliţienii izbutiseră să scape cu fuga, iar pe Filka şi pe Timoftei i-au omorît chiar ieri la amiază, în piaţă.

— Pleacă !... Să nu te găsească aici !...

Mama plîngea, dar glasul ei chinuit de durere suna a hotărîre. Pentru întîia oară după multă vreme plînse şi Mişka, cu sughiţuri de copil şi cu bulbuci de spumă la gură. Apoi puse frîul pe iepuşoara cu mînz — aceaşi cu care îşi făcuse slujba la herghelie — şi o scoase pe arie. Mînzul şi mama lui Mişka veneau în urma lor. Bătrîna îl ajută pe Mişka să încalece şi făcu semnul crucii în chip de binecuvîntare. Iapa porni în silă şi necheză de două ori, chemîndu-şi mînzul, de fiecare dată făcînd inima lui Mişka să tresară şi să se prăbuşească într-o prăpastie fără fund. Totuşi, nestînjenit de nimeni, urcă dealul şi o luă la trap pe Şleaul Hatmanilor, spre răsărit, către Ust-Medvediţkaia. Noaptea era întunecoasă, cum nici nu se poate mai prielnică pentru fugari. Iapa necheza mereu, temîndu-se să nu-şi piardă mînzul. Cu dinţii încleştaţi, Koşevoi o izbea peste urechi cu dîrlogii ; se opri de cîteva ori, trăgînd cu urechea să audă dacă nu cumva se apropie, de la spate sau din faţă, tropote de cai, şi dacă nechezatul iepei n-a atras luarea-aminte a vreunui drumeţ. Dar aceeaşi tăcere de mormînt stăruia în jurul lor. Koşevoi auzea numai mînzul, bucurîndu-se de oprire, sugînd şi plescăind din buze, lipindu-şi botul de sfîrcul

negru, proptindu-se în zăpadă cu picioarele subţiri de dinapoi, şi simţea cum îşi împingea mama, după zguduitul uşor al spinării.

28

În magazia de tizic mirosea cumplit a balegă uscată, a paie putrede, a fîn tocat. O lumină cenuşie pătrundea ziua prin acoperişul de stuf ; soarele se strecura uneori prin uşa de nuiele ca printr-un ciur. Noaptea era întuneric beznă, chiţcăit de şoareci şi tăcere...

Nevasta gazdei îi aducea pe ascuns lui Grigori ceva mîncare, o dată pe zi, seara. Mai avea o oală cu apă, cam pe măsură de o vadră. Ar mai fi putut răbda încă mult şi bine, dar i se isprăvise tutunul. O zi întreagă Grigori se chinui amar şi nu mai putu îndura caznele ; se tîrî cu burta pe pămînt, adunînd balega uscată, o mărunţi între palme şi o fumă. Seara, cazacul îi trimise prin nevastă-sa două foi de hîrtie cu miros rînced, rupte dintr-o evanghelie, o cutie de chibrituri şi un pumn de sulfină uscată, amestecată cu cotoare mucede de tutun sălbatic. Grigori fu mulţumit peste măsură. Fumă atît, încît îl păli greaţa, apoi adormi zdravăn pentru întîia oară, vîrîndu-şi capul sub braţ ca o pasăre.

Dimineaţa îl trezi gazda. Se năpusti în magazie şi strigă tare :

— Dormi ! Hai, scoală !... S-a spart gheaţa pe Don !

Şi rîse zgomotos.

Grigori sări jos de pe grămada lespezilor de bălegar, de cîte un pud fiecare, făcîndu-le să se năruie în urma lui.

— Ce s-a întîmplat ?...

— S-au sculat oamenii din Elanskaia şi din Vioşenskaia. Fomin şi toată puterea lor au fugit la Tokin. Se pare că au răsculat şi Kazanskaia, Şumilinskaia şi Migulinskaia... Înţelegi ce înseamnă asta ?

Lui Grigori i se umflară vinele de pe frunte şi de pe gît ; în ochi îi licăreau scîntei verzui. Nu-şi mai putea stăpîni bucuria ; glasul îi tremură, degetele negre îi umblau fără rost pe copcile de la manta.

— Şi ce s-aude pe la voi în sat ? Ce se întîmplă ?

— Nu se aude nimic. L-am văzut pe președinte. Rîde. „După mine, zice, e totuna la care dumnezeu să te-nchini, numai dumnezeu să fie..." Dar ieși odată din vizuina ta !

Porniră spre casă. Grigori făcea pași de un stînjen, gazda mergea grăbit alături și povestea :

— La Elanskaia, cel dintîi s-a răzvrătit satul Krasnoiarski. Alaltăieri, douăzeci de comuniști de la Elanskaia au pornit la Krivskoi și la Pleașkovski ca să aresteze cazaci, dar cei de la Krasnoiarski au aflat despre acest lucru ; s-au adunat spunînd : „Da' pînă cînd avem să răbdăm urgia asta ? Azi îi ridică pe părinții noștri, mîine are să vie și rîndul nostru. Hai la cai, să mergem și să-i scoatem pe cei arestați din mîna lor." S-au strîns, așadară, ca la vreo cincisprezece oameni, toți unul și unul. I-a condus un căzăcel de ispravă, Atlanov. Aveau numai două arme, iar ceilalți doar cîte o sabie, o lance sau chiar numai cîte un ciomag. Trec peste Don și sosesc ei în galop la Pleașkovski. Comuniștii se odihneau în casele lui Melnikov. Cei de la Krasnoiarski s-au repezit călări la atac, dar ograda avea un zid de piatră. S-au izbit de el și au luat-o îndărăt. Comuniștii au omorît pe unul dintre ei, dumnezeu să-l odihnească : au tras după dînsul, cela se prăbușește din șa și rămîne culcat peste gard. Cazacii din Pleașkovski l-au adus pînă la grajdurile staniței, dar el, săracul, a rămas cu biciușca încremenită în mînă. Și așa a început tărăboiul. S-a isprăvit acum cu Puterea sovietică, dă-o-n...

Ajuns în casă, Grigori înfulecă lacom ceea ce rămăsese de la gustarea de dimineață, apoi ieși împreună cu gazda pe uliță. Pîlcuri de cazaci tăifăsuiau pe la răscruci, ca în zi de sărbătoare. Grigori și gazda se apropiară de unul din aceste pîlcuri. Răspunzînd la ziua bună, cazacii și-au dus domol mîinile la căciulă, cercetînd cu privirile iscoditoare și întrebătoare figura nescunoscută a lui Grigori.

— E unul de-ai noștri, domnilor cazaci ! Nu vă fie teamă de el. Ați auzit despre Melehovi, de la Tatarski ? Uite-l pe Grigori, feciorul lui Pantelei !... Se ascundea la mine ca să nu-l împuște ! rosti cu mîndrie gazda.

Intrară în vorbă ; un cazac începu a povesti cum cazacii de la Reșetovski, Dubrovski și Cernovski îl scoaseră pe

Fomin din Vioşenskaia, dar taman atunci. doi călăreţi se iviră în capătul uliţei, care dădea în dîmbul alb şi rotund al dealului. Călăreau de-a lungul uliţei, oprindu-se lîngă fiecare grup de cazaci, îşi întorceau caii şi strigau ceva, dînd din mîini. Grigori aştepta cu nerăbdare să vină mai aproape.

— Nu sînt de-ai noştri, din Rîbnîi... Sînt trimişi de undeva, spuse cazacul, uitîndu-se cu luare-aminte şi întrerupîndu-şi povestirea despre cucerirea staniţei.

Cei doi străbătură ulicioara şi ajunseră în dreptul lui Grigori. Cel din frunte, un bătrîn cu sumanul descheiat la piept, fără căciulă, cu faţa roşie şi asudată şi cu părul în plete cărunte, care-i cădeau peste ochi, îşi opri voiniceşte calul ; dîndu-se mult pe spate, întinse braţul drept :

— De ce staţi, cazaci, pe uliţe ca nişte muieri ? strigă el cu glas îndurerat, cu lacrimi de mînie în ochi şi cu obrajii stacojii tremurînd de tulburare.

Călărea o iapă de patru ani, de toată frumuseţea. Era roaibă, cu nările albe, cu coada stufoasă şi cu picioarele subţiri ca turnate în oţel. Sforăind şi muşcînd zăbalele, se lăsa pe picioarele dinapoi, se ridica săltînd pe loc, întindea dîrlogii, cerînd parcă voie să se avînte iarăşi în galop vijelios, tropotitor, pentru ca vîntul să-i îndoaie iarăşi urechile, şuierîndu-i în coamă, şi pentru ca pămîntul răsunător, ars de ger, să geamă din nou sub copitele-i netede ca nişte scoici. I se vedea fiecare vinişoară jucînd sub pielea subţire. Muşchii tari ca pietrele îi tresăreau pe gît, îi tremura botul trandafiriu, străveziu, iar ochiul rotund şi rubiniu, cu albul sîngeriu, se uita pieziş la stăpîn cu o căutătură nemulţumită şi rea.

— Ce staţi, fii ai Donului liniştit ? ! strigă din nou bătrînul, trecîndu-şi ochii de la Grigori la ceilalţi. Pe părinţii şi pe bunicii voştri îi împuşcă, vi se ia tot avutul, comisarii jidani îşi bat joc de credinţa voastră, iar voi staţi şi ronţăiţi seminţe şi mergeţi la joc ?... Aşteptaţi numai să vă pună şi ştreangul de gît ? Pînă cînd o să vă ţineţi de fustele muierilor ? Toată plasa Elanskaia s-a răzvrătit cu mic şi mare. I-au gonit pe roşii din Vioşenskaia, iar voi, cazacii de la Rîbnîi, ce faceţi ? Nu mai ţineţi la viaţa voastră ? Sau poate că vă curge în vine nişte cvas

mujicesc. în loc de sînge căzăcesc? Treziţi-vă, fraţilor! Puneţi mîna pe arme! Satul Krivskoi ne-a trimis să ridicăm toate satele. La cai, cazaci, cît nu-i prea tîrziu! Dădu cu ochii rătăciţi peste chipul cunoscut al unui moşneag şi-i strigă cu obidă mare: Dar tu de ce stai locului, Semion Hristoforovici?... Pe fiul tău l-au tăiat roşii la Filonovo, şi tu te ascunzi pe cuptor?!

Grigori nu-l mai ascultă şi se repezi în ogradă. Îşi scoase grăbit calul odihnit din şură; dezgropă şaua de sub tizic, rupîndu-şi unghiile pînă la sînge, şi o zbughi turbat pe poartă.

— Am plecat! Să vă răsplătească Hristos! atîta avu timp să strige gazdei, care venea după el spre poartă, apoi, aplecîndu-se peste oblîncul şeii pe gîtul calului, ridică în uliţă un vîrtej de pulbere de zăpadă, izbind calul cu biciuşca şi lăsîndu-l să fugă în cel mai bezmetic galop. Un nor alb se învîlvora în urma lui; scările jucau sub picioarele amorţite care se frecau de pulpanele şeii. Calul zbura ca vîntul, tropotind în icnete, şi Grigori simţea o bucurie sălbatică atît de mare, se simţea atît de puternic şi plin de hotărîre, încît, fără să vrea, un strigăt clocotitor, năvalnic îi ţîşni din gîtlej. Simţămintele încătuşate, ascunse în suflet, erau acum slobode. I se părea că drumurile lui sînt acum netede ca o cale luminată de lună.

Totul fusese cîntărit şi hotărît în zilele acelea chinuitoare, cînd se ascundea ca o fiară în bîrlogul său de tizic şi cînd, tot ca o fiară, pîndea orice zgomot, tremura la orice glas omenesc. Tot zbuciumul său în căutarea adevărului, toate zilele de şovăieli, de schimbări şi de grele lupte lăuntrice pieriseră, ca şi cum n-ar fi fost. Trecuseră ca umbra unui nor, iar toate căutările lui i se păreau acum zadarnice şi deşarte. Pentru ce să mai gîndească? Pentru ce se frămîntase ca un lup încolţit de gonaşi, căutînd o ieşire, căznindu-se să dezlege toate contradicţiile? Viaţa se dovedi zîmbitoare şi nespus de simplă în înţelepciunea ei. I se părea acum că o dreptate adevărată, care să ocrotească pe toţi deopotrivă sub aripa ei, nici n-a existat vreodată. Cu sufletul otrăvit de ură, gîndea: „Fiecare cu dreptatea lui şi cu brazda lui!“ Oamenii au luptat întotdeauna pentru un codru de pîine, pentru un petic de pămînt, pentru dreptul de a trăi, şi tot aşa vor lupta atîta

timp cît soarele își va revărsa lumina asupra lor, iar sîngele cald va mai curge în vinele lor. Trebuie să lupți împotriva aceluia care vrea să-ți ia viața și dreptul la ea; să te bați cu toată tăria și fără șovăire, iar lupta îți va da înflăcărarea urii și dîrzenia. Numai să nu pui frîu simțirilor, să le dai drumul slobod, să turbeze în voie. Atîta tot.

Căile căzăcimii se încrucișau cu căile Rusiei mujicești, lipsite de pămînt, cu căile lumii din fabrici. Trebuia să lupte împotriva lor. Să le smulgă de sub picioare pămîntul gras al țării Donului, udat cu sînzele căzăcesc; să-i gonească din ea, ca pe niște tătari! Trebuia să zguduie Moscova din temelii, să o silească a primi o pace rușinoasă! Drumul era prea strîmt pentru doi; unul trebuia să-l răstoarne pe celălalt. Încercarea fusese făcută: dînșii lăsaseră regimentele roșii pe pămîntul Oastei Donului. Iar acum — scoate sabia!

Mistuit de o sălbatică ură, Grigori se gîndea la toate acestea, pe cînd calul îl purta pe covorul alb al Donului. O clipă, numai o clipă, un gînd nelămurit se ivi în sufletul său: „Cei bogați împotriva celor săraci, nu cazacii împotriva Rusiei roșii... Iată, Mișka Koșevoi și Kotlearov sînt și ei cazaci, și sînt roșii pînă în măduva oaselor..." Dar scăpă numaidecît de acest gînd, gonindu-l mînios.

Se zări și Tatarski. Grigori trase ușor de dîrlogi, lăsînd calul, albit de clăbucii spumei, să alerge în trap ușor. La urcuș, îl îndemnă iar, îl împinse să deschidă portița cu pieptul și intră furtunos în ograda de acasă.

23

Sleit de puteri, Koșevoi ajunse spre zori de zi în satul Bolșoi, din stanița Ust-Hopiorskaia. Fu oprit de un pichet din Regimentul 4 „Transamurean". Doi ostași roșii îl duseră la comandament. Unul de la statul-major îl tot descosea îndelung și fără încredere, încercînd să-l încurce și punîndu-i tot soiul de întrebări, ca de pildă: „Cine a fost președintele comitetului revoluționar pe la voi?" sau: „De ce n-ai acte?", și altele cam de același fel. Mișka se simți sătul de atîtea întrebări tîmpite.

— Nu-mi mai bate capul, tovarăşe ! Pe mine m-au încercat şi cazacii şi încă cum ! Dar tot n-au făcut nimic.

Ridică poala cămăşii şi-i arătă cotul şi burta cu urmele rănilor lăsate de furcă. Tocmai voia să-i tragă omului de la statul-major o vorbuliţă mai răscoaptă, cînd în aceeaşi clipă intră Stockman.

— Ah, fiule rătăcit ! Drac împieliţat !

Basul său se frînse, iar braţele au cuprins spatele lui Mişka.

— Ce să-l mai descoşi, tovarăşe ? E un băiat de-ai noştri ! Vai, cu ce prostii îţi mai pierzi vremea ! Trebuia să trimiţi după mine sau după Kotlearov şi nu mai era nevoie de nici o întrebare... Hai, Mihail ! Dar cum ai scăpat cu viaţă ? Cum ai rămas teafăr, răspunde ! Şi noi care te-am şters de pe lista celor vii... Credeam că ai murit de o moarte de erou.

Mişka îşi aminti clipele în care îl fugăreau, rămas fără apărare şi fără arma lăsată în sanie, şi o roşeaţă umilită îi năvăli în obraji şi-i stoarse lacrimi din ochi.

10

În ziua în care Grigori s-a întors la Tatarski, se şi alcătuiseră două sotnii de cazaci. Adunarea hotărî mobilizarea tuturor celor în stare să poarte armele, de la şaisprezece şi pînă la şaptezeci de ani. Mulţi îşi dădeau seama că starea de lucruri era deznădăjduită ; la miazănoapte, se afla gubernia Voronej, duşmănoasă şi rămasă sub bolşevici, şi districtul Hopior, tot al roşilor ; la miazăzi, era frontul care se putea oricînd întoarce, strivind răzvrătiţii. Unii, mai chibzuiţi, nu voiau să ia armele, dar erau mînaţi cu sila. Stepan Astahov se împotrivi răspicat să ia parte la luptă.

— Nu mă duc. Luaţi-mi calul, faceţi tot ce vreţi, dar eu nu vreau să mai pun mîna pe armă ! spuse el dimineaţa, cînd Grigori, Hristonea şi Anikuşka veniră la casa lui.

— Cum, nu vrei ? întrebă Grigori, umflîndu-şi nările.

— Uite-aşa, nu vreau şi pace !

— Dar ce faci dacă roşii ocupă satul ? Ai să mergi cu noi ori ai să rămîi ?

Stepan îşi petrecu îndelung privirea pătrunzătoare de la Grigori la Axinia, mai zăbovi o clipă şi răspunse :

— Vom vedea pe urmă...

— Dacă-i aşa, ieşi afară ! Ia-l Hristonea ! Avem să te punem îndată la zid ! Încercînd să nu se uite la Axinia, care se lipi de cuptor, Grigori îl apucă pe Stepan de mîneca bluzei şi-l trase spre el. Hai să mergem, am vorbit destul !

— Grigori, lasă prostiile... Lasă-mă-n pace !

Stepan se îngălbeni şi se împotrivea fără putere. Încruntîndu-se, Hristonea îi cuprinse mijlocul pe la spate şi mormăi :

— Mergem, dacă aşa ţi-e sufletul.

— Fraţilor !...

— Nu sîntem fraţi cu tine ! Dă-i drumul, n-auzi ?

— Lăsaţi-mă, am să mă scriu în sotnie. Sînt slăbit după tifos...

Grigori zîmbi strîmb şi descleştă din strînsoare mîneca lui Stepan.

— Du-te şi ia-ţi arma ! De mult trebuia să faci asta !

Ieşi, încheindu-şi mantaua şi fără să-şi ia rămas bun ; dar Hristonea, cu toate cele întîmplate, nu se sfii să-i ceară lui Stepan tutun pentru o ţigară şi mai stătu multă vreme, vorbind de una şi de alta, ca şi cum nu s-ar fi petrecut nimic între dînşii.

Spre seară, au fost aduse două care cu arme de la Vioşenskaia : optzeci şi patru de puşti şi peste o sută de săbii. Mulţi îşi scoaseră armele dosite. Satul dădu două sute unsprezece luptători, din care o sută cincizeci călări, iar restul urmau să lupte pe jos.

Răzvrătiţii nu aveau încă o organizare unitară. Satele se cîrmuiau deocamdată în chip răzleţ, înocmindu-şi singure sotniile şi alegînd comandanţii în adunări, ţinînd seama nu de grade, ci de meritele celor mai vrednici în lupte. Nu porneau la acţiuni ofensive ; stabileau legătura cu satele vecine şi cercetau împrejurimile cu ajutorul patrulelor călări.

Ca şi în 1918, Petro Melehov fu ales comandantul sotniei călări din Tatarski, chiar înainte de întoarcerea lui Grigori. Comanda sotniei pedestre o primi Latîşev. Artileriştii, avînd în fruntea lor pe Ivan Tomilin, plecară la

Bazki : se găsise acolo un tun pe jumătate stricat, părăsit de roşii. N-avea aparatul de ochire şi o roată era sfărîmată. Artileriştii sosiră tocmai ca să-l dreagă.

Pentru cei două sute unsprezece oameni au fost aduse din Vioşenskaia, ori adunate de prin sat, o sută opt arme, o sută patruzeci de săbii şi patrusprezece puşti de vînătoare. Slobozit împreună cu ceilalţi moşnegi, care fuseseră băgaţi în beciul casei lui Mohov, Pantelei Prokofievici îşi dezgropă mitraliera, dar nu existau benzi, şi sotnia n-o primi.

A doua zi, pe seară, se făcu cunoscut că un detaşament de trupe roşii a pornit de la Karghinskaia, trimis pentru înăbuşirea răzmeriţei, şi că el cuprinde trei sute de baionete, sub comanda lui Lihaciov, şapte tunuri şi douăsprezece mitraliere. Petro hotărî să trimită spre satul Tokin patrule puternice, raportînd în acelaşi timp la Vioşenskaia.

Detaşamentul de cercetare porni către seară. Erau treizeci şi doi de localnici din Tatarski, conduşi de Grigori Melehov. Plecară din sat în galop şi goniră aşa aproape pînă la Tokin. La vreo două verste de sat, Grigori îşi puse cazacii să descalece şi-i vîrî într-o rîpă îngustă, de lîngă drum. Oamenii cu paza cailor îi adăpostiră într-o văgăună cu zăpada moale, unde caii intrau pînă la burtă ; un armăsar, presimţind primăvara ce nu era departe, necheza şi zvîrlea din picioare. Au fost nevoiţi să-i pună de pază un om deosebit.

Grigori trimise trei cazaci spre sat — pe Anikuşka, pe Martin Şamil şi pe Prohov Zikov. Porniră la pas. La poalele dealului, se zăreau în depărtare livezile albăstrii din Tokin, pierind în zigzag larg, undeva spre sud-est. Se lăsa noaptea. Nori joşi pluteau pe cer. Tăcuţi, cazacii aşteptau în rîpă. Grigori privea la cei trei călăreţi ce coborau dealul, contopindu-se cu panglica neagră a drumului. Caii nu se mai vedeau, se zăreau numai capetele oamenilor. Pieriră şi dînşii. O clipă mai tîrziu, o mitralieră răpăi dintr-acolo, urmată de alta, sunînd mai subţire — o puşcă-mitralieră pesemne. După ce-şi goli încărcătorul, tăcu : se opri şi cea dintîi, tocînd apoi în grabă încă o bandă. Stoluri de gloanţe răzleţe trecură în zbor deasupra

rîpei, pe cerul întunecat. Bîzîitul lor viu înviora, subţire şi vesel. Cei trei se întorceau la galop.

— Am dat peste un pichet ! strigă de departe Prohor Zîkov.

Glasul său era acoperit de tropotul cailor.

— Oamenii de la cai să fie gata ! ordonă Grigori.

Sări pe creasta rîpei ca pe un parapet de tranşee, fără să bage în seamă gloanţele care se înfigeau cu un sîsîit în zăpadă, şi merse în întîmpinarea cazacilor.

— N-aţi văzut nimic ?

— I-am auzit cînd au început să alerge !... Sînt mulţi, se cunoaşte după glasuri ! răspunse gîfîind Anikuşka.

Sări jos de pe cal, dar vîrful cizmei îi rămase prins în scară. Înjurînd de mama focului şi şchiopătînd, Anikuşka îşi slobozi cu mîna piciorul.

În timp ce Grigori îi punea întrebări, opt cazaci coborîră din rîpă în văgăună, îşi luară caii şi o tuliră acasă.

— Îi vom împuşca mîine, zise încet Grigori, ascultînd tropotul fugarilor care se îndepărtau.

Cei rămaşi în rîpă mai stătură un ceas, păstrînd o linişte desăvîrşită şi trăgînd mereu cu urechea. În sfîrşit, cineva auzi tropot de copite.

— Vin dinspre Tokin...

— O fi vreo patrulă !

— Nu se poate !

Vorbeau în şoaptă ; scoţîndu-şi capetele, încercau în zadar să desluşească ceva în bezna de nepătruns. Înaintea tuturor, ochii de calmuc ai lui Fedot Bodovskov zăriră ceva.

— Vin ! rosti el cu deplină încredinţare scoţîndu-şi arma.

O purta într-un chip ciudat, atîrnată de gît şi bălăbănindu-se pe piept. Aşa umbla şi pe jos, şi călare, cu mîinile pe patul şi pe ţeava armei, ca o femeie cu o cobiliţă.

Vreo zece călăreţi veneau în tăcere şi neorînduială pe drum. Un bărbat voinic şi îmbrăcat în haine groase mergea cu o jumătate de trup de cal înaintea celorlalţi. Calul său lung, cu coada scurtă, păşea hotărît şi mîndru. Privind de jos, Grigori desluşea bine liniile cailor pe fondul cenuşiu al cerului, siluetele călăreţilor şi chiar vîrful teşit al căciulii de Kuban, pe capul celui care mergea în frunte. Călăreţii treceau la zece stînjeni de rîpă ; o distanţă atît de mică

îi despărțea de cazaci, încît s-ar fi părut că trebuiau să audă și răsuflarea răgușită a cazacilor, și bătăile repezi ale inimilor.

Cu cîteva clipe înainte, Grigori dăduse ordin să nu se tragă fără comanda lui. Ca un vînător de fiare, aștepta la pîndă clipa prielnică, cu socoteală și cu siguranță. În mintea lui se născu hotărîrea să-i strige pe călăreți și apoi să deschidă focul asupra lor, cînd se vor înghesui grămadă.

Zăpada scîrțîia cu nevinovăție pe drum. O scînteie sări ca un licurici galben de sub copite : potcoava nimerise într-o cremene, dezgolită de zăpadă.

— Cine-i ?

Sprinten ca o pisică, Grigori sări afară din rîpă și se îndreptă de șale. Cazacii îl urmară cu un zgomot surd.

Se petrecu însă ceva cu totul neașteptat de Grigori.

— Dar cine ai vrea să fie ? întrebă cel din frunte cu o voce de bas groasă și răgușită, fără nici o urmă de spaimă sau de mirare, apoi își întoarse calul drept asupra lui Grigori.

— Cine-i ? ! strigă răstit Grigori, fără să se urnească din loc, ridicîndu-și însă, pe nevăzute, revolverul încleștat în mîna ușor îndoită.

Același glas de bas tună, mînios și amenințător :

— Cum îndrăznești să zbieri ? Sînt comandantul detașamentului de represiune ! Sînt însărcinat de statul-major al Armatei a 8-a roșii să înăbuș răzmerița ! Care este comandantul vostru ? Adu-l încoa la mine !

— Eu sînt comandantul !

— Aha-a, tu ești ?

Grigori zări arma de oțel negru în mîna ridicată a călărețului și avu timp să se lățească la pămînt, înainte ca acesta să tragă, strigînd :

— Foc !

Un glonte cu vîrful rotunjit, tras dintr-un *browning*, vîjîi deasupra lui Grigori. Împușcături asurzitoare răsunară de amîndouă părțile. Bodovskov se atîrnă de dîrlogii calului îndrăznețului comandant. Stăpînindu-și mîna, Grigori se întinse peste capul lui Bodovskov și izbi cu latul sabiei în căciula de Kuban, apoi smulse din șa trupul

greoi al călărețului. Încăierarea nu ținu mai mult de două minute. Trei ostași roșii izbutiră să scape cu fuga, doi au fost omorîți, iar ceilalți dezarmați.

Grigori luă un scurt interogatoriu comandantului prins, vîrîndu-i țeava revolverului printre buzele strivite.

— Cum te numești, bestie ?

— Lihaciov.

— La ce te gîndeai atunci cînd veneai păzit de nouă oameni ? Credeai că toți cazacii îți vor cădea în genunchi ? Și că or să ceară iertare ?

— Omorîți-mă !

— Vom avea timp ! îl mîngîie Grigori. Unde ți-s actele ?

— În sac. Ia-le, banditule !... Ticălosule !...

Fără să ia seama la înjurăturile lui Lihaciov, Grigori îl căută el însuși și-i scoase din buzunarul scurtei îmblănite un al doilea *browning*, apoi *mauserul* și portharta de campanie. În buzunarul hainei, mai găsi o tabacheră și un mic portofel de acte, căptușit cu piele de sălbăticiune colorată.

Lihaciov înjura și gemea într-una. Avea umărul drept străpuns de un glonte, iar după izbitura de sabie a lui Grigori îi plesnea capul de durere. Era înalt, mai înalt decît Grigori, greoi, și părea a fi om puternic. Sprîncenele negre, scurte și late se uneau la rădăcina nasului, dînd chipului său smead și proaspăt ras o expresie autoritară. Gura o avea mare, bărbia pătrată. Era îmbrăcat într-o scurtă îmblănită și strînsă în talie ; purta căciulă neagră de Kuban, turtită de lovitura sabiei. Sub scurtă avea un veston kaki și pantaloni largi, care i se potriveau minunat. Picioarele lui însă erau mici, frumoase și încălțate cu cizme elegante, cu carîmbii de lac.

— Scoate-ți blana, comisarule ! porunci Grigori. Ești grozav de grăsun : bine te-ai mai îngrășat pe spinarea cazacilor, așa că n-ai să îngheți !

Mîinile prizonierilor fură legate cu căpestre și centuri ; după aceasta, fură așezați pe propriii lor cai.

— După mine, la trap-marș ! ordonă Grigori, potrivindu-și la centură *mauserul* lui Lihaciov.

Noaptea au petrecut-o la Bazki. Întins jos, lîngă cuptor, pe un așternut de paie, Lihaciov gemea, scrîșnea din dinți

si se zvîrcolea de durere. Grigori îi spălă, la lumina lămpii, umărul rănit şi-l pansă, dar nu-i mai puse nici o întrebare. Şezu mult timp la masă, cercetînd actele lui Lihaciov şi listele contrarevoluţionarilor din Vioşenskaia, încredinţate lui Lihaciov de către tribunalul revoluţionar care reuşise să fugă ; îi cercetă şi carnetul de note, scrisorile şi însemnările de pe hartă. Se uita din cînd în cînd la Lihaciov, încrucişîndu-şi privirile cu ale lui, ca două săbii. Cazacii, care dormeau în aceeaşi casă cu el, petrecură o noapte fără somn : ieşeau mereu afară la cai sau în tindă, ca să fumeze, şi vorbeau între ei, tolăniţi pe jos.

În zori Grigori aţipi, dar se trezi repede şi-şi ridică capul greu de pe masă. Lihaciov şedea pe paie, dezlegînd pansamentul cu dinţii şi smulgîndu-şi bandajul. Îi aruncă lui Grigori o privire plină de mînie, care îi ardea în ochii injectaţi. Gura, cu dinţii albi, era contractată într-un rînjet chinuit, ca în agonie, iar în ochi i se citea atîta durere şi deznădejde, încît lui Grigori îi pieri somnul.

— Ce vrei să faci ? întrebă el.

— Dar tu ce... vrei ? Vreau să mor ! urlă Lihaciov, alb la faţă şi căzînd cu capul pe paie.

Băuse în cursul nopţii aproape o jumătate din căldarea de apă. Nu dormise nici o clipă pînă la revărsatul zorilor.

Dimineaţa, Grigori îl trimise cu o taceancă la Vioşenskaia, cu un raport scurt şi cu toate actele găsite la el.

31

Însoţită de doi cazaci călări, taceanca sosi în goană la casa de cărămidă roşie a comitetului executiv din Vioşenskaia. În ea zăcea lungit Lihaciov. Se ridică, susţinîndu-şi mîna cu pansamentul pătat de sînge. Cazacii descălecară şi-l însoţită pînă în casă.

Vreo cincizeci de cazaci se înghesuiau în odaia lui Suiarov, comandantul provizoriu al forţelor unite ale răsculaţilor. Ferindu-şi mîna, Lihaciov îşi făcu drum pînă la masa unde şedea Suiarov, om scund şi fără nimic deosebit în toată figura, afară poate de ochii săi înguşti, galbeni şi de o nemaipomenită viclenie.

Se uită cu prefăcută blîndeţe la Lihaciov şi întrebă :

— L-aţi adus pe drăguţul de porumbel ? Eşti chiar Lihaciov în persoană ?

— Eu sînt. Ia actele. Lihaciov aruncă pe masă portofelul legat într-un sac şi-l privi pe Suiarov cu aer mîndru şi aspru. Îmi pare rău că n-am izbutit să-mi îndeplinesc misiunea şi să vă strivesc ca pe nişte năpîrci ! Dar Rusia Sovietică va răsplăti pe fiecare după faptele lui. Rog să fiu împuşcat.

Clătină din umărul rănit şi-şi încruntă sprîncenele largi.

— A, nu, tovarăşe Lihaciov ! Ne-am răsculat tocmai împotriva împuşcărilor. La noi nu se face aşa ca la voi ; nu-s împuşcări ! Avem să te lecuim, şi poate că ne vei mai aduce folos, zise Suiarov cu aceeaşi fioroasă blîndeţe, clipind din ochi. Cine n-are treabă, să iasă afară... Hai, mai iute !

Rămaseră comandanţii sotniilor de la Reşetovski, Cernovski, Uşakovskaia, Dubrovski şi Vioşenskaia. Se aşezară la masă. Cineva împinse cu piciorul un scaun spre Lihaciov, dar el nu stătu, ci se rezemă de perete, privind peste capete, pe geam, afară.

— Iată ce e, Lihaciov, începu Suiarov, schimbînd ochiri cu comandanţii sotniilor. Spune-ne ce efectiv are detaşamentul tău.

— N-am să spun.

— N-ai să spui ? Fie. Nici nu e nevoie. Tot o să aflăm noi din hîrtiile tale. Iar dacă nu, avem să-i descoasem pe soldaţii din patrula ta. O să te mai rugăm (Suiarov apăsă pe acest cuvînt) ceva : scrie detaşamentului tău să vie la Vioşenskaia. N-avem pentru ce să ne batem cu voi. Nu sîntem împotriva Puterii sovietice, ci numai împotriva comunei şi a jidovilor. Noi vom dezarma detaşamentul şi le vom da tuturor drumul acasă. O să-ţi dăm drumul şi ţie. Într-un cuvînt, scrie-le că sîntem şi noi oameni muncitori, ca şi dînşii, încît să nu le fie frică de noi, că nu sîntem împotriva Sovietelor...

Scuipatul lui Lihaciov nimeri drept în bărbuţa ascuţită şi căruntă a lui Suiarov. Acesta îşi şterse barba cu mîneca şi pe obraz i se iviră pete de roşeaţă. Unii dintre comandanţi au zîmbit pe ascuns, dar nici unul nu se ridică să apere cinstea comandantului.

— Ne jigneşti, tovarăşe Lihaciov ! zise Suiarov, cu o vădită prefăcătorie în glas. Atamanii şi ofiţerii îşi băteau jos şi ne scuipau, iar tu, măcar că eşti comunist, tot aşa faci. Şi mai spuneţi că sînteţi pentru popor... Hei, cine-i acolo ? Luaţi-l pe comisar !... Te trimitem mîine la Kazanskaia.

— Poate că ai să te mai răzgîndeşti ? întrebă aspru unul dintre comandanţii de sotnii.

Lihaciov îşi potrivi iute vestonul pus pe umeri şi ieşi afară la omul din escortă, care îl aştepta lîngă uşă.

Nu-l împuşcaseră. Răzvrătiţii luptau doar „împotriva împuşcăturilor şi a jafului"... A doua zi l-au trimis la Kazanskaia. Mergea în faţa însoţitorilor călări, călcînd uşor pe zăpadă şi încruntîndu-şi sprîncenele scurte şi late. Dar cînd ajunse în pădure şi trecu pe lîngă un mic mesteacăn alb, zîmbi voios, se opri, se ridică în vîrful picioarelor şi rupse cu braţul sănătos o creangă cu mugurii cafenii, umflaţi de seva dulce a lui martie ; abia simţită, mireasma lor făgăduia înflorire, viaţa ce se întorcea ca şi soarele... Lihaciov îşi vîrî în gură mugurii umflaţi şi-i mestecă, privind cu ochii împăienjeniţi arborii înseninaţi, treziţi la viaţă după lunile de ger, şi un zîmbet tremură în colţul buzelor rase.

Muri chiar cu aceşti muguri striviţi în gură : la şapte verste de Vioşenskaia, oamenii din escortă îl ciopîrţiră în chip fioros cu săbiile, pe colnicele nisipoase şi mohorîte. Ii scoaseră mai întîi ochii, îi tăiară mîinile, urechile şi nasul, şi-i desfigurară chipul cu lovituri de sabie ; după aceasta, i-au descheiat pantalonii şi i-au pîngărit trupul mare şi voinic. Astfel îşi bătură joc de acest butuc plin de sînge, pînă cînd unul puse piciorul pe pieptul lui Lihaciov, zguduit de spasmuri, şi-i reteză capul, dintr-o singură lovitură piezişă.

32

Veşti despre revărsarea largă a răzmeriţei în valuri soseau de peste Don, din Ţara de sus şi din toate ţinuturile. Nu mai era vorba de o răzmeriţă pornită din două staniţe. Şumilinskaia, Kazanskaia, Migulinskaia, Meşkovsgaia,

Vioşenskaia, Elanskaia şi Ust-Hopiorskaia se răsculară, strîngîndu-şi în grabă sotnile, iar Karghinskaia, Bokovskaia şi Krosnokutskaia erau vădit de partea răsculaţilor. Răzmeriţa ameninţa să se întindă şi în districtele învecinate : Ust-Medvediţki şi Hopiorski. Începeau tulburări în Bukanovskaia, Slaşciovskaia şi Fedoseevskaia ; se agitau şi satele mai apropiate de Vioşenskaia, din staniţa Alexeevskaia. Vioşenskaia, centru de district, deveni şi centrul răscoalei. După îndelungate dezbateri şi controverse, se hotărî păstrarea aceleiaşi organizări a autorităţilor. În comitetul executiv de district fură aleşi cazacii care se bucurau de cea mai mare vază, în special cei tineri, iar ca preşedinte fu pus Danilov, un funcţionar militar de la departamentul artileriei. Prin staniţe şi prin sate, au fost formate soviete, şi, lucru ciudat, pînă şi cuvîntul „tovarăş" rămăsese, cu toate că nu demult era socotit drept vorbă de ocară. Se lansase o lozincă demagogică : „Pentru Puterea sovietică, dar împotriva comunei, a împuşcăturilor şi a jafului". De aceea se iviră pe căciulile răsculaţilor cîte două panglici încrucişate, una albă peste alta roşie, în loc de una albă...

Pe Suiarov îl înlocui, în postul de comandant al forţelor unite ale răsculaţilor, un ofiţer tînăr, de vreo douăzeci şi opt de ani, Kukianov Pavel, decorat cu crucea „Sfîntului Gheorghe", toate cele patru clase, om deştept şi bun de gură, dar cam lipsit de voinţă. Poate că nu unul ca el ar fi fost chemat să conducă districtul în plină răscoală, pe asemenea vremuri furtunoase, însă cazacii ţineau la dînsul pentru că era om simplu şi ştia să fie binevoitor cu lumea. Pe urmă, la mijloc se mai afla şi alt lucru, mai însemnat ca toate : acest Kudinov se trăgea din căzăcime şi avea rădăcini puternice în adîncul ei, nu se arăta nici fudul, nici înfumurat, cum erau de obicei alţi ofiţeri ridicaţi din rîndurile căzăcimii. Îmbrăcat întotdeauna foarte simplu, avea părul lung, tuns căzăceşte în jurul capului, era puţin adus de spate şi vorbea repede. Chipul său uscăţiv, cu nasul lung, părea al unui ţăran de rînd, fără nimic deosebit.

Podesaulul Ilia Safonov fu ales şef de stat-major, şi aceasta numai fiindcă, deşi era cam fricos, se pricepea bine

la scris şi era om cu destulă carte. Despre el s-a spus la adunare :

— Pe Safonov să-l băgaţi în statul-major. Nu e bun pentru front. Va avea pierderi mai mari decît alţii, n-o să-şi păstreze cazacii şi cine ştie ce-o să mai păţească. A-l face luptător, ar fi ca şi cum ai vrea să faci din ţigan vlădică !

Auzind această apreciere, mic şi rotofei, Safonov zîmbi bucuros în mustăţile-i galbene cu firişoare bălane şi se învoi cu cea mai mare încîntare să primească şefia statului-major.

Dar Kudinov şi Safonov se mărgineau să întărească, aprobînd, tot ce făceau sotniile pe socoteala lor. Miinile lor erau legate întrucît privea conducerea. De altfel, n-aveau nici o putere pentru a stăpîni aceste mulţimi de oameni şi pentru a nu rămîne în urma evenimentelor care se desfăşurau ca o cruntă vijelie.

Regimentul 4 „Transamurean", împreună cu bolşevicii din staniţele Ust-Hopiorskaia, Elanskaia şi o parte din Vioşenskaia, care intraseră în rîndurile sale, trecu luptînd prin mai multe sate, depăşi hotarul staniţei Elanskaia şi înainta prin stepă de-a lungul Donului, spre apus.

La 5 martie, sosi în galop la Tatarski un cazac, aducînd raportul : cazacii de la Elanskaia cereau ajutor grabnic. Se retrăgeau aproape fără împotrivire, deoarece n-aveau nici cartuşe, nici arme. Drept răspuns la focurile lor răzleţe şi jalnice, transamurenii îi împroşcau cu gloanţe de mitralieră şi-i băteau cu tunurile celor două baterii ale lor. În asemenea împrejurări nu mai era timp să aştepte dispoziţii de la centru, şi atunci Petro Melehov hotărî să pornească cu cele două sotnii de sub comanda sa.

Mai primi şi comanda celorlalte patru sotnii din satele vecine. Dis-de-dimineaţă, îşi scoase cazacii pe deal. Pentru început se ciocniră patrulele de cercetare, după cum era obiceiul. Lupta cea adevărată izbucni abia mai tîrziu.

La Krasnîi Log, la opt verste de Tatarski, pe locurile unde Grigori cu nevastă-sa arau cîndva şi unde el îi mărturisise pentru întîia oară Nataliei că n-o iubeşte, în acea posomorîtă zi de iarnă sotniile descălecau, oamenii se răspîndeau în trăgători şi cazacii de pază duceau caii la

locuri ferite de focuri. Jos, revărsîndu-se dintr-o vîlcea largă, venau roșii, în trăgători, pe trei valuri, acoperind toată întinderea albă cu mărunte pete negre. În spatele lanțurilor de trăgători veneau căruțe, forfoteau călăreți. La două verste de inamic, cazacii se pregăteau, fără grabă, să primească lupta.

Călare pe calul bine hrănit și ușor asudat, Petro veni aproape de Grigori, de la sotniile din Elanskaia, care se și răspîndiseră în trăgători. Era vesel și voios :

— Fraților ! Cruțați cartușele ! Trageți numai la comanda mea !... Grigori, du-ți oamenii la vreo sută cincizeci de stînjeni mai la stînga. Grăbește-te !... Oamenii de la cai să nu se adune grămadă ! Mai dădu cîteva porunci din urmă și scoase binoclul. Ce e ? Mi se pare că instalează o baterie pe Gorganul lui Matvei.

— O văd mai demult. Se zărește și fără binoclu.

Grigori îi luă binoclul și privi cu luare-aminte. În spatele movilei cu creștetul golit de zăpadă, se deslușeau căruțe negre și o forfoteală de oameni mărunți.

Pedestrașii din Tatarski, „cercetașii", cum fuseseră porecliți în glumă, nici nu băgau în seamă ordinul sever de a nu se aduna grămadă ; se îmbulzeau, împărțindu-și cartușele, fumînd și schimbînd vorbe glumețe. Depășind cu un cap pe toți ceilalți, căciula lui Hristonea se clătina deasupra lor (acum, după ce-și pierduse calul, trebuia să lupte pe jos) ; se mai zărea și cușma roșie cu trei clape a lui Pantelei Prokofievici. Acolo se aflau cei mai mulți bătrîni și tineretul. În dreapta desișului de tulpini nestrînse de floarea-soarelui, cam la o verstă și jumătate depărtare, se rînduiseră cei din Elanskaia. Aveau patru sotnii cu șase sute de oameni, dar aproape două sute rămăseseră la cai ; o treime din toți oamenii se ascundeau cu caii prin rîpi înguste.

— Petro Panteleevici, strigau pedestrașii, vezi să nu ne lași singuri la luptă !

— Fiți fără grijă, nu vă lăsăm ! zîmbi Petro și începu să se joace nervos cu biciușca, privind rîndurile roșilor care urcau încet dealul.

— Petro, ia vino-ncoace ! îl rugă Grigori, îndepărtîndu-se puțin de trăgători.

Petro veni spre el. Încruntîndu-se, Grigori îi spuse cu o vădită nemulţumire :

— Nu-mi place poziţia asta. Ar trebui să depăşim rîpele. Te pomeneşti că ne învăluie pe la flancuri, şi ce-o să ne facem ?

— Ce tot vorbeşti tu ! rosti înciudat Petro, dînd din mînă. Cum să ne învăluie ? Am mai lăsat o sotnie în rezervă, dar în cel mai rău caz au să aibă şi rîpele rostul lor. Nu ne împiedică cu nimic.

— Bagă de seamă, băiete ! făcu în chip de avertisment Grigori, vorbind repede şi cercetînd stăruitor cu ochii locurile dimprejur.

Se apropie de lanţul său de trăgători şi-şi privi oamenii. Mulţi nu mai purtau mănuşi : emoţia îi încălzise, şi le scoseseră... Unii se frămîntau tulburaţi : îşi potriveau sabia, strîngeau centura.

— Comandantul nostru a descălecat, zîmbi Fedot Bodovskov, făcînd un semn uşor din cap spre Petro, care se legăna în mers, îndreptîndu-se spre trăgători.

— Ascultă, mă, general Platov ! necheza ciungul Alioşka Şamil, înarmat numai cu sabia. Dă ordin să ne dea cîte o duşcă de votcă !

— Tacă-ţi gura, votcarule ! Cînd o să-ţi taie roşii şi mîna cealaltă, cu ce-ai să duci paharul la gură ? O să lăpăieşti din copaie.

— Vorba !

— Ar bea, ce-l costă ? oftă Stepan Astahov şi-şi răsuci mustaţa castanie, luînd mîna de pe garda sabiei.

Prin tot lanţul de trăgători se spuneau tot felul de lucruri nepotrivite cu momentul trăit, dar amuţiră îndată cînd un tun bubui surd dincolo de Gorganul lui Matvei.

Tunetul gros şi puternic scăpă din ţeavă şi se rostogoli ca ceva rotund, topindu-se îndelung în tăcerea stepei, ca o şuviţă de fum spumos, şi făcîndu-se apoi una cu detunătura scurtă şi tăioasă a exploziei. Obuzul căzu prea aproape şi se sparse cam la o jumătate de verstă de lanţul de trăgători. Fumul negru, tivit de fulgi albi, sclipitori, de zăpadă, se înălţă încet deasupra arăturii şi se prăbuşi, aşternîndu-se şi lipindu-se de buruieni. În aceeaşi clipă

izbucniră mitralierele din lanțul de trăgători roșii. Rafalele de mitralieră răpăiau ca toaca paznicului de noapte. Cazacii se culcară în zăpadă, în buruieni, printre tulpini uscate de floarea-soarelui decapitate.

— Grozav de negru mai e fumul ! Parcă ar fi un obuz german ! strigă Prohor Zîkov, întorcîndu-se la Grigori.

În sotnia Elanskaia, de alături, se iscase o învălmășeală. Vîntul aduse strigătul :

— L-a omorît pe cumătrul Mitrofan !

Ivanov, comandantul cu barba roșcată al sotniei de la Rubejin, veni în fugă sub foc la Petro. Își ștergea sudoarea de sub cușmă, se îneca :

— Ce zăpadă, măi, ce zăpadă ! E lipicioasă de nu-ți poți scoate picioarele dintr-însa !

— Ce vrei ? se răsti Petro, încruntîndu-și sprîncenele.

— Am și eu o idee, tovarășe Melehov ! Trimite o sotnie în vale, spre Don ; scoate-i din lanțul de trăgători și dă-le drumul. S-o ia în fugă la vale, pînă la sat, iar de acolo să izbească în spatele roșilor. Și-au lăsat, desigur, toate căruțele... Ce pază pot să aibă acolo ? Și-o să-i bage în sperieți...

Ideea îi plăcu lui Petro. Dădu comanda pentru deschiderea focului celor două plutoane ale sale, făcu semn cu mîna lui Latîșev, care stătea drept, fără să se aplece, și porni greoi spre Grigori ; îi explică pe scurt despre ce e vorba și ordonă :

— Ia două plutoane. Calcă-i pe coadă !

Grigori își scoase oamenii ; încălecară într-o văgăună și se repeziră în trap iute spre sat, învăluiți în nori de zăpadă.

Cazacii traseră cîte două încărcătoare de om și amuțiră. Lanțurile roșii se culcară. Mitralierele răpăiau ca grindina. Un om scăpă din mîini calul cu picioarele albe al lui Martin Șamil, și animalul rănit, înnebunit de groază, străbătu lanțul cazacilor de la Rubejin și se avîntă la vale, spre roșii. O rafală de mitralieră îl nimeri în plin, iar calul zvîrli în sus cu picioarele dindărăt, apoi se prăbuși în zăpadă.

— Asupra mitraliorilor ! strigau oamenii, transmițînd pe lanț ordinul lui Petro.

Ordinul fu executat. Nu trăgeau decît cei mai buni ţintaşi, şi au făcut mult rău ; un căzăcel slăbănog din Verhne-Krivskoi a muşcat cu gloanţele lui trei mitraliori, unul după altul, şi *maximul*, cu apa fierbînd în manşon, amuţi. Dar servanţii căzuţi fură schimbaţi de alţii. Mitraliera răpăi din nou, împroşcînd seminţele morţii. Salvele tunurilor bubuiau mai des. Cazacii se frămîntau, îngropîndu-se tot mai adînc în zăpadă. Anikuşka dădu de pămînt, ţinîndu-se tot de năzbîtii. I se isprăviseră cartuşele (avusese cu totul cinci, într-un încărcător înverzit) şi acum, ridicînd din cînd în cînd capul din zăpadă, scotea din buze un sunet care semăna leit cu fluieratul unui hîrciog speriat.

— A-hiu-u ! ţipa Anikuşka, privind trăgătorii şi rotindu-şi prosteşte ochii.

În dreapta lui, Stepan Astahov murea de rîs, iar în stînga, Antipka Minciună, înciudat, înjura de mama focului !

— Încetează, scîrnăvie ! De glume îţi arde acuşi !

— A-hiu-u ! se întoarse spre el Anikuşka, rotindu-şi ochii într-o expresie de spaimă prefăcută.

Bateria roşilor nu avusese pesemne prea multe obuze : după ce trase vreo treizeci, amuţi. Petro privea cu nerăbdare îndărăt, spre creasta colnicului. Trimise doi oameni călări în sat, cu ordinul de a scoate pe colnic pe toţi locuitorii, cu furci, cu pari şi coase. Voia să-i sperie pe roşii şi să le arate că are tot trei lanţuri de trăgători. Peste puţin timp, o mulţime de norod se ivi pe creastă şi se îndreptă la vale, în gloate îmbulzite.

— Ian uită colea, au ieşit ciorile negre !

— E tot satul.

— Stai mă, că şi muierile sînt cu dînşii !

Cazacii hăuleau şi rîdeau. Încetară focul. Din partea roşilor nu mai trăgeau decît două mitraliere şi, din cînd în cînd, răbufnea cîte o salvă de focuri de puşcă.

— Păcat că tace bateria lor. De-ar arunca un obuz în oastea de muieri, ce mai orăcăială pe ele ! Ar fugi îndărăt în sat, cu fustele fleaşcă ! zise ciungul Alioşka, şi se vedea cît de rău îi pare că roşii n-au de gînd să strice nici un obuz pe muieri.

Oamenii din mulțime începură să se rînduiască și să se împartă. Se întinseră repede în două lanțuri lungi. Se opriră.

Petro le-a poruncit să nu se apropie de lanțul de cazaci nici la bătaia armelor. Dar ivirea lor a avut un vădit efect asupra roșilor. Lanțurile de roșii începură să se retragă, coborînd în fundul vîlcelei. După o scurtă consfătuire cu comandanții de sotnii, Petro își dezgoli flancul drept, trimițînd două lanțuri ale celor din Elanskaia, cu ordinul de a merge călări spre miazănoapte, spre Don, ca să-l sprijine pe Grigori. Sotniile se înșiruiră în văzul roșilor pe malul opus al Rîpei Roșii și o luară la vale, spre Don.

Asupra lanțurilor de roșii în retragere fu deschis din nou focul.

În acest timp, din „rezerva" alcătuită din muieri, moșnegi și băiețandri pătrunseră în lanțul de trăgători cîteva femei mai îndrăcite și o turmă de copii. Daria Melehova veni o dată cu ei.

— Petea, lasă-mă să trag în roșii ! Știu și eu să trag cu pușca.

Într-adevăr, luă carabina lui Petro și trase două focuri, din genunchi, bărbătește, apăsînd hotărît patul armei în umărul îngust, la înălțimea pieptului.

Iar „rezerva" îngheța de frig, bătînd din picioare, sărind pe loc și suflîndu-și nasul. Amîndouă lanțurile se clătinau ca bătute de vînt. Obrajii și buzele femeilor se învinețeau de frig ; vîntul se vîra sub poalele fustelor lor largi, jucîndu-se deșucheat acolo. Moșnegii mai plăpînzi înghețau de-a binelea. Mulți dintre ei, printre care și moș Grișaka, fuseseră aduși la braț din sat și ajutați să urce dealul. Dar aici, cu tot frigul, stînd pe colnicul bătut de vînt și auzind bubuiturile îndepărtate, moșnegii se însuflețiră. Păstrîndu-se tot în lanț, vorbeau pe săturate despre războaiele și bătăliile de demult, despre greul războiului de acum, în care frații, tații și feciorii se ucid între ei, iar tunurile bat de atît de departe, încît nu-i chip să le vezi cu ochiul...

Grigori se năpusti cu cele două plutoane ale sale asupra căruţelor trenului de luptă al transamurenilor. Opt ostaşi roşii fură hăcuiţi ; capturară patru căruţe cu cartuşe şi doi cai de călărie. Plutoanele n-au avut pierderi, în afară de un cal omorît şi un cazac care se alesese cu un fleac de zgîrietură.

Dar în timp ce Grigori se avînta de-a lungul Donului, ducînd cu el căruţele capturate, neurmărit de nimeni şi fericit de izbînda sa, lupta se apropia de deznodămînt, sus pe deal. Un escadron de transamureni începuse de departe o manevră de întoarcere, chiar înainte de începerea luptei, făcuse un ocol de zece verste şi, revărsîndu-se pe neaşteptate de după deal, izbi vijelios în oamenii care păzeau caii. Totul se amestecă ; cazacii de la cai săriră din gura Rîpei Roşii, unde şedeau adăpostiţi, şi abia mai avură timp să ajungă cu caii pînă la unii cazaci, dar alţii se pomeniră cu săbiile transamurenilor ridicate asupra lor. Mulţi dintre ei, neavînd arme, au dat drumul cailor şi o zbughiră la fugă. Neputînd să tragă, de teamă să nu nimerească în ai lor, pedestraşii se rostogoliră în rîpă, ca mazărea dintr-un sac răsturnat, urcară malul din faţă şi fugiră în neorînduială. Cei călări (şi aceştia erau mai mulţi), care avuseseră timp să-şi prindă caii, o luară la goană spre sat, punîndu-şi animalele la grea încercare.

În cea dintîi clipă, Petro îşi întoarse capul spre locul de unde se auzeau strigătele, zări un pîlc de călăreţi, repezindu-se asupra oamenilor de la cai, şi dădu comanda :

— La cai ! Infanterie ! Latîşev ! Peste rîpă !...

Dar la cai nu mai izbutiră să ajungă. Calul lui era în grija flăcăului Andriuşka Beshlebnov, care venea în galop spre Petro, aducînd calul său şi al lui Fedot Bodovskov. Deodată, însă, un călăreţ roşu cu cojocelul galben descheiat la piept se năpusti glonţ asupra lui Andriuşka şi-l izbi din toate puterile cu sabia, strigînd :

— Mă, viteazule... mama mă-ti !

Spre norocul lui, Andriuşka avea arma în bandulieră, aşa că, în loc să lovească gîtul înfăşurat într-un fular alb, sabia călăreţului izbi cu scrîşnet ţeava puştii, sări din

mîna omului şi zbură în sus, ca un arc ce se dezdoaie. Calul bun de sub Andriuşka făcu o săritură şi se repezi în galop năprasnic. Caii lui Petro şi Bodovskov îl urmară...

Petro scoase un oftat, se opri o clipă, şi chipul său, alb ca varul, se broboni de sudoare. Privi îndărăt. Vreo zece cazaci veneau în fugă spre el.

— Sîntem pierduţi ! ţipă Bodovskov, cu faţa schimonosită de groază.

— Săriţi în rîpă, cazaci ! În rîpă, fraţilor !

Petro îşi căpătă stăpînirea de sine ; alergă cel dintîi la rîpă şi se rostogoli pe malul povîrnit la adîncimea de vreo treizecei de stînjeni. Se agăţă de ceva şi-şi rupse cojocelul de la buzunarul din piept pînă la poală, apoi sări în picioare şi se scutură cu tot trupul ca un cîine ; de sus, rostogolindu-se, cădeau valvîrtej cazacii, dîndu-se peste cap.

Erau unsprezece şi cu Pedro doisprezece. Sus, deasupra rîpei, mai trosneau focuri de armă, se mai auzeau tropote de cai. Pe fundul rîpei, cazacii îşi scuturau cu mutre prostite căciulile, curăţindu-le de zăpadă şi de lut ; unii îşi frecau părţile lovite. Martin Şamil scoase închizătorul armei şi suflă în ţeava înfundată de zăpadă. Lui Maniţkov, băiatul răposatului ataman al satului, cuprins de o groază cumplită, îi tremurau obrajii, cu dîre de lacrimi curgînd şiroaie :

— Ce-i de făcut ?... Petro, scapă-ne ! Moartea ne paşte !... Ce ne facem acum ? Văleu, au să ne omoare !

Fedot clănţănea din dinţi şi se repezi în vale, spre gura rîpei, către Don. Ceilalţi prinseră să-l urmeze ca o turmă de oi.

Petro izbuti cu greu să-i oprească :

— Staţi !... Trebuie să vedem ce-i de făcut... Nu fugiţi ! Au să ne împuşte pe toţi !

Îi duse pe toţi într-o adîncitură din malul rîpei de lut roşu şi le vorbi cu glas gîngav, dar silindu-se să pară liniştit :

— Nu putem să ieşim la vale. Deocamdată dînşii au au să-i gonească pe-ai noştri cît mai departe... Aici trebuie... Împrăştiaţi-vă prin gropi... Să treacă trei în partea

asta... Avem să-i primim cu focuri !... Aici putem să ne apărăm...

— Da' tot o să pierim cu toţii ! Fraţilor ! Dragii mei fraţi ! Lăsaţi-mă să plec !... Nu vreau... Nu vreau să mor ! izbucni în urlete băiatul bălan al lui Maniţkov, cel care plîngea adineauri.

Clipind din ochii lui de calmuc, Fedot îl izbi deodată pe Maniţkov cu pumnul în faţă. Sîngele îi ţîşni din nas ; se lovi cu spatele de mal, dărîmînd bulgări de argilă ; abia se ţinu în picioare, dar nu mai urlă.

— Cum să-i primim cu focuri ? întrebă Şamil, apucîndu-l pe Petro de mîini. Nu mai avem gloanţe ! Nici de sămînţă !

— Au să arunce cu grenade în noi ! Ne sting de pe faţa pămîntului, fraţilor !

— Ei, şi ce vreţi să faceţi ? se mînie Petro, cu faţa învineţită şi cu clăbuci de spumă sub mustăţi. Culcaţi ! Sînt eu comandant sau ba ?... Te omor !

Într-adevăr, începu să-şi plimbe revolverul peste capetele cazacilor.

Glasul lui scăzut, şuierător, parcă îi mai însufleţi pe cazaci. Bodovskov, Şamil şi alţi doi trecură în fugă pînă la malul din faţă şi se culcară într-o groapă ; ceilalţi rămaseră cu Petro.

Puhoaiele tulburi de primăvară, prăvălindu-se din deal, rostogolesc bolovanii de piatră, sapă gropi în albia rîpei, dărîmă pături de argilă roşie şi taie adîncituri în maluri. Cazacii se aruncaseră în acele adăposturi.

Cu arma pregătită pentru tragere, Antip al lui moş Minciună stătea aplecat lîngă Petro şi-i şoptea, ca apucat de aiureală :

— Stiopka Astahov şi-a prins calul de coadă... a fugit, iar eu n-am izbutit... Infanteria ne-a părăsit... O să pierim, fraţilor ! Zău că o să pierim !...

Se auziră paşi scîrţîind sus, deasupra rîpei. Bulgări de zăpadă şi de lut se rostogoliră devale.

— Iată-i ! şopti Petro, apucîndu-l pe Antipka de mînecă, dar acesta îşi smulse cu deznădejde mîna şi privi în sus, cu degetul încîrligat mereu pe trăgaci.

Acolo sus, nimeni nu venea mai aproape de mal.

Se auzeau voci, cineva strigă la un cal...

„Stau la sfat !", gîndi Petro, simţind cum îi curge iar sudoarea pe spinare, pe piept şi pe faţă, parcă i s-ar fi deschis toţi porii...

— Măi, n-auziţi ? Ieşiţi afară ! Tot avem să vă omorîm ! strigă cineva de sus.

Zăpada cădea acum în rîpă într-o lavină albă. Cineva se apropiase, pesemne, de rîpă.

Alt glas, cu aceeaşi siguranţă :

— Aici au sărit ! Iată şi urmele... Doar i-am văzut cu ochii mei !

— Petro Melehov, ieşi afară !

O bucurie oarbă îl zgudui o clipă pe Petro. „Cine dintre roşii poate să mă cunoască ? gîndi el. Sînt ai noştri ! I-au respins !" Dar acelaşi glas îl făcu să tresară din tot trupul :

— Vorbeşte Koşevoi Mihail. Vă sfătuim să vă predaţi de bunăvoie. Tot nu-i chip să scăpaţi de aici !

Petro îşi şterse fruntea udă de sudoarea sîngerie, care-i pătă palma.

O nepăsare ciudată, un fel de ameţeală, puse stăpînire pe el.

Glasul lui Bodovskov răsună sălbatic în urechile sale :

— Ieşim, dacă ne făgăduiţi să ne daţi drumul ! Iar dacă nu, tragem ! Încercaţi să ne prindeţi !

— O să vă dăm drumul, răspunseră cei de sus, după o scurtă tăcere.

Cu o sforţare grozavă, Petro se scutură de toropeala năucă. În aceste cuvinte ghicise o ascunsă şi usturătoare bătaie de joc.

Strigă cu voce surdă :

— Înapoi !

Dar nimeni nu-l mai asculta.

Toţi cazacii, afară de Antip care se ascunsese într-o peşteră, începură să se caţere pe mal, agăţîndu-se de brazdele lutului.

Petro ieşi cel din urmă. Setea de viaţă se zbătea în el ca un copil în pîntecul mamei. Mînat de această pornire, mai avu timp să urce povîrnişul. Vederea i se tulbură, inima îi bătea, umplînd parcă tot pieptul. Îi era

cald și greu, ca într-un vis urît din copilărie. Rupse nasturii, de la gulerul bluzei, smulse gulerul cămășii murdare. Sudoarea îi ardea ochii, mîinile îi alunecau de pe treptele reci ale malului. Ieși cu un horcăit în gîtlej, se opri pe un loc bătătorit de lîngă rîpă, își aruncă arma la picioare și ridică brațele în sus. Cazacii ieșiți înaintea lui se înghesuiau buluc. Despărțindu-se de o mare ceată de transamureni pe jos și călări, Mișka Koșevoi se apropie de dînșii, urmat de călăreții roșii...

Veni la Petro și-l întrebă încet, fără să-și ridice ochii din pămînt.

— Ei, te-ai săturat ? Așteptă răspunsul, apoi întrebă, privind mereu undeva, sub picioarele lui Petro. Tu erai comandantul lor ?

Buzele lui Petro tresăriră. Ca un om obosit de viață, își duse anevoie mîna la fruntea umedă. Genele lungi și arcuite ale lui Mișka tremurau ; îi tremura și buza de sus, umflată și cu bubulițe de febră. Trupul lui Mișka fu zguduit de un fior atît de puternic, încît i se păru că va cădea jos. Dar în aceeași clipă își ridică brusc ochii asupra lui Petro și, înfigînd drept în ochii lui o privire ciudată, străină, mormăi grăbit :

— Dezbracă-te !

Petro își scoase iute cojocelul, îl împături cu grijă și-l puse pe zăpadă, își scoase apoi căciula, centura, bluza și, așezîndu-se pe poala cojocelului, începu să se descalțe, făcîndu-se tot mai palid.

Ivan Alexeevici descălecă, se apropie și-și încleștă dinții, uitîndu-se la Petro, temîndu-se să nu izbucnească într-un hohot de plîns.

— Nu scoate rufele ! spuse Mișka în șoaptă și, tresărind, strigă ascuțit : Hai, mișcă-te mai iute !...

Petro mototoli în grabă ciorapii de lînă scoși din picioare, îi vîrî în cizme, se îndreptă din spate și păși de pe cojocel, în zăpadă, cu picioarele galbene.

— Cumetre ! zise el către Ivan Alexeevici, abia mișcîndu-și buzele. Acesta privea tăcut cum se topea încet zăpada sub picioarele goale ale lui Petro. Cumetre Ivan, mi-ai botezat copilul... Cumetre Ivan, să nu mă omorîți ! îl rugă el și, văzîndu-l pe Mișka ridicîndu-și revolverul în dreptul pieptului său, își deschise larg ochii, ca și cum

se pregătea să privească ceva orbitor, şi-şi strînse capul între umeri, ca înainte de a face o săritură.

Nu mai auzi împuşcătura şi căzu pe spate, ca împins de un ghiont puternic.

I se păru că mîna întinsă a lui Koşevoi îi apăsă inima şi stoarse deodată tot sîngele din ea. Cu cel din urmă spasm, Petro îşi desfăcu anevoie pieptul cămăşii, dezgolind o gaură mică făcută de glonte dedesubtul ţîţei stîngi. Sîngele începu să se strecoare încet prin ea, apoi, găsindu-şi ieşirea, ţîşni în sus într-o şuviţă şuierătoare, neagră ca smoala.

34

Patrula de cercetare, trimisă la Rîpa Roşie, se întoarse în zori de zi, raportînd că, pînă la hotarul staniţei Elanskaia, nu se mai află roşii şi că Petro Melehov cu zece cazaci tăiaţi de săbii zac acolo, la gura rîpei.

Grigori porunci să fie trimise căruţele după morţi şi se duse să petreacă restul nopţii la Hristonea. Îl goniseră din casă bocetele muierilor şi plînsetele nebune ale Dariei. Şezu lîngă cuptor pînă dimineaţa, fumînd cu lăcomie şi temîndu-se parcă să rămînă singur cu gîndurile sale şi cu amintirea lui Petro. Îşi apuca mereu punguţa cu tutun, înghiţind cu nesaţ fumul înecăcios şi încercînd să vorbească despre tot felul de lucruri cu Hristonea, care aţipise.

Se lumină, în sfîrşit. Dis-de-dimineaţă începu dezgheţul. Pe la ceasurile zece se iviră băltoace pe drumul acoperit de gunoi. Apa zăpezilor picura de pe acoperişuri. Cocoşii cîntau undeva, ca în toiul primăverii ; o găină cotcodăcea ca într-o amiază dogorîtoare.

Prin ogrăzi, pe locuri însorite, boii se frecau de garduri şi vîntul ducea cu el părul cafeniu, năpîrlit a primăvară, de pe spinările lor. Aerul mirosea iute şi dulceag a zăpadă topită. Un mic piţigoi, cu burticica galbenă, ciripea, legănîndu-se pe o creangă goală a mărului de lîngă poarta lui Hristonea.

Grigori stătea la poartă, aşteptînd să vină căruţele de pe deal şi fără să vrea, tălmăcea în limba zilelor de copi-

lărie ciripitul piţigoiului. „Ascuţiţi plugul! Ascuţiţi!", striga vesel păsărica, în ziua aceea de dezgheţ. Grigori mai ştia că glasul i se schimba în ajun de ger; tot ciripind, sfătuia: „Pune-cipici! Cipici!"

Grigori îşi mută privirea de la drum la piţigoiul care sărea pe creangă. „Ascuţiţi plugul! Ascuţiţi!", striga el. Şi Grigori îşi aminti, pe neaşteptate, cum el şi cu Petro păşteau în copilărie pui de curcă în stepă şi cum Petro, cu capul bălai şi cu nasul cîrn, veşnic cojit, îngîna cu măiestrie strigătele curcilor şi le tălmăcea în limba copilărească, hazlie. Piuia întocmai ca un pui de curcă necăjit, zicînd cu glăscior subţire: „Toţi cu cizme, şi eu n-am!" şi în aceeaşi clipă holba ochii, îşi îndoia braţele în coate, ca un curcan bătrîn, bolborosind: „Glu! glu! glu! glu! Cumpărăm cizmuliţele! Cumpărăm cizmuliţele!" Şi el, Grigori, rîdea de fericire şi-l ruga pe Petro să mai zică ceva pe limba curcilor şi să arate cum cloncăne zăpăcit un cîrd de curci, cînd găseşte în iarbă cine ştie ce lucru necunoscut: o tinichea sau un petic de pînză...

La capătul uliţei se ivi cea dintîi căruţă. Un cazac mergea alături de ea. O alta şi a treia o urmară. Grigori îşi şterse lacrimile şi goni de pe faţa lui zîmbetul blajin al amintirilor nepoftite, apoi se duse spre casă. Voia s-o oprească pe bătrîna mamă, înnebunită de durere, şi să n-o lase, în cea dintîi clipă îngrozitoare, să se apropie de căruţa cu trupul lui Petro. Alături de cea dintîi căruţă, păşea cu capul descoperit Alioşka Şamil. Îşi ţinea căciula strînsă de piept cu ciotul mîinii stîngi, iar cu dreapta, hăţurile de păr de cal. Fără să privească chipul lui Alioşka, Grigori se uită în sanie. Acolo, pe aşternut de paie, zăcea Martin Şamil, întors cu faţa în sus. Faţa, pieptul bluzei verzi şi burta căzută căzută îi erau pline de sînge îngheţat. În a doua căruţă, era Manîţkov. Faţa lui, ciopîrţită de sabie, era ascunsă în paie. Avea capul strîns între umeri, iar ceafa îi lipsea, tăiată printr-o lovitură dibace; ţurţuri negri de păr înrămau oasele dezgolite. Grigori se uita la a treia căruţă. Nu-l recunoscu pe cel mort, dar observă mîna lui cu degetele de ceară, galbene de fumat; atîrna în jos şi brăzda zăpada umedă cu degetele strînse în clipa morţii pentru semnul crucii. Mortul avea şi ciz-

mele, şi mantaua, şi chiar căciula pusă pe piept. Grigori apucă de căpăstru calul de la a patra căruţă şi-l duse fuga, în ogradă. Vecinii, copiii, femeile alergau în urma lui. Lumea se îmbulzi lîngă cerdac.

— Iată-l, dragul nostru Petro Panteleevici ! Şi-a isprăvit viaţa pămîntească... spuse încetişor cineva.

Stepan Astahov intră cu capul gol în ogradă. Moş Grişaka şi alţi trei bătrîni răsăriră ca din pămînt. Grigori privi nehotărît în jur:

— Hai să-l ducem în casă...

Căruţaşul apucase picioarele lui Petro, cînd mulţimea se dădu în lături, cu smerită tăcere, făcînd loc Ilinişnei care venea coborînd treptele.

Bătrîna privi către sanie. O paloare de moarte i se aşternu pe frunte, îi acoperi obrajii, nasul, îi cuprinse bărbia. Tremurînd din tot trupul, Pantelei Prokofievici o sprijinea de braţe. Duniaşka izbucni înaintea tuturor în bocete sfîşietoare, şi alte glasuri îi răspunseră din zece gospodării. Trîntind uşa, Daria sări în cerdac. Era cu părul vîlvoi şi cu faţa umflată. Veni în fugă şi se prăbuşi în sanie.

— Petiuşka ! Petiuşka, dragul meu, scoală-te !

Lui Grigori i se făcu negru înaintea ochilor.

— Pleacă, Daşka ! răcni el sălbatic, nemaiputînd să se stăpînească şi ghiontind-o bezmetic pe Daria în piept.

Ea căzu jos într-un troian de zăpadă. Grigori prinse grabnic trupul lui Petro pe sub braţe, căruţaşul îl apucă de gleznele goale, însă Daria se tîrî în patru labe după dînşii, pînă la cerdac, agăţîndu-se de mîinile tari, îngheţate, ale bărbatului şi acoperindu-le cu sărutări. Grigori o îmbrîncea cu piciorul şi simţea că încă o clipă de asemenea chin îl va face să-şi piardă capul cu desăvîrşire. Duniaşka desprinse cu forţa mîinile Dariei şi-i strînse capul înnebunit la pieptul ei.

În bucătărie, se aşternu o tăcere apăsătoare. Petro zăcea întins jos şi părea ciudat de mic, ca şi cum s-ar fi uscat. Nasul i se ascuţise, mustăţile de culoarea spicului de grîu se făcuseră mai negre şi tot chipul îi era mai

asprù şi mai frumos. De sub băierile nădragilor i se vedeau picioarele goale şi păroase. Trupul i se dezgheţa încet, lăsînd să se scurgă o mică băltoacă de apă trandafirie — şi cu cît mai mult se muia cadavrul îngheţat peste noapte, cu atît mai tare se simţea izul sărat de sînge şi mirosul dulceag, ca de busuioace, al trupului mort.

Sub şopronul magaziei, Pantelei Prokofievici trăgea la rindea scînduri pentru coşciug. Femeile forfoteau în odăiţă, lîngă Daria, care tot nu-şi venea în fire. Se auzea din cînd în cînd un ţipăt nebun şi sfîşietor, urmat de glasul domol — ca susurul unui pîrîiaş — al cuscrei Vasilisa, care alergase ca „să împartă" durerea. Grigori şedea pe laviţă în faţa fratelui şi-şi răsucea o ţigară, privind chipul galben al lui Petro şi mîinile lui, cu unghii rotunde, învineţite. Marele fior al înstrăinării îl despărţea de pe acum de frate. Nu mai era Petro al lor, ci un oaspete trecător de care le venise vremea să se despartă. Şi iată-l nepăsător, întins pe jos, cu obrazul lipit de podeaua de pămînt, ca şi cum ar aştepta ceva, cu un uşor şi tainic zîmbet îngheţat sub mustăţile-i de grîu. Iar mîine, soţia şi mama sa au să-l gătească pentru cel din urmă drum.

Mama încălzise de cu seară trei cazane cu apă, iar nevasta îi pregătise rufe curate, cei mai buni nădragi şi vestonul. Fratele său Grigori şi tatăl au să-i spele trupul, care nici nu mai este al lui şi care nu mai are de ce să se ruşineze de goliciune. Îl vor îmbrăca în hainele de sărbătoare şi-l vor culca pe masă. Şi apoi are să vie Daria şi-i va strecura în mîinile mari, reci ca gheaţa, care o îmbrăţişau alaltăseară, aceeaşi lumînare care luminase atunci cînd s-au cununat în biserică. Iată-l pe cazacul Melehov Petro, gata să fie petrecut acolo de unde nu se mai întoarce nimeni în învoire...

„Mai bine piereai undeva în Prusia, decît aici, sub ochii mamei !", îi spuse în gînd, cu dojană, Grigori şi, privind trupul, se făcu deodată alb ca varul : o lacrimă se prelingea încet pe obrazul lui Petro, spre mustaţa pleoştită. Grigori sări în picioare, dar se linişti şi oftă uşurat, după ce-şi dădu seama că nu era o lacrimă, ci o picătură de apă de pe moţul dezgheţat al părului creţ.

Printr-un ordin al comandamentului forţelor unite ale răsculaţilor din ţara Donului de sus, Grigori Melehov fu numit comandant al Regimentului „Vioşenski". Îşi duse la Karghinskaia cele zece sotnii de sub comanda sa. Dispoziţiile statului-major îi cereau să zdrobească cu orice preţ detaşamentul lui Lihaciov şi să-l arunce afară din district, pentru a se putea răscula toate satele de la Cir ce făceau parte din staniţele Karghinskaia şi Bokovskaia.

Şi la 7 martie, Grigori îşi porni cazacii. Stînd pe un colnic cu pete negre de pămînt golit de zăpadă, lăsă toate cele zece sotnii să treacă prin faţa lui ; aplecat într-o parte, uşor gheboşat, trăgea de dîrlogi, strunindu-şi calul neliniştit, în timp ce pe drum treceau în coloană de marş sotniile din satele de dincoace de Don : din Bazki, Belogorka, Olşanski, Merkulov, Gromkovski, Semionovski, Rîbinski, Vodeanski, Lebeaji şi Erik.

Îşi mîngîia cu mănuşa mustaţa neagră, mişcîndu-şi nasul coroiat şi petrecînd fiecare sotnie cu o privire încruntată, grea. Nenumăratele copite pline de glod ale cailor frămîntau terciul cafeniu al zăpezii. Cazacii, care îl cunoşteau pe Grigori, treceau zîmbindu-i. Nouraşii fumului de ţigară pluteau şi se topeau deasupra cuşmelor. Caii abureau.

Grigori porni odată cu cea din urmă sotnie. Străbătuseră vreo trei verste, cînd o patrulă le ieşi în întîmpinare. Uriadnicul din fruntea ei se apropie în galop de Grigori :

— Roşii se retrag pe drumul spre Ciukarin !

Detaşamentul lui Lihaciov nu primise lupta. Dar Grigori aruncă trei sotnii pentru învăluirea lui, iar cu restul îl izbi atît de năvalnic, încît chiar în preajma Ciukarinului ostaşii roşii începuseră să lepede pe drum căruţele şi chesoanele. La ieşirea din Ciukarin, lîngă o bisericuţă sărăcăcioasă, o baterie a lui Lihaciov se împotmoli într-un pîrîiaş. Tunarii tăiară în pripă ştreangurile şi fugiră prin livezi, spre Karghinskaia.

Trecură fără luptă alte cincisprezece verste, dintre Ciukarin şi Karghinskaia. Mai la dreapta, dincolo de Iasenovka, o patrulă a inamicului deschisese foc asupra

unui grup de cercetare al celor din Vioşenskaia. Atîta tot. Cazacii chiar începură să glumească : „O să ajungem aşa pînă la Novocerkask !“

Pe Grigori îl bucurase bateria capturată. „Nici n-au avut timp să strice închizătoarele !“, gîndi el cu dispreţ. Tunurile, mereu împotmolite în noroaie, erau scoase cu ajutorul boilor. Sotniile dăduseră, într-o clipă, servanţii de trebuinţă la tunuri. Piesele aveau atelaje duble, de cîte şase perechi de cai fiecare. Bateria era însoţită de o jumătate de sotnie, pentru acoperire.

La căderea serii, puseră mîna pe Karghinskaia printr-un atac năvalnic. Fu capturată o parte din detaşamentul lui Lihaciov, împreună cu cele trei tunuri care îi mai rămăseseră şi cu nouă mitraliere. Restul, urmat de comitetul revoluţionar din Karghinskaia, izbutise să scape cu fuga spre Bokovskaia.

Toată noaptea plouase fără încetare. Spre dimineaţă, văgăunele şi rîpele vuiau de apă. Drumurile se făcuseră de nestrăbătut, cu o mulţime de gropi nevăzute pîndind trecătorii. Zăpada, chiftind de apă, se lăsa sub picior pînă la scoarţa tare a pămîntului. Caii se înfundau în gloduri, oamenii cădeau, răpuşi de oboseală.

Două sotnii, comandate de horunji Harlampi Ermakov din Bazki, trimise de Grigori pentru urmărirea inamicului în retragere, prinseseră prin două sate împreunate, Latîşevski şi Visloguzovski, vreo treizeci de ostaşi roşii, rămaşi în urmă, şi-i aduseseră dimineaţa la Karghinskaia.

Grigori trăsese la casa uriaşă a unui bogătaş. Prizonierii fură băgaţi în ogradă ; Ermakov intră la Grigori şi, după ce-l salută, zise :

— Am prins douăzeci şi şapte de roşii. Vistavoiul ţi-a adus calul. Ce, pleci chiar acum ?

Grigori se încinse mai întîi peste manta, îşi pieptănă în faţa unei oglinzi părul încîlcit sub căciulă şi, abia după asta, se întoarse spre Ermakov.

— Hai să mergem ! Pornim numaidecît. Ţinem o adunare în piaţa şi — la drum...

— La ce ne mai trebuie adunarea ? dădu Ermakov din umeri şi zîmbi. Toată lumea s-a răsculat şi fără adunare. Da, uite colea ! Ăştia nu-s de la Vioşenskaia...

Grigori privi afară pe geam. Sotniile se apropiau în coloană cîte patru, într-o ordine minunată. Cazacii erau toţi unul şi unul, iar caii, numai de soi, gătiţi parcă de paradă.

— De unde-or fi ? Din ce parte i-a mai adus dracul ? bolborosi vesel Grigori, încingîndu-şi din fugă sabia.

Ermakov îl ajunse din urmă, lîngă poartă.

Comandantul sotniei din capul coloanei se şi apropie de portiţă, cu mîna la marginea căciulii, neîndrăznind s-o întindă lui Grigori.

— Dumneavoastră sînteţi tovarăşul Melehov ?

— Eu ! De unde veniţi ?

— Primiţi-ne în unitatea dumneavoastră. Ne unim cu dumneavoastră. Sotnia noastră a fost formată chiar în noaptea trecută. Este din satul Lihovidov, iar altele două sînt din Graciov, Arhipovka şi Vasilievka.

— Duceţi-vă cazacii în piaţă. Acolo se ţine o adunare.

Vistavoiul (Grigori îl alesese pe Prohor Zîkov) îi adusese calul şi chiar îi ţinu scara. Ermakov îşi aruncă şi el în şa trupul uscăţiv şi vînjos, ca de fier, făcînd o săritură dibace, aproape fără să se atingă de oblînc şi de coamă. Întrebă, apropiindu-se de Grigori şi potrivindu-şi, cu gest obişnuit, tăietura mantalei deasupra şeii :

— Ce facem cu prizonierii ?

Grigori îl luă de nasture şi-şi apropie faţa de a lui, aplecîndu-se în şa. Scîntei roşietice sclipiră în ochii lui, dar buzele îi zîmbeau, deşi cu fioroasă cruzime.

— Dă ordin să-i trimită la Vioşenskaia ! Ai înţeles ? Şi să nu treacă dincolo de movila aia !

Făcu vînt cu biciuşca spre o movilă de nisip ce se înălţa deasupra staniţei şi dădu drumul calului.

„Asta-i cea dintîi plată pentru Petro !“, gîndi el, pornind în trap şi lăsînd o dungă albă, umflată, pe crupa calului, biciuit fără nici o vădită pricină.

36

De la Karghinskaia, Grigori dusese la Bokovskaia trei mii cinci sute de săbii. Statul-major şi comitetul executiv de district trimiteau din urmă, prin curieri, ordine şi dis-

poziţii. Unul dintre membrii statului-major îl rugase printr-un răvaş, plin de cuvinte întortocheate :

„Mult stimate tovarăşe Grigori Panteleevici ! Ne ajung la cunoştinţă nişte zvonuri urîte, cum că tu te-ai fi purtat cu cea mai neomenească cruzime faţă de prizonierii roşii. Spune lumea că din ordinul tău au fost răpuşi, adică hăcuiţi, cei treizeci de roşii luaţi de Harlampi Ermakov la Bokovskaia. Se mai zvoneşte că, printre prizonierii de mai sus, se afla şi un comisăraş care ne-ar fi putut fi de mare folos, pentru a limpezi puterile lor. Tu, dragă tovarăşe, să-ţi retragi ordinul de a nu se lua prizonieri. Un asemenea ordin ne este grozav de vătămător, şi cazacii au şi început să murmure împotriva acestei cruzimi şi li-e teamă că şi roşii ne vor tăia prizonierii şi ne vor nimici satele. Pe comandanţi să-i trimiţi de asemenea vii. Noi le vom face seama fără multă gălăgie, fie la Vioşki, fie la Kazanskaia, pe cînd tu mergi cu sotniile tale, leit Taras Bulba din romanul istoric făcut de scriitorul Puşkin, şi treci prin foc şi sabie şi-i tulburi pe cazaci. Te rog să te astîmperi, să nu-i mai omori pe prinşi, ci trimite-i de sîrg la noi. În toate cele de mai sus va sta puterea noastră. De altfel, rămîi sănătos. Îţi trimitem urări de bine şi aşteptăm de la tine izbînzi noi.“

Grigori rupse scrisoarea, fără s-o citească pînă la sfîrşit, şi o aruncă la picioarele calului. După ce primise ordinul lui Kudinov :

„Continuă imediat înaintarea spre sud, în sectorul Krutenki-Astahovo-Grekovo. Statul-major crede de neapărată trebuinţă să ne unim cu frontul cadeţilor. Altfel, au să ne încercuiască şi au să ne dea gata.“

îi scrise, fără să descalece :

„Înaintez asupra staniţei Bokovskaia, urmăresc inamicul pus pe fugă. Dar n-am să mă duc la Krutenki şi socot că ordinul tău este o prostie. Împotriva cui vrei să înaintez la Astahovo ? Acolo nu e nimeni, afară de vînt şi de boboli.“

Cu aceasta, corespondenţa sa oficială cu centrul forţelor de răsculaţi luase sfîrşit. Împărţite în două regimente, sotniile se apropiau tot mai mult de satul Konkov, învecinat cu Bokovskaia. Norocul armelor mai rămase trei zile de partea lui Grigori. După ce ocupase prin luptă Bokovskaia, porni pe socoteala lui la Krasnokutskaia, făcu praf un mic detaşament, care îi tăiase drumul, dar nu mai porunci să se taie prizonierii, ci îi trimise în spatele frontului.

La 9 martie se apropia cu regimentele de slobozia Cisteakovka. Simţindu-se ameninţat din spate, comandamentul roşu aruncă împotriva răsculaţilor cîteva regimente şi baterii. Regimentele roşii sosite la Cisteakovka se izbiră de regimentele lui Grigori. Lupta ţinu vreo trei ceasuri. De teamă să nu fie prins într-o „pungă", Grigori îşi retrase trupele spre Krasnokutskaia. Dar şi în lupta din dimineaţa zilei de 10 martie, cazacii roşii de la Hopior îi hărţuiră zdravăn pe cei de la Vioşenskaia. Cazacii roşii se repeziră într-un contraatac asupra vrăjmaşilor care atacau, luptînd atît de avîntat cu sabia, încît Grigori îşi retrase regimentele din luptă pînă la Bokovskaia, după ce-şi pierduse calul şi se alesese cu obrazul crestat de o lovitură de sabie.

Seara luă la cercetat un prizonier de la Hopior. Înaintea lui fu adus un cazac din staniţa Tepikinskaia, om între două vîrste, cu părul bălan şi cu pieptul strîmt, cu rămăşiţele unei panglici roşii la reverul mantalei. Răspundea fără codeală la întrebări, dar avea un zîmbet silit şi oarecum strîmb.

— Ce regimente au fost în lupta de ieri ?

— Regimentul nostru, 3 de cazaci „Stenka Razin". Are aproape numai cazaci din districtul Hopior. Apoi : 5 „Transamurean", 12 cavalerie şi 6 „Mţensk".

— Cine avea comanda tuturora ? Se zice că era Kikvidze.

— Nu, comanda detaşamentului unit o avea tovarăşul Domnici.

— Aveţi muniţie multă ?

— Pînă la urechi !

— Cîte tunuri ?

— Opt, mi se pare.

— De unde au adus regimentul ?
— De prin satele de la Kamenskaia.
— Le-au spus unde îi trimite ?
Cazacul şovăi, dar în cele din urmă răspunse. Grigori voi să afle ceva despre moralul celor de la Hopior.
— Ce vorbesc cazacii între ei ?
— Cică nu prea au poftă să meargă...
— Se ştie în regiment împotriva cui ne-am răsculat ?
— De unde să se ştie ?
— Atunci de ce zici că n-au mers din toată inima ?
— Păi, nu sînteţi cazaci ? Şi noi ne-am săturat de atîta război. De cînd mergem cu roşii nu ne mai oprim...
— N-ai vrea să slujeşti la noi ?
Cazacul strînse din umerii înguşti :
— Cum porunciţi... Dar nu prea.
— Ei bine, du-te ! Avem să-ţi dăm drumul la nevastă... Ţi s-a făcut dor de ea, nu ?
Mijindu-şi ochii, Grigori privi din urmă cazacul care pleca, apoi îl chemă pe Prohor.
Rămase mult timp, fumînd, fără nici o vorbă. Pe urmă, se apropie de fereastră şi, cu spatele la Prohor, ordonă liniştit :
— Spune băieţilor să-l ia încetişor pe ăla pe care l-am interogat şi să-l ducă în livezi. Pe cazacii roşii nu-i fac prizonieri ! Grigori se întoarse brusc pe călcîiele scîlciate : Să-l dea gata, numaidecît... Du-te !
Prohor plecă. Grigori mai zăbovi un minut la geam, rupînd rămurelele fărîmicioase de muşcată de la fereastră, apoi ieşi grăbit în cerdac. Prohor vorbea încet cu cazacii care şedeau la soare, lîngă hambar.
— Daţi-i drumul prizonierului. Să i se facă un bilet de trecere, spuse Grigori, fără să se uite la cazaci.
Se întoarse în odaie şi se opri în faţa oglinzii vechi, descălecîndu-şi braţele a nedumerire.

Nu-şi putu da seama de ce ieşise afară şi de ce poruncise eliberarea prizonierului. Îl încercase un simţ răutăcios, un fel de mulţumire, în clipa cînd spusese cu un zîmbet viclean : „Avem să-ţi dăm drumul la nevastă... Du-te !“, cu toate că ştia că are să-l cheme îndată pe Prohor şi va porunci să-l omoare pe cazac în livadă. Era acum supărat întrucîtva de acest simţ de milă — o milă

nestăpînită şi nimic altceva, care pătrunsese în conştiinţa lui, poruncindu-i să-i dea drumul vrăjmaşului. Dar în acelaşi timp se simţea înviorat de o bucurie curată... Cum s-a putut întîmpla ? Nici nu izbutea să-şi dea seama. Era cu atît mai ciudat, cu cît tocmai el, vorbind aseară cu cazacii, spusese : „Ne este duşman şi ţăranul, dar un cazac face cît doi duşmani, dacă merge acum cu roşii ! Pentru un cazac, judecata e scurtă, ca pentru un spion : unu, doi — şi drept în rai."

Frămîntat de aceste chinuitoare porniri, care nu se înpăcau între ele, şi dîndu-şi seama din ce în ce mai mult de nedreptatea cauzei sale, Grigori îşi părăsi locuinţa. La el veni comandantul Regimentului „Cir" — un cazac din gardă, înalt, cu trăsăturile feţei atît de spălăcite, încît nu aveau pentru ce să se păstreze în amintire — însoţit de doi comandanţi de sotnii.

— Ne-au mai venit întăriri ! comunică zîmbind comandantul regimentului. Trei mii de călăreţi de la Napolovo, de la Iabloneva Recika, de la Gusînka ; mai sînt şi două sotnii fără cai. Ce-ai să faci cu dînşii, Panteleici ?

Grigori îşi luă *mauserul* şi portharta elegantă, pe care le avea de la Lihaciov, şi ieşi în ogradă. Soarele încălzea binişor. Cerul era înalt şi albastru, ca de vară, şi nouraşii albi pluteau ca în luna lui cireşar, îndreptîndu-se spre miazăzi. Grigori adună toţi comandanţii la sfat, într-o ulicioară. Veniră vreo treizeci, se aşezară pe un gard prăbuşit ; o pungă de tutun scoasă de unul începu să facă ocolul adunării.

— Ce planuri ne-au rămas de făcut ? În ce chip să trîntim o lecţie regimentelor ălora care ne-au respins de la Cisteakovka şi încotro s-o apucăm ? întrebă Grigori şi povesti, în cîteva cuvinte, cele cuprinse în ordinul lui Kudinov.

— Dar cîţi inşi sînt împotriva noastră ? Ai aflat ceva de la prizonier ? întrebă, după o clipă de tăcere, un comandant de sotnie.

Grigori enumeră regimentele cu pricina, calculînd în pripă numărul de baionete şi de săbii vrăjmaşe. Cazacii tăceau. La un sfat, nu se cădea să vii cu o vorbă nătîngă şi nechibzuită. Comandantul sotniei de la Graciov spuse :

— Aşteaptă niţel, Melehov ! Lasă-ne să ne gîndim. Aici nu e vorba să dai cu sabia. Să nu ne băgăm cumva în bucluc.

Tot el fu cel dintîi care luă cuvîntul.

Grigori îi ascultă pe toţi cu luare-aminte. Cei mai mulţi erau de părere că nici chiar în cazul unor izbînzi nu trebuie să se vîre prea departe, ci să ducă mai bine un război de apărare. Totuşi, unul de la Cir sprijini cu aprindere ordinul comandantului forţelor de răsculaţi, spunînd :

— La ce bun să mai stăm locului ? Să ne ducă Melehov la Doneţ... Ce, v-aţi pierdut minţile ? Judecaţi bine... Sîntem o mînă de oameni, iar în spatele nostru stă toată Rusia. Cum ne-am putea împotrivi ? Numai o dată să ne strîngă, şi s-a isprăvit ! Trebuie să răzbim şi să ne deschidem o trecere ! Cu toate că nu prea avem cartuşe, dar ne vom mai face rost pe drum. Trebuie să încercăm o străpungere ! Hotărîţi-vă !

— Şi ce faci cu norodul ? Cu muierile, cu bătrînii, cu copiii ?

— Las' să rămînă !

— Straşnic de deştept ţi-e capul, numai păcat că-l poartă un prost pe umeri !

Pînă acum, aşezaţi pe marginea gardului, comandanţii vorbiseră în şoaptă despre aratul de primăvară, ce nu mai era departe, şi despre soarta gospodăriilor, dacă vor trebui să încerce o străpungere. Dar după vorbele celui de la Cir, toţi izbucniră în strigăte gălăgioase. Consfătuirea se prefăcu îndată într-un fel de adunare sătească din cele mai furtunoase. Un cazac bătrîn de la Napolovo îşi ridică glasul mai sus şi mai tare decît toţi :

— Nu plecăm de la gardurile noastre ! Eu, cel dintîi, îmi duc sotnia înapoi, în sat ! Dacă e vorba să ne batem, să ne batem tot lîngă casele noastre, nu ca să scăpăm viaţa altora !

— Nu-mi astupa gura !... Eu chibzuiesc şi mă socotesc, iar tu urli !

— La ce bun să mai vorbim ?

— Lasă-l pe Kudinov să meargă el singur la Doneţ !

Grigori aşteptă pînă cînd se făcu linişte ; apoi aruncă pe talgerul discuţiei cuvîntul său hotărîtor :

— Vom ține frontul aci ! Dacă și Krasnokutskaia va fi cu noi, o vom apăra ! N-avem încotro. Sfatul e isprăvit. La sotnii ! Pornim numaidecît la poziții.

O jumătate de ceas mai tîrziu, cînd pîlcurile dese de călărime fără sfîrșit începură să se scurgă pe ulițe, Grigori simți un fior de bucurie și de mîndrie. N-avusese niciodată atîția oameni sub comandă. Dar alături de această bucurie, de această mulțumire de sine, îl încerca un gînd greu de îngrijorare și de temeri : va putea oare să-i conducă așa cum trebuie ? Va avea oare atîta pricepere să stăpînească mii de cazaci ? Doar nu mai era vorba de o sotnie, ci de o divizie întreagă, supusă la poruncile sale. Va putea el, cazac fără prea multă știință de carte, să fie stăpîn peste atîtea mii de vieți și să răspundă pentru ele în fața cugetului ? „Dar, mai ales, împotriva cui îi duc ? Împotriva poporului... Cine va fi avînd dreptate ?"

Scrîșnind din dinți, Grigori petrecea cu privirile sotniile care treceau în rînduri strînse. Farmecul amețitor al puterii nu mai avea nici o frăgezime și se veștejise în sufletul său. Rămăsese numai neliniștea și durerea, apăsîndu-i umerii să-i încovoaie sub o greutate de neîndurat.

37

Primăvara trezea la viață sîngele rîurilor. Zilele se făceau tot mai lungi : șuvoaiele verzi, repezindu-se în vale, erau tot mai răsunătoare. Pînă și soarele dădu într-un auriu mai roșcat, pierzîndu-și galbenul neputincios și spălăcit. Razele-i erau mai sfredelitoare și dogoreau pielea cu arșița lor. Ogoarele se pierdeau în zare ca niște mări de foc, cu plutiri de aburi deasupra în ceasurile amiezii, și zăpada, coșcovă pe dedesubt, sclipea în scînteieri orbitoare. Văzduhul plin de umezeală dulceagă era parcă îngroșat și pătruns de miresme.

Soarele încălzea spinările cazacilor. Pernele șeilor răspîndeau o căldură plăcută ; vîntul atingea cu buzele-i umede obrajii cazacilor arși de soare. Din cînd în cînd, aducea și cîte o adiere de răcoare, venind de pe colnicul înzăpezit, dar tot căldura biruia. Caii jucau și zburdau ca

în plină primăvară ; părul năpîrlit se risipea în urma lor, şi izul sudorii înţepa mai ascuţit nările.

Cazacii începură să lege cozile zbîrlite ale cailor, răsucindu-le nod. Glugile de păr de cămilă atîrnau pe umerii călăreţilor, nemaifiindu-le de trebuinţă, frunţile năduşeau umede sub căciuli, iar cojoacele cu blană groasă şi zăbunele începeau a fi călduroase din cale-afară.

Grigori îşi mîna regimentul pe drumul de vară. În depărtare, dincolo de troiţa morii de vînt, escadroanele roşii se desfăşurau pe un front larg : o luptă se încingea lîngă satul Sviridov.

Întrucît Grigori nu ştia încă să conducă trupa aşa cum se cuvine, de la distanţă, intră de-a dreptul în foc, în fruntea sotniilor de la Vioşenskaia, astupînd cu ele spărturile cele mai primejdioase. Şi astfel, lupta se desfăşura fără o conducere unitară. În pofida învoielilor, fiecare regiment se descurca de capul său, potrivit cu împrejurările.

Front nu era, ceea ce deschidea mari posibilităţi de manevrare.

Numeroasa călărime (care precumpănea în detaşamentul lui Grigori) însemna o preţioasă superioritate. Folosind acest avantaj, Grigori pornise să ducă războiul după „datina căzăcească", învăluind flancurile, pătrunzînd în spatele inamicului, nimicind convoaiele, hărţuind pe roşii şi demoralizîndu-i prin incursiuni de noapte.

La Sviridov hotărî însă să se bată altfel : după ce-şi scoase sotniile, în trap întins, pe poziţie, lăsă una dintre ele în sat, ordonîndu-i să descalece şi să se ascundă la pîndă prin livezi, trimiţîndu-şi caii cu oameni de pază mai înăuntrul satului, prin ogrăzi. Sări apoi cu alte două sotnii pe un colnic, la vreo jumătate de verstă de moară, şi încetul cu încetul se vîrî şi el în luptă.

Avea împotrivă-i ceva mai mult ca două escadroane de roşii. Nu erau tot cei de la Hopior : Grigori zărea prin binoclu caii mărunţi şi cu cozile scurtate, pe cînd cazacii nu le retezau niciodată, ca să nu-şi facă rîs de podoaba calului. Prin urmare, înaintau fie cei din 13 cavalerie, fie alte trupe proaspete.

De pe colnic, Grigori cerceta cu binoclul locurile. Cînd se afla călare, pămîntul i se părea totdeauna mai întins ;

creştea în el un simţămînt deosebit de încredere, atunci cînd vîrfurile cizmelor i se propteau în scări.

Vedea o coloană lungă, cafenie — vreo trei mii şi cinci sute de cazaci — mişcîndu-se pe deal, dincolo de Cir, şerpuind încet şi suind povîrnişul. Coloana se îndrepta spre miazănoapte, către hotarul staniţelor Elanskaia şi Ust-Hopiorskaia, cu gînd să întîmpine acolo inamicul dinspre Ust-Medvediţa şi să dea o mînă de ajutor celor din Elanskaia, sleiţi de lupte.

Vreo verstă şi jumătate îl despărţea pe Grigori de pîlcurile roşilor care se pregăteau să atace. Îşi desfăşură sotniile în grabă, după vechea orînduială. Nu toţi cazacii săi aveau lănci, dar cei care aveau formară rîndul întîi şi ieşiră vreo zece stînjeni mai în faţă. Grigori sări înaintea lor, se întoarse în şa pe jumătate şi-şi trase sabia :

— Trap bătut — marş !

În aceeaşi clipă, calul se poticni, nimerind într-o groapă de hîrciog ascunsă sub zăpadă. Grigori se îndreptă în şa, se îngălbeni de ciudă şi izbi şuierat calul cu latul sabiei. Avea un cal voinic de toată frumuseţea — un cal vioi de călărie, luat de la un cazac din Vioşenskaia — dar Grigori se purta faţă de el cu o ascunsă neîncredere, căci calul nu se putuse obişnui cu el numai în două zile. O ştia aceasta prea bine Grigori, însă nici el n-avusese timp să-i înveţe apucăturile şi năravul ; îi era teamă că un cal străin n-are să-l înţeleagă dintr-o mişcare de dîrlogi, aşa cum o făcea calul său, omorît la Cisteakovka.

După ce-l plesnise cu sabia, înfierbîntîndu-l şi întetîndu-l să se avînte în galop, fără să mai ţină seama de dîrlogi, Grigori simţi un fior lăuntric şi îşi pierdu sîngele rece pentru cîteva clipe. „Mă bagă în bucluc !", gîndi el, ieşit din fire. Dar cu cît mai iute şi mai sigură se întindea fuga calului şi cu cît asculta mai supus de mişcarea abia simţită a mîinii ce-l stăpînea, cu atît şi Grigori se simţea mai cumpănit şi mai stăpîn pe sine. Desprinzîndu-şi pentru o clipă ochii de la gloata vrăjmaşă de călăreţi ce-i veneau în întîmpinare, legănîndu-se în valuri risipite, îşi lunecă privirea pe gîtul calului, întins ca o strună şi scuturat de un tremur ritmic. Urechile roşcate erau alipite de gît cu încordare şi cu un soi de răutate parcă. Grigori se îndreptă

în şa, trase cu lăcomie aerul în piept, vîrî mai adînc cizmele în scări şi privi în juru-i. De cîte ori nu văzuse el acest puhoi lărmuitor de cai şi de călăreţi, contopiţi într-un tot ; şi de fiecare dată din nou inima i se strîngea de teamă în aşteptarea unui simţămînt cotropitor şi nelămurit, de o sălbatică aţîţare animalică. Din clipa în care dădea drumul calului şi pînă ce se izbea de duşman, mai avea de trecut printr-o clipă fulgerătoare de preschimbare lăuntrică. Judecata, sîngele rece, simţul de chibzuială — toate îl părăseau în acea clipă grozavă şi rămînea numai instinctul bestial care îi punea stăpînire năvalnic pe voinţă. Dacă cineva l-ar fi putut privi în ceasul atacului, şi-ar fi închipuit, fără îndoială, că toate mişcările îi erau călăuzite de o minte rece şi cu neputinţă să se tulbure, atît îi erau de sigure, atît de socotite şi de chibzuite.

Depărtarea dintre cele două tabere se topea cu o iuţeală neasemuită. Chipurile călăreţilor şi ale cailor creşteau văzînd cu ochii. Copitele străfulgerau mica fîşie de pe toloaca satului năpădită de buruieni, ce despărţea cele două pîlcuri de călărime. Grigori zări mai ales pe unul care se avîntase cam cu trei lungimi de cal în faţa escadronului său. Calul murg şi zdravăn înainta în trap săltat de lup. Călăreţul vîntura o sabie ofiţerească, cu teaca de argint legănîndu-se şi izbindu-se de scară, scînteind la soare. O clipă mai tîrziu, Grigori îl recunoscu : era colonistul Piotr Semiglazov, comunist din Karghin. Flăcău de douăzeci şi patru de ani, venise în 1917 înaintea tuturora de pe frontul german, cu nişte moletiere nemaivăzute pînă atunci ; aducea cu el convingerile bolşevice şi încăpăţînarea unui luptător de pe front. Tot bolşevic rămăsese. Slujea în Armata Roşie şi, cu puţin înainte de răscoală, venise de la unitatea sa pentru a organiza Puterea sovietică în staniţă. Acest Semiglazov călărea tocmai asupra lui Grigori şi-şi mîna sigur calul, mînuind voiniceşte sabia ofiţerească, confiscată la vreo percheziţie, bună numai pentru paradă.

Rînjindu-şi dinţii încleştaţi, Grigori slăbi uşor dîrlogii, iar calul îl înţelese şi se avîntă mai năprasnic.

Avea Grigori o anume manevră pe care o folosea la atac şi care era numai a lui. O întrebuinţa numai atunci cînd recunoştea prin simţ sau din privire un duşman pu-

ternic, sau cînd voia să-l doboare sigur, de moarte, cu orice preț și dintr-o singură lovitură. Din copilărie, Grigori era stîngaci : cu stînga mînuia lingura și tot cu stînga făcea semnul crucii. Pentru care lucru Pantelei Prokofievici îl snopise în bătăi, iar copiii de aceeași vîrstă îl poreciseră „Grișka Stîngaciul". Se părea că sudălmile și chelfăneala au avut o înrîurire asupra micului Grișka. Ajuns la vîrsta de zece ani, pierduse atît porecla, cît și obișnuința de a le face toate cu stînga, în loc de dreapta ; dar, în ceasurile de cumpănă, tot la apucăturile din copilărie se întorcea, aproape fără să-și dea seama. Brațul lui stîng era chiar mai puternic. La atac, Grigori folosea totdeauna această deprindere și nu dădea niciodată greș. Își gonea calul asupra dușmanului ales din ochi, abătîndu-se în chip firesc tot spre stînga, ca să poată izbi cu dreapta, iar vrăjmașul care avea să-l înfrunte făcea și el la fel. Însă, chiar în clipa cînd nu-i mai despărțeau decît vreo zece stînjeni, cînd dușmanul se apleca într-o parte, ridicîndu-și sabia, Grigori făcea o ocolire repede și lină, trecînd spre dreapta și aruncîndu-și sabia în mîna stîngă. Uluit de o asemenea mișcare, dușmanul se întorcea în șa : nu-i venea la îndemînă să izbească din dreapta în stînga, peste capul calului, și astfel își pierdea siguranța de sine, văzîndu-și moartea cu ochii. Iar Grigori se năpustea peste el, într-o înfricoșătoare retezare cu tăișul.

Multă apă se scursese de cînd Moțatul îl învăța pe Grigori meșteșugul loviturilor cu sabia și vestita izbitură a lui Baklanov. Cele două războaie îi făcuseră mîna mai sigură. E drept că nu-i totuna să dai cu sabia sau să ții coarnele plugului. Învățase multe taine ale luptei cu sabia.

Astfel, nu-și vîra niciodată mîna în lațul dragonului, pentru ca să-și poată arunca sabia dintr-o mînă în cealaltă, în clipa scurtă și cu neputință de socotit. Știa că la o izbitură mai puternică, dată cu sabia aplecată altfel de cum trebuie, aceasta îi va zbura din mînă și poate chiar să-i scrîntească pumnul din încheietură. Mai cunoștea și alte lucruri care nu prea sînt la îndemîna oricui : știa cum să-i smulgă dușmanului sabia din mînă, printr-o mișcare abia văzută, sau cum să-i facă mîna să cadă neputincioasă, numai printr-o ușoară atingere cu vîrful de

sabie. Şi încă alte multe ştiinţe învăţase în meşteşugul de a ucide, cu arme albe, oamenii.

La muştru, o lovitură voinicească retează din zbor nuiaua dintr-un trunchi de salcie. Nuiaua lunecă şi cade, fără măcar să tremure şi fără ca trunchiul să se clatine, înfigîndu-se cu vîrful retezat în nisip, lîngă creanga de care a fost despărţită. Tot aşa Semiglazov, om chipeş, cu faţa de calmuc, alunecă încet sub burta calului, care se ridică în două picioare, apoi se prăvăli din şa, strîngîndu-şi cu palmele pieptul despicat într-o izbitură piezişă. Şi frigul morţii îi copleşi trupul...

În aceeaşi clipă Grigori se îndreptă în şa şi se înălţă uşor în scări. Drept asupra lui, năvălea altul, neputînd să-şi stăpînească calul. Botul calului, ridicat şi plin de spume, îl împiedică pe Grigori să vadă călăreţul şi zări numai sabia încovoiată şi, de-a lungul ei, scobiturile. Grigori trase dîrlogii cu toată puterea, înfruntă şi respinse lovitura şi, trecînd dîrlogii în mîna dreaptă, izbi în grumazul aplecat, roşu şi ras.

Pe urmă, ieşi cel dintîi în afară de gloata oamenilor amestecaţi fără nici o rînduială. Călărimea îmbulzită îi juca mereu în ochi, iar în palmă îl rodea o mîncărime nervoasă. Îşi vîrî iute sabia în teacă, smuci *mauserul* din tocul de lemn şi slobozi calul, galopînd îndărăt cît îl ţineau puterile. Cazacii se repeziră după el. Sotniile călăreau împrăştiate ; ici, colea se zăreau cuşme şi căciuli, cu o panglică albă legată în jur, aplecate peste gîtul cailor. Alături de Grigori, galopa un uriadnic cunoscut, cu căciula de vulpe şi cu cojocul verde. Avea tăiate o ureche şi faţa pînă la bărbie. Tot pieptul îi era roşu ca un coş de vişini strivite ; dinţii descoperiţi sclipeau printre şuviţele de sînge.

Cavaleriştii roşii, care şovăiseră o clipă şi erau gata-gata s-o ia la fugă, îşi întoarseră caii. Retragerea cazacilor îi aprinse întru urmărirea lor. Un cazac, rămas ceva mai la coadă, fu smuls din şa ca de vînt şi strivit în zăpadă sub copitele cailor. Satul, ostroavele negre ale grădinilor, o bisericuţă de pe colnic şi o ulicioară mai lată se apropiau tot mai mult. Pînă la gardurile livezii, unde se pitulase sotnia ascunsă la pîndă, mai rămîneau cel mult vreo sută de stînjeni... Spinările muncite ale cailor erau toate numai

sînge şi spumă. Grigori, care apăsa cu furie din goana calului pe trăgaciul *mauserului,* vîrî arma îndărătnică înapoi în toc (un cartuş se înţepenise pe ţeavă) şi răcni tunător :

— Despărţiţi-vă ! ! !

Asemenea unui rîu care se izbeşte de o stîncă, puhoiul greu al sotniilor se desfăcu în două braţe, descoperind din faţă escadroanele roşii. Sotnia, care aştepta la pîndă, prăbuşi asupra lor o salvă, alta, a treia. Ţipetele sfîşiară văzduhul, un cal se prăvăli, se rostogoli de-a tumba cu călăreţ cu tot ; altul îşi îndoi genunchii şi se înfipse cu botul în zăpadă. Alte gloanţe mai smulseră din şa încă trei-patru roşii. Pe cînd ceilalţi îşi întorceau caii, îmbulzindu-se, au mai tras asupra lor cîte un încărcător, şi apoi totul se linişti. Grigori abia avu timp să strige cu glas spart : „So-o-otnii !", şi mii de copite, frămîntînd zăpada în grabnică răsucitură pe loc, se năpustiră în urmărire. Dar nu fu o goană prea îndărătnică, din pricina cailor obosiţi. Toţi s-au întors după ce au străbătut vreo verstă şi jumătate. Dezbrăcară roşii morţi şi scoaseră şeile de pe caii căzuţi. Pe cei trei roşii răniţi îi mîntui de viaţă Alioşka Şamil, ciungul, punîndu-i cu faţa spre gard şi izbind în fiecare la rînd. Cazacii se mai îngrămădiră îndelung în faţa trupurilor, cercetîndu-le şi fumînd. Toţi trei aveau acelaşi semn : trupurile lor erau despicate pieziş, de la umăr pînă la mijloc.

— Am făcut şase din trei, se lăudă Alioşka, clipind din ochi, cu obrazul zguduit de tremur.

Oamenii se întreceau să-i facă cinste cu cîte o ţigară, privindu-i cu un vădit respect pumnul, cam cît o tărtăcuţă din cele nu prea mari, şi pieptul său vînjos care nu-i încăpea în haină.

Acoperiţi de mantale, caii uzi tremurau lîngă gard. Cazacii strîngeau chingile. La o fîntînă din ulicioară stăteau un şir de oameni, aşteptîndu-şi rîndul la apă. Mulţi îşi duceau de dîrlogi caii istoviţi, abia tîrîndu-şi picioarele.

Grigori plecă înainte, urmat de Prohor şi de cinci cazaci. Îi era ca şi cum i-ar fi căzut o coajă de pe ochi. Văzu, ca şi în preajma atacului, soarele luminînd lumea, zăpada topindu-se pitită lîngă clăile de paie ; auzea iar ciripitul primăvăratic al vrăbiilor prin sat şi simţea cele mai gingaşe miresme ale primăverii ce sta să vină. Viaţa

se întorsese la el, şi nu era nici veştedă, nici îmbătrînită din pricina sîngelui vărsat abia de cîteva ceasuri. Nu, îi făgăduia mereu alte zgîrcite şi înşelătoare bucurii. Un peticel de zăpadă pare totdeauna mai fermecător, mai bătător la ochi, pe fondul negru al pămîntului dezgheţat...

38

Ca nişte ape de primăvară, izbucnise şi se revărsase răscoala, cuprinzînd tot Donul de sus şi ţinuturile de stepă de peste Don, pe o întindere de patru sute de verste. Douăzeci şi cinci de mii de cazaci îşi încălecaseră caii, iar satele din districtul Donului de sus au mai dat şi zece mii de infanterişti.

Războiul luă întorsături nemaivăzute. Armata Donului ţinea frontul undeva, lîngă Doneţ, acoperind Novocerkaskul şi pregătindu-se de o încleştare hotărîtoare. Iar în spatele Armatelor a 8-a şi a 9-a roşii, care îi stăteau împotrivă, fierbea şi clocotea răzmeriţa, ceea ce încîlcea nemăsurat problema cuceririi Donului, atît de grea în sine chiar şi fără răscoală.

În aprilie, Consiliul militar revoluţionar al Republicii fusese pus neted în faţa primejdiei de a vedea săvîrşindu-se unirea dintre răsculaţi şi frontul albilor. Răzmeriţa trebuia înăbuşită cu orice preţ, înainte de a izbuti să macine din spate sectorul frontului roşu şi să se contopească cu Armata Donului. Cele mai vrednice forţe fură deci aruncate împotriva răscoalei ; în rîndurile trupelor expediţionare se aflau vărsate companii de marinari din Flota Mării Baltice şi din Flota Mării Negre, regimente socotite drept cele mai de încredere, echipajele trenurilor blindate, cele mai brave unităţi de cavalerie. De pe front, fuseseră retrase în întregime cinci regimente ale Diviziei „Bogucear“, care numărau pînă la opt mii baionete, cu cîteva baterii şi cinci sute de mitraliere. În aprilie, în sectorul Kazanskaia, împotriva răsculaţilor, luptau cu o vitejie fără seamăn elevii şcolilor de comandanţi din Tambov şi Reazan ; mai tîrziu, sosise şi o parte din elevii şcolii de comandanţi „Comitetul Executiv Central din Rusia“, iar la Şumi-

linskaia puşcaşii letoni[1] se luptau şi ei împotriva răsculaţilor.

Cazacii abia-şi trăgeau suflarea din pricina lipsei de armament. Chiar de la început nu avuseseră arme destule, iar cartuşele erau pe isprăvite. Totul trebuia luat cu preţul sîngelui, prin atacuri sau incursiuni de noapte. Şi era luat. În aprilie, răsculaţii ajunseseră să aibă un număr îndestulător de puşti, şase baterii şi circa o sută cincizeci de mitraliere.

La izbucnirea răzmeriţei, în depozitul de la Vioşenskaia se mai aflau cinci milioane de cartuşe de manevră. Sovietul districtual mobilizase pe cei mai buni fierari, lăcătuşi şi armurieri. Tot la Vioşenskaia fusese organizat un atelier pentru fabricarea gloanţelor, dar lipsea plumbul pentru turnatul lor. Atunci, la chemarea Sovietului districtual, toate satele începură să strîngă plumb şi aramă. De la morile cu aburi fuseseră ridicate toate rezervele de plumb şi de babit. Curieri călări răspîndiră prin sate această scurtă proclamaţie :

„Bărbaţii, feciorii şi fraţii voştri nu au cu ce trage. Ei trag numai cu ceea ce smulg prin luptă de la duşmanul blestemat. Predaţi tot ce aveţi prin gospodării bun pentru a fi prefăcut în gloanţe ! Scoateţi sitele de plumb de la vînturători !“

O săptămînă mai tîrziu, în tot districtul nu se mai găsea nici o sită de vînturătoare.

„Bărbaţii, feciorii şi fraţii voştri nu au cu ce trage“... Femeile cărau la sovietele săteşti tot ce era bun sau nu ; copiii din satele unde se dăduseră lupte scoteau gloanţele din ziduri şi scormoneau pămîntul în căutarea schijelor.

Dar nici în această faptă nu se păstra o unitate deplină ; mai multe femei nevoiaşe, care nu se înduraseră să se lipsească de cele din urmă lucruri de gospodărie, fuseseră arestate şi expediate la centru pentru că ar fi „simpatizat cu roşii“. La Tatarski, bătrînii înstăriţi îl bătuseră măr pe Semion Ceaun, care se întorsese acasă în permisie şi avu-

[1] Unităţile de puşcaşi letoni fuseseră organizate în timpul primului război mondial. În octombrie 1917, ele au trecut de partea Puterii sovietice şi au luptat pînă la sfîrşitul războiului civil.

sese nechibzuința să spună doar atît : „Lasă-i pe bogătași să-și strice vînturătorile, au pesemne mai multă frică de roșii decît de sărăcie".

Plumbul strîns era topit în atelierele de la Vioșenskaia, dar gloanțele, fără cămașă de nichel, se topeau și ele... Un asemenea glonț zbura din țeavă ca o bucățică diformă de plumb topit, cu un vîjîit și șuierat sălbatic, dar nu omora decît pînă la 100—120 de stînjeni. În schimb, rănile pricinuite de aceste gloanțe erau îngrozitoare. După ce aflaseră cum stă povestea, ostașii roșii strigau uneori, cînd se nimereau mai aproape de patrulele cazacilor : „Trageți cu gîndaci... Predați-vă, fiindcă tot o să vă nimicim pe toți !"

Cei treizeci și cinci de mii de răsculați erau împărțiți în cinci divizii și o brigadă independentă. În sectorul Meșkovskaia-Setrakov-Veje, se lupta Divizia 3 sub comanda lui Egorov. Sectorul Kazanskaia-Donețkoe-Șumilinskaia era ocupat de Divizia 4, condusă de horunji Kondrat Medvedev, strașnic luptător și un adevărat diavol în bătălie, care altfel însă părea omul cel mai ursuz din lume. Divizia 5 lupta pe frontul Slașciovskaia-Bukanovskaia și era comandată de Ușakov. În sectorul Elanskaia-Hopiorskaia-Gorbatov, lupta vagmistrului Merkuloc, cu Divizia 2. Tot acolo se afla și Brigada 6 independentă, foarte bine organizată și care aproape că n-avusese pierderi, deoarece ofițerul cazac Bogatîriov de la Maksaevskaia era prudent, nu risca niciodată și nu-și dădea oamenii pentru a fi jertfiți de prisos. Grigori Melehov își desfășurase Divizia I de-a lungul Cirului. Sectorul său era central ; trupele roșii ridicate de pe front se azvîrleau dinspre miazăzi asupra lui și cu toate acestea el izbutea nu numai să respingă atacurile inamicului, ci să și mai vină în ajutorul Diviziei 2, mai puțin rezistentă, aruncînd sotnii de infanterie și de cavalerie în sectorul ei.

Răzmerița nu izbutise să cuprindă și stanițele districtelor Hopior și Ust-Medvedița. Au fost tulburări și acolo ; veneau și de acolo trimiși cu rugămintea de a se aduce trupe spre Buzuluk și la Hopiorul de sus, pentru a-i răscula pe cazaci, dar comandamentul răsculaților nu cutezase să depășească hotarele districtului Donului de sus, știind că cei de la Hopior susțin în cea mai mare parte

Puterea sovietică şi nu vor pune mîna pe arme. De altfel nici trimişii nu făgăduiau cine ştie ce ispravă, arătînd cinstit că numărul celor nemulţumiţi de roşii prin sate nu este chiar atît de însemnat, că ofiţerii rămaşi prin locurile mai ferite din districtul Hopior se ascund şi că nu-i pot aduna pe cei care ţin cu răsculaţii într-o alcătuire mai temeinică, deoarece foştii luptători pe front fie că stăteau pe la casele lor, fie că plecaseră cu roşii, iar bătrînii aşteptau ca nişte viţei în grajd şi nu mai aveau nici puterea, nici greutatea lor de altădată.

La sud, în plăşile locuite de ucraineni, roşii mobilizaseră tineretul care se lupta cu îndîrjire împotriva răzvrătiţilor, intrînd în regimentele Diviziei „Bogucear". Răscoala fu astfel închisă în cercul districtului Donului de sus. Tuturora li se vădea din ce în ce mai limpede — începînd cu cei de la comandamentul răsculaţilor — că nu-şi vor putea apăra mult timp casele, fiindcă, mai devreme ori mai tîrziu, Armata Roşie se va întoarce de la Doneţ şi-i va zdrobi pe toţi.

La 18 martie, Kudinov îl chemase pe Grigori Melehov la Vioşenskaia, la o consfătuire. După ce predase comanda diviziei lui Reabcikov, ajutorul său, Grigori, însoţit de vistavoi, plecă în zori de zi la centru.

Sosi la comandament tocmai în toiul tratativelor pe care le ducea Kudinov, în prezenţa lui Safonov, cu un delegat al staniţei Alexeevskaia. Kudinov şedea cocoşat deasupra mesei de scris, învîrtea între degetele sale uscăţive şi negricioase vîrful cureluşei caucaziene şi, fără să-şi ridice ochii umflaţi şi urduroşi din pricina nopţilor de nesomn, întrebă pe cazacul care şedea în faţa lui :

— Dar voi ce ziceţi ? Ce credeţi despre asta ?

— Şi noi, de bună seamă... Numai că nu ne prea vine să pornim singuri, de capul nostru... Cine ştie cum se întorc lucrurile aiurea !... Nu ştii doar cum e lumea ? Se teme ! Dînşii ar vrea, dar li-e frică !

— „Se teme !"... „Ar vrea ! ?" strigă Kudinov, îngălbenindu-se de mînie şi sări de pe fotoliu, ca şi cum l-ar fi fript cărbuni aprinşi dedesubt. V-aţi făcut fete mari peste noapte, lua-v-ar naiba ! „Mi-ar fi poftă, dar mi-e şi frică, că nu mă lasă mămica !"... Ei bine, dacă-i aşa, du-te sănătos la tine, la Alexeevskaia, şi spune-le moşnegilor că

noi n-o să trimitem nici un pluton în stanița voastră, pînă cînd nu veți începe singuri ! Las' să vă spînzure roșii, unul cîte unul !

Mîna roşie a cazacului împinse greoi, pe ceafă, căciula lucioasă, de vulpe. Sudoarea îi curgea șiroaie pe brazdele frunții, ca nişte gîrle de primăvară ; genele albicioase şi scurte clipeau des, iar ochii zîmbeau cu vinovată umilire.

— E drept că nici dracu nu vă poate sili să veniți la noi. Totul însă este să începem. Numai că începutul e mai greu ca orice...

Grigori, care asculta cu luare-aminte această convorbire, se dădu la o parte pentru a face loc unui om scund, cu mustăţi negre şi cu cojocul alb, care intră fără să bată în uşă şi păşi din coridor în odaie. Îl salută pe Kudinov cu o înclinare mută a capului și se așeză lîngă masă, sprijinindu-şi obrazul pe palma albă. Grigori, care-i cunoştea pe toţi cei de la statul-major, îl vedea pentru întîia oară. Începu să-l cerceteze mai atent. Omul avea o faţă cu trăsăturile fine, smeadă, dar neatinsă de vînt sau de soare ; mîinile lui albe şi moi, manierele de intelectual, toate dovedeau că nu era localnic.

Arătînd din ochi către necunoscut, Kudinov îi spuse lui Grigori :

— Faceţi cunoştinţă : Melehov, tovarăşul Gheorghidze ! El... Părea încurcat ; se jucă o clipă cu bumbul de argint înnegrit de la curea, apoi se ridică și rosti către delegatul staniţei Alexeevskaia : Ei bine, stănicerule, poți să te duci. Noi mai avem acum o mulţime de treburi. Du-te acasă şi trimite vorbă cui trebuie ceea ce ţi-am spus.

Cazacul se sculă de pe scaun, ajungînd aproape pînă în tavan cu căciula lui de vulpe roşcată, ca para focului, cu firişoare negre, iar odaia păru deodată mai mică și mai strîmtă, din pricina umerilor largi care închideau lumina.

— Ai venit după ajutor ? întrebă Grigori, care mai simţea în palmă atingerea neplăcută și dușmănoasă, după strîngerea de mînă a caucazianului Gheorghidze.

— Tocmai ! După ajutor... Da' vezi și tu, uite cum iese treaba...

Cazacul se întoarse bucuros către Grigori, căutînd sprijin în ochii lui. La faţă era tot așa de roşu ca blana de vulpe a căciulii ; arăta atît de buimăcit și scăldat de su-

doare cu atîta dărnicie, încît chiar barba şi mustăţile-i roşcate şi pleoştite îi erau brobonite ca de nişte mărgele.

— Care va să zică, nu v-a plăcut nici vouă Puterea sovietică ? continua Grigori, prefăcîndu-se că nu observă mişcările de nerăbdare ale lui Kudinov.

— Toate ca toate, frate, răspunse cu fereală cazacul cu voce de bas, dar ne temem să nu ne fie mai rău.

— Au împuşcat pe cineva, la voi ?

— Nu, doamne fereşte ! Ca să vorbim drept : au luat cai şi ceva grîuşor. Au mai luat pe cîte unul care vorbea împotriva lor... Într-un cuvînt, ni-e frică de mai rău...

— Dar dacă cei din Vioşenskaia ar veni în ajutorul vostru ? V-aţi răscula ? V-aţi ridica toţi ca unul ?

Ochii mici ai cazacului, auriţi de soare, mijiră şiret şi ocoliră privirea lui Grigori ; căciula îi luneca pe fruntea şănţuită de brazdele adînci ale apăsătoarelor gînduri.

— Anevoie să vorbesc pentru toţi !... Da' cazacii mai înstăriţi, ăştia da, ar merge fără doar şi poate...

— Şi cei săraci, neînstăriţi ?

Grigori, care pînă atunci încerca în zadar să se uite drept în ochii cazacului, îi întîlni privirea copilărească, plină de sinceritate şi de uimire :

— Hm !... Trîntorii la ce bun să meargă ? Tocmai pentru dînşii e rost de trai cu stăpînirea asta ! Baftă !

— Păi atunci, ce tot ai îndrugat aici, lungan afurisit ! ? strigă Kudinov, fără să-şi mai ascundă ciuda, şi fotoliul de sub el scîrţîi prelung. La ce dracu ai venit să ne încurci ? Ce, la voi toţi sînt numai bogaţi ?... Ce... de răscoală ar mai fi şi aia, dacă au să se ridice doar două-trei gospodării din tot satul ? Pleacă de-aici ! Cară-te, îţi spun ! Încă nu v-a ajuns parul la c.., iar cînd are să vă ajungă, atunci o să începeţi războiul şi fără ajutorul nostru ! V-aţi obişnuit ca nişte putori să vă căutaţi în tihnă de arătură, pe spinarea altuia ! Tot la cuptor, şi cu picioarele în păsat cald !... Hai, du-te ! Mi-e şi scîrbă să mă uit la tine, tartor afurisit !

Grigori se încruntă şi-şi întoarse faţa. Pe chipul lui Kudinov creşteau, tot mai largi, nişte rotocoale de pete roşii. Gheorghidze îşi răsucea mustaţa, mişcîndu-şi nările nasului mare şi coroiat, cioplit parcă în lemn.

— Cerem iertare, dacă așa stă treaba. Și matale, blagorodnicia voastră, nu striga și nu mă amenința. Doar am venit să stăm de vorbă ca oamenii. V-am adus rugămintea bătrînilor noștri și am să le duc răspunsul vostru, dar nu trebuie să răcnești la mine ! Pînă cînd se va tot striga la oamenii din popor ? Albii strigau, roșii strigau, matale strigi tot ca dînșii, fiecare își arată puterea și tot încearcă să-ți mute fălcile... Fire-ar a naibii de viață țărănească, linsă de cățea spurcată !...

Cazacul își îndesă furios căciula, se prăvăli greoi afară, ca un bolovan desprins din stîncă, după ce închise încetișor ușa în urmă, dar în schimb, atunci cînd se pomeni în coridor, își slobozi mînia din plin și trînti cu atîta putere ușa de la intrare, încît abia după cinci minute încetă să mai cadă tencuiala pe dușumea și pe pervazul ferestrelor.

— Poftim, uite ce fel de oameni au răsărit acum ! zîmbi Kudinov, cu o înfățișare mai veselă, jucîndu-se cu cureluşa și mai bine dispus. În nouă sute șaptesprezece, primăvara, merg într-o zi la gară. Era cam în preajma paștelui și lumea ieșise la arat. Și ară ei, căzăceii liberi, și s-ar fi zis că i-a apucat prosteala pe toți de atîta libertate, de începuseră să are și toate drumurile, parcă nu le mai ajungea pămîntul ! Dincolo de Tokin, chem la mine un plugar. Vine pînă la trăsură. „Mă-ă, așa și pe dincolo, pentru ce-ai arat drumul ?“ Se zăpăcește flăcăul...: „N-am să mai fac, zice. Cer iertare, pot să bat pămîntul la loc.“ Și tot așa, mai bag în sperieți vreo doi sau trei inși. Cînd ies din Graciov, drumul iar arat, și un tontălău merge după plug. Îl strig : „Ia fă-te încoa !“ Vine. „Cine ți-a dat voie să ari drumul ?“ S-a uitat la mine — un cazac de toată frumusețea, cu ochi senini ca cerul — n-a zis nimic, s-a întors în trap la boii lui. Scoate din jug resteul de fier și, tot în trap, vine la mine, se apucă de aripa trăsurii și se suie pe scară. „Da' tu cine ești, zice, și pînă cînd veți suge sîngele nostru ? Vrei să-ți sparg căpățîna ? Uite, acuși ți-o fac cioburi.“ Și ridică resteul. „Stai, Ivan, zic, doar am glumit.“ Dar el : „Nu-s Ivan, ci Ivan Osipovici, și am să te snopesc în bătaie, pentru că ești obraznic !“ Crede-mă, cu greu am scăpat de el. Ăsta, la fel : sforăia din nas, făcea temenele, dar, la urma urmelor, și-a arătat arama pe față. Li s-a trezit mîndria.

— Li s-a trezit mojicia, nu mîndria, şi s-a revărsat din el. Mojicia a căpătat toate drepturile de cetăţenie ! rosti liniştit locotenent-colonelul caucazian şi, fără a aştepta vreun răspuns, încheie discuţia : Rog să începem consfătuirea. Aş vrea să fiu chiar astăzi la regiment.

Kudinov bătu în perete şi strigă :

— Safonov ! Apoi se adresă lui Grigori : Rămîi cu noi, avem să ne sfătuim împreună. Ştii zicătoarea : „Două capete fac mai mult decît unul". Avem noroc că tovarăşul Gheorghidze a rămas din întîmplare în Vioşki, iar acum ne ajută. Are gradul de locotenent-colonel, a terminat Academia Marelui Stat-Major.

— Dar cum aţi rămas în Vioşenskaia ? întrebă Grigori, simţind un fior lăuntric, fără să-şi dea seama de ce, şi ascuţindu-şi atenţia.

— M-am îmbolnăvit de tifos şi m-au lăsat în satul Dudarevski, cînd a început retragerea de pe Frontul de nord.

— La ce unitate aţi fost ?

— Eu ? Nu, sînt necombatant. Am fost la comandamentul grupării speciale.

— Care grupare ? a generalului Sitnikov ?

— Nu...

Grigori voia să mai întrebe ceva, dar simţi după chipul locotenent-colonelului Gheorghidze, rezervat şi închis, că întrebările sînt nelalocul lor. Tăcu, fără să-şi isprăvească vorba.

Nu după mult timp, se adunară Safonov, şeful de stat-major, Kondrat Medvedev, comandantul Diviziei 4, şi Bogatîriov, comandantul Brigăzii 6 independente, om cu faţa rumenă şi cu dinţii albi. Consfătuirea începu. Kudinov puse la curent pe cei de faţă cu situaţia de pe fronturi, relatîndu-le pe scurt cuprinsul buletinelor informative. Locotenent-colonelul ceru cuvîntul înaintea tuturora. După ce despături încet pe masă harta, începu să vorbească desluşit şi sigur, cu un accent abia simţit :

— Înainte de toate, consider absolut necesară transferarea unor unităţi din rezervele Diviziilor 3 şi 4 în sectorul ocupat de divizia lui Melehov şi de brigada independentă a lui Bogatîriov. După informaţiile secrete pe care le avem şi din interogatoriul prizonierilor, reiese într-un

chip cu totul evident că comandamentul roşu ne pregăteşte o lovitură serioasă tocmai în sectorul Kamenka-Karghinskaia-Bokovskaia. În urma celor spuse de către transfugi şi prizonieri s-a stabilit că de la Oblivî şi de la Morozovskaia statul-major al Armatei a 9-a roşii a trimis într-acolo două regimente de cavalerie, luate din Divizia 12, cinci detaşamente de baraj, cu trei baterii şi cu grupe de mitralieră. După o socoteală sumară, aceste întăriri îi vor da adversarului vreo cinci mii cinci sute de luptători. În acest chip, rămîne lucru sigur că dînşii vor avea superioritatea numerică, fără să mai vorbim şi de superioritatea lor în armament.

Soarele galben, ca o roată de floarea-soarelui tăiată de crucea ferestrei, se uita în cameră dinspre miazăzi. Un nor de fum albastru plutea nemişcat sub tavan. Mirosul amărui de tutun sălbatic se topea în duhoarea tăioasă a cizmelor ude. Undeva, sub tavan, o muscă otrăvită de fum bîzîia deznădăjduită. Grigori privea somnoros pe geam (nu dormise două nopţi în şir) ; pleoapele lui, grele ca plumbul, i se umflau, şi somnul îi năvălea în trup, împreună cu moleşeala odăii bine încălzite, slăbindu-i într-o ameţitoare toropeală voinţa şi conştiinţa. Iar afară, bătea vîntul de primăvară dinspre Donul de jos ; cea din urmă zăpadă strălucea trandafiriu şi clipea pe dealul de la Bazki ; creştetele plopilor de peste Don se legănau în vînt cu atîta putere, încît, privindu-le, lui Grigori i se părea că le aude necontenit vuietul de bas.

Glasul locotenent-colonelului, răspicat şi energic, stîrni însă luarea-aminte a lui Grigori. Trase cu urechea, într-o încordată sforţare, şi toropeala buimacă îi pieri, ca şi cum s-ar fi topit fără urmă.

— ...Slăbirea activităţii inamicului pe frontul Diviziei I şi încercările lui insistente de a trece la ofensivă pe linia Migulinskaia-Meşkovskaia ne fac să fim cu ochii în patru. Eu cred... Locotenent-colonelul înghiţi cuvîntul „tovarăşi" şi, gesticulînd inciudat cu mîna albă, străvezie, ca de femeie, urmă, ridicîndu-şi glasul : Eu cred că comandantul Kudinov, sprijinit de Safonov, face cea mai mare greşeală atunci cînd ia manevrele roşilor drept acţiuni adevărate şi este gata să slăbească sectorul ocupat de Melehov. Daţi-mi voie, domnilor ! Abecedarul strategiei ne spune

că forţele inamicului sînt atrase pentru a se putea dezlănţui un atac cu...

— Dar Melehov n-are nevoie de regimentul de rezervă ! îl întrerupse Kudinov.

— Dimpotrivă, trebuie să păstrăm la îndemînă o parte din rezervele Diviziei 3, pentru ca în cazul unei străpungeri să avem cu ce s-o închidem.

— Mi se pare că Kudinov nici n-a catadicsit să mă întrebe dacă îi dau rezerve sau nu ! zise Grigori, mîniindu-se. Dar eu nu le dau. N-am să dau nici o sotnie !

— Ei, lasă, frate, zise tărăgănat Safonov, zîmbind şi netezindu-şi periuţa galbenă a mustăţilor.

— Ce „frate" ? Nici un frate ! Nu dau şi s-a isprăvit !

— Din punct de vedere operativ...

— Mie să nu-mi vorbeşti din punct de vedere operativ. Eu răspund pentru sectorul meu şi pentru oamenii mei.

Cearta, izbucnită pe neaşteptate, fu curmată de locotenent-colonelul Gheorghidze. Creionul roşu din mîna lui însemnă cu linie punctată sectorul ameninţat — şi, cînd capetele celor de faţă la consfătuire se aplecară asupra hărţii, toţi înţeleseră cu o limpezime fără greş că lovitura pregătită de comandamentul roşu nu era într-adevăr cu putinţă decît în sectorul de sud, cel mai apropiat de Doneţ şi cel mai prielnic în ce priveşte comunicaţiile.

După un ceas, consfătuirea luă sfîrşit. Mahmur ca un lup şi înzestrat cu apucături de lup, Kondrat Medvedev, care abia ştia carte şi tăcuse în tot timpul discuţiilor, spuse în cele din urmă, uitîndu-se la toţi, cu aceeaşi privire ursuză :

— O să-l ajutăm pe Melehov, nici vorbă. Avem oameni de prisos. Dar un gînd nu-mi dă pace, fir-ar al dracului să fie ! Ce se va întîmpla dacă au să înceapă a ne strînge din toate părţile ? Unde să ne dăm atunci ? Au să ne strîngă grămadă, şi vom rămîne ca nişte şerpi pe un ostrov, în mijlocul apelor mari.

— Şerpii măcar ştiu să înoate, iar noi nici n-avem încotro să înotăm ! hohoti Bogatîriov.

— Ne-am gîndit şi la aceasta, zise îngîndurat Kudinov. Ei, dacă se vor întoarce lucrurile aşa de greu, atunci îi lăsăm aci pe cei care nu pot purta armele, ne lăsăm fa-

miliile şi o să răzbim prin lupte pînă la Doneţ. Puterea noastră nu e mică, sîntem treizeci de mii de oameni.

— Dar cadeţii au să ne primească ? Au o ură cumplită pe cei de la Donul de sus.

— Ce să mai vorbim aiurea ? Găina şade-n cuib, iar oul îi stă în... !

Grigori îşi puse căciula şi ieşi în coridor. Auzi prin uşă cum Gheorghidze, împăturind cu foşnet harta, spunea cuiva :

— Cei din Vioşenskaia şi, în general, toţi răzvrătiţii au să-şi răscumpere vina faţă de Don şi faţă de Rusia, dacă vor lupta cu aceeaşi bărbăţie împotriva bolşevicilor...

„Vorbeşte, lepra, şi rîde în gînd !", îşi zise Grigori, trăgînd cu urechea la mlădierile glasului, şi simţi din nou aceeaşi tulburare neînţeleasă şi aceeaşi ciudă fără pricină ca în clipa cînd îl zărise pentru întîia oară pe acest ofiţer, ivit pe neaşteptate în Vioşenskaia.

La porţile statului-major, Kudinov îl ajunse din urmă. Făcură împreună o bucată de drum fără a vorbi. Vîntul încreţea şi tulbura băltoacele de pe maidanul acoperit cu gunoaie. Se însera. Nori rotunzi şi greoi, albi, aşa cum sînt vara, treceau plutind încet dinspre miazăzi ca nişte lebede. Mireasma pămîntului dezgheţat era înviorătoare şi dulce. Iarba ieşită de sub zăpadă începea să înverzească de-a lungul gardurilor, iar vîntul de peste Don aducea foşnetul tulburător al plopilor.

— Au să pornească curînd sloiurile pe Don ! zise Kudinov tuşind.

— Da.

— Drăcia dracului !... Ne prăpădim fără tutun ! Şi un pahar de mahorcă e patruzeci de ruble-kerence !

— Iată ce-aş vrea să-mi spui, zise apăsat Grigori, întorcîndu-se din mers. Ofiţerul ăla, cerchezul, ce face la tine ?

— A, Gheorghidze ? E şeful secţiei operaţii... Ce cap are, diavolul ! El face planurile. La strategie ne bate pe toţi.

— Stă în Vioşki ?

— Nu-u... L-am detaşat la Regimentul „Cernovski", la trenul de luptă.

— Dar atunci, cum urmăreşte mersul treburilor ?

— Vezi, vine aici destul de des. Aproape în fiecare zi.

— Păi de ce nu-l luaţi la Vioşki ? continuă Grigori, încercînd să înţeleagă totul.

Tuşind mereu, Kudinov îşi acoperi gura cu palma şi răspunse în silă :

— Din pricina cazacilor, ştii. Doar îi cunoşti cum sînt fîrtaţii : „Iată, uite cum s-au vîrît iarăşi ofiţerii şi fac totul după pofta lor. Din nou dînşii, cu epoleţii lor..." Şi aşa mai departe.

— Şi se mai găsesc în armată alţii ca el ?

— Sînt vreo doi-trei la Kazanskaia... Tu, Grişa, nu te mai frămînta atîta. Ştiu eu unde vrei să ajungi... Dar noi, puiule, n-avem altceva de făcut decît să ne legăm soarta tot de cadeţi. Este aşa, ori nu ? Sau, poate, ai de gînd să-ţi organizezi o republică din zece staniţe ? N-avem încotro... O să ne unim cu ei, vom veni pocăiţi la Krasnov : „Nu ne osîndi, Piotr Mikolaici, ne-am rătăcit niţel, cînd am părăsit frontul..."

— Ne-am rătăcit ? repetă Grigori.

— Dar cum ? întrebă cu o sinceră uimire Kudinov şi ocoli cu grijă o băltoacă.

— Da' eu mă gîndesc... Grigori se întunecă la faţă ; apoi urmă, cu un zîmbet silit : Mie mi se pare că ne-am rătăcit atunci cînd am primit să ne răsculăm... N-ai auzit ce a vorbit omul de la Hopior ?

Kudinov nu răspunse, privind tăcut şi încordat la Grigori.

Se despărţiră la o răscruce, în spatele pieţii. Kudinov păşi prin faţa şcolii, îndreptîndu-se spre casa lui. Grigori se întoarse la statul-major şi făcu semn vistavoiului să vină cu caii. Stînd în şa şi desfăcînd încet dîrlogii, îşi îndreptă cureaua armei şi încercă din nou să-şi dea seama de simţămîntul său de neînţeleasă duşmănie şi bănuială faţă de locotenent-colonelul ce se ivise la statul-major — şi se gîndi deodată, îngrozindu-se : „Dar dacă ofiţerii ăştia pricepuţi au fost lăsaţi cumva dinadins la noi de cadeţi, ca să ne ridice în spatele roşilor şi să ne conducă după socotelile lor de oameni învăţaţi ?" Iar cugetul se grăbi să-i sufle îndată şi încheierea, copleşindu-l cu o dărnicie răutăcioasă : „N-a răspuns din ce unitate vine... s-a

încurcat... E de la statul-major, dar pe aici n-a trecut nici un fel de stat-major... Cum naiba a nimerit la Dudarevski, loc uitat de toată lumea ? Nu s-a pripăşit pe aici degeaba, nu ! Bine ne-am învîrtit !“ Şi, cercetîndu-şi viaţa cu aceste gînduri întîrziate, mai cugetă, cu furia unei fiare încolţite : „Ne-au băgat la mare ananghie, dumnealor, oamenii cu carte ! Ne-au dus de nas, boierii ! Ne-au pus lanţurile la picioare şi acum îşi fac trebuşoarele tot cu mîinile noastre ! Nu poţi să mai crezi în nimeni, nici măcar cînd e vorba de-o nimica toată...“

După ce trecu Donul, dădu drumul calului, lăsîndu-l să fugă în goana goanelor. În spatele lui călărea, scîrţîind în şa, vistavoiul — bun ostaş şi cazac de ispravă din satul Olşanski. Grigori se înconjura de asemenea oameni, gata să sară după el „în foc şi în apă“, oameni încercaţi în războiul cu Germania. Vistavoiul, fost cercetaş, tăcu tot drumul, aprinzîndu-şi ţigările în bătaia vîntului, scăpărînd foc cu amnarul şi ţinînd în mîna sa zdravănă iasca mirositoare, fiartă în leşie de floarea-soarelui. Cînd coborau în satul Tokin, îl sfătui pe Grigori :

— Dacă nu e nevoie să ne grăbim, hai să înnoptăm aici ! Caii îs osteniţi, lasă-i să se odihnească.

Înnoptară la Ciukarin. În cocioaba şubredă, cu două odăiţe cu o tindă la mijloc, era plăcut şi cald ca acasă, după biciuiala vîntului îngheţat de pe drum. Din pămîntul de pe jos venea un iz de urină de viţel şi de capră ; din cuptor mirosea parcă a pîine nesărată şi arsă, coaptă pe foi de varză. Grigori răspundea în silă la întrebările gazdei — o cazacă bătrînă, care avea trei feciori şi bărbatul, toţi plecaţi la răscoală. Vorbea cu o voce groasă şi-l privea de sus, apăsînd asupra anilor săi care o puneau deasupra musafirilor, şi chiar de la cele dintîi vorbe îi spuse neted lui Grigori :

— Cu toate că eşti mai-marele lor şi comandant peste proştii de cazaci, tot n-ai nici o putere asupra mea şi mi-ai putea fi fecior. Aşa că, şoimule viteaz, fii bun şi vorbeşte niţel cu mine... Te văd că tot caşti, de parcă nu mă crezi vrednică să pricep vorbele tale. Grăieşte !... Uite, mi-am petrecut trei feciori şi moşneagul, păcatele mele, tot la războiul vostru, fire-ar al naibii să fie ! Tu îi comanzi, da’ eu mi-am născut feciorii, eu i-am hrănit, eu i-am pur-

tat în poală la bostănării şi prin livezi, şi numai eu ştiu cîtă bătaie de cap am mai avut cu dînşii ! Nici asta n-a fost uşor... Şi tu nu te mai strîmba şi nu te ţine măreţ cu mine, ci spune-mi verde : cînd are să fie împăcarea ?

— Curînd... Ai face mai bine să te culci, mamă !

— „Curînd, curînd" ! Dar cînd asta, curînd ? Şi nu mă trimite la culcare, că eu îs stăpînă aci, nu tu ! Mai am a mă duce în ogradă, după iezi şi după miei... Îi luăm noaptea înăuntru, că-s prea mici. O să vă împăcaţi pînă la paşte ?

— Cînd o să-i gonim pe roşii, a doua zi ne-am şi împăcat.

— Ia uite, poftim ! Bătrîna îşi răşchiră, pe colţurile ascuţite ale genunchilor, mîinile umflate, cu degetele sluţite de muncă şi de reumatism, apoi îşi mişcă dureros buzele cafenii şi uscate, ca scoarţa de vişin : Ei, şi ce dracu aveţi de împărţit cu dînşii ? De ce vă tot bateţi cu ei ? Au turbat oamenii, zău aşa !... Vouă, prăpădiţilor, vă place să trageţi cu puştile şi să vă umflaţi în pene, pe cai, dar mamele ce zic ? Pe feciorii lor îi omoară, nu-i aşa ? Iar voi vă ţineţi de scornit războaie...

— Da' ce, noi nu sîntem oameni născuţi din femei ? Ce, sîntem fătaţi de căţele ? se îndîrji cu voce de bas, hărţăgoasă şi răguşită, vistavoiul lui Grigori, scos din fire peste măsură de sporovăiala bătrînei. Pe noi ne omoară, şi tu : „vă umflaţi în pene pe cai !" Crezi tu că ălor care mor le vine mai uşor decît mamelor care-i bocesc ? Ha ? Ai ajuns cu părul alb, cristelniţa lui dumnezeu, şi tot mai trăncăneşti, îndrugînd la verzi şi uscate, de nici nu laşi oamenii să doarmă...

— Ai să tot dormi pe săturate, ţicnitule ! Ce te zgîieşti aşa la mine ? Ai tăcut pînă acum ca un lup şi sări cu gura, aşa, din senin. Uită-te la el ! Ai răguşit de răutatea din tine !

— N-are să ne lase să dormim, Grigori Panteleici ! strigă cu deznădejde vistavoiul şi, voind să-şi aprindă ţigara, izbi amnarul cu atîta vrăjmăşie, încît scăpără un roi întreg de scîntei.

În timp ce iasca se aprindea şi ardea, împrăştiind fumul înecăcios, ordonanţa o dădu gata pe gazda cea fără strajă la gură :

— Rea de gură mai ești, babo ! Să știi că, dacă-ți omoară moșneagul pe front, are să răsufle și are să-i pară bine de moarte. Parcă-l aud zicînd : „Of, slavă ție, doamne, c-am scăpat și eu de babă, fie-i și ei țărîna ușoară !"

— Pușchea pe limbă, spurcatule !

— Dormi, mătușică, pentru numele lui Hristos ! Sîntem nedormiți de trei nopți. Dormi ! După atîta cotcodăceală, ai să mori fără împărtășanie...

Numai cu mare greu izbuti Grigori să-i împace. Și, în timp ce adormea, simți cu plăcere căldura acrișoară a șubei de oaie cu care era învelit, auzi prin somn cum cineva izbește ușa de perete, și o adiere de aburi reci îi învălui picioarele. După aceasta, un miel behăi ascuțit chiar în urechea lui. Copite mici de iezi tropotiră, țăcănind pe podea, și odaia se umplu de mirosul proaspăt și înviorător al fînului și al laptelui cald de oaie, miros de frig și de țarc de vite...

Somnul îl părăsi pe la miezul nopții. Stătu îndelung culcat, cu ochii închiși. În micul cuptor, cu vatră joasă, sclipeau cărbunii roșii, sub cenușa de opal. Mieii ședeau îngrămădiți la căldură, lîngă gura cuptorului. În liniștea adîncă și dulce a nopții, se auzea cum scîrțîiau în somn dinții lor, cum strănutau și sforăiau. Din tainica ei depărtare, luna plină privea prin geam. Un ied negru și neastîmpărat tot juca din picioare în pătratul galben de lumină de pe podeaua de unde se ridica un stîlp înclinat de pulberi de mărgăritare. Toată odaia era plină de această lumină albastră-gălbuie, aproape ca ziua. Un ciob de oglindă scînteia pe marginea cuptorului, și odoarele argintate ale unei icoane sclipeau nedeslușit în ungherul din fund... Grigori se întoarse cu gîndul la consfătuirea de la Vioșenskaia, la trimisul de la Hopior — și, aducîndu-și aminte de locotenent-colonelul cu aspectul său străin, de intelectual, și cu felul lui nesuferit de a vorbi, simți iarăși o tulburare neplăcută și apăsătoare. Un ied care se cățăra pe șubă, chiar pe burta lui Grigori, îl privi îndelung, cu ochii lui proști, ciuli urechile, apoi se făcu mai îndrăzneț, sări o dată, de două ori, și deodată își desfăcu picioarele acoperite cu păr creț. O șuviță subțire se scurse cu susur de pe blană pe palma întinsă a vistavoiului, care dormea

lîngă Grigori. Omul mugi prin somn, se trezi pe jumătate, îşi şterse mîna de pantaloni şi dădu cu necaz din cap :

— M-ai spurcat, afurisitule ! Bîr ! bombăni el şi-i trînti cu o nespusă plăcere iedului o sfîrlă în frunte.

Cu un behăit subţire, iedul sări jos de pe şubă, apoi veni din nou şi linse îndelung mîna lui Grigori, cu mica lui limbuţă aspră şi caldă.

39

După fuga lor din Tatarski, Stockman, Koşevoi, Ivan Alexeevici şi alţi cîţiva cazaci, care făceau serviciul în miliţie, rămăseseră la Regimentul 4 „Transamurean". Pe la începutul lui 1918, regimentul acesta, care se retrăgea de pe frontul german, intrase în întregime într-un detaşament al Armatei Roşii şi, după un an şi jumătate de lupte pe fronturile războiului civil, îşi păstrase cadrele de bază. Transamurenii erau foarte bine echipaţi şi aveau cai bine hrăniţi, buni de război. Regimentul se distingea prin capacitatea lui de luptă, prin tăria lui morală şi prin instrucţia măiastră a ostaşilor, care arătau a cavalerişti adevăraţi.

La izbucnirea răzmeriţei, transamurenii, sprijiniţi de Regimentul I infanterie „Moscova", stăvileau aproape singuri presiunea răsculaţilor, care căutau să răzbească pînă la Ust-Medvediţa ; apoi veniseră întăririle, şi regimentul ocupă în mod definitiv sectorul Ust-Hopiorskaia, de-a lungul rîuşorului Krivaia.

Pe la sfîrşitul lui martie, răzvrătiţii scoaseră trupele roşii din hotarul staniţei Elanskaia şi ocupară o parte din satele care ţineau de staniţa Ust-Hopiorskaia. Se stabili o oarecare cumpănă de puteri, care hotărî, pentru aproape două luni, statornicirea frontului, rămas nemişcat. Acoperind Ust-Hopiorskaia dinspre apus, un batalion din Regimentul „Moscova", întărit cu o baterie, ocupă satul Krutovski, aşezat deasupra Donului. Bateria roşilor, instalată pe o creastă de deal din valea Donului, de la Krutovski spre miazăzi, se camuflase într-o arie de pe cîmp şi executa toată ziua trageri asupra răsculaţilor ce se adunau pe dealuri, sprijinind astfel lanţurile Regimentului „Moscova" ;

apoi mută focul și-l revărsă asupra satului Elanski de pe malul opus al Donului. Mici nourași de la șrapnele țîșneau și se topeau de îndată sus pe cer și jos, deasupra caselor îngrămădite. Obuzele ba se spărgeau în sat — și atunci vitele o luau la goană nebună pe ulicioare, dărîmînd gardurile, iar oamenii se salvau, tupilîndu-se în fugă — ba explodau în spatele cimitirului celor de credință veche, lîngă morile de vînt, printre dealuri de nisip pustii, făcînd să sară în aer bulgări de pămînt roșcat, care nu se dezghețase cu desăvîrșire.

La 15 martie, Stockman, Mișka Koșevoi și Ivan Alexeevici plecară din satul Cebotariov la Ust-Hopiorskaia, aflînd că acolo se organizează un detașament de comuniști și de slujbași ai puterii locale de stat, fugiți din stanițele răzvrătite. Îi ducea un cazac de credință veche, cu obrajii de o rumeneală copilărească, atît de curată, încît pînă și Stockman, uitîndu-se la el, își schimonosea mereu buzele într-un zîmbet. Cu toată tinerețea cazacului, barba-i blondă era cum nici nu se poate mai deasă ; o gură roșie și fragedă se ascundea în ea ca o felioară de pepene ; un pufuleț ușor auriu năpădise chiar pînă sub ochi, iar din pricina bărbii stufoase, sau poate din pricina chipului rumen și sănătos, ochii păreau de un albastru neobișnuit de senin.

Mișka cîntă tot drumul, cu jumătate glas ; Ivan Alexeevici ședea la spate, cu arma pusă pe genunchi, și privea încruntat, iar Stockman începu să-l descoasă pe căruțaș mai întîi cu fleacuri.

— Cred că nu prea ai a te plînge de sănătate, tovarășe ? îl întrebă el.

Cazacul, strălucind de vigoare și de tinerețe, zîmbi cald, descheindu-și cojocul.

— Nu, mulțumim lui dumnezeu, care deocamdată ne iartă păcatele. Și de ce n-aș fi sănătos ? Nu fumez de cînd sînt, votcă beau atîta cît trebuie, pîinea o mîncăm din copilărie numai de grîu. De unde vrei să se bage vreo boală în noi ?

— Dar la oaste ai fost ?

— Fost. M-au luat nițel cadeții.

— Și de ce n-ai plecat peste Doneț ?

— Ciudată vorbă, tovarășe ! Cazacul lăsă din mîini hățurile de păr de cal, împletite, își scoase mănușile și-și

şterse gura, mijindu-şi ochii a jignire. Şi la ce adică m-aş fi dus acolo ? După cîntece noi ?... N-aş fi slujit nici la cadeţi, dacă nu m-ar fi luat cu arcanul. Orînduirea voastră o fi fiind ea dreaptă, numai că aţi mai făcut şi ceva strîmb...

— Ce anume ?

Stockman îşi răsuci o ţigară, o aprinse şi rămase aşa îndelung, aşteptînd răspunsul.

— Da' pentru ce arzi buruiana asta ? rosti cazacul, întorcîndu-şi faţa. Uite ce văzduh curat de primăvară, şi tu îţi spurci pieptul cu fum puturos... Asta nu-mi place ! Să-ţi spun eu şi ce anume aţi făcut strîmb... I-aţi asuprit pe cazaci, aţi făcut prostii, că altfel puterea voastră n-ar fi avut sfîrşit. Mulţi nerozi sînt pe la voi, şi din pricina lor s-a făcut răscoala.

— Cum prostii ? Adică, după părerea ta, am făcut lucruri nesăbuite ? În ce privinţă ?

— Doar ştii şi tu... Au împuşcat oamenii. Azi unul, mîine altul... Cine e aşa de netot să aştepte să-i vină rîndul ? Pînă şi boul, cînd îl duci la tăiat, tot se împotriveşte, dă din cap. Uite, de pildă, în staniţa Bukanovskaia... Se vede colea. Vezi biserica lor ? Uite, după codirişca biciului, o vezi ? Iată ce povesteşte lumea. Se află la ei un comisar cu detaşamentul, şi-i zice Malkin. Ai să-mi spui poate că se poartă după dreptatea cea adevărată cu norodul ? Atunci aşteaptă să-ţi povestesc îndată ce fel de dreptate. Adună bătrînii din sat, îi duce în mărăciniş şi le ia viaţa, după ce i-a despuiat de haine, şi nici măcar nu lasă rudele să-i îngroape... Şi vina lor e că au fost aleşi cîndva judecători de staniţă. Dar ştii şi tu ce fel de judecători. Unul abia ştie să-şi scrie numele, altul fie că vîră degetul în cerneală, fie că pune o cruce. Asemenea judecători erau aleşi de obicei numai de ochii lumii. Toată vrednicia lor stă în barba lungă, iar unii au îmbătrînit într-atît de uită să se încheie la nădragi. Ce poţi să ceri de la unul ca dînşii ? Leit copil mic ! Iar acest Malkin stă acolo ca un dumnezeu şi se joacă cu vieţile oamenilor. Într-o zi trece pe medean un bătrînel — Liniok îi zicea. Plecase la arie, cu căpăstrul în mînă, ca să-l pună pe iapa lui şi s-o aducă acasă, iar nişte împieliţaţi de băieţi îi spun în glumă : „Du-te că te cheamă Malkin". Acest Liniok îşi făcu semnul crucii după năravul lui de eretic — căci dînşii sînt toţi

de credință nouă — și-și scoase șapca încă de pe cînd se afla pe medean. Intră și tremură ca o frunză. „M-ați chemat ?“ zice. Iar Malkin se strică de rîs și se apucă cu mîinile de burtă. „Ei, zice, te-ai poftit singur ! Nu te-a chemat nimeni. Dar o dată ce-ai venit, fie ! Luați-l, tovarăși ! La categoria a treia !“ Gata ! L-au și înșfăcat pe loc și — la mărăciniș cu el. Baba l-a tot așteptat cît a așteptat, el nu-i și nu-i. A plecat moșul și a pierit, a ajuns drept în împărăția cerurilor, cu căpăstrul lui cu tot... Pe un alt bătrîn, Mitrofan, din satul Andreianovski, îl cheamă chiar Malkin pe uliță la el : „De unde ești ? Numele ?“ Și nechează. „Ia uite ce barbă ți-ai făcut, leit coadă de vulpoi ! Prea semeni cu sfîntul Nicolaie, după barbă. Noi pe tine, porc bătrîn, o să te facem zob ! La categoria a treia !“ Adevărat, avea moșul o barbă ca o mătură faină ! Și l-au împușcat numai pentru că a nimerit într-un ceas rău, de l-a văzut Malkin. Asta nu-i bătaie de joc ?

Mișka își întrerupsese cîntecul încă de la începutul povestirii și, în cele din urmă, se stropși mînios :

— Minți fără nici o rușine, vericule !

— Minte tu mai bine ! Înainte de a mă face mincinos, întreabă și pe urmă vorbește !

— Da' tu de unde știi că așa a fost ?

— Oamenii spun.

— Oamenii ! Oamenii spun că au văzut și găini mulse, măcar că nimeni nu a pomenit găini cu țîțe. Ți-au împuiat urechile cu minciuni, iar tu ai și dat drumul la limbă, ca muierile !

— Bătrînii erau oameni pașnici...

— Aha ! Pașnici ! repetă mîrîind Mișka, în bătaie de joc. Bătrînii tăi pașnici... poate că tot dînșii pregăteau răscoala ; judecătorii ăia poate că au avut ceva mitraliere îngropate în curți, și tu spui că i-au împușcat pentru barbă sau în glumă... Dar pe tine de ce nu te-au împușcat ? Doar ai o barbă lată, ca de țap bătrîn !

— Cum am cumpărat, așa o vînd, îngăimă încurcat cazacul. Dracu să știe, poate c-o fi mințind lumea, poate c-or fi avut și ei vreo vină împotriva puterii...

Sări jos din sanie și lipăi îndelung prin zăpada udă. Picioarele îi alunecau și se rășchirau, brăzdînd zăpada moale, albăstruie de apă. Soarele mîngîia stepa cu razele

calde. Cerul de peruzea cuprindea rotund colnicele şi crestele din depărtare. În adierea abia simţită a vîntului, străbătea răsuflarea de miresme a primăverii apropiate. La răsărit, în spatele crestei şerpuitoare de dealuri din lungul Donului, se profila culmea înălţimii de la Ust-Medvediţa, topindu-se în negura liliachie. Contopiţi cu zarea, nori de albul creţ al mieilor se împrăştiau în depărtare, ca un uriaş aşternut unduitor.

Căruţaşul sări în sanie, îşi întoarse la Stockman faţa posomorîtă şi zise :

— Bunicul meu — mai trăieşte şi acum, merge pe o sută opt ani — povestea ceea ce aflase tot de la bunicul său, că, pe vremea lui, adică a străbunului meu, a fost trimis de ţarul Petru în părţile noastre de la Donul de sus un cneaz. Dă doamne să-mi amintesc cum îi zicea : Dlinnorukov sau Dolgorukov. Şi cneazul acela s-a coborît jos de la Voronej, cu oştenii, şi strica aşezările căzăceşti, pentru că nu voiau să primească credinţa niconiană cea spurcată şi să se supună ţarului. Pe cazaci îi prindea, le tăia nasul, iar pe unii i-au spînzurat şi le-au dat drumul pe Don, pe nişte plute.

— Şi unde vrei să ajungi ? întrebă Mişka, încruntîndu-se plin de luare-aminte.

— Iată unde ! Cred că nici ţarul nu i-a dat atîtea drepturi, cît o fi fost el de Dlinnoruki. Dar comisarul de la Bukanovskaia iată în ce fel şi chip a grăit : „Am să vă descăzăcesc eu, puilor de lele, să mă ţineţi minte cît äţi trăi !" Aşa a strigat el la Bukanovskaia şi a auzit toată lumea adunată din staniţă. Are el oare aceste drepturi de la Puterea sovietică ? Da' de unde !... Eu cred că nici nu este o lege pentru asemenea isprăvi, ca să-i tunzi pe toţi la fel. Sînt cazaci şi cazaci...

Lui Stockman i se încreţi pielea pe umerii obrajilor.

— Te-am ascultat, iar acum ascultă-mă şi tu pe mine.

— Bineînţeles, poate că am spus ceva nelalocul lui, din prostie, aşa că să avem iertare.

— Stai, stai o clipă... Iată ce-i. Tot ce-ai spus tu despre comisarul cu pricina nu prea seamănă a fi adevărat. Am să cercetez... Şi dacă într-adevăr a făcut asemenea samavolnicii şi-şi bătea joc aşa de cazaci, să ştii că nu-l vom cruţa !

— He-he ! Nu-mi prea vine să cred !

— Ba chiar aşa ! Cînd trecea frontul prin satul vostru, n-au împuşcat ostaşii roşii pe un ostaş roşu, chiar din unitatea lor, pentru că a jefuit o cazacă ? Mi-au povestit asta cei de la voi, din sat.

— Asta aşa-i ! A cotrobăit în ladă la Perfilievna. Ce e adevărat, e adevărat ! Ai dreptate, şi s-a făcut după faptă şi răsplată... cu toată străşnicia ; tocmai aşa cum spui : l-au împuşcat tot acolo, după arii. La noi, s-a vorbit mult despre el din altă pricină. Vorba era : unde trebuia să-l înmormîntăm ? Unii ziceau la cimitir, dar alţii s-au împotrivit : cică are să ne spurce locul. Încît tot acolo l-au îngropat, sărmanul de el, lîngă arie.

— Va să zică, aşa a fost ? Stockman îşi răsucea grăbit o ţigară.

— A fost, cum de nu ! N-am să spun că n-a fost, încuviinţă, cu tărie, cazacul.

— Atunci de ce crezi tu că nu-l vom pedepsi pe comisar, dacă-l vom găsi vinovat ?

— Tovarăşe dragă ! Poate că la voi nici nu se va găsi unul mai mare peste el. Acela a fost soldat, iar ăsta-i comisar...

— Cu atît mai amarnică îi va fi răfuiala ! Ai înţeles ? Puterea sovietică pedepseşte pe duşmanii ei — şi noi pedepsim fără nici o milă, ca pe nişte duşmani, pe acei slujbaşi ai Puterii sovietice care prigonesc pe nedrept lumea muncitoare.

Un bubuit de tun strivi cu ecoul lui răsunător tăcerea amiezii din stepa de martie, pînă atunci străbătută numai de şuierul tălpicilor de sanie şi de tropotul lipăit al copitelor. Urmară alte trei răbufniri, în răstimpuri egale. Bateria din Krutovski deschisese din nou foc asupra malului stîng.

Convorbirea din sanie luă sfîrşit. Bubuitul tunului năvăli ca un glas puternic şi străin în vraja blîndă a stepei, afundată în toropeala din ajun de primăvară. Pînă şi caii începură să meargă mai cu băgare de seamă, păşind mai larg, cu picioarele ridicate fără cleampăt şi ciulindu-şi urechile.

Ieşiră din Şleaul Hatmanilor, şi cei din sanie au zărit întinderea ţinutului de peste Don, cît puteau cuprinde cu

ochiul, toată în pete bălţate, cu pecinginile dezgheţate ale nisipurilor galbene, cu limbi şi ostroave sure de sălcii şi păduri de anini.

La Ust-Hopiorskaia, căruţaşul trase sania în dreptul clădirii comitetului revoluţionar, alături de care se afla şi statul-major al Regimentului „Moscova".

Stockman se scotoci prin buzunar şi scoase din pungoci o kerencă de patruzeci de ruble, pe care o întinse cazacului. Chipul acestuia înflori într-un zîmbet, descoperindu-i dinţii gălbui de sub mustăţile jilave. Omul zise încurcat :

— Pentru ce, tovarăşe ? Hristos să vă răsplătească ! Nu face atîtea parale.

— Ia, că ţi-ai ostenit caii. Iar în ce priveşte puterea, n-avea nici o îndoială. Ţine minte : noi luptăm pentru puterea muncitorilor şi a ţăranilor. Duşmanii noştri — chiaburii, atamanii, ofiţerii — v-au împins la răscoală... Ei sînt aceia care au iscat răzmeriţa... Iar dacă vreunul dintre noi a obijduit pe nedrept un cazac muncitor, care ţine cu noi şi care ajută revoluţia, se va găsi ac de cojocul lui.

— Ştii, tovarăşe, avem o zicătoare : „Dumnezeu e prea sus, şi ţarul e prea departe..." Şi pînă la ţarul vostru e tot aşa de departe ca şi pînă la celălalt. „Să nu te lupţi cu unul mai tare şi să nu te judeci cu bogatul" — iar voi sînteţi şi tari, şi bogaţi. Rînji cu viclenie : Uită-te şi la tine : dai patruzeci de carboave, şi tot drumul face cinci în cap. Ei, Hristos să vă răsplătească !

— Ţi-a mai adăugat pentru băsnirile tale, zîmbi Mişka Koşevoi, sărind jos din sanie şi îndreptîndu-şi nădragii, cum şi pentru barba ta frumoasă ! Ştii tu, netotule, pe cine ai avut în sanie ? Pe un general roşu !

— Zău ! ?

— Ce „zău" ! Vă ştiu eu ce fel de poame sînteţi !... Dacă-ţi dă puţin, umbli jeluindu-te cît te ţine gura : „Aşa şi pe dincolo, am dus cu sania nişte tovarăşi şi mi-au dat una de cinci, mama lor !" Şi nu-ţi mai tace cloanţa toată iarna. Dar dacă ţi-a dat mult, iar te arde la lingurică : „I-ai văzut, bogătaşii ? Mi-au dat patruzeci de carboave ! Au bani cu nemiluita !" Din partea mea, nu ţi-aş fi dat nici un ban ! Supără-te cît vrei, de mulţumit tot nu te-ar fi mulţumit nimica ! Este ?... Hai să mergem ! Cu bine, bărbosule !

Pînă şi mahmurul Ivan Alexeevici zîmbi, auzind sfîrşitul înfierbîntatului logos al lui Mişka.

Un ostaş dintr-o patrulă de cercetare se ivi din curte, călare pe un căluţ păros de Siberia.

— De unde e sania ? strigă el, strunind calul să-l întoarcă scurt.

— Da' ce vrei ? întrebă Stockman.

— Să ducă nişte cartuşe la Krutovski. Intră în ogradă !

— Nu, tovarăşe ! Acestei sănii îi dăm drumul.

— Da' dumneata cine eşti ?

Ostaşul, un flăcău tînăr şi chipeş, veni aproape de tot.

— 'Sîntem din „Transamurean" ! Nu opri sania.

— A... Ei bine, poate pleca. Du-te, flăcăule !

40

Ajunşi la faţa locului, aflară că la Ust-Hopiorskaia nu se organizează nici un detaşament. Fusese într-adevăr închegat unul, însă nu acolo, ci la Bukanovskaia, şi chiar de către comisarul Malkin, despre care povestise cazacul de credinţă veche, şi care fusese trimis de comandamentul Armatei a 9-a în staniţele din sud, de la Hopior. Comuniştii şi slujbaşii puterii locale de stat din Elanskaia, Bukanovskaia, Slaşciovskaia şi Muimîljenskaia, întăriţi cu ostaşi, alcătuiau o unitate de luptă destul de puternică, cu vreo două sute de baionete şi cîteva zeci de săbii ale grupului de cercetaşi călări. Detaşamentul se afla vremelnic în Bukanovskaia, unde, împreună cu o companie din Regimentul „Moscova", zăgăzuiau răsculaţii, care încercau să înainteze din susul pîraielor Elanka şi Zimovnaia.

După ce a stat de vorbă cu şeful statului-major, fost ofiţer de carieră, om ursuz şi arţăgos, şi cu comisarul politic, fost muncitor la uzinele Michelson din Moscova, Stockman se hotărî să rămînă în Ust-Hopiorskaia şi să intre în batalionul doi al regimentului. Într-o odăiţă curată, plină de moletiere răsucite sul, bobine de cablu telefonic şi alte materiale militare, Stockman avu o îndelungată convorbire cu comisarul politic.

— Să vezi, tovarăşe, zise fără grabă comisarul, om scund, cu faţa galbenă şi suferind de crize de apendicită

acută. La noi, aci, este o maşinărie grozav de complicată. Băieţii mei sînt mai toţi de la Moscova sau de la Reazan, cîţiva, mai puţini, de la Nijni-Novgorod. Sînt flăcăi tari, în cea mai mare parte muncitori. Dar a mai fost aci un escadron din Divizia a 14-a, şi a trebuit să-i trimitem înapoi la Ust-Medvediţkaia, fiindcă prea îşi făceau de cap... Rămîi, avem multă treabă. Trebuie să ne căznim cu locuitorii, să-i lămurim. Doar ştii şi tu ce înseamnă cazacii... Trebuie să fii cu ochii în patru.

— Le înţeleg toate astea, tot aşa de bine ca şi tine ! răspunse Stockman, zîmbind la tonul de superioritate al comisarului şi privind în albul îngălbenit al ochilor săi chinuiţi. Dar ia spune-mi, te rog, ce soi de om e comisarul de la Bukanovskaia ?

Comisarul îşi mîngîie periuţa sură a mustăţilor tunse şi răspunse istovit, ridicîndu-şi din cînd în cînd pleoapele albastre şi străvezii :

— S-a cam întrecut acolo cu măsura ! E... hm... băiat bun, dar nu-şi prea dă seama de situaţia politică. Cînd tai pădurea sar şi surcelele... Evacuează acum populaţia bărbătească din staniţe în interiorul Rusiei... Deocamdată, treci pe la şeful aprovizionării, să vă pună la drepturi, adăugă comisarul, cu faţa schimonosită de durere, ţinîndu-se cu palma de burtă, peste betelia pantalonilor vătuiţi şi unsuroşi.

A doua zi dimineaţa, tot batalionul doi se adună în grabă „la arme" ; se dăduse alarma. Se făcu apelul. După o oră, porni în coloană de marş spre satul Krutovski.

Într-un rînd de patru, mergeau împreună Stockman, Koşevoi şi Ivan Alexeevici.

De la Krutovski, trimiseră peste Don o patrulă de cercetaşi călări. Coloana trecu apa în urma ei. Pe drumul desfundat, cu dîre cafenii de gunoi, se lăţeau băltoace. Gheaţa de pe Don era albastră, străvezie şi plină de băşici opace. În unele părţi, au fost siliţi să treacă limbile de apă de pe lîngă maluri, întinzînd deasupra podeţe de garduri. Instalată pe deal, bateria trimitea fără întrerupere cîte o salvă de obuze asupra grupurilor de plopi din livezile ce se zăreau în spatele satului Elanski. Batalionul trebuia să lase în urmă satul Elanski, părăsit de cazaci, să înainteze spre staniţa Elanskaia şi, făcînd legătura cu com-

pania din batalionul întîi, care înainta din Bukanovskaia, să pună stăpînire pe satul Antonov. Conform dispozițiunilor primite, comandantul batalionului avea misiunea să-și ducă oamenii în direcția satului Bezborodov. Patrula de cercetași călări raportă că în Bezborodov nu au fost descoperite trupe inamice, dar că, la patru verste mai în dreapta satului, se aude un schimb viu de focuri.

Obuzele zburau, undeva pe sus, peste capetele ostașilor roșii, despicînd văzduhul cu șuiere și scrîșnete. Explozii apropiate cutremurau pămîntul. În spate, pe Don, gheața plesni cu vuiet. Ivan Alexeevici privi îndărăt.

— Pare-mi-se că se umflă și crește apa.

— Ar fi o adevărată prostie să încerci a trece acuma Donul. Te pomenești că se sparge gheața ! mormăi Mișka, morocănos ; nu se putea obișnui să pășească la fel cu infanteriștii, apăsat și în cadență.

Stockman privea spinările, strînse în curele, ale celor care mergeau înaintea lui, se uita la legănarea ritmică a țevilor de armă, cu baionetele fumurii aburite. Căutînd în jurul său, vedea chipurile serioase și nepăsătoare de ostași, atît de deosebite și totuși atît de asemănătoare între ele, le urmărea mișcarea legănată a șepcilor sure, cu stelele roșii în cinci colțuri, mantalele lor cenușii, unele vechi, mai gălbui, altele mai noi, păroase și sure. Auzea mersul cadențat, greoi și lipăit al mulțumii omenești, le auzea vorbirea surdă, tusea de toate felurile și zăngănitul de gamele ; le simțea mirosul iute de cizme ude, de mahorcă, de echipament și curele. Cu ochii pe jumătate închiși, se silea să nu piardă cadența și, simțind un mare val de căldură sufletească pentru toți băieții aceștia, pe care nici nu-i cunoștea în ajun, se întrebă în gînd : „Bine, dar de ce tocmai acum mi s-au făcut deosebit de dragi, dureros de dragi ? Ce mă leagă de ei ?... Să zicem, ideea comună... Ba nu, aici cred că nu este vorba numai de idee, ci și de faptă. Și altceva ? Poate că primejdia apropiată și moartea ? Și-mi sînt chiar deosebit de dragi..." În ochii săi sclipi un zîmbet : „Îmbătrînesc oare ?"

Cu o plăcere asemănătoare simțămîntului înduioșat de tată, Stockman privi spinarea voinică, lată și mare a ostașului care mergea înaintea lui, se uită la gîtul roșu și curat, de o rotunzime tinerească, ivindu-se ca un inel între

guler și șapcă, apoi își mută privirile la vecinul său. Acesta avea o față smolită, cu pete mari de rumeneală roșie ca sîngele, o gură subțire, care arăta bărbăție ; era înalt și bine legat. Mergea aproape fără să-și clatine mîna liberă ; se tot strîmba dureros, iar în colțurile ochilor i se așternuse un păienjeniș de zbîrcituri bătrînești. Stockman se simți ispitit să intre în vorbă.

— De mult ești în armată, tovarășe ?

Ochii vecinului de un castaniu-deschis lunecară asupra lui Stockman cu o răceală iscoditoare, și oarecum pieziș.

— Din nouă sute optsprezece, răspunse el printre dinți.

Răspunsul acesta zgîrcit nu-l descurajă pe Stockman.

— De unde ești de fel ?

— Cauți pe cineva din același loc cu tine, tătucule ?

— Mi-ar părea bine să dau peste unul.

— Sînt din Moscova.

— Muncitor ?

— Îhî.

Stockman aruncă o privire asupra mîinii vecinului, de pe care timpul nu izbutise încă să spele urmele muncii cu fierul.

— Metalurgist ?

Ochii castanii lunecară iarăși pe chipul lui Stockman, pe barba lui atinsă de cărunțeală.

— Sînt strungar. Și tu, la fel ? Și în ochii săi aspri, căprui, licări parcă o luminiță ceva mai călduroasă.

— Am fost lăcătuș... Dar de ce te tot strîmbi, tovarășe ?

— Mă rod cizmele, sînt uscate și tari, scoarță. Am fost astă-noapte în patrulă, s-au udat și s-au uscat pe picioare.

— Nu ți-e frică ? zîmbi cu înțeles Stockman.

— De ce ?

— Cum de ce ? Doar mergem la luptă...

— Sînt comunist.

— Ei și ? Comuniștii nu se tem de moarte ? Nu sînt și ei oameni ca toată lumea ? se amestecă Mișka.

Vecinul lui Stockman săltă sprinten patul armei, împingînd-o mai sus, apoi gîndi și răspunse, fără să se uite la Mișka :

— Tu, frățioare, ești încă un prunc pentru asemenea lucruri. Eu n-am voie să am frică. Mi-am poruncit singur.

Ai înţeles ? Şi să nu te bagi în sufletul meu, dacă n-ai mănuşi curate... Eu ştiu pentru ce şi cu cine mă lupt şi ştiu că vom învinge. Şi ăsta este singurul lucru de seamă. Restul este un fleac. Zîmbi unei amintiri, care îi trecea prin cuget, şi povesti, privindu-l pe Stockman din profil : Anul trecut, am fost în detaşamentul lui Krasavţev, în Ucraina. Se dădeau lupte. Pe noi ne tot împingeau îndărăt. Aveam pierderi. Am început să ne lăsăm răniţii... Şi iată că ne încercuiesc lîngă Jmerinka. Trebuia să treacă cineva noaptea prin liniile albilor şi să arunce în aer un pod peste un pîrîu, în spatele lor, ca să nu-i îngăduie trenului blindat să se apropie, pentru ca noi să putem răzbi peste linia ferată. Se cer voluntari. Nu se arată. Comuniştii — eram puţini — zic : „Hai să tragem la sorţi şi om vedea care din noi să meargă." M-am hotărît şi m-am oferit singur. Am luat calupuri de trotil, fitilul, chibriturile, mi-am luat rămas bun de la tovarăşi şi am plecat. Noaptea era rece şi cu ceaţă. Fac cam la o sută de stînjeni şi încep a mă tîrî pe burtă prin secara neculeasă, apoi prin rîpă. Îmi aduc aminte ca acum : îmi sare o pasăre de sub nas taman cînd am început să ies tîrîş din rîpă. Da-a-a... M-am strecurat pînă la pod, la vreo zece stînjeni de pichetul de pază : era un post de mitraliere. Am zăcut, aşa întins, vreo două ceasuri, tot aşteptînd o clipă prielnică. Am aşezat calupurile de trotil, am încercat să aprind chibriturile în poală, dar erau ude şi nu se aprindeau. Cînd mă tîrîsem pe burtă, mă udasem de rouă şi haina mi se făcuse leoarcă de apă, iar chibriturile — scăldate şi ele. Şi uite, măi tată, iată cînd mi s-a făcut mie frică ! Se apropia revărsatul zorilor, şi mîinile îmi tremurau, şi sudoarea îmi şuroia pe ochi. „Totul e pierdut", îmi ziceam în gînd. „Dacă nu-l arunc în aer, am să mă împuşc." M-am chinuit cît m-am chinuit, pînă cînd tot am izbutit să aprind fitilul — şi fuga, băiete ! Cînd a prins a sări totul în aer, eu şedeam dincolo de terasament, după nişte garduri. Ei începură să strige. Alarmă. Au tras cu două mitraliere ; mulţi călări trecură pe lîngă mine, dar pe cine să-l prinzi noaptea ? Am ieşit de sub garduri şi — înapoi în lanuri ! Şi abia atunci, tătucule, mi s-au slăbit balamalele mîinilor şi picioarelor, de nu mă mai puteam urni din loc şi pace ! M-am culcat. Cînd mă duceam într-acolo, n-am simţit nimic ; dar cînd să mă

întorc, m-a apucat rău de tot şi am început să vărs, de mi-au ieşit măruntaiele afară. Eram secătuit, de nu mai aveam nimic în mine, dar tot mă mai opinteam să-mi dau maţele afară... Iacă aşa ! Pe urmă, bine-nţeles că tot am ajuns la ai noştri. Se învioră, ochii lui castanii căpătară sclipiri calde şi se făcură mai frumoşi. Dimineaţa, le povestesc băieţilor, după luptă, ce porcărie mi-a ieşit cu chibriturile, iar un prieten al meu îmi spune de colo : „Dar bricheta ta, Serghei ? Ce, ai pierdut-o ?“ Îmi pipăi buzunarul de la piept — acolo era ! O scot, scapăr şi, închipuie-ţi, s-a aprins îndată.

Goniţi de vînt, doi corbi zburau repede şi sus dinspre îndepărtatul ostrov de plopi. Vîntul îi împingea, zbuciumîndu-i în toate părţile. Erau la vreo sută de stînjeni de coloană, cînd, după o oră de tăcere, tunul de pe dealul Krutovski bubui iarăşi ; un proiectil de reglaj se apropia cu un scrîşnet surd, crescînd în putere — şi deodată, cînd urletul lui părea să fi ajuns la cea mai mare încordare, unul din corbi, care zbura ceva mai sus, se învîrti nebuneşte pe loc, ca o aşchie prinsă de furtună şi, îndoindu-şi pieziş aripile, începu, ca o uriaşă frunză neagră, să cadă în spirale, încercînd să se oprească în cădere.

— Şi-a găsit moartea ! rosti, căscînd gura de uimire, ostaşul care păşea în spatele lui Stockman. Aţi văzut cum l-a sucit şi l-a învîrtit ? Vai de steaua lui !

Împroşcînd în lături zăpada udă, comandantul companiei sosi călare pe o iapă înaltă şi murgă.

— În trăgăto-ori !...

Trei sănii cu mitraliere trecură în galop, zvîrlind snopi de omăt în Ivan Alexeevici, care mergea tăcut. Unul dintre mitraliori căzu la o cotitură, de-a berbeleacul, din ultima sanie, iar rîsul tare şi voios al ostaşilor răsună îndelung, pînă cînd vizitiul întoarse voiniceşte sania, înjurînd de zor, şi mitraliorul căzut sări în ea din mers.

41

Staniţa Karghinskaia devenise punctul de sprijin al Diviziei I de răsculaţi. Dîndu-şi deplin seama de însemnătatea poziţiei de la Karghinskaia, Grigori Melehov hotărî

să n-o piardă cu nici un preţ. Dealurile de-a lungul malului stîng al rîului Cir erau înălţimi dominante, care le ofereau cazacilor minunate posibilităţi de apărare. Jos, dincolo de Cir, se întindea Karghinskaia, iar în spatele ei începea stepa şi se pierdea la multe verste în depărtare, înclinîndu-se uşor spre miazăzi, tăiată pe alocuri de văgăune şi de rîpe. Grigori alesese singur locul, pe deal, pentru instalarea unei baterii de trei tunuri. În apropiere, se afla un punct minunat de observare : o movilă făcută de mîna omului se ridica deasupra terenului înconjurător, acoperită de o pădure de stejar şi apărată de crestele dealurilor.

La Karghinskaia, luptele se ţineau lanţ zi de zi. Roşii atacau de obicei din două părţi ; dinspre sud, prin stepă, venind de la satul ucrainean Astahovo, şi dinspre răsărit, de la staniţa Bokovskaia, înaintînd în susul Cirului, printr-un şir de sate. Lanţurile de cazaci rămîneau culcate la o sută de stînjeni în faţa staniţei Karghinskaia, susţinînd un foc rar. Focul năprasnic al roşilor îi silea mai totdeauna să se retragă în staniţă, iar apoi spre deal, prin povîrnişurile rîpelor strîmte. Roşii n-aveau puteri îndestule să-i împingă mai departe. Izbînda acţiunilor lor ofensive era zădărnicită de lipsa cavaleriei în număr îndestulător, care, prin manevre de întoarcere executate pe flancuri, ar fi putut să-i silească pe cazaci să se retragă mai departe şi, atrăgînd asupra ei forţele inamicului, să dezlege mîinile infanteriei, care bătea pasul pe loc, în apropiere de staniţă. Iar infanteria nu putea fi folosită pentru o asemenea manevră, fiind prea puţin mobilă şi incapabilă de manevre repezi ; pe cînd, de partea cazacilor, cavaleria mult mai numeroasă putea ataca în orice clipă pedestrimea în marş şi n-o lăsa să-şi execute misiunea de căpetenie.

Răzvrătiţii mai aveau şi avantajul că dînşii cunoşteau de-a fir-a-păr terenul şi nu scăpau nici un prilej să-şi arunce sotniile călări de-a lungul rîpelor, în flancurile şi în spatele inamicului, ameninţîndu-l mereu şi obligîndu-l să înceteze înaintarea.

Între timp, Grigori născocise un plan pentru zdrobirea roşilor. Voia să-i atragă la Karghinskaia printr-o amăgitoare retragere, iar în vremea asta să-l arunce pe Reabcikov, cu regimentul său de cavalerie, prin rîpa Gusînskaia,

dinspre apus, şi prin Graci, dinspre răsărit, ca să cadă în flancul lor, pentru a-i încercui şi a le da o lovitură nimicitoare. Planul fu pus la cale în toate amănunţimile. La consfătuirea ce avusese loc seara, toţi comandanţii de unităţi independente primiră dispoziţiuni şi ordine precise. După ideea lui Grigori, manevra de întoarcere urma să înceapă în revărsatul zorilor, ca să poată fi executată cît mai ascuns. Totul era simplu, ca la jocul de dame. Şi Grigori, după ce verifică bine şi după ce cîntări în gînd toate întorsăturile ce s-ar putea isca şi tot ce ar fi putut împiedica înfăptuirea planului, bău două pahare de votcă, se trînti pe pat, fără să se dezbrace, şi adormi buştean, acoperindu-şi capul cu poala umedă a mantalei.

A doua zi, pe la ceasurile patru dimineaţa, lanţurile de trăgători roşii ocupaseră Karghinskaia. Pentru a-i înşela parte din infanteria căzăcească străbătu în fugă staniţa pînă la deal ; întorcîndu-se din goana cailor, două mitraliere roşii răpăiau de zor asupra lor de pe căruţele ce se opriseră la intrarea în Karghinskaia. Roşii se răspîndeau încet prin uliţe.

Grigori se afla în spatele movilei, lîngă baterie. Urmărea cu ochii cum infanteria roşie ocupa Karghinskaia şi cum se aduna lîngă Cir. Se hotărîse ca, după prima lovitură de tun, două sotnii de cazaci, ascunse prin livezi la poalele dealului, să treacă la atac, iar în acest timp regimentul însărcinat cu executarea manevrei să înceapă mişcarea de întoarcere. Comandantul bateriei voia să tragă prin ochire directă asupra căruţei cu mitraliera, care gonea pe dealul Klimoscki spre Karghinskaia, cînd observatorul îi făcu cunoscut că, la vreo trei verste şi jumătate, pe podul din satul Nijne-Laţîşevski, se ivise un tun : roşii înaintau în acelaşi timp şi dinspre Bakovskaia.

— Trîntiţi-le una cu mortierul ! sfătui Grigori, fără să-şi desprindă binoclul „Zeiss“ de la ochi.

Ochitorul schimbă cîteva cuvinte cu vagmistrul, care îndeplinea funcţia de comandant al bateriei, şi puse la iuţeală înălţătorul. Servanţii se pregătiră, şi mortierul de patru ţoli şi jumătate, cum îl recunoscură cazacii, detună scormonind cu sapa lui pămîntul de lîngă piciorul afetului. Chiar cel dintîi obuz nimeri drept în capătul podului. Tunul doi din bateria roşie intra în pod tocmai în acea

clipă. Obuzul mătură cei şase cai ; după cum s-a putut afla mai tîrziu, numai unul rămăsese cu viaţă, dar în schimb omul care-l călărea se alese cu capul retezat din umeri de o schijă. Grigori văzu un nor galben-cenuşiu răsărind în faţa tunului ; urmă un bubuit greoi, apoi caii, ridicîndu-se în două picioare, se prăbuşiră ca seceraţi, învăluiţi în fum. Oamenii se rostogoleau fugind. Un călăreţ roşu, care se găsea în clipa exploziei chiar lîngă tun, fu zvîrlit într-o parte, împreună cu calul şi cu balustrada podului prăbuşit pe gheaţa de dedesubt.

Artileriştii nu se aşteptau la o lovitură atît de bine ochită. O clipă totul amuţi la poalele movilei, lîngă tun ; numai observatorul, care se afla în apropiere, ridicîndu-se în genunchi, strigă ceva, dînd din mîini.

Un „ura" împrăştiat răsună îndată în vale, prin desişul livezilor de vişini, acoperit de pîrîitul tremurător al focurilor de puşcă. Uitînd orice prudenţă, Grigori urcă movila, în goană. Ostaşii roşii fugeau pe uliţe ; o larmă de voci se auzea din staniţă, comenzi răstite, împuşcături clocotind în rafale. Una dintre căruţele cu mitraliere se îndrepta spre deal, dar făcu o întoarcere bruscă în apropierea cimitirului şi mitraliera începu să răpăie asupra cazacilor, care se iveau din livezi, peste capetele ostaşilor roşii care alergau, aplecîndu-se din fugă.

În zadar se căznea mereu Grigori să zăreaască, dincolo de mulţimea cazacilor, cavaleria de sub comanda lui Reabcikov, plecată să execute manevra de întoarcere şi care tot nu se vedea. Ostaşii roşii de la flancul stîng se şi apropiau în fugă de pod prin rîpa Zaburunnîi, ce unea Karghinskaia cu satul vecin Arhipovski, pe cînd cei de la flancul drept alergau de-a lungul staniţei şi cădeau sub focurile cazacilor, care puseseră stăpînire pe două uliţe mai apropiate de Cir.

În cele din urmă, cea dintîi sotnie a lui Reabcikov se ivi, urmată de a doua, a treia, a patra... Desfăşurîndu-se pentru atac, sotniile cotiră pe loc spre stînga, tăind drumul pîlcurilor roşii care fugeau pe colnic către Klimovka. Mototolindu-şi mănuşile, Grigori urmărea tulburat mersul luptei. Lăsase binoclul din mînă şi privea cu ochiul liber cum valul de cazaci se apropie năvalnic de drumul ce duce spre Klimovka, cum grupuri de ostaşi şi oameni răz-

leţi o iau năuci îndărăt şi fug spre ogrăzile din Arhipovka şi cum acolo, primiţi de focurile infanteriei căzăceşti, care continua urmărirea în susul Cirului, se reped din nou spre drum. Numai o neînsemnată parte din roșii izbuti să răzbească la Klimovka.

Într-o tăcere fioroasă, începu măcelul pe colnic. Sotniile lui Reabcikov făcură calea întoarsă, cu faţa spre Karghinskaia, gonind înapoi ostașii roșii ca pe niște frunze spulberate de vînt. Lîngă podul de peste Zaburunnîi, vreo treizeci de roșii, văzîndu-se încercuiţi și fără nici o ieșire, se opriră și deschiseră focul. Aveau o mitralieră și o mare rezervă de benzi. Abia se ivea un grup de răsculaţi ieșind din livezi, și mitraliera începea să ţăcăne cu o iuţeală înfrigurată, iar cazacii cădeau jos și se tîrau la adăpostul magaziilor și al gardurilor de piatră dimprejurul ogrăzilor. De pe colnic, se vedea cum cazacii alergau prin Karghinskaia tîrînd o mitralieră în urma lor. Zăboviră o clipă lîngă una din ogrăzile mărginașe dinspre Arhipovka, apoi intrară din fugă înăuntru. Peste cîteva clipe, mitraliera începu să clănţănească de zor de pe acoperișul unui hambar. Grigori își încordă vederea și zări mitraliorii prin binoclu. Unul, încovoindu-se după scut, era culcat pe acoperiș, cu picioarele larg crăcănate, cu nădragii vîrîţi în ciorapi albi, iar celălalt se căţăra sus, pe o scară, cu o bandă de mitralieră înfăşurată pe piept. Artileriştii hotărîră să vină în ajutorul infanteriştilor. O salvă de şrapnele acoperi locul de unde se mai împotrivea ultimul grup al roșilor. Cel din urmă obuz brizant se sparse departe, la hotarul satului.

Un sfert de ceas mai tîrziu, mitraliera roșilor de lîngă Zaburunnîi amuţi deodată și un „ura“ scurt zgudui văzduhul. Printre trunchiuri golașe de sălcii, se iviră cazacii călări.

Totul era isprăvit.

Din ordinul lui Grigori, cei o sută patruzeci şi şapte de ostași roşii nimiciţi cu lovituri de sabie, fură tîrîţi cu cîrligele şi cu căngile de către locuitorii din Karghinskaia şi Arhipovka pînă la o groapă nu tocmai adîncă, de lîngă Zaburunnîi, şi îngropaţi acolo. Reabcikov pusese mîna pe

şase chesoane mari, cu caii lor şi cu cartuşe, şi o taceancă cu o mitralieră, fără închizător. La Klimovka mai captură patruzeci şi două de căruţe cu materiale militare. Cazacii au avut patru morţi şi cincisprezece răniţi.

După luptă, urmă o săptămînă de linişte în Karghinskaia. Inamicul se întoarse asupra Diviziei 2 de răsculaţi şi, împingînd-o îndărăt, ocupă curînd mai multe sate din staniţa Migulinskaia : Alexeevski, slobozia Cernetkaia, şi ajunse în faţa satului Verhne-Cirski.

De acolo, se auzeau în fiecare dimineaţă bubuituri de tun, dar comunicatele despre mersul luptelor soseau cu mari întîrzieri şi nu dădeau o înfăţişare lămurită a stării de lucruri de pe frontul Diviziei 2.

În acele zile, fugind de gîndurile negre, încercînd să-şi înăbuşe conştiinţa, să nu cugete la tot ce se petrecea în juru-i — fapte la care lua o parte activă — Grigori începu să bea. Dacă răsculaţii simţeau o cumplită lipsă de făină, cu toate că rezervele de grîu erau uriaşe (morile n-aveau să macine îndeajuns pentru nevoile trupelor, încît cazacii erau adesеori siliţi să se hrănească cu grîu fiert), în schimb rachiul făcut în casă nu lipsea nicăieri. Curgea în valuri. Pe malul de dincolo al Donului, o sotnie, de cazaci din Dudarevski, toţi beţi turtă, pornise călare la atac asupra mitralierelor şi fu pe jumătate secerată de gloanţe. Ieşirile pe poziţii în stare de beţie nu mai erau lucru neobişnuite. Grigori se afla servit din belşug cu votcă. În această privinţă, cel mai vrednic se dovedi Prohor Zîkov. După lupta de la Karghinskaia, rugat de Grigori, aduse trei oale de cîte o vadră de votcă, chemă un cor şi Grigori petrecu cu cazacii pînă-n zori, simţind bucuria eliberării de realitate şi de apăsătoarele gînduri. A doua zi dimineaţa, bău ca să-i treacă mahmureala din ajun, dar tot fără măsură, şi spre seară avu iarăşi nevoie de cîntăreţi, de larma veselă a glasurilor, de gălăgie, de joc, de tot ce dădea iluzia unei adevărate voioşii şi astupa cu o perdea realitatea cea trează şi înfricoşătoare.

Mai tîrziu însă, nevoia beţiei se prefăcu în obişnuinţă. Dis-de-dimineaţă, aşezîndu-se la masă, Grigori simţea pofta de neînvins să tragă o duşcă de rachiu. Putea să bea mult, dar nu se întrecea cu măsura şi întrucîtva se

ținea bine pe picioare. La revărsatul zorilor, cînd toți ceilalți, ușurați, zăceau în jurul meselor și pe jos, acoperindu-se cu mantale și cu cergi, el rămînea la prima vedere treaz, și numai chipul îi era ceva mai palid, ochii mai încruntați, și-și încleșta mai des tîmplele în palme, lăsînd să-i atîrne moțul de păr creț.

În aceste patru zile, petrecute numai în chefuri, își schimbă vădit înfățișarea : avea fața buhăită, părea mai adus de spate, iar sub ochi i se iviră pungi vinete și zbîrcite. În privirea lui sclipea tot mai des o flacără de cruzime fără noimă.

A cincea zi, Prohor Zîkov îl ispiti, zîmbind, cu mutra plină de făgăduieli :

— Hai să mergem la Lihovidov, la o muiere pre cinste ! Bine ? Numai că, Grigori Panteleevici, nu trebuie să faci pe prostul. E o femeie dulce ca un pepene ! N-am încercat-o, dar știu... Numai că e nărăvașă a dracului ! E sălbatică... De la una ca dînsa n-ai să capeți nimic din două vorbe, nici n-are să te lese să pui măcar mîna. Cît privește însă trăscăul, nu-i alta mai pricepută. E cea dintîi rachieriță din tot ținutul Cirului... Bărbatu-său e în pribegie, dincolo de Doneț ! isprăvi el, ca și cum vorbele din urmă nu le-ar fi rostit cu vreun rost dinadins.

Plecară în aceeași seară la Lihovidov. Lui Grigori îi mai țineau tovărășie Reabcikov, Harlampi Ermakov, ciungul Alioșka Șamil și Kondrat Medvedev, comandantul Diviziei 4, care venise din sectorul său. Prohor Zîkov mergea în fruntea tuturora. Cînd ajunseră în sat, își trecu calul la pas, coti într-o ulicioară și deschise portița unei arii. Urmîndu-l, Grigori dădu drumul calului, care sări peste o uriașă movilă de zăpadă cu marginile topite, de lîngă poartă, se cufundă cu picioarele dinainte în troian, sforăi, își eliberă copitele și trecu peste nămeții care astupau poarta și acopereau gardul pînă la muchia de sus. Reabcikov descălecă și-și duse calul de dîrlogi. Grigori și Prohor merseră așa cam vreo cinci minute, pe lîngă stogulețe de paie și fîn, pe urmă printr-o grădină de vișini desfrunzită și plină de răsunătoare glasuri.

Prin desișul de vișini și printre crengile rășchirate ale merilor, licări o luminiță gălbuie, și o casă mare, acoperită

cu stuf, se ivi conturată limpede pe fundul înstelat. Prohor se aplecă în şa şi deschise îndatoritor portiţa scîrţîitoare. Luna tremura într-o băltoacă îngheţată de lîngă cerdac. Calul lui Grigori sparse cu copita gheaţa de la marginea băltoacei şi se opri, răsuflînd greu. Grigori sări jos din şa, înfăşură dîrlogii în jurul bîrnei de la cerdac şi intră în tinda întunecoasă. La spatele lui, se auzea gălăgie şi cîntecele îngînate cu jumătate de voce de către Reabcikov şi ceilalţi, care descălecară.

Grigori găsi pe dibuite clanţa uşii şi păşi în bucătăria largă. O tînără cazacă, scundă, dar bine legată, ca o potîrniche, cu chipul bronzat şi cu sprîncenele negre şi groase, stătea rezemată cu spatele de cuptor şi împletea un ciorap. Pe cuptor, dormea o fetiţă de vreo nouă ani, cu capul bălai şi cu braţele larg desfăcute.

Fără să se dezbrace, Grigori se aşeză la masă :

— Rachiu este ?

— Dar nu se cuvine mai întîi să dai bună seara, cînd intri într-o casă de om ? întrebă gazda, fără să privească la Grigori, mînuind cu aceeaşi iuţeală netulburată vîrfurile andrelelor de împletit.

— Bună seara, dacă ţii neapărat !... Ai rachiu ?

Ea îşi ridică genele şi-i zîmbi lui Grigori cu ochii ei căprui, rotunzi, trăgînd cu urechea la vuietul şi la tropăitul paşilor din tindă.

— Se găseşte... Şi mulţi, oaspeţi sînteţi ?

— Mulţi. Toată divizia...

Reabcikov se avîntă în joc îndrăcit chiar din prag, tîrîndu-şi sabia şi izbindu-se cu căciula peste carîmbi. Cazacii se îngrămădiră la uşă ; unul dintre ei bătea de minune o pereche de linguri de lemn, în ritmul dansului.

Un morman de mantale se aşternu pe pat, toţi îşi puseră armele pe laviţe. Prohor trebăluia sprinten, ajutînd gazdei să aducă la masă. Ciungul Alioşka Şamil coborî în pivniţă, ca să scoată varză murată, dar căzu pe scară şi se întoarse, aducînd în poala sumanului cioburi de strachină spartă şi o grămadă de varză udă.

Pînă la miezul nopţii, băură două vedre de rachiu, au mîncat mormane de varză şi au hotărît să taie un berbec. Prohor prinse pe dibuite în ţarc o mioară, iar Harlampi

Ermakov, mare meşter în mînuirea sabiei, îi tăie capul şi o jupui chiar acolo, lîngă magazie. Gazda făcu foc în cuptor şi aşeză un cazan de o vadră, plin cu carne de oaie.

Lingurile de lemn răpăiră din nou în ritmul jocului şi Reabcikov porni a da voiniceşte din picioare, izbindu-se fără milă cu palmele peste carîmbi şi cîntînd cu o voce de tenor aspră, dar plăcută :

E vremea să petrecem şi să bem,
Acum cînd nici o vită-n grajd n-avem...

— Vreau să petrec ! răcnea Ermakov, sărind mereu să încerce cu sabia tăria cercevelelor de la ferestre.

Grigori, care ţinea mult la Ermakov pentru neobişnuita lui vitejie şi pentru firea lui voinicească de adevărat cazac, încerca să-l oprească, bătînd în masă cu o cană de alamă :

— Harlampi, nu fă prostii !

Harlampi băga ascultător sabia în teacă şi-şi lipea cu lăcomie buzele de paharul cu rachiu.

— Uite, la o aşa petrecere, nici nu mai ştii ce înseamnă frica de moarte ! zise Alioska Şamil, aşezîndu-se lîngă Grigori. Grigori Panteleici ! Eşti mîndria noastră ! Numai prin tine mai trăim pe lume ! Hai, să-i mai tragem un rînd !... Prohor, adă rachiu !

Caii stăteau afară, la fîn, cu şeile nescoase. Toţi ieşeau pe rînd să-i cerceteze.

Abia pe la revărsatul zorilor, Grigori simţi că era beat. Auzea parcă din depărtări vorbele celorlalţi, îşi mişca greu albul ochilor injectaţi şi numai printr-o uriaşă sforţare îşi păstra conştiinţa trează.

— Iar sîntem stăpîniţi de ăia cu epoleţii de aur ! Iar au pus mîna pe putere ! urla Ermakov, îmbrăţişîndu-l pe Grigori.

— Ce fel de epoleţi ? îl întrebă Grigori, ferind la o parte mîinile lui Ermakov.

— Ăia din Vioşki ! Ce mă mai întrebi, parcă nu ştii ? Prinţul ăla din Caucaz ! Colonelul !... O să-l spintec ! Melehov, am să-mi pun viaţa la picioarele tale, numai să nu laşi pe nimeni să ne prigonească ! Se frămîntă cazacii... Du-ne

la Vioşki, să-i stîrpim pe toţi şi să facem totul pîrjol şi scrum ! Pe Iliuşka Kudinov, pe colonel — pe toţi să-i facem praf ! Destul şi-au bătut joc de capetele noastre ! Hai să ne batem şi cu cadeţii, şi cu roşii ! Iată ce vreau !

— Pe colonel să-l omorîm mai întîi ! El a rămas dinadins... Harlampi ! Hai să ne închinăm pînă la pămînt Puterii sovietice : sîntem vinovaţi... Dezmeticindu-se pentru o clipă, Grigori zîmbi strîmb : Am glumit, Harlampi ! Bea !

— De ce glumeşti, Melehov ? Nu mai glumi, nu-i lucru de glumă, spuse cu asprime Medvedev. Vrem să mai scuturăm niţel cîrmuirea. Avem să-i schimbăm pe toţi şi o să te punem pe tine. Am stat de vorbă cu cazacii, şi ei gîndesc la fel... O să-i spunem omeneşte lui Kudinov, cu toată gaşca lui : „Plecaţi de la putere. N-avem trebuinţă de voi !“ Dacă se cară, bine ! Dacă nu, trimitem regimentul la Vioşki şi o să-i ia mama dracilor pe toţi !

— Să nu mai aud nici o vorbă despre asta ! strigă Grigori, din ce în ce mai mînios.

Medvedev îşi zgribuli umerii, plecă de la masă şi încetă să mai bea. Iar în colţ, lăsîndu-şi capul zbîrlit să-i atîrne jos de pe laviţă, plimbîndu-şi în neştire degetele de duşumeaua murdară, Reabcikov cînta tînguitor :

Sărman băiat, sărman flăcău,
O, lasă-ţi fruntea-ngîndurată,
O, lasă-ţi fruntea-ngîndurată
Pe partea stîngă, pe cea dreaptă,
Pe partea stîngă, pe cea dreaptă,
Pe pieptu-mi alb, duios, de fată...

Şi, contopindu-şi basul surd cu tenorul lui Reabcikov, care plîngea subţirel, ca un glas de femeie, Alioşka Şamil îl ajuta :

Stînd pe pieptul ei culcat,
Plin de gînduri am oftat...
Plin de gînduri am oftat,
Şi-apoi trist am îngînat :
„Dusă-i dragostea ce-a fost odată,
Dragostea cea crudă, blestemată !...“

Afară mijeau zorile viorii, cînd gazda îl duse pe Grigori în odaie.

— Ajunge cu băutura ! Lasă-l în pace, nerodule ! Nu vezi că nu mai e bun de nimic ? zise ea, sprijinindu-l din greu pe Grigori şi împingîndu-l la o parte cu cealaltă mînă pe Ermakov, care mergea în urma lor, cu o cană de rachiu.

— La culcare ? o întrebă Ermakov, făcînd cu ochiul, şi se clătină în picioare, lăsînd rachiul să curgă pe jos.

— Lasă-l să doarmă !

— Nu te culca acum cu el, că n-are să iasă nimic...

— Nu-i treaba ta ! Nu-mi eşti socru !

— Ia-ţi şi o lingură ! necheza Eramakov, abia ţinîndu-se în picioare şi prăpădindu-se beţivăneşte de rîs.

— Mă-ăăă, diavole neruşinat ! Nici nu mai vezi nimic înaintea ochilor, de beţie, dar la îndrugat porcării eşti gata !

Îl împinse pe Grigori în odaie, îl culcă pe pat şi-i cercetă cu dezgust şi cu milă, la lumina cenuşie, chipul alb ca de mort, cu ochii deschişi, care nu vedeau însă nimic.

— Poate vrei să bei nişte fiertură de vişine ?

Femeia aduse un pahar cu fiertură rece şi, aşezîndu-se pe pat, îl tot mîngîia şi-i descîlcea părul zbîrlit, pînă cînd adormi. Ea îşi făcu patul pe cuptor, alături de fetiţă, dar nu putu să adoarmă de răul lui Şamil. Lăsîndu-şi capul căzut pe braţul îndoit, sforăia ca un cal speriat ; apoi se trezea deodată, ca de un ghiont, şi urla răguşit :

...Se-ntorc de-e-la o-oas-te,
Cu ordine la u-u-meri
Şi e-po-ole-e-ţi pe piept...

Iar îşi lăsa capul pe mînă şi, peste cîteva clipe, iar măsura odaia cu o privire sălbatică şi o pornea din nou :

Se-ntorc de la oaste !...

42

Cînd se trezi a doua zi, Grigori îşi aminti tot ceea ce vorbise cu Ermakov şi cu Medvedev. Nu fusese chiar aşa de beat, încît fără prea multă trudă îşi lămuri, în amin-

tire, vorbele cu privire la schimbarea puterii. Înţelese limpede că toată petrecerea din Lihovidov fusese pusă la cale în vederea unui singur scop — şi anume ca să-l îndupleze a lua parte la răsturnarea puterii. Împotriva lui Kudinov, care-şi rostea pe faţă dorinţa de a merge la Doneţ şi a se uni cu Armata Donului, se ţeseau intrigi de către cazacii mai de stînga, care visau pe ascuns o despărţire desăvîrşită de puterea Donului şi formarea unui fel de putere sovietică, dar fără comunişti. Pe Grigori voiau să-l atragă de partea lor şi nu-şi dădeau seama de urmările catastrofale ale dezbinării în sînul răsculaţilor, în clipa în care frontul roşu, clintit de pe Doneţ, s-ar putea întoarce ca să-i mături fără prea multă osteneală, cu toată „răzmeriţa" lor. „Un joc de copii", îşi zise în gînd Grigori şi sări sprinten din pat. După ce se îmbrăcă, îi trezi pe Ermakov şi pe Medvedev, îi chemă în odaie şi închise bine uşa.

— Iată ce vă spun, fraţilor : scoateţi-vă din cap vorbele de aseară şi nu mai cîrtiţi, că altfel o să fie rău de tot ! Nu e vorba de cine-i comandant. Nu-i vorba de Kudinov ; noi ne aflăm încercuiţi ca butoiul în cercurile lui. Azi sau mîine, cercurile ne vor strivi ! Trebuie să pornim regimentele spre Migulin, spre Krasnokutskaia şi nu spre Vioşki ! zise el apăsat şi cu tîlc, fără să-şi desprindă ochii de la chipul mohorît şi nepăstăor al lui Medvedev. Aşa e, măi, Kondrat, şi să nu mai năuciţi norodul ! Gîndiţi-vă şi voi mai bine şi înţelegeţi odată : dacă vom începe să ne osîndim comandanţii şi să facem tot felul de răzmeriţe, s-a isprăvit cu noi... N-avem alta decît să mergem fie cu albii, fie cu roşii. Nu putem sta la mijloc, fiindcă au să ne strivească !

— Dar nu spui la nimeni nimic din tot ce-am vorbit ! îl rugă Ermakov, întorcîndu-şi faţa.

— Rămîne între noi, însă să fim înţeleşi : încetaţi odată pentru totdeauna să-i mai aţîţaţi pe cazaci. În ceea ce-l priveşte pe Kudinov şi sfetnicii săi, n-avem încotro. Nici n-au puteri depline ; uite, îmi conduc divizia aşa cum mă pricep. Nici vorbă că nu sînt buni de nimic şi că au să ne încurce iarăşi cu cadeţii, asta v-o spun şi eu ! Dar tot n-avem încotro !... Toate căile ni-s tăiate, toate pînă la cea din urmă !

— Aşa e... încuviinţă în silă Medvedev şi-şi ridică pentru întîia oară asupra lui Grigori ochii mici de urs, în care mocnea ura.

După aceasta, Grigori mai petrecu în băutură alte două zile şi două nopţi, prin satele mai apropiate de Karghinskaia, lăsîndu-şi viaţa să se învîrtească în vîrtejul beţiei. Pînă şi teltia de la şaua lui prinse mirosul de rachiu. Femei şi fete, care-şi pierduseră floarea feciorıei, treceau prin braţele lui, împărţind cu el clipe scurte de dragoste. Dar dimineaţa, după ce se sătura de fiorii trecători ai dezmierdărilor de o noapte, Grigori se gîndea nepăsător şi dezmeticit, ca despre un alt om : „Am trăit şi am încercat toate, în vremea cît am avut de trăit. Am iubit şi femei, şi fete, şi am călcat — ah, ce-am mai călcat ! stepa, călare pe cai buni, şi m-am bucurat de copiii mei, şi am omorît oameni, mă duceam la moarte şi nu mă săturam privind cerul abastru ! Ce lucru nou poate să-mi mai arate viaţa ? Nu mai are nimic de arătat ! Pot să mor... Nu mă tem... Pot să mă joc de-a războiul, fără frică, parc-aş fi mare bogătaş. Nu mă aşteaptă cine ştie ce pagubă !"

Copilăria trecea, în amintirile-i răzleţe, ca o zi înserită de aur şi de peruzea : grauri în cuiburile lor din ziduri ; el, Grişka, în picioarele goale, înecate in colbul fierbinte ; Donul, măreţ în nemişcarea lui, cu malurile tivite de verdeaţa pădurilor, oglindindu-se în ape ; chipuri de copii, prieteni, maică-sa, tînără şi chipeşă... Grigori îşi acoperea ochii cu palma, şi atunci chipuri cunoscute, întîmplări, unele mărunte de tot, dar, cine ştie de ce, cu rădăcini adînci în amintire, îi treceau pe dinaintea gîndului ; uitate glasuri de oameni, care nu mai erau pe lume, îi răsunau din nou în amintire, cu frînturi de vorbe, cu rîsetele lor de toate felurile. Gîndul îi îndrepta ocheanul amintirilor asupra unor locuri de mult văzute şi de mult uitate, şi atunci îi răsăreau înaintea ochilor întinderile fără de sfîrşit ale stepei, un drum de vară, în haraba, cu tătîne-ne-sau stînd în faţă ; boii, ogorul, ca o perie aurie de pe urma grînelor cosite, şi pete negre de ciori, împrăştiate pe drum... În gîndurile încîlcite ca o plasă neisprăvită, Grigori îşi scormonea trecutul, dădea peste Axinia, în această viaţă care trecuse şi pierise undeva, fără putinţă de întoar-

cere, şi-şi zicea în gînd : „Iubito ! Cît de neuitată îmi eşti !" Şi se dădea cu scîrbă la o parte de femeia care dormea alături de el, suspina şi aştepta cu nerăbdare să se ivească zorile, iar cînd soarele începea să zugrăvească răsăritul, cu mătasea-i purpurie şi cu fireturile-i de aur, sărea din pat, se spăla şi grăbea afară, la calul lui...

43

Ca un foc atoatemistuitor de stepă, răscoala bîntuia cu furie. Inelul de oţel a fronturilor se închise în jurul staniţelor nesupuse. O neîndurată umbră cobora asupra oamenilor pecetluiţi de soartă. Cacazii se jucau cu viaţa, ca şi cum ar fi fost un joc de-a cap şi pajura, şi nu puţini erau acei care n-avuseseră pajura cîştigătoare. Cei tineri se dedau dragostelor furtunoase, iar acei mai în vîrstă se îmbătau cu votcă, pînă-şi pierdeau orice simţ de omenie, jucau cărţi pe bani şi pe cartuşe (cartuşele erau preţuite mai scump decît aurul), plecau pentru cîtva timp acasă, ca să-şi rezeme de perete arma de care se scîrbiseră şi să ia măcar pentru o clipă toporul sau rindeaua, să-şi odihnească inima, împletind gardul de nuiele roşii plăcut mirositoare, ori pregătind grapa sau harabaua pentru muncile de primăvară. Şi erau mulţi care, după ce gustaseră din viaţa paşnică se întorceau ameţiţi la unitatea lor şi apoi, dezmeticindu-se, mînioşi pe „viaţa cîrpită cu aţă", mergeau pe jos, la atac frontal, asupra mitraliereor sau, înfierbîntaţi de turbare, zburau ca vîntul în vreo incursiune de noapte, fără să-şi dea seama de caii de sub ei şi, luînd prizonieri, îşi băteau joc de dînşii cu toată cruzimea şi sălbăticia de oameni primitivi şi nici nu mai stricau cartuşe pe dînşii, ci-i măcelăreau cu săbiile.

În anul acela, primăvara strălucea în nemaivăzute culori. În aprilie zilele erau străvezii ca de cleştar şi mereu însorite. Cîrduri de gîşte sălbatice, stoluri de cocori cu glasuri de aramă pluteau, pluteau, în peruzeaua îndepărtată a cerului, mistuindu-se spre miază-noapte şi lăsînd în urma lor norii. Pe covorul de un verde-deschis al stepei, lîngă iazuri, scînteiau, ca nişte mărgăritare risipite, lebe-

dele oprite la popas. Izlazurile de pe malurile Donului gemeau de gîgîitul și de țipetele păsărilor. Prin imașuri inundate, pe ostroave și pe limbile de pămînt neacoperite de apă, răsunau strigăte de gîște, gata să își ia zborul mai departe, iar în băltoace sîsîiau necontenit rățoi cuprinși de năbădăile dragostei. Înverzeau mîțișorii în sălcii, se umflau mugurii înmiresmați și lipicioși ai plopilor. Stepa abia înverzită era plină de o nespusă vrajă, împrăștiind străvechiul miros de cernoziom dezghețat și mireasma veșnic tînără de iarbă nouă.

Bătăliile răscoalei erau oarecum pe placul oamenilor fiindcă mai toți luptătorii își aveau casele pe aproape. Cînd se simțea sătul de pichete și de posturi de pîndă, cînd i se ura de patrulări nesfîrșite pe dealuri și prin văgăune, cazacul cerea voie comandantului de sotnie și pleca acasă, trimițînd în schimb vreun moș sau vreun fecior, băiețandru fără mustăți. Sotniile aveau totdeauna efectivele complete, dar foarte schimbătoare. Unii însă se învîrteau altfel : cînd soarele era la asfințit, cazacul părăsea locurile în care era cantonată sotnia lui, își gonea calul în galop și, la căderea nopții, era la el acasă, după ce străbătea treizeci sau chiar patruzeci de verste. Dormea o noapte cu nevasta sau cu vreo drăguță și, după al doilea cîntat de cocoși, punea din nou șaua pe cal și se înfățișa la unitate, chiar înainte de a-și fi pierdut cloșca cu pui sclipirile-i de diamante pe cer.

Mulți, mai veseli din fire, erau bucuroși din cale-afară că războiul se desfășura pe lîngă gardurile lor. „A dat huzurul pe noi !“, spuneau în glumă cazacii, care treceau cam des pe la neveste.

Comandamentul se temea îndeosebi de dezertări în masă către începutul muncilor de cîmp. Kudinov vizita trupele și le spunea cu o îndîrjire neașteptată de la firea lui moale :

— Mai bine să cutreiere vînturile a pustiu pe ogoarele noastre, mai bine să nu aruncăm nici un bob în pămînt, decît să îngădui a se da drumul cazacilor de la unități ! Pe acei care au să plece fără voie, îi vom bate cu vergile și-i vom împușca !

Grigori mai avu prilejul să ia parte la încă o luptă, lîngă Klimovka. Pe la amiază, un schimb de focuri era în toi prin curțile din vatra satului. Puțin mai tîrziu, lanțurile de trăgători roșii coborîră în sat. La flancul stîng, înaintau încet și cumpănit marinarii, cu scurtele negre — tot echipajul unui vas din Flota Mării Baltice. Printr-un atac vitejesc scoaseră afară din sat cele două sotnii ale regimentului de răsculați de la Karghinskaia și le împinseră de-a lungul rîpei, pînă la Vasiliovski.

Cînd soarta luptei începu să se încline de partea trupelor roșii, Grigori, care urmărea lupta de pe un colnic, făcu semn cu mănușa lui Prohor Zîkov, care stătea cu calul său lîngă un cheson cu muniție, sări din mers în șa și, ocolind colnicul, se îndreptă în trap zorit spre coborîșul de la Gusînka. Știa că acolo se află o sotnie călare de rezervă din Regimentul 2. Călări prin livezi și peste garduri pînă la locul știut. Zărind din depărtare cazacii descălecați, stînd cu caii lor la conovețe, își trase sabia și strigă :

— Încălecarea !

Într-o clipă, cei două sute de călăreți își luară caii. Comandantul sotniei veni călare în întîmpinarea lui Grigori.

— Pornim ?

— Ar fi trebuit s-o faci mai demult ! Stai cu gura căscată ! răspunse Grigori, și ochii lui scînteiară.

Oprindu-și scurt calul, sări jos și, din păcate, zăbovi cam mult, cam prea mult, strîngînd cît mai tare chingile (calul asudat și înfierbîntat se învîrtea pe loc și nu-l lăsa să strîngă chinga de peste pernița șeii, sforăia și, descoperindu-și mînios dinții, încerca să-l ajungă pe Grigori cu picioarele dinainte). După ce întări zdravăn șaua, Grigori își vîrî piciorul în scară și, fără să se uite la comandantul sotniei, care asculta cu aer încurcat împușcăturile ce creșteau apropiindu-se, zise scurt :

— Am să conduc eu sotnia ! Pînă la ieșirea din sat, în coloană de plutoane, la trap — marș !

După ce ieșiră din sat, Grigori răspîndi sotnia în val de atac, își încercă sabia, ca să vadă dacă iese ușor din

teacă, şi apoi se depărtă la vreo treizeci de stînjeni de sotnie şi o luă la galop spre Klimovka. Ajuns pe creasta dealului, care cobora în partea de miazăzi pînă la Klimovka, îşi struni calul şi rămase o clipă privind. Ostaşii roşii, care călări, care pe jos, goneau în plină retragere prin sat, amestecaţi cu trăsuri şi căruţe de la trenul de luptă. Grigori se întoarse spre sotnie :

— Sabia afară ! La atac, după mine înainte !

Îşi trase cu uşurinţă sabia, strigă cel dintîi „Ura-a-a !" şi, simţind în tot trupul un fior rece şi acea cunoscută uşurinţă a atacurilor, dădu drumul calului. Dîrlogii tremurau între degetele mîinii stîngi, întinşi ca o strună ; sabia ridicată deasupra capului despica cu un şuierat vîntul ce-l bătea în faţă.

Un nor uriaş şi alb, care se frămînta pe aripile vîntului de primăvară, astupă o clipă soarele, şi o umbră sură pluti pe deal, cu o amăgitoare încetineală, lăsîndu-l pe Grigori în urmă. Grigori îşi strămută privirea de la casele Klimovkăi, ce se apropiau mereu, la această umbră care aluneca pe pămîntul cafeniu şi nezbicit, la fîşia de lumină veselă, galbenă-aurie, care-i fugea undeva mereu înainte. Simţi deodată dorinţa nelămurită şi neînţeleasă de a ajunge din urmă această lumină, alergînd pe pămînt. Dădu pinteni calului şi-l lăsă în cel mai ropotitor galop, apropiindu-se de marginea curgătoare care despărţea lumina de umbră. Cîteva zvîcneli de goană nebună şi peste capul calului, cu gîtul întins, se revărsa un mănunchi de raze, aprinzîndu-i părul roşcovan într-o luminoasă, puternică şi izbitoare strălucire. În clipa cînd Grigori depăşea marginea fugară a umbrei de nori, focuri de armă trosniră sec din ulicioară. Vîntul le aducea atît de iute, încît păreau apropiate şi mai puternice. Încă o clipă, cu neputinţă de prins, şi Grigori, în tropotul de copite al calului, prin vîjîitul de gloanţe şi urletul vîntului în urechi, nu mai auzi deodată ropotul greoi al sotniei din spatele său. Acest ropot greu, surd, al sutelor de copite făcînd pămîntul să se zguduie, îi pieri din urechi, îndepărtîndu-se şi amuţind cu desăvîrşire. In aceeaşi clipă, focurile celor din faţă izbucniră ca un rug în care ai aruncat vreascuri uscate, şi stoluri de gloanţe trecură vîjîind. Înspăimîntat şi buimac, Grigori îşi întoarse capul, iar uimirea şi mînia îi schimo-

nosiră chipul. Întorcîndu-şi caii, sotnia îl lăsase singur şi galopa îndărăt. Comandantul se învîrtea pe alături, agitîndu-şi prosteşte sabia, plîngînd şi strigînd ceva cu glas subţire, răguşit. Numai doi cazaci se apropiau de el şi Prohor Zîkov, care galopa spre comandantul sotniei. Ceilalţi goneau împrăştiaţi, înapoi, cu săbiile vîrîte în teacă şi biciuindu-şi de zor caii.

Într-o singură străfulgerare, Grigori stăpîni calul din fugă, încercînd să-şi dea seama de cele întîmplate la spatele său şi să priceapă de ce sotnia, care n-avea nici o pierdere, o rupsese pe neaşteptate la fugă. Şi cît durase această clipă, cugetul îl îndemna ; nu îndărăt, ci tot înainte ! Văzu într-o ulicioară, la vreo sută de stînjeni, şapte ostaşi roşii forfotind la o taceancă, în spatele unui gard. Se sileau să o întoarcă în aşa chip ca să poată îndrepta mitraliera asupra cazacilor, care atacau, dar tot nu izbuteau fiindcă ulicioara era, pesemne, prea strîmtă. Mitraliera lor tăcea, focurile de puşcă pocneau tot mai rar, şi vîjîitul aprig de gloanţe izbea tot mai rar auzul lui Grigori. Îndreptîndu-şi calul, Grigori încercă să se năpustească în ulicioară, sărind gardul răsturnat care împrejmuia pe vremuri o livadă. Îşi desprinse privirea de la gard şi zări îndată, nefiresc de limpede, chipurile marinarilor, ca şi cum le-ar fi văzut printr-un binoclu, tot mai aproape de el : se grăbeau să deshame caii. Le văzu scurtele negre, mînjite de noroi, beretele îndesate pînă peste ochi, făcînd să le pară capetele ciudat de rotunde. Doi dintre ei tăiau ştreangurile ; un al treilea, cu capul strîns între umeri, se trudea la mitralieră, iar ceilalţi trăgeau din picioare şi din genunchi focuri de armă asupra lui Grigori. Ajungînd în dreptul lor, le zări mîinile, smucind închizătoarele, şi auzi focurile răsunătoare trase de la cîţiva paşi. Urmau atît de repede, unul după altul, şi paturile armelor săreau atît de iute, strîngîndu-se de umeri, încît Grigori, ud leoarcă de sudoare, se simţi străpuns de gîndul vesel şi plin de siguranţă : „N-au să mă nimerească !“

Gardul trosni sub copitele calului şi rămase în urmă. Grigori îşi ridică sabia, alegînd, cu ochii micşoraţi, marinarul din faţă. Frica îl străfulgeră din nou : „Au să izbească în plin : calul are să se ridice în picioarele dinapoi... au să

mă omoare !..." Încă două focuri, un strigăt venit parcă din depărtare : „Să-l prindem de viu !" În fața lui, rînjeau dinții și lucea chipul cu fruntea lată al matrozului plin de bărbăție, sub panglicuțele beretei fluturate de vînt și sub aurul spălăcit cu numele vasului... Opintindu-se cu picioarele în scări, Grigori izbi și simți cum sabia intră ușor în trupul moale al matrozului. Altul, zdravăn, și cu gîtul gros, mai avu timp să-i găurească cu un glonț mușchii umărului stîng, dar căzu în aceeași clipă cu capul despicat de sabia lui Prohor Zikov. Un țăcănit de închizător îl făcu pe Grigori să se întoarcă. Ochiul negru al unei țevi de pușcă privea drept în ochii lui, din spatele căruței. Grigori se smuci cu atîta putere în stînga, încît șaua se urni din loc și calul, sforăind nebunește, se clătină pe picioare, scăpîndu-l astfel de moartea sigură, care vîjîi deasupra capului său ; în clipa cînd calul sări peste oiștea căruței, îl ucise pe loc pe cel ce trăsese, care n-a mai apucat să bage alt cartuș pe țeavă.

În această neînchipuit de scurtă clipă (Grigori și-o amintea mai tîrziu ca nespus de lungă), spintecă patru marinari și, neauzind strigătele lui Prohor Zikov, se repezi după al cincilea, care pieri din ochi după o cotitură. Dar comandantul sotniei i-o luă înainte, apucîndu-i calul de căpăstru.

— Încotro ? ! Au să te omoare !... Dincolo de magazii, mai au o mitralieră !

Cei doi cazaci și Prohor descălecară, alergînd la Grigori, și-l coborîră cu sila de pe cal. El se zbătea în brațele lor, strigînd :

— Lăsați-mă, bestiilor ! Pe matrozime... pe toți... îi fac praf !

— Grigori Panteleici ! Tovarășe Melehov ! Dar dezmeticește-te odată ! căuta să-l înduplece Prohor.

— Lăsați-mă, fraților ! îi ruga Grigori cu glas străin, ceva mai potolit.

I-au dat drumul. Comandantul sotniei îi șopti lui Prohor :

— Urcă-l pe cal și du-l la Gusînka ! Mă tem că s-a scrîntit ceva în el...

Se apropie de calul său și dădu comanda :

— Încălecarea !

Dar Grigori își trînti căciula în zăpadă, stătu o clipă, legănîndu-se pe picioare, și deodată dinții îi scrîșniră; gemu înfricoșător; cu fața schimonosită, începu să rupă copcile mantalei. Comandantul sotniei nici n-avu timp să facă un singur pas spre el, cînd Grigori se prăbuși cu fața în jos și cu pieptul dezgolit în zăpadă. Zguduit in sughițuri de plîns, începu să prindă cu gura zăpada rămasă sub gard. Apoi, într-o tresărire de limpezire a cugetului, încercă să se scoale, dar nu izbuti — și, întorcîndu-și capul ud de lacrimi și chinuit de durere către cazacii îngrămădiți in jurul său, strigă cu o voce spartă, sunînd sălbatic :

— Pe cine am tăiat ? ! Și se zvîrcoli, pentru întîia oară în viața lui, scuturat de un acces îngrozitor, scuipîndu-și cuvintele împreună cu spuma care i se ivi pe buze. Fraților, pentru mine nu-i iertare ! Omorîți-mă, pentru dumnezeu... dumnezeii... Luați-mi viața !

Comandantul sotniei, împreună cu cel de pluton, veniră în fugă, îl înșfăcară zdravăn pe Grigori, rupîndu-i cureaua sabiei și a porthărții, îi astupară gura și-i legară picioarele. Dar, și după aceasta, el tot se mai încovoia sub ei, scormonind zăpada zgrunțuroasă cu picioarele încordate într-un spasm, și, scoțînd gemete, se bătea cu capul de pămîntul brăzdat de copite, de pămîntul acela gras de cernoziom sclipitor, unde se născuse și-și trăise viața, luînd din plin de la ea — bogată în dureri și săracă în bucurii — tot ce-i era sortit.

Numai iarba crește pe pămînt, primind cu nepăsare și soarele, și vremea urîtă, hrănindu-se cu seva dătătoare de viață a pămînturilor și plecîndu-și smerit capul în suflarea ucigașă a furtunii. Iar în cele din urmă moare cu aceeași nepăsare, după ce și-a împrăștiat sămînța în bătaia vîntului, prohodind cu foșnetul firelor sale fără viață soarele de toamnă și razele-i pe moarte...

45

A doua zi, Grigori predă comanda diviziei unuia dintre comandanții de regimente și plecă la Vioșenskaia, însoțit de Prohor Zîkov.

Iazul Rogojkinski, într-o văgăună adîncă de dincolo de Karghinskaia, era năpădit de cîrdurile gîştelor sălbatice, care poposiseră acolo. Zîmbind, Prohor arătă cu biciuşca spre iaz.

— Bine ar fi, Grigori Panteleevici, să putem doborî măcar un gînsac ! Ce mai rachiu ar mai merge cu el !

— Hai mai aproape, aş încerca să-l omor cu arma. Pe vremuri, trăgeam destul de bine.

Coborîră în văgăună. La o cotitură de deal, Prohor se opri şi rămase la cai, iar Grigori îşi scoase mantaua, puse piedica şi începu să se tîrască într-un şanţ plin de buruiană cenuşie de anul trecut. Se tîrî mult timp, aproape fără să-şi ridice capul, ca într-o misiune de recunoaştere, în apropiere de un post de pîndă inamic, ca atunci, pe frontul nemţesc, la Stohod, unde omorîse o santinelă germană. Bluza lui verde, ieşită la soare, se contopea cu pămîntul cafeniu-verzui ; şanţul îl ascundea ochilor ageri ai gînsacului de pază, care stătea într-un picior lîngă mal, pe o moviliţă neagră de vreascuri, aduse de apele primăverii. Ajuns la distanţa potrivită pentru tragere, Grigori se ridică uşor. Gînsacul de pază îşi întorcea capul de şarpe, sur ca de piatră, şi privea atent în jurul său. În spatele lui, aşternea pe apă o cergă cenuşie-neagră de gîşte amestecate cu raţe şi cufundari, cu capete mari. Gîgîit uşor, măcăit, plescăit de apă se auzea dinspre iaz... „Pot să trag fără să mai pun înălţătorul“, gîndi Grigori, cu zvîcnituri de inimă, proptind în umăr patul puştii şi ochind gînsacul de strajă.

După ce trase, Grigori sări în picioare, asurzit de vuietul aripilor şi de gîgîitul cîrdului. Gînsacul în care trăsese se îndepărtă grăbit, tot mai sus, iar ceilalţi zburau deasupra iazului, rotindu-se într-un stol des. Necăjit, Grigori mai trase de două ori asupra cîrdului în zbor, urmări cu privirea să vadă dacă nu cade nimic şi porni înapoi la Prohor.

— Priveşte ! Priveşte ! strigă Prohor, ridicat în picioare pe şa şi arătînd cu biciuşca spre cîrdul de gîşte, care pierea în zarea de azur.

Grigori se întoarse şi tresări, scuturat de fiorul patimei vînătoreşti : despărţindu-se de cîrdul care se orînduise pe cer, un gînsac cobora tot mai jos, dînd din aripi tot mai încet şi cu tot mai zvîcnite întreruperi. Ridicîndu-se în

vîrful picioarelor, cu palma pusă streaşină la frunte, Grigori nu-l slăbea din ochi. Gînsacul zbura răzleţit de cîrdul care izbucnise în ţipete speriate şi deodată, lăsîndu-se tot mai jos pe aripile slăbite, se repezi de la o mare înălţime, la marginea albă a unei aripi sclipind în soare.

— Încalecă !

Zîmbind larg, Prohor sări în grabă şi-i aruncă lui Grigori dîrlogii. Urcară în galop dealul şi mai străbătură vreo optzeci de stînjeni în trap.

— Iată-l !

Gínsacul zăcea cu gîtul întins şi cu aripile larg desfăcute, ca şi cum ar fi îmbrăţişat pentru ultima oară pămîntul fără bucurii. Fără să se dea jos din şa, Grigori se aplecă şi-şi luă prada.

— Dar de unde l-a muşcat ? întrebă Prohor.

Văzură că glonţul îi străpunsese pliscul în partea de jos, smulgîndu-i o bucată de os de lîngă ochi. Moartea îl ajunse din urmă şi-l smulse din triunghiul cîrdului, aruncîndu-l pe pămînt.

Prohor legă gînsacul de şa. Îşi văzură de drum.

Trecură Donul cu bărcile, lăsîndu-şi caii la Bazki.

Ajuns la Vioşenskaia, Grigori poposi la un bătrîn cunoscut, porunci să-i frigă gînsacul şi, fără să se prezinte la statul-major, îl trimise pe Prohor după rachiu. Se întinseră la băutură pînă seara. În toiul cislelor, gazda lăsă să-i scape o tînguire :

— Prea multă putere şi-au luat şefii la noi, în Vioşki, Grigori Panteleici !

— Care şefi ?

— Cei noi... Kudinov şi cu alţii.

— Dar de ce ?

— Grozav îi mai strîng pe cei care nu-s cazaci ! Celor care au plecat cu roşii le iau femeile, fetele, bătrînii. Pe noră-mea au închis-o pentru fiu-meu. Urîtă treabă, şi fără nici un rost ! Hai să zicem că 'mneata ai plecat peste Doneţ cu cadeţii, iar roşii ţi-l bagă la beci pe tatăl 'mneatale, Pantelei Prokofievici, zici că drept ar fi ?

— Nu, desigur !

— Iată însă că puterea de aici îi închide. Cînd treceau roşii, n-au făcut nici o supărare la nimeni, iar aceştia

s-au făcut mai răi decît ciinii, ca fiarele, de nu se mai satură !

Grigori se sculă, se clătină ușor pe picioare și-și întinse mîna spre mantaua atîrnată pe pat. Nu era beat decît într-o oarecare măsură.

— Prohor, adă sabia și *mauserul !*

— Unde te duci, Grigori Panteleici ?

— Nu e treaba ta ! Adu ceea ce ți-am spus !

Grigori își puse sabia, *mauserul,* se încheie la manta și se încinse, apoi porni de-a dreptul spre închisoarea din piață. Santinela de la intrare, un cazac dintre necombatanți, îi tăie drumul :

— Ai permis de intrare ?

— Lasă ! Dă-te la o parte !

— N-am voie să las pe nimeni, fără permis de intrare. Așa e ordinul !

Grigori abia trase sabia pe jumătate și santinela dispăru pe ușă. Grigori îl urmă în coridor, fără să-și ia mîna de pe garda sabiei.

— Să vie la mine șeful închisorii ! strigă el.

Chipul i se făcu alb ; nasul coroiat îi atîrna ca la o pasăre de pradă, una din sprîncene i se strîmbă...

Un căzăcel șchiop, care îndeplinea slujba de gardian, veni în fugă ; un băiețaș-furier se ivi din cancelarie. Curînd veni și șeful închisorii, somnoros și supărat.

— Fără permis de intrare... dar știi ce capeți pentru asta ? ! tună el, însă, recunoscîndu-l pe Grigori și deslușindu-i chipul, bolborosi speriat : Dumneata ești, blagorodnicia... adică tovarășe Melehov ? Ce s-a întîmplat ?

— Cheile de la celule !

— De la celule ?

— Ce, vrei să-ți spun de patruzeci de ori ? Haide ! Adu cheile, putoarea dracului !

Făcu un pas spre șef ; acesta se dădu îndărăt, dar spuse destul de hotărît :

— Nu dau cheile. N-ai nici un drept !

— Dre-ept ? !...

Grigori scrîșni din dinți și scoase sabia, care descrise șuierînd sub tavanul jos al coridorului un cerc sclipitor. Furierul și gardienii se împrăștiară ca vrăbiile speriate, iar

şeful — mai alb decît varul — se rezemă de perete şi zise printre dinţi :

— Fă cum vrei ! Iată cheile... Dar să ştii că te reclam.

— Am să-ţi arăt eu ţie ! V-aţi îngrăşat aici, departe de front ! Ai dracului viteji, băgaţi muierile şi bătrînii la puşcărie !... Am să vă scutur pe toţi ! Marş pe front, scîrnăvie, că acuşi te căsăpesc !

Grigori îşi vîrî sabia în teacă, trăsni un pumn în ceafa şefului speriat şi răcni, îmbrîncindu-l spre ieşire cu genunchiul şi cu pumnii :

— Pe front !... Cară-te ! Cară-te !... Mama voastră de... păduchi afurisiţi ce sînteţi !

După ce-l scoase afară pe şeful închisorii, auzi un zgomot în curtea interioară şi se năpusti în fugă într-acolo. Lîngă intrarea bucătăriei, stăteau trei gardieni ; unul se trudea să tragă închizătorul ruginit al unei arme japoneze şi striga iute şi cu patimă :

— A atacat ! Trebuie respins ! Ce scrie în vechiul regulament ?

Grigori scoase *mauserul*, şi gardienii o zbughiră la fugă pe poteci, în bucătărie.

— Toată lumea să iasă afară !... Acasă !... răcni Grigori, descuind uşile celulelor ticsite de lume şi agitînd o legătură cu chei.

Astfel, dădu drumul tuturor deţinuţilor, în număr de vreo sută. Pe aceia care, de frică, nu cutezau să iasă, îi îmbrînci afară în uliţă şi încuie celulele goale.

Lîngă poarta închisorii începuse să se adune lume. Deţinuţii se revărsau pe poartă afară, în piaţă, privind în jurul lor, cu spinarea încovoiată, grăbindu-se acasă. De la comandament se apropiau în fugă cazacii din plutonul de pază, grăbiţi, susţinîndu-şi săbiile ; însuşi Kudinov venea cu ei, poticnindu-se.

Grigori părăsi, în urma tuturor, închisoarea golită de lume. Trecînd prin mulţimea care îi făcu loc, înjură de mamă muierile lacome de noutăţi şi, gîrbovit, porni încet întru întîmpinarea lui Kudinov. Cazacilor de la plutonul de pază care sosiseră la el şi începuseră să-l salute, recunoscîndu-l, le strigă :

— Marş la corpul de gardă, armăsarilor ! Unde alergaţi de v-aţi încins ? Marş !

— Noi am crezut că e vreo răscoală la puşcărie, tovarăşe Melehov !

— A venit furierul şi a zis : „A năvălit, zice, unul negru şi sparge lacătele !“

— Cînd colo — alarmă falsă !

Rîzînd şi vorbind între ei, cazacii o luară îndărăt. Kudinov se apropie în grabă de Grigori, potrivindu-şi din mers părul lung, răzvrătit, ieşit de sub şapcă :

— Noroc, Melehov ! Ce este?

— Noroc, Kudinov ! Uite, v-am golit puşcăria de lume !

— Cu ce drept ? De ce ?

— Le-am dat drumul la toţi şi pace ! Ei, de ce-ţi beleşti ochii la mine ? Voi cu ce drept închideţi muieri şi bătrîni necazaci ? Ce e asta ? Bagă de seamă, Kudinov !

— N-ai voie să faci samavolnicii ! Asta e samavolnicie !

— Am să-ţi dau eu samavolnicie, mormîntul şi coşciugul mă-ti ! Cînd am să-mi chem regimentul de la Karghinskaia, au să vă găsească toţi dracii !

Îl apucă deodată pe Kudinov de cureaua moale caucaziană şi-l zgîlţîi, clătinîndu-l şi şoptindu-i cu o mînie rece :

— Vrei să dezgolesc îndată frontul ? Vrei să scot sufletul din tine ? Fir-ai... Grigori scrîşni din dinţi şi-i dădu drumul lui Kudinov, care zîmbea bleg. Ce te rîzi ?

Kudinov îşi îndreptă centura şi-l luă pe Grigori de braţ.

— Hai să mergem la mine. De ce ţi-a sărit muştarul ? De-ai putea să te vezi : leit drac ! Dar noi, frate, îţi duceam dorul... În ce priveşte închisoarea, e un fleac. Le-ai dat drumul, n-ai făcut nici un rău. Am să vorbesc cu băieţii să se mai astîmpere niţel, că au început să înşface toate muierile necazace care au bărbaţi la roşii... Dar de ce-mi ştirbeşti autoritatea, Grigori ? Mare nebun mai eşti ! Ai fi putut să vii şi să spui : „Uite aşa, trebuie să mai descărcăm puşcăria, să dăm drumul la cutare şi la cutare“. Noi i-am fi cercetat după liste şi am fi dat drumul unora şi altora. Nu ! Ţie nu-ţi ajunge ! Vii şi le dai drumul cu toptanul ! Noroc că la noi criminalii mai primejdioşi stau separat ; dar ce-ar fi fost dacă le-ai fi dat drumul ? Năprasnică fire fierbe în tine ! Kudinov îl bătu pe Grigori pe umăr şi rîse. Eşti în stare să omori omul, dacă-ţi spune ceva împotrivă, sau — ştiu eu ? — eşti gata să-i răscoli pe cazaci...

Grigori își smulse mîna din mîna lui Kudinov și se opri în fața clădirii comandamentului.

— Voi toți v-ați făcut viteji pe spinările noastre ! Ați umplut pușcăria cu oameni... Mai bine ai arăta acolo, pe poziții, tot ce poți !

— Am arătat la vremea mea, Grișa, și nu mai prost decît tine. Uite acum : stai tu în locul meu și eu îți iau divizia...

— Bogdaproste, nu !

— Ei, vezi !

— Nu mai am despre ce să stau mult de vorbă cu tine. Mă duc acum acasă să mă odihnesc vreo săptămînă. M-am cam îmbolnăvit... Și pe deasupra, m-au rănit nițel la umăr.

— De ce te-ai îmbolnăvit ?

— De obidă, zîmbi strîmb Grigori. Inima mi-i înveninată...

— Nu, fără glume, ce ai ? Avem un doctor sau poate chiar profesor. E prizonier. L-au prins ai noștri lîngă Șumilinskaia : era cu matrozii. Om serios, cu ochelari negri. Poate, ar fi bine să te vadă ?

— Ducă-se dracului !

— Ei bine, du-te și odihnește-te. Cui i-ai predat divizia ?

— Lui Reabcikov.

— Mai stai o clipă, unde te grăbești ? Spune-mi ce mai e pe-acolo. Se zice că ai mai dat o lovitură. Așa e ? Mi-a vorbit aseară cineva că ai tăiat la Klimovka niște matrozi, fără număr. E adevărat ?

— Rămîi cu bine.

Grigori își văzu de drum, dar, după ce făcu cîțiva pași, se întoarse și-i strigă lui Kudinov :

— Ascultă ! Dacă mai aflu o dată că închideți lumea...

— Nu, nu ! Te rog să n-ai nici o grijă ! Odihnește-te !

Ziua plutea spre apus, după soare. O adiere de răcoare venea dinspre Don. Un stol de lișițe trecu, șuierînd din aripi, deasupra capului lui Grigori. Cînd și intrase în ogradă, vîntul aduse de undeva, de sus, dinspre Kazanskaia, ecoul unei salve de tunuri, plutind pe apa Donului.

Prohor puse la iuțeală șeile pe cai și, ducîndu-i de dîrlogi, întrebă :

— Mergem acasă ? La Tatarski ?

Tăcut, Grigori îi luă dîrlogii şi încuviinţă din cap, fără să răspundă cu vorbe.

46

Rămas fără cazaci, Tatarski era pustiu şi posac. O sotnie pedestră din Tatarski fusese vremelnic dată ca întărire unui regiment din Divizia 5 şi aruncată pe malul stîng al Donului.

Trupele roşii, întărite cu rezervele din Balaşov şi Povorino, începură o ofensivă îndîrjită, dinspre nord-est, ocupară un şir de sate din staniţa Elanskaia şi chiar se apropiară de ea. În lupta crîncenă care se desfăşurase în preajma staniţei, biruinţa rămase de partea răzvrătiţilor. Au cîştigat-o, fiindcă puternice întăriri fuseseră aruncate în ajutorul Regimentelor „Elanski" şi „Bukanovski", care se retrăgeau sub presiunea Regimentului roşu „Moscova" şi a două escadroane de cavalerie. Regimentul 4 al Diviziei 1 de răsculaţi, unde se afla şi sotnia de la Tatarski, sosi la Elanskaia, împreună cu o baterie cu trei tunuri şi două sotnii călări de rezervă, venind de la Vioşenskaia pe malul stîng al Donului. În afară de aceasta, pe malul drept fură concentrate întăriri însemnate, adunate în preajma satelor Pleşakov şi Matveevski, la vreo trei sau cinci verste de staniţa Elanskaia, peste Don. Pe dealul Krivskoi, fură instalate două tunuri. Unul dintre ochitori, un cazac din satul Krivskoi, vestit pentru tragerile sale fără greş, făcu să sară în aer, chiar de la prima lovitură, un cuib de mitralieră al roşilor şi sili să se scoale în picioare lanţul de trăgători, ascuns în desişul de sălcii roşii, măturîndu-l cu cîteva şrapnele. Lupta sfîrşi în favoarea răzvrătiţilor. Împingînd trupele roşii în retragere, răsculaţii le azvîrliră peste pîrîul Elanka, apoi aruncară în urmărirea lor unsprezece sotnii de călărime ; pe deal, nu departe de satul Zatolovski, ele ajunseră din urmă un escadron de roşii şi-i trecură pe toţi prin sabie.

De atunci, infanteriştii din Tatarski rătăceau undeva pe malul stîng, printre movilele de nisip. Cazacii din această sotnie aproape că nu mai veneau în permisie.

În schimb, de paşti aproape jumătate din sotnie se ivi deodată în sat, ca şi cum s-ar fi înţeles între dînşii. Cazacii petrecură acasă o zi, se înfruptară de dulce, se primeniră şi, luînd ceva slănină, pîine uscată şi alte merinde din cămări, trecură peste Don, toţi laolaltă, ca o grămadă de credincioşi în pelerinaj — numai că aveau arme în loc de cîrje — şi o luară spre Elanskaia. Neveste, mame şi surori îi petreceau cu ochii de pe dealul de la Tatarski şi de pe colnicul de deasupra Donului. Femeile boceau, ştergîndu-şi ochii plînşi cu colţurile basmalelor şi ale şalurilor, suflîndu-şi nasul în poalele fustelor de dedesubt... Iar pe malul celălalt al Donului, pe movilele de nisip din spatele pădurii, mergeau cazacii : Hristonea, Anikuşka, Pantelei Prokofievici, Stepan Astahov şi alţii. De baionetele puse la arme, atîrnau săculeţe de pînză cu merinde ; cîntece de stepă, triste ca mirosul de cimbrişor, se risipeau în vînt ; vorbele sunau lîncede... Nu erau tocmai veseli, dar nici flămînzi, toţi cu primeneli curate. Nevestele şi mamele fierseseră în ajun de sărbătoare apa cu care le-au spălat jegul intrat în piele şi le stîrpiseră păduchii, lacomi de sîngele de ostaş. Ce mai trai e şi pe acasă — dar poftim, du-te să înfrunţi moartea !... Şi merg. Flăcăi tineri de vreo şaisprezece-şaptesprezece ani, abia chemaţi în rîndurile răsculaţilor, calcă pe nisipul călduţ, scoţîndu-şi cizmele şi cipicii. Se simt veseli, fără să ştie de ce ; se iscă din cînd în cînd o hîrjoană mai veselă între ei, mai răsună un cîntec intonat de o voce tinerească, necoaptă. Pentru ei, războiul e ceva nou, tot un fel de joacă. În cele dintîi zile, trag cu urechea la gloanţele vîjîind şi-şi ridică capul de pe moviliţa de pămînt jilav a locaşului de tragere. „Nişte neisprăviţi", le spun cazacii cu trecut de luptători, învăţîndu-i, ca pe nişte tineri nepricepuţi ce sînt, cum să sape locaşe de tragere, cum să tragă, cum să-şi poarte în marş lucrurile ostăşeşti, cum să-şi aleagă adăposturi mai bune, şi chiar cum să ardă păduchii în foc şi cum să-şi înfăşoare piciorul în obială, ca să nu se rănească şi să umble nesupăraţi de cizmă. Şi „ţîncu" priveşte lumea în război, din jurul său, cu ochi de pasăre mirată, ridicîndu-şi capul şi zgîindu-se din locaşul de tragere, murind de curiozitate şi tot silindu-se să-i vadă pe „roşii", pînă cînd un glonţ tras de vreun ostaş roşu îi va rupe firul vieţii.

Dacă l-a doborît pe loc, zace „ostaşul" de şaisprezece ani, cu picioarele întinse, şi nu-ţi vine să-i dai nici vîrsta lui copilărească : zace un flăcăiaş, cu mîinile mari de copil, cu urechile clăpăuge şi cu un început de mărul lui Adam în gîtul subţire, tineresc. Îl duc în satul său să-l îngroape în cimitirul unde au putrezit oasele moşilor şi strămoşilor săi ; maică-sa îl va întîmpina, ridicînd braţele, deznădăjduită, bocind mortul şi smulgîndu-şi din cap smocuri de păr cărunt. Iar apoi, cînd îl vor îngropa şi cînd se va usca lutul de pe mormîntul său, ea va merge la biserică, îmbătrînită, aplecată pînă la pămînt de durerea fără de sfîrşit a mamei, şi-l va pomeni pe „Vaniuşka" sau pe „Siomuşka" al său, căzut în bătălie.

Dar se poate întîmpla ca glonţul să-l muşte pe Vaniuşka sau Siomuşka fără să-l omoare. Şi abia atunci va şti el ce este cruzimea războiului. Buzele abia atinse de un pufuşor negru îi vor tremura, strîmbîndu-se. Va striga „ostaşul" : „Mămuco dragă !" cu un glas de iepure ce seamănă atîta cu vocea de copil, şi lacrimi dese îi vor ţîşni din ochi. Căruţa sanitară îl va scutura în hîrtoape, departe de orice drum, făcînd să-l doară mai chinuitor rana. Om încercat, felcerul sotniei îi va spăla muşcătura de glonţ sau de schijă şi, rîzînd, îl va mîngîia ca pe un copil : „Pe pisică s-o doară, pe coţofană s-o doară, iar lui Vaniuşka să-i crească la loc !" Iar „ostaşul" Vaniuşka va plînge, cerînd să fie trimis acasă, tot chemîndu-şi mereu mama. Şi dacă rana i se va ogoi, el are să nimerească din nou în sotnie, şi atunci va învăţa cu desăvîrşire ce înseamnă războiul. Are să mai petreacă o săptămînă-două în lupte, pe front şi în ciocniri, inima i se va înăspri, apoi ai să-l vezi cum stă în faţa vreunui prizonier roşu şi, cu un picior scos înainte, scuipă la o parte, leit vreun vagmistru cu inimă de fiară, şi strecoară cuvintele printre dinţi, cu un glas de bas nefiresc : „Ei, mujicule, sîngele mă-ti, mi-ai căzut în mînă ? A-ha-a ! Ai vrut pămînt ? Egalitate ? Desigur că eşti comunist ? Mărturiseşte, bestie !..." Şi, ca să-şi arate „voinicia de cazac", are să ridice arma, să-l omoare pe cel care îşi trăise viaţa ca să-şi găsească moartea pe pămîntul ţării Donului, luptînd pentru Puterea sovietică, pentru comunism, pentru ca să nu mai fie războaie pe pămînt.

Iar undeva, în gubernia Moscova sau Veatka, într-un sat pierdut din marea Rusie Sovietică, mama ostaşului roşu are să primească vestea că fiul ei „a căzut în lupta împotriva gărzilor albe, pentru eliberarea poporului muncitor de sub jugul moşierilor şi capitaliştilor..." şi-l va boci în hohote de plîns. Inima de mamă se va învălui în durere arzătoare, ochii ei stinşi se vor seca în lacrimi, şi are să pomenească întotdeauna, zi de zi, pînă la moarte, pe acela pe care l-a purtat în pîntecele ei, pe acela pe care l-a născut în sînge şi în chinuri femeieşti şi care a căzut de mîna vrăjmaşului, undeva, în necunoscutele ţinuturi ale Donului...

Treceau două plutoane de infanterie de la Tatarski, care o luaseră razna de pe front. Acum se întorceau prin nisipurile largi ale dunelor, prin desiş de salcie roşie. Tinerii păşeau veseli, fără grijă ; bătrînii, porecliţi în bătaie de joc „haidamaci", mergeau cu suspine şi cu lacrimi ascunse în ochi : se apropia vremea să are, să boronească, să împrăştie sămînţa ; pămîntul îi chema, strigînd ziua şi noaptea, dar ei trebuiau să se bată şi să-şi prăpădească viaţa prin sate străine, să moară de trîndăvie silită, de frică, de nevoi şi de urît. Iată de ce lacrimile ardeau obrajii bărboşi ai bătrînilor, iată de ce mergeau ei posomorîţi. Fiecare îşi amintea gospodăria părăsită, vitele, uneltele — toate acestea cereau braţe de bărbat, toate plîngeau, lipsite de veghea gospodarului. Ce poţi să-i ceri unei femei ? Are să se usuce pămîntul, n-are să se dovedească cu semănăturile, iar la anul, foametea o să-şi arate colţii. Nu degeaba spune zicătoarea din popor că „la gospodărie şi un moşnegel face mai mult decît o muiere tînără".

Mergeau tăcuţi prin nisipuri şi se înviorară numai atunci cînd unul dintre tineri trase asupra unui iepure. Pentru cartuşul stricat degeaba (lucru oprit cu străşnicie prin ordinul comandantului răzvrătiţilor), bătrînii hotărîră să-l pedepsească pe cel vinovat. Îşi vărsară necazul pe flăcău şi-l bătură cu nuiele.

— Patruzeci de nuiele ! propuse Pantelei Prokofievici.

— Prea mult !

— N-o să mai poată merge !

— Şaisprezece ! răcni Hristonea.

Căzură la învoială pentru şaisprezece, număr cu soţ. Întinseră vinovatul pe nisip şi-i dădură jos pantalonii. Murmurînd un cîntec, Hristonea tăie cu briceagul nuielele, acoperite cu mîţişori galbeni şi pufoşi, iar Anikuşka le întrebuinţă pe spinarea flăcăului. Ceilalţi şedeau alături şi fumau. Apoi porniră mai departe. Cel pedepsit mergea anevoie, în urma tuturora, ştergîndu-şi lacrimile şi strîngîndu-şi bine nădragii.

De îndată ce trecură nisipurile şi ieşiră pe pămînturi cenuşii, începură să vorbească despre lucruri paşnice.

— Pămîntul, sărăcuţul de el, stă şi-şi aşteaptă stăpînul, dar stăpînul n-are timp să vină ! Îl poartă diavolii prin dealuri, face război ! oftă unul dintre bătrîni, arătînd o tarla ce se usca la soare.

Trecură pe lîngă ogor şi fiecare se apleca, lua cîte un bulgăre de pămînt uscat, mirosind a soare de primăvară, îl strivea între palme şi zicea, înăbuşindu-şi suspinul :

— Taman bun pentru arat !

— Acum ar fi la ţanc să vii cu plugul !

— Dacă-l laşi vreo trei zile, să ştii că nici nu mai poţi semăna.

— La noi, în partea noastră, e cam devreme.

— Da, cam devreme ! Uite colea, nu vezi că şi pe Don, mai sus de rîpe, tot mai este zăpadă ?

S-au oprit la popas şi mîncară. Pantelei Prokofievici dădu flăcăului pedepsit nişte lapte acrit în sac să-şi potolească foamea. Îl purta legat de ţeava armei, şi apa ce se scurgea din el şiroia pe tot drumul. Anikuşka rîdea :

— Pe tine, Prokofici, lesne-i să te afle după urmă, că după tine rămîne o dîră de apă ca după un bou !

Împărţind-şi laptele cu flăcăul, Pantelei Prokofievici îi zise domol :

— Să nu porţi necaz pe bătrîni, prostule ! Te-au bătut, ei şi ? Mare nenorocire ! Unul bătut face cît doi nebătuţi !

— Dacă ţi-ar fi ars cîteva la fel, moş Pantelei, altfel ţi-ar fi cîntecul !

— N-avea grijă ! Mie mi-au ars şi mai şi, flăcăule !

— Mai ?...

— Sigur că da, mai tare... Fireşte, în vremurile vechi nu se bătea ca acum !

— Cum adică ?

— Se bătea, nu glumă ! Pe mine, măi băiete, m-a croit o dată tata cu huluba peste spinare, şi tot am scăpat cu viaţă !

— Cu huluba ? !

— Dacă-ţi spun, cu huluba, ba bine că nu ! Mă, nerodule, mănîncă lapte, ce tot caşti ochii la mine ? Şi de ce ai lingură fără coadă ? Ai rupt-o ? Zevzecule ! Prea puţine ţi-au croit astăzi !

După mîncare, hotărîră să doarmă o ţîră la aerul uşor şi ameţitor ca vinul. Se tolăniră pe jos, lăsînd soarele să le încălzească spinările, şi, după ce-au tras un pui de somn, o luară din nou prin stepa cafenie, prin mirişti vechi, tot înainte, lăsînd la o parte drumurile. Mergeau, îmbrăcaţi în surtucuri, în mantale, zeghi şi cojoace albe, încălţaţi cu cizme şi cu cipici, cu nădragi vîrîţi în ciorapi albi, sau desculţi. Sacii de merinde se bălăbăneau, atîrnaţi în baionete.

Priveliştea cetei de dezertori, întorcîndu-se înapoi la sotnie, era atît de puţin războinică, încît pînă şi ciocîrliile, care-şi fluierau trilurile în marea azurie a cerului, se lăsau jos, în iarbă, lîngă oamenii ce treceau.

Grigori Melehov nu găsi astfel nici un cazac în sat. Dimineaţa, îl aşeză în şa pe Mişatka al său, care crescuse ca din pămînt, poruncindu-i să ducă la Don şi să adape calul, apoi merse împreună cu Natalia să-i vadă pe moş Grişka şi pe soacră.

Lukinişna îşi întîmpină ginerele cu lacrimi în ochi :

— Grişenka, drăguţule ! Ne prăpădim cu totul fără Miron Grigorievici al nostru, dumnezeu să-l odihnească !... Cine va munci acum cîmpul pentru noi ? Hambarele îs pline cu seminţe, iar la semănat n-are cine să iasă. Vai de sufletul meu nenorocit ! Am rămas ca nişte orfani, nimeni n-are nevoie de noi, sîntem străini şi de prisos !... Uită-te şi tu cum s-a năruit gospodăria noastră ! Nu ne ajung mîinile ca să le dreagă pe toate !...

Avea dreptate. Gospodăria mergea cu paşi repezi spre ruină : boii stricau şi dărîmau gardurile din ogrăzi, pe alocuri stîlpii se prăbuşiseră ; peretele de lut amestecat cu bălegar al magaziei, surpat de ape, se năruia şi el ;

aria nu mai avea împrejmuire ; curtea era murdară ; sub șopronul magaziei stătea o secerătoare ruginită, și lîngă ea se vedea cuțitul rupt... Peste tot erau numai semne de paragină și delăsare.

„Ce repede se prefac în pulbere toate, fără de stăpîn", gîndi cu nepăsare Grigori, cercetînd gospodăria Korșunovilor.

Se întoarse în casă.

Natalia vorbea ceva în șoaptă cu maică-sa, dar tăcu, zărindu-l pe Grigori, și-i zîmbi milog :

— Uite, Grișa, ce ne roagă mămuca... Parcă spuneai că ai să te duci la cîmp... Le-ai semăna poate și lor vreo deseatină ?

— Dar pentru ce să mai semănați, mamă ? o întrebă Grigori. Aveți hambarele pline de grîu !

Lukinișna plesni din mîini.

— Grișenka, cum îți vine să vorbești așa ? Dar cu pămîntul cum rămîne ? Răposatul nostru a pregătit trei ogoare, gata arate.

— Nu face nimic, nu se strică. La anul, dacă vom mai fi în viață, îl vom semăna.

— Se poate una ca asta ? Să stea pămîntul așa, fără rost ?

— Cînd s-or depărta fronturile mai încolo, uite, atunci n-aveți decît să semănați, zise Grigori, încercînd să-și înduplece soacra.

Dar ea o ținea morțiș înainte, chiar se supără parcă pe Grigori și, către sfîrșit, își pungi buzele tremurînde :

— Bine, dacă n-ai timp... sau, poate, dacă n-ai poftă să ne ajuți...

— Bine, fie ! Am să mă duc mîine la semănat și am să vă fac și vouă vreo două deseatine. Are să vă ajungă... Dar moș Grișaka mai trăiește ?

— Mulțumescu-ți ție, dragă ! zise Lukinișna, bucuroasă, luminîndu-se la față de fericire... O să-i spun îndată Gripașkăi să-ți aducă semințele... Întrebi de moșu ! Tot nu l-a strîns dumnezeu la dînsul. Trăiește, dar parcă n-ar mai fi în toate mințile. Stă zile și nopți întregi și citește sfînta scriptură. Cîteodată, începe să vorbească de nu-l mai poți pricepe, numai pe limba bisericească... Ar fi bine să te duci și să-l vezi. E în odaie.

O lacrimă se prelinse pe obrazul plin al Nataliei. Zîmbind printre lacrimi, Natalia istorisi :

— Intru astăzi la el, iar el îmi zice : „Ah, femeie vicleană ! De ce nu vii să mă vezi ? Nu mai am mult de trăit... Cînd va fi să mor, am să pun o vorbă pe lîngă dumnezeu şi pentru tine, nepoţica mea ! Vreau să mă liniştesc în pămînt, Nataliuşka... Pămîntul mă cheamă. E vremea !"

Grigori intră în odaie. Un iz de tămîie, de mucegai şi putregai, mirosul de om bătrîn şi neputincios, îl izbi în nări. Moş Grişaka, în aceeaşi uniformă cenuşie, cu petliţe roşii, şedea pe pat. Nădragii largi îi erau bine cîrpiţi, ca şi ciorapii de lînă. Îngrijirea bunicului trecuse asupra Gripaşkăi, care începea să iasă din vîrsta copilăriei şi veghea asupra lui cu drag şi cu tragere de inimă, aşa cum făcea Natalia, cînd era fată mare.

Moş Grişaka stătea cu Biblia pe genunchi. Privi la Grigori, pe sub ochelarii cu rama de alamă înverzită, şi-şi rînji gura plină de dinţi albi :

— Tu eşti, oştene ? Teafăr ? Te-a ocrotit dumnezeu de glonţul cel rău ?... Ei, slavă domnului. Ia şezi, colea.

— Şi matale, cum o duci cu sănătatea, moşule ?

— Aud ?

— Cum o duci cu sănătatea, zic.

— Sucit om ! Zău, sucit mai eşti ! Ce fel de sănătate pot să mai am la vîrsta mea ! Păi, merg aproape pe o sută. Da, pe o sută... I-am trăit şi nici n-am băgat de seamă cum... Parcă ieri umblam cu moţul bălai, tînăr şi voinic. Iar astăzi, m-am trezit bătrîn, cum mă vezi... A pierit în fugă viaţa, ca un fulger de vară, şi nu mai este... Mi-au slăbit de tot balamalele. Sicriul mă aşteaptă de atîţia ani în hambar, iar dumnezeu şi-a uitat pesemne de mine. Eu, păcătosul, îl rog din cînd în cînd : „Întoarce-ţi, doamne, privirea ta milostivă asupra robului tău Grigori ! Degeaba mai calc pămîntul, s-a scîrbit şi el de mine..."

— Lasă, moşule, că mai ai de trăit. Uite, ţi-e gura plină de dinţi.

— Aud ?

— Ai dinţi berechet !

— Dinţi ? Tare mai eşti prost ! se supără moş Grişaka. Cu dinţii n-ai să opreşti sufletul, cînd va fi să-ţi iasă din trup... Şi tu, tot faci război, bezmeticule ?

— Fac.

— Şi Mitiuşka al nostru e în pribegie ; are să aibă şi el necazuri cu nemiluita.

— Are să aibă.

— Aşa zic şi eu. Da' pentru ce vă războiţi nici voi nu ştiţi ! Toate se împlinesc după porunca domnului. De ce şi-a găsit moartea Miron ? Pentru că a mers împotriva lui dumnezeu, a răzvrătit norodul împotriva stăpînirii. Şi orice stăpînire este de la dumnezeu. Chiar de-ar fi ea şi a lui antihrist, şi tot de la dumnezeu este ! I-am spus-o de pe atunci : „Miron, să nu-i scoţi din minte pe cazaci ! Nu-i asmuţi împotriva stăpînirii, nu-i vîrî în păcate !" Iar dînsul : „Nu, tată, nu pot să rabd ! Trebuie să se scoale şi să nimicească această stăpînire, care ne duce la sapă de lemn. Am trăit omeneşte, ca să ajungem cerşetori ?" Ei, şi n-a răbdat ! Cine a ridicat sabia, de sabie va pieri ! Adevărat este ! Spune lumea că tu, Grişka, ai fi ajuns la gradul de general, comanzi divizie. E adevărat sau nu ?

— E adevărat.

— O comanzi ?

— Da, o comand.

— Şi unde ţi-s epoleţii ?

— I-am desfiinţat.

— Neam de nebuni !... I-ai desfiinţat ? Păi ce fel de general mai eşti tu atunci ? Numai în bătaie de joc ! Cei care-au fost odată şi odată se chemau generali ; îţi era drag să te uiţi la unul : gras, burtos şi falnic ! Iar tu, ce eşti tu ? Nimica toată, şi atît. Ai doar o mântăluţă jerpelită, toată tăvălită în noroi, şi nici tu epoleţi de fireturi, nici tu eghileţi albi la piept. Numai păduchi, pînă peste cap.

Grigori rîdea din toată inima. Dar moş Grişaka îi dădu înainte, cu patimă :

— Să nu rîzi, scîrnăvie ! Duci oamenii la moarte, după ce i-ai ridicat împotriva stăpînirii. Ţi-ai luat un mare păcat pe suflet şi nu trebuie să rînjeşti cu toţi dinţii ! Aud ?... Vezi că aşa e ? De răpus, tot au să vă răpună pe toţi şi, o dată cu voi, la fel şi pe noi. Dumnezeu are să vă arate calea lui... Poţi spune că Biblia nu vorbeşte despre

năprasnicele noastre vremuri ? Ian ascultă aici, să-ţi slovenesc de la Ieremia prorocul cetire...

Bătrînul frunzări cu degetele lui de ceară filele galbene ale Bibliei şi începu să citească rar, despărţind fiecare silabă :

— „Vestiţi şi faceţi cunoscut între popoare, ridicaţi steag, strigaţi şi nu tăinuiţi, ci grăiţi : Babilonul e luat, Bel e ruşinat, Merodah e zdrobit, chipurile lui cele cioplite sînt batjocorite şi idolii lui sînt sfărîmaţi. Căci de la miazănoapte s-a ridicat asupra lui poporul care va preface pămîntul în pustie şi nimenea nu va locui acolo, nici om, nici dobitoc, toţi se vor ridica şi se vor duce..." Ai priceput, Grişka ? Au să vină de la miazănoapte şi au să vă sucească gîtul, vouă, răzvrătiţilor ! Ascultă mai departe : „În zilele acelea şi în vremea aceea, zice domnul, vor veni fiii lui Israil şi fiii lui Iuda, umblînd laolaltă şi plîngînd, vor merge şi vor căuta pre domnul dumnezeul lor. Poporul meu a fost ca oile cele prăpădite ; păstorii lor le-au abătut din cale şi le-au împrăştiat prin munţi ; rătăcit-au ele de pe munte la deal..."

— Ce-o mai fi şi asta ? Cum să le înţeleg ? întrebă Grigori, care nu prea pricepea limba bisericească.

— Iată cum, scîrnăvie ! Însemnează că voi, răzvrătiţilor, aveţi să umblaţi prin munţi, pentru că nu sînteţi păstori pentru cazaci şi, fiind voi singuri mai proşti decît berbecii, nu ştiţi ce faceţi... Ascultă mai departe : „Şi şi-au uitat culcuşul lor, şi toţi cei ce-i găseau îi mîncau". Şi asta taman aşa este ! Nu vă mănîncă păduchii acum ?

— Nu mai putem de păduchi, mărturisi Grigori.

— Uite cum se potriveşte totul ! Şi mai departe : „Şi grăit-au vrăjmaşii lor : să nu-i cruţăm, deoarece au păcătuit domnului. Fugiţi din Babilon şi plecaţi din ţara caldeenilor, ieşiţi şi veţi fi ca ţapii înaintea oilor. Căci iată, voi ridica şi voi aduce asupra Babilonului adunare de popoare din pămîntul de la miazănoapte ; acelea se vor înşira împotriva lui şi el va fi robit, deoarece săgeata omului puternic şi iscusit nu cade în zadar... Şi Caldeea va fi pradă lor, şi pustiitorii ei se vor sătura, zice domnul, căci voi, răpitorii moştenirii mele, v-aţi veselit şi aţi vorbit vorbe multe."

— Moş Grigori ! Mai bine tălmăceşte-mi acestea în graiul rusesc de toate zilele, ca să le pricep, că aşa tot nu pot înţelege nimic, îl întrerupse Grigori.

Dar bătrînul molfăi din buze, îl privi cu ochii goi şi zise :

— Acuşi isprăvesc, ascultă ! „Aţi săltat ca nişte viţei pe iarbă şi aţi dat cu coarnele ca nişte boi. Mama voastră va fi în ruşine mare şi va roşi născătoarea voastră, ţara ; iată, va fi ea cea din urmă dintre toate şi pustie, de netrecut şi uscată. De mînia domnului ţara lor va ajunge nelocuită şi toată va fi deşartă. Tot cel ce va trece prin Babilon se va minuna şi va fluiera, văzînd rănile lui..."

— Dar ce vor să spună toate astea ? întrebă Grigori, cam scos din răbdări.

Moş Grişaka nu răspunse, închise Biblia şi se culcă pe pat.

„Iată cum sînt oamenii, gîndi Grigori, pe cînd ieşea din odăiţă. De tineri umblă ca turbaţii, beau votcă şi săvîrşesc tot soiul de păcate, iar la bătrîneţe, cu cît mai bezmetici au fost în tinereţe, cu atît mai vîrtos se ascund după poalele lui dumnezeu. Uite-l pe moş Grişaka ! Are dinţii ca de lup. Spun oamenii că, tînăr, cînd a venit de la militărie, toate muierile din sat au avut de pătimit din pricina lui : şi cele cuminţi, şi cele mai rele de muscă, ale lui au fost. Iar acu ? Nu, dacă am să ajung şi eu la bătrîneţe, n-am să citesc asemenea năzdrăvănii ! N-am nici o poftă de sfinte scripturi !"

Grigori se întorcea de la soacră-sa, gîndindu-se la cele spuse de moş Grişaka şi la prorocirile tainice, neînţelese, ale Bibliei. Natalia păşea şi ea fără să spună nimic. De astă-dată îşi întîmpinase bărbatul cu o neobişnuită asprime. Zvonul despre chefurile şi petrecerile lui Grigori cu muierile de prin satele staniţei Karghinskaia ajunsese, pesemne, şi la urechile ei. În seara zilei în care a sosit, îi făcuse patul în odaie şi se culcă pe o ladă, învelindu-se cu o şubă. Dar nu-i spuse nici o vorbă de dojană, nu l-a întrebat despre nimic. Grigori se ferecase în el toată noaptea, hotărînd să nu-i ceară deocamdată nici o lămurire asupra acestei răceli, atît de neobişnuită în viaţa lor...

Mergeau tăcuţi pe uliţa pustie, străini unul de altul, mai rău ca niciodată. Un vînt călduţ şi mîngîietor adia

dinspre miazăzi ; la apus, se îngrămădeau nori deşi şi albi, ca în toiul primăverii. Crestele lor albe-albăstrui, ca de zahăr, se clătinau, unduindu-se, şi se înghesuiau deasupra dealului înverzit de lîngă Don. Se auzea cel dintîi tunet ; un miros de muguri plesniţi, mirosul de cernoziom reavăn al pămîntului dezgheţat pluteau prin sat ca o mireasmă înviorătoare şi dătătoare de viaţă. Oglinda albastră a Donului revărsat era tulburată de valuri cu coama albă, vîntul din josul apelor aducea umezeală răcoroasă, miros iute de frunze putrede şi de lemn ud. Covorul lung al arăturilor de toamnă, întins pe urcuşul dealului ca un petic de catifea neagră, aburea în văzduh ; şuviţe de aer cald tremurau plutind peste culmile dealurilor, iar sus, deasupra drumului, o ciocîrlie îşi fluiera cu patimă trilurile, şi ţiştarii ţiuiau subţirel, trecînd peste şleau. Soarele, măreţ şi mîndru, se înălţa deasupra acestei lumi întregi, din care răsufla rodnicia cea mare şi belşugul puterilor dătătoare de viaţă.

Pe la mijlocul satului, lîngă un podeţ de peste o rîpă îngustă, unde apa de primăvară curgea de la deal spre Don, cu un susur vesel, zburdalnic, Natalia se opri. Aplecîndu-se, ca pentru a-şi lega cureluşa de la cipic, dar — la drept vorbind — pentru a-şi ascunde faţa de Grigori, îl întrebă :

— De ce taci ?

— Da' despre ce să vorbesc cu tine ?

— Ai despre ce... Povesteşte-mi cum ai chefuit la Karghinskaia, cum ai petrecut cu tîrfele...

— Ai şi aflat ?... Grigori îşi scoase punga de tutun, ca să-şi răsucească o ţigară ; sulfina, amestecată cu tutun sălbatic, răspîndi în văzduh o mireasmă dulce. Grigori trase fum în piept şi întrebă din nou : Zi, ai şi aflat ? De la cine ?

— Ştiu, odată ce spun. Ştie tot satul, a avut doar de la cine să afle.

— Ei, dacă ştii, ce rost are să-ţi mai povestesc ?

Grigori dădu drumul la pas, făcînd să răsune, în tăcerea străvezie a primăverii, scîndurile podeţului de sub picioarele sale, împreună cu zgomotul de paşi mărunţi ai Nataliei, care ropoteau grăbiţi în urma lui. După ce trecură podeţul, Natalia merse în tăcere, ştergîndu-şi lacri-

mile care o podideau întruna ; apoi, stăpînindu-și plînsul, îl întrebă cu glas tremurător :

— Începi iar ?

— Lasă, Natalia !

— Hîrbar afurisit și nepotolit ! Pentru ce mă chinui din nou ?

— Mai cuminte ar fi să pleci mai puțin urechea la toate minciunile.

— N-ai mărturisit-o singur ?

— Mi se pare că ți le-au încornorat pe toate, mai mult decît a fost. Recunosc că sînt cam vinovat față de tine... Dar ea e de vină, Natașka : ea, viața... Umbli tot timpul pe hotarul morții, așa că mai calci cîteodată peste brazdă...

— Nu te gîndești că ai copii mari ! Cum de nu ți-e rușine să te uiți la mine ?

— Ha, rușine ! Dinții albi ai lui Grigori se dezveliră într-un zîmbet. Rîse. Am și uitat să mă mai gîndesc la rușine. Ce rușine, cînd toată viața s-a clătinat pe picioare ?... Omori oamenii... Nici nu știi pentru ce se petrec toate nebuniile astea... Și cum să-ți mai spun ? Tot n-ai să pricepi ! În tine fierbe acum numai răutatea de muiere, și n-ai să ajungi cu gîndul la ceea ce-mi roade mie inima și mi-o stoarce de sînge. Uite, m-am dat și la beție. Mai deunăzi a dat și boala în mine : mi s-a oprit inima o clipă, m-au trecut fiorii... Chipul lui Grigori se întunecă ; îi era greu să găsească cuvintele. Nu mai pot îndura, și de aceea tot caut să le uit toate, fie cu rachiul, fie cu muierile... Stai ! Lasă-mă să vorbesc : pe mine mă roade, mă mănîncă și mă roade... Viața nu-i așa cum trebuie, și poate că și eu sînt de vină... Ar trebui acum să ne împăcăm cu roșii și să izbim în cadeți. Dar în ce chip ? Cine are să ne împace cu Puterea sovietică ? Cum să încheiem socoteala tuturor păsurilor noastre ?... Jumătate din cazaci sînt dincolo de Doneț, iar cei care au rămas aici s-au înrăit de tot și răstoarnă totul cu gaibele în sus... Mie, Natașka, mi s-au tulburat toate în cap... Iar colac peste pupăză, mai iată-l acum și pe moș Grișaka al tău că-mi citește din Biblie și spune că n-am făcut cum trebuie ; că n-ar fi trebuit, zice, să ne răzvrătim. L-a vorbit de rău și pe taică-tău.

— Bunicul s-a smintit de mult ! E rîndul tău, se vede.

— Uite, numai la atîta te duce capul ! Mintea ta nu te-ajută să te ridici la altceva...

— O-of şi iar of ! Mai bine ar fi să nu-mi tot îndrugi atîtea în bobote. Ai făcut porcării peste porcării, eşti vinovat, iar acum dai vina pe război. Toţi sînteţi la fel ! Parcă n-aş fi suferit şi eu atîta din pricina ta, afurisitule ! Îmi pare rău şi-acum că nu m-am tăiat cu totul, să-mi fac o seamă...

— Vezi şi tu că nu mai am cum să stau de vorbă cu tine... Dacă ţi-e greu să răbzi, ţipă ; lacrima vă moaie totdeauna durerea voastră de muieri... Eu însă nu te mai pot mîngîia. M-am spurcat atîta de sîngele altora, încît nici nu-mi mai trece prin gînd să am milă de nimeni. Nici de copii aproape că nu mai simt milă, cît despre mine — nici nu mă gîndesc. Războiul m-a stors de tot. Mi-e groază de mine însumi... Dacă te-ai uita în sufletul meu, ai vedea că acolo totul e negru, ca într-o fîntînă sleită, fără apă...

Se apropiaseră cu totul de casă, cînd o ploaie piezişă, cu picături mari, se revărsă dintr-un nouraş cenuşiu, care venise în zbor deasupra lor. Începu a stropi colbul uşor şi încins de soare, trecu cu un pîrîit pe acoperişuri şi aduse o adiere proaspătă şi răcoroasă. Grigori se descheie la manta, învelind-o sub pulpana unei poale pe Natalia, care plîngea cu hohote, şi o îmbrăţişă. Intrară în ogradă strînşi unul în celălalt, sub ploaia veselă de primăvară, înfăşuraţi în aceeaşi manta.

Seara, Grigori se apucă să dreagă în curte plugul şi braţele semănătorii. Feciorul lui Semion Ceaun, un băiat ca de vreo cincisprezece ani, care învăţase meseria de fierar şi rămăsese, din ziua cînd a izbucnit războiul răzmeriţa, singurul fierar din Tatarski, aşeză cu chiu, cu vai brăzdarul la vechiul plug al Melehovilor. Totul era pregătit pentru muncile de primăvară. Boii ieşiseră cu bine din iarnă. Fînul strîns de Pantelei Prokofievici le ajunsese din belşug.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, Grigori se pregăti pentru plecare în stepă. Ilinişna şi Duniaşka se apucară de cu seară să aprindă focul în cuptor, ca să gătească demîncare pentru plugarul lor, înainte de revărsatul zorilor. Grigori avea

de gînd să muncească vreo cinci zile, să semene pămîntul său și pe al soacrei, să mai are vreo două deseatine pentru bostănărie și pentru floarea-soarelui, apoi să-l cheme pe bătrîn din sotnie, ca să isprăvească semănăturile.

Un fumuleț liliachiu se ridica din horn către cer ; Duniașka alerga prin ogradă, strîngînd vreascuri uscate pentru foc. Crescuse fată mare de toată frumusețea. Grigori se uită la trupul ei rotunjit, la sînii ridicați, și-și zise cu tristețe și cu necaz în gînd : „Uite ce fată a crescut ! Zboară viața ca un cal iute de picior. Parcă mai ieri era o fetiță mucoasă, cînd alerga cu cosițele pe spinare, ca două codițe de șoarece, iar acum uite-o, bună s-o măriți chiar astăzi. Și eu, cu părul fulguit de ninsoare, n-am să mai am drept și parte la nimic... Bine a zis moș Grișaka : «A pierit în fugă viața, ca un fulger de vară». Și așa e scurt sorocul vieții omenești, darmite acum, cînd trebuie să te lipsești și de ceea ce-ți era dat a trăi... Mama mă-ti de așa bucurie de viață ! Dacă o fi să mă omoare, măcar s-o facă atunci cît mai curînd."

Daria se apropie de el. Se întremase uimitor de repede după moartea lui Petro. În cele dintîi zile se prăpădea de durere, se îngălbenise la față și chiar îmbătrînise parcă. Dar odată cu cea dintîi adiere a vîntului poznaș de primăvară, cu cele dintîi mîngîieri ale soarelui, durerea Dariei pieri împreună cu zăpada ce se topise. Pe obrajii săi prelungi înflori o gingașă rumeneală, ochii stinși străluciră din nou, iar mersul își căpătă sprinteneala de totdeauna... Totodată i s-au întors și vechile apucături : arcurile subțiri ale sprîncenelor luceau din nou de spoiala neagră, iar obrajii de sulimanuri grase ; îi înviase și pofta de a face hazuri și de a o zăpăci pe Natalia cu cîte o vorbă cu două înțelesuri ; un zîmbet tulbure de nelămurită așteptare îi juca din ce în ce mai des pe buze... Viața triumfătoare își lua din nou drepturile.

Se apropie de Grigori și se opri, zîmbindu-i. Un miros amețitor de alifie cu zeamă de castraveți se răspîndea pe chipu-i plin de vino-ncoa.

— Pot să-ți ajut cu ceva, Grișenka ?

— N-ai de ce.

— Ah, Grigori Panteleici ! Aspru te-ai mai făcut cu o sărmană de văduvă ca mine. Nici nu-mi zîmbeşti şi nici măcar nu dai din umăr !

— Mai bine du-te şi fă demîncare, că prea numai gura-i de tine !

— Pagubă-n ciuperci !

— Ori ajut-o pe Natalia. Uite, Mişatka umblă mai murdar ca un godac !

— Atît mi-ar mai lipsi ! Voi să-i faceţi, iar eu să vi-i spăl ! Aşteaptă tu mult şi bine ! Natalia ta e ca o iepuroaică : are să-ţi mai facă vreo zece, iar eu am să-mi rod mîinile tot ghilosindu-i pe toţi.

— Hai, hai, ajunge ! Du-te !

— Grigori Panteleici ! Mata eşti singurul bărbat la toate din sat. Nu mă goni, las-mă să mă uit măcar din depărtare la mustăcioara mătăluţă cea neagră şi plină de ispită.

Grigori rîse şi-şi aruncă înapoi părul de pe fruntea asudată.

— Mă, dată dracului mai eşti ! Cum a putut bietul Petro s-o scoată la capăt cu una ca tine ? Că tu, dacă apuci ceva... nu-i mai dai drumul din mînă, să rămîi păgubaşă !

— N-avea nici o grijă ! încuviinţă Daria cu un fel de fală şi, urmărindu-l cu ochii jucăuşi şi vicleni, aruncă privirea, cu o prefăcută spaimă, spre casă. Văleu, mi s-a părut că a ieşit Natalia afară... Habar n-ai cît de zuliară-i ! Azi, cînd şedeam la masă, m-am uitat numai o dată la tine, şi ea îndată s-a schimbat la faţă. Iar nevestele mai tinere de la noi mi-au şi spus aseară : „Ce înseamnă asta ? N-avem nici un cazac în sat, iar Grişka al vostru a venit în permisie şi nu pleacă o clipă de lîngă nevastă-sa. Dar noi, zic ele de colo, n-avem drept să trăim ? O fi el cu atîtea răni şi, chiar dacă a rămas numai cu jumătate din ceea ce a avut, noi ne-am prinde cu dragă inimă să ne mulţumim şi cu jumătatea care i-a rămas. Spune-i să nu mai umble noaptea prin sat, că, dacă-l prindem, moartea i se trage !“ Dar eu : „Nu, suratelor, zic, Grişa al nostru calcă strîmb numai atunci cînd e prin sate străine, iar cînd ajunge acasă se ţine numai de fusta Nataliei. De la o vreme, s-a făcut sfînt cu adevărat...“

— A dracului muiere ! izbucni în hohote Grigori, fără nici o supărare. Ai o limbă ca o mătură !

— Uite, aşa sînt eu ! Dar Nataşenka ta, frumoasa ta zînă din poveşti, mi se pare că tot ţi-a dat peste labe ? Aşa-ţi trebuie, ca să nu mai calci legea !

— Bine, bine... Du-te, Daşka ! Nu te amesteca în treaba altora.

— Nici nu mă amestec. Doar atîta pot să-ţi spun, că Natalia ta i-o proastă. I-a venit bărbatul, iar ea face nazuri ca o prinţesă şi se culcă singură pe o ladă... Nu, eu nu m-aş lipsi de bărbat ! Numai să pun mîna pe vreunul... L-aş băga în sperieţi şi pe-un viteaz ca tine !

Daria scrîşni din dinţi, rîse tare şi-şi văzu de drum, scuturîndu-şi cerceii sclipitori de aur şi întorcîndu-se din mers să privească din cînd în cînd la Grigori, care rîdea şi el, destul de încurcat.

„Mă, frate Petro, mare noroc ai avut tu să mori taman la timp, gîndi Grigori înveselit. Daria asta are o mie şi unu de draci în ea ! Mai devreme ori mai tîrziu. tot mureai din pricina ei !“

47

În satul Bahmutkin, se stingeau cele din urmă lumini. Un pui de ger ferecase băltoacele cu o pojghiţă subţire de gheaţă. Un stol de cocori întîrziaţi în drum poposi peste noapte pe o mirişte veche, în spatele satului, dincolo de toloacă, şi strigătele lor îngînate şi obosite veneau pînă la sat, aduse de vîntul şăgalnic dinspre nord-est, făcînd şi mai fermecătoare blînda tăcere a nopţii de aprilie. Umbre dese pogorau asupra livezilor ; o vacă mugi undeva, şi totul se cufundă din nou în tăcere ; din cînd în cînd, numai ţipetele triste ale culicilor, care zburau şi noaptea, numai şuierul sec al nenumăratelor aripi de raţe sfîşiau această tăcere : cîrduri de raţe treceau în zbor, grăbindu-se să ajungă cît mai repede la întinsul apelor revărsate ale Donului... Apoi, glasuri de oameni răsunară într-o ulicioară mărginaşă ; se aprinseră scînteieri de ţigări, se auzi sforăit de cal, trosnet de noroi întărit de îngheţ şi străpuns de copitele cailor. O patrulă se întorcea în sat, unde se mai aflau două sotnii de cazaci, din Brigada 6 indepen-

dentă a forţelor de răsculaţi. Cazacii se aşezară în ograda unei case de la margine şi, tăifăsuind între ei, îşi legară caii în jurul unei sănii din mijlocul ogrăzii, unde puseră ceva hrană pentru ei. O voce de bas puţin răguşită începu un cîntec de joc, rostind agale cuvintele, pe un ton ostenit şi încet :

Am umblat încetişor,
Am călcat tot binişor,
Şi cu-o mîndră din trecut
Să glumesc am început...

Un tenor plin de voioşie se înălţă îndată deasupra basului adînc şi începu vesel, cu triluri :

Fata gluma-mi n-a primit,
Drept în faţă m-a plesnit :
Inimioara-mi de cazac
S-a aprins, s-a-ntărîtat...

Alţi başi intrară în cîntec, ritmul se făcu mai iute şi mai vioi. Iar acelaşi tenor, fălindu-se cu frumuseţea notelor de sus, de la sfîrşitul cuvintelor, urmă cu putere şi cu o veselie molipsitoare :

Mîneca mi-am suflecat,
Fetei palme i-am cărat,
Şi ea stă, mîndruţa mea,
Roşie ca o lalea,
Roşie ca o lalea,
Stă şi rău se necăjeşte :
„Ce iubit îmi eşti ?, grăieşte,
Pe prietenele mele
Şapte ai iubit din ele,
Iar a opta — văduvioară,
Şi a noua — soţioară,
Iar a zecea, tot pe mine...
Ticălos ce-mi eşti !"

Şi strigăte de cocori pe ogoare pustii, şi cîntec voinicesc, şi şuieratul aripilor de raţe în bezna nopţii — toate le auzeau cazacii stînd în spatele morii de vînt, la pichetul de pază. Urît din cale-afară le mai era să stea culcaţi noaptea, pe pămînt rece şi întărit de ger. N-ai voie nici

să fumezi, nici să schimbi o vorbă cu altul, nici măcar să te încălzeşti, umblînd iute ori luîndu-te la trîntă cu cineva. Stai şi tot stai printre tulpini uscate de floarea-soarelui şi priveşti drept în bezna căscată a stepei, şi asculţi, cu urechea lipită de pămînt. La zece paşi de tine, nu-l mai vezi nici pe dracu, iar noaptea de aprilie este atît de plină de răsunete tainice, încît fiecare te face să te tulburi : „Nu cumva vine, nu cumva se apropie tîrîş vreo patrulă de roşii ?" Se aude parcă, de undeva, trosnet de buruiană strivită şi sforăit înăbuşit... Tînărul căzăcel Vîpreajkin îşi şterge cu mănuşa o lacrimă, care i-a năvălit în ochi de atîta încordare, şi-şi izbeşte cu cotul vecinul. Acesta doarme încovoiat, cu o cartuşieră mare de piele sub cap ; un şir de alte mici cartuşiere japoneze îi strînge coastele, dar i-e lene să se cuibărească mai bine, nu se îndură să lase frigul nopţii să se strecoare sub mantaua lui, cu poalele bine strînse. Foşnetul buruienilor şi sforăitul se aud tot mai limpede şi răsună deodată chiar lîngă Vîpreajkin. El se ridică pe un cot, se uită nedumerit printre buruienile încîlcite şi cu greu izbuteşte să desluşească un arici mare. Ariciul merge iute pe o urmă de şoarece, cu botişorul de purcel în jos, sforăind şi agăţîndu-se cu spinarea-i ţepoasă în firele uscate de buruiană. Deodată simte, la cîţiva paşi, prezenţa unei fiinţe vrăjmaşe şi, ridicîndu-şi capul, zăreşte omul care îl cercetează cu ochii. Omul răsuflă uşurat şi spune în şoaptă :

— Drac parşiv ! Urît m-ai speriat !

Iar ariciul îşi ascunde sprinten capul mic, îşi strînge lăbuţele şi rămîne o clipă ghem ţepos ; apoi se destinde încet, atinge pămîntul rece cu picioarele şi se rostogoleşte ca o minge cenuşie, alunecînd, dînd peste tulpinile de floarea-soarelui, strivind şi făcînd praf volbura uscată. Şi din nou, o tăcere apăsătoare. Şi noaptea, ca de basm...

În sat cocoşii cîntară a doua oară. Cerul se înseninä. Cele dintîi stele sclipiră prin perdeaua destrămată a nouraşilor ; apoi vîntul împrăştie norii şi cerul se uită, cu nenumăraţii săi ochi de aur, la pămînt.

Şi tocmai în acea clipă Vîpreajkin auzi înainte-i paşii unui cal călcînd apăsat, trosnet de buruiană, zăngănit de metal şi, puţin mai în urmă, un scîrţîit de şa. Le auziseră

toate şi ceilalţi cazaci. Degetele lor încremeniră pe trăgaciul armelor.

— Atenţiune ! şopti ajutorul comandantului de pluton.

O siluetă de călăreţ răsări, tăiată parcă pe bolta cerului înstelat. Cineva mergea la pas, spre sat.

— Sta-ai !... Cine-i ?... Parola !...

Cazacii săriră de jos, gata să deschidă focul. Călăreţul se opri şi ridică mîinile în sus.

— Tovarăşi, nu trageţi !

— Parola !

— Tovarăşi !...

— Parola ! Pluton !...

— Staţi !... Sînt singur !... Mă predau !...

— Staţi, fraţilor ! Nu trageţi !... Îl luăm viu !

Ajutorul comandantului de pluton veni în fugă la călăreţ, iar Vîpreajkin îi apucă calul de dîrlogi. Călăreţul îşi trecu piciorul peste şa şi descălecă.

— Cine eşti ? Roşu ?... Aha, fraţilor ! Uite că are şi steaua la căciulă ! Te-am prins, bine-e !...

Dezmorţindu-şi picioarele, călăreţul spuse liniştit :

— Duceţi-mă la şeful vostru. Am să-i fac o comunicare de o mare importanţă. Sînt comandantul Regimentului „Serdobsk" şi am sosit aici pentru tratative...

— Comanda-ant ?... Să-l omorîm, fraţilor ! Bestie ! Lasă-mă, Luka, să-i...

— Tovarăşi ! Mă puteţi omorî oricînd, dar, înainte de toate, lăsaţi-mă să-i comunic şefului vostru lucrurile pentru care am venit. Vă spun încă o dată : e vorba de lucruri foarte însemnate... Poftim, luaţi-mi armele, dacă vă e teamă că am să fug...

Comandantul roşu începu să-şi descheie cureaua săbiei.

— Scoate-o ! Scoate-o ! îl zorea unul din cazaci.

Revolverul şi sabia fură scoase şi trecură în mîinile ajutorului de comandant al plutonului.

— Percheziţionaţi-l pe comandantul de la „Serdobsk" ! ordonă el, încălecînd calul comandantului roşu.

Prizonierul fu percheziţionat. Ajutorul comandantului de pluton şi cazacul Vîpreajkin îl duseră în sat. Mergea pe jos ; Vîpreajkin păşea alături de el, cu carabina austriacă gata de tragere, iar în urma lor venea călare ajutorul, foarte mulţumit de cele întîmplate.

Merseră vreo zece minute în tăcere. Prizonierul își aprindea des cîte o țigară, oprindu-se și ferind cu poala mantalei flacăra chibriturilor, care se stingeau în vînt. Mirosul de țigări bune îl scoase pe Vîpreajkin din muta-i răbdare.

— Ia fă-te că-mi dai și mie una ! îl rugă el.

— Poftim !

Vîpreajkin luă din mîna lui tabachera de piele groasă, scoase din ea o țigară și vîrî tabachera în buzunarul său. Comandantul roșu nu zise nimic, dar peste cîteva minute, cînd intrară în sat, întrebă :

— Unde mă duceți ?

— Ai să vezi.

— Spune-mi totuși.

— La comandantul sotniei.

— Duceți-vă la comandantul brigăzii, Bogatîriov.

— Nu e nici unul cu numele ăsta.

— Cum asta, nu e ? Știu că a sosit aseară, cu statul-major, în Bahmutkin și că se află și acum tot aici.

— Noi nu știm nimic.

— Hai, lăsați vorbăria de pomană, tovarăși ! Eu știu și voi nu știți... Nu este un secret militar, de vreme ce e cunoscut și dușmanilor voștri.

— Hai, treci înainte !

— Merg, dar duceți-mă la Bogatîriov.

— Gura ! Nici n-aș avea voie să stau de vorbă cu tine ; așa scrie la regulament.

— Dar să iei o tabacheră, e voie după regulament ?

— Asta-i altă gîscă în ceea traistă !... Dă drumul la pas și leagă cățeaua, dacă vrei să nu-ți scot îndată și mantaua. Auzi, ce supărăcios mai e dumnealui !

Cu greu izbutiră să-l trezească în ghionturi pe comandantul sotniei. Acesta stătu mult timp, frecîndu-se cu pumnii la ochi, căscînd, strîmbîndu-se, neputînd înțelege ceea ce îi spunea ajutorul comandantului de pluton, strălucind de bucurie.

— Cine zici ? Comandantul Regimentului „Serdobsk“? Nu-s auireli ? Adu actele aici.

Peste cîteva minute, împreună cu comandantul roșu, porniră la locuința lui Bogatîriov, comandantul brigăzii. Acesta sări ca ars, îndată ce auzi că comandantul Re-

gimentului „Serdobsk“ a fost prins şi adus la el. Se încheie la nădragi, îşi aruncă bretelele peste umerii săi laţi, aprinse o lampă mică cu gaz şi-l întrebă pe comandantul roşu, care stătea lîngă uşă în poziţie de drepţi :

— Dumneata eşti comandantul Regimentului „Serdobsk“ ?

— Da, sînt Voronovski, comandantul Regimentului „Serdobsk“.

— Ia loc.

— Mulţumesc.

— Cum te-au... În ce împrejurări ai fost capturat ?

— Veneam singur la dumneavoastră. Trebuie să vă vorbesc între patru ochi. Daţi ordin celor de prisos să părăsească odaia.

Bogatîriov făcu semn cu mîna, şi comandantul sotniei, venit cu comandantul roşu, şi stăpînul casei, un cazac de credinţă veche cu barba roşcovană, care stătea cu gura căscată, ieşiră afară. Frecîndu-şi capul cu părul negru tuns scurt şi rotund ca un pepene, Bogatîriov se aşeză, în cămaşa-i murdară, lîngă masă. Pe chipul său, cu obrajii buhăiţi şi cu dungi roşii, rămase de pe urma somnului pe căpătîiul strîmb, se citea o reţinută curiozitate.

Voronovski, om scund şi bine legat, cu mantaua bine prinsă pe trup şi strînsă peste umeri în curele ofiţereşti, îşi îndreptă umerii drepţi, şi un zîmbet i se ivi pe sub mustăţile negre şi tunse.

— Cred că am onoarea de a vorbi cu un ofiţer ? Îmi daţi voie atunci să spun cîteva cuvinte despre mine, şi numai apoi şi despre misiunea cu care am venit la dumneavoastră... Trecutul meu : sînt de origine nobilă, am fost căpitan în armata ţaristă. În anii de război cu Germania, mi-am făcut serviciul la Regimentul 117 vînători „Liubomir“. În o mie nouă sute optsprezece am fost mobilizat prin decretul Guvernului sovietic, ca ofiţer de carieră. În prezent, după cum o ştiţi, am sub comanda mea Regimentul „Serdobsk“ din Armata Roşie. Aflîndu-mă în rîndurile ei, am căutat de mult un prilej pentru a trece de partea dumneavoastră... de partea acelora ce luptă împotriva bolşevicilor...

— Dar l-ați căutat cam multă vreme, domnule căpitan...

— Da, voiam însă să-mi ispășesc vina pe care o am față de Rusia și să nu plec singur (ceea ce puteam s-o fac mai demult), ci să iau cu mine și o unitate din Armata Roșie, niște elemente ale ei, bineînțeles mai sănătoase, care au fost înșelate de comuniști și tîrîte în acest război fratricid.

Fostul căpitan Voronovski se uită cu ochii săi înguști și cenușii la Bogatîriov și, observîndu-i zîmbetul de neîncredere, roși ca o fată mare și adăugă grăbit :

— Bineînțeles, domnule Bogatîriov, că dumneavoastră sînteți în drept să arătați oarecare neîncredere față de mine și de cuvintele mele... În locul dumneavoastră, firește, și pe mine m-ar încerca aceleași sentimente. Dați-mi voie să dovedesc totul prin fapte... niște fapte ce nu se pot dezminți...

Ridicîndu-și poala mantalei, scoase un briceag din buzunarul pantalonilor de campanie, se aplecă, făcînd să-i scîrțîie curelele de pe umeri, și începu să taie cu băgare de seamă marginea mantalei bine cusută. O clipă mai tîrziu, scoase de acolo niște hîrtii îngălbenite și o minusculă fotografie.

Bogatîriov citi cu luare-aminte actele. Într-unul din ele se adeverea, că „prezentatorul este locotenentul Voronovski din Regimentul 117 vînători «Liubcmir» și pleacă pentru un concediu de convalescență de două săptămîni, la domiciliul său din gubernia Smolensk". Adeverința purta ștampila și iscălitura medicului-șef al spitalului de campanie nr. 8 al Diviziei 14 de vînători siberieni. Restul actelor, tot pe numele lui Voronovski, atestau limpede că el fusese într-adevăr ofițer, iar de pe fotografie ochii veseli și înguști ai tînărului sublocotenent Voronovski priviră la Bogatîriov. O cruce „Sfîntul Gheorghe" sclipea pe pieptul vestonului elegant de ofițer, și epoleții săi de argint, albi ca zăpada, subliniau parcă culoarea închisă a obrajilor și dunga negricioasă a mustăților.

— Altceva ? întrebă Bogatîriov.

— Am sosit să vă spun că împreună cu ajutorul meu, fostul locotenent Volkov, am făcut propagandă printre ostașii roșii și că Regimentul „Serdobsk" cu tot efectivul

său, bineînțeles cu excepția comuniștilor, este gata să treacă în orice clipă de partea dumneavoastră. Ostașii sînt mai toți țărani din guberniile Saratov și Samara. Ei sînt gata să lupte împotriva bolșevicilor. Este necesar să ne înțelegem pe loc cu dumneavoastră asupra condițiunilor predării regimentului. Regimentul se află acum la Ust-Hopiorskaia și numără aproape o mie două sute de baionete, are în celula comunistă treizeci și opt de oameni, plus un pluton de treizeci de comuniști localnici. Vom pune mîna pe bateria ce ne este dată în sprijin și cu acest prilej, probabil, vom fi nevoiți să-i nimicim pe servanți, deoarece comuniștii sînt acolo în majoritate. Printre ostașii mei sînt nemulțumiri din cauza greutăților pe care le îndură părinții lor, cu predarea obligatorie a surplusului de produse agricole. Am profitat de această împrejurare și i-am convins să treacă la cazaci... adică la dumneavoastră. Ostașii mei se tem să nu fie supuși la violențe, la predarea regimentului... Pentru această chestiune — cu toate că nu este decît un amănunt — trebuie să mă înțeleg cu dumneavoastră.

— Ce fel de violențe pot să fie ?

— Păi... omoruri, jafuri...

— Nu, asta n-o vom admite !

— Încă ceva : ostașii țin foarte mult ca Regimentul „Serdobsk" să fie păstrat cu tot efectivul său și să lupte împotriva bolșevicilor alături de voi, dar ca o unitate de sine stătătoare.

— Asta nu pot să...

— Știu, știu... O să interveniți pe lîngă comandamentul dumneavoastră suprem și o să ne dați de știre.

— Da, trebuie să anunț la Vioșki.

— Iertați-mă, am foarte puțin timp : dacă voi întîrzia numai un ceas, absența mea poate fi observată de comisarul regimentului. Socot că ne vom înțelege asupra condițiilor predării. Vă rog să-mi comunicați cît mai curînd hotărîrea comandamentului dumneavoastră. Regimentul poate să fie trimis la Doneț, sau se vor trimite completări noi, și astfel...

— Da ! Înțeleg ! Am să trimit imediat o ștafetă specială la Vioșki.

— Încă un lucru : daţi-le ordin cazacilor dumneavoastră să-mi restituie armele. Nu numai că m-au dezarmat, Voronovski îşi întrerupse vorbirea lină, curgătoare, şi zîmbi oarecum încurcat, ci mi-au luat şi... o tabacheră. Bineînţeles că nu e cine ştie ce, dar îmi este scumpă ca o amintire din familie...

— O să vi se restituie totul. Cum să vă fac cunoscut atunci cînd voi căpăta răspunsul de la Vioşki ?

— Peste două zile are să vină la Bahmutkin o femeie de la Ust-Hopiorskaia. Va avea ca parolă... hai să zicem „unirea". O să-i spuneţi ce veţi avea de spus. Bineînţeles, numai verbal...

O jumătate de oră mai tîrziu, un cazac din sotnia din Maksaevskaia galopa spre apus, la Vioşenskaia...

A doua zi, agentul personal al lui Kudinov sosi la Bahmutkin, găsi locuinţa comandantului de brigadă şi, fără să-şi lege măcar calul, intră în casă şi-i predă lui Grigori Bogatîriov un plic pe care stătea scris : „F. urgent. Strict secret." Cu cea mai mare nerăbdare, Bogatîriov rupse sigiliul de ceară. Pe formularul Sovietului districtual al Donului de sus, era scris, cu litere mari, chiar de mîna lui Kudinov :

„Să trăieşti, Bogatîriov ! Ne-ai vestit o foarte mare bucurie. Te împuternicim să duci tratative cu cei din Regimentul „Serdobsk" şi să-i convingi cu orice preţ să se predea. Poţi să te angajezi la orice, după dorinţa lor, şi să le făgăduieşti că o să primim regimentul în întregime şi chiar că n-o să-l dezarmăm. Arestarea şi predarea comuniştilor, a comisarului regimentului, dar mai cu seamă, a comuniştilor noştri din Vioşenskaia, Elanskaia şi Ust-Hopiorskaia să le pui drept condiţie neapărată a primirii lor. Să pună negreşit mîna pe baterie, pe trenul de luptă şi pe armament. Grăbeşte acest lucru prin toate mijloacele ! Strînge cît mai mulţi oameni de ai tăi la locul unde va sosi regimentul, înconjoară-i pe ascuns şi începe imediat dezarmarea. Dacă vor crîcni o vorbă, nimiceşte-i pînă la cel din urmă om. Fă toate încet, dar cu hotărîre. Îndată ce-i vei dezarma, trimite tot regimentul la Vioşen-

skaia. Îndreaptă-i pe malul drept ; aşa e mai chibzuit, pentru că de acolo frontul este mai departe şi n-au să fugă, chiar dacă s-ar răzgîndi şi ar vrea să spele putina prin stepa goală. Să-i trimiţi de-a lungul Donului, prin sate, şi dă-le două sotnii călări ca să-i supravegheze. La Vioşki, o să-i băgăm cîte 2—3 în fiecare sotnie, ca să-i vedem cum au să se bată cu ai lor. Ior încolo nu e treaba noastră : o să ne unim cu ai noştri, care sînt dincolo de Doneţ, şi atunci lasă să-i judece şi să le facă tot ce-or pofti. După mine, pot să-i tot spînzure pînă la unul. N-o să-mi pară rău. Mă bucur că ai avut noroc. Raportează zilnic prin ştafetă,

KUDINOV"

În post-scriptum, scria :

„Dacă cei din «Serdobsk» au să-i predea pe comuniştii noştri localnici, trimite-i sub escortă puternică la Vioşki, tot prin sate. Dar lasă mai întîi să treacă cei din «Serdobsk». Spune ca să se dea în escortă oamenii cei mai de încredere (şi să fie cazaci mai bătrîni şi mai răi de suflet) ; dînşii să-i ducă şi să vestească dinainte lumea. Noi n-avem de ce să ne murdărim mîinile cu dînşii, fiindcă tot au să-i omoare muierile cu parii, dacă aranjezi lucrurile cu cap şi cu pricepere... Ai înţeles ? Politica asta îmi pare mai iscusită. Dacă îi vom împuşca, are să meargă vestea pînă la roşii : uite, împuşcă prizonierii — dar aşa, e mai simplu : asmuţi numai norodul asupră-le şi dai drumul la mînia gloatei, ca unui cîine din lanţ l-au judecat cu judecata lor — şi pace ! Nici o socoteală, nici o răspundere !"

48

La 12 aprilie, Regimentul I „Moscova" fu bătut straşnic în lupta cu răsculaţii, lîngă satul Antonov, din staniţa Elanskaia.

Fără să cunoască bine terenul, lanţurile de trăgători roşii coborîră luptînd la vale, în sat. Ogrăzi rare căzăceşti

se înălţau pe petice mici de pămînt tare şi nisipos, ca nişte ostroave, iar uliţele şi ulicioarele, podite cu vreascuri, treceau de-a curmezişul unor smîrcuri de nepătruns. Tot satul era împotmolit într-un teren mocirlos şi lutos ce dispărea în desişuri de anin. La margine, curgea, cu apă puţină, dar cu fundul mîlos şi greu de trecut, pîrîul Elanka.

Lanţul de ostaşi din Regimentul I „Moscova“ porni prin sat, dar abia trecură primele ogrăzi şi intrară în desişul de anin, că-şi dădură îndată seama că nu-l pot străbate tot în lanţ. Comandantul batalionului doi, un leton încăpăţînat, nu ascultă ceea ce îi spunea un comandant de companie(care cu greu izbutise să-şi scoată calul din mocirla adîncă) şi ordonă : „Înainte !“, apoi o luă cel dintîi, în frunte, păşind cu îndrăzneală pe pămîntul nesigur, care se clătina sub picioare. Ostaşii, care şovăiră o clipă, îl urmară, purtînd mitralierele pe braţe. Trecură vreo cincizeci de stînjeni, intrînd în mîl pînă la genunchi, cînd deodată răsunară strigăte la flancul drept, străbătînd tot lanţul : „Sîntem încercuiţi !“, „Cazacii !“, „Ne-au încercuit !“

Într-adevăr două sotnii de răzvrătiţi învăluiră batalionul şi-l izbiră din spate.

Batalioanele unu şi doi pierdură în desişul de anin aproape o treime din efectivul lor şi se retraseră.

În această luptă, Ivan Alexeevici fu rănit la picior de un glonţ făcut cu mîna. Mişka Koşevoi îl scoase afară pe braţe şi sili un ostaş roşu, care gonea pe dig, să ia rănitul în căruciorul de muniţie — şi era cît pe ce să-l străpungă cu baioneta, pentru că nu voia să-l asculte.

Regimentul fu dat peste cap şi aruncat pînă la satul Plaski. Înfrîngerea avu un efect catastrofal asupra ofensivei tuturor trupelor roşii, care înaintau pe malul stîng al Donului. Malkin fu silit să se retragă din Bukanovskaia cu douăzeci de verste mai spre miazănoapte, în staniţa Slasciovskaia. Pe urmă, sub presiunea forţelor de răsculaţi, care îşi urmau ofensiva îndîrjită şi erau mult mai numeroase decît detaşamentul lui, Malkin trecu Hopiorul cu cîteva zile înainte de puhoirea sloiurilor, pierdu cîţiva cai înecaţi şi o luă spre staniţa Kumîljenskaia.

Regimentul I „Moscova“ fusese oprit de trecerea sloiurilor la gura Hopiorului, apoi păși pe malul drept al Donului și poposi în stanița Ust-Hopiorskaia, așteptînd sosirea întăririlor. Curînd după aceasta, Regimentul „Serdobsk“ sosi tot acolo. Cadrele sale se deosebeau foarte mult de cadrele Regimentului „Moscova“. Muncitorii din Moscova, Tula și Nijni, care alcătuiau sîmburele de luptă al Regimentului „Moscova“, luptau cu îndîrjire și cu vitejie, înfruntînd în repetate rînduri răsculații în luptă corp la corp și pierzînd în fiecare zi zeci de ostași, morți și răniți. Numai cursa în care căzuse regimentul la Antonov îl scoase vremelnic din luptă, dar retrăgîndu-se nu lăsase nici o căruță, nici un încărcător de cartușe să cadă în mîinile inamicului. Iar o companie din „Serdobsk“ nu fusese în stare să facă față unui singur atac al călărimii răsculaților, ce avusese loc în prima ei luptă de la Iagodinski ; abia zărise valul de cazaci, că-și părăsi tranșeele — și fără îndoială că ar fi fost trecută toată prin sabie, dacă n-o salvau mitraliorii comuniști, care respinseseră atacul cu rafelele lor.

Regimentul „Serdobsk“ fusese înjghebat în pripă, în orașul Serdobsk. Printre ostașii săi, în cea mai mare parte țărani mai în vîrstă de prin părțile Saratovului, se strecurau vădit unele idei care nu ajutau de loc la ridicarea combativității. Regimentul avea un cumplit de mare număr de neștiutori de carte, cum și mulți oameni de obîrșie chiaburească. Jumătate din comandanții lor erau foști ofițeri ; comisarul, un om slab și fără voință, nu se bucura de nici o autoritate printre ostași, iar o mînă de trădători — comandantul regimentului, șeful de stat-major și doi comandanți de companii, care își puseseră în gînd să predea regimentul — își urzeau nelegiuita lor ispravă sub ochii celulei comuniste, care nu vedea nimic, și urmăreau demoralizarea masei de ostași cu ajutorul chiaburilor contrarevoluționari ce se băgaseră în regiment, făcînd o meșteșugită propagandă împotriva comuniștilor, semănînd neîncrederea în succesul luptei pentru reprimarea răzmeriței și pregătind astfel predarea regimentului.

Stockman, care era încartiruit împreună cu trei oameni de la Regimentul „Serdobsk“, se uita mereu atent și cu îngrijorare la ostași și se încredințase în chipul cel

mai limpede de primejdia serioasă ce amenința regimentul, abia după ce avusese o ciocnire violentă cu soldații din „Serdobsk".

În ziua de 27, pe înserate, doi ostași din compania a 2-a „Serdobsk" veniră la el acasă. Unul dintre ei, Gorigasov, intră fără să salute și, privindu-l pe Stockmann și pe Ivan Alexeevici, care era culcat în pat, zise cu un zîmbet scîrbos :

— Bine-am ajuns cu războiul ! Pe la casele noastre se ia pîinea de la gura nevestelor și copiilor noștri, iar noi trebuie să ne batem, fără să știm pentru ce...

— Tu nu știi încă pentru ce lupți ? îl întrebă răstit Stockman.

— Nu, nu știu ! Cazacii sînt și ei plugari, ca și noi. Știm împotriva cui s-au răsculat ! Știm...

— Dar știi tu, pușlama, ce limbă vorbești ? A gardiștilor albi ! se încinse Stockman, de obicei om stăpînit.

— Să nu ne faci pușlamale ! Că ai să te pomenești cu una peste bot !... Auziți, băieți ? Ia uită-te la dînsul !

— Mai încet ! Mai încet, mă bărbosule ! Am mai văzut noi d-ăștia ! interveni celălalt, scund și bine legat, ca un sac plin cu făină. Crezi tu că dacă ești comunist poți să ne pui piciorul pe grumaz ? Bagă de seamă, să nu-ți scoatem năravul !

Trecu în fața slăbănogului Gorigasov și veni drept asupra lui Stockman, ținînd mîinile scurte și vînjoase la spate și fulgerîndu-l cu ochii.

— Așadar, iată cine sînteți ! Sînteți toți de o seamă cu albii ! rosti Stockmann, înecîndu-se și îmbrîncind cu putere ostașul care se apropia de el.

Acesta se clătină, clocoti de mînie și dădu să-l apuce pe Stockman de braț, dar fu oprit de Gorigasov, care îi zise :

— Nu te pune cu dînsul !

— Sînt vorbe contrarevoluționare ! O să vă judecăm ca pe niște trădători ai Puterii sovietice !

— N-ai să trimiți tot regimentul la tribunal ! răspunse unul dintre ostașii care stăteau în aceeași locuință cu Stockman.

Ceilalți îi săriră într-ajutor :

— Pentru comuniști este și zahăr, și țigări, iar pentru noi, nimic !

— Minți ! strigă Ivan Alexeevici, ridicîndu-se de pe pat. Primim la fel cu voi !

Fără nici o vorbă, Stockman se îmbrăcă și ieși. Nimeni nu-l opri, dar l-au petrecut cu strigăte batjocoritoare.

Pe comisarul regimentului îl găsi la statul-major. Chemîndu-l într-o altă odaie, îi istorisi cu glas tulburat schimbul de cuvinte cu ostașii, apoi îi ceru să-i aresteze. Comisarul îl ascultă, scărpinîndu-și barba roșcată ca focul și potrivindu-și mereu cu nehotărîre ochelarii cu rama neagră de baga.

— Mîine convocăm celula și discutăm situația. Dar nu găsesc de cuviință să-i arestez pe acești flăcăi, în asemenea împrejurări.

— De ce ? întrebă răstit Stockman.

— Uite ce e, tovarășe Stockman... Observ și eu că la noi în regiment nu toate merg bine ; probobail că există vreo organizație contrarevoluționară, dar nu izbutim să dăm de ea. Și majoritatea oamenilor sînt cuprinși în sfera ei de acțiune. Element țărănesc, ce să-i faci ? Am raportat despre mentalitatea ostașilor și am propus să se retragă regimentul și să fie desființat.

— Dar de ce nu crezi de cuviință să-i arestezi imediat pe acești agenți ai gărzilor albe și să-i înaintezi tribunalului revoluționar al diviziei ? Asemenea vorbe sînt curată trădare !

— Așa e, dar aceasta poate da naștere la excese nedorite și chiar la o rebeliune.

— Așa ? Atunci de ce, văzînd o asemenea mentalitate la cei mai mulți, de ce n-ai raportat mai din vreme la secția politică ?

— Dar ți-am spus că am raportat. Cei de la Ust-Medvedița zăbovesc însă cu răspunsul. De îndată ce regimentul va fi retras, îi vom pedepsi aspru pe toți cei vinovați de călcarea disciplinei și, mai ales, pe acei care au vorbit cum mi-ai comunicat acum... Se încruntă și adăugă în șoaptă : Am bănuieli împotriva lui Voronovski și a... șefului de stat-major, Volkov. Mîine, chiar după ședința celulei, plec la Ust-Medvedița. Trebuie să se

ia măsuri urgente pentru localizarea acestui pericol... Te rog să păstrezi totul secret.

— Dar de ce nu se poate ține acum adunarea comuniștilor ? Chestiunea nu suferă nici o amînare, tovarășe !

— Te înțeleg. E însă o neputință acum. Cei mai mulți comuniști sînt pe la posturile de pîndă și în pichete... Am insistat asupra acestui lucru, pentru că, în asemenea împrejurări, ar fi imprudent să avem încredere în necomuniști. De altfel și bateria, în care sînt cei mai mulți comuniști, o să vină abia la noapte de la Krutovski. Am chemat-o tot în legătură cu aceste tulburări din regiment.

Stockman se întoarse de la statul-major și le povesti pe scurt lui Ivan Alexeevici și lui Mișka Koșevoi convorbirea sa cu comisarul regimentului.

— Tot nu poți să umbli ? îl întrebă pe Ivan Alexeevici.

— Tot șchiopătez. Mi-era teamă că o să mi se înrăutățească starea, dar acum, vreau nu vreau, tot va trebui să umblu.

Noaptea, Stockman scrise un raport amănunțit asupra stării de lucruri din regiment și, la miezul nopții, îl trezi din somn pe Koșevoi. Vîrîndu-i plicul în sîn, îi spuse :

— Fă-ți rost de un cal și dă fuga la Ust-Medvedița. Chiar de-ar fi să mori, crapă, dar să predai neapărat această scrisoare la secția politică a Diviziei 14... În cîte ceasuri ai să fii acolo ? De unde ai să iei un cal ?

Oftînd, Mișka își vîrî picioarele în cizmele roșcate, uscate și tari, răspunzînd cu pauze :

— Calul... am să-l fur... de la cercetașii călări... Am să ajung la Ust-Medvedița... cel mult în două ceasuri... Caii cercetașilor sînt de soi prost, că altfel... aș face o oră și jumătate ! Am făcut serviciu la herghelie... Știu ce trebuie să fac pentrtru a sili calul să zboare cu toată iuțeala de care-i în stare.

Mișka scoase plicul din sîn și-l vîrî în buzunarul mantalei.

— Pentru ce ? întrebă Stockman.

— Ca să-l pot avea mai repede la îndemînă, dacă mă prind cumva cei din „Serdobsk".

— Ei, și ? stărui Stockman, încă tot nedumerit.

— Uite-așa ! Cînd vor pune mîna pe mine, pînă una-alta l-am și înghițit...

— Bravo ție ! Stockman zîmbi înduioșat, se apropie de Mișka și-l îmbrățișă cu putere, chinuit parcă de o grea presimțire, sărutîndu-l apăsat cu buzele reci și tremurătoare. Mergi cu bine !

Mișka ieși afară, dezlegă de la conovăț unul dintre cei mai buni cai ai cercetașilor, trecu la pas pe lîngă pichet, cu degetul pe trăgaciul carabinei noi de cavalerie, și ieși în cîmp, la drumul mare. Abia acolo își puse arma la spate și începu să-și îmboldească călutul de Saratov, aproape fără coadă, pentru a zbura cu o iuțeală peste firea lui.

49

Spre revărsatul zorilor a purces o ploicică măruntă. Vîntul vuia. Un nor negru de furtună venea dinspre răsărit. Abia mijea de ziuă, cînd cei din „Serdobsk", care stăteau în aceeași casă cu Stockman și cu Ivan Alexeevici, se sculară și plecară. Peste o jumătate de ceas, veni în fugă comunistul Tolkaciov din Elanskaia, care intrase la Regimentul „Serdobsk", ca și Stockman cu oamenii săi. Deschise ușa și strigă cu glas înăbușit :

— Stockman, Koșevoi, acasă sînteți ? Ieșiți afară !

— Ce s-a întîmplat ? Vino-ncoace ! Stockman ieși în odaia din față, punîndu-și din mers mantaua. Vino-ncoace !

— Prăpăd ! istorisi Tolkaciov în șoaptă, urmîndu-l pe Stockman în cealaltă odaie. Chiar acum, infanteria a încercat să dezarmeze lîngă staniță... lîngă staniță bateria care a sosit de la Krutovski. A fost și un schimb de focuri... Artileriștii au respins atacul, au scos închizătoarele de la tunuri și au trecut dincolo, în bărci...

— Hai, hai ! îl zorea Ivan Alexeevici, băgîndu-și cu geamăt piciorul rănit în cizmă.

— Și acum se ține o adunare lîngă biserică... Tot regimentul...

— Umblă mai repede ! îi porunci Stockman lui Ivan Alexeevici și-l apucă pe Tolkaciov de mîneca hainei vătuite. Unde e comisarul ? Ceilalți comuniști unde sînt ?...

— Nu știu... Unii au fugit, iar eu am alergat la voi. Telegraful este ocupat, nimeni nu-i lăsat să intre... Trebuie să fugim ! Dar cum ?

Cu o înfățișare rătăcită, Tolkaciov se lăsă să cadă pe un cufăr, cu mîinile între genunchi.

În clipa aceea, un tropot de picioare răsună în cerdac, și vreo șase ostași din Regimentul „Serdobsk" dădură buzna în casă. Chipurile lor erau înfierbîntate și pline de o hotărîre răutăcioasă.

— Comuniștii la adunare ! Mișcă mai iute !

Stockman schimbă o privire cu Ivan Alexeevici și strînse buzele cu oțărîre :

— Mergem !

— Lăsați armele. Doar nu mergeți la bătălie ! ceru unul din „Serdobsk", dar Stockman, ca și cum n-ar fi auzit, luă arma la umăr și ieși înaintea tuturor.

O mie și o sută de guri urlau din răsputeri pe medean. Localnicii din Ust-Hopiorskaia nu se zăreau nicăieri. Se ascunseseră prin casele lor, de groaza evenimentelor (cu o zi înainte, circulau stăruitor zvonuri că regimentul are să se unească cu răzvrătiții și că s-ar putea să dea lupte în staniță cu comuniștii). Stockman se apropie cel dintîi de mulțimea ostașilor roșii, care forfotea surd, și se uită împrejur, căutînd pe cineva dintre comandanți. Doi ostași trecură prin fața lui, ducînd de brațe pe comisarul regimentului. Palid, îmbrîncit din spate, comisarul intră în mijlocul rîndurilor de ostași. Pentru cîteva clipe Stockman îl pierdu din ochi, apoi îl văzu în mijlocul mulțimii, cocoțat pe o măsuță de joc, scoasă din cine știe ce casă. Stockman se uită îndărăt. În spatele lui, rezemat de armă, stătea Ivan Alexeevici cu piciorul șchiop, iar lîngă el ostașii care veniseră să-i cheme la adunare.

— Tovarăși ostași roșii ! răsună glasul slab al comisarului. Se poate să ținem adunări acum, cînd dușmanul e la un pas de noi ?... Tovarăși !...

Nu-l lăsară să urmeze. Ca legănate de vînt, se iviră lîngă măsuţă căciulile de ostaşi, se clătinară şirurile ţepoase de baionete cenuşii şi pumnii încleştaţi se întinseră spre măsuţă ; strigăte de indignare, scurte ca focurile de armă, răsunară în piaţă :

— A ! Acum sîntem tovarăşi ?

— Hai, ieşi din haina ta de piele !

— Ne-ai tras pe sfoară !

— Împotriva cui ne-ai dus ?!

— Trage-l de picioare !

— Dă-i !

— Dă-i cu baioneta !

— S-a isprăvit cu bafta ta de comisar !

Stockman văzu cum o namilă de soldat în vîrstă urcă pe măsuţă şi înşfăcă cu mîna stîngă bărbuţa scurtă şi roşcată a comisarului. Măsuţa se clătină, şi ostaşul se prăbuşi, împreună cu comisarul, pe braţele întinse ale celor din jurul mesei. În locul unde stătuse măsuţa de joc, se frămînta mulţimea de mantale sure ; un singur ţipăt deznădăjduit al comisarului pieri într-o gălăgie asurzitoare.

Stockman se repezi îndată într-acolo, croindu-şi drum cu coatele, îmbrîncind fără socoteală spinările cenuşii şi tari, strecurîndu-se pînă la locul unde vorbise comisarul. Nimeni nu-l opri ; în schimb îl ghiontiră şi-l izbiră cu pumnii, cu patul armei, în spinare şi în ceafă, îi smulseră arma de la umăr şi căciula cu fundul căzăcesc roşu, din cap.

— Un'te vîri, caiafă ? strigă mîniat un ostaş, pe care Stockman îl călcase pe bătătură.

Lîngă măsuţa cu picioarele răsturnate în sus, Stockman fu oprit de un om scund, comandant de pluton. Căciula sa cenuşie de miel era dată pe ceafă, mantaua larg descheiată, iar sudoarea îi curgea şiroaie pe faţa roşie-cărămizie. Ochii injectaţi şi păienjeniţi priveau pieziş, scînteind de o ură arzătoare.

— Unde te bagi ?

— Cer cuvîntul ! Sînt un ostaş de rînd ! gîfîi Stockman, abia răsuflînd şi întorcînd într-o clipă măsuţa cu picioarele în jos. Cineva chiar îl ajută să se suie deasupra, dar acelaşi

urlet fioros se rostogolea mereu în valuri prin piață, și Stockman răcni cît îl țineau puterile : Tă-ce-e-re !

După o clipă, cînd urletul se mai potoli, începu cu o voce spartă, abia stăpînindu-și tusea :

— Ostași roșii ! Să vă fie rușine ! Voi trădați puterea poporului în clipa cea mai grea ! Șovăiți în momentul în care trebuie să izbiți cu mîna tare dușmanul drept în inimă ! Vă țineți de adunări, acum, cînd Țara sovietică se zbate, încercuită de dușmani ! Stați la marginea unei adevărate trădări ! De ce ? ! Trădătorii, comandanții voștri, v-au vîndut generalilor cazaci ! Ei, foștii ofițeri, au înșelat încrederea Puterii sovietice și, bucurîndu-se de nepriceperea voastră, vor să predea regimentul cazacilor. Dezmeticiți-vă ! Ei vor să se folosească de mîinile voastre pentru a sugruma puterea muncitorilor și a țăranilor !

Comandantul companiei a 2-a, fostul sublocotenent Westminster, ridică arma la ochi, dar, văzîndu-i mișcarea, Stockman strigă :

— Stai, ai destul timp să mă omori ! Lăsați să vorbească un luptător comunist. Noi, comuniștii... toată viața noastră... tot sîngele nostru... picătură cu picătură... glasul lui Stockman se prefăcu în tenor, tremurînd de o groaznică încordare, iar chipul său se crispă și se îngălbeni de moarte... le-am dat cauzei clasei muncitoare... a țărănimii asuprite. Noi sîntem obișnuiți să privim fără frică moartea, drept în ochi ! Puteți să mă omorîți...

— Am auzit !

— Ajunge cu prostiile !

— Lăsați-l să vorbească !

— Tacă-ți gura !

— ...să mă omorîți, dar vă spun încă o dată : dezmeticiți-vă ! Trebuie să nu vă pierdeți timpul cu adunările, ci să porniți asupra albilor ! Stockman își lunecă ochii asupra mulțimii de ostași, care se domolise, și zări pe comandantul regimentului, Voronovski, stînd în apropiere de el, umăr la umăr cu un ostaș, și spunîndu-i ceva în șoaptă, cu un zîmbet silit pe buze. Comandantul vostru de regiment...

Stockman întinse mîna, arătîndu-l pe Voronovski, dar acesta, cu palma pîlnie la gură, șopti iarăși ceva ostașului, care stătea alături de el — și Stockman nici nu mai avu cînd să-și isprăvească fraza. Un foc de armă trosni surd

în aerul umed de după ploaia răcoroasă de aprilie. Sunetul pîcîise atît de puţintel, parcă cineva ar fi pocnit din sfîrcul unui bici, dar Stockman căzu în genunchi, apucîndu-se cu mîinile de piept şi plecîndu-şi capul descoperit şi cărunt... Deodată zvîcni însă în picioare, clătinîndu-se.

— Osip Davîdovici ! gemu Ivan Alexeevici, văzîndu-l cum se ridică, şi se repezi la el, dar fu prins de braţe şi cineva îi şopti :

— Taci ! Fără prostii ! Adu arma-ncoace, scîrba dracului !

Ivan Alexeevici fu dezarmat, căutat în buzunare şi dus afară din piaţă. Comuniştii ceilalţi erau de asemenea prinşi şi dezarmaţi, în diferite unghere. Într-o ulicioară, lîngă o casă mare de negustor, trosniră deodată cinci sau şase focuri de armă : căzu astfel ucis comunistul mitralior care nu voise să predea mitraliera *Lewis*.

În aceeaşi clipă, Stockman, cu băşici trandafirii de sînge la gură, sughiţînd spasmodic, alb ca un mort, se înălţă pe măsuţa de joc, clătinîndu-se în picioare, şi, adunîndu-şi restul de puteri şi de voinţă, mai izbuti să strige :

— ...V-au înşelat !... Trădătorii !... Dînşii îşi vor cîştiga iertarea, alte grade ofiţereşti... dar comunismul are să trăiască !... Tovarăşi !... Dezmeticiţi-vă !...

Ostaşul de lîngă Voronovski ridică din nou arma la ochi. Al doilea glonţ îl prăbuşi pe Stockman cu faţa în jos şi-l aruncă la picioarele ostaşilor. Iar locul de pe masă fu ocupat de unul din „Serdobsk", cu gura mare, plină de dinţi pătraţi, şi cu faţa ciupită de vărsat, care sări sprinten şi răcni :

— Am auzit destul cum ne-au făgăduit tot felul de lucruri, dar, dragii mei tovarăşi, toate au fost şi sînt minciuni goale şi ameninţări. S-a răsturnat, zace aci oratorul ăsta bărbos, care n-a scăpat de ceea ce a căutat. Moarte comuniştilor, duşmanilor ţărănimii muncitoare ! Vă spun, dragi tovarăşi ostaşi, că trebuie să stăm acum cu ochii deschişi. Ştim împotriva cui trebuie să mergem ! Iată, de pildă, la noi în judeţul Volsk : cîte şi cîte nu s-au mai îndrugat ? Egalitate, frăţia popoarelor ! Iată ce au lehăit mincinoşii de comunişti ! Dar ce a fost adevărat din toate ? Iată, de pildă, taică-meu ne-a trimis o veste şi o scrisoare udată de lacrimi, şi scrie în ea : e jaf ziua-n amiază mare !

Tot de la el, de la taică-meu, ştiu că i-au luat tot grîuşorul şi o moară mică. Cum se împacă asta cu decretul lor, care spunea că totul este pentru ţărănimea muncitoare ? Morişca asta nu era oare făcută cu sudoarea frunţii de părinţii mei ?... Vă întreb şi eu : asta nu e jaf comunist ? Să-i facem una cu pămîntul !

Oratorul n-avu însă timp să-şi isprăvească cuvîntarea. Dinspre apus, intrară în Hopiorskaia două sotnii de răsculaţi călărind în trap ; infanteria căzăcească se apropia, coborînd povîrnişul de miazăzi al dealurilor, şi comandantul Brigăzii 6 independente, horunji Bogatîriov, venea şi el cu statul său major, însoţit de două plutoane de pază.

În aceeaşi clipă, o ploaie deasă ropoti din norul înălţat dinspre răsărit, şi tunetul bubui surd, undeva, deasupra Hopiorului, dincolo de Don.

Regimentul „Serdobsk" începu să se adune în grabă. Îndată ce apăru pe deal grupul călare al lui Bogatîriov, cu statul-major, fostul căpitan Voronovski răcni cu un glas puternic şi clocotitor de comandant, cum nu-l auziseră încă oamenii săi :

— R-regiment — dre-epţi !

50

Grigori Melehov petrecu cinci zile în Tatarski şi însămînţă mai multe deseatine de grîu pentru el şi pentru soacră-sa, iar după ce se întoarse de la sotnia sa Pantelei Prokofievici, slăbit de dorul gospodăriei şi mîncat de păduchi, începu să se pregătească de plecare la unitatea-i, care se afla încă tot de-a lungul Cirului. Kudinov îi comunică, printr-o scrisoare secretă, începerea tratativelor cu comandanţii Regimentului „Serdobsk" şi-l rugă să vină ca să preia comanda diviziei.

În aceeaşi zi, Grigori se pregăti să plece la Karghinskaia. Pe la amiază, se duse la Don să-şi adape calul şi, coborînd la apa care ajunsese pînă la gardurile grădinilor, o zări pe Axinia. Poate că numai i se păruse lui Grigori, ori poate că ea dinadins zăbovi, luînd apa alene şi aşteptîndu-l ; dar Grigori îşi iuţi pasul, fără să vrea, şi în puţinele clipe în

care se apropie de dînsa, un stol de amintiri, şi senine şi triste, îi trecu în zbor dinaintea ochilor...

Axinia se întoarse la zgomotul de paşi ; pe chipul ei se citea o mirare fără îndoială prefăcută, dar bucuria întîlnirii şi durerea amintirilor o trădau. Zîmbi cu un surîs pierdut, atît de jalnic şi de neobişnuit pe chipul său mîndru, încît inima lui Grigori tresări de milă şi de iubire. Străpuns de chin, lăsîndu-se în puterea amintirilor, el îşi struni calul şi zise :

— Noroc, Axinia dragă !

— Noroc.

În glasul domol al Axiniei răsunau cele mai potrivnice sentimente de mirare, de duioşie, de amar...

— De mult n-am mai stat de vorbă.

— De mult.

— Pînă şi vocea ţi-am uitat-o...

— Repede ai uitat-o !

— Chiar aşa de repede ?

Grigori îşi ţinea strîns de căpăstru calul, care se trăgea spre apă. Cu capul plecat, Axinia mereu îşi agăţa cîrligul cobiliţei de toarta căldării şi mereu nu izbutea. O clipă stătură tăcuţi. Trecu fulgerător deasupra capetelor o raţă sură, ca aruncată din arc. Lingînd cu nesaţ lespezile de cretă albăstruie, undele se zbăteau în malul înalt ; cirezi de valuri cu coama albă se jucau pe întinsul apelor revărsate pînă în pădure. Vîntul aducea o pulbere subţire de apă şi mirosul Donului, care îşi împingea, în goană năvalnică, şuvoaiele puternice spre mare.

Grigori îşi strămută privirea de la chipul Axiniei la malul de peste Don. Plopii cu trunchiurile albe, cuprinşi în apă, îşi legănau crengile goale, iar sălciile, împodobite cu flori aurii, ca cerceii de fată, se ridicau în toată frumuseţea deasupra apei, ca nişte nori verzi, uşori şi minunaţi. Cu o umbră de mîhnire şi dezamăgire în glas, Grigori întrebă :

— Ce mai spui ?... Nu mai avem oare despre nimic a ne vorbi ? De ce taci ?

Dar Axinia avusese vreme să-şi capete toată stăpînirea de sine ; nici un muşchi nu mai tresări în chipul ei rece, cînd răspunse :

— Mi se pare că noi am isprăvit de mult tot ce am avut să ne spunem...

— Zău ?

— Se vede că aşa trebuia să fie ! Pomul nu înfloreşte decît o dată pe an...

— Crezi tu că al nostru n-are să mai înflorească ?

— Şi adică tu crezi ?

— Ce ciudate sînt toate astea... Grigori îşi lăsă calul să se apropie de apă şi, uitîndu-se mereu la Axinia, zîmbi trist. Eu, Xiuşa, încă nu pot să te smulg din inimă. Am şi copii mari, am şi capul jumătate cărunt, şi atîţia ani cîţi s-au aşternut, ca o prăpastie, între noi... Şi tot la tine mă gîndesc. Te văd în vis şi te iubesc şi acuma. Iar cînd mă gîndesc uneori la tine şi încep să-mi amintesc cum am trăit noi la Listniţki... şi cum ne-am iubit... şi amintirile acelea... Mă uit cîteodată,, îmi amintesc toată viaţa, şi viaţa îmi pare ca un buzunar întors pe dos şi gol...

— Şi eu... Şi eu trebuie să mă duc... Am zăbovit prea mult de vorbă.

Cu o mişcare hotărîtă, Axinia ridică găleţile, îşi puse pe cobiliţa încovoiată mîinile aurite de arşiţa de primăvară, porni la deal, dar deodată se întoarse cu faţa la Grigori, şi o roşeaţă subţire, tinerească, i se ivi pe obraji.

— Mi se pare, Grigori, că tocmai aici, uite, lîngă puntea asta, a început dragostea noastră. Ţii minte ? În ziua în care petreceam cazacii la plecarea lor în tabără, zise ea zîmbind, şi glasul înviorat răsună mai vesel.

— Pe toate le ţin minte !

Grigori aduse calul în ogradă şi-l lăsă la iesle. Pantelei Prokofievici, care cu prilejul apropiatei plecări a lui Grigori nu se mai dusese dimineaţa la boronit, ieşi de sub şopron şi întrebă :

— Ei, cînd porneşti la drum ?... Să dau grăunţe la cal ?

— Unde să pornesc ? îl privi Grigori, cu gîndurile în altă parte.

— Asta-i bună ! La Karghin.

— Nu plec astăzi !

— De ce ?

— Uite aşa... m-am răzgîndit... Grigori îşi trecu limba peste buzele uscate de arşiţa care-l încingea, apoi îşi înălţă ochii la cer. Vin nori, are să plouă, aşa că de ce m-aş grăbi să mă ude ?

— N-are nici un rost, încuviinţă bătrînul, fără să creadă însă nimic din cele ce spunea Grigori, fiindcă, din ţarcul vitelor, îl zărise prea bine cu cîteva clipe în urmă, stînd de vorbă cu Axinia lîngă podeţ.

„Iar încep dragostele !, gîndi îngrijorat bătrînul. Te pomeneşti că iar se scrînteşte totul între el şi Natalia... Mama mă-si de Grişka ! Dar cu cine dracu seamănă afurisitul de el ? Cu mine oare ?“ Pantelei Prokofievici lăsă toporul cu care cioplea un trunchi de mesteacăn pentru inima carului, privi spinarea puţin încovoiată a fiului care se depărta şi, după ce căută grăbit în amintiri, se văzu cum era cînd era tînăr şi hotărî : „Leit ca mine, diavolul ! Ba chiar l-a şi întrecut pe tat-său, pui de căţea ! Ar trebui să-l bat, ca să nu mai înceapă iarăşi a suci capul Axiniei şi să nu facă zîzanie în casă... Dar cum să-l baţi ?“

Altădată, Pantelei Prokofievici n-ar fi şovăit să-i croiască lui fecioru-său una peste spinare, cu orice i-ar fi căzut în mînă, dacă l-ar fi prins stînd de vorbă cu Axinia, ascunşi de ochii lumii. Însă acum se codi, nu-i zise nimic şi nici nu-i arătă prin nimic că ghicise adevărata pricină a hotărîrii neaşteptate să-şi amîne plecarea. Şi toate acestea, fiindcă Grigori nu mai era „Grişka“, un cazac tînăr şi zurliu, ci comandant de divizie, fără epoleţi, dar tot „general“, care avea sub comanda lui mii de cazaci şi care nu mai era numit de toţi altfel decît Grigori Panteleevici. Deci cum ar putea el, Pantelei Prokofievici, simplu uriadnic, să ridice mîna asupra unui general, chiar dacă îi era fiu ? Respectul de grad nu-l lăsă pe Pantelei Prokofievici nici măcar să se gîndească la aşa ceva, silindu-l să se simtă oarecum stînjenit şi străin faţă de Grigori. Şi numai neaşteptata ridicare a lui Grigori, numai ea era de vină ! Chiar la arat, cu trei zile în urmă, cînd Grigori se răsti la el : „Ehei ! De ce stai cu gura căscată ? Întoarce plugul !“ Pantelei Prokofievici înghiţi în sec şi nu răspunse nimic... În vremea din urmă locurile lor se schimbară parcă : Grigori se răstea la taică-său, care îmbătrînise, iar acesta, auzind ton de comandă în glasul lui, se frămînta, şchiopăta cu piciorul frînt şi se silea să facă totul pe placul feciorului...

„S-a speriat de ploaie ! Dar n-are să fie nici o ploaie. Şi de unde să fie, cînd vîntul bate dinspre răsărit şi cînd n-ai

decît un singur nouraş pe tot cerul? Să-i spun oare Nataliei?"

Încîntat de acest gînd, Pantelei Prokofievici se repezi în casă, dar se răzgîndi de teama tărăboiului şi se întoarse să-şi cioplească inima carului neisprăvită...

Iar Axinia, după ce se întoarse acasă, goli îndată găleţile, se apropie de oglinjoara prinsă în tencuiala cuptorului şi stătu îndelung, cu sufletul la gură, cercetîndu-şi chipul îmbătrînit, dar plin de nuri. Avea aceeaşi frumuseţe vinovată şi ispititoare ; toamna vieţii îi aruncase însă pe obraji culorile-i spălăcite, îi îngălbenise pleoapele, îi strecurase firişoare rare argintii printre şuviţele de păr negru şi-i stinsese strălucirea ochilor. Oboseală şi tristeţe se citeau în toate.

Axinia mai stătu astfel o vreme, apoi se apropie de pat, se prăbuşi cu faţa în jos şi plînse cu rîuri de lacrimi, uşurătoare şi dulci, aşa cum nu mai plînsese de mult.

Vînturi reci, pătrunzătoare se rotesc şi urlă, iarna, deasupra coastei dealului de la Don, suflînd în creasta rotundă a culmilor, aducînd zăpadă albă de pe dîmburile cu pete golaşe de pămînt, măturînd-o în straturi şi îngrămădind-o în troiene. Un nămete de zăpadă rămîne să atîrne deasupra malului, scînteind în bătaia razelor — albastru la apus de soare, liliachiu dimineaţa şi trandafiriu în clipele în care răsare soarele. Şi va sta aşa, ameninţător şi mut, pînă cînd dezgheţul îi va măcina temelia sau un vînt mai puternic îl va prăbuşi cu toată greutatea. Şi atunci, atras în jos, se va nărui cu un zgomot surd, strivind în calea lui tufele mici de mărăcini, rupînd crengile sfioase de păducel, rostogolind fulgerător în urmă-i norii argintii ai pulberii de nea, care, răbufnind, se înalţă pînă la cer...

Asemenea nămeţilor de zăpadă adunaţi în lunile de iarnă, iubirea Axiniei avusese astfel nevoie de o singură atingere. Şi ea veni : întîlnirea cu Grigori, vorbele lui pline de duioşie : „Noroc, Axinia dragă !" Cum, el ? El să nu-i fie drag ? De cine altul îşi amintea în fiecare zi, în orice clipă, din anii cîţi se scurseseră, întorcîndu-se cu gînduri chinuitoare către el, mereu către el ? În tot ceea ce făcea şi ce gîndea, era totdeauna cu el, numai cu Grigori. Tot aşa umblă în cerc calul orb, în jurul osiei de roată care se întoarce, scoţînd apa pentru grădini...

Axinia stătu pînă seara ghemuită în pat, apoi se sculă cu obrazul ud de lacrimi, se spălă, se pieptănă şi începu să se îmbrace de zor, ca o fată mare aşteptată de peţitori. Îşi puse o cămaşă curată, fusta de lînă vişinie şi tulpanul pe cap, se uită din treacăt în oglindă şi ieşi din odaie.

Înserarea cenuşie pogorî asupra satului. Din depărtare, de pe apele revărsate, se auzea gîgîit speriat de gişte sălbatice. Luna palidă şi străvezie se ridica din spatele plopilor de lîngă Don. O cărare verzuie de lumină tremura peste ape. Cireada de vite se întorsese din stepă încă înainte de căderea serii. Vacile mugeau prin ogrăzi, tînjind după iarna nouă rămasă pe pajişti. Axinia nu-şi mai mulse vaca. Scoase din grajd viţelul cu nările albe şi-l lăsă slobod, iar el îşi lipi cu nesaţ buzele de ugerul slab al mă-si, dînd din coadă şi încordîndu-şi picioarele dinapoi.

Daria Melehova tocmai îşi mulsese vaca şi se ducea spre casă, cu căldarea şi cu strecurătoarea în mînă, cînd auzi pe cineva, strigînd-o de peste gard :

— Daşa !

— Cine mă cheamă ?

— Eu sînt, Axinia... Vino-ncoa numai o clipă.

— Dar ce vrei de la mine ?

— Am nevoie de tine ! Vino, pentru numele lui dumnezeu !

— Bine ! Uite, numai să strecor laptele şi vin.

— Atunci te aştept la poartă.

— Bine !

Peste cîteva minute, Daria se întoarse. Axinia o aştepta lîngă poartă. Daria răspîndea în jur un miros de lapte cald şi de ţarc de vite. Se minună văzînd-o pe Axinia curată şi gătită, în loc să fie cu poala suflecată.

— Da' repede ai mai isprăvit cu toate, vecino !

— Fără Stepan, n-am cine ştie ce treabă. Doar o vacă. Nu gătesc aproape nimic, mănînc ceva la repezeală, şi atîta...

— Pentru ce m-ai chemat ?

— Intră o clipă la mine în casă. Am a te ruga ceva...

Glasul Axiniei tremura. Dîndu-şi seama despre ce putea fi vorba, Daria o urmă fără să spună nimic.

După ce intrară în odaie, Axinia, fără să aprindă lumina, deschise cufărul, scotoci înlăuntru şi, prinzînd mîna

Dariei cu degetele sale uscate și fierbinți, îi puse grăbit un inel în deget.

— Ce faci ? Cum, un inel ? Pentru mine ?...

— Da, da, pentru tine. Amintire... de la mine...

— O fi de aur te pomenești ? întrebă lacom Daria, apropiindu-se de fereastră și cercetînd inelul din deget la lumina palidă a lunii.

— Da, aur. Să-l porți sănătoasă !

— Bogdaproste !... Dar ce dorești, pentru ce mi-l dai ?

— Cheamă la mine... cheamă-l pe Grigori al vostru.

— Iar ? zîmbi cu înțeles Daria.

— Nu, nu ! Ce vorbești ! zise speriată Axinia, roșind de au podidit-o lacrimile. Trebuie să-i vorbesc despre Stepan... Poate i-ar face rost de-o permisie...

— Dar de ce n-ai trecut atunci pe la noi ? Puteai să tot stai de vorbă, dacă ai treabă cu el ! o asigură Daria în zeflemea.

— Nu, nu !... Să nu creadă cumva Natalia cine știe ce... Mi-e rușine...

— Bine, fie și așa ! Am să ți-l chem. Nu-mi pare rău de el !

Grigori își isprăvise cina ; puse lingura jos, își supse mustățile, udate cu fiertura de fructe uscate, și le șterse cu palma. Simțind că cineva, pe sub masă, îi atinge piciorul, ridică privirea și văzu că Daria îi face semn tainic cu ochiul.

„Dacă vrea să mă ia în locul răposatului Petro și are să-mi spună ceva despre asta, am s-o bat !... Am s-o duc la arie, am să-i leg fusta de cap și am s-o bat ca pe o cățea !“, se gîndi mînios Grigori, care urmărise tot timpul cu dușmănie tîrcoalele Dariei. Totuși, ieși de la masă, își aprinse țigara și se îndreptă fără grabă spre ușă. Daria ieși aproape în aceeași clipă.

Trecînd în tindă pe lîngă Grigori, ea îl împunse în fugă cu pieptul și-i șopti :

— Vino, răutăciosule ! Te cheamă...

— Cine ? întrebă într-o răsuflare Grigori.

— Ea.

Un ceas mai tîrziu, după ce Natalia și copiii adormiră, Grigori, cu mantaua încheiată pînă la gît, ieși cu Axinia

pe portița ogrăzii lui Astahov. S-au oprit un răstimp, tăcuți, în ulicioara întunecoasă, și apoi merseră tot așa de tăcuți, în stepa mută, mînați de chemarea întunericului și a miresmelor îmbătătoare de iarbă nouă. Dînd la o parte poala mantalei, Grigori o strîngea la piept pe Axinia și simțea cum îi tremură trupul, cum inima ei, de sub bluză, bate rar și puternic...

51

A doua zi, înainte de plecare, Grigori stătu puțin de vorbă cu Natalia. Ea îl chemase la o parte și-l întrebă în șoaptă :

— Unde mi-ai fost noaptea ?... De unde te-ai întors așa de tîrziu ?

— Parcă era cine știe ce tîrziu !

— Vrei să spui că nu ? Cînd m-am trezit cîntau întîia oară cocoșii și tu tot încă nu te întorseseși...

— A venit Kudinov. M-am dus la el, să stăm de vorbă despre treburi militare. Asta nu te privește.

— Dar de ce n-a venit să doarmă la noi ?

— Se grăbi să ajungă la Vioșki.

— Și la cine a tras ?

— La Aboșcenkov. Mi se pare că-s un fel de neamuri de departe.

Natalia nu mai întrebă nimic. Se simțea că șovăie, dar în ochii ei ațipea un gînd ascuns, și Grigori tot nu izbuti să-și dea seama dacă vorbele lui au aflat crezare ori nu.

Mîncă în grabă. Pantelei Prokofievici pornise să-i pună șaua pe cal, iar Ilinișna șopti grăbită, sărutîndu-l și făcînd semnul crucii peste el :

— Să nu uiți de dumnezeu, dragul mamei... nu-l uita ! Ne-a venit zvon că ai fi tăiat cică niște marinari... Doamne ! Bagă-ți și tu mințile în cap !... Uite, Grișenka, ce copii mari îți cresc și gîndește că și după cei pe care i-ai omorît poate că tot așa au rămas niște copilași... Se poate una ca asta ? Cît de milos și de blînd te știam cînd erai mic, iar acum uite ce încruntat ești ! Și inima ți s-a făcut de lup... Ascult-o pe maică-ta, Grișenka ! N-ai nici tu șapte vieți, și gîndește-te că poate să vie o sabie de om rău și asupra capului tău...

Grigori zîmbi stînjenit, sărută mîna uscăţivă a bătrînei şi se apropie de Natalia. Ea îl îmbrăţişă cu răceală, întorcîndu-şi faţa. Grigori îi zări în ochii seci numai o durere şi o mînie ascunsă, în loc de lacrimi... Îşi luă rămas bun de la copii şi plecă...

Vîrîndu-şi piciorul în scară şi ţinîndu-se cu mîna de coama aspră a calului, gîndi nelămurit : „Viaţa s-a întors din nou altfel, dar inima-i rămîne tot rece şi pustie... Pare-mi-se că nici Axiutka n-are să-i mai poată umple golul..."

Fără să-şi arunce ochii la alaiul rubedeniilor, care se îngrămădiseră la poartă, porni la pas pe uliţă şi, trecînd prin faţa casei lui Astahov, strecură o privire furişă spre ferestre. O zări pe Axinia stînd la cea din urmă fereastră din odaie. Zîmbindu-i, ea flutură băsmăluţa brodată, dar o mototoli îndată şi o duse la gură şi la ochii cerniţi de noaptea fără somn...

Grigori o luă la trap grăbit. Urcă dealul şi zări pe drumul de vară doi călăreţi şi o căruţă care veneau din faţă. Recunoscu pe Antip, fiul lui moş Minciună, şi pe Stremeanikov, un căzăcel tînăr, negricios şi sprinten, din mahalaua de sus a satului. „Au adus nişte leşuri", ghici Grigori, privind la carul cu boi şi întrebînd înainte de a veni în dreptul cazacilor :

— Pe cine aduceţi ?

— Pe Alioşka Şamil, pe Tomilin Ivan şi pe Iakov Podkova.

— Morţi ?

— Toţi !

— Cînd ?

— Aseară, pe la asfinţit de soare.

— Bateria a rămas ?

— A rămas ! Tocmai pe ei, pe tunarii noştri, i-au prins roşii în cvartir, la Kalinov Ugol. Iar pe Şamil l-au omorît aşa, din pricina prostiei lui !

Grigori îşi descoperi capul şi coborî din şa. O cazacă mai în vîrstă, de la Cir, care mîna boii, îl opri. Cei trei cazaci morţi zăceau întinşi, unul lîngă altul, în car. Încă înainte de a ajunge mai aproape, Grigori simţi un miros dulceag şi greu, adus de vînt. Alioşka Şamil zăcea între ceilalţi doi. Haina sa albastră şi ponosită era descheiată, cu

mîneca goală pusă sub capul despicat, iar ciotul de braț, care îi fusese rupt cîndva în tinerețe, atît de sprinten de obicei, se odihnea acum legat cu o cîrpă murdară, strîns de pieptul lat și fără viață. O ură neîmblînzită îi înghețase pe gura moartă cu dinți albi, dar, cu o mare liniște și cu o îngîndurată tristețe, ochii tulburi priveau cerul albastru și un nouraș plutitor deasupra stepei...

Chipul lui Tomilin era de nerecunoscut ; de fapt, nici nu mai era un chip de om, ci o pată roșie de nedeslușit, retezată cu o lovitură piezișă de sabie. Iakov Podkova, care zăcea într-o rînă, galben ca șofranul, cu gîtul strîmb, avea capul aproape despărțit de trup. Osul alb al claviculei tăiate îi ieșea de sub gulerul bluzei verzi, iar pe frunte, ceva mai sus de ochi, se vedea o gaură sîngerie făcută de un glonț, ca o stea cu raze negre. Fiindu-i pesemne milă de cazacul care murea greu, vreun ostaș roșu trăsese cu țeava armei aproape lipită de capul lui Iakov Podkova, lăsînd urmele de arsură și petișoarele negre de pulbere pe chipul său de mort.

— Haideți, fraților, să ne prohodim prietenii și să fumăm cîte o țigară pentru odihna sufletelor lor, rosti Grigori, apoi se îndepărtă puțin, slăbi chingile, scoase zăbalele și, trecînd dîrlogii în jurul piciorului stîng al calului, îl lăsă să pască iarba mătăsoasă și dreaptă ca săgeata.

Antip și Stremeanikov descălecară cu plăcere, își legară și ei caii de picioare și-i lăsară să pască. S-au culcat și au început să fumeze. Privind la boul cu smocuri de păr vechi și scămoșat de năpîrleală, care își întindea botul după buruiana de la marginea drumului, Grigori întrebă:

— Da' cum a pierit Șamil ?

— Crede-mă, Panteleici, numai din prostia lui !

— Cum ?

— Uite cum s-a întîmplat, începu Stremeanikov. Ieri, pe la amiază, plecam în patrulare sub comanda vagmistrului. Chiar Platon Reabcikov ne trimisese... Mă, Antip, cum îi zice vagmistrului cu care am fost noi ieri ?

— Dracu să-l știe !

— Atunci, dă-l naibii ! Nu-l cunoaștem, e unul de la altă sotnie. Da-a... Va să zică, mergem noi, eram paisprezece cazaci și Șamil cu noi. Ieri toată ziua zburda de vese-

lie, inima lui adică nu-i spunea nimic. Mergeam, iar dînsul dă din ciotul său de mînă, lasă dîrlogii pe oblînc și zice : „Și cînd o să ne vină oare Grigori Panteleici al nostru ? Ce-aș mai bea și ce-aș mai cînta cu el !“ Și tot cînta într-una, pînă cînd am ajuns la colnicul Latîșevski :

Am zburat mereu-nainte,
Ca lăcustele în stol.
Și trăgeau mereu din flinte
Toți cazacii de la Don !

Și așa, coborîm noi în văgăună, lîngă rîpa Topkaia, iar vagmistrul ne zice : „Băieți, roșii nu se văd nicăieri. Să știți că nici n-au ieșit din slobozia Astahovo. Sînt prea leneși țăranii ca să se scoale devreme, iar acum stau și mănîncă, frig mereu la găini de-ale hoholilor. Hai să ne odihnim nițel și noi, că uite cum ni s-au înfierbîntat caii“. „Bine, zicem noi, hai să ne odihnim !“... Am descălecat, ne-am tolănit pe iarbă și am trimis pe unul să stea de pază pe colnic. Stăm noi așa ce stăm, ci numai îl văd eu pe Alioșka răposatul că umblă la calul lui și că-i slăbește chinga de la pernă. „Mă, Alexei, zic, nu slăbi chingile, că dacă, doamne ferește, va trebui s-o pornim la iuțeală, n-o să ai timp să le strîngi cu mîna ta oloagă !“ Dar el se rățește la mine : „Am să le isprăvesc toate mai iute decît tine ! Tu te-ai găsit să mă-nveți pe mine, măi bobocule !“ Și cu vorba asta slăbește chinga și scoate zăbalele. Stăm iar ce stăm, unul fumează, altul mai povestește cîte ceva, iar ceilalți adorm. Și între timp, omul nostru de pază a adormit și el... S-a culcat, mama mă-si, sub movíliță, și doarme dus. Deodată aud parcă un sforăit de cal. Mi-era lene să mă scol, dar tot m-am ridicat și am ieșit din văgăună pe colnic. Cînd mă uit, ce să văd ? La vreo sută de stînjeni de noi, niște roșii vin pe fundul vîlcelei, cu comandantul în frunte, călare pe un cal murg, ager ca un leu... Aveau și o pușcă-mitralieră cu dînșii. M-am prăvălit înapoi în văgăună și strig : „Vin roșii ! La cai !“ Dînșii mă și văzuseră, căci auzim îndată pe cineva dînd o comandă... Am sărit pe cai, vagmistrul a scos sabia, voia să-i atace ; dar cum să mai ataci, cînd noi eram paisprezece, iar dînșii aveau două plutoane și o pușcă-mitralieră ! Am rupt-o la fugă ; ei au tras după noi cu pușca-mi-

tralieră ; dar văzînd că n-au să ne facă nimic cu ea, fiindcă eram apărați de văgăună, au luat-o după noi. Aveam cai mai sprinteni, așa că i-am lăsat mult în urmă. Iar cam la o jumătate de verstă depărtare, ne-am dat jos și am deschis foc. Și abia atunci vedem că Alioșka Șamil nu-i cu noi. Ce se întîmplase ? Cînd s-a dat alarma, a sărit la cal, s-a apucat cu mîna cea teafără de șa, dar cînd să vîre piciorul în scară, s-a pomenit cu șaua sub burta calului. N-a mai dovedit să încalece, și așa a rămas Șamil ochi în ochi cu roșii, iar calul a alergat după noi, împroșcînd foc pe nări, cu șaua sub burtă... Așa de cumplit se speriase că nu mai lăsa pe nimeni să se apropie de el, sforăind ca un diavol. Și iată cum a dat ortul popii Alexei al nostru !... Dacă n-ar fi slobozit chinga, ar fi fost în viață și acum... Stremeanikov zîmbi în mustața negricioasă și-și isprăvi povestirea : În ajun nu mai contenea a cînta :

Moș Martine, moș Martine,
Haide, sfîșie-mi văcuța —
Ia-mi și capul de pe mine...

Și iată că i-au luat capul !... Nici nu-i mai cunoști chipul ! A curs sîngele din el, ca dintr-un bou înjunghiat... Mai pe urmă, cînd i-am aruncat înapoi pe roșii, am alergat pînă la văgăună și-l vedem lungit pe jos într-o băltoacă de sînge așa de mare, de parcă înota în ea.

— Ajunge ! Hai, mai stăm ori plecăm ? întrebă cu nerăbdare femeia, dînd la o parte de pe buze basmaua care îi ferea fața de arșiță.

— Nu te grăbi, leliță ! Ajungem îndată.

— Cum să nu mă grăbesc ? Te pălește o duhoare așa de grea de la morții ăștia, că-ți vine să cazi din picioare !

— Da' ce fel de altă mireasmă te-ai aștepta să răspîndească ? Răposații, sireacii, au halit carne, s-au desfătat cu muierile... Iar cine le face pe-astea, nici n-apucă să moară cu totul, că a și început să se împută... Se zice că numai de la sfinți vine un miros plăcut și după ce mor, dară eu cred că toate sînt numai niște deșarte minciuni. Oricît de sfînt ar fi, după moarte trebuie să iasă o putoare din el ca dintr-o hazna, că așa-i făcut omul !... Cît or fi

fiind ei de sfinți, primesc hrana tot prin burtă și au tot treizeci de arșini de mațe, cîți îi sînt dați omului de la dumnezeu să aibă... rosti îngîndurat Antip.

Dar Stremeanikov se rățoi fără pricină, bodogănind :

— Da' ce dracu te-a apucat cu sfinții ?... Dă-i încolo ! Hai să mergem !

Grigori își luă rămas bun de la prieteni și se apropie de car să-și ia rămas bun și de la cazacii morți, cînd abia atunci băgă de seamă că tustrei erau desculți și că trei perechi de cizme le erau puse cu carîmbii sub picioare.

— Pentru ce i-au descălțat ?

— Cazacii noștri au făcut-o, Grigori Panteleici... Răposații aveau cizme bune, iar oamenii din sotnie... s-au sfătuit între ei și au zis : „Hai să le scoatem lucrurile mai bune pentru cei ce au încălțăminte proastă, iar pe cele proaste să le ducă în sat. Morții au neamuri. N-au decît să poarte copiii lor cizme proaste !" Anikușka a zis : „Morții nu mai umblă nici călare, nici pe jos. Dați-mi cizmele lui Alioșka, au talpa grozav de bună, iar eu, pînă cînd mi-oi înhăța o pereche de bocanci de la vreun roșu, poate să mă tot ia dracul de frig..."

Grigori își văzu de drum. Cînd se depărtă, auzi o sfădălie aprigă între cazaci. Stremeanikov strigă cu glasul lui ascuțit de tenor :

— Minți, Antip ! Nu degeaba îi ziceau lui tat-tău : moș Minciună ? Nu s-au pomenit sfinți dintre cazaci ! Toți au fost de neam țărănesc.

— Ba a fost unul !

— Minți ca un porc !

— Ba a fost !

— Care ?

— Chiar sfîntul Gheorghe-biruitorul !

— Mă-ă, netotule ! Fă-ți cruce ! Ce fel de cazac a fost sfîntul Gheorghe ?

— Cazac adevărat, dintr-o staniță de jos, mi se pare chiar din Semikarakorskaia.

— Mă, da' cumplit le mai potrivești și le mai încornorezi ! Las-o ceva mai moale ! Nu-i cazac, cum nu-s eu popă !

— Nu-i cazac ? Dar atunci de ce-l zugrăvesc cu sulița în mînă ?

Grigori nu mai auzi urmarea. O luă la trap, se coborî într-o văgăună şi, tăind Şleaul Hatmanilor, mai zări o dată carul şi pe cei doi călăreţi, coborînd încet dealul spre sat.

Merse în trap aproape pînă la Karghinskaia. Un vîntişor slab se zbenguia cu coama calului, care nu asudase nici o clipă. Ţiştarii cafenii şi lungi treceau în fugă peste drum, fluierînd a spaimă. Iar acest fluierat ascuţit, de alarmă, suna ciudat de potrivit şi la locul său în nesfîrşita tăcere ce stăpînea totul de jur împrejur. Dropiile îşi luau zborul de pe colnice şi de pe crestele dealurilor, de-a lungul drumului. Alb ca zăpada, dropioiul se înălţa spre cer, strălucind în razele soarelui, dînd aprig şi iute din aripi — şi după ce-şi atingea culmea zborului, se lăsa să plutească în oceanul de peruzea, îndepărtîndu-se clipă de clipă, cu gîtul întins şi cu un inel de nuntă din pene negre, catifelate în jurul gîtului. După ce străbătea vreo sută de stînjeni, cobora mai în jos şi fîlfîia tot mai repede din aripi, ca şi cum s-ar fi muncit să zboare pe loc. Lîngă pămînt, aripile lui albe-gălbui mai sclipeau o dată, într-un fulger pe fond verde, şi piereau din ochi : pasărea dispărea în iarbă.

Strigătele pătimaşe de chemare ale dropiilor, un fel de „trji-trji", răsunau de pretutindeni. Chiar pe culmea unui deal de la Cir, la cîţiva paşi de drum, Grigori zări de pe cal un cerc de bătălie părăsit : era larg de un arşin şi jumătate şi bătătorit de ghearele cocoşilor care se încăieraseră pentru vreo găinuşă. În acest cerc nu era nici un firicel de iarbă ; numai praf cenuşiu, crestat pe cruciuliţele urmelor de picioare, se aşternuse în strat neted, iar pe tulpinile uscate de buruieni şi de pelin din jur tremurau în vînt penele pestriţe, cu dosul trandafiriu, smulse în vîltoarea luptei de pe spinări şi din cozi. O dropie cenuşie sări din cuibul ei de pe aproape. Cocoşată ca o bătrînică, alergînd iute cu picioruşele subţiri, fugi sub o tufă veştedă de sulfină de anul trecut şi se ascunse acolo, neîndrăznind să-şi ia zborul.

O viaţă nevăzută, zămislită de primăvară, puternică şi plină de un zbucium fierbinte, se desfăşura în stepă : ierburile se înălţau din pămînt, perechile de nuntă ale zburătoarelor şi sălbăticiunilor mari şi mici se împreunau prin tainice locuri de stepă, ascunse de ochiul iscoditor al

omului ; holdele se înviorau cu puzderia firelor de grîne abia răsărite. Numai ghemurile de buruiană ţepoasă, care îşi trăise traiul de anul trecut, se mai strîngeau mohorîte sub coastele gorganelor de strajă, risipite prin stepă, se lipeau de ţărînă, cerîndu-i apărare, dar un vîntuleţ rece şi ager le rupea fără milă din rădăcini, le gonea şi le rostogolea în lung şi în lat prin stepa scăldată în lumina trezită la viaţa cea nouă.

Grigori Melehov sosi la Karghinskaia înainte de lăsatul nopţii. Trecu Cirul prin vad ; îl găsi pe Reabcikov la un popas de cai de lîngă apă, într-un cătun căzăcesc.

A doua zi de dimineaţă, primi de la el comanda unităţilor din divizia sa, împrăştiate prin sate — şi după ce citi cele din urmă comunicate primite de la statul-major, în urma unei consfătuiri cu Mihail Kopîlov, şeful statului-major al diviziei, hotărî să înainteze spre sud, pînă la slobozia Astahovo.

În unităţi se simţea o mare lipsă de cartuşe. Trebuiau dobîndite prin luptă. Acesta era tocmai ţelul de căpetenie al ofensivei hotărîte de Grigori.

Spre seară, s-au strîns în Karghinskaia trei regimente de cavalerie şi unul de infanterie. Hotărîrea a fost să se ia numai şase mitraliere şi puşti-mitraliere, din cele douăzeci şi două cîte avea divizia, fiindcă pentru celelalte nu existau benzi.

Dimineaţa, divizia porni la ofensivă. Lăsînd statul-major undeva pe drum, Grigori luă comanda Regimentului 3 de călărime, trimise înainte patrule călări şi porni în marş spre sud, îndreptîndu-se spre slobozia Ponomariovka, unde, după datele cercetării, se concentrau Regimentele 101 şi 103 de infanterie roşii, care se pregăteau la rîndul lor să înainteze asupra staniţei Karghinskaia.

La vreo trei verste depărtare de staniţă, îl ajunse din urmă un curier care îi înmînă o scrisoare de la Kudinov.

„Regimentul «Serdobsk» ni s-a predat ! Toţi soldaţii sînt dezarmaţi ; pe vreo douăzeci dintre ei, care au început să facă gură, i-a trimis Bogatîriov pe lumea ailaltă : a dat ordin să-i taie cu sabia. Ne-au predat 4 tunuri (dar blestemaţii de comunişti artilerişti au izbutit să le scoată închi-

zătoarele), peste 200 de obuze și 9 mitraliere. La noi e mai mare bucurie ! Îi băgăm pe roșii prin sotniile pe jos, o să-i silim să se bată cu ai lor. La tine ce se mai aude ? Da, era să uit : i-au prins pe comuniștii din satul tău, pe Kotlearov, pe Koșevoi, și pe mulți de la Elanskaia. O să-i dea gata pe toți în drum spre Vioșki. Dacă ai o mare nevoie de cartușe, dă-ne de știre cu aducătorul acesteia ; o să-ți trimitem vreo 500,

KUDINOV"

— Vistavoiul ! strigă Grigori.

Prohor Zîkov se înființă îndată la galop, dar, văzîndu-l pe Grigori cu totul de nerecunoscut, chiar duse cu spaimă mîna la cozoroc.

— Ce poruncă ?

— Reabcikov ! Unde-i Reabcikov ?

— În coada coloanei ? !

— Trap ! Într-o clipă să vină !

Platon Reabcikov depăși la trap coloana de marș și veni în dreptul lui Grigori. Vîntul îi uscase și-i cojise pielea de pe chipul cu mustățile albe, care, ca și sprîncenele pîrlite de soarele de primăvară, sclipeau auriu ca părul de vulpe. Zîmbea, și fuma în mers. Calul său murg-închis, cu trupul gras și nevătămat de lunile de post ale primăverii, cînd năpîrlesc vitele, mergea la trap vioi, cu pieptarul lucind.

— Vreo scrisoare de la Vioșki ? strigă Reabcikov, zărind curierul lîngă Grigori.

— Da, o scrisoare, răspunse stăpînit Grigori. Ia comanda regimentului și a întregii divizii. Eu plec.

— Ei bine, pleacă. Dar de ce atîta grabă ? Ce scrie ? Cine ?... Kudinov ?

— Regimentul „Serdobsk" s-a predat la Ust-Hopior...

— Așa-a ? Va să zică, mai începem să trăim și noi !... Pleci chiar acum ?

— Acum.

— Drum bun ! Pînă cînd te întorci, noi o să fim la Astahovo !

„Ah, numai dacă i-aș găsi pe Mișka și pe Ivan Alexeevici în viață... Să aflu cine l-a omorît pe Petro... Și să-i

scap de moarte, pe Ivan, pe Mişka ! Să-i scap !... E sînge între noi, dar tot nu sîntem nişte străini !", se gîndea Grigori, croindu-şi neîndurat calul cu biciuşca şi coborînd în galop colnicul.

52

Îndată ce sotniile de răsculaţi intrară în Ust-Hopiorskaia, înconjurîndu-i pe cei de la „Serdobsk" strînşi la adunare, comandantul Brigăzii 6, Bogatîriov, împreună cu Voronovski şi Volkov au plecat la o consfătuire. Consfătuirea avu loc tot acolo, lîngă piaţă, într-o casă de negustori, şi nu ţinu mult. Fără să-şi scoată biciuşca atîrnată de mînă, Bogatîriov dădu bună ziua lui Voronovski şi zise :

— Totu-i bine ! Se va ţine seama de asta. Dar cum de n-aţi putut să păstraţi tunurile ?

— O întîmplare ! Curată întîmplare, domnule horunji ! Artileriştii erau aproape toţi comunişti, au opus o rezistenţă disperată cînd au început să-i dezarmeze : au omorît doi soldaţi şi, după ce au scos închizătoarele, au fugit.

— Păcat ! Bogatîriov aruncă pe masă şapca lui kaki, cu o urmă proaspătă de cocardă ofiţerească scoasă, şi zîmbi în silă, ştergîndu-şi cu batista murdară capul tuns şi sudoarea de pe obrazul arămiu : Bun, e bine şi asta ! Duceţi-vă acum şi spuneţi-le soldaţilor voştri... Mai staţi de vorbă cu dînşii ca să nu... pentru ca să predea toate armele.

Jignit de tonul poruncitor al ofiţerului de cazaci, Voronovski repetă, bîlbîindu-se :

— Toate armele ?

— Mai trebuie s-o repet ? Am zis, toate, adică toate pînă la una.

— Dar dumneata, domnule horunji, şi comandanţii dumitale aţi primit condiţia ca regimentul să nu fie dezarmat !... Atunci ? Bineînţeles, că mitralierele, tunurile, grenadele, toate astea trebuie neapărat să le predăm, dar în ceea ce priveşte armamentul ostaşilor roşii...

— Nu mai sînt ostaşi roşii ! ridică vocea Bogatîriov, umflîndu-şi răutăcios buza de sus şi pocnind biciuşca peste tureatca cizmei stropite de noroi. Acum nu mai sînt

ostaşi roşii, ci nişte soldaţi care au să apere ţara Donului. E limpede ?... Iar dacă n-au să vrea, vom şti cum să-i silim ! Ce să ne mai ascundem după degete ? După ce ne-au făcut atîtea necazuri şi pagube pe pămîntul nostru, mai vii şi cu tocmeli ? Nu sînt nici un fel de tocmeli între noi ! E limpede-e ?...

Şeful de stat-major al Regimentului „Serdobsk", tinerelul locotenent Volkov, rămase adînc jignit. După ce-şi plimbă nervos degetele pe nasturii de la gulerul drept al bluzei de postav negru, îşi zbîrli zulufii de păr negru, lung şi uimitor de creţ, şi întrebă răstit :

— Prin urmare, ne socotiţi prizonieri. Aşa e ?

— Nu ţi-am spus asta ţie, şi n-ai decît să păstrezi pentru tine răstălmăcirile tale, care nu mă interesează ! il întrerupse brusc comandantul brigăzii căzăceşti, începînd să-l tutuiască şi arătînd pe faţă că cei cu care vorbeşte depind, pe deplin şi în toate, de voinţa lui.

Toţi cei din odaie tăcură o clipă. Un vuiet surd venea din piaţă. Voronovski se plimbă de mai multe ori prin cameră, frecîndu-şi degetele, apoi îşi încheie vestonul gros kaki la toţi nasturii şi, clipind nervos, se adresă către Bogatîriov :

— Tonul dumitale este jignitor pentru noi şi nedemn de dumneata, ca ofiţer rus. Ţi-o spun în faţă !... Şi dacă ne-aţi provocat, vom vedea noi cum trebuie procedat... Locotenent Volkov ! Îţi ordon să te duci în piaţă şi să spui plutonierilor : oamenii să nu-şi predea în nici un caz armele ! Dă ordin regimentului să stea cu armele pregătite. O să isprăvesc acum convorbirea cu acest... cu acest domn Bogatîriov şi vin îndată în piaţă.

Pete negre de mînie se iviră pe chipul lui Bogatîriov, dar, dîndu-şi seama că s-a cam întrecut cu măsura, comandantul brigăzii, care voia să spună ceva, se stăpîni şi-şi schimbă îndată purtarea. Îndesîndu-şi şapca cu o singură mişcare, tot jucîndu-se iritat cu biciuşca împletită, începu să vorbească cu o voce în care se ivi pe neaşteptate oarecare politeţe şi atenţie :

— Domnilor, aţi binevoit să mă înţelegeţi nu chiar aşa cum trebuie. Desigur că n-am primit cine ştie ce educaţie, n-am învăţat ştiinţe pe la şcoli de ofiţeri, şi poate că n-am vorbit cum se cuvine, dar să nu ne legăm de

fiecare cuvînt. Doar sîntem toţi de-ai noştri ! Şi nu trebuie să se afle nici o supărare între noi. Eu ce-am zis la o adică ?... Am zis numai că trebuie să-i dezarmeze îndată pe ostaşii voştri roşii, mai cu seamă pe acei care sînt nesiguri şi pentru noi, şi pentru voi... Numai despre ăştia am vorbit !

— Dă-mi voie ! Trebuia să te exprimi mai limpede, domnule horunji ! Şi pe urmă, trebuie să mărturiseşti că tonul dumitale provocator, toată purtarea dumitale... Voronovski strînse din umeri şi urmă pe un ton mai împăciuitor, dar tot cu aceeaşi nedomolită mînie : Ne-am gîndit şi noi că pe cei şovăitori şi nesiguri trebuie să-i dezarmăm şi să-i punem la dispoziţia dumitale...

— Aşa e, aşa e ! Tocmai !

— Doar nici n-am spus altceva chiar de la început : am hotărît chiar noi să-i dezarmăm. În ce priveşte însă nucleul nostru de luptă, o să-l păstrăm. Ţinem să-l păstrăm cu orice preţ ! Eu personal sau locotenentul Volkov, pe care ţi-ai permis să-l tutuieşti fără să-l cunoşti mai de-aproape, vom prelua comanda şi vom şti să spălăm ruşinea de a fi slujit în rîndurile Armatei Roşii... Dumneata trebuie să ne dai această posibilitate.

— Şi cîte baionete vor fi în nucleaua asta a voastră ?

— Aproximativ vreo două sute.

— Ei bine, fie, încuviinţă de nevoie Bogatîriov. Se sculă, deschise uşa spre coridor şi strigă cu glas tare : Gazdă ! Şi cînd o femeie în vîrstă, cu capul acoperit cu tulpan gros, se ivi în prag, porunci : Adu nişte lapte dulce ! Trap !

— Iertaţi, dar lapte n-avem.

— Pentru roşii, desigur că aţi avut, şi acum pentru noi nu e ? rînji acru Bogatîriov.

O tăcere apăsătoare stăpîni din nou odaia. O întrerupse locotenentul Volkov :

— Pot să plec ?

— Da, răspunse Voronovski cu un oftat. Du-te şi dă ordin să-i dezarmeze pe cei care sînt însemnaţi în listele noastre. Listele sînt la Gorigasov şi la Westminster.

Numai amorul propriu de ofiţer, dureros lovit, îl făcuse să spună : „Vom vedea noi cum trebuie procedat". În

realitate, căpitanul Voronovski pricepea prea bine că jocul său s-a încheiat și că nu mai poate da îndărăt. După știrile cele mai proaspete, forțele trimise în grabă de statul-major al armatei pentru reprimarea rebeliunii celor din „Serdobsk" au și plecat de la Ust-Medvedița și puteau să sosească în orice clipă. La rîndul său, Bogatîriov avusese timp să-și dea seama că Voronovski era un om de încredere și absolut neprimejdios, care nu mai avea nici o cale de retragere. Comandantul brigăzii încuviință pe răspunderea sa formarea unei unități de luptă independente, alcătuită din partea de încredere a regimentului. Cu aceasta, consfătuirea luă sfîrșit.

Între timp, răzvrătiții începură în piață o acțiune energică pentru dezarmarea celor din „Serdobsk", fără să mai aștepte rezultatele consfătuirii. Mîinile lacome și ochii hrăpăreți, ai cazacilor cercetau furgoanele și căruțele, răsculații apucau pe întrecute nu numai cartușele, ci și bocancii cazoni galbeni cu talpa groasă, moletierele făcute sul, hainele și pantalonii vătuiți, merindele. Văzînd aceste isprăvi de samavolnicie căzăcească, vreo douăzeci de oameni din Regimentul „Serdobsk" încercară să se împotrivească. Unul din ei izbi cu patul puștii pe un răsculat, care, căutîndu-l în buzunare, îi scosese liniștit punga cu bani și o băgase în buzunarul său.

— Ești un pungaș ! Cum îndrăznești să ne jefuiești ? ! Dă-mi punga îndărăt, că de nu, bag baioneta-n tine !

Fu susținut de cîțiva tovarăși, care izbucniră în strigăte de revoltă :

— Tovarăși, la arme !

— Ne-au tras pe sfoară !

— Nu predați armele !

Se iscă o scurtă încăierare, în care ostașii roșii mai îndărătnici fură împinși la gard, iar la îndemnul comandantului sotnici a 3-a călare răvrătiții îi măcelăriră pe toți în două minute.

După ce locotenentul Volkov veni în piață, dezarmarea merse și mai repede. Sub ploaia torențială, ostașii roșii fură înșiruiți și percheziționați. Tot acolo, în apropiere, se făceau grămezi de arme, grenade, materiale ale secției de telefonie, lăzi de cartușe și benzi de mitralieră...

Bogatîriov se înfiinţă în piaţă la galop şi, răsucindu-se în toate părţile pe calul său, care juca înfierbîntat, strigă celor din „Serdobsk“, aliniaţi în front, agitînd deasupra capului biciuşca groasă şi împletită :

— Ascultaţi aici !... De azi înainte, voi aveţi să vă bateţi cu nelegiuiţii de comunişti şi cu trupele lor ! Cine va merge alături de noi va fi iertat, iar cine va crieni are să aibă partea celor de acolo !

Şi arătă cu biciuşca grămada albă şi diformă a cadavrelor de ostaşi roşii, dezbrăcaţi de cazaci pînă la rufe şi lăsaţi în ploaie.

Un murmur înăbuşit străbătu şirurile de ostaşi roşii, dar nimeni nu rosti nici o vorbă de împotrivire cu glas tare, nici unul nu ieşi din front...

Cazacii pedeştri şi călări forfoteau grămadă ori răzleţi în piaţă, încercuind-o din toate laturile şi închizînd orice ieşire.

Iar lîngă ograda bisericii, pe un colnic, stăteau mitralierele Regimentului „Serdobsk“, verzi, întoarse cu ţevile spre şirurile de ostaşi roşii şi, după scuturi, la spatele lor, cu mitraliori cazaci, uzi de ploaie, gata să tragă...

Într-o oră, Voronovski şi Volkov aleseră după liste pe cei „de încredere“, erau la un loc o sută nouăzeci şi patru de oameni. Noua unitate fu numită „Batalionul I de răsculaţi independent“ şi plecă în aceeaşi zi pe poziţie, spre satul Belavinski, de unde înaintau regimentele din Divizia 23 cavalerie, aduse de la Doneţ. După zvonuri, erau Regimentele roşii 15, sub comanda lui Bikadorov, şi 32, condus de vestitul Mişka Blinov, şi se apropiau, zdrobind sotniile de răzvrătiţi care cutezau să le stea împotrivă. Una dintre ele, trimisă de un sat din plasa Ust-Hopiorski, fu măcelărită într-un chip groaznic. Tocmai împotriva lui Blinov hotărîse Bogatîriov să arunce batalionul lui Voronovski, ca să-i încerce tăria în botezul focului...

Ceilalţi oameni din „Serdobsk“, vreo opt sute şi mai bine la număr, au fost trimişi pe jos de-a lungul Donului la Vioşenskaia, după cum poruncise mai demult Kudinov, comandantul forţelor de răsculaţi, în scrisoarea lui către Bogatîriov. Trei sotnii călări plecară să-i escorteze, pe

dealul de deasupra Donului, înarmate cu mitralierele celor din „Serdobsk".

În ajunul plecării din Ust-Hopiorskaia, Bogatîriov porunci să se facă o slujbă bisericească, de unde plecă o dată cu strigătul popii, care se ruga pentru „biruinţa oastei căzăceşti celei iubitoare de Hristos". Îi aduseră calul. Încălecă, făcu semn către comandantul uneia dintre sotniile lăsate de pază la Ust-Hopiorskaia şi, aplecîndu-se în şa, îi şopti la ureche :

— Pe comunişti să-i păzeşti mai straşnic decît un depozit de muniţie ! Să-i trimiţi mîine dimineaţă sub escortă puternică la Vioşenskaia. Iar acum, porneşte oameni călări prin sate, ca să afle lumea ce fel de poame le vin. O să-i judece poporul cu judecata lui !

Zise şi-şi văzu de drum.

53

În amiaza unei zile de aprilie, un aeroplan se ivi deasupra satului Singhin, din staniţa Vioşenskaia. Atraşi de bîzîitul motorului, copiii, femeile şi bătrînii năvăliră afară din case şi, ridicîndu-şi capetele, priveau îndelung cum se învîrtea aeroplanul pe cerul posomorît, cum se înclina şi dădea roată ca un uliu. Zbîrnîitul de motor se făcu mai tare şi mai asurzitor. Aeroplanul se pregătea să aterizeze, alegîndu-şi un locşor neted pe pajiştea de lîngă sat.

— Acuşi o să dea drumul la bombe ! Fereşte ! ţipă speriat un moşneag mai dezgheţat.

Şi îndată mulţimea îmbulzită în ulicioară o rupse la fugă. Femeile tîrau după dînsele copiii care urlau, iar moşnegii săreau gardurile ca ţapii, iuţi şi sprinteni, alergînd prin grădini. O singură bătrînă rămase în ulicioară. O zbughise la goană cu toată lumea, dar fie că picioarele i s-au muiat de groază, fie că s-a poticnit în vreun muşuroi de pămînt, căzu şi rămase întinsă, cu picioarele slabe ridicate cu neruşinare în sus şi ţipînd cu voce frîntă :

— Aoleo, săriţi, oameni buni !... Of, acuma m-a ajuns şi pe mine ceasul morţii !...

Dar nimeni nu se întoarse s-o scape. Iar aeroplanul trecu vijelios ceva mai sus de acoperişul hambarului,

urlînd și vuind cumplit, acoperind o clipă cu umbra lui înaripată lumina soarelui în ochii bătrînei, holbați de groaza morții, se îndepărtă și, izbindu-se ușor cu roțile de pămîntul umed de pe pajiște, alergă în stepă. Tocmai în clipa aceea bătrîna a pățit-o cum e mai urît. Zăcea mai mult moartă decît vie, fără să mai audă și fără să mai simtă ce se petrece sub ea și deasupra ei. Firește că n-a mai putut să vadă nici cum doi oameni, cu haine de piele neagră, s-au dat jos din pasărea cea înfricoșătoare oprită pe pămînt și, după ce stătură o clipă nehotărîți, uitîndu-se în jur, o luară drept spre ogradă.

Dar moșneagul ei, pitit în livadă, în desiș de mure, era moșneag viteaz. Cu toate că inima îi bătea ca unei vrăbii prinsă în laț, avu totuși îndrăzneala să privească. Recunoscu în unul dintre cei doi, care se apropiau de ogradă, pe ofiterul Piotr Bogatîriov, fiul unui cazac cu care fusese tovarăș de regiment. Piotr era vărul lui Grigori Bogatîriov, comandantul Brigăzii 6 independente de răsculați, și se retrăsese cu albii peste Doneț. Fără îndoială că el era, în carne și oase.

Moșneagul se holbă o clipă cu încordare, stînd iepurește, cu mîinile spînzurate în jos. Iar după ce se încredință pe deplin că omul care se apropia alene, pășind în mers legănat, era într-adevăr Piotr Bogatîriov, cu aceiași ochi albaștri cu care îl văzuseră anul trecut și numai cu barba mai demult nerasă, bătrînul se înălță în picioare, încercîndu-le dacă-l mai pot ține. Picioarele îi tremurau ușor din genunchi, dar tot îl țineau destul de bine, și moșneagul alergă cu pași mărunți, afară din livadă.

Nu se mai opri la bătrîna, care zăcea prăbușită la pămînt, ci o luă spre Piotr și însoțitorul său, scoțîndu-și de departe șapca ieșită de soare de pe capu-i chel. Piotr Bogatîriov îl recunoscu și el și îi dădu binețe, zîmbind și cu un semn din mînă. Se întîlniră.

— Îmi dați voie să vă întreb : sînteți cu adevărat Piotr Grigorici ?

— Chiar eu, moșule !

— Ne-a dat dumnezeu să vedem la bătrînețe și o mașină de zburat... Vai, că mare spaimă am tras !

— Nu sînt roșii cumva prin apropiere, moșule ?

— Nu, nu sînt, dragă ! I-au gonit pe undeva, hăt peste Cir, la boholi.

— S-au sculat și cazacii de la noi ?

— S-au sculat, da, dar pe mulți i-au culcat la loc.

— Cum ?

— Adică i-au răpus.

— A-a-a... Ai mei, tătuca, trăiește ?

— Teferi... Veniți de peste Doneț ? Pe Tihon al meu nu l-ați văzut ?

— De peste Doneț venim. V-am adus urări de sănătate de la Tihon. Tu, moșule, să nu slăbești mașina din ochi, ca să nu umble dracii de copii la ea, iar eu mă duc acasă... Haideți !

Piotr Bogatîriov și tovarășul său își văzură de drum. Din livezi, de sub șoproane, din beciuri și din toate ascunzișurile începu să iasă la iveală norodul speriat, care se vîrîse în cotloane. Lumea înconjură aeroplanul care mai răsufla dogoarea de motor încins, duhoarea de benzină și de ulei ars. Aripile lui de pînză erau găurite în multe locuri de gloanțe și de schijele obuzelor. Nemaivăzuta mașină stătea tăcută și înfierbîntată, ca un cal istovit de goană.

Moșul, care ieșise mai curajos decît toți în întîmpinarea lui Piotr Bogatîriov, dădu fuga în ulicioara unde zăcea bătrîna sa, răpusă de groază ; voia s-o fericească cu noutăți despre feciorul Tihon, care, în decembrie, se retrăsese împreună cu conducerea districtului. Dar bătrîna nu mai era acolo. Avusese timp să ajungă pînă acasă și, vîrîndu-se în cămară, se primenea grăbită de cămașă și de fustă. Bătrînul o dibui cu greu și-i strigă :

— A venit Petka Bogatîriov ! Ne-a adus binețe de la Tihon ! Și se opri nespus de indignat, cînd o zări pe babă gătindu-se : Dar ce ți-a venit, cioară bătrînă, să te gătești ? Mama mă-ti ! Cine se uită la o talpa iadului năpîrlită ca tine ? Ți-nchipui, oare, că mai ești tinerică, pocitanie ?

...Bătrînii se adunară pe dată acasă la tatăl lui Piotr Bogatîriov. Fiecare intra, își scotea din prag căciula, se închina la icoane și se așeza grav pe laviță, sprijinindu-se

în toiag. Începură să tăifăsuiască de-a valma. Sorbind lapte dulce și rece din pahar, Piotr Bogatîriov povesti că a venit cu avionul din porunca guvernului Donului și că, între altele, are sarcina de a face legătura cu răzvrătiții de pe Donul de sus și a-i ajuta la lupta împotriva roșilor, aducînd cartușe și transportînd ofițeri cu avioanele. Le spuse că Armata Donului va trece curînd la ofensivă pe tot frontul și se va uni cu armata de răsculați. Și, în treacăt, îi dojeni pe bătrîni, pentru că au avut o prea slabă înrîurire asupra cazacilor tineri, care părăsiseră frontul și-i lăsaseră pe roșii să le încalce pămîntul. Își termină vorbele astfel :

— ...Dar, întrucît v-ați băgat mințile în cap și ați izgonit Puterea sovietică din stanițe, guvernul Donului vă iartă !

— Bine, Piotr Grigorici, dar la noi e și acum Puterea sovietică, numai că e fără comuniști. Pînă și steagul n-are trei culori, ci numai roșu și alb, zise cu îndoială în glas unul dintre bătrîni.

— Și tinerii din partea locului, parșivii, chiar între dînșii, puii de cățea, tot „tovarăși" își zic ! adăugă altul.

Piotr Bogatîriov zîmbi în mustața-i roșcovană, tunsă, și, mijindu-și batjocoritor ochii albaștri și rotunzi, rosti :

— Puterea voastră sovietică de aici stă ca gheața la început de primăvară. Cînd are s-o încălzească nițeluș soarele va pieri fără urmă... Iar pe acei care au fost pricina relelor, care au părăsit frontul de la Kalaci, îi vom bate cu vergile, îndată ce ne vom întoarce de peste Doneț !

— Să-i bată, afurisiții, pînă la sînge !

— Neapărat !

— Să-i bată ! Să-i snopească !

— Să-i bată pînă cînd se vor scăpa pe ei, ca să-i vadă toată lumea ! rînchezară înveseliți bătrînii.

Spre seară, vestiți de-un curier, sosiră la Singhin, în goana goanelor, Kudinov, comandantul forțelor de răsculați, și șeful de stat-major Ilia Safonov, aduși de o trăsurică sprintenă, de drum lung.

Fără să-și mai șteargă noroiul de pe cizme și de pe hainele de pînză țeapănă, bucuroși peste măsură de sosirea lui Bogatîriov, intrară buzna în casă.

Cei douăzeci şi cinci de comunişti, predaţi răzvrătiţilor de către Regimentul „Serdobsk“, au fost porniţi de la Ust-Hopiorskaia sub escortă puternică. De fugă nici vorbă nu putea fi. Şchiopătînd, în mijlocul pîlcului de prizonieri, Ivan Alexeevici cerceta cu privirile pline de durere şi de ură chipurile împietrite ale cazacilor din escortă şi gîndea : „Au să ne curețe ! Dacă n-ajungem la judecată, pierim cu toţii !“

Cei mai mulţi dintre însoţitori erau oameni în vîrstă şi bărboşi, comandaţi de un bătrîn de credinţă veche, vagmistru din Regimentul „Atamanski“. Chiar de la început, îndată ce ieşiră din Ust-Hopiorskaia, porunci prizonierilor să nu vorbească între ei, să nu fumeze şi să nu pună însoţitorilor nici un fel de întrebări.

— Spuneţi rugăciuni, slugoi ai lui antihrist ! Mergeţi la moarte, nu mai păcătuiţi măcar în ceasurile voastre cele de pe urmă. U-uh ! L-aţi uitat pe dumnezeu ! V-aţi dat pe mîna necuratului ! V-aţi însemnat cu pecetea vrăjmaşului ! striga el, ba ridicîndu-şi revolverul, ba jucîndu-se cu şnurul lui răsucit, atîrnat la gît.

Printre prizonieri, se aflau numai doi comunişti din cadrele de comandanţi ai Regimentului „Serdobsk“ ; ceilalţi, în afară de Ivan Alexeevici, erau necazaci, toţi din staniţa Elanskaia, flăcăi voinici şi zdraveni, care intraseră în partid din clipa sosirii trupelor sovietice în staniţă şi fuseseră apoi miliţieni, preşedinţi ai comitetelor revoluţionare săteşti, iar după răzmeriţă fugiseră la Ust-Hopiorskaia şi intraseră în Regimentul „Serdobsk“.

În trecutul lor, aproape toţi fuseseră meşteşugari : dulgheri, tîmplari, dogari, pietrari, sobari, cizmari ori croitori. Cel mai în vîrstă n-avea mai mult de treizeci şi cinci de ani, iar cel mai tînăr părea cam de douăzeci de ani. Chipeşi şi vînjoşi, cu trupurile bine legate, cu mîinile mari, sluţite de munca grea, cu piepturile şi umerii largi, se deosebeau mult de paznicii bătrîni şi cocîrjaţi care-i mînau din urmă.

— Au să ne judece ? Cum crezi ? şopti unul dintre comuniştii de la Elanskaia, care păşea alături de Ivan Alexeevici.

— Nu prea cred...

— Au să ne omoare ?

— Tot ce se poate.

— Dar la dînşii cică nu se-mpuşcă prinşii ! Cel puţin aşa spuneau cazacii, nu-ţi aduci aminte ?

Ivan Alexeevici lăsă vorbele fără răspuns, dar nădejdea licări în sufletul lui, ca o scînteie în bătaia vîntului. „Cam aşa ar fi să fie ! N-au să ne poată împuşca. La ei, bestiile, s-a dat lozinca : „Jos comuna, jafurile şi împuşcăturile !" Cică nu osîndesc decît la ocnă... Au să ne osîndească la bătaie cu vergile şi la ocnă. Fie şi asta, că nu-i cine ştie ce ! Vom sta la ocnă pînă la iarnă, iar atunci cînd are să îngheţe Donul au să-i împingă din nou ai noştri !..."

Nădejdea se aprinse, dar se şi stinse, ca scînteia în vînt. „Nu, au să ne omoare ! Îs mai răi decît satana ! S-a isprăvit cu viaţa !... E-eh, n-aş putea spune că n-o merităm ! Făceam război cu dînşii şi mi-era milă de ei... Nu trebuia să-mi fie milă, ci să-i zdrobesc şi să le stîrpesc sămînţa pînă la unul !"

Îşi încleştă pumnul, dădu din umeri într-o mişcare de mînie neputincioasă, dar deodată se poticni şi aproape căzu grămadă, ameţit de o cumplită lovitură în cap.

— De ce strîngi pumnii, mutră de lup rînjit ? De ce strîngi pumnii ? ! Răspundeţi ! tună vagmistrul, comandantúl escortei, năvălind cu calul peste el.

Îl croi încă o dată cu biciuşca peste obraz, de-i plesni pielea de sus, de pe frunte, şi pînă la bărbia rotundă, cu o gropiţă la mijloc.

— De ce-l baţi ? Dă în mine, moşule ! În mine !... El e rănit, de ce să mai dai în el ? strigă, cu voce tremurată şi cu zîmbet rugător, unul dintre elaneni care, ieşind din grămadă, îşi scoase înainte pieptul lat de dulgher, acoperindu-l pe Ivan Alexeevici cu trupul său.

— Ai să-ţi iei şi tu partea ! Ardeţi-i, cazaci ! Bateţi-i, fire-ar să fie de comunişti !

Cnutul tăie bluza verde de pe umărul elaneanului cu atîta putere, încît pînza plesnită se răsuci ca o frunză pîrlită de foc. Şi îndată se înnegri, undată de sîngele care ţîşnea din rana cu buze umflate...

Înecîndu-se de turbare, călcînd prinșii cu calul, vagmistrul se năpusti în mijlocul grămezii de oameni, croind cu biciul în dreapta și în stînga...

O nouă lovitură îl nimeri pe Ivan Alexeevici. Fulgere aprinse îi împroșcară ochii, pămîntul se clătină, ca și cum pădurea verde, care îmbrăca nisipurile malului stîng, s-ar fi aplecat într-o parte.

Ivan Alexeevici apucă scara cu mîna lui osoasă, voind să-l smulgă din șa pe vagmistrul năuc de turbare, dar o izbitură cu latul sabiei îl doborî la pămînt ; praful înecăcios, aspru și tăios îi umplu gura, sîngele cald îi țîșni din nas și din urechi...

Cazacii din escortă îi bătură îndelung și cumplit, adunîndu-i grămadă, ca pe o turmă de oi. Întins în drum, cu fața în jos, Ivan Alexeevici auzea ca prin vis strigătele surde, tropotul de picioare și sforăitul cailor din jurul său. Un clăbuc de spumă caldă, de sudoare de cal, îi picură pe ceafa descoperită și în aceeași clipă, aproape de tot, chiar deasupra capului, răsună un hohot de plîns bărbătesc și groaznic, însoțit de un strigăt :

— Fiarelor ! Dați în oameni fără apărare !... Ah-ah-ah !...

Un cal călcă peste piciorul rănit al lui Ivan Alexeevici ; caielele tocite de la potcoavă i se înfipseră în carnea gambei ; se auziră alte lovituri șuierătoare și repezi... Numai o clipă trecu — și un trup greoi și ud, mirosind iute a sudoare acră și a sînge sărat, se prăbuși alături de Ivan Alexeevici, iar el, fără a fi căzut pe deplin în nesimțire, auzi gîlgîitul sîngelui care curgea din gura omului ca dintr-o carafă...

După aceasta îi siliră să intre grămadă în Don și să se spele de sînge. Băgat în apă pînă la genunchi, Ivan Alexeevici își udă rănile aprinse și umflăturile lăsate de bătaie, adună în palmă apa amestecată cu sîngele lui și o bău cu lăcomie, temîndu-se că nu va mai avea timp să-și potolească pojarul de sete chinuitoare.

Un cazac călare îi întrecu din urmă. Calul murg-închis, cu trupul plin, lucind de sudoare, mergea în trap sprinten și vesel. Călărețul pieri în sat și prinșii nici n-avură timp

să ajungă în dreptul caselor de la margine, cînd cete de oameni au sărit în întîmpinarea lor.

Ivan Alexeevici aruncă o singură privire asupra cazacilor şi femeilor, care alergau drept asupra lor, şi pricepu că le vine moartea. O pricepură şi toţi ceilalţi.

— Tovarăşi ! Să ne luăm rămas bun de la viaţă ! strigă un comunist de la „Serdobsk".

Înarmată cu furci, cu sape, pari şi vergi de fier de la harabale, mulţimea era tot mai aproape...

Tot ce urmă a fost ca un vis plin de spaimă. Convoiul străbătu treizeci de verste, trecînd prin şirul des de sate şi întîmpinat în fiecare sat de o droaie de schingiuitori. Bătrîni, femei şi copii snopeau în bătaie pe comuniştii prizonieri, îi scuipau în obrajii umflaţi, uzi de sînge şi plini de vînătăi, zvîrleau în ei cu pietre şi bulgări de pămînt uscat, le împroşcau ochii, umflaţi de bătaie, cu praf şi cenuşă. Femeile, mai ales, se întreceau în cele mai fioroase schingiuiri. Cei douăzeci şi cinci sortiţi pieirii treceau printre şiruri de călăi, pînă cînd, în cele din urmă, ajunseră de nerecunoscut şi nici nu mai semănau a oameni — atît de sluţite le erau trupurile şi feţele acoperite de sînge negru-siniliu, umflate şi mînjite de noroi amestecat cu sînge.

La început, fiecare dintre cei douăzeci şi cinci se silea să meargă cît mai departe de cazacii din escortă, ca să primească mai puţine lovituri ; încerca să se îmbulzească în mijlocul rîndurilor, care se mişcau strînse grămadă. Dar erau mereu despărţiţi cu ghionturi şi pierdură speranţa că se mai pot feri cît de cît de urgia loviturilor. Mergeau răzleţiţi şi n-aveau decît o singură dorinţă arzătoare : să nu cadă cumva la pămînt, pentru că cel căzut nu s-ar mai fi putut ridica. O adîncă nepăsare puse stăpînire pe dînşii. La început, fiecare îşi acoperea faţa şi capul cu mîinile, ridicîndu-şi palmele, cu un gest neputincios, la ochii asupra cărora răsărea fierul albăstrui al furcilor cu trei dinţi sau cîte un vîrf de par alb şi ascuţit. Din turma de prizonieri se ridicau strigăte, cerînd îndurare, şi gemete, şi înjurături, şi un răget surd de fiară răpusă de o neînchipuită durere. Pe la amiază însă toţi tăceau. Numai unul dintre elaneni, cel mai tînăr, bun de gură şi iubit de toată compania, ofta la fiecare pocnitură. Mergea sărind,

săltîndu-şi tot trupul, parcă ar fi călcat pe jăratic, trăgîndu-şi anevoie piciorul rupt cu un par.

După ce se spălă în Don, Ivan Alexeevici se mai înviorase puţin. Zărind cazacii şi femeile care alergau în întîmpinare, îşi luă în pripă rămas bun de la tovarăşul de lîngă el şi zise, cu voce scăzută :

— Ei, fraţilor, am ştiut să luptăm, trebuie să ştim şi să murim cu tărie... Un lucru trebuie să-l ţinem minte, pînă la cea din urmă suflare. O singură mîngîiere ne mai rămîne : măcar că pe noi au să ne omoare, tot n-au să ucidă, cu nici un par, Puterea sovietică ! Comunişti ! Fraţilor ! Să murim cu vrednicie, pentru ca duşmanii noştri să n-aibă de ce rîde de noi !

Unul dintre elaneni nu se mai putu stăpîni. În satul Bobrovski, cînd bătrînii se năpustiră cu iscusită cruzime să-l bată, izbucni într-un strigăt deznădăjduit de copil, îşi sfîşie gulerul bluzei şi începu să le arate cazacilor şi femeilor o mică cruciuliţă ce-i atîrna de gît, legată cu un şnur înnegrit de murdărie şi de sudoare.

— Tovarăşi ! Abia acum am intrat în partid !... Aveţi milă de mine ! Eu cred în dumnezeu !... Am doi copilaşi !... Iertare ! Aveţi şi voi copii !...

— „Tovarăşi“ ? Ce fel de „tovarăşi“ îţi sîntem noi ?... Taci-ţi gura !

— Acum ţi-ai adus aminte de copii, fiara dracului ? Ţi-ai scos crucea ? Te-ai răzgîndit ?... Dar atunci cînd i-ai împuşcat pe-ai noştri, de ce nu te-ai gîndit la dumnezeu ? îl întrebă cu o voce şuierătoare, după ce îl lovise de două ori, un bătrîn cu nasul cîrn şi cu un cercel în ureche. Şi fără să aştepte răspunsul, ridică din nou reteveiul ca să-l pălească la mir.

Frînturi de întîmplări prinse fugar de ochi, de urechi, de cuget treceau undeva, pe lîngă Ivan Alexeevici, fără să-i mai oprească gîndul — şi numai o dată îi tresări inima, care i se învelise parcă într-o scoarţă de piatră. Pe la amiază, intraseră în satul Tiukovnovski şi porniră pe uliţă, printre şirurile de oameni care îi primeau cu blesteme şi cu lovituri. Şi o clipă, privind pe furiş într-o parte, Ivan Alexeevici zări un băieţaş de vreo şapte ani, care se agăţa de poala maică-si şi, cu ochii plini de lacrimile

curgînd şiroaie pe obrajii schimonosiţi de groază, ţipa cu o voce înspăimîntată şi deznădăjduită :

— Mămuco ! Nu da în el ! Vai, nu-l bate !... Mi-e milă de el ! Mi-e frică ! E plin de sînge !...

Femeia, care ridicase parul să dea într-unul dintre elaneni, scoase un geamăt, zvîrli parul cît colo şi, luîndu-şi copilul în braţe, se repezi pe ulicioară. O lacrimă caldă podidi în ochii lui Ivan Alexeevici, mişcat de plînsetul copilului şi de mila sa înduioşătoare, se prelinse în jos şi-i atinse buzele plesnite şi uscate, cu boaba ei sărată. Scoase un scurt suspin, amintindu-şi de băiat şi de nevastă, iar această scurtă amintire ce-i străfulgeră cugetul trezi în el o dorinţă arzătoare : „Numai să nu mă omoare în faţa lor ! Şi... cît mai repede..."

Mergeau, abia tîrîndu-şi picioarele, clătinîndu-se de istoveală şi de durerea care le încleşta toate încheieturile. Zărind o fîntînă pe pajiştea de lîngă sat, începură să se roage de comandantul escortei să le dea voie să bea apă.

— Ce apă ? Am întîrziat şi aşa ! Dă drumul pasului ! strigă vagmistrul.

Dar unul dintre bătrînii escortei luă apărarea prizonierilor :

— Aminteşte-ţi că ai şi tu o inimă în piept, Akim Sazonîci ! Doar oameni sînt şi ei !

— Ce fel de oameni ? Comuniştii nu sînt oameni ! Nu mă-nvăţa ce am de făcut ! Cine e comandant peste dînşii : eu ori tu ?

— Las' că prea mulţi comandanţi sînteţi ! Hai, băieţi, treceţi la apă !

Moşneguţul se dădu jos din şa şi scoase o căldare cu apă din puţ. Prizonierii făcură cerc în jurul lui ; douăzeci şi cinci de perechi de mîini se întinseră deodată la căldare, ochii stinşi şi umflaţi se aprinseră ; se auziră glăsuiri răguşite, întretăiate, şoptind :

— Dă-mi şi mie, moşulică !

— Măcar o ţîră !...

— Numai o înghiţitură !...

— Tovarăşi, nu toţi o dată !...

Bătrînul şovăi : nu ştia cui să dea de băut mai întîi. După cîteva clipe chinuitoare pentru toţi, vărsă apa în

ulucul pentru vite, făcut dintr-o buturugă şi îngropat în pămînt, se dădu la o parte şi strigă :

— Unde vă băgaţi ca nişte boi ? Beţi la rînd !

Scurgîndu-se pe fundul verde al jgheabului acoperit de muşchi şi de mucegai, apa se adună într-un colţ încins de soare şi mirosind a lemn putred. Prizonierii îşi strînseră cele din urmă puteri şi se repeziră la uluc. Bătrînul le mai scoase unsprezece găleţi, una după alta, umplînd jgheabul şi uitîndu-se la prizonieri cu o încruntare în ochi, ca să-şi ascundă mila.

Ivan Alexeevici îşi potoli setea, stînd în genunchi, şi, ridicîndu-şi capul răcorit, zări cu o limpezime uimitoare, aproape nefirească, perdeaua albă-argintie a pulberii de cretă de pe şleaul din lungul Donului, culmile albelor dealuri mijind în depărtare ca nişte năluci albăstrii şi, deasupra lor, un nouraş plutind foarte sus în azurul fără margini al cerului, peste fluviul cu valurile învolburate. Înaripat de vînt, cu creasta sclipind albă ca o pînză de luntre, nouraşul zbura grăbit spre miazănoapte, şi umbra-i tulbure-lăptoasă se oglindea pînă departe în albia şerpuitoare a Donului.

55

La o consfătuire secretă a comandamentului suprem al forţelor de răsculaţi, s-a luat hotărîrea de a se cere ajutor de la guvernul Donului şi de la atamanul Bogaevski.

Kudinov fu însărcinat să alcătuiască o scrisoare, prin care să arate pocăinţa şi părerea de rău a cazacilor pentru fapta celor de pe Donul de sus, cînd au primit să parlamenteze cu roşii în 1918 şi au părăsit frontul. Kudinov se execută. În numele întregii căzăcimi răzvrătite din ţinutul Donului de sus, făgăduia să lupte în viitor cu bărbăţie, pînă la biruinţa desăvîrşită asupra bolşevicilor, şi ruga, din partea răsculaţilor, să fie ajutaţi, trimiţîndu-li-se aeroplane cu ofiţeri vechi pentru conducerea unităţilor şi cartuşe pentru arme.

Piotr Bogatîriov rămase în Singhin, apoi se mută în Vioşenskaia. Aviatorul plecă cu scrisoarea înapoi la Novocerkassk.

Din ziua aceea, se statorniciră astfel legături strînse între guvernul Donului și comandamentul răsculaților. Aeroplane noi-nouțe, fabricate în uzinele franceze, începură să vină aproape zilnic de peste Doneț, aducînd ofițeri, cartușe pentru arme și ceva obuze pentru tunuri. Aviatorii aduceau și scrisori din partea cazacilor care se retrăseseră de pe Donul de sus împreună cu Armata Donului, iar la înapoiere, duceau cu ei din Vioșenskaia răspunsurile trimise de către neamurile de acasă cazacilor de pe Doneț.

Potrivit cu situația de pe front și cu planurile sale, generalul Sidorin, noul comandant al Armatei Donului, începu să-i trimită lui Kudinov planuri de operații elaborate de statul-major, ordine, comunicări și informații asupra trupelor roșii trimise pe front împotriva răzvrătiților.

Kudinov nu împărtășea cele cuprinse în corespondența dintre el și Sidorin decît cîtorva oameni, ascunzîndu-le cu cea mai mare străşnicie tuturor celorlalți.

56

Prizonierii fură aduși la Tatarski cam pe la ceasurile cinci după-amiază. Se apropiau clipele repezi ale asfințitului de primăvară, soarele cobora spre apus, atingînd cu discul său orbitor creasta unui nor cenușiu, cu marginile zimțate, care astupa zarea.

Pe uliță, la umbra unui uriaș hambar obștesc, stăteau și cisluiau oamenii din sotnia pedestră de la Tatarski. Se pomeniseră trecuți în grabă pe malul drept al Donului, în ajutorul sotniilor din Elanskaia, care zăgăzuiau cu anevoie năvala călărimii roșii. În drum spre poziții, cei din Tatarski s-au abătut cu toată sotnia prin satul lor ca să-și vadă neamurile și să-și facă rost de ceva merinde.

Urmau să plece chiar în aceeași zi, dar, aflînd că la Vioșenskaia vor fi aduși niște prizonieri comuniști, printre care se găsesc și Mișka Koșevoi, și Ivan Alexeevici, și că aveau să sosească din clipă în clipă la Tatarski, rămaseră să-i aștepte. O cereau mai ales cazacii care erau rude cu cei omorîți în cea dintîi luptă, împreună cu Petro Melehov.

Tătărenii stăteau și așteptau, vorbind alene, rezemîndu-și armele de peretele hambarului, fumau și ronțăiau

seminţe ; femeile, bătrînii şi copiii se strînseseră roată în juru-le. Tot satul ieşise pe uliţe, iar copiii se zgrepţănaseră pe acoperişuri ca să vadă dacă vin prizonierii.

Şi deodată un glas de copil guiţă :

— Se zăresc ! Vin !

Ostaşii se ridicară în grabă, lumea începu să se frămînte, larma surdă de glasuri se prefăcu într-un vuiet ; se auzi tropotul de picioare al copiilor, alergînd în întîmpinarea prizonierilor. Văduva lui Alioşka Şamil, care tot îşi mai trăia nenorocirea atît de proaspătă, izbucni în strigăte sălbatice.

— Îi aduc pe duşmani ! zise cu voce de bas un moşneag.

— Să-i ucidem pe blestemaţi ! Ce mai aşteptaţi, cazacilor ? !

— La judecată cu ei !

— Ei nu i-au ucis pe-ai noştri ?

— În ştreang cu Koşevoi şi cu prietenul lui !

Daria Melehova stătea lîngă nevasta lui Anikuşka. Ea îl zări cea dintîi pe Ivan Alexeevici în turma de prizonieri, rupţi în bătaie, care se apropiau.

— V-am adus pe unul de la voi, din sat ! Să-l priviţi, feciorul de căţea ! Ori să vă pupaţi cu el ! hîrîi vagmistrul-comandant al escortei, arătîndu-l cu mîna întinsă pe Ivan Alexeevici, acoperind cu vocea lui larma de voci răzleţe şi tot mai ridicate, strigătele şi plînsetele femeilor.

— Dar ălălalt unde e ? Unde-i Mişka ?

Antip al lui moş Minciună începu să-şi croiască drum prin mulţime, scoţîndu-şi din mers arma de la umăr şi atingîndu-i cu baioneta şi cu patul ei pe cei dimprejur.

— Numai ăsta e din satul vostru. Altul n-a mai fost. Dar o să vă ajungă la toţi să rupeţi cîte o halcă din el... zise vagmistrul, ştergîndu-şi şiroaiele de sudoare de pe frunte cu o basma roşie şi trecîndu-şi greoi piciorul peste oblîncul şeii.

Ţipetele şi strigătele femeilor creşteau mereu şi se făcură neînchipuit de îndîrjite. Daria răzbi prin mulţime pînă la paznici şi zări la cîţiva paşi de ea, după calul asudat al unui soldat din escortă, chipul stîlcit de bătaie al lui Ivan Alexeevici. Capul cumplit de umflat, cu părul năclăit de sînge uscat, era cît o vadră de mare. Pielea de pe frunte îi era vînătă şi plesnită, obrajii îi erau roşii şi

lucioşi, iar pe creştetul acoperit de ceva care semăna a piftie se vedeau mănuşile de lînă. Le pusese poate pe cap ca să-şi acopere groaznica rană de razele săgetătoare ale soarelui, de muşte şi de roiurile de ţînţari. Mănuşile i se lipiseră de rană şi rămăseseră acolo, pe creştet...

Se uita în jurul său ca o fiară încolţită, căutîndu-şi cu privirile nevasta sau băieţelul, îngrozit la gîndul că s-ar putea să fie acolo ; voia să se roage de cineva ca să-i ia şi să-i îndepărteze. Pricepuse că n-are să mai plece din Tatarski şi că are să moară acolo, încît nu voia ca neamurile să-l vadă murind ; dar aştepta moartea cu o nerăbdare tot mai nepotolită şi tot mai aprigă. Cu spinarea încovoiată, întorcîndu-şi încet şi cu greu capul, îşi plimba privirile pe chipurile cunoscute ale sătenilor şi nu citea în ele nici o urmă de milă sau de înduioşare. Ochii cazacilor şi ai femeilor îl priveau pieziş şi ardeau de o fioroasă mînie.

Bluza lui verde, ieşită de soare, se făcuse scoarţă şi scîrţiia la fiecare mişcare, plină toată de dîre roşcate de sînge, şi tot de sînge îi erau mînjiţi şi pantalonii lui cazoni vătuiţi, şi picioarele desculţe, mari, cu labele late şi cu degetele strîmbe.

Daria se afla drept în faţa lui. Înăbuşită de ura care îi sugruma gîtlejul, de milă şi de aşteptarea chinuitoare a ceva groaznic, care trebuia neapărat să se petreacă peste o clipă, privea la chipul lui şi nu-şi putea da seama de fel dacă el o recunoscuse sau nu.

Iar Ivan Alexeevici cerceta mulţimea, cu aceeaşi uitătură buimacă şi chinuită a singurului ochi care-i sclipea (celălalt dispăruse sub pleoapele umflate), şi deodată, oprindu-şi privirea asupra Dariei, care era la cîţiva paşi de el, făcu un pas clătinat înainte, ca un om tare beat. Capul i se învîrtea, din pricina sîngelui pierdut ; era cît pe ce să se prăbuşească fără cunoştinţă, vlăguit de starea aceasta schimbătoare, cînd totul pare ireal, dar făcu uriaşe sforţări de voinţă ca să rămînă în picioare, biruindu-şi amestecul de ameţeală dureroasă, care-i încleşta tîmplele, şi groaza de întunericul care-i înghiţea lumina dinaintea ochilor.

Zărind-o pe Daria, făcu deci un pas înainte şi se clătină. O strîmbătură, care semăna a zîmbet, îi chinui buzele

tari de odinioară, acum strivite și umflate. Iar această schimonoseală de zîmbet făcu inima Dariei să bată mai tare și mai repede, încît i se păru că-i bate undeva sus, aproape de gîtlej.

Ea se apropie de Ivan Alexeevici. Răsufla des și amarnic, iar chipul din ce în ce mai palid i se golea de sînge.

— Ei, noroc, cumetre dragă !

Glasul răsunător, plin de ură și de ciudate mlădieri făcu mulțimea să se potolească.

Și în tăcere răsună răspunsul dat cu o voce cam surdă, dar hotărîtă :

— Noroc, cumătră Daria.

— Ian povestește, cumetre dragă, cum l-ai omorît pe cumătrul tău... pe bărbatul meu ?...

Daria se înecă și se apucă cu mîinile de piept, ca și cum s-ar fi chinuit să-și scoată cuvintele.

Era o liniște mormîntală, încordată, și în tăcerea aceasta, care nu prevestea nimic bun, se auzi pînă în ultimele rînduri sfîrșitul întrebării, rostit de Daria cu vocea sugrumată :

— ...cum l-ai omorît pe bărbatul meu, pe Petro Panteleevici ?

— Nu, cumătră, nu l-am omorît eu !

— Cum nu l-ai omorît ? Glasul se ridică și mai ascuțit și răsună ca un geamăt. Nu voi l-ați omorît, tu și cu Mișka Koșevoi ? Nu voi ?

— Nu, cumătră... Noi... nu l-am omorît eu...

— Dar cine i-a luat viața ? Cine ? Spune !

— Regimentul „Transamurean“ era atunci...

— Tu l-ai omorît ! Tu !... Spuneau cazacii că te-au văzut acolo, pe deal ! Erai pe calul tău alb ! Vrei să spui că nu, blestematule ?

— În lupta aceea am fost și eu... Mîna stîngă a lui Ivan Alexeevici se ridică anevoios în dreptul capului și potrivi mănușile lipite de rană. Glasul lui răsună cu o vădită nesiguranță, cînd răspunse : În lupta aceea am fost și eu, e adevărat, dar nu eu l-am omorît pe bărbatul tău, ci Mihail Koșevoi. Mihail a tras în el. N-am a răspunde eu pentru moartea cumătrului Petro.

— Dar pe cine, nelegiuitule, pe cine ai omorît dintre oamenii de la noi din sat ? Spune : cîți copii ai lăsat orfani,

fără tată ? țipă ascuțit din mulțime văduva lui Iakov Podkova.

Hohotele isterice ale muierilor izbucniră din nou ; țipetele și bocetele sălbatice încingeau și mai aprig atmosfera chinuitoare...

Mai tîrziu, Daria povestea că nu-și aduce aminte cum și de unde a răsărit o carabină de cavalerie și cine i-a pus-o în mîini. Dar, în clipa în care femeile începură să bocească, simțise un lucru ciudat în palmele ei și, fără să privească, a știut că era o armă. O apucă mai întîi de țeavă, cu gîndul să-l izbească pe Ivan Alexeevici cu patul, dar cătarea i se înfipse dureros în palmă și atunci apucă arma de mijloc, apoi o întoarse, o sprijini în umăr și chiar luă la ochi partea stîngă a pieptului lui Ivan Alexeevici.

Văzu cum cazacii din spatele lui săriră la o parte, descoperind peretele sur al hambarului de bîrne, și auzi strigătele speriate : „Măi, muiere, ai înnebunit ? Ai să ne omori ! Stai, nu trage !" Împinsă de așteptarea fioroasă a mulțimii, de privirile tuturor ațintite asupră-i, de dorința de a-și răzbuna moartea bărbatului și, întrucîtva, de trufia care o îmboldea la gîndul că în clipa aceea ea nu mai era ca toate femeile, că era privită cu mirare și chiar cu frică de cazacii care așteptau un deznodămînt și că, prin urmare, ea este datoare să facă ceva neobișnuit și nemaipomenit, care să-i îngrozească pe toți — în stăpînirea tuturor acestor simțăminte ce o năpădeau, apropiindu-se parcă, cu o iuțeală spăimîntătoare, de ceva ursit și dinainte hotărît în adîncul cugetului, la care nu voia și nici nu putea să se mai gîndească, stătu o clipă, pipăind cu băgare de seamă trăgaciul — și deodată, pe neașteptate, îl apăsă cu putere.

Reculul o făcu să se clatine brusc înapoi ; trosnetul împușcăturii o asurzi, dar printre pleoapele strînse văzu chipul lui Ivan Alexeevici, care tresări și se schimbă deodată, groaznic și pentru totdeauna ; îl văzu cum își desfăcea și își strîngea mîinile, ca și cum ar fi vrut să sară în apă de la o mare înălțime, căzînd apoi pe spate ; capul îi tremura nespus de repede, degetele mîinilor larg deschise se mișcau, rîcîind cu putere pămîntul...

Daria aruncă arma jos ; tot fără să-şi dea limpede seama de ceea ce făptuise cu o clipă înainte, se întoarse cu spatele la cel căzut şi, cu un gest nefiresc de obişnuit, îşi potrivi tulpanul, strîngînd dedesubt părul ieşit afară.

— Mai răsuflă !... zise un cazac, dîndu-se la o parte cu prea multă grabă din calea Dariei, care trecea prin faţa lui.

Ea se uită îndărăt, fără să priceapă despre cine era vorba, şi auzi un geamăt greu, neschimbat, întrerupt de horcăieli, care ieşea parcă din adîncul trupului şi nu din gîtlejul celui ce trăgea să moară. Abia atunci înţelese că gemea Ivan Alexeevici, care îşi primise moartea din mîna ei. Trecu cu paşi uşori şi repezi prin faţa hambarului şi se îndreptă spre piaţă, însoţită de cîteva răzleţe priviri.

Luarea-aminte a oamenilor trecuse asupra lui Antip, feciorul lui moş Minciună. Acesta alerga iute, în vîrful picioarelor, ca la inspecţie, spre Ivan Alexeevici, ţinînd la spate baioneta de la arma japoneză, pe care o ascundea fără a se şti de ce. Mişcările lui erau măsurate şi precise. Se aşeză pe vine, îndreptă vîrful baionetei spre pieptul lui Ivan Alexeevici şi spuse cu jumătate de glas :

— Crapă, Kotlearov ! Şi apăsă cu toată puterea prăseaua baionetei.

Dar moartea lui Ivan Alexeevici fu lungă şi grea ; viaţa îi părăsea anevoie trupul zdravăn şi ciolănos. Chiar după o a treia lovitură cu baioneta, tot mai deschidea gura, din care ţîşnea printre dinţii rînjiţi şi năclăiţi de sînge un horcăit prelung :

— A-a-a !...

— Ce dracu faci ? ! zise vagmistrul, comandantul escortei, ghiontindu-l pe Antip, şi ridică revolverul să ochească, închizînd încet din ochiul stîng.

După împuşcătura ce sunase ca un semnal, cazacii, care îi luaseră pe prizonieri în cercetare, începură să-i măcelărească. Prizonierii săriră care încotro. Împuşcăturile de armă trosniră sec şi scurt, amestecate cu strigăte...

Un ceas mai tîrziu, Grigori Melehov intră în goană în Tatarski. Îşi prăpădise calul, căzut pe drumul de la Ust-Hopiorskaia, între două sate. După ce se tîrîse pînă la satul cel mai apropiat, cărînd şaua scoasă de pe cal,

Grigori își făcu rost de un căluț cam slab. Întîrziase... Sotnia pedestră a tătărenilor plecase, pe creasta dealului, spre satele din districtul Ust-Hopiorsk, la hotarul plasei Ust-Hopiorskaia, unde se desfășurau lupte cu trupele din divizia de cavalerie a roșilor. În sat totul era tăcut și pustiu. Noaptea acoperea colnicele dimprejur cu cerga-i neagră, lăsată peste malul de dincolo cu plopii și frasinii foșnitori...

Grigori intră călare în ogradă, apoi păși în casă. Lumina era stinsă. Țînțarii țiuiau în bezna de nepătruns; icoanele își luceau aurul lor în colțul din fund. Trăgînd în piept tulburătorul miros cunoscut din copilărie al casei părintești, Grigori întrebă :

— E cineva acasă ? Mamă ! Duniașka !

— Grișa ! Tu ești ? răsună din odăiță glasul Duniașkăi.

Se auzi lipăit de picioare desculțe, și silueta albă a Duniașkăi răsări în prag, legîndu-și în pripă brîulețul de la fustă.

— De ce v-ați culcat așa devreme ? Unde e mama ?

— La noi aici s-a...

Duniașka tăcu, și Grigori îi auzi răsuflarea repede, tulburată.

— Ce e la voi ?... Cînd au trecut prizonierii ?

— I-au omorît...

— Cu-um ?...

— I-au omorît cazacii... Vai, Grișa ! Dașka a noastră, cățeaua afurisită... Glasul Duniașkăi tresări, printre lacrimi de mînie : Chiar dînsa l-a omorît pe Ivan Alexeevici... a tras în el...

— Ce tot vorbești aiurea ? strigă încrîncenat Grigori, apucîndu-și sora de gulerul cămășii cu înflorituri.

În ochii Duniașkăi, împietriți de groază, sclipeau lacrimi. Numai la văzul acestor lacrimi, Grigori pricepu că totul fusese îndeaievea.

— Dar Mișka Koșevoi ? Și Stockman ?

— Nu erau cu prizonierii.

Duniașka povesti pe scurt și fără șir cum au fost căsăpiți prizonierii și isprava Dariei.

— ...Mamei i-a fost frică să doarmă în aceeași casă cu ea, și a plecat în vecini, iar Dașka a venit de undeva, beată... Beată turtă. Acum doarme...

— Unde ?

— În hambar.

Grigori intră în hambar, dînd ușa de perete. Cu fusta ridicată cu neruşinare, Daria dormea tolănită pe jos. Braţele ei zvelte erau larg desfăcute, obrazul drept lucea ud de bale ; o duhoare iute de rachiu îi ieşea din gura deschisă. Era culcată cu capul întors strîmb, cu obrazul stîng lipit de podea, răsuflînd greu şi întrerupt.

Niciodată în viaţa lui, Grigori nu se simţise stăpînit de o atît de nebună poftă de a izbi cu sabia. Se opri cîteva clipe deasupra Dariei, gemînd şi clătinîndu-se pe picioare, cu dinţii încleştaţi, privind cu un sentiment de scîrbă şi de nemărginită mînie trupul răşchirat. Apoi făcu un pas, îşi puse tocul potcovit pe obrazul Dariei, pe care se zăreau semilunile negre ale sprîncenelor lungi, şi scrîşni cu vocea răguşită :

— Vvvi-pe-ră !

Daria gemu surd, bolborosind ceva fără şir, iar Grigori îşi prinse capul cu mîinile şi fugi din curte, cu sabia zăngănind pe trepte.

În aceeaşi noapte, plecă pe front, fără s-o fi văzut pe maică-sa.

57

Armata a 8-a şi a 9-a roşii, care nu izbutiseră să frîngă pînă la revărsarea apelor rezistenţa trupelor Armatei Donului şi să înainteze peste Doneţ, tot mai încercau să treacă la ofensivă în diferite sectoare ale frontului. De cele mai multe ori, aceste încercări dădeau însă greş. Iniţiativa începea să treacă în mîinile comandamentului trupelor Donului.

Pe la mijlocul lui mai, pe Frontul de sud nu se produse încă nici o schimbare mai însemnată. Dar urmau să se producă în curînd. Conform planului elaborat de generalul Denisov, încă pe vremea cînd fusese comandant al Armatei Donului, şi de generalul Poleakov, şeful ei de stat-major, în regiunea staniţelor Kamenskaia şi Ust-Belokalitvenskaia, se termina concentrarea trupelor din aşa-numita

grupare de izbire. În acest sector al frontului, fuseseră strînse cele mai bune forțe, alese din cadrele instruite ale tinerei armate — regimentele încercate din Țara Donului de jos : „Gundorovski“, „Gheorghievski“ și altele. După o socoteală sumară, puterile acestei grupări de izbire se compuneau din șaisprezece mii de baionete și săbii, cu douăzeci și patru de tunuri și o sută cincizeci de mitraliere.

După ideea generalului Poleakov, gruparea, acționînd împreună cu unitățile generalului Fitzhalaurov, trebuia să izbească în direcția sloboziei Makeevka, să dea peste cap Divizia 12 roșie și, operînd în flancurile și în spatele Diviziei 13 și al Diviziei de Ural, să răzbească în teritoriul districtului Donului de sus pentru a se uni cu armata de răsculați și a merge în districtul Hopior, întru „lecuirea“ cazacilor molipsiți de bolșevism.

Lîngă Doneț, se făceau intense pregătiri de ofensivă în vederea ruperii frontului. Comanda grupării de izbire fusese încredințată generalului Sekretiov. Succesul începea să încline vădit de partea Armatei Donului. Noul ei comandant, generalul Sidorin, care îl înlocuise pe generalul Denisov, omul lui Krasnov, ca și atamanul de campanie al Oastei, generalul Afrikan Bogaevski, erau de orientare antantistă. În colaborare cu reprezentanții misiunilor militare engleză și franceză, se urzeau planurile vaste ale unui marș asupra Moscovei, urmărind lichidarea bolșevismului pe tot teritoriul Rusiei.

În porturile de pe litoralul Mării Negre, soseau transporturi de armament. Vapoarele aduceau nu numai aeroplane engleze și franceze, tancuri, tunuri, mitraliere, arme, ci și catîri de samar, și alimente, și echipament rămas fără folosință în urma păcii cu Germania. Baloturile de pantaloni și de vestoane englezești de culoare verde-închis, cu leul britanic ridicat în două labe imprimat pe nasturii de alamă, umpluseră antrepozitele de la Novorosiisk. Toate depozitele erau neîncăpătoare pentru proviziile de făină americană, de zahăr, de ciocolată, de vinuri. Speriată de vitalitatea îndărătnică a bolșevicilor, Europa capitalistă trimitea cu dărnicie obuzele și cartușele pe care trupele aliate n-apucaseră să le tragă asupra nemților. Reacțiunea internațională venea să sugrume Rusia Sovietică, istovită de răni... Ofițerii instructori englezi și francezi, care au

sosit în ţara Donului şi în Kuban ca să înveţe pe ofiţerii cazaci, ca şi pe cei din Armata de voluntari, arta de a conduce tancuri şi a trage cu tunurile engleze, savurau deja solemnitatea intrării în Moscova...

Dar în timpul acesta, la Doneţ se desfăşurau evenimentele care au hotărît succesul ofensivei din 1919 a Armatei Roşii.

Fără îndoială, principala cauză pentru care a dat greş ofensiva Armatei Roşii fusese răzmeriţa de pe Donul de sus. Timp de trei luni, ea rodea ca o plagă spatele frontului roşu, cerînd necurmate deplasări de unităţi, împiedicînd aprovizionarea regulată a frontului cu muniţie şi alimente, îngreunînd evacuarea răniţilor şi a bolnavilor. Numai din Armatele a 8-a şi a 9-a roşii au fost scoase cam douăzeci de mii de baionete şi trimise pentru potolirea răscoalei.

Consiliul militar revoluţionar al Republicii, care nu fusese pe deplin informat asupra proporţiilor adevărate ale răscoalei, nu luase la timp măsuri îndeajuns de energice pentru înăbuşirea ei. La început au trimis detaşamente răzleţe, mai măricele ori mai mititele (astfel, şcoala militară „Comitetul Executiv Central" a trimis un detaşament de două sute de oameni), unităţi cu efective necomplete şi detaşamente slabe de baraj. Se încerca stingerea unui foc mare, cărînd apa cu paharul. Trupele roşii răzleţe încercuiau regiunea răscoalei, care avea diametrul de aproape o sută nouăzeci de kilometri, acţionau pe socoteală proprie, fără un plan general de operaţii, şi nu obţineau rezultate apreciabile, cu toate că forţele care luptau împotriva răzvrătiţilor ajungeau la douăzeci şi cinci de mii de baionete.

Patrusprezece companii de marş, zeci de detaşamente de baraj fuseseră trimise unul după altul pentru localizarea răscoalei ; detaşamente de cursanţi roşii soseau din Tambov, din Voronej şi din Reazan. Abia atunci cînd răzmeriţa se întinsese, cînd răsculaţii se înarmaseră cu mitralierele şi tunurile cucerite de la Armata Roşie, Armatele a 8-a şi a 9-a au detaşat, din cadrul lor, cîte o divizie expediţionară, cu artilerie şi cu secţii de mitraliere. Răsculaţii sufereau pierderi mari, dar nu erau zdrobiţi.

Scîntei din marele foc de pe Donul de sus trecuseră în zbor şi în districtul vecin al Hopiorului. Acolo izbucniră cîteva răscoale conduse de ofiţeri, la care au luat parte unele grupe neînsemnate de cazaci. În staniţa Uriupinskaia, voiskovoi starşina Alimov izbutise să adune în jurul său un număr ceva mai mare de cazaci şi de ofiţeri ascunşi. Răzmeriţa urma să izbucnească în noaptea de 1 mai, dar fusese descoperită din timp. Alimov şi o parte dintre complicii săi au fost prinşi într-un sat din staniţa Preobrajenskaia şi împuşcaţi, în urma sentinţei rostită de tribunalul revoluţionar. Rămasă fără căpetenii, răscoala nu se mai dezlănţui şi astfel elementele contrarevoluţionare din districtul Hopior nu izbutiseră să se unească cu răzvrătiţii din regiunea Donului de sus.

Într-o zi, pe la începutul lui mai, un detaşament al şcolii militare „Comitetul Executiv Central" debarca în gara Certkovo, unde se aflau cîteva regimente din Armata Roşie. Certkovo era una dintre gările terminale ale căilor ferate de sud-est, care aveau în imediata lor apropiere sectorul de vest al frontului răscoalei. În vremea aceea, cazacii din staniţele Migulinskaia, Meşkovskaia şi Kazanskaia se adunau în mase foarte mari de călărime, la hotarul plasei Kazanskaia, ducînd lupte disperate cu trupele roşii, care trecuseră la ofensivă.

Prin gară se răspîndi zvonul că Certkovo este împresurat de cazaci şi că trupele lor sînt gata-gata să înceapă înaintarea. Cu toate că frontul trecea la cel puţin cincizeci verste de gară, iar în faţa ei se mai aflau trupe roşii care ar fi comunicat că frontul a fost rupt de către cazaci, gara fusese cuprinsă de panică. Şirurile de ostaşi roşii se clătinară. Undeva, în spatele bisericii, o voce de comandant striga din răsputeri : „La arr-rme !" Oamenii forfoteau şi alergau pe uliţe.

Panica se dovedi lipsită de temei. Un escadron de cavalerie roşie, care se apropia de gară dinspre slobozia Mankovo, fusese luat drept cazaci. Elevii de la şcoala militară şi două regimente de infanterie porniră în direcţia staniţei Kazanskaia.

O zi mai tîrziu, cazacii nimiciră aproape în întregime Regimentul „Kronstadt", abia sosit pe front.

Făcuseră noaptea o incursiune, imediat după prima luptă cu acest regiment. Regimentul trimisese pichete şi posturi de pîndă, înnoptînd în stepă, fără să se încumete să ocupe satul părăsit de răsculaţi. La miezul nopţii, mai multe sotnii de călăreţi cazaci încercuiseră regimentul, deschizînd un foc drăcesc şi folosind din belşug un mijloc de înfricoşare născocit cine ştie de cine, anume nişte pîrîitori uriaşe de lemn ! În timpul nopţii, răsculaţii se serveau de ele în loc de mitraliere ; în orice caz, zgomotul lor nu se deosebeau aproape cu nimic de răpăitul adevăratelor mitraliere.

Şi cînd cei din Regimentul „Kronstadt", încercuit, auziră în bezna de nepătruns a nopţii pîrîitul nenumăratelor „mitraliere", focurile învălmăşite, trase de pichetele proprii, urletele şi strigătele cazacilor şi tropotul greu al călărimii, năpustindu-se asupra lor, se repeziră spre Don, străpunseră o clipă încercuirea, dar fură daţi peste cap, printr-un atac al cazacilor călări. Din tot regimentul nu scăpară decît cîţiva oameni, care izbutiseră să treacă înot Donul, cu apele lui de primăvară ieşite din matcă.

În mai, alte întăriri ale roşilor începură să sosească de la Doneţ pe frontul de luptă împotriva răscoalei. Venise Divizia 33 din Kuban, şi Grigori Melehov simţi pentru întîia oară toată puterea unei lovituri adevărate. Kubanenii goneau Divizia 1, comandată de el, fără să-i lase un pic de răgaz. Grigori părăsea un sat după altul, retrăgîndu-se către miazănoapte, spre Don. Se oprise o zi la hotarul plasei Cirskaia, lîngă Karghinskaia ; apoi, sub presiunea forţelor superioare ale inamicului, fusese nevoit să părăsească şi Karghinskaia şi să mai ceară ajutoare de urgenţă.

Kondrat Medvedev îi trimisese opt sotnii călări din divizia sa. Cazacii lui erau echipaţi de minune. Aveau toţi muniţie berechet, purtau uniforme de-a mai mare dragul şi cizme bune — toate apucate de la prizonierii din Armata Roşie. Erau şi unii din Kazanskaia care, fără să le pese de căldură, se fudulleau cu nişte grozave scurte de piele ; aproape fiecare avea cîte un revolver sau un binoclu... Cei de la Kazanskaia au oprit pentru cîtăva vreme înaintarea Diviziei 33 din Kuban. Profitînd de asta, Grigori hotărî să se repeadă la Vioşenskaia, întrucît Kudinov îl ruga stăruitor să vină la o consfătuire.

Sosi la Vioșenskaia în cele dintîi ceasuri ale dimineții.

Apele revărsate ale Donului începeau să scadă. Văzduhul era numai o mireasmă reavănă, dulceagă și gingașă, de plop în floare. De un verde-întunecat, frunzișul proaspăt al stejarilor de lîngă Don șușotea somnoros. Trupul dezgolit al pămîntului aburea la soare ; pe alocuri îl acopereau fire ascuțite de iarbă, iar în văgăune sclipeau apele stătute, mugeau buhaii-de-baltă, și țînțarii umpleau, cu zborul lor mărunt, aerul umed mirosind a mîl și a putregai, deși soarele era sus.

La comandament, o veche mașină de scris țăcănea întruna ; era multă lume și aerul duhnea a fum de tutun.

Grigori intră fără zgomot și-l surprinse pe Kudinov într-o îndeletnicire ciudată. Kudinov, fără să ridice ochii la el, cu o față foarte serioasă și gînditoare, rupea unul cîte unul picioarele unui muscoi mare de culoarea smaraldului. După ce îi mai rupea un picior, îl cuprindea în pumnul său uscățiv și, ducîndu-l la ureche, rămînea cu capul aplecat, ascultînd cu atenție bîzîitul muscoiului, cînd surd și gros, cînd subțire și ascuțit.

Zărindu-l pe Grigori, aruncă cu un gest de scîrbă și necaz muscoiul sub masă, își șterse palma de cracul pantalonilor și se rezemă obosit de speteaza frecată pînă la luciu a fotoliului.

— Stai jos, Grigori Panteleevici !

— Sănătate, șefule !

— Sănătate, sănătate, fără altă bunătate — vorba ceea... Zi, ce se mai întîmplă pe la tine ? Te-mpinge ?...

— Ne-mpinge numărul unu !

— Te-ai oprit pe Cir ?

— M-am oprit, dar pînă cînd ?... Ne-au scăpat numai cei de la Kazanskaia.

— Uite ce este, Melehov... Kudinov își înfășură pe deget o curelușă moale de la chimirașul său caucazian și oftă, privind cu prea multă luare-aminte argintăria lui înnegrită. Se pare că treburile noastre au să meargă și mai prost. Se petrece ceva acolo, la Doneț. Fie că ai noștri îi împing rău pe roșii și le rup frontul, fie că ăia au priceput

că noi sîntem rădăcina răului, şi au de gînd să ne ia în menghină...

— Dar ce se aude de la cadeţi ? Ce veşti ne-au trimis cu cel din urmă aeroplan ?

— Nimica toată. Dînşii, frăţioare, n-au să ne povestească nouă toate strategiile lor. Sidorin e un om iscusit ! De la el n-ai să scoţi ceva cu una, cu două. După cît am priceput, au un plan să rupă frontul roşilor şi să ne trimită ajutoare. Au făgăduit să ne ajute. Dar făgăduielile ştii bine că nu se împlinesc totdeauna. Şi ca să rupi frontul, iarăşi nu-i lucru uşor. O ştiu, ca unul care am fost cu generalul Brusilov, cînd am rupt frontul. De unde putem să cunoaştem noi, eu ori tu, ce forţe au roşii la Doneţ ? Dacă au luat cumva cîteva corpuri de pe frontul lui Kolceak şi le-au băgat aici, hai ? Bîjbîim în întuneric ! Şi nu putem dibui nimic, dincolo de nasul nostru !

— Atunci despre ce aveai de gînd să stăm de vorbă ? Ce fel de consfătuire ? întrebă Grigori, căscînd plictisit.

Nu-l durea inima întru ce priveşte deznodămîntul răscoalei. Asemenea gînduri nu-l mai frămîntau. Zi cu zi, umblase mereu cu gîndul în jurul aceleiaşi şi tot aceleiaşi chestiuni, ca un cal înhămat la tăvălugul de îmblătit, pe o arie — şi, în cele din urmă, le lăsase toate în plata domnului : „Cu Puterea sovietică nu-i chip să ne mai împăcăm, prea mult sînge le-am vărsat lor şi ei nouă ; iar puterea cadeţilor ne poartă cu momeli acum, pentru ca mai apoi să ne ia la rost cu răfuielile trecutului. Dracu să-i ia ! Fie ce-o fi, numai să se sfîrşească odată !"

Kudinov despături harta şi, tot fără să se uite în ochii lui Grigori, zise :

— Ne-am sfătuit fără tine şi am hotărît...

— Cu cine ai ţinut sfat ? Cu prinţul poate ? îl întrerupse Grigori, amintindu-şi consfătuirea de astă-iarnă, în aceeaşi cameră, cu locotenent-colonelul caucazian.

Kudinov se încruntă, întunecat la faţă.

— Nu mai este în viaţă.

— Cum aşa ? se învioră Grigori.

— Nu ţi-am spus ?... L-au omorît pe tovarăşul Gheorghidze.

— Ei, ce fel de tovarăş ne-a fost, mie şi ţie, unul ca el ?... Atîta vreme cît umbla cu cojocul argăsit, ne-a

fost tovarăș. Dar dacă, doamne ferește, ne-am fi unit cu cadeții și dînsul ar fi rămas în viață, și-ar fi uns chiar în a doua zi mustățile cu pomadă, s-ar fi boierit și nu ți-ar mai fi întins mîna, ci doar așa, cel mult un vîrf de deget...

Grigori își întinse degetul negricios și murdar și rîse, arătîndu-și dinții sclipitori.

Kudinov se încruntă și mai rău. Privirea și glasul său arătau o vădită nemulțumire, o ciudă și o mînie stăpînită.

— N-ai de ce să rîzi. Nu se rîde de moartea altuia. Faci leit ca Ivan cel gogoman. „Cărați întruna la leșuri !" Iată ce iese din tine, cînd vorbești de moartea unui om.

Măcar că ar fi avut de ce se supăra, Grigori nu se arătă nicidecum jignit de asemuirea pe care i-o făcuse Kudinov. Rîzînd, îi răspunse :

— Pe ăștia, într-adevăr, cărați-i întruna. Pentru cei cu obrazul alb și cu mîinile albe n-am nici un pic de milă.

— Uite că ți l-au omorît...

— În luptă ?

— Cum să-ți spun ?... E o chestie încurcată și e greu să afli tot adevărul. El, cum știi, se afla din ordinul meu la trenul de luptă. Și, pare-mi-se, n-a știut să se pună bine cu cazacii. Dincolo de Dudariovka s-a încins o luptă, iar căruțele pe lîngă care era el se aflau cam la două verste de linia de foc. Gheorghidze ședea pe oiștea unei briști (așa mi-au povestit cazacii) și un glonț, rătăcit cică, l-a lovit drept în tîmplă. Zice că nici n-a mai mișcat... Bestiile de cazaci l-au omorît, pesemne...

— Bine au făcut că l-au omorît !

— Dar încetează odată !... Ce tot îndrugi ?

— Nu te supăra. Vorbesc în glumă.

— Cîteodată, dai drumul la niște glume năroade... Ești ca un bou : unde rumegi, tot acolo te balegi. Zi, după tine, trebuie să-i omoare pe ofițeri ? Iar „jos cu epoleții" ? Oare n-a venit vremea, Grigori, să-ți bagi mințile în cap ? Dacă ți-e dat să fii șchiop, hotărăște-te de care picior !

— Nu mai trăncăni, zi mai departe !

— Ce să mai zic ? Am înțeles că l-au omorît cazacii, m-am dus acolo și am vorbit pe față cu dînșii... Chiar așa le-am zis : „Iar v-ați apucat de vechile prostii, mama voastră de pezevenghi ? V-ați grăbit să împușcați din nou

ofițerii ? I-ați mai împușcat astă-toamnă, iar apoi, cînd v-a ajuns cuțitul la os, alergați după ei... Chiar voi, zic, ați venit și v-ați milogit, în genunchi : «Ia comanda, condu-ne !» Iar acum, iar vă apucați de cele vechi ?" I-am dojenit și i-am ocărît. Dînșii : „Nu, și nici nu ne-a dat prin cap, doamne ferește, să-l omorîm !" Dar îi văd după ochii lor de turfe : dînșii l-au dat gata ! Ce vrei să le faci ?... Doar să-i scuipi în ochi, că tot n-au nici un pic de obraz... Kudinov mototoli de supărare curelușa și rosti : Au omorît un om priceput, iar eu am rămas fără el, ca fără de mîini. Cine să facă un plan ? Cine să dea un sfat ?... Cu tine putem să stăm de vorbă de una și de alta, dar cînd vine strategia și tactica, se vede îndată că nu sîntem buni de nimic... Noroc că a venit cu aeroplanul Piotr Bogatîriov, că n-aveam cu cine să schimb o vorbă... Ei, dă-o dracului, ajunge !... Uite ce este : dacă ai noștri nu vor rupe frontul la Doneț, n-o să ne putem ține aici. S-a hotărît, precum s-a mai vorbit o dată, să meargă toată armata, treizeci de mii de oameni, ca să rupem frontul. Dacă te vor da peste cap, ai să te retragi chiar pînă la Don. Le vom lăsa malul drept, de la Ust-Hopior pînă la Kazanskaia, o să săpăm tranșee de-a lungul Donului și ne vom apăra.

Cineva bătu puternic în ușă.

— Intră ! Cine-i ? strigă Kudinov.

Intră Bogatîriov, comandantul Brigăzii 6. Fața lui vînjoasă și roșie lucea, lac de sudoare ; sprîncenele bălane, albite de soare, erau încruntate a supărare. Se așeză lîngă masă, fără să-și scoată șapca cu fundul ud de nădușeală.

— De ce-ai venit ? îl întrebă Kudinov, stăpînindu-și un început de zîmbet.

— Să-mi dai cartușe.

— Ți s-au dat. Cîte îți mai trebuie ? Crezi tu că am aici o fabrică de cartușe ?

— Dar cît s-a dat ? Cîte un cartuș de om ? Ăia mă ard cu mitralierele, iar eu stau cu spinarea încovoiată și mă ascund. Păi, ăsta-i război ?... Este o curată porcărie !... Iată ce este !

— Lasă, Bogatîriov, noi punem la cale lucruri mari ! zise Kudinov, dar, văzîndu-l că se scoală și că vrea să plece, adaugă : Stai, nu pleca ! Față de tine, n-am secrete... Ei bine, Melehov, dacă n-o să ne putem ține pe malul

ăsta, atunci încercăm să facem o spărtură. Lăsăm pe loc pe toți acei care nu sînt sub arme și hărăbăile bejănarilor la fel ; încărcăm infanteria în căruțe, luăm trei baterii cu noi și răzbim spre Doneț. Pe tine vrem să te băgăm în vîrf. Ai ceva de zis ?

— Mie mi-e totuna ! Dar ai noștri ? Au să se prăpădească fetele, muierile, bătrînii.

— Ce să-i faci ? Mai bine să se prăpădească numai dînșii, decît să pierim cu toții.

Cu colțurile gurii lăsate în jos, Kudinov rămase mult timp tăcut, apoi scoase din sertar o gazetă.

— Da, uite, încă o noutate ! Comandantul lor suprem a venit la armată, ca s-o conducă. S-a zvonit că ar fi acum fie la Millerovo, fie la Kantemirovka... Iată-i deci că se pregătesc să ne dea gata !

— Adevărat să fie ? se îndoi Grigori.

— E adevărat, adevărat ! Uite, citește și tu. Mi-au trimis-o kazanenii. Ieri dimineață o patrulă de-a noastră a prins la Șumilinskaia doi călăreți roșii. Amîndoi, niște elevi de la școala militară. Hei, i-au tăiat cazacii și au găsit la unul, în porthartă — nu era tocmai tînăr, o fi fost poate vreun comisar — uite, gazeta asta : „V puti"[1], din ziua de 12 ale lunii. Să vezi ce drăgălaș ne mai încondeiază ăia !

Kudinov îi întinse lui Melehov gazeta, fără un colț, rupt de cineva pentru o țigară.

Grigori aruncă o privire fugară asupra titlului de articol, însemnat cu creionul chimic, și începu să citească :

„REBELIUNEA ÎN SPATELE NOSTRU

De mai multe săptămîni, răscoala unei părți din căzăcimea Donului continuă. Răzmerița a fost dezlănțuită de agenții lui Denikin, niște ofițeri contrarevoluționari. Ea a găsit sprijin în rîndurile chiaburimii căzăcești. Chiaburii au tras după ei o parte însemnată din cazacii mijlocași. Este foarte cu putință ca, în anumite cazuri, cazacii să fi avut de îndurat anumite nedreptăți din partea unora dintre reprezentanții Puterii sovietice. Agenții denikiniști au profitat cu dibăcie de aceasta, pentru a ațîța flacăra rebeliunii. În regiunea răscoalei, bestiile albe se dau drept partizani ai Puterii

[1] „În drum" (n. t.).

sovietice, pentru a-şi cîştiga mai cu uşurinţă încrederea cazacului mijlocaş. Astfel, uneltirile contrarevoluţionare, interesele chiaburimii şi ignoranţa masei de cazaci s-au unit pentru moment într-o răscoală absurdă şi criminală, în spatele armatelor noastre de pe Frontul de sud. O răscoală în spatele unui ostaş este ca o bubă pe umărul unui muncitor. Ca să continuăm războiul, să apărăm Ţara Sovietică şi să dăm lovitura de moarte bandelor moşiereşti-denikiniste, trebuie ca, în spatele frontului, să fim sprijiniţi de masele muncitoreşti-ţărăneşti. De aceea sarcina noastră cea mai importantă este acum curăţirea regiunii Donului de rebeliune şi de cei răzvrătiţi.

Puterea centrală sovietică a dat ordin să se realizeze această sarcină în cel mai scurt timp. În ajutorul forţelor expediţionare trimise să acţioneze împotriva ticăloasei răzvrătiri contrarevoluţionare, au sosit şi sosesc cele mai puternice întăriri. Cei mai buni activişti-organizatori vin aci, pentru îndeplinirea acestei sarcini ce nu suferă nici o amînare.

Trebuie să isprăvim cu rebeliunea. Ostaşii noştri roşii trebuie să-şi dea pe deplin seama că răzvrătiţii din Vioşenskaia, sau din Elanskaia, sau din staniţa Bukanovskaia, sînt sprijinitori direcţi ai generalilor Denikin şi Kolceak. Cu cît răscoala va dura mai mult, cu atît numărul de victime de ambele părţi va fi mai mare. Vărsarea de sînge nu poate fi micşorată decît într-un singur chip : dînd o izbitură rapidă, necruţătoare şi nimicitoare.

Trebuie să terminăm cu rebeliunea. Trebuie să ne tăiem buba de pe umăr şi s-o ardem cu fierul roşu. Atunci braţul Frontului de sub va fi liber, pentru a-i da duşmanului lovitura de moarte."

Grigori sfîrşi de citit şi zîmbi posomorît. Articolul avu darul să-l umple de mînie şi de necaz : „Dintr-un condei, ne-au făcut una cu Denikin, ne-au băgat argaţi la dînsul..."

— Ei, ce zici ? E straşnică, nu ? Vor să ne ardă cu fierul roşu. Lasă, vom vedea noi cine va sfîrîi ars cu fierul roşu ! Nu-i aşa, Melehov ? Kudinov aştepta un răspuns şi, neprimindu-l, se întoarse spre Bogatîriov : Îţi trebuie cartuşe ? O să-ţi dăm ! Cîte treizeci de bucăţi de călăreţ, pentru toată brigada. Îţi ajunge ?... Du-te la depozit şi ia-le ! Bonul o să ţi-l facă şeful serviciului aprovizionării ; du-te la el ! Dar ascultă, Bogatîriov : să te bizui mai mult pe sabie şi pe şiretenie, dacă vrei să iasă mai bine !

— De la o oaie rîioasă, bun e și un smoc de lînă ! zîmbi Bogatîriov, înveselit de izbînda cererii sale, luîndu-și rămas bun și plecînd.

După ce se înțelese cu Kudinov asupra apropiatei retrageri spre Don, Grigori Melehov plecă și el. Înainte de a părăsi odaia, întrebă :

— La caz că voi aduce toată divizia la Bazki, vom avea cu ce să trecem Donul ?

— Și asta-i una ! Cavaleria are să-l treacă înot. Unde ai mai văzut tu pe cineva trecînd altfel apa ?

— Dar nu uita că am în divizie puțini ostași de pe Don. Iar cazacii de la Cir nu sînt înotători. Au trăit toată viața în stepă. De unde și cum să înoate ? Ca toporul !

— Au să înoate după cai. Pe vremuri, așa se făcea la manevre. S-a mai întîmplat și în războiul cu Germania.

— Vorbesc de infanterie.

— Pentru ea, avem și un bac. Vom pregăti bărci, fii fără grijă.

— Au să plece și oamenii de prin sate.

— Știu !

— Să asiguri trecerea pentru toți, că de nu, scot sufletul din tine ! Se poate să rămînă oamenii pe loc ?

— Am s-o fac, am s-o fac !

— Cu tunurile cum rămîne ?

— Mortierele să le distrugi, iar cele de trei țoli să le cari încoace. Facem așa încît să strîngem bărci mari și o să trecem bateriile pe malul celălalt.

Grigori ieși de la comandament, tot sub impresia articolului din ziar.

„Ne poreclesc ajutorii lui Denikin... Dar ce altceva sîntem ? Chiar așa și este, îi sîntem ajutori, și n-avem de ce să ne supărăm. Adevărul sare în ochi..." Își aminti vorbele răposatului Iakov Podkova. Într-o zi, întorcîndu-se seara tîrziu la el acasă, la Karghinskaia, Grigori se abătuse pe la artileriștii cantonați la o casă din piață ; pe cînd stătea în tindă, ștergîndu-și cizmele cu o mătură, îl auzi pe Iakov Podkova care zicea cuiva, certîndu-se cu el : „Va să zică, ne-am despărțit, spui tu ? N-o să mai fim sub nici o stăpînire ? Ho ! N-ai cap pe umeri, ci un dovleac gol ! Dacă vrei să știi, sîntem acum ca un cîine de pripas ; un cîine care l-a supărat pe stăpîn, sau a stricat

ceva şi fuge de casă, dar unde să se bage ? Nu se uneşte cu lupii — îi e cam frică şi simte că sînt din neamul fiarelor ; nu poate să se-ntoarcă nici la stăpîn, de teamă că are să-l bată pentru ceea ce a făcut... Aşa şi cu noi ! Ţine minte vorba mea : o să ne vîrîm coada între picioare şi o s-o întindem strună sub burtă, tîrîndu-ne la picioarele cadeţilor : «Primiţi-ne, fraţilor dragi, aveţi milă de noi !» Iată ce are să fie !"

Din ziua luptei de la Klimovka, cînd a hăcuit pe marinari, Grigori trăia mereu într-o stare de rece şi greoaie nepăsare, care pusese stăpînire pe el. Trăia cu capul înclinat în pămînt, într-o surpare lăuntrică, fără zîmbet şi fără bucurie. O singură dată numai fusese zguduit de milă şi de durere, pentru Ivan Alexeevici, cînd aflase despre moartea lui, dar a trecut şi aceasta. Nu-i mai rămînea decît un singur lucru (cel puţin, aşa i se părea lui) : patima pentru Axinia, care izbucnise cu o nouă şi nestăpînită putere. Numai ea îl atrăgea spre dînsa, aşa cum o luminiţă tremurătoare, dintr-un foc aprins în stepă, cheamă drumeţul într-o noapte de toamnă, friguroasă şi neagră.

Iată că şi acum, întorcîndu-se de la comandament, îşi aduse aminte de ea şi se gîndi : „Noi vom merge să rupem frontul, dar ea cum rămîne ?" Şi fără şovăire ori lungă chibzuială, hotărî : „Natalia o să rămînă cu copiii şi cu mama, dar pe Axiutka am s-o iau cu mine. O să-i dau un cal, să meargă cu statul meu major."

Trecu peste Don la Bazki, se abătu pe la cantonament şi rupse acolo o foaie din carnet pe care scrise :

„Xiuşa ! Poate va trebui să ne retragem în stînga Donului, aşa că lasă-ţi tot avutul şi du-te la Vioşki. Pe mine ai să mă găseşti acolo, ai să rămîi la mine."

Lipi bileţelul cu clei vîscos de vişin, îl dădu lui Proher Zîkov şi, roşindu-se, încruntîndu-se, căutînd să pară cît mai aspru, ca să-i ascundă lui Zîkov tulburarea, rosti stropşit :

— Ai să te duci la Tatarski şi ai să dai biletul ăsta Axiniei Astahova. Dar bagă de seamă să... să nu te vadă cineva de acasă, nimeni dintre ai mei. Ai înţeles ? Cel mai bun lucru : treci noaptea şi dă-i biletul. Nu trebuie nici un răspuns. Da, încă ceva : îţi dau două zile permisie. Dă-i drumul !

Prohor porni spre calul său, dar Grigori își mai aduse aminte ceva și-l chemă înapoi.

— Treci și pe acasă și spune-i mamei sau Nataliei să care din vreme, pe malul ăstălalt, hainele și ce au mai de preț. Griul să-l îngroape, iar vitele să le treacă înot peste Don.

59

În ziua de 22 mai, trupele răsculaților începură să se retragă pe tot malul drept al Donului. Unitățile se retrăgeau luptînd, oprindu-se pe fiecare linie de apărare. Locuitorii satelor din partea stepei se repeziră, înspăimîntați, spre Don. Bătrînii și femeile înhămau toate vitele, umpleau harabalele cu sipete, cu felurite ciorciobute ale gospodăriilor și cu grîne, cu merinde și copii. Își luau vacile și oile din cirezi și din turme, gonindu-le pe alături de drum. Coloane nesfîrșite de fugari se năpustiră spre satele de la Don, trecînd înaintea trupelor.

Din ordinul statului-major al comandamentului, infanteria își începu retragerea cu o zi mai devreme. Cei din Tatarski și detașamentul de necazaci din Vioșenskaia ieșiră la 21 mai din satul Cebotariov, stanița Ust-Hopiorskaia, executară un marș de patruzeci de verste și mai bine, poposind peste noapte în satul Ribnii, din stanița Vioșenskaia. În zorii zilei de 22 mai, un văl de ceață gălbuie împînzi cerul fără cel mai mic nor pe toată întinderea-i plumburie, și numai la sud deasupra crestelor de dealuri, se ivi în preajma răsăritului de soare un nouraș de un roz izbitor. Partea lui întoarsă spre răsărit sîngera parcă, împrăștiind o lumină purpurie. Soarele se ridică peste movilele de nisip de pe malul stîng, răcorite de rouă, și nourașul se topi fără nici o urmă. Cristeii din luncă izbucniră în țipete mai ascuțite ; pescărușii, cu aripile sprintene, cădeau de sus, ca niște flamuri albăstrui, drept în undele Donului și se ridicau săgeată la cer cu peștișorii argintii, sclipitori, în ciocurile lor lacome.

Spre amiază, căldura dogorea neobișnuit pentru luna mai. Pămîntul aburea, ca în ajun de ploaie. Coloanele de

căruțe ale fugarilor o luară spre Vioșenskaia, chiar înainte de a se lumina de ziuă, venind pe malul drept al Donului. Roțile lor uruiau necontenit pe Șleaul Hatmanilor. Nechezat de cai, mugete de boi și larmă de voci răsuna de pe deal pînă la izlaz.

Detașamentul necazacilor din Vioșenskaia, care număra cam două sute de luptători, se mai afla în Ribnii. Pe la ceasurile zece dimineața, veni un ordin de la Vioșenskaia : detașamentul va trece în satul Bolșoi Gromok, va trimite pichete pe Șleaul Hatmanilor și pe ulițe, și va opri pe toți cazacii buni pentru serviciul militar care s-ar îndrepta spre Vioșenskaia.

La Gromok năpădi valul căruțelor de refugiați, care mergeau la Vioșenskaia. Femeile, plined e praf și pîrlite de arșiță, își mînau vitele ; oamenii călări mergeau alături de drumuri. Scîrțîit de roți, sforăit de cai și de oi, muget de vaci, plînsete de copii, gemetele bolnavilor de tifos, pe care îi luaseră în bejenie — toate acestea izgoniră tăcerea domoală a satului, ascuns între livezile de vișini. Larma acestor zgomote așa de felurite, contopite într-un singur vuiet, era atît de neobișnuită, încît cîinii din sat răgușiseră de atîta lătrat și nu se mai repezeau după fiecare drumeț, nu mai urmăreau acum căruțele în treacăt pe ulicioare și nu mai alergau de plictiseală după ele pînă la depărtare de o verstă.

Prohor Zîkov poposi două zile acasă, încredință Axiniei Astahova scrisoarea lui Grigori, apoi transmise prin viu grai porunca sa către Ilinișna și Natalia și plecă în ziua de 22 mai la Vioșenskaia.

Nădăjduia să-și găsească sotnia la Bazki, dar bubuitul tunurilor, care ajungea surd pînă-n preajma Donului, răsuna parcă mai încolo, pe Cir. Cum Prohor nu prea se simțea ispitit să dea buzna prin locurile unde se încingea o luptă, hotărî să ajungă la Bazki și să-l aștepte acolo pe Grigori, care trebuia să vină cu divizia lui la Don.

Tot drumul pînă la Gromok îl străbătu mereu ajuns din urmă de căruțele fugarilor. Nu se grăbea, mergea aproape tot timpul la pas. De altfel nu era nici o grabă. De la Rubejin, merse cu statul-major al Regimentului Ust-Hopiorski, abia format.

Statul-major încăpea într-o trăsură cu arcuri și două brişti. Legați la spatele briştilor, mergeau şase cai înşeuați, pentru personal. Într-o brişcă se aflau încărcate sumedenie de terfeloage şi aparate de telefon, iar în trăsură şedea un cazac rănit, un om în vîrstă, şi încă unul, cumplit de slab, cu nasul coroiat, care nu-şi ridica de pe o pernă de şa capul, vîrît într-o căciulă ofiţerească de miel, brumărie. Se vede că nu demult scăpase de tifos; zăcea acoperit cu mantaua pînă la bărbie; praful se aşeza pe fruntea lui boltită şi galbenă, pe nasul subţire şi lucios, iar omul cerea mereu să-i fie învelite picioarele cu ceva gros şi, ştergîndu-şi sudoarea de pe frunte cu mîna osoasă şi uscăţivă, înjura de mama focului :

— Ticăloşii ! Nemernicii ! Mă trage frigul la picioare, n-auzi ? Polikarp, n-auzi ? Înveliţi-mă cu blana !... Cînd eram sănătos, aveaţi nevoie de mine, iar acum... şi-şi plimba în jur privirile-i rătăcite, aspre, ca ale tuturor acelora care au suferit de o boală grea.

Cel căruia îi zicea Polikarp, un om de credinţă veche, înalt şi măreţ, sări din şa în mers şi se apropie de trăsură :

— S-ar putea să răceşti mai rău, Samoilo Ivanovici !

— Înveleşte-mă, îţi spun !

Polikarp execută porunca întocmai şi se îndepărtă.

— Ce-i cu ăsta ? îl întrebă Prohor, arătînd cu ochii spre bolnav.

— Un ofiţer din Ust-Medvediţa. Domnia sa a fost la noi, la statul-major.

Împreună cu statul-major mergeau şi bejănarii din Ust-Hopiorskaia, din Tiukovnîi, Bobrovski, Krutovski, Zimovnîi şi din alte sate.

— Dar pe voi unde vă mai gonesc dracii ? se adresă Prohor unui bejănar bătrîn, care mîna o haraba încărcată pînă sus cu tot soiul de catrafuse.

— Vrem să trecem la Vioşki.

— S-a trimis după voi să mergeţi la Vioşki ?

— De trimis, drăguţă, n-au trimis... dar cine ţine să moară ? N-ai încotro, trebuie să pleci, cînd te alungă ceasul morţii.

— Te întreb, ce rost are să vă băgaţi în Vioşki ? Aţi putea trece dincolo, pe la Elanskaia, şi gata !

— Cu ce să treci ? Acolo, zice lumea că nici pod umblător nu mai este.

— Şi la Vioşki, cu ce vrei să treci ? Crezi că au să-ţi dea bacul pentru calabalîcul tău ? Crezi că au să lase trupele pe mal, ca să vă treacă pe voi, cu harabalele voastre ?... Măi, moşulică, proşti mai sînteţi ! Vă repeziţi încotro vă mînă toţi dracii, aşa, fără nici o socoteală ! Spune, ce-ai băgat în haraba ? întrebă bombănind Prohor, călărind în dreptul bătrtînului şi arătînd boccelele cu biciuşca.

— Tot ce pofteşti ! Şi haine, şi hamuri, şi făină, şi cîte şi mai cîte, de-ale gospodăriei... Se putea să le lăsăm acolo, de haram ? Ca să mă pomenesc pe urmă cu casa pustie ? !... Drept care am înhămat o pereche de cai şi trei perechi de boi, am încărcat tot ce-am putut, mi-am luat muierile şi-am plecat. Gîndeşte-te, drăguţă, că toate cîte se văd le-am agonisit o viaţă întreagă, cu munca mea, cu lacrimi şi în sudoarea frunţii. Cum să le las ? Dacă s-ar putea, aş fi luat şi casa cu mine, numai să n-aibă roşii parte de ea, dare-ar holera într-înşii !

— Ian spune, de pildă, de ce cari cu tine sita aia ? Sau, uite, ce trebuinţă ai de scaune ? Roşii n-au ce face cu ele.

— Mă, dar sucit om mai eşti ! Să le las, şi dînşii să le spargă ori să le dea foc ? Nu, de la mine n-au să se pricopsească cu nimic, arză-i focul ! Am ridicat tot !

Bătrînul plesni caii graşi, care păşeau alene, apoi se întoarse şi, arătînd cu coada cnutului a treia căruţă cu boi, care mergea în urmă, zise :

— Uite, fata aia încotoşmănită, care mînă boii, e fiică-mea. Are în haraba o scroafă cu purcei. Scroafa mai avea pînă la fătat, dar se vede c-am strîns-o cam tare atunci cînd am legat-o şi am pus-o în haraba. Şi ea ne-a făcut pocinogul : a fătat chiar azi noapte, în haraba. Auzi cum guiţă purceluşii ? Nu, de la mine n-au să se învîrtă roşii cu nimic, vede-i-aş laţi !

— Numai să te prind, moşule, lîngă bac ! zise Prohor, aţintindu-şi privirea mînioasă asupra mutrei late şi asudate a bătrînului. Numai să te prind şi ai să vezi cum are să-ţi zboare tot calabalîcul drept în Don, cu toţi porcii şi purceii tăi !

— Da' pentru ce ? întrebă bătrtînul, nespus de mirat.

— Pentru că oamenii se prăpădesc, se lipsesc de toate, şi tu, caiafă bătrînă, cari totul cu tine, ca un păianjen ! strigă Prohor, de obicei calm şi potolit. Clocoteşte mînia în mine cînd văd un boşorog lacom ca tine ! Nu vă pot suferi în ochi !

— Hai, hai ! Treci şi caută-ţi de treabă ! se burzului moşul, mormăind de ciudă şi întorcîndu-şi faţa. Halal de comandant, ar vrea să zvîrle avutul omului în Don... Eu stau de vorbă cu el cum se stă cu un om cumsecade, şi el de colo... Află că fecioru-meu, vagmistrul, îi opreşte pe roşii acum cu sotnia lui... Hai, caută-ţi de drum !... Să nu-ţi faci rîs de averea altuia ! Dacă ţi-ai fi agonisit şi tu ceva, nu ţi-ar juca ochii în cap de jind şi de pizmă !

Prohor o luă la trap. În urmă, un purcel începu să guiţe ascuţit, asurzitor ; scoafa grohăi cu îngrijorare. Guiţatul de purcel sfredelea urechile ca o suliţă.

— Ce dracu ? De unde au mai răsărit şi purcei acum ? Polikarp ! strigă ofiţerul culcat în trăsură, cu faţa schimonosită şi aproape plîngînd de chinurile drumului.

— Un purceluş a căzut dintr-o haraba şi o roată i-a frînt picioarele, răspunse Polikarp, venind mai aproape.

— Spune-le... Spune stăpînului purcelului să-l taie. Spune-i că aici sînt oameni bolnavi... Îndurăm şi aşa destule ! Şi acum purcelul ăluia, cu guiţatul lui... Mai repede ! Trap !

Ajungînd în dreptul trăsurii, Prohor văzu pe ofiţeraşul cu nasul coroiat oţărîndu-se şi ascultînd cu ochii holbaţi guiţatul purcelului. În zadar încerca să-şi acopere urechile cu căciula sa cenuşie. Polikarp se întoarse peste puţine clipe.

— Nu vrea să-l taie, Samoilo Ivanîci ! Spune că poate are să se îndrepte ; iar dacă nu, atunci are să-l taie desearā.

Ofiţerul se îngălbeni, se înălţă cu o grozavă sforţare şi se aşeză pe marginea trăsurii, cu picioarele atîrnate în afară.

— Unde mi-e *browningul* ? Opreşte caii ! Care-i stăpînul purcelului ? Stai că-i arăt eu !... În ce căruţă ?...

În cele din urmă, bătrînul gospodar fu silit să-şi taie purcelul.

Zîmbind, Prohor o luă din nou la trap şi depăşi un grup de căruţe din Ust-Hopiorskaia. Înainte, la o verstă depărtare, vreo două sute de căruţe şi alţi călăreţi răzleţi, în număr de vreo patruzeci, veneau pe drum.

„Cumplită babilonie are să mai fie lîngă bac!", se gîndi Prohor.

Ajunse din urmă căruţele. În întîmpinarea lui, dinspre capul coloanei, călărea în galop o femeie pe un minunat cal murg. În dreptul lui Prohor, struni calul. Avea o şa de toată frumuseţea, zăbalele şi tot frîul sclipeau de argint şi chiar laturile şeii erau cu totul noi, neroase, iar chinga, din piele bună, lucea la soare. Femeia se ţinea bine şi cu pricepere în şa şi-şi strîngea cu mîna-i negricioasă şi puternică dîrlogii, taman aşa cum trebuie, dar calul semeţ, ca un cal de călărie ce era, pesemne că simţea numai dispreţ pentru stăpînă. Îşi întorcea ponciş ochiul înroşit de sînge, îşi încovoia gîtul şi, rînjindu-şi dinţii albi, încerca s-o muşte de genunchiul rotund, ieşit de sub fustă.

Toată faţa femeii, în afară de ochi, era învelită într-un tulpan proaspăt spălat şi sinelit. Dîndu-l la o parte de pe buze, întrebă:

— Ascultă, cazacule, n-ai lăsat cumva în urmă nişte căruţe cu răniţi?

— Am lăsat cam multişoare în urma mea... dar ce este?

— Uite ce dandana, începu femeia cu glas tărăgănat. Nu-mi găsesc bărbatul! Trebuie să vină dinspre Ust-Hopior, împreună cu spitalul său. A fost rănit la picior, dar acum se pare că rana a făcut puroi şi el mi-a trimis vorbă, printr-un om de la noi, să-i aduc calul. E calul lui. Şi femeia pocni cu biciuşca gîtul calului, ud de broboane de sudoare. M-am dus la Ust-Hopior, dar spitalul nu mai era acolo, plecase... Şi acum, pe unde n-am umblat? Dar tot nu-i pot da de urmă!

Privind cu încîntare faţa ei rotundă şi frumoasă, ascultînd cu plăcere învăluirea gingaşă a vocii ei joase, de contraltă, Prohor îi strigă:

— Eh, leliţo, leliţo! La ce naiba să-ţi mai caţi bărbatul? Lasă-l să se tot ducă cu spitalul lui, iar pe tine, aşa

nurlie cum ești și cu așa cal de zestre, cine n-ar fi gata să te ia oricînd ? Chiar și eu m-aș prinde să încerc.

Femeia zîmbi fără să vrea și, îndoindu-se de mijlocul plin, își trase poala fustei peste genunchii dezgoliți :

— Lasă ghidușiile și spune-mi : n-ai întîlnit cumva spitalul ?

— Uite, în șirul de colo ! Acolo sînt și bolnavi, și răniți, răspunse Prohor cu un oftat.

Femeia făcu vînt cu biciușca, strunindu-și calul să se întoarcă brusc înapoi, numai pe picioarele dindărăt, cu spumă albă și sclipitoare la încheieturi ; porni la trap, schimbînd apoi trapul în galop.

Căruțele înaintau încet. Boii dădeau agale din coadă, apărîndu-se de tăunii care bîzîiau în jurul lor. Căldura era atît de încinsă, văzduhul, în preceas de furtună, atît de greu și încărcat, încît frunzele tinere ale florii-soarelui de lîngă drum se făceau sul și se veștejeau.

Prohor călărea din nou alături de convoi. Îl uimi marele număr de cazaci tineri, care, fie că se rătăciseră, fie că dezertaseră de la sotniile lor, își găsiseră neamurile și mergeau cu ele împreună spre locul de trecere. Unii își legaseră caii de coșul căruței și ședeau în harabale de vorbă cu muierile, legănîndu-și copiii ; alții mergeau călări, fără să se despartă de armă și de sabie... „Și-au părăsit unitățile și fug !", scrîșni Prohor, măsurîndu-i cu privirile.

Mirosea a sudoare de cal și de bou, a lemnul răscopt al briștilor, a blide de bucătărie, a unsoare de roți. Boii mergeau cu capetele plecate, trăgînd din greu și legănat ; șuvițe de bale atîrnau de pe limbile lor, scoase afară, pînă în colbul de pe drum. Convoiul se mișca încet, cam cu patru pînă la cinci verste pe oră. Căruțele trase de cai nu o luau înaintea harabalelor cu boi. Dar a fost destul să răsune, undeva în sud, un bubuit de tun, surd, ca totul să se pună în altă mișcare. Stricînd șirul, căruțele cu un cal și cu doi o luară pe de lături, ieșind din coloana lungă. Caii porniră la trap, bicele pocneau, se auzeau tot soiul de strigăte, pe toate glasurile : „Hi-i, mînă !", „Hi-i, fire-ați ai dracului !", „Dă-i drumul !" Nuielele și harapnicele plesneau vîrtos peste spinările boilor ; roțile duduiră mai

viu. Frica îi făcu pe toţi să se dezmorţească din toropeală. Nori grei de colb fierbinte se ridicară din drum, apoi pluitiră îndărăt, rotindu-se în văzduh şi aşternîndu-se pe ogoarele de grîu şi pe tufele de buruieni.

Căluţul lui Prohor îşi întindea din mers gîtul după ierburi, apucînd cu buzele ba cîte un fir de sulfină, ba un chiorchine galben de rapiţă, sălbatică, şi le mesteca, ciulindu-şi urechile şi încercînd să-şi scoată cu limba zăbalele care zăngăneau şi-i rodeau gingiile. Dar, după detunătură, Prohor îl izbi cu călcîiele şi căluţul trecu în trap legănat, ca şi cum ar fi înţeles că nu mai era timp de ospătare.

Canonada se înteţea. În văzduhul apăsător şi încins, răbufnirile pline şi prelungi se contopeau într-un vuiet cutremurat ca tunetul, ca zbîrnîitul unei strune de bas.

— Doamne Isuse ! îşi făcu semnul crucii o nevastă tinerică din haraba, scoţînd repede din gura copilului sfîrcul brun-trandafiriu cu stropi sclipitori de lapte şi vîrîndu-şi sub cămaşă sînul tare, gălbui.

— Bat ai noştri sau ceilalţi ? Hei, ostaşule ! îi strigă lui Prohor un bătrîn, care mergea alături de boi.

— Roşii, moşule ! Au noştri n-au obuze.

— Maica precista să-i apere atunci pe ai noştri !

Bătrînul lăsă din mîini frînghia legată de coarnele boilor, îşi scoase vechea şapcă de cazac şi se întoarse cu faţa spre răsărit, închinîndu-se din mers.

La sud, după o creastă cu tulpini de porumb tîrziu, se ivi un nor negricios, se lăţi şi se întinse pînă la jumătatea zării, învăluind cerul cu o perdea neguroasă.

— Ian uitaţi-vă, ce pălălaie de foc grozav ! strigă cineva din căruţă.

— Ce-o fi asta ?

— Unde arde ? răsunară mai multe glasuri în huruitul de roţi.

— De-a lungul Cirului.

— Roşii ard satele de la Cir !

— Şi cum e vremea uscată, doamne fereşte, că pîrjolul se-ntinde...

— Uiuuuu ! Ce mai nor negru !

— Nu se poate să fie de la un singur sat !

— S-a încins focul la Cir, mai jos de Karghinskaia, acolo unde se dau luptele acuma...

— No fi fiind pe pîrîul Ciornaia ? Mînă, Ivan !

— Vai, mamă-mămulică, ce prăpăd și topenie !...

Norul negru de fum se lățea mereu pe un cuprins din ce în ce mai mare. Răbufnetul de tun se auzea tot mai puternic. Iar peste o jumătate de ceas, vîntul jucăuş de sud aduse pe Şleaul Hatmanilor duhoare rîncedă şi fioroasă de fum dinspre locurile mistuite de flăcări, de la focul care bîntuia prin satele de la Cir, la treizeci și cinci de verste de la șleaul cel mare.

60

Drumul spre Bolșoi Gromok trecea într-un loc pe lîngă o ogradă de gresie cenușie, iar de acolo făcea o cotitură bruscă spre Don, se cobora într-o ripă uscată şi nu tocmai adîncă, peste care oamenii duraseră un pod de bîrne.

Pe vreme secetoasă, prundișul şi nisipul galben sclipeau pe coastele rîpei ; iar după ruperile de nori, vara, puhoaiele tulburi de apă se repezeau vijelios de pe colnic în rîpă, se uneau acolo și se prăvăleau în jos ca un zid, smulgînd bolovanii și rostogolindu-i, ca să se verse apoi cu vuiet în Don.

În astfel de zile apa trecea peste pod, dar nu pentru multă vreme ; după un ceas-două undele năvalnice, care cu puţină vreme mai înainte prăpădiseră și smulseseră gardurile cu pari cu tot, scădeau, pe fundul dezgolit al rîpei sclipea curat prundișul ud, spălat, mirosind a var şi umezeală, iar pe coaste lucea cafeniu mîlul proaspăt.

Pe malurile rîpei, se împînzise desiș de plopi și de sălcii. La umbra lor era răcoare chiar în ceasurile cele mai călduroase ale zilei de vară.

De hatîrul acestei umbre răcoroase, un pichet din detașamentul de infanteriști necazaci din Vioșenskaia se oprise lîngă pod. Erau unsprezece oameni. Atîta timp cît nu se iviseră căruțele cu refugiați, soldații din pichet stăteau

culcaţi sub pod, jucau cărţi şi fumau, iar unii se dezbrăcaseră şi curăţau cusăturile cămăşilor şi izmenelor de nesăţioşii păduchi ostăşeşti ; doi au cerut voie comandantului de pluton şi s-au dus să se scalde în Don.

Dar odihna lor nu ţinu mult. Căruţele ajunseră curînd la pod. Mergeau într-un puhoi necurmat, şi trecătoarea somnoroasă şi umbrită se umplu deodată de oameni, de gălăgie, de zăduf, ca şi cum dogoarea încinsă a stepei ar fi pogorît peste sat, de pe colnic, o dată cu căruţele.

Şeful pichetului, comandantul plutonului trei din detaşament, un plutonier înalt, uscăţiv, cu o bărbuţă cafenie şi cu urechile mari, clăpăuge, ca de copil, stătea lîngă pod cu mîna sprijinită în tocul ros al revolverului. A lăsat fără nici o vorbă să treacă vreo douăzeci de căruţe, apoi, zărind într-o haraba un cazac de vreo douăzeci şi cinci de ani, porunci scurt :

— Stai !

Cazacul trase de hăţuri şi se încruntă.

— Din ce unitate ? întrebă sever plutonierul, apropiindu-se de haraba.

— Da' ce ai cu mine ?

— Din ce unitate, te-ntreb ? Vorbeşte !

— Din sotnia de la Rubejenskaia. Voi cine sînteţi ?

— Dă-te jos !

— Dar cine sînteţi ?

— Dă-te jos, n-auzi ?

Urechile clăpăuge ale plutonierului se aprinseră stacojii. Descheie tocul, scoase revolverul şi-l trecu în mîna stîngă. Cazacul dădu hăţurile nevestei şi sări jos din haraba.

— De ce nu eşti la unitate ? Unde te duci ? îl luă la descusut plutonierul.

— Am fost bolnav. Mă duc acum la Bazki... Sînt cu toată familia...

— Ai vreo adeverinţă de boală ?

— Da' de unde ? N-a fost felcer la sotnie...

— A ! N-a fost ? Ia-l, Karpenko, şi du-l la şcoală !

— Dar cine sînteţi ?

— Las' că-ţi arăt eu acolo cine sîntem !

— Trebuie să mă duc la unitate ! N-ai dreptul să mă opreşti !

— Te înaintăm noi. Ai arme la tine ?

— O puşcă.

— Ia-o ! Dar mişcă-te mai iute că acum o păţeşti ! Flăcău verde, neam de căţea, şi te-ascunzi sub fustele muierii ? Ce, noi trebuie să te apărăm ? Şi aruncă în urmă, cu dispreţ : Căzăcoiule !

Cazacul scoase arma de sub pătură, îşi luă nevasta de mînă, nu se sărută cu ea faţă de toată lumea, îi păstră numai o clipă palma aspră într-a lui, îi şopti ceva şi-l urmă pe soldat spre şcoala satului.

Căruţele înghesuite în ulicioară se repeziră, huruind, pe pod.

Într-un ceas, pichetul prinse vreo cincizeci de dezertori. Unii dintre dînşii se împotriviră la arestare, mai cu seamă unul din satul Nijne-Krivski, staniţa Elanskaia, om în vîrstă, cu mustăţile lungi şi cu înfăţişare de cazac aprig. Drept răspuns la porunca şefului de pichet să coboare din brişcă, dădu bici cailor. Doi soldaţi apucară caii de căpestre şi-i opriră tocmai la celălalt capăt al podului. Atunci cazacul, fără să piardă vremea, scoase de sub manta un *uinchester* american şi-l puse la ochi :

— Fă loc !... Vă omor, ticăloşilor !

— Dă-te jos ! Dă-te jos ! Avem ordin să tragem în cine nu se supune. Acuşi te dăm gata !

— Mîrlanilor ! Ieri aţi fost roşii, iar acum daţi ordine cazacilor ?... Putoare !... Cară-te, că trag !...

Un soldat cu moletiere groase şi noi sări pe roata dinainte a briştii şi, după o scurtă luptă, îi smulse cazacului arma. Dar cazacul se încovoie, iute ca o pisică, îşi vîrî mîna sub haina groasă, trase sabia din teacă şi, stînd în genunchi, făcu vînt cu ea, peste leagănul pestriţ înflorat al briştii, la un deget de capul soldatului, care abia a avut timp să sară jos.

— Timoşa ! Lasă-l Timoniuşka ! Vai, Timoşa, nu trebuie !... Nu te pune împotriva lor !... Au să te omoare ! îl

implora, printre sughiţuri de plîns, nevastă-sa, slăbuţă şi urîtă, încercînd să-i potolească furia.

Dar cazacul, în picioare în brişcă, vîntura mereu sabia cu sclipiri albăstrui, nu-i lăsa pe soldaţi să se apropie, scuipa răguşit sudălmi de mamă, şi ochii turbaţi îi jucau în cap :

— Dă-te la o parte ! Te altoiesc !

Chipul lui negricios se zvîrcolea în spasmuri, de sub mustăţile lungi şi gălbui i se iveau clăbuci de spumă, albul ochilor îşi pierdea culoarea albăstruie, injectîndu-se cu firişoare roşii.

Cu greu izbutiră să-l dezarmeze, să-l doboare şi să-l lege cobză. Furia bravului cazac avea o explicaţie simplă : în brişcă fu descoperit şi scos la iveală un ulcior de o vadră cu cel mai tare basamac de casă...

Între timp, drumeagul se umplu de căruţe. Erau atît de înghesuite, încît stăteau lipite una de alta ; a fost nevoie să deshame caii şi să desjuge boii, ca să tragă căruţele spre pod. Oiştile şi hulubele se rupeau, pîrîiau ; caii nechezau de neastîmpăr, iar boii, înţepaţi de tăuni şi năuci de căldură, se repezeau drept asupra gardurilor, fără să dea ascultare la strigătele stăpînilor. Ocări, ţipete, pocnituri de bici, bocete de femei se auziră multă vreme în preajma podului. Cei rămaşi în urmă, care mai aveau pe unde să se-ntoarcă, o luară îndărăt, pe drumul mare, pentru a se coborî la Don undeva, spre Bazki.

Pe dezertorii arestaţi îi porniră sub escortă spre Bazki, dar escorta nu-i putu stăpîni, fiindcă toţi erau înarmaţi. Abia trecuseră podul, că şi încinseseră o bătaie cu cei din escortă. Peste puţin timp, soldaţii s-au întors, iar dezertorii plecară singuri, în ordine, la Vioşenskaia.

Prohor Zîkov fusese de asemenea oprit la Gromok. Arătă biletul de voie dat de Grigori Melehov şi-l lăsară în pace.

La Bazki ajunse pe-nserate. Mii de căruţe, de prin toate satele de la Cir, năpădiseră uliţele şi ulicioarele. Lîngă Don, se petreceau lucruri de nedescris. Refugiaţii îşi aşezară căruţele de-a lungul malului, pe vreo doi kilometri.

Vreo cincizeci de mii de bejănari se risipiră prin pădure, în așteptarea trecerii.

În fața staniței Vioșenskaia, un bac transporta bateriile, statele-majore și averea oastei. Infanteria era trecută în lotci. Zeci de bărcuțe mișunau pe Don, cu cîte doi-trei oameni fiecare. Pe malul apei, la debarcader, izbucneau încăierări sălbatice. Dar cavaleria rămasă în ariergardă tot nu sosea. Dinspre Cir se auzeau mereu bubuituri de tun, și mirosul iute, rînced, de case arse se simțea tot mai pătrunzător.

Trecerea ținu pînă la ziuă. Pe la miezul nopții, sosiseră și primele sotnii de călăreți, urmînd să înceapă a trece Donul în zori.

Aflînd că trupele călări din Divizia I n-au ajuns încă, Prohor Zîkov se gîndi să-și aștepte sotnia la Bazki. Izbuti cu greu să-și deschidă cale cu calul, ducîndu-l de căpăstru prin fața nenumăratelor căruțe înghesuite de-a lungul împrejmuirii spitalului ; îl legă de o haraba și-i scoase zăbalele, fără să-l ușureze și de șa. Apoi o luă printre căruțe, căutîndu-și cunoscuții.

Ajuns la dig, o zări din depărtare pe Axinia Astahova. Mergea spre Don, cu o boccelută strînsă la piept și cu o scurteică pusă pe umeri. Frumusețea ei vie, țipătoare, atrăgea luarea-aminte a infanteriștilor, îmbulziți grămadă pe mal. Îi spuneau pesemne niște măscări ; pe fețele lor asudate și prăfuite sclipeau dinții albi, dezveliți în rînjete ; li se auzeau rîsul și strigătele porcoase. Un zdrahon de cazac, cu părul bălai, fără cingătoare și cu căciula trasă pe ceafă, o strînse în brațe pe la spate și-i atinse cu buzele gîtul brun și puternic. Prohor văzu cum Axinia dădu brînci cazacului și-i spuse ceva, rînjindu-și și ea dinții. Toți izbucniră în rîs, iar cazacul își scoase căciula și zise răgușit, cu voce de bas :

— Ah, lelițo ! Zău, măcar o dată !

Axinia își iuți pașii și trecu prin fața lui Prohor. Un zîmbet de scîrbire juca pe buzele ei cărnoase. Prohor n-o strigă pe nume ; era ocupat cu căutarea consătenilor, iscodind din ochi mulțimea. Înaintînd încet printre căruțele înțepenite, cu hulubele și oiștile înălțate spre cer, auzi

voci de oameni băuţi şi rîsete. Trei bătrîni şedeau pe un ţol întins sub o haraba. Unul din ei ţinea între picioare o căldăruşă cu basamac. Moşnegii chercheliţi luau cu rîndul basamac, cu o cană de alamă, făcută dintr-un cartuş de obuz ; îl dădeau pe gît şi molfăiau peşte uscat. Mirosul iute de rachiu şi de peşte sărat îl făcu pe Prohor să se oprească : îi era foame.

— Oşteanule ! Vin' de bea cu noi pentru toate cele bune ! îl îmbie unul dintre moşnegi.

Prohor nu se lăsă poftit a doua oară, se aşeză, făcu semnul crucii şi luă zîmbind din mîinile bătrînului cana cu basamacul din care se ridica un miros dulceag.

— Bea, cîtă vreme eşti viu ! Ia şi o bucată de ciortănel ! Să nu-ţi fie silă de oameni bătrîni, băiete ! Bătrînii sînt nişte oameni cu judecată. Voi, tinerii, trebuie să învăţaţi de la noi cum să vă trăiţi viaţa... şi cum să beţi vutculiţă... bombănea răguşit un alt moşneguţ, fără nas şi cu buza de sus mîncată pînă la gingii.

Prohor bău, nu fără să-i arunce moşneagului lipsit de nas o privire bănuitoare. Între cea de-a doua şi a treia cană, nu se mai putu stăpîni şi-l întrebă :

— Ţi-ai lăsat nasul la fete, moşule ?

— Nu-u, drăguţule ! E din răceală. De cînd eram copil, tot boleam de răceală. D-aia s-a stricat aşa.

— Mie mi-era teamă de altceva mai urît. Credeam că ţi-ai prăpădit nasul din vreo boală lumească. Să nu cumva să mă pricopsesc şi eu ! mărturisi pe faţă Prohor.

Liniştindu-se în urma lămuririi date de moşneag, îşi lipi cu lăcomie buzele de cană şi o goli fără nici o codeală acum, pe nerăsuflate.

— Ne prăpădim cu zile ! Cum să nu bei ? urlă stăpînul căldăruşei cu basamac, un moşneag gras şi zdravăn. Iată, am adus două sute de puduri de grîu, şi cam la vreo mie a trebuit să las acasă. Am mai adus cinci perechi de boi, şi va trebui să le las toate dracului aci, că nu-i chip să le iei cu tine, peste Don ! Mi se părăduieşte, într-un ceas, toată agoniseala de-o viaţă ! Vreau să cînt ! Ziceţi ceva mai vesel, cazaci !

Moşul se învineţi la faţă, ochii i se umeziră.

— Nu plînge, Trofim Ivanîci ! Moscova nu prea dă crezare lacrimilor. De-om trăi, o să ne mai agonisim altele, zise bătrînul fără nas, încercînd să aline amarul prietenului.

— Păi, cum vrei să nu plîng ? ! răcni şi mai tare, şi mai vîrtos, moşneagul cu faţa schimonosită de jale. Grîul se prăpădeşte ! Au să crape boii ! Roşii au să-mi ardă casa ! Pe fecior mi l-au omorît astă-toamnă ! Cum să nu plîng ! Pentru cine am agonisit ? În fiece vară mi se ardeau cîte zece cămăşi, mîncate de sudoare, şi acum rămîn gol şi desculţ... Bea !

Pe cînd moşneagul vorbea, Prohor înfulecă un ciortan lat cît o uşiţă de cuptor şi bău vreo şapte căni de rachiu, iar toate îl îngreunaseră într-aşa hal, încît numai după cele mai cumplite opinteli izbuti să se mai scoale în picioare.

— Oşteanule ! Voi sînteţi apărătorii noştri ! Vrei să-ţi dau grăunţe pentru cal ? Cîte vrei ?

— Un sac ! mormăi Prohor, plin de nepăsare faţă de tot ce-l înconjura.

Bătrînul îi umplu un sac de iarbă cu cel mai bun ovăz şi-l ajută să-l ridice pe umăr.

— Adu sacul înapoi ! Nu uita, pentru dumnezeu ! se rugă, îmbrăţişîndu-l pe Prohor şi plîngînd cu lacrimi de om beat.

— Nu, n-am să-l aduc ! Ţi-am spus : nu şi gata, n-am să-l aduc ! se încăpăţîna, numai el ştie de ce, Prohor.

Plecă de lîngă haraba, clătinîndu-se pe picioare. Sacul îl apăsa greu, silindu-l să se clatine într-o parte şi în alta. Lui Prohor i se părea că picioarele-i calcă pe pămînt îmbrăcat în gheaţă alunecoasă ; se răşchirau şi bîţîiau ca ale unui cal nepotcovit şi sperios, cînd păşeşte pe gheaţă. Mai făcu vreo cîţiva paşi nesiguri şi se opri, căznindu-se să-şi amintească dacă plecase cu şapca în cap, ori nu. Un cal murg, cu pată albă pe frunte, legat de o brişcă, simţi ovăzul, se întinse spre sac şi muşcă un colţ. Grăunţele începură să curgă prin gaură cu un fîşîit uşor. Prohor se simţi uşurat şi porni mai departe.

Poate că tot ar mai fi izbutit să-i ducă şi calului său ceva din ovăzul rămas, dar un taur uriaş, pe lîngă care

trecea, îl izbi cu piciorul dintr-o lature, așa cum e năravul lor. Era un buhai înnebunit de căldură și de plictiseală, chinuit de tăuni și de muște, și nu lăsa oamenii să se apropie de el. Lui Prohor îi fu dat să pătimească și el la fel ca mulți alții, din pricina acestei furii. Aruncat într-o parte, se izbi cu capul de butucul unei roți și adormi pe loc.

Se trezi abia după miezul nopții. Deasupra lui, rostogolindu-se pe cerul vioriu, nori plumburii zburau zoriți spre apus. Secerea subțire a craiului-nou se întrezărea din cînd în cînd, ca să piară îndată din nou după perdeaua deasă ce acoperea tot cerul, și un vînt tăios și rece părea că s-a îndîrjit să sufle tot mai aprig în întuneric.

Aproape de tot, de cealaltă parte a harabalei lîngă care se prăvălise Prohor, trecea un pîlc de călărime, făcînd pămîntul să geamă și să se zguduie sub ropotul copitelor de cai, ferecate în potcoave. Simțind ploaia apropiată, caii strănutau ; săbiile zăngăneau izbindu-se de scări ; luminițe roșii de țigări străpungeau bezna. Treceau sotniile, răspîndind o acreală de sudoare de cal și duhoare de harnașament.

Ca orice cazac ce slujește la oaste, Prohor se obișnuise, în anii de război, cu acest miros amestecat, pe care nu-l are decît cavaleria. Cazacii îl purtaseră cu dînșii pe toate drumurile din Prusia și Bucovina, pînă în stepele Donului, și acest miros nedespărțit al trupei de cavalerie îi era atît de drag și de scump, ca și mirosul casei lui. Umflîndu-și cu lăcomie nările, Prohor își ridică puțin capul greu.

— Ce unitate, fraților ?

— De cavalerie, răspunse glumeț o voce de bas.

— Da' din ce unitate sînteți, te-ntreb ?

— Ai lui Petliura, răspunse același glas.

— Pe naiba ! Prohor tăcu o clipă, apoi întrebă din nou : Din ce regiment, tovarăși ?

— „Bokovski".

Prohor vru să se scoale, dar sîngele îi zvîcnea greu în cap și un nod de greață i se ridică în gît. Se lăți locului și adormi din nou... Începuse a se crăpa de ziuă, cînd o adiere rece de umezeală îl biciui dinspre Don.

— Nu cumva-i mort ? auzi prin vis Prohor pe cineva vorbind deasupra lui.

— E cald... şi-i băut ! răspunse, chiar la urechea lui Prohor, alt glas.

— Dă-l dracului ! S-a lungit ca un stîrv ! Ia dă-i una la linguricǎ !

Cu capătul lăncii, călăreţul îl împunse dureros pe Prohor, care nu se trezise încă ; cineva îl apucă de picioare şi-l trase mai încolo.

— La o parte căruţele ! Stau ca nişte morţi ! Au şi găsit timp de dormit ! Roşii ne calcă pe coadă, şi ăştia sforăie ca la dînşii acasă. Trageţi căruţele la o parte, că acuşi vine peste voi bateria ! Mişcă-te mai iute !... Aţi inchis drumul... Ce neam de păcătoşi ! tună o voce autoritară.

Bejenarii, care dormeau în căruţe şi dedesubtul lor, dădură îndată semne de viaţă. Prohor sări în picioare. Nu mai avea nici arma, nici sabia, nici cizma de la piciorul drept, pe toate le prăpădise după beţia din ajun. Se uită buimac de jur împrejur, avu de gînd să caute pe sub haraba, dar conductorii de la cai şi servanţii descălecaţi ai bateriei cu pricina au răsturnat fără milă harabaua, împreună cu toate cuferele din ea, şi au făcut loc de trecere pentru baterie.

— Înainte-e !...

Conductorii săriră în şa. Ştreangurile late, cusute din mai multe bucăţi, zbîrnîiră şi se încordară ; roţile înalte ale unui tun, cu ţeava îmbrăcată într-un toc de piele, zăngăniră la un hop. Chesonul se agăţă cu osia de oiştea unei brişti şi o rupse.

— Părăsiţi frontul ? Viteji, mama voastră ! strigă din brişcă acelaşi bătrîn fără nas, cu care chefuise Prohor în ajun.

Artileriştii treceau în tăcere, grăbindu-se să ajungă la vad. În lumina vînătă dinaintea zorilor, Prohor mai horhăi mult, căutîndu-şi arma şi calul. Nu găsi nici cal, nici armă. Ajuns în dreptul bărcilor, îşi scoase şi cealaltă cizmă, o aruncă în Don şi rămase mult timp pe mal, udîndu-şi capul prins în cleştele unei nemaipomenite dureri.

La răsăritul soarelui, cavaleria începu trecerea. O sută cincizeci de cai deşeuaţi din sotnia întîi au fost mînaţi de cazaci, descălecaţi, ceva mai sus de cotul de unde Donul se îndreaptă în unghi drept spre răsărit. Comandantul sotniei, cu barba roşcovană şi ţepoasă năpădindu-i obrazul pînă-n ochi, cu nasul coroiat şi fioros la înfăţişare, semăna leit cu un porc mistreţ. Mîna stîngă îi atîrna prinsă într-o cîrpă murdară şi mînjită de sînge, iar în cea dreaptă vîntura mereu biciuşca.

— Nu lăsa caii să bea ! Goneşte-i, goneşte-i ! Ce... mama... mama... mama !... Ţi-e frică de apă ? Intră în apă !... N-o ai de zahăr, nu se topeşte, răcnea el la cazacii care goneau caii în apă, şi dinţii albi, colţoşi, i se dezveleau într-u rînjet sub mustăţile-i roşcovane.

Caii se înghesuiau buluc şi nu prea aveau poftă să se bage în apă rece ; cazacii strigau la ei şi-i croiau cu biciuştile. Înaintea tuturor o luă înot un cal corbiu, cu nările albe şi cu o mare pată albă-trandafirie, în chip de stea, pe frunte. Se vedea că nu era la prima lui baie. Valurile treceau peste crupa lui teşită, tîrîndu-i coada rară într-o parte ; dar îşi ţinea gîtul şi spinarea cu vrednicie deasupra apei. Ceilalţi cai îl urmau, despicînd curentul apei, cufundîndu-se cu sforăieli şi cu plescăit în apa înspumată. Cazacii veneau după dînşii cu şase lotci. Unul stătea la prora luntrii din faţă, ţinînd în mînă un arcan de frînghie, pregătit pentru orice întîmplare.

— Nu treceţi înaintea lor ! Mînaţi-o de-a curmezişul curentului ! Să nu-i abată cumva mai la vale !

Biciuşca din mîna comandantului sotniei se învioră, şuieră într-un cerc şi coborî pocnind peste carîmbul cizmei mînjite de var.

Şuvoiul iute tîra caii. Corbiul o luase uşor înaintea celorlalţi, întrecîndu-i cu două lungimi. Ieşi cel dintîi pe limba de nisip de pe malul stîng. În aceeaşi clipă, soarele răzbi printre ramurile stufoase ale unui plop negru, o rază trandafirie căzu peste calul corbiu, şi părul său lucind de apă se aprinse într-o flacără orbitoare.

— Să ai grijă de iepuşoara lui Mrîhin ! Ajut-o !... Aia, cu căpăstru. Dar vîsleşte odată ! Vîsleşte ! strigă răguşit

comandantul sotniei, care semăna aşa de grozav cu un miştreţ.

Toţi caii trecură dincolo. Pe malul celălalt, cazacii îi aşteptau, luîndu-i în primire şi punîndu-le căpestrele. Între timp, începu şi căratul şeilor.

— Unde a ars aseară ? întrebă Prohor pe un cazac care ducea şeile la barcă.

— La Cir.

— Dintr-un obuz ?

— Ce fel de obuz ? răspunse aspru cazacul. I-au dat foc roşii...

— Peste tot ? se miră Prohor.

— Nu-u... Dînşii aprind numai gospodăriile bogate, cu acoperişuri de tablă sau cu acareturi multe.

— Şi ce sate au ars ?

— De la Visloguzov pînă la Graciov.

— Nu cumva ştii unde se află acum statul-major al Diviziei I ?

— La Ciukarinski.

Prohor se întoarse la căruţele bejănarilor. Deasupra taberei lor, care se lăţea cît putea cuprinde ochiul, se ridicau aţe de fum amărui, duse de vînt, de la focurile de vreascuri, de garduri sfărîmate şi de bălegar uscat ; femeile găteau de mîncare.

Noaptea mai sosiseră alte cîteva mii de bejănari, din părţile de stepă ale malului drept.

Un zumzet de glasuri plutea deasupra focurilor, la harabale şi brişti :

— Da' cînd are să ne mai vie şi nouă rîndul la trecere ? Of, că nu mai am răbdare !

— Să mă trăsnească dumnezeu ! Mai bine arunc în Don tot grîul, decît să încapă pe mîna roşilor !

— Cîtă lume, cîtă lume se îmbulzeşte lîngă bac ! Nor de lăcuste, nu alta !

— Şi cum, soro, să ne aruncăm cuferele pe mal ?

— Am muncit, am agonisit... Doamne Isuse, mîntuitorule !

— Trebuia să trecem Donul chiar pe la noi.

— Dracu ne-a pus să ne tîrîm pînă la Vioşki ! ? Of !

— Cică au ars casele din Kalinov Ugol, pînă la temelie.

— Dacă te-ai fi grăbit să ajungi la bac...

— Crezi tu că au să te ierte ? Aș !

— Au ordin : pe toți cazacii, de la șase ani în sus și pînă la cei mai bătrîni, să-i treacă prin sabie.

— Au să ne înhațe pe malul ăsta... Ce ne facem atunci ?

— Piftie ne fac !...

Lîngă o brișcă ucraineană, cu înflorituri, ține o cuvîntare un bătrîn chipeș, cu sprîncenele cărunte ; judecînd după fața lui și după apucăturile autoritare, pare a fi vreun ataman de sat care a purtat de mai multe ori semnul puterii, topuzul cu cap de alamă.

— ...Îl întreb : „Va să zică, oamenii trebuie să moară aici, pe mal ? Cînd ne mai rămîne timp să trecem dincolo, cu toate boarfele noastre ? Ne căsăpesc roșii pe loc pînă la unul !" Iar blagorodnicia sa îmi zice : „Nu purta grijă, moșule ! Vom sta și ne vom apăra pozițiile pînă ce va trece tot norodul. O să murim cu toții, dar n-o să lăsăm femeile, copii și bătrînii să piară !"

Un cerc de bătrîni și de muieri se adună în jurul atamanului cu sprîncenele cărunte. Toți îl ascultă cu cea mai mare luare-aminte, apoi izbucnesc în țipete speriate :

— Dar de ce-au fugit tunurile ?

— Era cît pe ce să strivească oamenii, cînd se repezeau la trecere !...

— A sosit și călărimea...

— Cică Grigori Melehov ar fi părăsit frontul.

— Ce fel de treabă-i asta ? Pe civili i-au lăsat pe loc, iar dînșii...

— Și trupele fug înaintea tuturor !...

— Cine o să ne apere ?

— Călărimea, uite-o, a trecut înot !...

— Fiecare ținea la pielea lui...

— Asta e !

— Ne-au vîndut, toți, de sus pînă jos !

— Aici ne găsim moartea, să știi !

— Trebuie să trimitem la roşii nişte moşnegi cu pîine şi sare. Poate or să se îndure şi n-or să ne omoare.

La capătul unei ulicioare, lîngă o mare clădire de cărămidă — spitalul — se iveşte un călăreţ, cu arma atîrnată de oblîncul şeii ; lancea vopsită verde se leagănă în dreapta lui.

— E Mikişka al meu ! ţipă de bucurie o femeie vîrstnică, cu capul gol.

Dă fuga pînă la călăreţ, sărind peste oişti, strecurîndu-se printre căruţe şi cai. Oamenii se apucă de scările călăreţului şi-l opresc. El ridică deasupra capului un plic cenuşiu, sigilat cu ceară roşie şi strigă :

— La statul-major, cu un raport ! Faceţi loc !

— Mikişenka, băiatul mamei ! strigă înlăcrimată femeia. Pletele ei desfăcute, negre, cu şuviţe cărunte, îi cad pe faţa străluminată de fericire. Cu un zîmbet jalnic, se strînge cu tot trupul de scară şi de coasta asudată a calului şi întreabă : Ai fost pe la noi prin sat ?

— Am fost. Au intrat roşii...

— Dar casa noastră ?...

— A noastră e neatinsă, dar pe-a lui Fedot au ars-o. Magazia noastră s-a aprins de la ea, dar tot dînşii au stins focul. Fetiska a venit într-o goană de-acolo : cică şeful roşilor le-a poruncit : „Să nu ardeţi nici o casă de om sărac ; numai ale acelora, ale burjuilor, să le daţi foc !“

— Ei, slavă ţie, doamne ! Hristos să-i răsplătească ! răsuflă femeia, făcînd semnul crucii.

Moşneagul cu faţa aspră se răsteşte mînios :

— Ce fel de vorbă-i asta, cumătră ? Au ars casele vecinului, şi tu : „Slavă ţie, doamne ?“

— Nu-l plînge, că nu l-a luat dracu ! răspunse femeia, iute şi cu patimă. Are să-şi facă atele, nu ca mine, care aş fi rămas pe drumuri, dacă mi-ar fi ars casa ! Fedot are o oală cu galbeni, îngropată în pămînt, iar eu ?... Eu am muncit toată viaţa la străini, şi toată viaţa s-a ţinut sărăcia lipcă de mine !

— Lasă-mă să plec, mamă ! Trebuie să mă grăbesc cu plicul ! o roagă călăreţul, aplecîndu-se în şa.

Mama merge alături de cal, sărutînd mîna neagră, arsă de soare, a feciorului, apoi aleargă îndărăt, la căruţa ei, pe cînd curierul strigă cu glas subţire, tineresc, de tenor :

— Faceţi loc ! Un plic pentru comandant ! Loc !

Calul lui se frămîntă, saltă pe loc, bate din copite. Oamenii îi fac anevoie loc, şi călăreţul îşi vede de drum cu încetineală parcă, dar piere curînd după căruţe şi după spinările de boi şi de cai, şi numai lancea-i se mai leagănă deasupra mării de capete, apropiindu-se de Don.

61

Într-o singură zi, toate unităţile de răsculaţi şi toţi bejănarii au izbutit totuşi să treacă pe malul stîng al Donului. Sotniile călări din Regimentul „Vioşenski" şi Divizia I a lui Grigori Melehov trecură cele din urmă.

Cu douăsprezece sotnii de elită, Grigori stăvilise toată ziua năvala Diviziei 33 roşii, de Kuban. Pe la ceasurile cinci, primi de la Kudinov înştiinţarea că trupele şi fugarii au isprăvit trecerea, şi abia atunci dădu şi el ordinul de retragere.

După planul dinainte întocmit, fiecare dintre sotniile de răsculaţi din zona Donului urma să treacă şi să fie cantonată în dreptul satului său. Pe la amiază, începuseră să sosească la statul-major rapoartele de la sotnii. Într-adevăr, cele mai multe se şi instalaseră pe malul stîng, în faţa satelor lor.

Pe locurile dintre sate, statul-major trimise sotniile cazacilor din ţinutul de stepă. Sotniile din Krujilinskaia, Maksaevo-Singhinskaia, Karghinskaia, pedestră, Latîşevski, Lihovidov şi Graciov ocupară locurile libere dintre Pegarevka, Vioşenskaia, Lebeajenski şi Krasnoiarski ; celelalte fuseseră retrase mai în adîncime, în satele Dubrovka, Ciornîi şi Grohovka — şi, după ideea lui Safonov, aveau să formeze rezervele de care comandantul ar fi avut nevoie în cazul cînd frontul ar fi fost rupt.

Frontul răzvrătiţilor se întinsese pe o lungime de o sută cincizeci de verste, pe malul stîng al Donului, de la

satele din marginea apuseană a staniţei Kazanskaia şi pînă la Ust-Hopior.

După trecere, cazacii se pregăteau pentru un război de poziţie — săpau în grabă tranşee, tăiau cu fierăstraiele şi cu topoarele plopii, sălciile şi stejarii, construiau adăposturi şi cuiburi de mitraliere. Toţi sacii goi, găsiţi la refugiaţi, fuseseră umpluţi cu nisip, apoi aşezaţi în rînduri ca un parapet, de-a lungul liniei neîntrerupte a tranşeelor.

Spre seară, săpatul tranşeelor se isprăvise pretutindeni. Dincolo de Vioşenskaia, într-un tufiş de pini, au fost camuflate bateriile întîi şi a treia ale răsculaţilor. Pentru cele opt tunuri nu dispuneau decît de cinci obuze. Cartuşele erau şi ele pe drojdie. Kudinov trimise pretutindeni, prin curieri, ordinul sever de a nu deschide focul şi de a se alege, în fiecare sotnie, cîte unul sau doi trăgători de elită, cărora să li se dea îndestule cartuşe ca să poată nimici cu focurile lor, bine ţintite, mitraliorii roşii şi ostaşii care se vor arăta pe uliţele satelor din dreapta Donului. Ceilalţi n-aveau voie să tragă decît numai dacă roşii ar încerca să treacă apa.

În amurg, Grigori Melehov îşi inspectă unităţile diviziei împrăştiate de-a lungul Donului şi se întoarse să doarmă în Vioşenskaia.

Nimeni n-avea voie să facă foc pe luncă. În Vioşenskaia, nu se vedea de asemeni nici o lumină ; toată preajma fluviului era scufundată în bezna nopţii.

Dimineaţa, foarte de cu vreme, primele patrule de roşii se iviră pe dealul de la Bazki. Îndată după aceasta, începură să se arate un număr tot mai mare pe toate gorganele din dreapta Donului, de la Ust-Hopiorskaia pînă la Kazanskaia. Frontul roşu venea ca un val puternic pînă la Don. Apoi patrulele s-au făcut nevăzute şi colnicele rămaseră pînă la amiază pustii, într-o grea şi apăsătoare tăcere.

Vîntul stîrnea coloane alburii de praf pe Şleaul Hatmanilor. În sud, încă tot mai stăruia ceaţa neagră-roşietică a focurilor. Norii, răzleţiţi de vînt, se adunau din nou. Umbra plutitoare a norilor se aşternu peste deal. Un ful-

ger țîșni, alb în lumina zilei, aprinse pentru o clipă marginile norului vînăt, cu o tivitură argintie și șerpuitoare de flacără, și izbi în pieptul umflat și tare al gorganului care străjuia stepa. Tunetul despică parcă pîntecul greoi al norului, și ploaia se revărsă din măruntaiele lui. Vîntul o înclina pieziș, o arunca în valuri albicioase și săltătoare de-a lungul privalurilor de cretă și crestelor de deal, prin floarea-soarelui sfîrlogită de dogoare, prin grînele cu spicul răpus de arșița secetei.

Ploaia întineri pe dată frunzișul încărunțit de pulbere alburie. Grînele își căpătară luciul verde și viu ; floarea-soarelui își ridică roțile aurii și pline de semințe, o mireasmă mieroasă de dovleac înflorit veni dinspre grădini. Potolindu-și setea, pămîntul răspîndi îndelung neguri destrămate de aburi...

După-amiază, pe movilele întinse ca niște verigi rare ale unui uriaș lanț, pe toată creasta din lungul Donului, pînă la Marea Azovului, se iviră din nou patrule călări de roșii.

Tot șesul învălurat și galben de peste Don, întretăiat de ostroavele verzi ale bălților împresurate de crînguri, se putea vedea de pe movile la zeci și zeci de verste depărtare. Patrulele roșii începură să coboare cu băgare de seamă în sate. Infanteria, înaintînd în trăgători, părăsea dealurile. Baterii roșii se așezară în spatele gorganelor de unde odinioară străjile războinicilor polovțieni [1] și brodnici [2] pîndeau ivirea dușmanilor.

O baterie, instalată pe dealul Belogorskaia, deschise focul asupra staniței Vioșenskaia. Primul obuz se sparse în piață ; apoi fumul cenușiu al proiectilelor explodate și căciulile albe-lăptoase ale șrapnelelor învăluiră stanița,

[1] Polovțieni sau Cumani — popor de origine turcică. În secolul al XI-lea a trecut în stare nomadă din Asia Centrală în Europa Răsăriteană și a rămas pînă la năvălirea tătarilor stăpîn peste toate stepele din vecinătatea Mării Negre, între Don și Dunăre.

[2] Grupuri nomade de diferite neamuri care au trăit în secolele XII—XIII în stepele din sud-estul Rusiei și în Ungaria. În letopisețe sînt pomenite alături de polovțieni.

topindu-se în vînt. Alte trei baterii roșii începură să bombardeze Vioșenskaia și tranșeele căzăcești de la Don.

Mitralierele răpăiră furios la Bolșoi Gromok. Două *hotchkiss*-uri băteau în rafale scurte, iar un *maxim* pîrîia cu glas metalic de bariton, dibuind grupele de infanterie ale răsculaților, care alergau în salturi pe malul celălalt. Convoaie de căruțe se îndreptau spre dealuri ; pe povîrnișurile năpădite de mărăciniș, se săpau grabnic tranșee. Șleaul Hatmanilor răsună de huruitul căruțelor cu două roți și al furgoanelor, urmate de o lungă și șerpuitoare dîră de colb.

Tunurile bubuiau pe tot frontul. Bateriile roșii de pe dealurile înalte ale țărmului drept bombardară pînă seara tîrziu malul stîng. Izlazurile brăzdate de tranșeele răsculaților nu răspundeau cu nimic pe toată întinderea de la Kazanskaia pînă la Ust-Hopiorskaia. Oamenii de la paza cailor se adăpostiră împreună cu caii în văgăunele păduroase, ascunse într-un desiș de stuf, de rogo și de papură, unde caii nu erau sîcîiți de gîngănii, sub bolțile răcoroase de verdeață împletită cu hamei sălbatic. Copacii și sălciile înalte îi ascundeau bine de ochii observatorilor roșii.

Pe toată întinderea verde a izlazurilor nu se zărea nici un soldat. Doar din cînd în cînd se iveau refugiați, cu spinările încovoiate de frică, căutîndu-și scăparea cît mai departe de Don. O mitralieră a roșilor slobozea cîteva rafale asupra lor, și șuieratul tînguitor al gloanțelor îi făcea să se arunce cu groază la pămînt. Rămîneau pînă în amurg pitulați în iarba deasă, apoi o luau la trap spre pădure, către miazănoapte, în ținutul lăculețelor, care îi îmbia primitor cu desișul de arini și de mesteceni.

Vioșenskaia a rămas două zile sub un puternic bombardament de artilerie. Locuitorii nu-și mai scoteau nasul din pivnițe și din beciuri ; ulițele răscolite de obuze nu înviau decît noaptea.

La statul-major se făceau presupunuri că asemenea foc intens nu putea însemna decît pregătirea unei ofensive pentru forțarea Donului. Existau temeri că roșii vor în-

cepe să treacă fluviul tocmai în fața staniței Vioșenskaia, ocupînd-o și apoi înfigîndu-se ca o pană în frontul întins în linie dreaptă, tăindu-l în două și în cele din urmă sfărîmîndu-l cu totul printr-o ofensivă în flanc, de la Kalaci și Ust-Medvedița.

Din ordinul lui Kudinov, au fost deci concentrate în Vioșenskaia lîngă Don peste douăzeci de mitraliere, cu îndestulătoare benzi. Comandanții de baterii au primit în schimb ordinul să nu tragă cele din urmă obuze cîte le mai rămăseseră, decît dacă roșii ar încerca cumva să treacă fluviul. Bacul și toate bărcile fuseseră aduse într-un braț al Donului, mai sus de Vioșenskaia, și lăsate acolo sub o pază puternică.

Lui Grigori Melehov i se părea că îngrijorările celor de la statul-major erau fără temei. Într-o consfătuire ținută la 24 mai, luă în zeflemea presupunerile lui Ilia Safonov și ale celor care îi împărtășeau teama.

— Cu ce-or să treacă Donul în dreptul Vioșkăi ? întrebă el. Asta se poate numi un loc bun pentru trecere ? Uitați-vă numai : pe partea asta, un mal gol ca o tobă, o limbă netedă de nisip, iar chiar lîngă Don, nici o pădurice și nici măcar o tufă. Care ar fi prostul să se bage și să încerce a trece în asemenea locuri ? Numai un isteț ca Ilia Safonov ar putea să-și vîre de bunăvoie capul teafăr într-un sac ca acesta... Pe un mal așa de pleșuv, mitralierele au să-i secere pe toți, pînă la unul ! Să nu-ți închipui, Kudinov, că comandanții roșii sînt mai proști decît noi, eu și cu tine... Nu ! Se găsesc printre ei și unii chiar cu mai multă glavă decît noi ! N-au să meargă din față, drept la Vioșki, și noi nu trebuie să ne așteptăm la o încercare de trecere a lor pe aici. Mai curînd, fie acolo unde este apă mai puțină și unde se află vaduri prin părțile cu nisip, fie acolo unde sînt locuri ascunse, cu rîpi și cu pădure. Asemenea locuri amenințate trebuiesc supravegheate cu străşnicie, mai ales noaptea. Şi cazacii să deschidă ochii în patru : să nu se pomenească prinși în capcană și să se facă de rîs ; iar rezervele să fie aduse din vreme lîngă locurile primejdioase, ca să le putem vîrî în luptă, cînd și unde se va isca nevoia.

— Tu zici că n-au de gînd să treacă pe la Vioşki ? Dar atunci de ce trag pînă seara tîrziu cu tunul asupra staniţei ? întrebă ajutorul lui Safonov.

— Du-te de-i întreabă de ce. Parcă trag numai asupra Vioşkăi ? Bat şi la Kazanskaia, şi la Erinski, uite, de colo, de pe dealul Semionovski — şi trag într-una. Bat în toate părţile cu tunul. Se vede că au ceva mai multe obuze decît noi. Că... ioasa noastră de artilerie să tot aibă cu totul cinci obuze şi alea cu pahare de stejar.

Kudinov izbucni în rîs.

— De astă dată ai zis bine !

— Nu-i vremea de batjocuri ! se burzului comandantul bateriei a treia, de faţă şi el la consfătuire. Trebuie să vorbim serios.

— Vorbeşte ! Cine-ţi închide gura ? Kudinov se încruntă, jucîndu-se cu cureluşa, după năravul său. De cîte ori vi s-a spus, amărîţilor : „Nu stricaţi obuzele fără rost, păstraţi-le pentru prilejuri mai însemnate !“ Dar nu ! Aţi tras în tot ce vi se năzărea, chiar şi asupra căruţelor. Şi acum, cînd v-a ajuns cuţitul la os, nu mai aveţi cu ce trage. De ce vă supăraţi atunci, dacă vă ia la rost ? Aşa e ! Are dreptate Melehov cînd îşi bate joc de artileria voastră de doage !... Puşcoacele voastre sînt cu adevărat demne de rîs !

Kudinov luă partea lui Grigori şi sprijini cu hotărîre propunerea sa de a se întări paza în locurile cele mai potrivite pentru trecere şi de a se concentra unităţile din rezervă în imediata apropiere a sectoarelor ameninţate. Hotărîră să ridice mai multe mitraliere, chiar din cele aflate în Vioşenskaia, pentru a fi date sotniilor din Belogorka, Merkulov şi Gromok, ca unele ce ţineau sectoarele unde se vădea primejdia.

Părerile lui Grigori, după care roşii n-ar avea de gînd să facă nici o încercare de a trece Donul în dreptul staniţei Vioşenskaia, ci aiurea, s-au adeverit chiar a doua zi. Dimineaţa, comandantul sotniei din Gromok raportă că roşii se pregătesc pentru trecere.. Toată noaptea s-au au-

zit zgomote, izbituri de ciocane şi scîrţîit de roţi, de pe malul celălalt. Numeroase căruţe aduceau de undeva scînduri la Gromok, le descărcau, şi îndată se auzea scîrţîit de ferăstraie şi lovituri de topoare şi de ciocane. Toate acestea nu mai îngăduiau nici o îndoială că roşii construiesc ceva. La început, cazacii îşi închipuiră că se pregăteşte un pod de pontoane. Doi oameni mai îndrăzneţi se strecurară noaptea la o jumătate de verstă mai sus de locul de unde se auzeau zgomotele dulgherilor la lucru, se dezbrăcară şi, camuflaţi cu nişte tufe prinse pe capetele lor, înotară încet, în jos, mînaţi de curent. Au ajuns chiar lîngă mal, auziră ostaşii roşii vorbind între ei, aproape de tot, aşezaţi sub sălcii, la un cuib de mitralieră ; glasurile şi ciocănitul de unelte se auzeau foarte limpede, dar pe apă nu se zărea nimic. Chiar dacă roşii lucrau ceva, în nici un caz nu era un pod.

Comandantul sotniei de la Gromok întări supravegherea malului ocupat de inamic. În zori de zi, observatorii care priveau neîncetat prin binoclu stătură mult timp fără să fi descoperit ceva. Dar iată că unul, care era socotit încă de pe vremea războiului cu Germania drept cel mai bun ţintaş pe regiment, zări prin ceaţa dimineţii un ostaş roşu care cobora spre Don, ducînd doi cai înşeuaţi.

— Uite, un roşu coboară la apă ! spuse cazacul în şoaptă către tovarăşul său şi puse binoclul la o parte.

Caii intrară în apă pînă la genunchi şi începură să bea.

Cazacul îşi aşeză pe cotul braţului stîng cureaua lungă de la armă, potrivi înălţătorul şi ochi îndelung şi cu îngrijire...

După împuşcătură, un cal se rostogoli pe loc, iar celălalt o luă în goană la deal. Ostaşul se aplecă pentru a scoate şaua de pe calul ucis. Cazacul trase din nou şi rîse încetişor : ostaşul se îndreptă brusc, alergă pe mal, apoi căzu pe brînci şi rămase nemişcat...

După ce primise ştirea că roşii fac pregătiri pentru trecere, Grigori Melehov îşi înşeuă imediat calul şi porni în sectorul sotniei de la Gromok. Trecu prin vad lacul

îngust și pe jumătate uscat, care se desfăcea de Don și se întindea pînă la hotarul staniței, și o luă prin pădure.

Drumul ducea prin izlaz, dar era primejdios. De aceea Grigori alese altul, puțin mai ocolit : trecu prin pădure pînă la marginea lacului Rasohovo, apoi străbătu partea mlăștinoasă, plină de mușuroaie și acoperită de sălcii albe, pînă la Vadul Calmucului — un braț strîmt care dispărea în desiș de nuferi, de rogoz și de stuf, unind unul dintre ochiurile de apă de pe izlaz cu lacul Podstoilița — și, numai după ce trecu apa repede de la Vadul Calmucului, își opri calul și-l lăsă să se odihnească puțin.

Pînă la Don, mai avea cam două verste, socotite în linie dreaptă. A merge prin izlaz pînă la tranșee, însemna a înfrunta focurile. Cuminte ar fi fost să aștepte pînă la căderea serii, pentru a străbate lunca netedă ocrotită de întuneric. Dar Grigori, căruia nu-i plăcea niciodată să aștepte și care spunea totodată că „nu sînt două lucruri mai rele decît să aștepți și să alergi ca să ajungi pe cineva din urmă“, hotărî să pornească îndată. „Am s-o iau la galop, cu toată iuțeala calului, și n-au să mă nimerească !“, gîndi el, ieșind din tufișuri.

Alese cu ochii un șir verde de sălcii, revărsat ca o limbă de crîng din pădurea de pe mal, și ridică biciușca. O izbitură puternică arse crupa calului, și chiotul sălbatic scos de stăpîn îl făcu să se cutemure din tot trupul, să-și ciulească urechile și să zboare ca o pasăre spre Don, cu o iuțeală din ce în ce mai mare. Nu străbătu însă nici cincizeci de stînjeni, că o mitralieră de pe dealul din dreapta Donului îl întîmpină cu răpăit vijelios și prelung. „Tiu-ut ! Tiu-ut ! Tiu-u ! Tiu-u !“, țiuiau gloanțele, asemenea unor hîrciogi. „Cam prea sus, neică !“ se gîndi Grigori, îndemnînd calul cu pulpele, lăsînd dîrlogii și atingînd cu obrazul coama calului ce flutura în vînt. Dar, ghicindu-i parcă gîndul, mitraliorul roșu, care stătea culcat undeva pe colnicul albicios, adăpostit după scutul verde al mitralierei, mută focul ceva mai jos, și gloanțele începură să izbească chiar sub copitele dinainte ale calului, să plescăie și să sîsîie ca șerpii, încălzite în zbor,

înfigîndu-se în pămîntul umed, care mai avea încă în el apă de primăvară, şi împroşcînd noroiul cald: „Ţac! Şşiu-u! Ţac! Ţac!", iar altele zburau deasupra capului şi alături de trupul calului: „Ţiu-u! Ţiu-uit! Ţi-uuu!"

Proptit în scări, Grigori se lungise aproape culcat pe gîtul întins al calului. Şirul verde de sălcii se apropie cu o iuţeală ameţitoare. Străbătuse jumătate de drum, cînd un tun bubui de pe dealul Semionovski. Scrîşnetul de fier al obuzului zgudui văzduhul. Detunătura exploziei răsună în apropiere şi-l făcu pe Grigori să se clatine în şa. Geamătul ascuţit şi urletul schijelor n-avură timp să se potolească în auzul lui, şi stufărişul de pe balta din apropiere, răsturnat de suflul vijelos al văzduhului, abia începea să se îndrepte la loc, foşnind, cînd a doua detunătură răsună de pe deal, şi urletul unui obuz ce venea în zbor îl încovoie mai vîrtos pe Grigori, încleştat în şa.

I se păru că vuietul apăsător, care-şi atinsese culmea cea mai de sus, se curmă brusc pentru o frîntură de clipă, şi în această cîtime de timp un nor negru ţîşni de jos în faţa lui, pămîntul fu zguduit de o izbitură înfricoşată, şi picioarele dinainte ale calului se cufundară parcă într-o groapă...

Grigori se dezmetici în clipa prăbuşirii. Se izbi în pămînt cu atîta putere, încît pantalonii îi crăpară la genunchi şi bentiţele se rupseră. Valul puternic al aerului zguduit de explozie îl aruncă departe de cal, şi chiar după cădere mai alunecă cîţiva stînjeni pe iarbă, rostogolindu-se, hîrşcîindu-şi dureros obrajii şi mîinile în ţărînă.

Ameţit de cădere, Grigori sări în picioare. De sus, se revărsa o ploaie de bulgări de pămînt, amestecaţi cu rădăcinile ierburilor... Calul zăcea la vreo douăzeci de paşi de pîlnia căscată de explozie. Capul îi era nemişcat, dar picioarele dindărăt, crupa udă de sudoare şi rădăcina cozii mai vibrau într-un tremur spasmodic.

Dincolo de Don, mitraliera amuţise. Timp de vreo cinci minute, domni o linişte netulburată de nimeni; numai pescăruşii albăstrui ţipau speriaţi, rotindu-se deasupra bălţii. Biruindu-şi ameţeala, Grigori se apropie de cal. Picioarele îi tremurau şi erau grele peste seamă, ca de

plumb. Le simțea așa cum se întîmplă uneori cînd te ridici și mergi după ce ai stat multă vreme strîmb, cînd sîngele nu poate să circule și face ca picioarele amorțite să-ți pară străine, iar fiecare pas îți dă furnicături în tot trupul...

Grigori scoase șaua de pe calul ucis și abia avu timp să intre în stufișul retezat pe alocuri, cînd mitraliera începu din nou să clănțănească la intervale egale. Dar nu se mai auzea nici un țiuit de gloanțe ; cei de pe deal trăgeau, pesemne, asupra vreunei alte ținte.

Un ceas mai tîrziu, ajunse la bordeiul comandantului de sotnie.

— Acum nu mai robotesc la dulgheria lor, spuse acesta, dar noaptea au să se apuce iar. Bine ar fi să ne dați ceva cartușe, fiindcă stăm cumplit de prost din partea asta ; cîte un încărcător sau două de om.

— Cartușele au să vină pe seară. Să nu-ți iei ochiul de la malul celălalt !

— Îl păzim și așa. Am de gînd să scot noaptea asta niște voluntari, să treacă înot și să vadă ce dracu tot meșteșugesc ăia de dincolo.

— Dar de ce n-ai trimis noaptea trecută ?

— Au trimis doi, Grigori Panteleevici, însă le-a fost frică să meargă mai departe. Au înotat lîngă mal, dar n-au cutezat să intre în sat... Și pe cine poți să-l silești acum ? E lucru cu primejdie ! Dacă dai peste pichetul lor, îndată te-au și achitat de viață ! Aici, mai aproape de gospodăriile lor, cazacii nu se prea arată viteji... În războiul cu Germania, totdeauna se găseau oameni dornici de decorații, dar aici, nu numai pentru o acțiune de cercetare pe mare adîncime, ci și pentru pichete n-ai la cine să te mai rogi. Și mai avem o pacoste, cu muierile ! Au venit la bărbați, dorm tot aci, în tranșee, și nu e chip să le dai afară... Aseară am început să le gonesc, însă cazacii mă amenință: „Ia-o mai domol, cică, dacă vrei să nu-ți facem de petrecanie !“

Grigori plecă din bordeiul comandantului de sotnie drept spre tranșee. Șanțurile se întindeau în zigzag prin

pădure, la vreo douăzeci de stînjeni de Don. Tufişurile de stejar şi de salcîm galben, desişul de plopi tineri ascundeau de ochii ostaşilor roşii valul galben al parapetului tranşeii. Şanţurile de comunicaţie duceau de la tranşee spre bordeieile unde se odihneau cazacii. Lîngă bordeie, zăceau împrăştiate oase de berbec, solzi cenuşii de peşte uscat, coji de seminţe, mucuri de ţigări şi cîrpe ; în crengi, atîrnau ciorapi spălaţi, izmene de pînză, obiele, cămăşi şi fuste de femeie...

Chiar din cel dintîi bordei, se ivi capul descoperit al unei tinere neveste cu mutra umflată de somn. Se frecă la ochi, privi cu nepăsare la Grigori şi pieri ca un ţiştar în gaura neagră a intrării. În bordeiul de alături se cînta încet, şi o voce de femeie, curată şi înaltă, deşi stăpînită, se împletea cu glasurile bărbăteşti.

La intrarea celui de al treilea bordei, şedea o cazacă în vîrstă şi curat îmbrăcată. Pe genunchii ei se odihnea capul moţat şi cărunt al unui cazac. Aţipise tolănit pe o coastă, iar nevasta îi căuta cu agerime în cap, strivind pe un pieptene de lemn păduchii cu spinarea neagră şi gonind muştele, care veneau să se aşeze pe chipul bătrînului ei „drăguţ". Dacă n-ar răpăi cu furie mitraliera de peste Don şi dacă n-ar răsuna bubuiturile grele ale tunurilor venind pe apă de sus, de undeva dinspre Migulinskaia sau dinspre Kazanskaia, s-ar fi putut crede că o tabără de cosaşi poposise la Don, atît de paşnică era înfăţişarea sotniei de răsculaţi de la Gromok, instalată în linia de foc.

Pentru întîia oară, în cinci ani de război, Grigori vedea un tablou atît de neobişnuit al traiului pe poziţie. Nemaiputînd să-şi stăpînească zîmbetul, trecu prin faţa bordeielor şi găsi peste tot femei ce-şi îngrijeau bărbaţii, le cîrpeau şi le peticeau hainele, le spălau primenelile, le găteau mîncare şi spălau blidele, după prînzul sărăcăcios.

— Bine staţi aici ! Ca la voi acasă ! zise Grigori către comandantul sotniei, intrînd din nou în bordeiul lui.

Comandantul rînji.

— Stăm bine de tot, nici nu se poate mai bine !

— Chiar prea bine ! se încruntă Grigori. Să luaţi îndată muierile de-aici ! Se poate una ca asta, la război ? Unde

te pomenești : la bîlci sau la iarmaroc ? Ce înseamnă asta? Au să treacă roșii Donul și voi nici n-o să-i auziți, stînd călare pe muieri ! Dă-le afară pe toate, îndată ce se va însera ! Ia aminte că dacă găsesc mîine vreo fustă pe-aici, îți sucesc capul !

— Da, așa e ! încuviință comandantul sotniei. Și eu sînt împotriva muierilor, dar ce poți face cu cazacii ? S-a dus disciplina... Femeilor le e dor de bărbați, e a treia lună de cînd facem război !

Se înroși la față și se grăbi să se așeze pe patul de pămînt, peste un șorț roșu de femeie uitat acolo ; apoi, întorcîndu-și capul, aruncă o privire piezișă și fioroasă spre ungherul bordeiului, despărțit printr-o bucată de pînză, în dosul căreia se zărea ochiul zîmbitor și căprui al propriei sale jumătăți...

62

Axinia Astahova găzduia în Vioșenskaia, la o mătușă, a cărei casă se afla la marginea staniței, în apropiere de biserica cea nouă. Chiar din cea dintîi zi, începu să-l caute pe Grigori, dar el nu sosise încă ; iar în ziua următoare, pînă seara tîrziu, gloanțele bîzîiau pe ulițe și pe ulicioare, obuzele explodau, și Axinia n-avusese curaj să mai iasă din casă.

„M-a chemat la Vioșki, a zis c-o să fim împreună, iar acum, dracu să-l știe pe unde umblă !", gîndi ea mînioasă, culcată pe o ladă din odaie și mușcîndu-și buzele roșii încă, dar care începeau să veștejească. Bătrîna ei mătușă ședea lîngă fereastră, împletind un ciorap, și-și făcea semnul crucii după fiecare detunătură.

— Of, doamne Isuse ! Ce grozăvie ! Și pentru ce se războiește lumea ? Ce-au de împărțit unii cu alții ?

Pe uliță, la vreo cincisprezece stînjeni de casă, se sparse un obuz. Ochiurile mici ale geamului căzură jos, cu un chinchet jalnic.

— Mătușă ! Pleacă de la fereastră, nu cumva să te nimerească ! o rugă Axinia.

Bătrîna o privi în rîs pe sub ochelari și răspunse cu harțag :

— Vai, vai, Axiutko ! Mă uit la tine, că năroadă mai ești ! Cu ce le sînt eu lor vrăjmașă ? Și la ce bun să strice un glonț pe mine ?

— Au să te omoare și fără să vrea anume ! Doar nimeni nu știe unde ajunge glonțul o dată pornit.

— Ei aș ! Să mă omoare ! Parcă nu văd ei unde trag ! Roșii trag în cazaci, că doar ei le sînt dușmani. Iar eu sînt numai o biată bătrînă văduvă ; ce au dînșii cu mine ? Știu ei în cine să ochească cu puștile și cu tunurile lor !

La amiază, aplecat pe oblînc, Grigori trecu vijelios, gonind nebunește spre cotul de devale al rîului. Axinia îl zări, sări din odaie pe cerdacul împletit cu cîrceii deși de viță sălbatică și țipă : „Grișa !...“, dar Grigori dispăru îndată după o cotitură, și numai colbul împroșcat în văzduh de copitele calului rămase în urmă-i, lăsîndu-se încet pe drum. Să alerge în urma lui, n-avea nici o noimă. Axinia mai zăbovi în cerdac și izbucni în plîns înciudat.

— Nu cumva o fi fost Stiopa ? De ce-ai sărit afară ca o smintită ? o întrebă mătușa.

— Nu... Era unul din sat de la noi... răspunse printre lacrimi Axinia.

— Da' de ce ai lacrimi în ochi ? urmă iscoditoare bătrîna.

— Și ce-ți pasă, mătușico ? Nu-i treaba matale !

— Aha ? Nu-i treaba mea ? Atunci trebuie să fi fost un drăguț, fără doar și poate ! N-ai fi țipat așa, fără nici o pricină... Las' că am trăit și noi în vremea noastră, cunoaștem !

Pe-nserate, Prohor Zîkov se ivi în casă.

— Noroc ! Ia spune-mi, mătușico, nu cumva șade pe la mata cineva din Tatarski ?

— Prohor ! strigă cu bucurie Axinia, sărind afară din odaie.

— Vai, fato, cîte am mai pătimit eu din pricina ta ! M-am ologit de picioare de cînd tot te caut ! Nu-l cunoști? E turbat, leit taică-său. Obuze, gloanțe, toată lumea se ascunde în cotloane, iar dînsul, una și bună : „S-o găsești, că te bag în pămînt !“

Apucîndu-l pe Prohor de mînecă, Axinia îl trase după ea în tindă.

— Şi unde-i, unde e, afurisitul ?

— Hm... Unde să fie ? A sosit pe jos dê la poziţii. I-au omorît calul... A venit tîrîndu-se ca un cîine în lanţ. „Ai găsit-o ?" zice. Zic : „De unde vrei s-o scot ? N-am s-o făt eu !" Zice : „Taci ! O fiinţă omenească nu-i un ac !" Şi-a început a răcni la mine, da' ştii ce răcnete ?... Curat lup în piele de om !

— Ce ţi-a mai spus ?

— Să-ţi strîngi calabalîcul şi să mergi. Atîta !

Într-o clipă, Axinia îşi făcu bocceluţa, luîndu-şi în grabă rămas bun de la mătuşă.

— E din partea lui Stepan, mătuşico !

— Ei, îi urez toate cele bune ! Dar de ce n-a venit singur ? Ar fi băut ceva lapte, mai aveam şi nişte colţunaşi...

Fără s-o mai asculte, Axinia o zbughi afară.

Pînă să ajungă la casa lui Grigori, i se tăie răsuflarea şi se făcuse galbenă la faţă de atîta goană, aşa că în cele din urmă Prohor începu să se roage de dînsa :

— Ian ascultă niţel ! Alergam şi eu după fete, cînd eram flăcău, dar în viaţa mea n-am gonit aşa de iute ca tine. Ce naiba n-ai răbdare ? A dat focul ? Mi se taie răsuflarea ! Se poate s-o iei aşa la galop, prin nisipuri ? Nimica nu sînteţi voi în stare să faceţi ca lumea...

În acelaşi timp gîndea : „Iar s-au înhăitat... De-acuma n-are să-i mai despartă nici dracu ! Dînşii îşi văd de-ale lor, iar eu s-o caut pe căţeaua asta şi să mă vîntur sub gloanţe după ea... Doamne fereşte şi păzeşte — dacă află Natalia, are să mă jupoaie de viu... Ştim noi cum sînt cei din neamul Korşunovilor ! Of, dacă n-aş fi prăpădit eu calul şi arma, din pricina slăbiciunii mele la beţie, nici încornoratul n-ar fi în stare să mă gonească, pentru a te căuta prin toată staniţa ! Voi v-aţi încurcat, voi să vă descurcaţi !"

Un opaiţ de seu licărea în odaia cu obloanele trase. Grigori şedea lîngă masă. Îşi ştersese arma şi era aproape

să isprăvească de curăţat *mauserul*, cînd scîrţîi uşa. În prag stătea Axinia. Fruntea ei albă, îngustă, era brobonită de sudoare, iar ochii lărgiţi şi răi îi ardeau pe faţa palidă cu o patimă atît de sălbatică, încît lui Grigori îi zvîcni inima de bucurie zărind-o.

— M-ai momit din casă... iar acum... te ascunzi...: rosti ea, răsuflînd întretăiat

Pentru ea acum, ca şi în vremurile de demult, ca în primele zile ale iubirii lor, nu se mai afla nimic pe lume, în afară de Grigori. Lumea murea în ochii ei atunci cînd Grigori nu era cu dînsa şi învia iarăşi în clipa în care venea din nou lîngă ea. Fără să se sinchisească de Prohor, se repezi la Grigori, îl cuprinse în braţe ca în vrejurile mlădioase de hamei sălbatic, şi se tîngui în şoaptă surdă, plîngînd, sărutînd obrajii ţepoşi ai iubitului, acoperindu-i cu sărutări repezi nasul fruntea, ochii, buzele şi spunîndu-i mereu printre sughiţuri de plîns :

— Vai, cît m-am mai chinuit !... Ce m-a mai durut inimioara, Grişenka ! Sufleţelule !

— Bine... uite... să vezi... Stai o clipă !... Axinia, stai odată... mormăi tulburat Grigori, întorcîndu-şi faţa şi ocolind privirile lui Prohor.

O aşeză pe o laviţă, îi scoase din cap năframa căzută pe ceafă, îi mîngîie părul ciufulit.

— Eşti aşa... cum să-ţi spun ?

— Sînt la fel, aşa cum am fost ! Dar tu...

— Nu, zău ! Eşti o nebună !

Axinia îşi puse braţele pe umerii lui Grigori, rîse printre lacrimi şi-i şopti repede şi cu patimă :

— Ei, cum se poate una ca asta ? M-ai chemat... am alergat într-un suflet, am lăsat toate baltă şi el nu-i... Ai trecut pe lîngă casa mătuşii, am sărit afară, am strigat, dar tu ai cotit-o după colţ şi dus ai fost... Puteau să te omoare, fără ca eu să te fi văzut de-aproape pentru cea din urmă dată...

Mai gînguri ceva nespus de duios, de drag, de femeiesc şi prostesc, tot mîngîind cu palmele umerii aduşi de spate ai lui Grigori, tot privindu-i în ochi, cu ochii ei supuşi pe vecie.

În căutarea ei mocnea ceva jalnic și totodată îndîrjit și fioros, ca la o fiară în deznădejde, încît Grigori se simțea stînjenit și-i era dureros s-o privească.

Își cobora genele arse de soare să-i acopere ochii, zîmbea silit, tăcea, în timp ce obrajii ei erau podidiți de o rumeneală tot mai vie și tot mai arzătoare, iar ochii ei erau umbriți de o ceață azurie.

Fără să-și mai ia rămas bun, Prohor ieși în tindă, scuipă pe jos și strivi scuipatul cu cizma.

— Curată nebunie, și atît ! bombăni el cu ciudă, coborînd treptele și trîntind portița cu o dinadinsă violență.

63

Au trecut două zile și nouă nopți ca într-un vis, uitînd de toate, nemaițiinînd seamă de-i noapte ori zi. Uneori, trezindu-se din somnul scurt și amețitor, Grigori vedea în adumbrirea odăii privirea Axiniei, încordată și iscoditoare parcă, ațintită asupra lui. Stătea de obicei culcată, sprijinită într-un cot, cu obrazul în palmă, și privindu-l aproape fără să clipească.

— Ce te uiți la mine ? o întrebă el.

— Vreau să te văd, să mă satur... Inima-mi spune că au să te omoare.

— Bine, dacă așa-ți spune inima, privește ! zîmbea Grigori.

A treia zi, ieși pentru întîia oară în uliță. Dis-de-dimineață, Kudinov trimisese curier după curier rugîndu-l să vină la o consfătuire. „Nu mă mișc. Lasă-i să se mai sfătuiască și fără mine“, răspundea Grigori celor trimiși să-l caute.

Prohor îi aduse un cal de la comandament, apoi plecă noaptea în sectorul sotniei de la Gromok și se înapoie cu șaua lăsată acolo. Văzînd că Grigori se pregătește de plecare, Axinia îl întrebă, speriată :

— Unde te duci ?

— Vreau să dau o fugă pînă la Tatarski, să văd cum apără ai noștri satul și totodată să aflu pe unde-mi este familia.

— Ţi-e dor de copii ? Axinia îşi înveli cu şalul umerii rotunjori, arămii.

— Mi-e dor.

— Şi ce-ar fi dacă nu te-ai duce ?

— Ba am să mă duc.

— Nu te duce ! îl rugă Axinia, cu ochii sclipind ca de friguri în gropile negre ale orbitelor. Adică ţii la familie mai mult decît la mine ? Da ? Ţi-e dor şi de una, şi de alta ?... Poate vrei să mă iei cu tine, la voi ? O să ne mai împăcăm noi, eu şi cu Natalia... Nu, du-te ! Pleacă ! Dar să nu te mai întorci la mine ! Nu te mai primesc. Nu vreau aşa !... Nu vreau !

Fără să-i răspundă, Grigori ieşi afară şi sări în şa.

Sotnia pedestră din Tatarski se deda lenevirii cînd era vorba de săpat la tranşee.

— Ce dracu au mai născocit ? tuna Hristonea. Parcă am fi pe frontul german ! Nu, fraţilor, săpaţi nişte şanţuri obişnuite, pînă la genunchi. Păi, se poate ? Aşa pămînt ţelină să-l desfunzi la adîncime de doi arşini ? N-ai să-l răzbeşti nici cu ranga, darmite cu lopata !

Sfatul i-a fost ascultat ; toţi scurmară în malul pietros şi rîpos numai nişte şanţuri cît ar sta omul culcat, iar în pădure îşi făcură bordeie.

— Iată-ne c-am ajuns şi hîrciogi ! glumea Anikuşka, omul care nu-şi pierdea curajul în nici o împrejurare. O să stăm în vizuini, o să ne hrănim cu iarbă, iar voi vă gîndiţi numai la colţunaşi cu smîntînă, să haliţi numai carne, tăiţei cu cegă... Dar lobodă nu vreţi ?

Roşii nu-i prea hărţuiau pe cei din Tatarski. În faţa satului nu se aflau baterii. Din cînd în cînd, cîte o mitralieră de pe malul drept începea să răpăie în rafale scurte, trăgînd asupra vreunui observator, care-şi scotea capul din tranşee, apoi totul se potolea pentru multă vreme.

Tranşeele roşilor se aflau pe deal. De acolo, se trăgea tot cam rar, dar ostaşii roşii nu coborau în sat decît noaptea şi numai pentru puţin timp.

Grigori ajunse la izlazul satului său, puţin înainte de seară.

Totul îi era cunoscut, fiecare tufă de copăcel trezea amintiri în el... Drumul trecea prin Poiana Fetei, unde se adunau cazacii în fiecare an de sîn Petru, cinstind rachiu după împărţirea tarlalelor de fîn. O limbă îngustă de crîng pătrundea în izlaz : Crîngul lui Alioşka. Pe vremuri, foarte demult, pe cînd n-avea încă nici un nume, lupii dumicaseră acolo vaca unui oarecare Alexei din Tatarski. Acest Alexei murise, se ştersese şi amintirea lui, întocmai ca slovele de pe o lespede de mormînt, pînă şi numele său de familie fusese uitat de vecini şi de neamuri, dar crîngul care-i poartă numele trăieşte, ridicînd spre cer cununile verzi de stejari şi de ulmi. Oamenii din Tatarski îi sfîrtecă în fiecare an, pentru a-şi face tot felul de lucruri de gospodărie, dar în fiecare primăvară, buturugile groase dau lăstari verzi şi vii, un an, doi nu prea înalţi, şi iarăşi vara, Crîngul lui Alioşa este din nou ostrov de verdeaţă şi de crengi răsfirate, iar toamna, se îmbracă în zale de aur, cînd, la primul pălici al dimineţilor, frunzişul de stejar se aprinde într-o văpaie roşie.

Vara, tufişul ţepos de mure îmbracă pămîntul umed, coţofenele îşi fac cuiburile în vîrful ulmilor bătrîni, iar toamna, cînd un miros amărui şi înviorător de ghindă şi de frunză căzută pluteşte prin crîng, sitarii pribegi poposesc în trecere. Iarna, numai cîte un lanţ mic de urme rotunde şi desluşit scrise ale paşilor de vulpe taie, ca un şir de mărgăritare, covorul alb de nea. În tinereţea lui, Grigori se ducea de nenumărate ori în Crîngul lui Alioşka să pună capcane pentru vulpi...

Mergea acum sub bolta răcoroasă a crengilor, printre făgaşurile vechi ale drumului de anul trecut, acoperite pe alocuri de iarbă. Trecu Poiana Fetei, ajunse la Rîpa Neagră, şi amintirile îl năpădiră. Lîngă cei trei plopi, cînd era băiat, se bălăcea într-un smîrc, în goană după nişte răţuşte tinere, care nici nu ştiau încă să zboare ; în Lacul Rotund prindea lini, cît era ziua de lungă... Tot pe aici, prin apropiere, ştia un călin bătrîn, stufos şi singu-

ratic, răzleț de toți ceilalți arbori. El se zărea din ograda Melehovilor și în fiecare toamnă, ieșind în cerdacul casei, Grigori privea cu dragoste, ca la un vechi prieten, la acest călin, cu crengile împovărate de boabele coapte și dogorite parcă de flăcări roșietice. Iar răposatului Petro atît de mult îi plăceau plăcințelele cu boabe de călin, amărui și strepezitoare !...

Cu o mîhnire resemnată, Grigori privea astfel lung locurile cunoscute din copilărie. Calul înainta, împrăștiind alene cu coada musculițele și țînțarii cafenii și răi care mișunau în văzduh. Pirul verde și secărița se aplecau moale în bătaia vîntului ; izlazul își unduia valurile verzi.

Ajuns la tranșeele infanteriștilor din Tatarski, Grigori trimise după taică-său. Undeva departe, la flancul stîng, Hristonea strigă :

— Prokofici, dă fuga ! Află c-a venit Grigori !...

Grigori descălecă, trecu dîrlogii lui Anikușka și-l zări de departe pe bătrîn, care grăbea spre el șchiopătînd.

— Să trăiești, comandantule !

— Noroc, tată.

— Ai sosit ? În sfîrșit...

— Abia am răzbit ! Ai noștri ce mai fac ? Mama ? Natalia ? Unde sînt ?

Pantelei Prokofievici clătină din mînă și fața i se schimonosi, chinuită. O lacrimă se prelinse pe obrazul negru...

— Ce s-a întîmplat cu ele ? Ce-i cu ele ? întrebă Grigori cu îngrijorare și cu asprime în glas.

— N-au trecut încoace...

— Cum ? !

— Cu două zile înainte, Natalia a căzut la boală. Tifos, cred... Iar bătrîna n-a vrut s-o lase singură... Dar nu te speria, băiete, la dînșii totul merge binișor.

— Dar copiii ? Mișatka ? Poliușka ?

— Tot acolo ! Da' Duniașka a plecat. I-a fost teamă să rămînă. Fată mare, de ! A plecat la Volohov, o dată cu nevasta lui Anikușka. Iar eu m-am mai repezit de vreo două ori pe acasă. Trec încetișor noaptea cu barca

şi mă duc să le văd. Natalia e bolnavă rău, dar copiii n-au nimic, slavă domnului... Zace dusă Nataliuşka ta, răpusă de arşiţa bolii şi cu clăbuci de sînge închegat pe buze.

— Dar tu, de ce nu le-ai adus încoace ? strigă mînios Grigori.

Bătrînul se îndîrji la rîndul său, luîndu-l la rost cu glasul tremurînd de obidă :

— Şi tu, ce-ai făcut ? Nu puteai să vii la vreme şi să le treci încoace ?

— Am divizia pe cap ! Trebuia mai întîi divizia s-o trec ! răspunse cu ciudă Grigori.

— Las' că am mai auzit şi noi ce faci tu pe la Vioşki... Parcă nici n-ai avea nevastă şi copii... Of, of, Grigori !... Gîndeşte-te măcar la dumnezeu, dacă nu-ţi vine să te gîndeşti la oameni... Eu n-am trecut Donul prin părţile noastre, că dacă eram aici crezi tu că nu le-aş fi luat cu mine ? Plutonul meu se afla însă la Elanskaia şi, pînă cînd am ajuns aici, roşii au şi ocupat satul.

— Ce fac eu la Vioşki asta nu-i treaba ta ! Şi să nu... Glasul lui Grigori era surd şi răguşit.

— Da' ce ţi-am zis ? se sperie bătrînul, uitîndu-se înciudat la cazacii strînşi grămadă în apropiere. Nu e vorba de asta... Vorbeşte mai încet, că uite, stau oamenii şi trag cu urechea... Apoi urmă cu glasul înăbuşit : Nu eşti copil mic, vei fi ştiind singur ce-i de făcut şi ce nu ! Dar în ce priveşte familia, nu te amărî : dacă o da dumnezeu, Natalia se va îndrepta, iar roşii nu le fac nici un rău... E adevărat că au tăiat viţica de un an, dar altceva, nimic. S-au milostivit şi nu le ating nici cu degetul... Au mai luat vreo patruzeci de baniţe de grîu. Ce să-i faci ? Război fără pagubă nu se află !

— Poate c-ar fi bine să le luăm măcar acum de-acolo ?

— După mine, degeaba ! Unde vrei s-o duci, bolnavă, aşa cum este ? Şi apoi, poate să iasă cu bucluc. Stau dînsele destul de bine şi acolo. Bătrîna are grijă de gospodărie, şi eu m-am mai liniştit după ce-au ars casele pe care le aveau de ars în sat.

— Care case le-au ars ?

— Toate casele din piață. Mai cu seamă casele negustorilor. Gospodăria cuscrilor Korșunov au ars-o pînă la temelie. Cuscra Lukinișna este acum la Andropov, iar moș Grișka a rămas să păzească dărîmăturile... Mîne-ta povestea că moș Grișka ar fi zis așa : „N-am să mă las dus nicăieri din curtea mea ! Iar diavolii n-au să intre la mine, se vor înfricoșa de semnul crucii !“ Căci în vremea din urmă, începuse să se sminteascâ de-a binelea. Dar pare-mi-se că roșii nu s-au speriat de crucea lui, și casa, cum și tot ce era în ogradă, s-au făcut scrum, iar despre el nu se știe nimic... Tot îi venise vremea să moară. Și-a făcut coșciugul acum vreo douăzeci de ani și el tot mai trăia... Și cine crezi că dă foc satului ? Prietenul tău, dare-ar ciuma într-însul !

— Cine ?

— Mișka Koșevoi, fir-ar de trei ori afurisit să fie !

— Ce spui ? !

— El, zău că el ! A fost pe la noi, a întrebat de tine. Chiar așa i-a spus babei : „Cînd o să trecem dincolo, cel dintîi ștreang va fi pentru Grigori al vostru ! O să-l spînzure de cel mai înalt stejar. Nici n-am să-mi spurc sabia cu el !“ A întrebat și de mine și a turbat : „Dar pe șchiopul vostru pe unde l-au dus dracii ? Mai bine ședea acasă, pe cuptor. Bine, dacă-l prind, n-am să-l omor. dar am să-i trag la biciuști, pînă o să iasă zeama din el !“ Uite ce neam de satană e ! Umblă prin sat, dă foc la casele negustorilor și ale popilor și zbiară : „Pentru Ivan Alexeevici și pentru Stockman am să ard toată Vioșenskaia !“ Auzit-ai una ca asta ?

Grigori rămase vreo jumătate de ceas, ascultînd istorisirile unchiașului, apoi porni spre calul său. Bătrînul nu mai pomeni nici o vorbă despre Axinia, dar, și fără asta, Grigori mocnea în sine. „Știe pesemne toată lumea, dacă a aflat pînă și tata. Dar cine a putut să le ducă ștafeta ? Cine, în afară de Prohor, ne-a văzut împreună ? Să fi știind oare și Stepan ?“ De rușine scrîșni din dinți, înciudat pe sine însuși...

Mai întîrzie un răstimp printre cazaci, de vorbă. Anikușka o ținea înainte pe același ison glumeț de totdeauna, rugîndu-l mereu să trimită sotniei cîteva vedre de rachiu.

— N-avem nevoie nici de cartușe, numai votculiță să fie ! întări el, hohotind și clipind din ochi, pocnindu-se hîtru cu degetul peste gulerul jegos al cămășii.

Grigori cinsti pe Hristonea și pe ceilalți consăteni cu tutunul adus dinadins pentru dînșii, apoi, cînd se pregătea de plecare, îl zări pe Stepan Astrahov. Acesta veni mai aproape, îi dădu bună ziua, fără grabă, dar nu-i întinse mîna.

Grigori îl vedea pentru întîia oară de la izbucnirea răscoalei și se uită la el întrebător și cu îngrijorare : „Știe oare ?“ Dar chipul frumos și uscățiv al lui Stepan rămînea liniștit, chiar vesel, și Grigori răsuflă ușurat : „Nu, nu știe !“

64

Peste două zile, Grigori se întoarse din raita dată pe frontul diviziei sale. Statul-major al lui Kudinov se mutase în satul Ciornîi. În apropiere de Vioșenskaia, Grigori își lăsă calul să se odihnească timp de vreo jumătate de ceas, îl adăpă și, fără să intre în staniță, o apucă spre Ciornîi.

Kudinov îl primi, privindu-l cu un zîmbet vesel și așteptînd.

— Ei, Grigori Panteleevici, ce-ai mai văzut ?... Hai, povestește !

— I-am văzut pe cazaci. I-am văzut și pe roșii, sus, colea pe dealuri.

— Mare pricopseală !... Și la noi au sosit trei aeroplane ; ne-au adus cartușe și niște scrisorele...

— Și ce-ți mai scrie prietenul tău, generalul Sidorin ?

— Leatul meu ? întrebă Kudinov, neobișnuit de vesel, și continuă vorbirea pe același ton glumeț. Scrie să ne ținem din răsputeri și să nu-i lăsăm pe roșii să treacă încoace. Și mai scrie că Armata Donului e gata să treacă la ofensiva hotărîtoare.

— Frumos mai scrie !

Kudinov schimbă glasul, mai serios.

— Vor rupe frontul ! Ți-o spun numai ție și rămîne strict secret ! Peste o săptămînă, o să rupă frontul Armatei a 8-a roșii. Trebuie să ne ținem pe loc.

— Și așa ne ținem.

— La Gromok, roșii se pregătesc pentru trecere.

— Tot mai ciocănesc și acum cu topoarele ? se minună Grigori.

— Tot ciocănesc... Și tu ce-ai mai văzut ? Unde mi-ai fost ? Nu cumva ai chiulit la Vioșenskaia ? Te pomenești că nici n-ai fost plecat ! Alaltăieri, mi se pare, te-am căutat prin toată stanița, și iată că vine un curier și zice : „Nu l-am găsit pe Melehov, la el acasă, dar din odaie a ieșit o frumusețe de femeie și mi-a spus : «Grigori Panteleevici a plecat», și avea ochii plînși". Atunci m-am gîndit : „Ehei, pesemne comandantul nostru de divizie petrece cu drăguța lui, și de asta se ascunde de noi..."

Grigori făcu o strîmbătură. Gluma lui Kudinov nu-i era pe plac.

— Ar fi bine să nu dai ascultare la tot soiul de palavre și să-ți alegi curieri cu limbi mai scurte ! Iar dacă îmi vei trimite d-ăia limbuți, o să le tai limba cu sabia... ca să nu mai trăncănească verzi și uscate.

Kudinov rîse cu hohote și-l pocni pe Grigori peste umăr.

— Cîteodată parcă nu mai ești în stare să știi și tu de glumă ! Hai, s-a isprăvit cu iznoavele ! Am să-ți spun și ceva despre treburile serioase. Ne-ar trebui un prizonier, o „limbă" — asta-i una. Iar a doua — n-ar fi rău să trecem noaptea vreo două sotnii de călăreți, știi, undeva, nu mai încolo de hotarul de la Kazanskaia, ca să-i hărțuim pe roșii. S-ar putea chiar să le trecem la Gromok, să-i bage în sperieți... Tu ce zici ?

Grigori tăcu o clipă, apoi răspunse :

— N-ar fi rău.

— Dar tu, zise Kudinov, apăsînd pe acest „tu", ai să conduci sotniile ?

— De ce tocmai eu ?

— Le trebuie un comandant vrednic, iată de ce ! Ba încă un comandant foarte vrednic, fiindcă este o treabă foarte serioasă. Dacă dă greș trecerea, se poate întîmpla să te aștepte o înfrîngere așa de strașnică, încît să nu se mai întoarcă nici unul !

Măgulit, Grigori consimți, fără să se mai gîndească :

— Bine, am să mă duc eu !

— Noi am făcut oarecare planuri și uite cum am socotit, zise cu înviorare Kudinov, sculîndu-se de pe scaun și măsurînd cu pașii podeaua odăii, care scîrțiia sub greutatea lui. Nu-i nevoie să te bagi prea adînc în spatele lor. Să-i scuturi în vreo două-trei sate de la Don, dar așa ca să li se acrească, să pui mîna pe obuzele și cartușele lor, să înhați cîțiva prizonieri și să faci îndată calea întoarsă. Toate acestea, într-o singură noapte, și pînă dimineața să vii îndărăt, lîngă vad... Este ? Ei bine, fă-ți socotelile, și mîine ia-ți cazacii pe care-i vrei și dă-i drumul ! Noi chiar ne-am spus de la început : nimeni nu este în stare să facă așa ceva, în afară de Melehov ! Dacă vei face-o, Oastea Donului n-are s-o uite : îndată după ce ne vom uni cu ai noștri, am să înaintez un raport către însuși atamanul de campanie. Am să-ți zugrăvesc toate meritele, și avansarea...

Kudinov privi la Grigori și amuți : liniștit pînă atunci, chipul lui Melehov se întunecă și se schimonosi de mînie.

— Drept cine mă iei ? Grigori se sculă sprinten, cu mîinile la spate : Să mă duc pentru grade ?... Mă cumperi ? Mă momești cu avansarea ?... Să știi că...

— Stai, omule !

— ...scuip pe gradele tale !

— Stai ! Nu m-ai...

— ...Scuip !

— Nu m-ai înțeles bine, Melehov !

— Ba te-am înțeles ! oftă Grigori adînc și se așeză din nou pe scaun. Caută-ți altul, eu n-am să-i duc pe cazaci peste Don !

— Te-ai aprins din senin.

— N-am să-i duc ! Să nu mai vorbim despre asta.

— Nu te silesc şi nici nu te mai rog. Dacă vrei, du-i ! Dacă nu, fă cum vrei ! Acum sîntem la ananghie şi d-aia am hotărît să le tragem una, ca să nu-i lăsăm să pregătească trecera. Iar cît priveşte avansarea ta, am vorbit numai aşa, în glumă ! Cînd ai să înţelegi odată de glumă ? Şi despre femeie, tot în glumă : te văd mînios şi ce-mi zic ? Hai să-l aţîţ niţel ! Crezi tu că eu nu ştiu că eşti un bolşevic neisprăvit şi că nu poţi suferi nici un fel de grade ? Şi tu ai crezut că vorbesc serios ? o întoarse Kudinov, şi rîdea atît de firesc, încît, o clipă, Grigori se gîndi : „Poate că într-adevăr numai îl făcea pe prostul ?" Nu, frate... ho-ho-ho ! Te-ai încins degeaba ! Zău, am vorbit în glumă ! Am vrut să te necăjesc...

— De dus, tot nu vreau să mă duc peste Don ! M-am răzgîndit.

Kudinov rămase multă vreme tăcut, jucîndu-se cu capătul cureluşei şi păstrînd cel mai desăvîrşit aer de nepăsare, apoi zise :

— Ei bine, te-ai răzgîndit ori ţi-e frică, ce să mai împărţim firul de păr în patru !... Ceea ce-i mai rău, este că tot planul nostru cade baltă ! Dar, bineînţeles, tot vom trimite pe cineva. Mai sînt oameni şi în afară de tine... În ceea ce priveşte situaţia noastră, judecă şi tu cît de prost stăm. Kondrat Medvedev ne-a trimis astăzi de la Şumilinskaia un ordin nou. Roşii trimit trupe împotriva noastră... Uite-l, citeşte-l şi tu, fiindcă altfel poate că n-ai să mă crezi... Kudinov scoase din porthartă o foaie de hîrtie galbenă, cu pete cafenii de sînge uscat pe margini, şi o trecu lui Melehov. L-au găsit la comisarul unei aşa-zise Companii Internaţionale, un leton. A tras, bestia, toate cartuşele, pînă la unul, şi apoi s-a repezit cu arma în mînă asupra unui pluton întreg de cazaci... Se găsesc oameni şi la ei, cu nestrămutată hotărîre pînă la moarte... Pe comisar l-a doborît chiar Kondrat, iar ordinul l-a găsit în buzunarul lui de la piept.

Pe foaia galbenă, stropită de sînge, era tipărit cu litere mici, negre :

„ORDIN

Către Trupele Expediţionare
8 Nr. 100

25 mai 1919

Bogucear

Se va citi în toate companiile, escadroanele, bateriile şi detaşamentele

Să se isprăvească cu ticăloasa răscoală de pe Don !

Ora hotărîtoare a sunat !

S-au făcut toate pregătirile necesare. S-au concentrat forţe suficiente, urmînd a fi aruncate asupra nemernicilor trădători. A sunat ceasul răfuielii cu Cain-ii, care, timp de două luni şi mai bine, loveau mereu din spate armatele noastre de pe Frontul de sud. Toată Rusia muncitorească şi ţărănească priveşte cu scîrbă şi cu ură bandele de la Migulinskaia, Vioşenskaia, Elanskaia, Şumilinskaia, care, arborînd mincinos steagul roşu, ajută ciocoii ultrareacţionari, pe Denikin şi pe Kolceak.

Soldaţi, comandanţi, comisari ai trupelor de represiune !

Pregătirile s-au terminat. S-au concentrat toate forţele şi mijloacele necesare. Unităţile voastre stau gata de luptă.

Acum, la primul semnal, înainte !

Cuiburile ticăloşilor trădători trebuie să fie nimicite. Cain-ii trebuie să fie stîrpiţi. Nici o milă pentru staniţele care vor opune rezstenţă. Să fie cruţaţi numai aceia care vor preda de bunăvoie armele şi vor trece de partea noastră. Plumb, oţel şi foc împotriva sprijinitorilor lui Kolceak şi ai lui Denikin !

Tovarăşi soldaţi, Rusia Sovietică îşi pune speranţele în voi. În cîteva zile va trebui să curăţim ţinutul Donului de pata neagră a trădării. Ceasul din urmă a sunat.

Toţi, ca unul, înainte !"

65

În ziua de 19 mai, Mişka Koşevoi fu trimis de Gumanovski, şeful de stat-major al brigăzii expediţionare din Armata a 9-a, să ducă un plic la statul-major al Regi-

mentului 32, care, pe cît știa el, se găsea în satul Gorbatovski.

În seara aceleiași zile, Koșevoi sosi în trap la Gorbatovski, dar statul-major al Regimentului 32 nu se mai afla acolo. Satul gemea de căruțele fără număr din convoaiele eșalonului doi al Diviziei 23. Veneau de la Doneț, sub paza a două companii de infanterie, și se îndreptau spre Ust-Medvedița.

Mișka pierdu cîteva ceasuri cutreierînd tot satul, căutînd să afle de la unul și altul în ce parte se găsește statul-major. În cele din urmă, un călăreț roșu îi spuse că statul-major al Regimentului 32 se afla, în ajun, în satul Evlantievski, lîngă stanița Bokovskaia.

După ce dădu calului să mănînce, Mișka ajunse noaptea la Evlantievski, dar statul-major nu mai era nici acolo. Trecuse de miezul nopții, cînd, înapoindu-se la Gorbatovski, Mișka nimeri în stepă peste o patrulă roșie călare.

— Cine-i ? îi strigă cineva din depărtare.

— Om bun.

— Ia să te văd, ce fel de om bun ești... rosti încet, cu voce de bas, comandantul cu căciula albă și cu uniforma albastră.

Se apropie de Mișka.

— Din ce unitate ?

— Brigada expediționară din Armata a 9-a.

— Ai vreo țidulă de la unitate ?

Mișka arătă actul său. Cercetîndu-l la lumina lunii, comandantul patrulei întrebă, fără prea multă încredere în glas :

— Dar cum îi zice comandantului de brigadă de la voi ?

— Tovarășul Lozovski.

— Și unde este ea acuma ?

— Dincolo de Don. Dar dumneata, tovarășe, din ce unitate ești ? Nu cumva sînteți din Regimentul 32 ?

— Nu. Sîntem Divizia 33 „Kuban“. Iar tu, de unde venai acum ?

— De la Evlantievski.

— Și încotro ?

— La Gorbatovski.

— Nu mai spune ! Păi, la Gorbatovski sînt acum cazacii.

— Nu se poate ! se minună Mișka.

— Îţi spun eu : acolo au intrat nişte cazaci răzvrătiţi. Tocmai de acolo venim.

— Şi cum să ajung acum la Bobrovski ? întrebă uluit Mişka.

— Asta, cum te-i pricepe.

Comandantul patrulei îşi porni calul negru, cu crupa lăsată, dar se întoarse în şa şi-l sfătui pe Mişka :

— Hai cu noi, ca să nu-ţi facă de petrecanie.

Mişka primi bucuros şi rămase cu patrula, ajungînd cu ea în aceeaşi noapte în satul Krujilin, unde se găsea Regimentul 294 „Taganrog" ; predă plicul comandantului şi, după ce îl lămuri asupra pricinilor care l-au împiedicat să-l înmîneze celui în drept, ceru învoire să rămînă la regiment, în plutonul de cercetaşi călări.

Divizia 33 „Kuban", proaspăt formată din trupele Armatei „Taman" şi din voluntarii localnici din Kuban, era adusă în grabă de la Astrahan în sectorul Voronej-Liski. Una dintre brigăzile ei, din care făceau parte regimentele „Taganrog", „Derbent" şi „Vasilkov", fusese trimisă împotriva răsculaţilor. Se întîmplase a fi tocmai aceea care se năpustise asupra Diviziei 1 a lui Melehov, respingînd-o peste Don.

Mereu în luptă, brigada străbătuse în marş forţat ţinutul din dreapta Donului, de la hotarul staniţei Kazanskaia şi pînă la satele mărginaşe dinspre apus ale staniţei Ust-Hopiorskaia, cuprinse cu flancul drept satele de la Cir şi abia după asta făcu calea întoarsă, rămînînd vreo două săptămîni la Don.

Mişka luă parte la lupta pentru cucerirea staniţei Karghinskaia şi a cîtorva sate de la Cir. În dimineaţa zilei de 27, în stepă, dincolo de satul Nijne-Gruşinski, comandantul companiei a treia din Regimentul 294 „Taganrog" îşi înşirase oamenii de-a lungul drumului şi le citise proaspătul ordin. Lui Mişka Koşevoi i se întipăriseră în minte cuvintele : „...*Cuiburile ticăloşilor trădători trebuie să fie nimicite. Cain-ii trebuie să fie stîrpiţi...*" şi : „*Plumb, oţel şi foc împotriva sprijinitorilor lui Kolceak şi ai lui Denikin !*"

După ce Stockman fusese omorît şi după ce Mişka aflase despre moartea lui Ivan Alexeevici şi a comuniştilor din Elanskaia, inima i se încrîncenase de o ură cumplită

împotriva cazacilor. Nu mai stătea pe gînduri, nu-şi mai pleca urechea la glasul slab al îndurării, atunci cînd vreun cazac răzvrătit cădea în mîinile lui. De atunci, nu mai găsea nici o cruţare, pentru nici unul. Cu ochii săi albaştri şi reci ca gheaţa, privea cazacul, îl întreba : „Ei, ai luptat împotriva Puterii sovietice ?“ şi, fără să-l lase să răspundă, fără să se uite la chipul înlemnit al prizonierului, îl şi izbea cu sabia. Îi tăia fără nici o milă şi punea foc sub streaşina caselor din satele părăsite de răsculaţi. Iar cînd boii şi vacile, înnebunite de groază, năvăleau afară în uliţe, mugind şi dărîmînd gardurile gospodăriilor cuprinse de foc, Mişka trăgea în plin cu arma.

Ducea un război nemilos, neînduplecat, împotriva huzurului căzăcesc, împotriva trădării şi a traiului aşezat, tihnit, care dăinuise de veacuri sub acoperişurile caselor zdravăn înfipte în pămînt. Moartea lui Stockman şi a lui Ivan Alexeevici îi ţinea ura veşnic nestinsă, iar cuvintele din ordin nu arătau altceva decît simţămintele lui Mişka, înfăţişate cu cea mai mare limpezime... În aceeaşi zi, împreună cu trei tovarăşi, arse vreo sută cincizeci de case din staniţa Karghinskaia. Într-un depozit de la o dugheană, găsise un bidon cu gaz, şi o luă prin piaţă, strîngînd în palma neagră o cutie cu chibrituri, iar în urma lui răsăreau valuri de fum amar şi văpăi de foc, mistuind casele frumoase şi împodobite, cu acoperişuri de lemn alb, ale negustorilor, ale popilor, ale cazacilor înstăriţi, ale acelora care *„prin viclenia lor au împins la răscoală gloata orbită de cazaci“*.

Patrula de cercetaşi călări intra cea dintîi în satele părăsite de inamic, iar pînă cînd pridideau să ajungă şi infanteria, Koşevoi avea timp să prefacă în scrum cele mai bogate case. Ardea de nerăbdare să ajungă la Tatarski, să răzbune tovarăşii, pe Ivan Alexeevici şi pe comuniştii din Elanskaia, şi să dea foc la o jumătate din toate casele satului. Hotărîse în gînd casele ce trebuiau arse, iar dacă unitatea sa ar fi luat-o cumva de la Cir mai la stînga, ocolind Vioşenskaia, Mişka se gîndise să plece singur, fără să ceară învoire nimănui, şi să se abată pe la satul său de baştină.

Mai era şi o altă pricină care îl îmboldea să meargă la Tatarski... În cei din urmă doi ani, în timpul scurtelor sale

întîlniri cu Duniaşka Melehova, un simţămînt încă nerostit prin vorbe făcuse legătura între sufletele lor. Chiar degetele negricioase ale Duniaşkăi îi ţesuseră o punguliţă de tutun, înflorind-o cu lînă de culori vii ; tot ea îi aduse pe ascuns iarna o pereche de mănuşi de lînă cenuşie de capră, ferindu-se să n-o vadă rudele, şi tot a Duniaşkăi fusese cîndva batista brodată, pe care Koşevoi o păstra cu sfinţenie în buzunarul de la piept al bluzei sale militare. Cît de dragă îi era micuţa batistă, care păstra de trei luni aceeaşi mireasmă a trupului de fată, plutitoare, suavă, ca adierea de fîn ! Cînd rămînea singur şi o scotea din buzunar, o amintire tulburătoare venea totdeauna să-i frămînte sufletul : plopul argintat de chiciură lîngă fîntînă, răbufnirile de viforniţă din cerul posomorît, buzele pietroase şi tremurătoare ale Duniaşkăi, firişoarele de zăpadă sclipind cristalin şi topindu-se pe genele ei întoarse...

Îşi făcea pregătirile cu toată sîrguinţa. Din peretele unei case negustoreşti din Karghinskaia, smulsese un covoraş înflorat, îl pusese pe cal în loc de teltie, şi avu astfel o teltie într-adevăr minunată, de toată frumuseţea, înveselind de departe ochiul cu nemaivăzuta-i bogăţie de culori şi desene. Dintr-un scrin căzăcesc luase o pereche de nădragi cu lampas, aproape noi, îşi făcu trei perechi de obiele din şase tulpane, mai băgînd în cobur şi o pereche de mănuşi de aţă femeieşti, pentru a le pune atunci cînd va ajunge pe colnicul de la Tatarski, şi nu acum, în mijlocul vieţii aspre de campanie.

O datină consfinţită de veacuri cerea ca un ostaş care vine în satul său să fie frumos îmbrăcat, şi Mişka, respectînd acest obicei căzăcesc chiar şi acum, cînd era în Armata Roşie, avea de gînd să împlinească cu sfinţenie vechea rînduială.

Avea un cal de soi, murg şi cu nările albe. Pe fostul lui stăpîn, un cazac din Ust-Hopiorskaia, îl omorîse cu sabia într-un atac. Calul era trofeul său şi avea pentru ce să se simtă mîndru de el : era şi chipeş şi iute, şi ascultător, şi ager în front. În schimb, şaua lui Koşevoi era aşa şi aşa, mai curînd o şa de duzină, cu poclada roasă şi peticită, cu chinga de dinapoi înjghebată dintr-o curea crudă şi cu scările roase de rugina veche, care nu se lăsa

curăţată cu toată înverşunarea lui să-i vină de hac. Nu mai puţin sărăcuţ, fără nici o podoabă, era şi căpăstrul, cu tot ce ţinea de el. Trebuia să facă ceva, pentru ca măcar căpăstrul să se înfăţişeze ceva mai abitir. Mişka se canonise mult pentru dezlegarea acestei probleme, cînd deodată îi veni un gînd fericit. Lîngă o casă negustorească, chiar în piaţă, stătea un pat alb nichelat, scos de către slugile negustorului din casa cuprinsă de foc. În colţurile lui, străluceau orbitor în bătaia soarelui nişte globuri albe. N-avea decît să le scoată sau să le rupă de acolo, să le prindă apoi de zăbale, şi totul ar fi arătat deodată altfel. Chiar aşa şi făcu : deşurubă globurile, care erau goale pe dinăuntru, şi le legă cu cîte un şiret de mătase — două, de inelel zăbalelor, iar cîte unul din fiecare parte la căpeţea ; şi globurile se încinseră în scînteieri grozave, oglindind în ele soarele alb de amiază. Sclipeau atît de tare, încît calul începu să umble cu ochii închişi, cu paşi nesiguri şi poticnindu-se. Dar, cu toate că văzul calului suferea atîta din pricina acestor luciri de fulgere, cu toate că ochii lui orbiţi de razele soarelui lăcrimau mereu, Mişka nu scoase de la căpăstru nici un glob.

Curînd sosi clipa plecării din Karghinskaia, pe jumătate mistuită de pîrjol, duhnind a cărămidă afumată şi a cenuşă.

Regimentul avea să meargă spre Don, în direcţia staniţei Vioşenskaia. Iată de ce lui Mişka nu-i fusese prea greu să ceară învoire comandantului plutonului de cercetare, ca să poată pleca pe o zi să-şi vadă neamurile.

Comandantul nu numai că-i dăduse o scurtă permisie, dar făcuse şi ceva mai mult pentru el.

— Eşti însurat ? îl întrebă pe Mişka.

— Nu.

— Ai vreo ţiitoare, sigur ?

— Cum ? Ce-i aia ? se minună Mişka.

— Ei, o muiere !

— Aha-a !... Nu, n-am ! Am o drăguţă. O fată mare...

— Dar un ceas cu lanţ ai ?

— N-am, tovarăşe.

— Nu prea eşti pricopsit ! Şi comandantul cercetaşilor, un om din Stavropol, fost plutonier reangajat în vechea

armată, care de multe ori fusese acasă în permisie și știa din experiență cît de amar este să vii golan din unitate, scoase de la pieptul său lat un ceas, cu un lanț neobișnuit de gros, spunîndu-i : Ești un ostaș vrednic ! Ia-l ! Să-l porți acasă, să scoți din minți fetele cu el și să mă pomenești cu o vorbă bună. Am fost și eu tînăr, și cîte fete am mai stricat, cîte muieri am mai întins, numai eu știu ! Lanțul este de aur nou, american... Dacă are să te-ntrebe cineva, chiar așa să-i spui. Iar dacă nimerești peste unul mai pisălog, începînd să se lege de tine și cerîndu-ți să-i arăți unde-i marcat, trage-i una peste bot !... Sînt și cetățeni d-ăia obraznici ; cu dînșii nici să nu stai de vorbă : dă-le la cap. Mie mi s-a întîmplat de mai multe ori, ba la vreo cîrciumă, ba în vreo casă de toleranță, adică la bor... Sare la mine un conțopist, un funcționăraș sau un vînzător și vrea să mă facă de rîs și de ocară, față de toată lumea : „Ți-ai tras lanțul peste toată burta, de parcă ar fi de aur curat !... Dar unde-i marca, pot să văd și eu ?“ Iar eu nu-l lăsam niciodată să mă zăpăcească : „Marca ? Uite-o !“ Și blajinul șef al lui Mișka își strînse pumnul negricios, cît un cap de copil, și-l zvîcni înainte cu o înfricoșătoare și fioroasă putere.

Mișka își prinse lanțul și ceasul, se bărbieri la lumina focului, își echipă calul și porni la drum. În zori de zi ajunse la Tatarski.

Satul era același, și scunda clopotniță de lîngă biserica de cărămidă își ridica spre cerul albastru aceeași cruce aurită și tocită de vechime ; casele mari ale popilor și ale negustorilor tot se mai sumețeau în piață, și același plop mai șușotea încă pe limba lui dragă, cunoscută din copilărie, înălțîndu-se deasupra cocioabei dărăpănate a lui Koșevoi...

Uimea numai tăcerea adîncă, atît de neobișnuită, care se întinsese ca o plasă de păianjen pe ulicioare. Peste tot, nici o țipenie de om. Toate casele aveau obloanele trase, iar ici-colo se vedeau și lacăte la uși ; dar cele mai multe uși erau larg deschise. Ai fi zis că o molimă cumplită străbătuse satul cu picioarele ei negre, golind casele și ulițele de oameni, lăsînd pustii și moarte sălașurile lor.

Nici un țipăt, nici un muget de vită, nici un cîntec de cocoș. Numai vrăbiile ciripeau de zor, ca înainte de ploaie, sub streșinile caselor și prin grămezile de vreascuri uscate.

Calul lui Mișka intră în ograda părintească. Nici unul dintre neamurile lui nu-i ieși în întîmpinare. Ușa tindei era larg căscată ; lîngă prag se zăreau împrăștiate pe jos o obială ostășească ruptă, o bucată de tifon scorojită și neagră de sînge, capete împuțite de găini, acoperite de muște, și fulgi. Se vedea că ostașii roșii mîncaseră acolo cu cîteva zile înainte, lăsînd peste tot cioburi de oale sparte, oase de găini, mucuri de țigări și bucăți de ziare cu urme de cizme... Înăbușindu-și oftatul greu, Mișka intră în odaie. Acolo totul era la fel, ca întotdeauna ; i se păru numai că cineva ar fi ridicat puțin ușița chepengului în care se păstrau toamna pepenii.

Mama lui Mișka avea obiceiul să ascundă acolo merele uscate, ca să nu le mănînce copiii.

Mișka își aduse aminte și se apropie de ușiță. „Se poate oare ca mama să nu mă fi așteptat ? Poate a mai ascuns ceva pe aici", se gîndi el. Își scoase sabia și încercă să ridice oblonul, care scîrțîi și se deschise. Un iz de mucegai și de umezeală se ridică din pivniță. Mișka se aplecă în genunchi. Ochii nedeprinși cu întunericul au avut nevoie de mult timp pînă cînd zăriră o față de masă veche pe care se afla o sticluță cu basamac, o tigaie cu jumări acoperită de mucegai, o bucată de pîine pe jumătate roasă de șoareci și o oală de pămînt, acoperită bine cu un fund rotund de lemn... Bătrîna își așteptase feciorul. Îl așteptase ca pe oaspetele cel mai drag ! Inima lui Mișka tresări de dragoste și de bucurie, atunci cînd cobora în pivniță. Cu cîteva zile în urmă, toate lucrurile acestea, așezate cu grijă pe fața de masă roasă, dar curățică, fuseseră atinse de mîinile grijulii de mamă !... Deasupra lor, atîrnat într-un cui, se vedea un sac de pînză albă. Mișka îl luă grăbit și găsi în el o pereche de primeneli vechi, dar cîrpite cu dibăcie, spălate și călcate.

Șoarecii spurcaseră mîncarea, lăsînd neatins numai laptele și basamacul. Mișka goli sticla, bău și laptele, care se făcuse neînchipuit de rece, își luă rufele și ieși afară din pivniță.

Bătrîna pornise fără îndoială dincolo de Don, în pribegie. „I-a fost frică să rămînă... cu atît mai bine ! Tot ar fi omorît-o cazacii. Cred că și așa a pățit multe din pricina mea“, își zise el în gînd. Mai zăbovi o clipă și ieși din casă. Își dezlegă calul, dar nu îndrăzni să meargă la Melehovi : gospodăria lor era chiar pe malul Donului, și un țintaș mai dibaci de dincolo putea să-l nimerească cu un glonț de plumb, fără înveliș, așa cum erau încărcăturile răsculaților. Mișka se hotărî să treacă pe la Korșunovi, apoi să se-ntoarcă pe înserate în piață și să dea foc casei lui Mohov și celorlalte case ale negustorilor și ale popilor.

Călărind înainte prin dosul caselor, ajunse la ograda largă a lui Korșunov, intră pe poarta deschisă, își legă calul de gard și dădu să intre în casă, cînd moș Grișaka se ivi în cerdac. Capul lui, alb ca zăpada, tremura ; ochii spălăciți de bătrînețe clipeau dureros. Mondirul cenușiu de cazac, croit parcă pentru veșnicie, cu petlițe roșii la gulerul soios, era încheiat la toți nasturii, dar nădragii, largi ca un sac, îi alunecau în jos, și bătrînul mereu îi tră-

— Noroc, moșule ! zise Mișka, oprindu-se lîngă cerdac și jucîndu-se cu biciușca.

Moș Grișaka tăcea. Privirea-i ursuză era încărcată de scîrbă și mînie.

— Noroc, am zis ! rosti Mișka, ceva mai tare.

— Noroc să dea dumnezeu, rosti bătrînul în silă.

Îl cerceta pe Mișka cu aceeași încordare dușmănoasă. Iar Koșevoi stătea nepăsător, cu un picior scos înainte, jucîndu-se cu biciușca, încruntîndu-se și țuguindu-și buzele pline ca de fată.

— Moș Grișaka, de ce n-ai plecat peste Don ?

— Dar de unde știi cum mă cheamă pe mine ?

— Dacă sînt născut aici !

— Și care ți-s neamurile ?

— Koșevoi.

— Feciorul lui Akimka ? Al celui care-a fost argat la noi ?

— Al lui.

— Va să zică, tu eşti, puiule ? Mişka ţi-au spus la sfîntul botez ? Bine, bine ! Eşti leit tat-tău ! Ăla se bălega în strachina din care mînca ; şi tu, adică, eşti de aceeaşi teapă ?

Mişka îşi scoase o mănuşă şi se încruntă şi mai mult :

— Oricine aş fi ori n-aş fi, nu-i treaba ta ! Te-ntreb : de ce n-ai plecat peste Don ?

— N-am vrut şi n-am plecat. Da' tu ? Te-ai făcut slugă la antihrist ? Ţi-ai pus steaua roşie pe şapcă ? Care va să zică, scîrnăvie, fecior de căţea, mergi împotriva noastră, împotriva cazacilor ? Împotriva acelora din satul tău ?

Cu paşi şubrezi în balamale, moş Grişaka coborî treptele. Se hrănea pesemne ca vai de dînsul, după ce tot neamul Korşunovilor plecase peste Don. Părăsit de rude, istovit şi neîngrijit, bătrînul stătea în faţa lui Mişka şi-l privea cu mirare şi cu mînie.

— Da, sînt împotriva lor ! răspunse Mişka. Stai să vezi cum o să le facem seama !

— Dar în sfînta scriptură ce scrie ?... Cu ce măsură măsuraţi, tot aşa vi se va măsura şi vouă. Ce-ai de zis ?

— Ascultă, moşule, nu mă turui la cap cu sfintele scripturi, nu pentru asta am venit aici ! se încruntă Mişka. Cară-te îndată din casă !

— Adică, cum ?

— Uite aşa !

— Da' ce vrei tu ?...

— Nimic ! Cară-te, am spus !...

— N-am să plec din ograda mea. Ştiu tot rostul lucrurilor... Tu eşti sluga lui antihrist şi porţi pe şapcă semnul său ! Chiar despre voi stă scris la prorocul Ieremia : „Am să-i hrănesc cu pelinul şi cu fierea, şi va pogorî de la ei pîngărirea preste tot pămîntul". Şi aşa este : s-a răsculat fratele împotriva fratelui său, şi fiul împotriva tătîne-său...

— Ţi-am spus o dată, moşule, nu mă năuci la cap ! Ce mai fraţi şi fii ? Aici totul e limpede : taică-meu a muncit pentru voi pînă ce-a închis ochii, iar eu v-am treierat pînă la război grîul vostru, deşelîndu-mi spinarea tînără cu sacii voştri, dar acum ne-a venit vremea să ne răfuim... Ieşi din curte, am să dau foc casei ! Aţi stat în

case bune, dar acum mai stați așa cum am stat noi, prin bordeie !... Ai înțeles, moșule ?

— Da-da ! Chiar așa vine ! Chiar așa scrie în cartea prorocului Isaia : „Și vor pogorî, și zări-vor leșurile de oameni care au greșit împotriva mea. Viermii lor nu vor avea sfîrșit, și focul lor nu se va stinge, și vor fi de ocară tuturor celor vii"...

— Ei, n-am venit la nuntă ! rosti Mișka, înăbușindu-și turbarea. Ieși sau nu ?

— Nu ! Piei din ochii mei, vrăjmașule !

— Tocmai din pricina voastră se face război, neam încăpățînat ! Voi răsculați poporul și-l asmuțiți împotriva revoluției... Și Mișka scoase grăbit carabina de la umăr.

Lovit de glonț, moș Grișaka căzu pe spate și mai avu putere să spună :

— Adică... nu din voia mea... ci prin voia domnului nostru dumnezeu mă înfățișez judecății... Doamne, primește sufletul robului tău... în pace...

Horcăi, o șuviță de sînge îi ieși de sub mustățile albe.

— Are să te primească ! De cînd ar fi trebuit să te trimit în iad, diavol bătrîn !

Ocolind cu scîrbă trupul moșneagului întins lîngă trepte, Mișka se urcă grăbit în cerdac.

Talajul uscat, adus de vînt în tindă, se aprinse cu flacără trandafirie ; peretele de scînduri, ce despărțea camera de tindă, luă repede foc. Fumul se ridică pînă în tavan și, mînat de șuvoiul aerului, se repezi în odăi.

Koșevoi ieși afară și, pe cînd dădea foc magaziei și hambarului, focul țîșni afară din casă, pîrîind și lingînd cu nesaț cercevelele de brad ale ferestrelor, întinzîndu-și brațele lacome spre acoperiș...

Mișka rămase să doarmă pînă în seară într-o livadă vecină, la umbra mărăcinișului împletit cu hamei sălbatic. Calul său, fără șa, cu picioarele dinainte legate, păștea lîngă el, rupînd alene firele zemoase de secăriță. Era pe-nserate, cînd, îmboldit de sete, calul necheză, trezindu-și stăpînul.

Mișka se sculă, își vîrî mantaua în plasă, își adăpă calul la o fîntînă din apropiere, apoi puse șaua, încălecă și o luă pe ulicioară.

Casele lui Korşunov arseseră pînă la temelie ; tăciunii negri mai fumegau încă, şi fumul slab, înecăcios, se lăţea împrejur. Din toată gospodăria nu rămăsese decît temelia înaltă de piatră şi cuptorul pe jumătate prăbuşit, ridicîndu-şi spre cer coşul negru.

Koşevoi se îndreptă spre casa Melehovilor.

Ilinişna era lîngă hambar, culegînd surcele în şorţ. Fără să coboare din şa, Mişka deschise portiţa şi intră în ogradă.

— Noroc, tuşico ! o salută el cu blîndeţe pe bătrînă.

Ea se sperie şi nu rosti nici o vorbă ; îşi lăsă mîinile în jos şi surcelele se împrăştiară din şorţ...

— Noroc, tuşico !

— Noroc... să dea dumnezeu... îngăimă nelămurit Ilinişna.

— Sănătoasă, voinică ?

— Ce mai sănătate ! Abia îmi tîrîi zilele.

— Dar unde sînt oamenii voştri ?

Mişka descălecă şi se apropie de magazie.

— Dincolo de Don...

— Îi aşteaptă pe cadeţi ?

— Asta nu-i treabă de femeie... Nu mă pricep...

— Dar Evdokia Panteleevna e acasă ?

— A plecat şi ea peste Don.

— Dracu i-a pus să plece ! Vocea lui Mişka tresări şi răsună mai puternică, întărită de mînie. Uite ce am să-ţi spun : Grigori, feciorul dumitale, este cel mai cumplit vrăjmaş al Puterii sovietice. O să trecem de partea cealaltă şi, înainte de toate, lui avem să-i punem frînghia de gît. Dar Pantelei Prokofievici a fugit degeaba... Om bătrîn şi şchiop, mai bine rămînea acasă...

— Să aştepte pînă ce-l omoară ? întrebă cu asprime Ilinişna, luînd de la capăt culesul surcelelor.

— Mai are mult pînă la moarte. Poate că s-ar fi ales cu o biciuială bună, dar de omorît nu l-ar omorî nimeni. Iar eu, bine înţeles, n-am venit la voi numai ca să vorbesc despre toate astea. Mişka îşi potrivi lănţugul de la ceas pe piept şi-şi plecă privirile. Am venit doar ca s-o văd pe Evdokia Panteleevna. Rău îmi pare că e în pribegie, dar, ca uneia care eşti mama ei, să-ţi spun ce aveam să-i

spun ei. Şi iată ce anume : îi duc de mult dorul, însă acum n-avem timp să murim după fete ; ne războim cu duşmanii revoluţiei şi-i zdrobim fără cruţare. Pe urmă, cînd îi vom strivi cu totul, şi cînd în toată lumea se va aşeza Puterea sovietică paşnică, atunci am să vă trimit şi eu peţitori după Evdokia a voastră.

— Nu-i potrivită vremea ca să vorbim despre aşa ceva !

— Ba este ! Mişka se încruntă, o zbîrcitură de încăpăţînare îi brăzdă fruntea între sprîncene. Nu este vreme de peţit, dar de vorbit e voie să vorbim. Şi n-am cum să aleg altă vreme pentru asta. Astăzi sînt aici, iar mîine, poate au să mă trimită peste Doneţ. De aceea ţineam să vă spun dinainte să nu o daţi pe Evdokia după nimeni, că are să vă fie rău. Numai dacă are să vă vie scrisoare de la unitate că sînt mort, numai atunci să primiţi peţitori din partea altuia. Acum însă nu, că e dragoste între noi. Nu i-am adus plocon nimic, n-am avut de unde să iau. Dar dacă aveţi nevoie de ceva lucruri burjuie sau negustoreşti, spuneţi-mi : mă duc îndată să vă aduc.

— Doamne fereşte ! De cînd trăiesc, nu ne-am pricopsit din avutul altuia !

— Ei, cum vrei. Cele bune de la mine Evdokiei Panteleevna, dacă ai s-o vezi înaintea mea. Rămîi cu bine, şi te rog mult, nu uita cele ce-am spus.

Fără să-i răspundă, Ilinişna porni spre casă, iar Mişka sări în şa şi o luă spre piaţa satului.

La căderea nopţii, ostaşi roşii coborîră de pe deal în sat. Glasurile lor însufleţite răsunau pe ulicioară. Trei inşi care mergeau spre Don, la pichet, ducînd cu ei o puşcă-mitralieră, îl opriră pe Mişka, îi puseră cîteva întrebări şi-i cercetară actele. În dreptul cocioabei lui Semion Ceaun, mai întîlni alţi patru. Doi cărau ovăz într-o căruţă, alţi doi, împreună cu nevasta ofticoasă a lui Ceaun, duceau undeva o maşină de cusut mare şi un sac de făină.

Ceaunoaia îl văzu pe Mişka şi-l salută.

— Dar ce-ai acolo, mătuşă ? întrebă Mişka.

— Uite, facem o gospodărie pentru femeia asta din clasa sărăcimii, răspunse vesel şi repede unul. Îi ducem această maşină burghezească şi acest sac de făină.

Mişka dădu foc la şapte case în şir ; erau ale negustorilor Mohov şi Atepin-Taţa, fugiţi peste Don, ale popilor

Visarion și Pankrati și ale celor trei cazaci mai înstăriți. Abia după aceea plecă din sat.

Ajuns pe colnic, își întoarse calul. Jos, în Tatarski, focul se lățea ca o coadă de vulpe roșcată și scînteietoare, jucînd pe fundul negru-cenușiu al cerului. Flăcările țîșneau, ridicîndu-se în sus, se oglindeau, sclipind, în apele repezi ale Donului, apoi se lăsau mai în jos, se aplecau spre apus, mistuind cu lăcomie clădirile.

Un vîntuleț ușor de răsărit adia din stepă. Ațîța focul și purta departe de sat scrumul negru cu sinistrele scîntei gălbii...